ඛුද්දකනිකායෙ

පටිසම්භිදාමග්ග-අට්ඨකථා

(දුතියො භාගො)

ධම්මචිචය

පටුන

(දුතියො භාගො.)............ 1

"ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා."

(මහා සුඤ්ඤත සුත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණ්ණාසකො, සුඤ්ඤත වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - භික්ඛු ධම්මවිහාරි

(ඡට්ඨ සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

පටිසම්භිදාමග්ග-අට්ඨකථා

(දුතියො භාගො)

මහාවග්ගො.

2. දිට්ඨිකථා

1. අස්සාදදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

122. ඉදානි ඤාණකථානන්තරං කථිතාය දිට්ඨිකථාය අනුපුබ්බඅනුවණ්ණනා අනුප්පත්තා. අයඤ්හි දිට්ඨිකථා ඤාණකථාය කතඤාණපරිචයස්ස සමධිගතසම්මාදිට්ඨිස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිමලවිසොධනා සුකරා හොති, සම්මාදිට්ඨි ච සුපරිසුද්ධා හොතීති ඤාණකථානන්තරං කථිතා. තත්ථ **කා දිට්ඨී**තිආදිකා පුච්ඡා. **කා දිට්ඨීති අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨී**තිආදිකං පුච්ඡිතපුච්ඡාය විස්සජ්ජනං. **කථං අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨී**තිආදිකො විස්සජ්ජිතවිස්සජ්ජනස්ස විත්ථාරනිද්දෙසො, **සබ්බාව තා දිට්ඨියො අස්සාදදිට්ඨියො**තිආදිකා දිට්ඨිසුත්තසංසන්දනාති එවමිමෙ චත්තාරො පරිච්ඡෙදා. තත්ථ පුච්ඡාපරිච්ඡෙදෙ තාව **කා දිට්ඨී**ති ධම්මපුච්ඡා, සභාවපුච්ඡා. **කති දිට්ඨිට්ඨානානී**ති හෙතුපුච්ඡා පච්චයපුච්ඡා, කිත්තකානි දිට්ඨීනං කාරණානීති අත්ථො. **කති දිට්ඨිපරියුට්ඨානානී**ති සමුදාචාරපුච්ඡා විකාරපුච්ඡා. දිට්ඨියො එව හි සමුදාචාරවසෙන චිත්තං පරියොනන්ධන්තියො උට්ඨහන්තීති දිට්ඨිපරියුට්ඨානානි නාම හොන්ති. **කති දිට්ඨියො**ති දිට්ඨීනං සඞ්ඛාපුච්ඡා ගණනාපුච්ඡා. **කති දිට්ඨාභිනිවෙසා**ති වත්ථුප්පභෙදවසෙන ආරම්මණනානත්තවසෙන දිට්ඨිප්පභෙදපුච්ඡා. දිට්ඨියො එව හි තං තං වත්ථුං තං තං ආරම්මණං අභිනිවිසන්ති පරාමසන්තීති දිට්ඨිපරාමාසාති වුච්චන්ති. **කතමො දිට්ඨිට්ඨානසමුග්ඝාතො**ති දිට්ඨීනං පටිපක්ඛපුච්ඡා පහානූපායපුච්ඡා. දිට්ඨිකාරණානි හි ඛන්ධාදීනි දිට්ඨිසමුග්ඝාතෙන තාසං කාරණානි න හොන්තීති තානි ච කාරණානි සමුග්ඝාතිතානි නාම හොන්ති. තස්මා දිට්ඨිට්ඨානානි සම්මා භුසං හඤ්ඤන්ති එතෙනාති දිට්ඨිට්ඨානසමුග්ඝාතොති වුච්චති.

ඉදානි එතාසං ඡන්නං පුච්ඡානං **කා දිට්ඨී**තිආදීනි ඡ විස්සජ්ජනානි. තත්ථ **කා දිට්ඨී**ති විස්සජ්ජෙතබ්බපුච්ඡා. **අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨී**ති විස්සජ්ජනං. සා පන අනිච්චාදිකෙ වත්ථුස්මිං නිච්චාදිවසෙන අභිනිවිසති පතිට්ඨහති දළ්හං ගණ්හාතීති **අභිනිවෙසො.** අනිච්චාදිආකාරං අතික්කමිත්වා නිච්චන්තිආදිවසෙන වත්තමානො පරතො ආමසති ගණ්හාතීති **පරාමාසො.** අථ වා නිච්චන්තිආදිකං පරං උත්තමං සච්චන්ති ආමසති ගණ්හාතීති පරාමාසො, අභිනිවෙසො ච සො පරාමාසො චාති **අභිනිවෙසපරාමාසො.**

එවංපකාරො දිට්ඨීති කිච්චතො දිට්ඨිසභාවං විස්සජ්ජෙති. **තීණි සතන්ති** තීණි සතානි, වචනවිපල්ලාසො කතො. **කතමො දිට්ඨිට්ඨානසමුග්ඝාතොති** පුච්ඡං අනුද්ධරිත්වාව **සොතාපත්තිමග්ගො දිට්ඨිට්ඨානසමුග්ඝාතොති** විස්සජ්ජනං කතං.

123. ඉදානි **කථං අභිනිවෙසපරාමාසොති**ආදි විත්ථාරනිද්දෙසො. තත්ථ **රූපන්ති** උපයොගවචනං. රූපං අභිනිවෙසපරාමාසොති සම්බන්ධො. **රූපන්ති** චෙත්ථ රූපුපාදානක්ඛන්ධො කසිණරූපඤ්ච. ‘‘එතං මමා’’ති අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨි, ‘‘එසොහමස්මී’’ති අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨි, ‘‘එසො මෙ අත්තා’’ති අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨීති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. **එතන්ති** සාමඤ්ඤවචනං. තෙනෙව ‘‘වෙදනං එතං මම, සඞ්ඛාරෙ එතං මමා’’ති නපුංසකවචනං එකවචනඤ්ච කතං. එසොති පන වත්තබ්බමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඞ්ගෙකවචනං කතං. **එතං මමාති** තණ්හාමඤ්ඤනාමූලිකා දිට්ඨි. **එසොහමස්මීති** මානමඤ්ඤනාමූලිකා දිට්ඨි. **එසො මෙ අත්තාති** දිට්ඨිමඤ්ඤනා එව. කෙචි පන ‘‘එතං මමාති මමංකාරකප්පනා, එසොහමස්මීති අහංකාරකප්පනා, එසො මෙ අත්තාති අහංකාරමමංකාරකප්පිතො අත්තාභිනිවෙසොති ච, තථා යථාක්කමෙනෙව තණ්හාමූලනිවෙසො මානපග්ගාහො, තණ්හාමූලනිවිට්ඨො මානපග්ගහිතො, අත්තාභිනිවෙසොති ච, සඞ්ඛාරානං දුක්ඛලක්ඛණාදස්සනං, සඞ්ඛාරානං අනිච්චලක්ඛණාදස්සනං, සඞ්ඛාරානං තිලක්ඛණාදස්සනහෙතුකො අත්තාභිනිවෙසොති ච, දුක්ඛෙ අසුභෙ ච සුඛං සුභන්ති විපල්ලාසගතස්ස, අනිච්චෙ නිච්චන්ති විපල්ලාසගතස්ස, චතුබ්බිධවිපල්ලාසගතස්ස ච අත්තාභිනිවෙසොති ච, පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස ආකාරකප්පනා, දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස අනාගතපටිලාභකප්පනා, පුබ්බන්තාපරන්තඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු කප්පනිස්සිතස්ස අත්තාභිනිවෙසොති ච, නන්දියා අතීතමන්වාගමෙති, නන්දියා අනාගතං පටිකඞ්ඛති, පච්චුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංහීරති අත්තාභිනිවෙසොති ච, පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණහෙතුකා දිට්ඨි, අපරන්තෙ අඤ්ඤාණහෙතුකා දිට්ඨි, පුබ්බන්තාපරන්තෙ ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණහෙතුකො අත්තාභිනිවෙසො’’ති ච එතෙසං තිණ්ණං වචනානං අත්ථං වණ්ණයන්ති.

දිට්ඨියො පනෙත්ථ පඨමං පඤ්චක්ඛන්ධවත්ථුකා. තතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනවිඤ්ඤාණ-කායසම්ඵස්සකායවෙදනාකායසඤ්ඤාකායචෙතනාකායතණ්හාකායවිතක්කවිචාරධාතුදසකසිණ- ද්වත්තිංසාකාරවත්ථුකා දිට්ඨියො වුත්තා. ද්වත්තිංසාකාරෙසු ච යත්ථ විසුං අභිනිවෙසො න යුජ්ජති, තත්ථ සකලසරීරාභිනිවෙසවසෙනෙව විසුං අභිනිවෙසො විය කතොති වෙදිතබ්බං. තතො ද්වාදසායතනඅට්ඨාරසධාතුඑකූනවීසතිඉන්ද්‍රියවසෙන යොජනා කතා. තීණි එකන්තලොකුත්තරින්ද්‍රියානි න යොජිතානි. න හි ලොකුත්තරවත්ථුකා

දිට්ඨියො හොන්ති. සබ්බත්ථාපි ච ලොකියලොකුත්තරමිස්සෙසු ධම්මෙසු ලොකුත්තරෙ ඨපෙත්වා ලොකියා එව ගහෙතබ්බා. අනින්ද්‍රියබද්ධරූපඤ්ච න ගහෙතබ්බමෙව. තතො තෙධාතුකවසෙන නවවිධභවවසෙන ඣානබ්‍රහ්මවිහාරසමාපත්තිවසෙන පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගවසෙන ච යොජනා කතා. ජාතිජරාමරණානං විසුං ගහණෙ පරිහාරො වුත්තනයො එව. සබ්බානි චෙතානි රූපාදිකානි ජරාමරණන්තානි අට්ඨනවුතිසතං පදානි භවන්ති.

124. දිට්ඨිට්ඨානෙසු **ඛන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** වීසතිවත්ථුකායපි සක්කායදිට්ඨියා පඤ්චන්නං ඛන්ධානංයෙව වත්ථුත්තා ''යෙ හි කෙචි, භික්ඛවෙ, සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා අත්තානං සමනුපස්සමානා සමනුපස්සන්ති, සබ්බෙ තෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙසුයෙව සමනුපස්සන්ති, එතෙසං වා අඤ්ඤතර''න්ති (සං. නි. 3.47) වුත්තත්තා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දිට්ඨීනං කාරණං. **අවිජ්ජාපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** අවිජ්ජාය අන්ධීකතානං දිට්ඨිඋප්පත්තිතො ''යායං, භන්තෙ, දිට්ඨි 'අසම්මාසම්බුද්ධෙසු සම්මාසම්බුද්ධා'ති, අයං නු ඛො, භන්තෙ, දිට්ඨි කිං පටිච්ච පඤ්ඤායතීති? මහතී ඛො එසා, කච්චාන, ධාතු, යදිදං අවිජ්ජාධාතු. හීනං, කච්චාන, ධාතුං පටිච්ච උප්පජ්ජති හීනා සඤ්ඤා හීනා දිට්ඨි''ති (සං. නි. 2.97) වචනතො ච අවිජ්ජා දිට්ඨීනං කාරණං. **ඵස්සොපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** තෙන ඵස්සෙන ඵුට්ඨස්ස දිට්ඨිඋප්පත්තිතො ''යෙ තෙ, භික්ඛවෙ, සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකප්පිකා පුබ්බන්තානුදිට්ඨිනො පුබ්බන්තං ආරබ්භ අනෙකවිහිතානි අධිවුත්තිපදානි අභිවදන්ති, තදපි ඵස්සපච්චයා''ති (දී. නි. 1.123) වචනතො ච ඵස්සො දිට්ඨීනං කාරණං. **සඤ්ඤාපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** ආකාරමත්තග්ගහණෙන අයාථාවසභාවගාහහෙතුත්තා සඤ්ඤාය –

> ''යානි ච තීණි යානි ච සට්ඨි, සමණප්පවාදසිතානි භූරිපඤ්ඤ;
> සඤ්ඤක්ඛරසඤ්ඤනිස්සිතානි, ඔසරණානි විනෙය්‍ය ඔඝතමගා''ති. (සු. නි. 543) –

වචනතො ''සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා''ති (සු. නි. 880; මහානි. 109) වචනතො ච සඤ්ඤා දිට්ඨීනං කාරණං. **විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** ආකාරපරිවිතක්කෙන දිට්ඨිඋප්පත්තිතො –

> ''නහෙව සච්චානි බහූනි නානා, අඤ්ඤත්‍ර සඤ්ඤාය නිච්චානි ලොකෙ;
> තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහූ''ති. (සු. නි. 892) –

වචනතො ච විතක්කො දිට්ඨීනං කාරණං. **අයොනිසොමනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** අයොනිසො මනසිකාරස්ස අකුසලානං අසාධාරණහෙතුත්තා ''තස්සෙවං අයොනිසො මනසිකරොතො ඡන්නං

දිට්ඨීනං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජතී''ති (ම. නි. 1.19) වචනතො ච අයොනිසො මනසිකාරො දිට්ඨීනං කාරණං. **පාපමිත්තොපි දිට්ඨිට්ඨානන්ති** පාපමිත්තස්ස දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙන දිට්ඨිඋප්පත්තිතො ''බාහිරං, භික්ඛවෙ, අඞ්ගන්ති කරිත්වා න අඤ්ඤං එකඞ්ගම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහතො අනත්ථාය සංවත්තති. යථයිදං, භික්ඛවෙ, පාපමිත්තතා''ති (අ. නි. 1.110) වචනතො ච පාපමිත්තො දිට්ඨීනං කාරණං. **පරතොපි ඝොසො දිට්ඨිට්ඨානන්ති** දුරක්ඛාතධම්මස්සවනෙන දිට්ඨිඋප්පත්තිතො ''ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, හෙතූ ද්වෙ පච්චයා මිච්ඡාදිට්ඨියා උප්පාදාය පරතො ච ඝොසො අයොනිසො ච මනසිකාරො''ති (අ. නි. 2.126) වචනතො ච පරතො ඝොසො මිච්ඡාදිට්ඨිකතො මිච්ඡාදිට්ඨිපටිසඤ්ඤුත්තකථා දිට්ඨීනං කාරණං.

ඉදානි **දිට්ඨිට්ඨානන්ති** පදස්ස අත්ථං විවරන්තො **ඛන්ධා හෙතු ඛන්ධා පච්චයොති**ආදිමාහ. ඛන්ධා එව දිට්ඨීනං **උපාදාය,** ජනකහෙතු චෙව උපත්ථම්භකපච්චයො චාති අත්ථො. **සමුට්ඨානට්ඨෙනාති** සමුට්ඨහන්ති උප්පජ්ජන්ති එතෙනාති සමුට්ඨානං, කාරණන්ති අත්ථො. තෙන සමුට්ඨානට්ඨෙන, දිට්ඨිකාරණභාවෙනාති අත්ථො.

125. ඉදානි කිච්චභෙදෙන දිට්ඨිභෙදං දස්සෙන්තො **කතමානි අට්ඨාරස දිට්ඨිපරියුට්ඨානානීති**ආදිමාහ. තත්ථ **යා දිට්ඨීති** ඉදානි වුච්චමානානං අට්ඨාරසන්නං පදානං සාධාරණං මූලපදං. යා දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨිගතං, යා දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨිගහනන්ති සබ්බෙහි සම්බන්ධො කාතබ්බො. අයාථාවදස්සනට්ඨෙන දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨීසු ගතං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිඅන්තොගධත්තාති **දිට්ඨිගතං**. හෙට්ඨාපිස්ස අත්ථො වුත්තොයෙව. ද්වින්නං අන්තානං එකන්තගතත්තාපි **දිට්ඨිගතං**. සා එව දිට්ඨි දුරතික්කමනට්ඨෙන **දිට්ඨිගහනං** තිණගහනවනගහනපබ්බතගහනානි විය. සාසඞ්කසප්පටිභයට්ඨෙන **දිට්ඨිකන්තාරං** චොරකන්තාරවාළකන්තාරනිරුදකකන්තාරදුබ්භික්ඛකන්තාරා විය. ධම්මසඞ්ගණියං ''දිට්ඨිකන්තාරො''ති සකලිඞ්ගෙනෙව ආගතං. සම්මාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන පටිලොමට්ඨෙන ච **දිට්ඨිවිසූකං**. මිච්ඡාදස්සනඤ්හි උප්පජ්ජමානං සම්මාදස්සනං විනිවිජ්ඣති චෙව විලොමෙති ච. ධම්මසඞ්ගණියං (ධ. ස. 392, 1105) ''දිට්ඨිවිසූකායික''න්ති ආගතං. කදාචි සස්සතස්ස, කදාචි උච්ඡෙදස්ස ගහණතො දිට්ඨියා විරූපං ඵන්දිතන්ති **දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං**. දිට්ඨිගතිකො හි එකස්මිං පතිට්ඨාතුං න සක්කොති, කදාචි සස්සතං අනුස්සරති, කදාචි උච්ඡෙදං. දිට්ඨියෙව අනත්ථෙ සංයොජෙතීති **දිට්ඨිසඤ්ඤොජනං**. දිට්ඨියෙව අන්තොතුදනට්ඨෙන දුන්නීහරණීයට්ඨෙන ච සල්ලන්ති **දිට්ඨිසල්ලං**. දිට්ඨියෙව පීළාකරණට්ඨෙන සම්බාධොති **දිට්ඨිසම්බාධො**. දිට්ඨියෙව මොක්ඛාවරණට්ඨෙන පලිබොධොති **දිට්ඨිපලිබොධො**. දිට්ඨියෙව දුම්මොචනීයට්ඨෙන බන්ධනන්ති **දිට්ඨිබන්ධනං**. දිට්ඨියෙව දුරුත්තරට්ඨෙන පපාතොති

දිට්ඨිපපාතො. දිට්ඨියෙව ථාමගතට්ඨෙන අනුසයොති **දිට්ඨානුසයො.** දිට්ඨියෙව අත්තානං සන්තාපෙතීති **දිට්ඨිසන්තාපො.** දිට්ඨියෙව අත්තානං අනුදහතීති **දිට්ඨිපරිළාහො.** දිට්ඨියෙව කිලෙසකායං ගන්ථෙතීති **දිට්ඨිගන්ථො.** දිට්ඨියෙව භුසං ආදියතීති **දිට්ඨුපාදානං.** දිට්ඨියෙව ''සච්ච''න්තිආදිවසෙන අභිනිවිසතීති **දිට්ඨාභිනිවෙසො.** දිට්ඨියෙව ඉදං පරන්ති ආමසති, පරතො වා ආමසතීති **දිට්ඨිපරාමාසො.**

126. ඉදානි රාසිවසෙන සොළස දිට්ඨියො උද්දිසන්තො **කතමා සොළස දිට්ඨියො**තිආදිමාහ. තත්ථ සුඛසොමනස්සසඞ්ඛාතෙ අස්සාදෙ දිට්ඨි **අස්සාදදිට්ඨි.** අත්තානං අනුගතා දිට්ඨි **අත්තානුදිට්ඨි.** නත්ථීති පවත්තත්තා විපරීතා දිට්ඨි **මිච්ඡාදිට්ඨි.** සති කායෙ දිට්ඨි, සන්තී වා කායෙ දිට්ඨි **සක්කායදිට්ඨි. කායො**ති චෙත්ථ ඛන්ධපඤ්චකං, ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතො සක්කායො වත්ථු පතිට්ඨා එතිස්සාති **සක්කායවත්ථුකා.** සස්සතන්ති පවත්තා දිට්ඨි **සස්සතදිට්ඨි.** උච්ඡෙදොති පවත්තා දිට්ඨි **උච්ඡෙදදිට්ඨි.** සස්සතාදිඅන්තං ගණ්හාතීති **අන්තග්ගාහිකා,** අන්තග්ගාහො වා අස්සා අත්ථීති අන්තග්ගාහිකා. අතීතසඞ්ඛාතං පුබ්බන්තං අනුගතා දිට්ඨි **පුබ්බන්තානුදිට්ඨි.** අනාගතසඞ්ඛාතං අපරන්තං අනුගතා දිට්ඨි **අපරන්තානුදිට්ඨි.** අනත්ථෙ සංයොජෙතීති **සඤ්ඤොජනිකා.** අහඞ්කාරවසෙන අහන්ති උප්පන්නෙන මානෙන දිට්ඨියා මූලභූතෙන විනිබන්ධා ඝටිතා උප්පාදිතා දිට්ඨි **අහන්ති මානවිනිබන්ධා දිට්ඨි.** තථා මමඞ්කාරවසෙන මමන්ති උප්පන්නෙන මානෙන විනිබන්ධා දිට්ඨි **මමන්ති මානවිනිබන්ධා දිට්ඨි.** අත්තනො වදනං කථනං අත්තවාදො, තෙන පටිසඤ්ඤුත්තා බද්ධා දිට්ඨි **අත්තවාදපටිසංයුත්තා දිට්ඨි.** අත්තානං ලොකොති වදනං කථනං ලොකවාදො, තෙන පටිසඤ්ඤුත්තා දිට්ඨි **ලොකවාදපටිසංයුත්තා දිට්ඨි.** භවො වුච්චති සස්සතං, සස්සතවසෙන උප්පජ්ජනදිට්ඨි **භවදිට්ඨි.** විභවො වුච්චති උච්ඡෙදො, උච්ඡෙදවසෙන උප්පජ්ජනදිට්ඨි **විභවදිට්ඨි.**

127-128. ඉදානි තීණි සතං දිට්ඨාභිනිවෙසෙ නිද්දිසිතුකාමො **කතමෙ තීණි සතං දිට්ඨාභිනිවෙසා**ති පුච්ඡිත්වා තෙ අවිස්සජ්ජෙත්වාව විසුං විසුං අභිනිවෙසවිස්සජ්ජනෙනෙව තෙ විස්සජ්ජෙතුකාමො **අස්සාදදිට්ඨියා, කතිහාකාරෙහි අභිනිවෙසො හොතී**තිආදිනා නයෙන සොළසන්නං දිට්ඨීනං අභිනිවෙසාකාරගණනං පුච්ඡිත්වා පුන **අස්සාදදිට්ඨියා පඤ්චතිංසාය ආකාරෙහි අභිනිවෙසො හොතී**ති තාසං සොළසන්නං දිට්ඨීනං අභිනිවෙසාකාරගණනං විස්සජ්ජෙත්වා පුන තානි ගණනානි විස්සජ්ජෙන්තො **අස්සාදදිට්ඨියා කතමෙහි පඤ්චතිංසාය ආකාරෙහි අභිනිවෙසො හොතී**තිආදිමාහ. තත්ථ **රූපං පටිච්චා**ති රූපක්ඛන්ධං පටිච්ච. **උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්ස**න්ති ''අයං මෙ කායො ඊදිසො''ති රූපසම්පදං නිස්සාය ගෙහසිතං රාගසම්පයුත්තං සුඛං සොමනස්සං උප්පජ්ජති. හෙට්ඨා වුත්තෙනට්ඨෙන සුඛඤ්ච සොමනස්සඤ්ච. තංයෙව **රූපස්ස අස්සාදො**ති

රූපනිස්සයො අස්සාදො. තඤ්හි සුඛං තණ්හාවසෙන අස්සාදීයති උපභුඤ්ජීයතීති අස්සාදො. **අභිනිවෙසපරාමාසො දිට්ඨීති** සො අස්සාදො සස්සතොති වා උච්ඡිජ්ජිස්සතීති වා සස්සතං වා උච්ඡිජ්ජමානං වා අත්තානං සුඛිතං කරොතීති වා අභිනිවෙසපරාමාසො හොති. තස්මා යා ච දිට්ඨි යො ච අස්සාදොති අස්සාදස්ස දිට්ඨිභාවාභාවෙපි අස්සාදං විනා සා දිට්ඨි න හොතීති කත්වා උභයම්පි සමුච්චිතං. **අස්සාදදිට්ඨීති** අස්සාදෙ පවත්තා දිට්ඨීති වුත්තං හොති.

ඉදානි නානාසුත්තෙහි සංසන්දෙත්වා මිච්ඡාදිට්ඨිං මිච්ඡාදිට්ඨිකඤ්ච ගරහිතුකාමො **අස්සාදදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨීති**ආදිමාහ. තත්ථ **දිට්ඨිවිපත්තීති** සම්මාදිට්ඨිවිනාසකමිච්ඡාදිට්ඨිසඞ්ඛාතදිට්ඨියා විපත්ති. **දිට්ඨිවිපන්නොති** විපන්නා විනට්ඨා සම්මාදිට්ඨි අස්සාති දිට්ඨිවිපන්නො, විපන්නදිට්ඨීති වුත්තං හොති. මිච්ඡාදිට්ඨියා වා විපන්නො විනට්ඨොති දිට්ඨිවිපන්නො. **න සෙවිතබ්බො** උපසඞ්කමනෙන. **න භජිතබ්බො** චිත්තෙන. **න පයිරුපාසිතබ්බො** උපසඞ්කමිත්වා නිසීදනෙන. **තං කිස්ස හෙතූති** ‘‘තං සෙවනාදිකං කෙන කාරණෙන න කාතබ්බ’’න්ති තස්ස කාරණපුච්ඡා. **දිට්ඨි හිස්ස පාපිකාති** කාරණවිස්සජ්ජනං. යස්මා අස්ස පුග්ගලස්ස දිට්ඨි පාපිකා, තස්මා තං සෙවනාදිකං න කාතබ්බන්ති අත්ථො. **දිට්ඨියා රාගොති** ‘‘සුන්දරා මෙ දිට්ඨී’’ති දිට්ඨිං ආරබ්භ දිට්ඨියා උප්පජ්ජනරාගො. **දිට්ඨිරාගරත්තොති** තෙන දිට්ඨිරාගෙන රඞ්ගෙන රත්තං වත්ථං විය රත්තො. **න මහප්ඵලන්ති** විපාකඵලෙන. **න මහානිසංසන්ති** නිස්සන්දඵලෙන.

පුරිසපුග්ගලස්සාති පුරිසසඞ්ඛාතස්ස පුග්ගලස්ස. ලොකියවොහාරෙන හි පුරි වුච්චති සරීරං, තස්මිං පුරිස්මිං සෙති පවත්තතීති පුරිසො, පුං වුච්චති නිරයො, තං පුං ගලති ගච්ඡතීති පුග්ගලො. යෙභුය්‍යෙන හි සත්තා සුගතිතො චුතා දුග්ගතියංයෙව නිබ්බත්තන්ති. **තං කිස්ස හෙතූති** තං න මහප්ඵලත්තං කෙන කාරණෙන හොති. **දිට්ඨි හිස්ස පාපිකාති** යස්මා අස්ස පුග්ගලස්ස දිට්ඨි පාපිකා, තස්මා න මහප්ඵලං හොතීති අත්ථො. **ද්වෙව ගතියොති** පඤ්චසු ගතීසු ද්වෙව ගතියො. විපජ්ජමානාය දිට්ඨියා **නිරයො.** සම්පජ්ජමානාය **තිරච්ඡානයොනි. යඤ්චෙව කායකම්මන්ති** සකලිඞ්ගධාරණපටිපදානුයොගඅභිවාදනපච්චුට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මාදි කායකම්මං. **යඤ්ච වචීකම්මන්ති** සකසමයපරියාපුණනසජ්ඣායනදෙසනාසමාදපනාදි වචීකම්මං. **යඤ්ච මනොකම්මන්ති** ඉධලොකචින්තාපටිසංයුත්තඤ්ච පරලොකචින්තාපටිසංයුත්තඤ්ච කතාකතචින්තාපටිසංයුත්තඤ්ච මනොකම්මං. තිණකට්ඨධඤ්ඤබීජෙසු සත්තදිට්ඨිස්ස දානානුප්පදානපටිග්ගහණපරිභොගෙසු ච කායවචීමනොකම්මානි. **යථාදිට්ඨීති** යා අයං දිට්ඨි, තස්සානුරූපං. **සමත්තන්ති** පරිපුණ්ණං. **සමාදින්නන්ති** ගහිතං.

අට්ඨකථායං පන වුත්තං – තදෙතං යථාදිට්ඨියං ඨිතකායකම්මං, දිට්ඨිසහජාතකායකම්මං, දිට්ඨානුලොමිකකායකම්මන්ති තිවිධං හොති. තත්ථ ‘‘පාණං හනතො අදින්නං ආදියතො මිච්ඡාචරතො නත්ථි තතොනිදානං පාපං, නත්ථි පාපස්ස ආගමො’’ති යං එවං දිට්ඨිකස්ස සතො පාණාතිපාතඅදින්නාදානමිච්ඡාචාරසඞ්ඛාතං කායකම්මං, ඉදං **යථාදිට්ඨියං ඨිතකායකම්මං** නාම. ‘‘පාණං හනතො අදින්නං ආදියතො මිච්ඡාචරතො නත්ථි තතොනිදානං පාපං, නත්ථි පාපස්ස ආගමො’’ති යං ඉමාය දිට්ඨියා ඉමිනා දස්සනෙන සහජාතං කායකම්මං, ඉදං **දිට්ඨිසහජාතකායකම්මං** නාම. තදෙව පන සමත්තං සමාදින්නං ගහිතං පරාමට්ඨං **දිට්ඨානුලොමිකකායකම්මං** නාම. වචීකම්මමනොකම්මෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ පන මුසා භණතො පිසුණං භණතො ඵරුසං භණතො සම්ඵං පලපතො අභිජ්ඣාලුනො බ්‍යාපන්නචිත්තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස සතො නත්ථි තතොනිදානං පාපං, නත්ථි පාපස්ස ආගමොති යොජනා කාතබ්බා. ලිඞ්ගධාරණාදිපරියාපුණනාදිලොකචින්තාදිවසෙන වුත්තනයො චෙත්ථ සුන්දරො.

චෙතනාදීසු දිට්ඨිසහජාතා චෙතනා **චෙතනා** නාම. දිට්ඨිසහජාතා පත්ථනා **පත්ථනා** නාම. චෙතනාපත්ථනානං වසෙන චිත්තට්ඨපනා **පණිධි** නාම. තෙහි පන චෙතනාදීහි සම්පයුත්තා ඵස්සාදයො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා ධම්මා **සඞ්ඛාරා** නාම. **අනිට්ඨායාති**ආදීහි දුක්ඛමෙව වුත්තං. දුක්ඛඤ්හි සුඛකාමෙහි සත්තෙහි න එසිතත්තා **අනිට්ඨං**. අප්පියත්තා **අකන්තං**. මනස්ස අවඩ්ඪනතො, මනසි අවිසප්පනතො ච **අමනාපං**. ආයතිං අභද්දතාය **අහිතං**. පීළනතො **දුක්ඛ**න්ති. **තං කිස්ස හෙතූති** තං එවං සංවත්තනං කෙන කාරණෙන හොතීති අත්ථො. ඉදානිස්ස කාරණං **දිට්ඨි හිස්ස පාපිකාති**. යස්මා තස්ස පුග්ගලස්ස දිට්ඨි පාපිකා ලාමකා, තස්මා එවං සංවත්තතීති අත්ථො. **අල්ලාය පථවියා නික්ඛිත්ත**න්ති උදකෙන තින්තාය භූමියා රොපිතං. **පථවීරසං ආපොරස**න්ති තස්මිං තස්මිං ඨානෙ පථවියා ච සම්පදං ආපස්ස ච සම්පදං. බීජනික්ඛිත්තට්ඨානෙ හි න සබ්බා පථවී න සබ්බො ආපො ච බීජං ඵලං ගණ්හාපෙති. යො පන තෙසං පදෙසො බීජං ඵුසති, සොයෙව බීජං ඵලං ගණ්හාපෙති. තස්මා බීජපොසනාය පච්චයභූතොයෙව සො පදෙසො පථවීරසො ආපොරසොති වෙදිතබ්බො. රසසද්දස්ස හි සම්පත්ති ච අත්ථො. යථාහ ‘‘කිච්චසම්පත්තිඅත්ථෙන රසො නාම පවුච්චතී’’ති. ලොකෙ ච ‘‘සුරසො ගන්ධබ්බො’’ති වුත්තෙ සුසම්පන්නො ගන්ධබ්බොති අත්ථො ඤායති. **උපාදියතීති** ගණ්හාති. යො හි පදෙසො පච්චයො හොති, තං පච්චයං ලභමානං බීජං තං ගණ්හාති නාම. **සබ්බං තන්ති** සබ්බං තං රසජාතං. **තිත්තකත්තායාති** සො පථවීරසො ආපොරසො ච අතිත්තකො සමානොපි තිත්තකං බීජං නිස්සාය නිම්බරුක්ඛාදීනං තෙසං ඵලානඤ්ච තිත්තකභාවාය සංවත්තති. **කටුකත්තායාති** ඉදං පුරිමස්සෙව වෙවචනං.

‘‘වණ්ණගන්ධරසූපෙතො, අම්බොයං අහුවා පුරෙ;
තමෙව පූජං ලභමානො, කෙනම්බො කටුකප්ඵලො’’ති. (ජා. 1.2.71) –

ආගතට්ඨානෙ විය හි ඉධාපි තිත්තකමෙව අප්පියට්ඨෙන කටුකන්ති වෙදිතබ්බං. **අසාතත්තායාති** අමධුරභාවාය. අසාදුත්තායාතිපි පාඨො, අසාදුභාවායාති අත්ථො. **සාදූති** හි මධුරං. **බීජං හිස්සාති** අස්ස නිම්බාදිකස්ස බීජං. **එවමෙවන්ති** එවං එවං. යස්මා සුඛා වෙදනා පරමො අස්සාදො, තස්මා මිච්ඡාදිට්ඨියා දුක්ඛවෙදනාවසෙන ආදීනවො දස්සිතොති. පුන අට්ඨාරසභෙදෙන දිට්ඨියා ආදීනවං දස්සෙතුං **අස්සාදදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨීති**ආදිමාහ. තං වුත්තත්ථමෙව. **ඉමෙහි අට්ඨාරසහි ආකාරෙහි පරියුට්ඨිතචිත්තස්ස සඤ්ඤොගොති** දිට්ඨියා එව සංසාරෙ බන්ධනං දස්සෙති.

129. යස්මා පන දිට්ඨිභූතානිපි සඤ්ඤොජනානි අත්ථි අදිට්ඨිභූතානිපි, තස්මා තං පභෙදං දස්සෙන්තො **අත්ථි සඤ්ඤොජනානි චෙවා**තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා කාමරාගසඤ්ඤොජනස්සෙව **අනුනයසඤ්ඤොජනන්ති** ආගතට්ඨානම්පි අත්ථි, තස්මා අනුනයසඤ්ඤොජනන්ති වුත්තං. කාමරාගභාවං අප්පත්වා පවත්තං ලොභං සන්ධාය එතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසඛන්ධායතනාදිමූලකෙසුපි වාරෙසු ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. වෙදනාපරමත්තා ච අස්සාදස්ස වෙදනාපරියොසානා එව දෙසනා කතා. සඤ්ඤාදයො න ගහිතා. **ඉමෙහි පඤ්චතිංසාය ආකාරෙහීති** පඤ්චක්ඛන්ධා අජ්ඣත්තිකායතනාදීනි පඤ්ච ඡක්කානි චාති ඉමානි පඤ්චතිංස වත්ථූනි නිස්සාය උප්පන්නඅස්සාදාරම්මණවසෙන පඤ්චතිංසාය ආකාරෙහි.

අස්සාදදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අත්තානුදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

130. අත්තානුදිට්ඨියං **අස්සුතවා පුථුජ්ජනොති** ආගමාධිගමාභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉති. යස්ස හි ඛන්ධධාතුආයතනසච්චපච්චයාකාරසතිපට්ඨානාදීසු උග්ගහපරිපුච්ඡාවිනිච්ඡයවිරහිතත්තා අත්තානුදිට්ඨිපටිසෙධකරො නෙව ආගමො, පටිපත්තියා අධිගන්තබ්බස්ස අනධිගතත්තා න ච අධිගමො අත්ථි, සො ආගමාධිගමානං අභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉති. **සුතන්ති** හි බුද්ධවචනාගමො ච සුතඵලත්තා හෙතුවොහාරවසෙන අධිගමො ච, තං සුතං අස්ස අත්ථීති සුතවා, න සුතවා අස්සුතවා. ස්වායං –

පුථූනං ජනනාදීහි, කාරණෙහි පුථුජ්ජනො;
පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා, පුථුවායං ජනො ඉති.

සො හි පුථූනං නානප්පකාරානං කිලෙසාදීනං ජනනාදීහි කාරණෙහි **පුථුජ්ජනො.** යථාහ – ‘‘පුථු කිලෙසෙ ජනෙන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු අවිහතසක්කායදිට්ඨිකාති පුථුජ්ජනා, පුථු සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති පුථුජ්ජනා, පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාභිසඞ්ඛාරෙ අභිසඞ්ඛරොන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාඔඝෙහි වුය්හන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාසන්තාපෙහි සන්තප්පෙන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාපරිළාහෙහි පරිදය්හන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසු රත්තා ගිද්ධා ගධිතා මුච්ඡිතා අජ්ඣොසන්නා ලග්ගා ලග්ගිතා පලිබුද්ධාති පුථුජ්ජනා, පුථු පඤ්චහි නීවරණෙහි ආවුතා නිවුතා ඔවුතා පිහිතා පටිච්ඡන්නා පටිකුජ්ජිතාති පුථුජ්ජනා’’ති (මහානි. 94). පුථූනං වා ගණනපථමතීතානං අරියධම්මපරම්මුඛානං නීචධම්මසමුදාචාරානං ජනානං අන්තොගධත්තාපි පුථුජ්ජනා, පුථු වා අයං, විසුංයෙව සඞ්ඛං ගතො විසංසට්ඨො සීලසුතාදිගුණයුත්තෙහි අරියෙහි ජනොතිපි පුථුජ්ජනො. එවමෙතෙහි ‘‘අස්සුතවා පුථුජ්ජනො’’ති ද්වීහි පදෙහි යෙ තෙ –

‘‘දුවෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා;
අන්ධො පුථුජ්ජනො එකො, කල්‍යාණෙකො පුථුජ්ජනො’’ති. –

ද්වෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, තෙසු අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො.

අරියානං අදස්සාවීතිආදීසු **අරියාති** ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන අරණීයතො බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච බුද්ධසාවකා ච වුච්චන්ති, බුද්ධා එව වා ඉධ අරියා. යථාහ – ‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ.… තථාගතො අරියොති වුච්චතී’’ති (සං. නි. 5.1098).

සප්පුරිසාති එත්ථ පන පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ච ‘‘සප්පුරිසා’’ති වෙදිතබ්බා. තෙ හි ලොකුත්තරගුණයොගෙන සොභනා පුරිසාති සප්පුරිසා. සබ්බෙයෙව වා එතෙ ද්වෙධාපි වුත්තා. බුද්ධාපි හි අරියා ච සප්පුරිසා ච පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධසාවකාපි. යථාහ –

‘‘යො වෙ කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො, කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොති;
දුඛිතස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්චං, තථාවිධං සප්පුරිසං වදන්තී’’ති. (ජා. 2.17.78);

එත්ථ හි ‘‘කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො’’ති පච්චෙකසම්බුද්ධො වුත්තො, ‘‘කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති චා’’ති බුද්ධසාවකො, ‘‘දුඛිතස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්ච’’න්ති සම්මාසම්බුද්ධොති. ඉදානි යො තෙසං අරියානං

අදස්සනසීලො, න ච දස්සනෙ සාධුකාරී, සො ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’ති වෙදිතබ්බො. සො ච චක්ඛුනා අදස්සාවී ඤාණෙන අදස්සාවීති දුවිධො. තෙසු ඤාණෙන අදස්සාවී ඉධාධිප්පෙතො. මංසචක්ඛුනා හි දිබ්බචක්ඛුනා වා අරියා දිට්ඨාපි අදිට්ඨාව හොන්ති තෙසං චක්ඛූනං වණ්ණමත්තගහණතො න අරියභාවගොචරතො. සොණසිඞ්ගාලාදයොපි හි චක්ඛුනා අරියෙ පස්සන්ති, න ච තෙ අරියානං දස්සාවිනො, තස්මා චක්ඛුනා දස්සනං න දස්සනං, ඤාණෙන දස්සනමෙව දස්සනං. යථාහ – ‘‘කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන, යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සතී’’ති (සං. නි. 3.87). තස්මා චක්ඛුනා පස්සන්තොපි ඤාණෙන අරියෙහි දිට්ඨං අනිච්චාදිලක්ඛණං අපස්සන්තො අරියාධිගතඤ්ච ධම්මං අනධිගච්ඡන්තො අරියකරධම්මානං අරියභාවස්ස ච අදිට්ඨත්තා ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’ති වෙදිතබ්බො.

අරියධම්මස්ස අකොවිදොති සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ අරියධම්මෙ අකුසලො. **අරියධම්මෙ අවිනීතොති** එත්ථ පන –

දුවිධො විනයො නාම, එකමෙකෙත්ථ පඤ්චධා;
අභාවතො තස්ස අයං, ‘‘අවිනීතො’’ති වුච්චති.

අයඤ්හි සංවරවිනයො පහානවිනයොති දුවිධො විනයො. එත්ථ ච දුවිධෙපි විනයෙ එකමෙකො විනයො පඤ්චධා භිජ්ජති. **සංවරවිනයොපි** හි සීලසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති පඤ්චවිධො. **පහානවිනයොපි** තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චවිධො.

තත්ථ ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො’’ති (විභ. 511) අයං **සීලසංවරො.** ‘‘රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී’’ති (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) අයං **සතිසංවරො.**

‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, (අජිතාති භගවා)
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති. (සු. නි. 1041; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 4) –

අයං **ඤාණසංවරො.** ‘‘ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා’’ති (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං **ඛන්තිසංවරො.** ‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී’’ති (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං **වීරියසංවරො.** සබ්බොපි චායං සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච

කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො ‘‘සංවරො’’, විනයනතො ‘‘විනයො’’ති වුච්චති. එවං තාව සංවරවිනයො පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො.

තථා යං නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙන විය තමස්ස තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං, සෙය්‍යථිදං – නාමරූපවවත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං, කඞ්ඛාවිතරණෙන කථංකථීභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන ‘‘අහං මමා’’ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනෙන අභිරතිසඤ්ඤාය, මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුඤ්චිතුකම්‍යතාය, උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමඤාණෙන ධම්මට්ඨිතියං නිබ්බානෙ ච පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභුනා සඞ්ඛාරනිමිත්තගාහස්ස පහානං, එතං **තදඞ්ගප්පහානං** නාම.

යං පන උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාවනිවාරණතො ඝටප්පහාරෙන විය උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, ඉදං **වික්ඛම්භනප්පහානං** නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තනො සන්තානෙ ‘‘දිට්ඨිගතානං පහානායා’’තිආදිනා (ධ. ස. 277; විභ. 628) නයෙන වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තඅප්පවත්තිභාවෙන පහානං, ඉදං **සමුච්ඡෙදප්පහානං** නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, ඉදං **පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං** නාම. යං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසඞ්ඛතං නිබ්බානං, ඉදං **නිස්සරණප්පහානං** නාම. සබ්බම්පි චෙතං පහානං යස්මා චාගට්ඨෙන පහානං, විනයනට්ඨෙන විනයො, තස්මා ‘‘පහානවිනයො’’ති වුච්චති, තංතංපහානවතො වා තස්ස තස්ස විනයස්ස සම්භවතොපෙතං ‘‘පහානවිනයො’’ති වුච්චති. එවං පහානවිනයොපි පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො.

එවමයං සඞ්ඛෙපතො දුවිධො, පභෙදතො ච දසවිධො විනයො භින්නසංවරත්තා පහාතබ්බස්ස ච අප්පහීනත්තා යස්මා එතස්ස අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස නත්ථි, තස්මා අභාවතො තස්ස අයං ‘‘අවිනීතො’’ති වුච්චතීති. එස නයො **සප්පුරිසානං අදස්සාවී සප්පුරිසධම්මස්ස අකොවිදො සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො**ති එත්ථාපි. නින්නානාකරණඤ්හි එතං අත්ථතො. යථාහ – ‘‘යෙව තෙ අරියා, තෙව තෙ සප්පුරිසා. යෙව තෙ සප්පුරිසා, තෙව තෙ අරියා. යොව සො අරියානං ධම්මො, සොව සො සප්පුරිසානං ධම්මො. යොව සො සප්පුරිසානං ධම්මො, සොව සො අරියානං ධම්මො. යෙව තෙ අරියවිනයා, තෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා. යෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා, තෙව තෙ

අරියවිනයා. අරියෙති වා සප්පුරිසෙති වා, අරියධම්මෙති වා සප්පුරිසධම්මෙති වා, අරියවිනයෙති වා සප්පුරිසවිනයෙති වා එසෙසෙ එකෙ එකට්ඨෙ සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤෙවා''ති.

කස්මා පන ථෙරො **අත්තානුදිට්ඨියා කතමෙහි වීසතියා ආකාරෙහි අභිනිවෙසො හොතීති** පුච්ඡිත්වා තං අවිස්සජ්ජෙත්වාව ''ඉධ අස්සුතවා පුථුජ්ජනො''ති එවං පුථුජ්ජනං නිද්දිසීති? පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය තං අත්ථං ආවිකාතුං පඨමං පුථුජ්ජනං නිද්දිසීති වෙදිතබ්බං.

131. එවං පුථුජ්ජනං නිද්දිසිත්වා ඉදානි අභිනිවෙසුද්දෙසං දස්සෙන්තො **රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති**ආදිමාහ. තත්ථ **රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති** රූපක්ඛන්ධං කසිණරූපඤ්ච ''අත්තා''ති දිට්ඨිපස්සනාය සමනුපස්සති. නිද්දෙසෙ පනස්ස රූපක්ඛන්ධෙ අභිනිවෙසො පඤ්චක්ඛන්ධාධිකාරත්තා පාකටොති තං අවත්වා කසිණරූපමෙව ''රූප''න්ති සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **රූපවන්තං වා අත්තානන්ති** අරූපං ''අත්තා''ති ගහෙත්වා තං අත්තානං රූපවන්තං සමනුපස්සති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අරූපමෙව ''අත්තා''ති ගහෙත්වා තස්මිං අත්තනි රූපං සමනුපස්සති. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** අරූපමෙව ''අත්තා''ති ගහෙත්වා තං අත්තානං රූපස්මිං සමනුපස්සති.

තත්ථ **රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති** සුද්ධරූපමෙව ''අත්තා''ති කථිතං. **රූපවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං, වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති, සඤ්ඤං, සඞ්ඛාරෙ, විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති** ඉමෙසු සත්තසු ඨානෙසු අරූපං ''අත්තා''ති කථිතං. **වෙදනාවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා වෙදනං, වෙදනාය වා අත්තානන්ති** එවං චතූසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙන ද්වාදසසු ඨානෙසු රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො. තා පන වීසතිපි දිට්ඨියො මග්ගාවරණා, න සග්ගාවරණා, සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣා.

ඉදානි තං නිද්දිසන්තො **කථං රූප**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **පථවීකසිණ**න්ති පථවීමණ්ඩලං නිස්සාය උප්පාදිතං පටිභාගනිමිත්තසඞ්ඛාතං සකලඵරණවසෙන පථවීකසිණං. **අහ**න්ති අත්තානමෙව සන්ධාය ගණ්හාති. **අත්ත**න්ති අත්තානං. **අද්වය**න්ති එකමෙව. **තෙලප්පදීපස්සාති** තෙලයුත්තස්ස පදීපස්ස. **ඣායතොති** ජලතො. **යා අච්චි, සො වණ්ණොති**ආදි අච්චිං මුඤ්චිත්වා වණ්ණස්ස අභාවතො වුත්තං. **යා ච දිට්ඨි යඤ්ච වත්ථූති** තදුභයං එකතො කත්වා රූපවත්ථුකා අත්තානුදිට්ඨි වුච්චතීති අත්ථො.

ආපොකසිණාදීනි ආපාදීනි නිස්සාය උප්පාදිතකසිණනිමිත්තානෙව. පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං පන රූපජ්ඣානස්ස ආරම්මණං හොන්තම්පි ආකාසකසිණන්ති වුච්චමානෙ අරූපජ්ඣානාරම්මණෙන

කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙන සංකිණ්ණං හොතීති න ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. රූපාධිකාරත්තා විඤ්ඤාණකසිණං න ගහෙතබ්බමෙවාති. **ඉධෙකච්චො වෙදනං සඤ්ඤං සඞ්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති** චත්තාරො ඛන්ධෙ අභින්දිත්වා එකතො ගහණවසෙන වුත්තං. සො හි චිත්තචෙතසිකානං විසුං විසුං කරණෙ අසමත්ථත්තා සබ්බෙ එකතො කත්වා ‘‘අත්තා’’ති ගණ්හාති. **ඉමිනා රූපෙන රූපවාති** එත්ථ සරීරරූපම්පි කසිණරූපම්පි ලබ්භති. **ඡායාසම්පන්නොති** ඡායාය සම්පන්නො අවිරළො. **තමෙනාති** එත්ථ එත-සද්දො නිපාතමත්තං, තමෙතන්ති වා අත්ථො. **ඡායාවාති** විජ්ජමානච්ඡායො. රූපං අත්තාති අග්ගහිතෙපි රූපං අමුඤ්චිත්වා දිට්ඨියා උප්පන්නත්තා **රූපවත්ථුකාති** වුත්තං.

අත්තනි රූපං සමනුපස්සතීති සරීරරූපස්ස කසිණරූපස්ස ච චිත්තනිස්සිතත්තා තස්මිං අරූපසමුදායෙ අත්තනි තං රූපං සමනුපස්සති. **අයං ගන්ධොති** සායිතගන්ධං ආහ. **ඉමස්මිං පුප්ඵෙති** පුප්ඵනිස්සිතත්තා ගන්ධස්ස එවමාහ.

රූපස්මිං අත්තානං සමනුපස්සතීති යත්ථ රූපං ගච්ඡති, තත්ථ චිත්තං ගච්ඡති. තස්මා රූපනිස්සිතං චිත්තං ගහෙත්වා තං අරූපසමුදායං අත්තානං තස්මිං රූපෙ සමනුපස්සති. ඔළාරිකත්තා රූපස්ස ඔළාරිකාධාරං කරණ්ඩකමාහ.

132. **ඉධෙකච්චො චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනන්තිආදීසු** විසුං විසුං වෙදනාය දිට්ඨිගහණෙ අසතිපි වෙදනාති එකග්ගහණෙන ගහිතෙ සබ්බාසං වෙදනානං අන්තොගධත්තා විසුං විසුං ගහිතා එව හොන්තීති විසුං විසුං යොජනා කතාති වෙදිතබ්බා. සො හි අනුභවනවසෙන වෙදනාය ඔළාරිකත්තා වෙදනංයෙව ‘‘අත්තා’’ති ගණ්හාති. **සඤ්ඤං සඞ්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති** සඤ්ඤාදයො අරූපධම්මෙ රූපඤ්ච එකතො කත්වා ‘‘අත්තා’’ති සමනුපස්සති. උම්මත්තකො විය හි පුථුජ්ජනො යථා යථා උපට්ඨාති, තථා තථා ගණ්හාති.

133. **චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤන්තිආදීසු** සඤ්ජානනවසෙන සඤ්ඤාය පාකටත්තා සඤ්ඤං ‘‘අත්තා’ති ගණ්හාති. සෙසං වෙදනාය වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

134. **චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනන්තිආදීසු** සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසු චෙතනාය පධානත්තා පාකටත්තා ච චෙතනා එව නිද්දිට්ඨා. තාය ඉතරෙපි නිද්දිට්ඨාව හොන්ති. සො පන චෙතසිකභාවවසෙන පාකටත්තා චෙතනං ‘‘අත්තා’’ති ගණ්හාති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

135. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්තිආදීසු** විජානනවසෙන චිත්තස්ස පාකටත්තා චිත්තං ‘‘අත්තා’’ති ගණ්හාති. සෙසමෙත්ථාපි වුත්තනයමෙව.

අත්තානුදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මිච්ඡාදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

136. **මිච්ඡාදිට්ඨි** හෙට්ඨා වුත්තත්ථායෙව. අයං පන අපරො නයො – **නත්ථි දින්නන්ති** උච්ඡෙදදිට්ඨිකත්තා දානඵලං පටික්ඛිපති. **නත්ථි යිට්ඨන්ති** එත්ථ **යිට්ඨන්ති** ඛුද්දකයඤ්ඤො. **හුතන්ති** මහායඤ්ඤො. ද්වින්නම්පි ඵලං පටික්ඛිපති. **නත්ථි සුකතදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකොති** දානඵලස්ස පටික්ඛිත්තත්තා සීලාදීනං පුඤ්ඤකම්මානං, පාණාතිපාතාදීනං පාපකම්මානං ඵලං පටික්ඛිපති. **නත්ථි අයං ලොකොති** පුරෙ කතෙන කම්මුනා. **නත්ථි පරො ලොකොති** ඉධ කතෙන කම්මුනා. **නත්ථි මාතා, නත්ථි පිතාති** තෙසු කතකම්මානං ඵලං පටික්ඛිපති. **නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකාති** කම්මහෙතුකං උපපත්තිං පටික්ඛිපති. **නත්ථි ලොකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා...පෙ.... පවෙදෙන්තීති** ඉධලොකපරලොකෙ පස්සිතුං අභිඤ්ඤාපටිලාභාය පටිපදං පටික්ඛිපති. ඉධ පාළියං පන **නත්ථි දින්නන්ති වත්ථූති** නත්ථි දින්නන්ති වුච්චමානං දානං, තස්සා දිට්ඨියා වත්ථූති අත්ථො. **එවංවාදො මිච්ඡාති** එවං නත්ථි දින්නන්ති වාදො වචනං මිච්ඡා විපරීතොති අත්ථො.

මිච්ඡාදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සක්කායදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

137. **සක්කායදිට්ඨි** පන අත්තානුදිට්ඨියෙව, අඤ්ඤත්ථ ආගතපරියායවචනදස්සනත්ථං වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

සක්කායදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සස්සතදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

138. **සක්කායවත්ථුකාය සස්සතදිට්ඨියාති** කම්මධාරයසමාසො. **රූපවන්තං වා අත්තානන්තිආදීනං** පන්නරසන්නං වචනානං අන්තෙ සමනුපස්සතීති සම්බන්ධො කාතබ්බො, පාඨො වා. අඤ්ඤථා හි න ඝටීයතීති. එවං ‘‘රූපවන්තං වා අත්තානං සමනුපස්සතී’’ති එකමෙව දස්සෙත්වා සෙසා චුද්දස සංඛිත්තා.

සස්සතදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උච්ඡෙදදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

139. **සක්කායවත්ථුකාය උච්ඡෙදදිට්ඨියා** එවං ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති එකමෙව දස්සෙත්වා සෙසා චතස්සො සංඛිත්තා.

උච්ඡෙදදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අන්තග්ගාහිකාදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

140. **අන්තග්ගාහිකාය දිට්ඨියා** පඨමවාරෙ ආකාරපුච්ඡා. දුතියෙ ආකාරගහණං. තතියෙ ආකාරවිස්සජ්ජනං. තත්ථ **ලොකොති** අත්තා. **සො අන්තොති** අඤ්ඤමඤ්ඤපටිපක්ඛෙසු සස්සතුච්ඡෙදන්තෙසු සස්සතග්ගාහෙ සස්සතන්තො, අසස්සතග්ගාහෙ උච්ඡෙදන්තො. **පරිත්තං ඔකාසන්ති** සුප්පමත්තං වා සරාවමත්තං වා ඛුද්දකං ඨානං. **නීලකතො ඵරතීති** නීලන්ති ආරම්මණං කරොති. **අයං ලොකොති** අත්තානං සන්ධාය වුත්තං. **පරිවටුමොති** සමන්තතො පරිච්ඡෙදවා. **අන්තසඤ්ඤීති** අන්තවාතිසඤ්ඤී. අන්තො අස්ස අත්ථීති අන්තොති ගහෙතබ්බං. **යං ඵරතීති** යං කසිණරූපං ඵරති. **තං වත්ථු චෙව ලොකො චාති** තං කසිණරූපං ආරම්මණඤ්චෙව ආලොකියට්ඨෙන ලොකො ච. **යෙන ඵරතීති** යෙන චිත්තෙන ඵරති. **සො අත්තා චෙව ලොකො චාති** අත්තානමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඞ්ගං කතං, තං චිත්තං අත්තා චෙව ආලොකනට්ඨෙන ලොකො චාති වුත්තං හොති. **අන්තවාති** අන්තො. **ඔකාසකතො ඵරතීති** ආලොකකසිණවසෙන තෙජොකසිණවසෙන ඔදාතකසිණවසෙන වා ඔභාසොති ඵරති. නීලාදීනං පඤ්චන්නං පභස්සරකසිණානංයෙව ගහිතත්තා පථවීආපොවායොකසිණවසෙන අත්තාභිනිවෙසො න හොතීති ගහෙතබ්බං.

විපුලං ඔකාසන්ති ඛලමණ්ඩලමත්තාදිවසෙන මහන්තං ඨානං. **අනන්තවාති** වුද්ධඅනන්තවා. **අපරියන්තොති** වුද්ධඅපරියන්තො. **අනන්තසඤ්ඤීති** අනන්තොතිසඤ්ඤී. **තං ජීවන්ති** සො ජීවො. ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො. **ජීවොති** ච අත්තා එව. රූපාදීනි පඤ්චපි පරිවටුමට්ඨෙන සරීරං. **ජීවං න සරීරන්ති** අත්තසඞ්ඛාතො ජීවො රූපසඞ්ඛාතං සරීරං න හොති. එස නයො වෙදනාදීසු. **තථාගතොති** සත්තො. අරහන්ති එකෙ. **පරං මරණාති** මරණතො උද්ධං, පරලොකෙති අත්ථො. **රූපං ඉධෙව මරණධම්මන්ති** අත්තනො පාකටක්ඛන්ධසීසෙන පඤ්චක්ඛන්ධග්ගහණං, තං ඉමස්මිංයෙව ලොකෙ නස්සනපකතිකන්ති අත්ථො. සෙසක්ඛන්ධෙසුපි එසෙව නයො. **කායස්ස භෙදාති** ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතස්ස කායස්ස භෙදතො පරං. ඉමිනා වචනෙන ''පරං මරණා''ති එතස්ස උද්දෙසස්ස අත්ථො වුත්තො. **හොතිපිතිආදීසු හොතීති** මූලපදං. චතූසුපි අපි-සද්දො සමුච්චයත්ථො. **තිට්ඨතීති** සස්සතත්තා තිට්ඨති, න චවතීති අත්ථො. ''හොතී''ති පදස්ස වා අත්ථවිසෙසනත්ථං ''තිට්ඨතී''ති පදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **උප්පජ්ජතීති** අණ්ඩජජලාබුජයොනිපවෙසවසෙන උප්පජ්ජති නාම, **නිබ්බත්තතීති** සංසෙදජඔපපාතිකයොනිපවෙසවසෙන නිබ්බත්තති නාමාති අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. **උච්ඡිජ්ජතීති** පබන්ධාභාවවසෙන. **විනස්සතීති** භඞ්ගවසෙන. **න හොති පරං මරණාති** පුරිමපදානං අත්ථවිවරණං, චුතිතො උද්ධං න විජ්ජතීති අත්ථො. **හොති ච න ච හොතීති** එකච්චසස්සතිකානං දිට්ඨි, එකෙන පරියායෙන හොති, එකෙන පරියායෙන න හොතීති අත්ථො. ජීවභාවෙන හොති, පුබ්බජීවස්ස අභාවෙන

න හොතීති වුත්තං හොති. **නෙව හොති න න හොතීති** අමරාවික්ඛෙපිකානං දිට්ඨි, හොතීති ච නෙව හොති, න හොතීති ච න හොතීති අත්ථො. අනුවාදභයා මුසාවාදභයා ච මන්දත්තා මොමූහත්තා ච පුබ්බවුත්තනයස්ස පටික්ඛෙපමත්තං කරොති. **ඉමෙහි පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහීති** යථාවුත්තානං දසන්නං පඤ්චකානං වසෙන පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහීති.

අන්තග්ගාහිකාදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පුබ්බන්තානුදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

141. පුබ්බන්තාපරන්තානුදිට්ඨීසු සස්සතං වදන්තීති **සස්සතවාදා**. අථ වා වදන්ති එතෙනාති වාදො, දිට්ඨිගතස්සෙතං අධිවචනං. සස්සතන්ති වාදොපි සස්සතයොගෙන සස්සතො, සස්සතො වාදො එතෙසන්ති සස්සතවාදා. තථා එකච්චං සස්සතන්ති වාදො එකච්චසස්සතො, සො එතෙසං අත්ථීති **එකච්චසස්සතිකා**. තථා අන්තවා, අනන්තවා, අන්තවා ච අනන්තවා ච, නෙවන්තවා නානන්තවාති පවත්තො වාදො අන්තානන්තො, සො එතෙසං අත්ථීති **අන්තානන්තිකා**. න මරතීති අමරා. කා සා? ‘‘එවම්පි මෙ නො’’තිආදිනා (දී. නි. 1.62-63) නයෙන පරියන්තරහිතස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි චෙව වාචා ච. විවිධො ඛෙපො වික්ඛෙපො, අමරාය දිට්ඨියා, වාචාය වා වික්ඛෙපො අමරාවික්ඛෙපො, සො එතෙසං අත්ථීති **අමරාවික්ඛෙපිකා**. අපරො නයො – අමරා නාම මච්ඡජාති, සා උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනාදිවසෙන උදකෙ සන්ධාවමානා ගහෙතුං න සක්කා හොති, එවමෙවං අයම්පි වාදො ඉතො චිතො ච සන්ධාවති, ගාහං න උපගච්ඡතීති අමරාවික්ඛෙපොති වුච්චති, සො එතෙසං අත්ථීති අමරාවික්ඛෙපිකා. **අධිච්චසමුප්පන්නොති** අකාරණසමුප්පන්නො අත්තා ච ලොකො චාති දස්සනං අධිච්චසමුප්පන්නං, තං එතෙසං අත්ථීති **අධිච්චසමුප්පන්නිකා**.

පුබ්බන්තානුදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අපරන්තානුදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

142. සඤ්ඤිං වදන්තීති **සඤ්ඤීවාදා**. අසඤ්ඤිං වදන්තීති **අසඤ්ඤීවාදා**. නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤිං වදන්තීති **නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා**. අථ වා සඤ්ඤීති පවත්තො වාදො සඤ්ඤීවාදො, සො යෙසං අත්ථීති තෙ සඤ්ඤීවාදා, තථා අසඤ්ඤීවාදා, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා ච. උච්ඡෙදං වදන්තීති **උච්ඡෙදවාදා**. **දිට්ඨධම්මොති** පච්චක්ඛධම්මො, තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධඅත්තභාවස්සෙතං අධිවචනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛවූපසමොති අත්ථො, තං වදන්තීති **දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා**. ඉමස්මිං පනත්ථෙ විත්ථාරියමානෙ සාට්ඨකථං සකලං බ්‍රහ්මජාලසුත්තං වත්තබ්බං හොති. එවඤ්ච සති අතිපපඤ්චො හොතීති න විත්ථාරිතො. තදත්ථිකෙහි තං අපෙක්ඛිත්වා ගහෙතබ්බො.

අපරන්තානුදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10-12. *සඤ්ඤොජනිකාදිදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා*

143. යස්මා සඤ්ඤොජනිකා දිට්ඨි සබ්බදිට්ඨිසාධාරණා, තස්මා තස්සා සබ්බදිට්ඨිසඤ්ඤොජනත්තා සබ්බදිට්ඨිසාධාරණො අත්ථො නිද්දිට්ඨො. සො හෙට්ඨා වුත්තදිට්ඨිපරියුට්ඨානානෙව.

144. මානවිනිබන්ධදිට්ඨීසු **චක්ඛු අහන්ති අභිනිවෙසපරාමාසොති** මානපුබ්බකො අභිනිවෙසපරාමාසො. න හි දිට්ඨි මානසම්පයුත්තා හොති. තෙනෙව ච මානවිනිබන්ධාති වුත්තං, මානපටිබන්ධා මානමූලකාති අත්ථො.

145. **චක්ඛු මමන්ති අභිනිවෙසපරාමාසොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. එත්ථ පන ‘‘මමා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘මම’’න්ති අනුනාසිකාගමො වෙදිතබ්බො. ‘‘අහ’’න්ති මානවිනිබන්ධාය රූපාදීනිපි අජ්ඣත්තිකානෙව. න හි කසිණරූපං විනා බාහිරානි ‘‘අහ’’න්ති ගණ්හාති. ‘‘මම’’න්ති මානවිනිබන්ධාය පන බාහිරානිපි ලබ්භන්ති. බාහිරානිපි හි ‘‘මම’’න්ති ගණ්හාති. යස්මා පන දුක්ඛා වෙදනා අනිට්ඨත්තා මානවත්ථු න හොති, තස්මා ඡ වෙදනා තාසං මූලපච්චයා ඡ ඵස්සා ච න ගහිතා. සඤ්ඤාදයො පන ඉධ පච්ඡින්නත්තා න ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

සංයොජනිකාදිදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. *අත්තවාදපටිසංයුත්තදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා*

146. **අත්තවාදපටිසංයුත්තා දිට්ඨි** අත්තානුදිට්ඨියෙව. අත්තාති වාදෙන පටිසංයුත්තත්තා පුන එවං වුත්තා.

අත්තවාදපටිසංයුත්තදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. *ලොකවාදපටිසංයුත්තදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා*

147. **අත්තා ච ලොකො චාති** සො එව අත්තා ච ආලොකනට්ඨෙන ලොකො චාති අත්ථො. **සස්සතොති** සස්සතවාදානං දිට්ඨි. **අසස්සතොති** උච්ඡෙදවාදානං. **සස්සතො ච අසස්සතො චාති** එකච්චසස්සතිකානං. **නෙව සස්සතො නාසස්සතොති** අමරාවික්ඛෙපිකානං. **අන්තවාති** පරිත්තකසිණලාභීනං තක්කිකානඤ්ච නිගණ්ඨාජීවිකානඤ්ච. අථ වා උච්ඡෙදවාදිනො ‘‘සත්තො ජාතියා පුබ්බන්තවා, මරණෙන අපරන්තවා’’ති වදන්ති. අධිච්චසමුප්පන්නිකා ‘‘සත්තො ජාතියා පුබ්බන්තවා’’ති වදන්ති. **අනන්තවාති** අප්පමාණකසිණලාභීනං. සස්සතවාදිනො පන ‘‘පුබ්බන්තාපරන්තා නත්ථි, තෙන අනන්තවා’’ති වදන්ති. අධිච්චසමුප්පන්නිකා ‘‘අපරන්තෙන අනන්තවා’’ති වදන්ති.

අන්තවා ච අනන්තවා චාති උද්ධමධො අවඩ්ඪිත්වා තිරියං වඩ්ඪිතකසිණානං. **නෙව අන්තවා න අනන්තවාති** අමරාවික්ඛෙපිකානං.

ලොකවාදපටිසංයුත්තදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15-16. භවවිභවදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා

148. භවවිභවදිට්ඨීනං යථාවුත්තදිට්ඨිතො විසුං අභිනිවෙසාභාවතො විසුං නිද්දෙසං අකත්වා යථාවුත්තදිට්ඨීනංයෙව වසෙන ‘‘ඔලීයනං අතිධාවන’’න්ති එකෙකං ආකාරං නිද්දිසිතුං පුච්ඡං අකත්වා ච **ඔලීයනාභිනිවෙසො භවදිට්ඨි, අතිධාවනාභිනිවෙසො විභවදිට්ඨීති** ආහ. තත්ථ ‘‘භවනිරොධාය ධම්මෙ දෙසියමානෙ චිත්තං න පක්ඛන්දතී’’ති (ඉතිවු. 49) වුත්තඔලීයනාභිනිවෙසො, සස්සතසඤ්ඤාය නිබ්බානතො සඞ්කොචනාභිනිවෙසොති අත්ථො. ‘‘භවෙනෙව ඛො පනෙකෙ අට්ටීයමානා හරායමානා ජිගුච්ඡමානා විභවං අභිනන්දන්තී’’ති වුත්තඅතිධාවනාභිනිවෙසො, උච්ඡෙදසඤ්ඤාය නිරොධගාමිනිපටිපදාතික්කමනාභිනිවෙසොති අත්ථො.

ඉදානි තාව භවවිභවදිට්ඨියො සබ්බදිට්ඨීසු යොජෙත්වා දස්සෙතුං **අස්සාදදිට්ඨියාති**ආදිමාහ. තත්ථ යස්මා අස්සාදදිට්ඨිකා සස්සතං වා උච්ඡෙදං වා නිස්සාය ‘‘නත්ථි කාමෙසු දොසො’’ති ගණ්හන්ති, තස්මා පඤ්චතිංසාකාරාපි අස්සාදදිට්ඨියො **සියා භවදිට්ඨියො, සියා විභවදිට්ඨියොති** වුත්තා. තත්ථ යස්මා එකෙකාපි දිට්ඨියො සස්සතග්ගාහවසෙන භවදිට්ඨියො භවෙය්‍යුං, උච්ඡෙදග්ගාහවසෙන විභවදිට්ඨියො භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. අත්තානුදිට්ඨියා රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, වෙදනං... සඤ්ඤං... සඞ්ඛාරෙ... විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති පඤ්චසු රූපාදිතො අත්තනො අනඤ්ඤත්තා තෙසු උච්ඡින්නෙසු අත්තා උච්ඡින්නොති ගහණතො **පඤ්ච විභවදිට්ඨියොති** වුත්තං. සෙසෙසු පඤ්චදසසු ඨානෙසු රූපාදිතො අත්තනො අඤ්ඤත්තා තෙසු උච්ඡින්නෙසුපි ‘‘අත්තා සස්සතොති ගහණතො **පන්නරස භවදිට්ඨියොති** වුත්තං.

මිච්ඡාදිට්ඨියා ‘‘සබ්බාව තා විභවදිට්ඨියො’’ති උච්ඡෙදවසෙන පවත්තත්තා අන්තවානන්තවාදිට්ඨීසු පරිත්තාරම්මණඅප්පමාණාරම්මණඣානලාභිනො දිබ්බචක්ඛුනා රූපධාතුයා චවිත්වා සත්තෙ අඤ්ඤත්ථ උපපන්නෙ පස්සිත්වා භවදිට්ඨිං අපස්සිත්වා විභවදිට්ඨිං ගණ්හන්ති. තස්මා තත්ථ **සියා භවදිට්ඨියො, සියා විභවදිට්ඨියොති** වුත්තං. **හොති ච න ච හොතීති** එත්ථ **හොති** චාති භවදිට්ඨි, **න ච හොතීති** විභවදිට්ඨි. **නෙව හොති න න හොතීති** එත්ථ **නෙව හොතීති** විභවදිට්ඨි, **න න හොතීති** භවදිට්ඨි. තස්මා තත්ථ ‘‘සියා’’ති වුත්තං.

පුබ්බන්තානුදිට්ඨීයා එකච්චසස්සතිකා සස්සතඤ්ච පඤ්ඤපෙන්ති, අසස්සතඤ්ච පඤ්ඤපෙන්ති. තස්මා සා භවදිට්ඨි ච විභවදිට්ඨි ච හොති. චත්තාරො අන්තානන්තිකා අන්තානන්තං අත්තානං පඤ්ඤපෙන්ති. තස්මා සා අත්තානුදිට්ඨිසදිසා භවදිට්ඨි ච විභවදිට්ඨි ච. චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා භවදිට්ඨිං වා විභවදිට්ඨිං වා නිස්සාය වාචාවික්ඛෙපං ආපජ්ජන්ති, අවසෙසා පන භවදිට්ඨියොව. තස්මා තෙ තෙ සන්ධාය ‘‘සියා’’ති වුත්තං. අපරන්තානුදිට්ඨීයා සත්ත උච්ඡෙදවාදා විභවදිට්ඨියො, අවසෙසා භවදිට්ඨියො. තස්මා තෙ තෙ සන්ධාය ‘‘සියා’’ති වුත්තං. සඤ්ඤොජනිකදිට්ඨීයා සබ්බදිට්ඨීනං වසෙන ‘‘සියා’’ති වුත්තං. අහන්ති මානවිනිබන්ධාය දිට්ඨීයා චක්ඛාදීනං අහන්ති ගහිතත්තා තෙසං විනාසෙ අත්තා විනට්ඨො හොතීති **සබ්බාව තා විභවදිට්ඨියොති** වුත්තං. අත්තානුදිට්ඨියො විය මමන්ති මානවිනිබන්ධාය දිට්ඨීයා චක්ඛාදිතො අත්තනො අඤ්ඤත්තා තෙසං විනාසෙපි අත්තා න විනස්සතීති **සබ්බාව තා භවදිට්ඨියොති** වුත්තං. ලොකවාදපටිසංයුත්තාය දිට්ඨීයා ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’තිආදිනා (පටි. ම. 1.147) නයෙන වුත්තත්තා භවවිභවදිට්ඨි පාකටායෙව. එත්තාවතා අස්සාදදිට්ඨ්යාදිකා විභවදිට්ඨිපරියොසානා සොළස දිට්ඨියො තිංසසතඤ්ච දිට්ඨාභිනිවෙසා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. අත්තානුදිට්ඨි ච සක්කායදිට්ඨි ච අත්තවාදපටිසඤ්ඤුත්තා දිට්ඨි ච අත්ථතො එකා පරියායෙන තිවිධා වුත්තා. සඤ්ඤොජනිකා පන දිට්ඨි අවත්ථාභෙදෙන සබ්බාපි දිට්ඨියො හොන්ති.

ඉදානි **සබ්බාව තා දිට්ඨියො අස්සාදදිට්ඨියොති**ආදි අඤ්ඤෙන පරියායෙන යථායොගං දිට්ඨිසංසන්දනා. තත්ථ **සබ්බාව තා දිට්ඨියොති** යථාවුත්තා අනවසෙසා දිට්ඨියො. දිට්ඨිරාගරත්තත්තා තණ්හාස්සාදනිස්සිතත්තා ච **අස්සාදදිට්ඨියො,** අත්තසිනෙහානුගතත්තා **අත්තානුදිට්ඨියො,** විපරීතදස්සනත්තා **මිච්ඡාදිට්ඨියො,** ඛන්ධවත්ථුකත්තා **සක්කායදිට්ඨියො,** එකෙකස්ස අන්තස්ස ගහිතත්තා **අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨියො,** අනත්ථසංයොජනිකත්තා **සඤ්ඤොජනිකා දිට්ඨියො,** අත්තවාදෙන යුත්තත්තා **අත්තවාදපටිසංයුත්තා දිට්ඨියොති** ඉමා සත්ත දිට්ඨියො සබ්බදිට්ඨිසඞ්ගාහිකා, සෙසා පන නව දිට්ඨියො න සබ්බදිට්ඨිසඞ්ගාහිකා.

ඉදානි විත්ථාරතො වුත්තා සබ්බාව තා දිට්ඨියො ද්වීසුයෙව දිට්ඨීසු සඞ්ඛිපිත්වා සත්තානං දිට්ඨිද්වයනිස්සයං දස්සෙන්තො **භවඤ්ච දිට්ඨින්ති**ගාථමාහ. සබ්බාපි හි තා දිට්ඨියො භවදිට්ඨි වා හොන්ති විභවදිට්ඨි වා. **භවඤ්ච දිට්ඨිං විභවඤ්ච දිට්ඨින්ති** එත්ථ පන ච-සද්දො දිට්ඨිමෙව සමුච්චිනොති, න නිස්සයං. න හි එකො භවවිභවදිට්ඨිද්වයං නිස්සයති. යථාහ – ‘‘ඉති භවදිට්ඨිසන්නිස්සිතා වා සත්තා හොන්ති විභවදිට්ඨිසන්නිස්සිතා වා’’ති (පටි. ම. 1.113). **තක්කිකාති** තක්කෙන වදන්තීති තක්කිකා. තෙ හි දිට්ඨිගතිකා සභාවපටිවෙධපඤ්ඤාය අභාවා

කෙවලං තක්කෙන වත්තන්ති. යෙපි ච ඣානලාභිනො අභිඤ්ඤාලාභිනො වා දිට්ඨිං ගණ්හන්ති, තෙපි තක්කෙත්වා ගහණතො තක්කිකා එව. **නිස්සිතාසෙති** නිස්සිතාති අත්ථො. එකමෙව පදං, ‘‘සෙ’’ති නිපාතමත්තං වා. **තෙසං නිරොධම්හි න හත්ථි ඤාණන්**ති දිට්ඨිනිස්සයස්ස කාරණවචනමෙතං. සක්කායදිට්ඨිනිරොධෙ නිබ්බානෙ යස්මා තෙසං ඤාණං නත්ථි, තස්මා එතං දිට්ඨිද්වයං නිස්සිතාති අත්ථො. ‘‘න හි අත්ථි ඤාණ’’න්ති එත්ථ හි-කාරො කාරණොපදෙසෙ නිපාතො. **යත්ථායං ලොකො විපරීතසඤ්ඤීති** යත්ථ සුඛෙ නිරොධම්හි අයං සදෙවකො ලොකො ‘‘දුක්ඛ’’මිති විපරීතසඤ්ඤී හොති, තස්මිං නිරොධම්හි න හත්ථි ඤාණන්ති සම්බන්ධො. දුක්ඛමිති විපරීතසඤ්ඤිතාය ඉදං සුත්තං –

‘‘රූපා සද්දා රසා ගන්ධා, ඵස්සා ධම්මා ච කෙවලා;
ඉට්ඨා කන්තා මනාපා ච, යාවතත්ථීති වුච්චති.

‘‘සදෙවකස්ස ලොකස්ස, එතෙ වො සුඛසම්මතා;
යත්ථ චෙතෙ නිරුජ්ඣන්ති, තං නෙසං දුක්ඛසම්මතං.

‘‘සුඛන්ති දිට්ඨමරියෙහි, සක්කායස්සුපරොධනං;
පච්චනීකමිදං හොති, සබ්බලොකෙන පස්සතං.

‘‘යං පරෙ සුඛතො ආහු, තදරියා ආහු දුක්ඛතො;
යං පරෙ දුක්ඛතො ආහු, තදරියා සුඛතො විදූ.

‘‘පස්ස ධම්මං දුරාජානං, සම්පමූළ්හෙත්ථවිද්දසු;
නිවුතානං තමො හොති, අන්ධකාරො අපස්සතං.

‘‘සතඤ්ච විවටං හොති, ආලොකො පස්සතාමිව;
සන්තිකෙ න විජානන්ති, මගා ධම්මස්සකොවිදා.

‘‘භවරාගපරෙතෙහි, භවසොතානුසාරිහි;
මාරධෙය්‍යානුපන්නෙහි, නායං ධම්මො සුසම්බුධො.

‘‘කො නු අඤ්ඤත්‍ර අරියෙහි, පදං සම්බුද්ධුමරහති;
යං පදං සම්මදඤ්ඤාය, පරිනිබ්බන්ති අනාසවා’’ති. (සු. නි. 764-771);

149. ඉදානි සබ්බාසං දිට්ඨීනං දිට්ඨිද්වයභාවං දිට්ඨිසමුග්ඝාතකඤ්ච සම්මාදිට්ඨිං සුත්තතො දස්සෙතුකාමො, **ද්වීහි භික්ඛවෙති** සුත්තං ආහරි. තත්ථ **දෙවාති** බ්‍රහ්මානොපි වුච්චන්ති. **ඔලීයන්තීති** සඞ්කුචන්ති. **අතිධාවන්තීති** අතික්කමිත්වා ගච්ඡන්ති. **චක්ඛුමන්තොති** පඤ්ඤවන්තො. ච-සද්දො අතිරෙකත්ථො. **භවාරාමාති** භවො ආරාමො අභිරමට්ඨානං

එතෙසන්ති භවාරාමා. **භවරතාති** භවෙ අභිරතා. **භවසම්මුදිතාති** භවෙන සන්තුට්ඨා. **දෙසියමානෙති** තථාගතෙන වා තථාගතසාවකෙන වා දෙසියමානෙ. **න පක්ඛන්දතීති** ධම්මදෙසනං වා භවනිරොධං වා න පවිසති. **න පසීදතීති** තත්ථ පසාදං න පාපුණාති. **න සන්තිට්ඨතීති** තත්ථ න පතිට්ඨාති. **නාධිමුච්චතීති** තත්ථ ඝනභාවං න පාපුණාති. එත්තාවතා සස්සතදිට්ඨි වුත්තා.

අට්ටීයමානාති දුක්ඛං පාපුණමානා. **හරායමානාති** ලජ්ජං පාපුණමානා. **ජිගුච්ඡමානාති** ජිගුච්ඡං පාපුණමානා. **විභවං අභිනන්දන්තීති** උච්ඡෙදං පටිච්ච තුස්සන්ති, උච්ඡෙදං පත්ථයන්තීති වා අත්ථො. **කිරාති** අනුස්සවනත්ථෙ නිපාතො. **භොති** ආලපනමෙතං. **සන්තන්ති** නිබ්බුතං. **පණීතන්ති** දුක්ඛාභාවතො පණීතං, පධානභාවං නීතන්ති වා පණීතං. **යාථාවන්ති** යථාසභාවං. එත්තාවතා උච්ඡෙදදිට්ඨි වුත්තා.

ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. **භූතන්ති** හෙතුතො සඤ්ජාතං ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතං දුක්ඛං. **භූතතො පස්සතීති** ඉදං භූතං දුක්ඛන්ති පස්සති. **නිබ්බිදායාති** විපස්සනත්ථාය. **විරාගායාති** අරියමග්ගත්ථාය. **නිරොධායාති** නිබ්බානත්ථාය. **පටිපන්නො හොතීති** තදනුරූපං පටිපදං පටිපන්නො හොති. **එවං පස්සන්තීති** ඉමිනා පකාරෙන පුබ්බභාගෙ ලොකියඤාණෙන, පටිවෙධකාලෙ ලොකුත්තරඤාණෙන පස්සන්ති. එත්තාවතා සම්මාදිට්ඨි වුත්තා.

ඉදානි ද්වීහි ගාථාහි තස්සා සම්මාදිට්ඨියා ආනිසංසං දස්සෙති. තත්ථ **යො භූතං භූතතො දිස්වාති** දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන අභිසමෙත්වාති අත්ථො. **භූතස්ස ච අතික්කමන්ති** නිරොධං සච්ඡිකිරියාභිසමයෙන අභිසමෙත්වාති අත්ථො. **යථාභූතෙධිමුච්චතීති** මග්ගභාවනාභිසමයවසෙන යථාසභාවෙ නිරොධෙ ''එතං සන්තං, එතං පණීත''න්ති අධිමුච්චති. **භවතණ්හා පරික්ඛයාති** සමුදයස්ස පහානෙනාති අත්ථො. අසතිපි චෙත්ථ සච්චානං නානාභිසමයත්තෙ ''දිස්වා''ති පුබ්බකාලිකවචනං සද්ධිං පුබ්බභාගපටිපදාය වොහාරවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. න හි පුබ්බං පස්සිත්වා පච්ඡා අධිමුච්චති. චතුසච්චාභිසමයො සමානකාලමෙව හොති. සමානකාලෙපි වා පුබ්බකාලිකානි පදානි භවන්තීති න දොසො. **ස චෙ** එකංසෙන සො අරහං. **භූතපරිඤ්ඤාතොති** දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතවා. **වීතතණ්හොති** විගතතණ්හො. **භවාභවෙති** ඛුද්දකෙ ච මහන්තෙ ච භවෙ. වුද්ධිඅත්ථෙපි හි අ-කාරස්ස සම්භවතො **අභවොති** මහාභවො. සො පන ඛුද්දකමහන්තභාවො උපාදායුපාදාය වෙදිතබ්බො. අථ වා **භවෙති** සස්සතෙ. **අභවෙති** උච්ඡෙදෙ. තදුභයෙපි දිට්ඨිරාගාභාවෙන වීතතණ්හො. **භූතස්ස විභවාති** වට්ටදුක්ඛස්ස සමුච්ඡෙදා. **නාගච්ඡති පුනබ්භවන්ති** අරහතො පරිනිබ්බානං වුත්තං.

150. **තයො පුග්ගලාතිආදි** මිච්ඡාදිට්ඨිකගරහණත්ථං සම්මාදිට්ඨිකපසංසනත්ථං වුත්තං. තත්ථ විරූපභාවං පන්නා ගතා දිට්ඨි

එතෙසන්ති **විපන්නදිට්ඨී**. සුන්දරභාවං පන්නා ගතා දිට්ඨි එතෙසන්ති **සම්පන්නදිට්ඨී. තිත්ථියොති** තිත්ථං වුච්චති දිට්ඨි, තං පටිපන්නත්තා තිත්ථෙ සාධු, තිත්ථං යස්ස අත්ථීති වා තිත්ථියො. ඉතො බහිද්ධා පබ්බජ්ජූපගතො. **තිත්ථියසාවකොති** තෙසං දිට්ඨානුගතිමාපන්නො ගහට්ඨො. **යො ච මිච්ඡාදිට්ඨිකොති** තදුභයභාවං අනුපගන්ත්වා යාය කායචි දිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨිකො.

තථාගතොති සම්මාසම්බුද්ධො. පච්චෙකබුද්ධොපි එත්ථෙව සඞ්ගහිතො. **තථාගතසාවකොති** මග්ගප්පත්තො ඵලප්පත්තො ච. **යො ච සම්මාදිට්ඨිකොති** තදුභයවිනිමුත්තො ලොකියසම්මාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨිකො.

ගාථාසු **කොධනොති** යො අභිණ්හං කුජ්ඣති, සො. **උපනාහීති** තමෙව කොධං වඩ්ඪෙත්වා උපනන්ධනසීලො. **පාපමක්ඛීති** ලාමකභූතමක්ඛවා. **මායාවීති** කතපාපපටිච්ඡාදනවා. **වසලොති** හීනජච්චො. **විසුද්ධොති** ඤාණදස්සනවිසුද්ධියා විසුද්ධො. **සුද්ධතං ගතොති** මග්ගඵලසඞ්ඛාතං සුද්ධභාවං ගතො. **මෙධාවීති** පඤ්ඤවා. ඉමාය ගාථාය ලොකුත්තරසම්මාදිට්ඨිසම්පන්නො එව ථොමිතො.

විපන්නදිට්ඨියො සම්පන්නදිට්ඨියොති පුග්ගලවොහාරං පහාය ධම්මමෙව ගරහන්තො ථොමෙන්තො ච ආහ. **එතං මමාති** තණ්හාමඤ්ඤනවසෙන දිට්ඨි. **එසොහමස්මීති** මානමඤ්ඤනමූලිකා දිට්ඨි. **එසො මෙ අත්තාති** දිට්ඨිමඤ්ඤනමෙව.

එතං මමාති කා දිට්ඨීතිආදීහි තිස්සන්නං විපන්නදිට්ඨීනං විභාගඤ්ච ගණනඤ්ච කාලසඞ්ගහඤ්ච පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනං කතං. තත්ථ **කා දිට්ඨීති** අනෙකාසු දිට්ඨීසු කතමා දිට්ඨීති අත්ථො. **කතමන්තානුග්ගහිතාති** පුබ්බන්තාපරන්තසඞ්ඛාතකාලද්වයෙ කතමෙන කාලෙන අනුග්ගහිතා, අනුබද්ධාති අත්ථො. යස්මා ''එතං මමා''ති පරාමසන්තො ''එතං මම අහොසි, එවං මම අහොසි, එත්තකං මම අහොසී''ති අතීතං වත්ථුං අපදිසිත්වා පරාමසති, තස්මා **පුබ්බන්තානුදිට්ඨි** හොති. **පුබ්බන්තානුග්ගහිතා** ච තා දිට්ඨියො හොන්ති. යස්මා ''එසොහමස්මී''ති පරාමසන්තො ''ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා එසොස්මි විසුජ්ඣිස්සාමී''ති අනාගතඵලං උපාදාය පරාමසති, තස්මා **අපරන්තානුදිට්ඨි** හොති. **අපරන්තානුග්ගහිතා** ච තා දිට්ඨියො හොන්ති. යස්මා ''එසො මෙ අත්තා''ති පරාමසන්තො අතීතානාගතං උපාදින්නසන්තතිං උපාදාය ''එසො මෙ අත්තා''ති පරාමසති, සක්කායදිට්ඨිවසෙන ච පරාමසති, තස්මා සක්කායදිට්ඨි හොති. **පුබ්බන්තාපරන්තානුග්ගහිතා** ච තා දිට්ඨියො හොන්ති. යස්මා පන සක්කායදිට්ඨිප්පමුඛායෙව ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො හොන්ති, සක්කායදිට්ඨිසමුග්ඝාතෙනෙව ච ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්ති, තස්මා **සක්කායදිට්ඨිප්පමුඛෙන ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානීති** වුත්තා,

සක්කායදිට්ඨිප්පමුඛෙන සක්කායදිට්ඨිද්වාරෙන ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි හොන්තීති අත්ථො. සක්කායදිට්ඨිප්පමුඛානීති පාඨො සුන්දරතරො. සක්කායදිට්ඨි පමුඛා ආදි එතෙසන්ති සක්කායදිට්ඨිප්පමුඛානි. කානි තානි? ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි.

‘‘කා දිට්ඨී’’ති පුච්ඡාය වීසතිවත්ථුකා අත්තානුදිට්ඨි, වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීති විස්සජ්ජනං. ‘‘කති දිට්ඨියො’’ති පුච්ඡාය සක්කායදිට්ඨිප්පමුඛානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානීති විස්සජ්ජනං. සායෙව පන සක්කායදිට්ඨි ‘‘එසො මෙ අත්තා’’ති වචනසාමඤ්ඤෙන අත්තානුදිට්ඨීති වුත්තා. තස්සා වුත්තාය අත්තවාදපටිසඤ්ඤුත්තා දිට්ඨිපි වුත්තායෙව හොති.

151. යෙ කෙචි, **භික්ඛවෙ**තිආදිසුත්තාහරණං සම්පන්නදිට්ඨිපුග්ගලසම්බන්ධෙන සම්පන්නදිට්ඨිපුග්ගලවිභාගදස්සනත්ථං කතං. තත්ථ **නිට්ඨං ගතාති** මග්ගඤාණවසෙන සම්මාසම්බුද්ධො භගවාති නිච්ඡයං ගතා, නිබ්බෙමතිකාති අත්ථො. නිට්ඨාගතාති පාඨො සමාසපදං හොති, අත්ථො පන සොයෙව. **දිට්ඨිසම්පන්නාති** දිට්ඨියා සුන්දරභාවං ගතා. **ඉධ නිට්ඨාති** ඉමිස්සා කාමධාතුයා පරිනිබ්බානං. **ඉධ විහාය නිට්ඨාති** ඉමං කාමභවං විජහිත්වා සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මලොකෙ පරිනිබ්බානං. **සත්තක්ඛත්තුපරමස්සාති** සත්තක්ඛත්තුංපරමා සත්තවාරපරමා භවූපපත්ති අත්තභාවග්ගහණං අස්ස, තතො පරං අට්ඨමං භවං නාදියතීති සත්තක්ඛත්තුපරමො. තස්ස සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස සොතාපන්නස්ස. **කොලංකොලස්සාති** කුලතො කුලං ගච්ඡතීති කොලංකොලො. සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියතො හි පට්ඨාය නීචෙ කුලෙ උපපත්ති නාම නත්ථි, මහාභොගකුලෙසුයෙව නිබ්බත්තතීති අත්ථො. තස්ස කොලංකොලස්ස සොතාපන්නස්ස. **එකබීජිස්සාති** ඛන්ධබීජං නාම කථිතං. යස්ස හි සොතාපන්නස්ස එකංයෙව ඛන්ධබීජං අත්ථි, එකං අත්තභාවග්ගහණං, සො එකබීජී නාම. තස්ස එකබීජිස්ස සොතාපන්නස්ස. භගවතා ගහිතනාමවසෙනෙවෙතානි එතෙසං නාමානි. එත්තකඤ්හි ඨානං ගතො සත්තක්ඛත්තුපරමො නාම හොති, එත්තකං කොලංකොලො, එත්තකං එකබීජීති භගවතා එතෙසං නාමං ගහිතං. භගවා හි ‘‘අයං එත්තකං ඨානං ගමිස්සති, අයං එත්තකං ඨානං ගමිස්සතී’’ති ඤත්වා තෙසං තානි තානි නාමානි අග්ගහෙසි. මුදුපඤ්ඤො හි සොතාපන්නො සත්ත භවෙ නිබ්බත්තෙන්තො සත්තක්ඛත්තුපරමො නාම, මජ්ඣිමපඤ්ඤො පරං ඡට්ඨං භවං නිබ්බත්තෙන්තො කොලංකොලො නාම, තික්ඛපඤ්ඤො එකං භවං නිබ්බත්තෙන්තො එකබීජී නාම. තං පනෙතං තෙසං මුදුමජ්ඣිමතික්ඛපඤ්ඤතං පුබ්බහෙතු නියමෙති. ඉමෙ තයොපි සොතාපන්නා කාමභවවසෙන වුත්තා, රූපාරූපභවෙ පන බහුකාපි පටිසන්ධියො ගණ්හන්ති. **සකදාගාමිස්සාති** පටිසන්ධිවසෙන සකිං කාමභවං ආගච්ඡතීති සකදාගාමී. තස්ස සකදාගාමිස්ස. **දිට්ඨෙව ධම්මෙ අරහාති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අරහා. අරහන්තිපි පාඨො. **ඉධ නිට්ඨාති** කාමභවං

සංසරන්තෙයෙව සන්ධාය වුත්තං. රූපාරූපභවෙ උප්පන්නා පන අරියා කාමභවෙ න උප්පජ්ජන්ති, තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති.

අන්තරාපරිනිබ්බායිස්සාති ආයුවෙමජ්ඣස්ස අන්තරායෙව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායනතො අන්තරාපරිනිබ්බායී. සො පන උප්පන්නසමනන්තරා පරිනිබ්බායී, ආයුවෙමජ්ඣං අප්පත්වා පරිනිබ්බායී, ආයුවෙමජ්ඣං පත්වා පරිනිබ්බායීති තිවිධො හොති. තස්ස අන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස අනාගාමිනො. **උපහච්චපරිනිබ්බායිස්සාති** ආයුවෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා වා කාලකිරියං උපගන්ත්වා වා කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායන්තස්ස අනාගාමිනො. **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්සාති** අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අධිමත්තප්පයොගං අකත්වාව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායනධම්මස්ස අනාගාමිනො. **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්සාති** සසඞ්ඛාරෙන දුක්ඛෙන කසිරෙන අධිමත්තප්පයොගං කත්වාව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායනධම්මස්ස අනාගාමිනො. **උද්ධංසොතස්ස අකනිට්ඨගාමිනොති** උද්ධංවාහිභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං වට්ටසොතං වාති උද්ධංසොතො, උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලභිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතන්ති උද්ධංසොතො, අකනිට්ඨං ගච්ඡතීති අකනිට්ඨගාමී. තස්ස උද්ධංසොතස්ස අකනිට්ඨගාමිනො අනාගාමිස්ස. අයං පන අනාගාමී චතුප්පභෙදො – යො අවිහතො පට්ඨාය චත්තාරො බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො හෙට්ඨා තයො බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා සුදස්සීබ්‍රහ්මලොකෙ ඨත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාම. යො ඉතො අකනිට්ඨමෙව ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො හෙට්ඨා චතූසු බ්‍රහ්මලොකෙසු තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාමාති. ඉමෙ පඤ්ච අනාගාමිනො සුද්ධාවාසං ගහෙත්වා වුත්තා. අනාගාමිනො පන රූපරාගාරූපරාගානං අප්පහීනත්තා ආකඞ්ඛමානා සෙසරූපාරූපභවෙසුපි නිබ්බත්තන්ති. සුද්ධාවාසෙ නිබ්බත්තා පන අඤ්ඤත්ථ න නිබ්බත්තන්ති. **අවෙච්චප්පසන්නාති** අරියමග්ගවසෙන ජානිත්වා බුජ්ඣිත්වා අචලප්පසාදෙන පසන්නා. **සොතාපන්නාති** අරියමග්ගසොතං ආපන්නා. ඉමිනා සබ්බෙපි අරියඵලට්ඨා පුග්ගලා ගහිතාති.

භවවිභවදිට්ඨිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථාය

දිට්ඨිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආනාපානස්සතිකථා

1. ගණනවාරවණ්ණනා

152. ඉදානි දිට්ඨිකථානන්තරං කථිතාය **ආනාපානස්සති**කථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා අනුප්පත්තා. අයඤ්හි **ආනාපානස්සති**කථා දිට්ඨිකථාය සුවිදිතදිට්ඨාදීනවස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිමලවිසොධනෙන සුවිසුද්ධචිත්තස්ස යථාභූතාවබොධාය සමාධිභාවනා සුකරා හොති, සබ්බසමාධිභාවනාසු ච සබ්බසබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානං බොධිමූලෙ ඉමිනාව සමාධිනා සමාහිතචිත්තානං යථාභූතාවබොධතො අයමෙව සමාධිභාවනා පධානාති ච දිට්ඨිකථානන්තරං කථිතා. තත්ථ **සොළසවත්ථුකං ආනාපානස්සතිසමාධිං භාවයතො සමධිකානි ද්වෙ ඤාණසතානි උප්පජ්ජන්තීති** ඤාණගණනුද්දෙසො, **අට්ඨ පරිපන්ථෙ ඤාණානී**තිආදි ඤාණගණනනිද්දෙසො, **කතමානි අට්ඨ පරිපන්ථෙ ඤාණානී**තිආදි. **ඉමානි එකවීසති විමුත්තිසුඛෙ ඤාණානී**තිපරියන්තං සබ්බඤාණානං විත්ථාරනිද්දෙසො, අන්තෙ **සොළසවත්ථුකං ආනාපානස්සතිසමාධිං භාවයතො**තිආදි නිගමනන්ති එවං තාව පාළිවවත්ථානං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ ගණනුද්දෙසෙ ගණනවාරෙ තාව **සොළසවත්ථුක**න්ති දීඝං රස්සං සබ්බකායපටිසංවෙදී පස්සම්භයං කායසඞ්ඛාරන්ති කායානුපස්සනාචතුක්කං, පීතිපටිසංවෙදී සුඛපටිසංවෙදී චිත්තසඞ්ඛාරපටිසංවෙදී පස්සම්භයං චිත්තසඞ්ඛාරන්ති වෙදනානුපස්සනාචතුක්කං, චිත්තපටිසංවෙදී අභිප්පමොදයං චිත්තං සමාදහං චිත්තං විමොචයං චිත්තන්ති චිත්තානුපස්සනාචතුක්කං, අනිච්චානුපස්සී විරාගානුපස්සී නිරොධානුපස්සී පටිනිස්සග්ගානුපස්සීති ධම්මානුපස්සනාචතුක්කන්ති ඉමෙසං චතුන්නං චතුක්කානං වසෙන සොළස වත්ථූනි පතිට්ඨා ආරම්මණානි අස්සාති සොළසවත්ථුකො. තං සොළසවත්ථුකං. සමාසවසෙන පනෙත්ථ විභත්තිලොපො කතො. **ආන**න්ති අබ්භන්තරං පවිසනවාතො. **අපාන**න්ති බහිනික්ඛමනවාතො. කෙචි පන විපරියායෙන වදන්ති. අපානඤ්හි අපෙතං ආනතොති අපානන්ති වුච්චති, නිද්දෙසෙ (පටි. ම. 1.160) පන නා-කාරස්ස දීඝත්තමජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා ආපානන්ති. තස්මිං ආනාපානෙ සති ආනාපානස්සති, අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකාය සතියා එතං අධිවචනං. ආනාපානස්සතියා යුත්තො සමාධි, ආනාපානස්සතියං වා සමාධි ආනාපානස්සතිසමාධි. **භාවයතො**ති නිබ්බෙධභාගියං භාවෙන්තස්ස. **සමධිකානී**ති සහ අධිකෙන වත්තන්තීති සමධිකානි, සාතිරෙකානීති අත්ථො. ම-කාරො පනෙත්ථ පදසන්ධිකරො. කෙචි පන ‘‘සංඅධිකානී’’ති වදන්ති. එවං සති ද්වෙ ඤාණසතානියෙව අධිකානීති ආපජ්ජති, තං න යුජ්ජති. ඉමානි හි වීසතිඅධිකානි ද්වෙ ඤාණසතානි හොන්තීති.

පරිපන්ථෙ ඤාණානීති පරිපන්ථං ආරම්මණං කත්වා පවත්තඤාණානි. තථා **උපකාරෙ උපක්කිලෙසෙ ඤාණානි. වොදානෙ ඤාණානී**ති වොදායති,

තෙන චිත්තං පරිසුද්ධං හොතීති වොදානං. කිං තං? ඤාණං. ‘‘වොදානඤාණානී’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘සුතමයෙ ඤාණ’’න්තිආදීසු (පටි. ම. මාතිකා 1.1; පටි. ම. 1.1) විය ‘‘වොදානෙ ඤාණානී’’ති වුත්තං. සතො සම්පජානො හුත්වා කරොතීති සතොකාරී, තස්ස **සතොකාරිස්ස ඤාණානි. නිබ්බිදාඤාණානීති** නිබ්බිදාභූතානි ඤාණානි. **නිබ්බිදානුලොමඤාණානීති** නිබ්බිදාය අනුකූලානි ඤාණානි. නිබ්බිදානුලොමිඤාණානීතිපි පාඨො, නිබ්බිදානුලොමො එතෙසං අත්ථීති නිබ්බිදානුලොමීති අත්ථො. **නිබ්බිදාපටිප්පස්සද්ධිඤාණානීති** නිබ්බිදාය පටිප්පස්සද්ධියං ඤාණානි. **විමුත්තිසුඛෙ ඤාණානීති** විමුත්තිසුඛෙන සම්පයුත්තානි ඤාණානි.

කතමානි අට්ඨාතිආදීහි පරිපන්ථඋපකාරානං පටිපක්ඛවිපක්ඛයුගලත්තා තෙසු ඤාණානි සහෙව නිද්දිට්ඨානි. **කාමච්ඡන්දනෙක්ඛම්මාදීනි** හෙට්ඨා වුත්තත්ථානි. **උපකාරන්ති** ච ලිඞ්ගවිපල්ලාසවසෙන නපුංසකවචනං කතං. **සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මාති** වුත්තාවසෙසා යෙ කෙචි අකුසලා ධම්මා. තථා සබ්බෙපි නිබ්බෙධභාගියා **කුසලා ධම්මා**. ‘‘පරිපන්ථො උපකාර’’න්ති ච තං තදෙව අපෙක්ඛිත්වා එකවචනං කතං. එත්ථ ච **පරිපන්ථෙ ඤාණානි** ච **උපකාරෙ ඤාණානි** ච පුච්ඡිත්වා තෙසං ආරම්මණානෙව විස්සජ්ජිත්වා තෙහෙව තානි විස්සජ්ජිතානි හොන්තීති තදාරම්මණානි ඤාණානි නිගමෙත්වා දස්සෙසි. **උපක්කිලෙසෙ ඤාණාදීසු**පි එසෙව නයො.

ගණනවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සොළසඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා

153. **සොළසහි ආකාරෙහීති** උභයපක්ඛවසෙන වුත්තෙහි සොළසහි ඤාණකොට්ඨාසෙහි. **උදුචිතං චිත්තං සමුදුචිතන්ති** උපචාරභූමියං චිත්තං උද්ධං උචිතං, සම්මා උද්ධං උචිතං, උපරූපරි කතපරිචයං සම්මා උපරූපරි කතපරිචයන්ති අත්ථො. උදුජිතං චිත්තං සමුදුජිතන්තිපි පාඨො. උපරිභාවාය ජිතං, උපරිභාවකරෙහි වා ඤාණෙහි ජිතං **උදුජිතං. සමුදුජිතන්ති** සමා උපරිභාවාය, උපරිභාවකරෙහි වා ඤාණෙහි ජිතං. **සමාති** චෙත්ථ විසමභාවපටික්ඛෙපො. ඉමස්මිං පාඨෙ උ, දු-ඉති ද්වෙ ද්වෙ උපසග්ගා හොන්ති. උරුජිතං චිත්තං සම්මාරුජිතන්තිපි පාඨො. එත්ථාපි ජිතත්ථොයෙව. උරු අරූති ඉදං පන නිපාතමත්තමෙවාති වදන්ති. වීණොපමට්ඨකථාය තජ්ජිතං සුතජ්ජිතන්ති ච අත්ථො වුත්තො, සො ඉධ න යුජ්ජති. **එකත්තෙ සන්තිට්ඨතීති** උපචාරභූමියං තාව නානාරම්මණවික්ඛෙපාභාවෙන එකත්තෙ පතිට්ඨාති. **නියානාවරණට්ඨෙන නීවරණාති** එත්ථ අරතිපි සබ්බෙපි අකුසලා ආවරණට්ඨෙන නීවරණාති වුත්තා. **නියානාවරණට්ඨෙනාති** නියානානං ආගමනමග්ගපිදහනට්ඨෙන. නියානවාරණට්ඨෙනාතිපි පාඨො, නියානානං පටික්ඛෙපනට්ඨෙනාති අත්ථො. **නෙක්ඛම්මං අරියානං නියානන්ති** මග්ගට්ඨානං අරියානං නියානසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස හෙතුත්තා ඵලූපචාරෙන අරියානං

නියානං. තෙන ච හෙතුභූතෙන මග්ගක්ඛණෙ අරියා නියන්ති නිගච්ඡන්ති. කෙචි පන ‘‘නියානන්ති මග්ගො’’ති වදන්ති. ඉධ උපචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා මග්ගක්ඛණෙ ච ආලොකසඤ්ඤාය සබ්බකුසලධම්මානඤ්ච අභාවා තං න යුජ්ජති. **නිවුතත්තාති** පටිච්ඡන්නත්තා. **නප්පජානාතීති** පුග්ගලවසෙන වුත්තං.

විසුද්ධචිත්තස්සාති උපචාරභූමියංයෙව. **ඛණිකසමොධානාති** චිත්තක්ඛණෙ චිත්තක්ඛණෙ උප්පජ්ජනතො ඛණො එතෙසං අත්ථීති ඛණිකා, උපක්කිලෙසා, ඛණිකානං සමොධානො සමාගමො පබන්ධො ඛණිකසමොධානො. තස්මා ඛණිකසමොධානා, උප්පජ්ජමානා උපක්කිලෙසා ඛණිකප්පබන්ධවසෙන ඛණිකපරම්පරාවසෙන උප්පජ්ජන්ති, න එකචිත්තක්ඛණවසෙනාති වුත්තං හොති.

සොළසඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උපක්කිලෙසඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා

පඨමච්ඡක්කං

154. පඨමච්ඡක්කෙ **අස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානන්ති** අබ්භන්තරපවිසනවාතස්ස නාසිකග්ගං වා මුඛනිමිත්තං වා ආදි, හදයං මජ්ඣං, නාභි පරියොසානං. තං තස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡතො යොගිස්ස ඨානනානත්තානුගමනෙන චිත්තං අජ්ඣත්තං වික්ඛෙපං ගච්ඡති, තං අජ්ඣත්තවික්ඛෙපගතං චිත්තං එකත්තෙ අසණ්ඨහනතො සමාධිස්ස පරිපන්ථො. **පස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානන්ති** බහිනික්ඛමනවාතස්ස නාභි ආදි, හදයං මජ්ඣං, නාසිකග්ගං වා මුඛනිමිත්තං වා බහිආකාසො වා පරියොසානං. යොජනා පනෙත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **අස්සාසපටිකඞ්ඛනා නිකන්තිතණ්හාචරියාති** ‘‘නාසිකාවාතායත්තමිදං කම්මට්ඨාන’’න්ති සල්ලක්ඛෙත්වා ඔළාරිකොළාරිකස්ස අස්සාසස්ස පත්ථනාසඞ්ඛාතා නිකාමනා එව තණ්හාපවත්ති. තණ්හාපවත්තියා සති එකත්තෙ අසණ්ඨහනතො සමාධිස්ස පරිපන්ථො. **පස්සාසපටිකඞ්ඛනා නිකන්තීති** පුන අස්සාසපුබ්බකස්ස පස්සාසස්ස පත්ථනාසඞ්ඛාතා නිකන්ති. සෙසං වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. **අස්සාසෙනාභිතුන්නස්සාති** අතිදීඝං අතිරස්සං වා අස්සාසං කරොන්තස්ස අස්සාසමූලකස්ස කායචිත්තකිලමථස්ස සබ්භාවතො තෙන අස්සාසෙන විද්ධස්ස පීළිතස්ස. **පස්සාසපටිලාභෙ මුච්ඡනාති** අස්සාසෙන පීළිතත්තායෙව පස්සාසෙ අස්සාදසඤ්ඤිනො පස්සාසං පත්ථයතො තස්මිං පස්සාසපටිලාභෙ රජ්ජනා. පස්සාසමූලකෙපි එසෙව නයො.

වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස අනුවණ්ණනත්ථං වුත්තෙසු ගාථාබන්ධෙසු **අනුගච්ඡනාති** අනුගච්ඡමානා. **සතීති** අජ්ඣත්තබහිද්ධාවික්ඛෙපහෙතුභූතා සති. වික්ඛිපති අනෙන චිත්තන්ති වික්ඛෙපො. කො සො? අස්සාසො.

අජ්ඣත්තං වික්ඛෙපො අජ්ඣත්තවික්ඛෙපො, තස්ස ආකඞ්ඛනා **අජ්ඣත්තවික්ඛෙපාකඞ්ඛනා,** අසම්මාමනසිකාරවසෙන අජ්ඣත්තවික්ඛෙපකස්ස අස්සාසස්ස ආකඞ්ඛනාති වුත්තං හොති. එතෙනෙව නයෙන බහිද්ධාවික්ඛෙපපත්ථනා වෙදිතබ්බා. **යෙහීති** යෙහි උපක්කිලෙසෙහි. **වික්ඛිප්පමානස්සාති** වික්ඛිපියමානස්ස වික්ඛෙපං ආපාදියමානස්ස. **නො ච චිත්තං විමුච්චතීති** චිත්තං අස්සාසපස්සාසාරම්මණෙ ච නාධිමුච්චති, පච්චනීකධම්මෙහි ච න විමුච්චති. චිත්තං නො ච විමුච්චති පරපත්තියා ච හොන්තීති සම්බන්ධො. **විමොක්ඛං අප්පජානන්තාති** සො වා අජ්ඣාසයෙ වා ආරම්මණාධිමුත්තිවිමොක්ඛඤ්ච පච්චනීකවිමුත්තිවිමොක්ඛඤ්ච එවං අප්පජානන්තා. **පරපත්තියාති** පරපච්චයං පරසද්දහනං අරහන්ති, න අත්තපච්චක්ඛං ඤාණන්ති ‘‘පරපච්චයිකා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘පරපත්තියා’’ති වුත්තං. අත්ථො පන සොයෙව.

දුතියඡක්කං

155. දුතියඡක්කෙ **නිමිත්තන්ති** අස්සාසපස්සාසානං ඵුසනට්ඨානං. අස්සාසපස්සාසා හි දීඝනාසිකස්ස නාසාපුටං ඝට්ටෙන්තා පවත්තන්ති, රස්සනාසිකස්ස උත්තරොට්ඨං. යදි හි අයං යොගී තං නිමිත්තමෙව ආවජ්ජති, තස්ස නිමිත්තමෙව ආවජ්ජමානස්ස අස්සාසෙ චිත්තං විකම්පති, න පතිට්ඨාතීති අත්ථො. තස්ස තස්මිං චිත්තෙ අප්පතිට්ඨිතෙ සමාධිස්ස අභාවතො තං විකම්පනං සමාධිස්ස පරිපන්ථො. යදි අස්සාසමෙව ආවජ්ජති, තස්ස චිත්තං අබ්භන්තරපවෙසනවසෙන වික්ඛෙපං ආවහති, නිමිත්තෙ න පතිට්ඨාති, තස්මා නිමිත්තෙ විකම්පති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. ගාථාසු **වික්ඛිප්පතෙති** වික්ඛිපියති වික්ඛෙපං ආපාදීයති.

තතියඡක්කං

156. තතියඡක්කෙ **අතීතානුධාවනං චිත්තන්ති** ඵුසනට්ඨානං අතික්කමිත්වා ගතං අස්සාසං වා පස්සාසං වා අනුගච්ඡමානං චිත්තං. **වික්ඛෙපානුපතිතන්ති** වික්ඛෙපෙන අනුගතං, වික්ඛෙපං වා සයං අනුපතිතං අනුගතං. **අනාගතපටිකඞ්ඛනං චිත්තන්ති** ඵුසනට්ඨානං අප්පත්තං අස්සාසං වා පස්සාසං වා පටිකඞ්ඛමානං පච්චාසීසමානං චිත්තං. **විකම්පිතන්ති** තස්මිං අප්පතිට්ඨානෙනෙව වික්ඛෙපෙන විකම්පිතං. **ලීනන්ති** අතිසිථිලවීරියතාදීහි සඞ්කුචිතං. **කොසජ්ජානුපතිතන්ති** කුසීතභාවානුගතං. **අතිපග්ගහිතන්ති** අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි අතිඋස්සාහිතං. **උද්ධච්චානුපතිතන්ති** වික්ඛෙපානුගතං. **අභිනතන්ති** අස්සාදවත්ථූසු භුසං නතං අල්ලීනං. **අපනතන්ති** නිරස්සාදවත්ථූසු පතිහතං, තතො අපගතං වා, අපගතනතං වා, න තතො අපගතන්ති අත්ථො. **රාගානුපතිතන්ති** එත්ථ අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං මනසිකරොතො උප්පන්නපීතිසුඛෙ වා පුබ්බෙ හසිතලපිතකීළිතවත්ථූසු වා රාගො අනුපතති. **බ්‍යාපාදානුපතිතන්ති** එත්ථ

මනසිකාරෙ නිරස්සාදගතචිත්තස්ස උප්පන්නදොමනස්සවසෙන වා පුබ්බෙ සමුදාචිණ්ණෙසු ආඝාතවත්ථූසු වා බ්‍යාපාදො අනුපතති. ගාථාසු **න සමාධියතීති** න සමාහිතං හොති. **අධිචිත්තන්ති** චිත්තසීසෙන නිද්දිට්ඨො අධිකො සමාධි.

157. එත්තාවතා තීහි ඡක්කෙහි අට්ඨාරස උපක්කිලෙසෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි තෙසං උපක්කිලෙසානං සමාධිස්ස පරිපන්ථභාවසාධනෙන ආදීනවං දස්සෙන්තො පුන **අස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානන්**තිආදිමාහ. තත්ථ **කායොපි චිත්තම්පි සාරද්ධා ච හොන්තීති** වික්ඛෙපසමුට්ඨානරූපානං වසෙන රූපකායොපි, වික්ඛෙපසන්තතිවසෙන චිත්තම්පි මහතා බොහෙන බුභිතා සදරථා ච හොන්ති. තතො මන්දතරෙන **ඉඤ්ජිතා** කම්පිතා, තතො මන්දතරෙන **ඵන්දිතා** චලිතා හොන්ති. බලවාපි මජ්ඣිමොපි මන්දොපි බොහො හොතියෙව, න සක්කා බොහෙන න භවිතුන්ති වුත්තං හොති. **චිත්තං විකම්පිතත්තාති** චිත්තස්ස විකම්පිතත්තා. ගාථාසු **පරිපුණ්ණා අභාවිතාති** යථා පරිපුණ්ණා හොති, තථා අභාවිතා. **ඉඤ්ජිතොති** කම්පිතො. **ඵන්දිතොති** මන්දකම්පිතො. හෙට්ඨා නීවරණානං අනන්තරත්තා ''ඉමෙහි ච පන නීවරණෙහී''ති (පටි. ම. 1.153) අච්චන්තසමීපනිදස්සනවචනං කතං. ඉධ පන නිගමනෙ නීවරණානං සන්තරත්තා **තෙහි ච පන නීවරණෙහීති** පරම්මුඛනිදස්සනවචනං කතං.

උපක්කිලෙසඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වොදානඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා

158. **වොදානෙ ඤාණානීති** විසුද්ධඤාණානි. **තං විවජ්ජයිත්වාති** යං පුබ්බෙ වුත්තං අතීතානුධාවනං චිත්තං වික්ඛෙපානුපතිතං, තං විවජ්ජයිත්වාති සම්බන්ධිතබ්බං. **එකට්ඨානෙ සමාදහතීති** අස්සාසපස්සාසානං ඵුසනට්ඨානෙ සමං ආදහති පතිට්ඨාපෙති. **තත්ථෙව අධිමොචෙතීති** එකට්ඨානෙති වුත්තෙ අස්සාසපස්සාසානං ඵුසනට්ඨානෙයෙව සන්නිට්ඨපෙති සන්නිට්ඨානං කරොති. **පග්ගණ්හිත්වාති** ධම්මවිචයපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගභාවනාය පග්ගහෙත්වා. **විනිග්ගණ්හිත්වාති** පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගභාවනාය විනිග්ගණ්හිත්වා. ''සතින්ද්‍රියවීරියින්ද්‍රියෙහි පග්ගහෙත්වා, සතින්ද්‍රියසමාධින්ද්‍රියෙහි විනිග්ගහෙත්වා''තිපි වදන්ති. **සම්පජානො හුත්වාති** අසුභභාවනාදීහි. පුන **සම්පජානො හුත්වාති** මෙත්තාභාවනාදීහි. යෙන රාගෙන අනුපතිතං, යෙන බ්‍යාපාදෙන අනුපතිතං, තං පජහතීති සම්බන්ධො. තං චිත්තං ඊදිසන්ති සම්පජානන්තො තප්පටිපක්ඛෙන රාගං පජහති, බ්‍යාපාදං පජහතීති වා අත්ථො. **පරිසුද්ධන්ති** නිරුපක්කිලෙසං. **පරියොදාතන්ති** පභස්සරං. **එකත්තගතං හොතීති** තං තං විසෙසං පත්තස්ස තං තං එකත්තං ගතං හොති.

කතමෙ තෙ එකත්තාති ඉධ යුජ්ජමානායුජ්ජමානෙපි එකත්තෙ එකතො කත්වා පුච්ඡති. **දානූපසග්ගුපට්ඨානෙකත්ත**න්ති දානවත්ථුසඞ්ඛාතස්ස දානස්ස උපසග්ගො වොසජ්ජනං දානූපසග්ගො, දානවත්ථුපරිච්චාගචෙතනා. තස්ස උපට්ඨානං ආරම්මණකරණවසෙන උපගන්ත්වා ඨානං දානූපසග්ගුපට්ඨානං, තදෙව එකත්තං, තෙන වා එකත්තං එකග්ගභාවො දානූපසග්ගුපට්ඨානෙකත්තං. දානවොසග්ගුපට්ඨානෙකත්තන්ති පාඨො සුන්දරතරො, සො එවත්ථො. එතෙන පදුද්ධාරවසෙන චාගානුස්සතිසමාධි වුත්තො. පදුද්ධාරවසෙන වුත්තොපි චෙස ඉතරෙසං තිණ්ණම්පි එකත්තානං උපනිස්සයපච්චයො හොති, තස්මා ඉධ නිද්දිට්ඨන්ති වදන්ති. විසාඛාපි හි මහාඋපාසිකා ආහ – ‘‘ඉධ, භන්තෙ, දිසාසු වස්සංවුට්ඨා භික්ඛූ සාවත්ථිං ආගච්ඡිස්සන්ති භගවන්තං දස්සනාය, තෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡිස්සන්ති ‘ඉත්ථන්නාමො, භන්තෙ, භික්ඛු කාලඞ්කතො, තස්ස කා ගති, කො අභිසම්පරායො’ති? තං භගවා බ්‍යාකරිස්සති සොතාපත්තිඵලෙ වා සකදාගාමිඵලෙ වා අනාගාමිඵලෙ වා අරහත්තෙ වා. ත්‍යාහං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡිස්සාමි ‘ආගතපුබ්බා නු ඛො, භන්තෙ, තෙන අය්‍යෙන සාවත්ථී’ති? සචෙ මෙ වක්ඛන්ති ‘ආගතපුබ්බා තෙන භික්ඛුනා සාවත්ථී’ති. නිට්ඨමෙත්ථ ගච්ඡිස්සාමි නිස්සංසයං පරිභුත්තං තෙන අය්‍යෙන වස්සිකසාටිකා වා ආගන්තුකභත්තං වා ගමිකභත්තං වා ගිලානභත්තං වා ගිලානුපට්ඨාකභත්තං වා ගිලානභෙසජ්ජං වා ධුවයාගු වාති. තස්සා මෙ තදනුස්සරන්තියා පාමොජ්ජං ජායිස්සති, පමුදිතාය පීති ජායිස්සති, පීතිමනාය කායො පස්සම්භිස්සති, පස්සද්ධකායා සුඛං වෙදයිස්සාමි, සුඛිනියා චිත්තං සමාධියිස්සති, සා මෙ භවිස්සති ඉන්ද්‍රියභාවනා බලභාවනා බොජ්ඣඞ්ගභාවනා’’ති (මහාව. 351). අථ වා එකත්තෙසු පඨමං උපචාරසමාධිවසෙන වුත්තං, දුතියං අප්පනාසමාධිවසෙන, තතියං විපස්සනාවසෙන, චතුත්ථං මග්ගඵලවසෙනාති වෙදිතබ්බං. සමථස්ස නිමිත්තං **සමථනිමිත්තං**. වයො භඞ්ගො එව ලක්ඛණං **වයලක්ඛණං. නිරොධො** නිබ්බානං. සෙසමෙතෙසු තීසු වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

චාගාධිමුත්තානන්ති දානෙ අධිමුත්තානං. **අධිචිත්ත**න්ති විපස්සනාපාදකසමාධි. **විපස්සකාන**න්ති භඞ්ගානුපස්සනතො පට්ඨාය තීහි අනුපස්සනාහි සඞ්ඛාරෙ විපස්සන්තානං. **අරියපුග්ගලාන**න්ති අට්ඨන්නං. දුතියාදීනි තීණි එකත්තානි ආනාපානස්සතිවසෙන සෙසකම්මට්ඨානවසෙන ච යුජ්ජන්ති. **චතූහි ඨානෙහී**ති චතූහි කාරණෙහි. සමාධිවිපස්සනාමග්ගඵලානං වසෙන ‘‘එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දඤ්චෙව හොති උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතඤ්ච ඤාණෙන ච සම්පහංසිත’’න්ති උද්දෙසපදානි. ‘‘පඨමස්ස ඣානස්ස කො ආදී’’තිආදීනි තෙසං උද්දෙසපදානං විත්ථාරෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාපුබ්බඞ්ගමානි නිද්දෙසපදානි. තත්ථ **පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්ද**න්ති පටිපදා එව නීවරණමලවිසොධනතො විසුද්ධි, තං පටිපදාවිසුද්ධිං පක්ඛන්දං පවිට්ඨං.

උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතන්ති තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය බ්‍රූහිතං වඩ්ඪිතං. **ඤාණෙන ච සම්පහංසිතන්ති** පරියොදාපකෙන ඤාණෙන සම්පහංසිතං පරියොදාපිතං විසොධිතං. **පටිපදාවිසුද්ධි** නාම සසම්භාරිකො උපචාරො, **උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා** නාම අප්පනා, **සම්පහංසනා** නාම පච්චවෙක්ඛණාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. යස්මා පන ‘‘එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දඤ්චෙව හොතී’’තිආදි වුත්තං, තස්මා අන්තොඅප්පනායමෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි, තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා, ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බා. කථං? යස්මිඤ්හි වාරෙ අප්පනා උප්පජ්ජති, තස්මිං යො නීවරණසඞ්ඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ඣානස්ස පරිපන්ථො, තතො චිත්තං විසුජ්ඣති, විසුද්ධත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. **මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං** නාම සමප්පවත්තො අප්පනාසමාධියෙව. තදනන්තරං පන පුරිමචිත්තං එකසන්තතිපරිණාමනයෙන තථත්තං උපගච්ඡමානං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං **පටිපජ්ජති** නාම. එවං **පටිපන්නත්තා** තථත්තුපගමනෙන **තත්ථ පක්ඛන්දති** නාම. එවං තාව පුරිමචිත්තෙ විජ්ජමානාකාරනිප්ඵාදිකා පඨමස්ස ඣානස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි වෙදිතබ්බා. එවං විසුද්ධස්ස පන තස්ස පුන විසොධෙතබ්බාභාවතො විසොධනෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො **විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති** නාම. සමථභාවූපගමනෙන සමථපටිපන්නස්ස පුන සමාදානෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො **සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති** නාම. සමථපටිපන්නභාවතො එව චස්ස කිලෙසසංසග්ගං පහාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස පුන එකත්තුපට්ඨානෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො **එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති** නාම. එවං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා වෙදිතබ්බා.

යෙ පනෙතෙ එවං උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතෙ තත්ථ ජාතා සමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතා යුගනද්ධධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා, යානි ච සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තිරසෙන එකරසානි හුත්වා පවත්තානි, යං චෙස තදුපගං තෙසං අනතිවත්තනඑකරසභාවානං අනුච්ඡවිකං වීරියං වාහයති, යා චස්ස තස්මිං ඛණෙ පවත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදීනවඤ්ච ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තථා තථා සම්පහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදාපිතත්තා නිප්ඵන්නා, තස්මා ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බාති වුත්තං. තත්ථ යස්මා උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං හොති, යථාහ – ‘‘තථාපග්ගහිතං චිත්තං සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛති, උපෙක්ඛාවසෙන පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤින්ද්‍රියං

අධිමත්තං හොති. උපෙක්ඛාවසෙන නානත්තකිලෙසෙහි චිත්තං විමුච්චති, විමොක්ඛවසෙන පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤින්ද්‍රියං අධිමත්තං හොති. විමුත්තත්තා තෙ ධම්මා එකරසා හොන්ති, එකරසට්ඨෙන භාවනා''ති (පටි. ම. 1.201). තස්මා ඤාණකිච්චභූතා **සම්පහංසනා පරියොසානන්ති** වුත්තා.

එවං තිවත්තගතන්තිආදීනි තස්සෙව චිත්තස්ස ථොමනවචනානි. තත්ථ **එවං තිවත්තගතන්ති** එවං යථාවුත්තෙන විධිනා පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දනඋපෙක්ඛානුබ්‍රූහනාඤාණසම්පහංසනාවසෙන තිවිධභාවං ගතං. **විතක්කසම්පන්නන්ති** කිලෙසක්ඛොභවිරහිතත්තා විතක්කෙන සුන්දරභාවං පත්තං ගතං. **චිත්තස්ස අධිට්ඨානසම්පන්නන්ති** තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස නිරන්තරප්පවත්තිසඞ්ඛාතෙන අධිට්ඨානෙන සම්පන්නං අනූනං. යථා අධිට්ඨානවසියං අධිට්ඨානන්ති ඣානප්පවත්ති, තථා ඉධාපි චිත්තස්ස අධිට්ඨානන්ති චිත්තෙකග්ගතාපි යුජ්ජති. තෙන හි එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තං අධිට්ඨාති, න එත්ථ වික්ඛිපතීති. ''සමාධිසම්පන්න''න්ති විසුං වුත්තත්තා පන වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං. අථ වා සමාධිස්සෙව ඣානසඞ්ගහිතත්තා **චිත්තස්ස අධිට්ඨානසම්පන්නන්ති** ඣානඞ්ගපඤ්චකවසෙන වුත්තං. **සමාධිසම්පන්නන්ති** ඉන්ද්‍රියසඞ්ගහිතත්තා ඉන්ද්‍රියපඤ්චකවසෙන, දුතියජ්ඣානාදීසු පන අලබ්භමානානි පදානි පහාය ලබ්භමානකවසෙන **පීතිසම්පන්නන්ති**ආදි වුත්තං.

අනිච්චානුපස්සනාදීසු අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු විතක්කාදයො පරිපුණ්ණායෙව තාසං කාමාවචරත්තා. එතාසු ච අප්පනාය අභාවතො පටිපදාවිසුද්ධිආදයො ඛණිකසමාධිවසෙන යොජෙතබ්බා. චතූසු මග්ගෙසු පඨමජ්ඣානිකවසෙන විතක්කාදීනං ලබ්භනතො ලබ්භමානකවසෙනෙව විතක්කාදයො පරිපුණ්ණා වුත්තා. දුතියජ්ඣානිකාදීසු හි මග්ගෙසු විතක්කාදයො ඣානෙසු විය පරිහායන්තීති. එත්තාවතා තෙරස වොදානඤාණානි විත්ථාරතො නිද්දිට්ඨානි හොන්ති. කථං? එකට්ඨානෙ සමාදහනෙන තත්ථෙව අධිමුච්චනෙන කොසජ්ජප්පජහනෙන උද්ධච්චප්පජහනෙන රාගප්පජහනෙන බ්‍යාපාදප්පජහනෙන සම්පයුත්තානි ඡ ඤාණානි, චතූහි එකත්තෙහි සම්පයුත්තානි චත්තාරි ඤාණානි, පටිපදාවිසුද්ධිඋපෙක්ඛානුබ්‍රූහනාසම්පහංසනාහි සම්පයුත්තානි තීණි ඤාණානීති එවං තෙරස ඤාණානි නිද්දිට්ඨානි.

159. එවං සන්තෙපි ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනාවසෙන තෙසං නිප්ඵත්තිං දස්සෙතුකාමො තානි ඤාණානි අනිගමෙත්වාව **නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා**තිආදිනා නයෙන චොදනාපුබ්බඞ්ගමං ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනාවිධිං දස්සෙත්වා අන්තෙ තානි ඤාණානි නිගමෙත්වා දස්සෙසි. තත්ථ **නිමිත්තං** වුත්තමෙව. **අනාරම්මණාමෙකචිත්තස්සාති** අනාරම්මණා එකචිත්තස්ස. ම-කාරො

පනෙත්ථ පදසන්ධිකරො. අනාරම්මණමෙකචිත්තස්සාතිපි පාඨො, එකස්ස චිත්තස්ස ආරම්මණං න භවන්තීති අත්ථො. **තයො ධම්මෙති** නිමිත්තාදයො තයො ධම්මෙ. **භාවනාති** ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා. **කථන්ති** පඨමං වුත්තාය චොදනාගාථාය අනන්තරං වුත්තාය පරිහාරගාථාය අත්ථං කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. **න චිමෙති** න ච ඉමෙ. න චමෙතිපි පාඨො, සොයෙව පදච්ඡෙදො. කථං න ච අවිදිතා හොන්ති, කථං න ච චිත්තං වික්ඛෙපං ගච්ඡතීති එවං කථං සද්දො සෙසෙහි පඤ්චහි යොජෙතබ්බො. **පධානඤ්ච පඤ්ඤායතීති** ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනාරම්භකං වීරියං සන්දිස්සති. වීරියඤ්හි පදහන්ති තෙනාති පධානන්ති වුච්චති. **පයොගඤ්ච සාධෙතීති** නීවරණවික්ඛම්භකං ඣානඤ්ච යොගී නිප්ඵාදෙති. ඣානඤ්හි නීවරණවික්ඛම්භනාය පයුඤ්ජීයතීති පයොගොති වුත්තං. **විසෙසමධිගච්ඡතීති** සංයොජනප්පහානකරං මග්ගඤ්ච පටිලභති. මග්ගො හි සමථවිපස්සනානං ආනිසංසත්තා විසෙසොති වුත්තො. විසෙසස්ස ච පමුඛභූතත්තා ච-කාරෙන සමුච්චයො න කතො.

ඉදානි තං පුච්ඡිතමත්ථං උපමාය සාධෙන්තො **සෙය්‍යථාපි රුක්ඛොති**ආදිමාහ. තස්සත්ථො – යථා නාම කකචෙන ඵාලනත්ථං වාසියා තච්ඡිත්වා රුක්ඛො ඵාලනකාලෙ නිච්චලභාවත්ථං **සමෙ** භූමිපදෙසෙ පයොගක්ඛමං කත්වා ඨපිතො. **කකචෙනාති** හත්ථකකචෙන. **ආගතෙති** රුක්ඛං ඵුසිත්වා අත්තනො සමීපභාගං ආගතෙ. **ගතෙති** රුක්ඛං ඵුසිත්වා පරභාගං ගතෙ. වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො. **න අවිදිතා හොන්තීති** රුක්ඛෙ කකචදන්තෙහි ඵුට්ඨං පුරිසෙන පෙක්ඛමානං ඨානං අප්පත්වා තෙසං ආගමනගමනාභාවතො සබ්බෙපි කකචදන්තා විදිතාව හොන්ති. **පධානන්ති** රුක්ඛච්ඡෙදනවීරියං. **පයොගන්ති** රුක්ඛච්ඡෙදනකිරියං. ''විසෙසමධිගච්ඡතී''ති වචනං උපමාය නත්ථි. **උපනිබන්ධනා නිමිත්තන්ති** උපනිබන්ධනාය සතියා නිමිත්තභූතං කාරණභූතං නාසිකග්ගං වා මුඛනිමිත්තං වා. උපනිබන්ධති එතාය ආරම්මණෙ චිත්තන්ති උපනිබන්ධනා නාම සති. **නාසිකග්ගෙ වාති** දීඝනාසිකො නාසිකග්ගෙ. **මුඛනිමිත්තෙ වාති** රස්සනාසිකො උත්තරොට්ඨෙ. උත්තරොට්ඨො හි මුඛෙ සතියා නිමිත්තන්ති මුඛනිමිත්තන්ති වුත්තො. **ආගතෙති** ඵුට්ඨට්ඨානතො අබ්භන්තරං ආගතෙ. **ගතෙති** ඵුට්ඨට්ඨානතො බහිද්ධා ගතෙ. **න අවිදිතා හොන්තීති** ඵුසනට්ඨානං අප්පත්වා අස්සාසපස්සාසානං ආගමනගමනාභාවතො සබ්බෙපි තෙ විදිතා එව හොන්ති. **කම්මනියං හොතීති** යෙන වීරියෙන කායොපි චිත්තම්පි කම්මනියං භාවනාකම්මක්ඛමං භාවනාකම්මයොග්ගං හොති. **ඉදං වීරියං පධානං** නාමාති එලෙන කාරණං වුත්තං හොති. **උපක්කිලෙසා පහීයන්තීති** වික්ඛම්භනවසෙන නීවරණානි පහීයන්ති. **විතක්කා වූපසම්මන්තීති** නානාරම්මණචාරිනො අනවට්ඨිතා විතක්කා උපසමං ගච්ඡන්ති. යෙන ඣානෙන උපක්කිලෙසා පහීයන්ති, විතක්කා වූපසම්මන්ති. **අයං පයොගොති** පයොගමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඞ්ගනිද්දෙසො කතො.

සඤ්ඤොජනා පහීයන්තීති තංතංමග්ගවජ්ඣා සඤ්ඤොජනා සමුච්ඡෙදප්පහානෙන පහීයන්ති. **අනුසයා බ්‍යන්තීහොන්තීති** පහීනානං පුන අනුප්පත්තිධම්මකත්තා විගතො උප්පාදන්තො වා වයන්තො වා එතෙසන්ති බ්‍යන්තා, පුබ්බෙ අබ්‍යන්තා බ්‍යන්තා හොන්තීති බ්‍යන්තීහොන්ති, විනස්සන්තීති අත්ථො. සඤ්ඤොජනප්පහානං අනුසයප්පහානෙන හොති, න අඤ්ඤථාති දස්සනත්ථං අනුසයප්පහානමාහ. යෙන මග්ගෙන සඤ්ඤොජනා පහීයන්ති අනුසයා බ්‍යන්තීහොන්ති, **අයං විසෙසොති** අත්ථො. චතුත්ථචතුක්කෙ අරියමග්ගස්සාපි නිද්දිට්ඨත්තා ඉධ අරියමග්ගො වුත්තො. එකචිත්තස්ස ආරම්මණද්වයාභාවස්ස අවුත්තෙපි සිද්ධත්තා තං අවිස්සජ්ජෙත්වාව **එවං ඉමෙ තයො ධම්මා එකචිත්තස්ස ආරම්මණා න හොන්තීති** නිගමනං කතං.

160. ඉදානි තං භාවනාසිද්ධිසාධකං යොගාවචරං ථුනන්තො **ආනාපානස්සති යස්සාති** ගාථං වත්වා තස්සා නිද්දෙසමාහ. තත්ථ ආනාපානස්සතියො **යථා බුද්ධෙන දෙසිතා,** තථා **පරිපුණ්ණා සුභාවිතා අනුපුබ්බං පරිචිතා** යස්ස අත්ථි සංවිජ්ජන්ති. **සො ඉමං ලොකං පභාසෙති**. කිං විය? **අබ්භා මුත්තොව චන්දිමා** යථා අබ්භාදීහි මුත්තො චන්දිමා ඉමං ඔකාසලොකං පභාසෙති, තථා සො යොගාවචරො ඉමං ඛන්ධාදිලොකං පභාසෙතීති ගාථාය සම්බන්ධො. ‘‘අබ්භා මුත්තොව චන්දිමා’’ති ච පදස්ස නිද්දෙසෙ මහිකාදීනම්පි වුත්තත්තා එත්ථ ආදිසද්දලොපො කතොති වෙදිතබ්බො. ගාථානිද්දෙසෙ **නො පස්සාසො නො අස්සාසොති** සො සොයෙව අත්ථො පටිසෙධෙන විසෙසෙත්වා වුත්තො. **උපට්ඨානං සතීති** අසම්මුස්සනතාය තමෙව අස්සාසං උපගන්ත්වා ඨානං සති නාමාති අත්ථො. තථා **පස්සාසං**. එත්තාවතා ආනාපානෙසු සති ආනාපානස්සතීති අත්ථො වුත්තො හොති.

ඉදානි සතිවසෙනෙව ‘‘යස්සා’’ති වුත්තං පුග්ගලං නිද්දිසිතුකාමො **යො අස්සසති, තස්සුපට්ඨාති. යො පස්සසති, තස්සුපට්ඨාතීති** වුත්තං. යො අස්සසති, තස්ස සති අස්සාසං උපගන්ත්වා තිට්ඨති. යො පස්සසති, තස්ස සති පස්සාසං උපගන්ත්වා තිට්ඨතීති අත්ථො. **පරිපුණ්ණාති** ඣානවිපස්සනාමග්ගපරම්පරාය අරහත්තමග්ගප්පත්තියා පරිපුණ්ණා. තෙයෙව හි ඣානවිපස්සනාමග්ගධම්මෙ සන්ධාය **පරිග්ගහට්ඨෙනාතිආදිමාහ**. තෙ හි ධම්මා ඉමිනා යොගිනා පරිග්ගය්හමානත්තා පරිග්ගහා, තෙන **පරිග්ගහට්ඨෙන පරිපුණ්ණා**. තත්ථ සබ්බෙසං චිත්තචෙතසිකානං අඤ්ඤමඤ්ඤපරිවාරත්තා **පරිවාරට්ඨෙන පරිපුණ්ණා**. භාවනාපාරිපූරිවසෙන **පරිපූරට්ඨෙන පරිපුණ්ණා. චතස්සො භාවනාතිආදීනි** සුභාවිතාති වුත්තපදස්ස අත්ථවසෙන වුත්තානි. චතස්සො භාවනා හෙට්ඨා වුත්තායෙව. **යානීකතාති** යුත්තයානසදිසා කතා. **වත්ථුකතාති** පතිට්ඨට්ඨෙන වත්ථුසදිසා කතා. **අනුට්ඨිතාති** පච්චුපට්ඨිතා.

පරිචිතාති සමන්තතො චිතා උපචිතා. **සුසමාරද්ධාති** සුට්ඨු සමාරද්ධා සුකතා. **යත්ථ යත්ථ ආකඞ්ඛතීති** යෙසු යෙසු ඨානෙසු යාසු යාසු විපස්සනාසු සචෙ ඉච්ඡති. **තත්ථ තත්ථාති** තෙසු තෙසු ඨානෙසු තාසු තාසු විපස්සනාසු. **වසිප්පත්තොති** වසීභාවං බහුභාවං පත්තො. **බලප්පත්තොති** සමථවිපස්සනාබලප්පත්තො. **වෙසාරජ්ජප්පත්තොති** විසාරදභාවං පටුභාවං පත්තො. **තෙ ධම්මාති** සමථවිපස්සනා ධම්මා. **ආවජ්ජනපටිබද්ධාති** ආවජ්ජනායත්තා, ආවජ්ජිතමත්තෙයෙව තස්ස සන්තානෙන, ඤාණෙන වා සම්පයොගං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. **ආකඞ්ඛපටිබද්ධාති** රුචිආයත්තා, රොචිතමත්තෙයෙව වුත්තනයෙන සම්පයොගං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. **මනසිකාරො** පනෙත්ථ ආවජ්ජනාය චිත්තුප්පාදො. ආකඞ්ඛනාය වෙවචනවසෙන අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තො. **තෙන වුච්චති යානීකතාති** එවං කතත්තායෙව තෙ යුත්තයානසදිසා කතා හොන්තීති වුත්තං හොති.

යස්මිං යස්මිං වත්ථුස්මින්ති සොළසසු වත්ථූසු එකෙකස්මිං. **ස්වාධිට්ඨිතන්ති** සුප්පතිට්ඨිතං. **සූපට්ඨිතාති** සුට්ඨු උපට්ඨිතා. සම්පයුත්තචිත්තසතීනං සහෙව සකසකකිච්චකරණතො අනුලොමපටිලොමවසෙන යොජෙත්වා තෙ ද්වෙ ධම්මා දස්සිතා. **තෙන වුච්චති වත්ථුකතාති** එවං භූතත්තායෙව කතපතිට්ඨා හොන්තීති වුත්තං හොති. **යෙන යෙන චිත්තං අභිනීහරතීති** පුබ්බප්පවත්තිතො අපනෙත්වා යත්ථ යත්ථ භාවනාවිසෙසෙ චිත්තං උපනෙති. **තෙන තෙන සති අනුපරිවත්තතීති** තස්මිං තස්මිංයෙව භාවනාවිසෙසෙ සති අනුකූලා හුත්වා පුබ්බප්පවත්තිතො නිවත්තිත්වා පවත්තති. ‘‘යෙන, තෙනා’’ති චෙත්ථ ‘‘යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමී’’තිආදීසු (ඛු. පා. 5.1; සු. නි. මඞ්ගලසුත්ත) විය භුම්මත්ථො වෙදිතබ්බො. **තෙන වුච්චති අනුට්ඨිතාති** එවං කරණතොයෙව තං තං භාවනං අනුගන්ත්වා ඨිතා හොන්තීති වුත්තං හොති. ආනාපානස්සතියා සතිපධානත්තා වත්ථුකතානුට්ඨිතපදෙසු සතියා සහ යොජනා කතාති වෙදිතබ්බා.

යස්මා පන පරිපුණ්ණායෙව පරිචිතා හොන්ති වඩ්ඪිතා ලද්ධාසෙවනා, තස්මා ‘‘පරිපුණ්ණා’’තිපදෙ වුත්තා තයො අත්ථා ‘‘පරිචිතා’’තිපදෙපි වුත්තා, චතුත්ථො විසෙසත්ථොපි වුත්තො. තත්ථ **සතියා පරිග්ගණ්හන්තොති** සම්පයුත්තාය, පුබ්බභාගාය වා සතියා පරිග්ගහෙතබ්බෙ පරිග්ගණ්හන්තො යොගී. **ජිනාති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති** සමුච්ඡෙදවසෙන ලාමකෙ කිලෙසෙ ජිනාති අභිභවති. අයඤ්ච පුග්ගලාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනා. ධම්මෙසු හි ජිනන්තෙසු තංධම්මසමඞ්ගීපුග්ගලොපි ජිනාති නාම. තෙ ච ධම්මා සතිං අවිහාය අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ ජිනිතුමාරද්ධා ජිතාති වුච්චන්ති යථා ‘‘භුඤ්ජිතුමාරද්ධො භුත්තො’’ති වුච්චති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථතො වෙදිතබ්බං. එවං සන්තෙපි ‘‘පරිජිතා’’ති වත්තබ්බෙ ජ-කාරස්ස ච-කාරං කත්වා ‘‘පරිචිතා’’ති වුත්තං, යථා සම්මා ගදො අස්සාති සුගතොති

අත්ථවිකප්පෙ ද-කාරස්ස ත-කාරො නිරුත්තිලක්ඛණෙන කතො, එවම්ධාපි වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ පරිචිතාති පදං කත්තුසාධනං, පුරිමානි තීණි කම්මසාධනානි.

චත්තාරො සුසමාරද්ධාති චත්තාරො සුසමාරද්ධත්ථාති වුත්තං හොති, අත්ථසද්දස්ස ලොපො දට්ඨබ්බො. සුසමාරද්ධාති පදස්ස අත්ථාපි හි ඉධ සුසමාරද්ධාති වුත්තාති වෙදිතබ්බා, සුසමාරද්ධධම්මා වා. චතුරත්ථභෙදතො චත්තාරොති වුත්තාති වෙදිතබ්බා, න ධම්මභෙදතො. යස්මා පන සුභාවිතායෙව සුසමාරද්ධා හොන්ති, න අඤ්ඤෙ, තස්මා තයො භාවනත්ථා ඉධාපි වුත්තා. ආසෙවනත්ථොපි තීසු වුත්තෙසු වුත්තොයෙව හොති, තස්මා තං අවත්වා තප්පච්චනීකානං සුසමූහතත්ථො වුත්තො. පච්චනීකසමුග්ඝාතෙන හි ආරද්ධපරියොසානං පඤ්ඤායති, තෙන සුසමාරද්ධස්ස සිඛාප්පත්තො අත්ථො වුත්තො හොති. තත්ථ **තප්පච්චනීකාන**න්ති තෙසං ඣානවිපස්සනාමග්ගානං පටිපක්ඛභූතානං. **කිලෙසාන**න්ති කාමච්ඡන්දාදීනං නිච්චසඤ්ඤාදිසම්පයුත්තානං සක්කායදිට්ඨාදීනඤ්ච. **සුසමූහතත්තා**ති වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදවසෙන සුට්ඨු සමූහතත්තා නාසිතත්තා. පොත්ථකෙසු පන ‘‘සුසමුග්ඝාතත්තා’’ති ලිඛන්ති, තං න සුන්දරං.

161. පුන තස්සෙව පදස්ස අඤ්ඤම්පි අත්ථවිකප්පං දස්සෙන්තො **සුසම**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථ ජාතා**ති තස්මිං සිඛාප්පත්තභාවනාවිසෙසෙ ජාතා. **අනවජ්ජා**ති කිලෙසානං ආරම්මණභාවානුපගමනෙන කිලෙසදොසවිරහිතා. **කුසලා**ති ජාතිවසෙන කුසලා. **බොධිපක්ඛියා**ති බුජ්ඣනට්ඨෙන බොධීති ලද්ධනාමස්ස අරියස්ස පක්ඛෙ භවත්තා බොධිපක්ඛියා. **පක්ඛෙ භවත්තා**ති හි උපකාරභාවෙ ඨිතත්තා. තෙ ච ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති (ම. නි. 3.35; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 22; මි. ප. 5.4.1) සත්තතිංස ධම්මා. **ඉදං සම**න්ති ඉදං මග්ගක්ඛණෙ ධම්මජාතං සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසෙ සමෙති විනාසෙතීති සමං නාම. **නිරොධො නිබ්බාන**න්ති දුක්ඛනිරොධත්තා නිරොධො, වානසඞ්ඛාතාය තණ්හාය අභාවා නිබ්බානං. **ඉදං සුසම**න්ති ඉදං නිබ්බානං සබ්බසඞ්ඛතවිසමාපගතත්තා සුට්ඨු සමන්ති සුසමං නාම. **ඤාත**න්ති බොධිපක්ඛියසඞ්ඛාතං සමං අසම්මොහතො ඤාණෙන ඤාතං, නිබ්බානසඞ්ඛාතං සුසමං ආරම්මණතො ඤාණෙන ඤාතං. තදෙව ද්වයං තෙනෙව චක්ඛුනා විය **දිට්ඨං. විදිත**න්ති තදෙව ද්වයං සන්තානෙ උප්පාදනෙන ආරම්මණකරණෙන ච පටිලද්ධං. ඤාතං විය පඤ්ඤාය **සච්ඡිකතං ඵස්සිතඤ්ච**. ‘‘අසල්ලීනං අසම්මුට්ඨා අසාරද්ධො එකග්ග’’න්ති පුරිමස්ස පුරිමස්ස පදස්ස අත්ථප්පකාසනං. තත්ථ **ආරද්ධ**න්ති පට්ඨපිතං. **අසල්ලීන**න්ති අසඞ්කුචිතං. **උපට්ඨිතා**ති උපගන්ත්වා ඨිතා.

අසම්මුට්ඨාති අවිනට්ඨා. **පස්සද්ධො**ති නිබ්බුතො. **අසාරද්ධො**ති නිද්දරථො. **සමාහිතන්**ති සමං ඨපිතං. **එකග්ගන්**ති අවික්ඛිත්තං.

''චත්තාරො සුසමාරද්ධා''තිආදි සකලස්ස සුසමාරද්ධවචනස්ස මූලත්ථො. ''අත්ථි සම''න්තිආදි පන සුසමවචනස්ස, ''ඤාත''න්තිආදි ආරද්ධවචනස්ස විකප්පත්ථා. තත්ථායං පදත්ථසංසන්දනා – ''සමා ච සුසමා ච සමසුසමා''ති වත්තබ්බෙ එකදෙසසරූපෙකසෙසං කත්වා ''සුසමා'' ඉච්චෙව වුත්තා යථා නාමඤ්ච රූපඤ්ච නාමරූපඤ්ච නාමරූපන්ති. ''ඉදං සමං, ඉදං සුසම''න්ති පන අනඤ්ඤාපෙක්ඛං කත්වා නපුංසකවචනං කතං. යස්මා පන ඤාතම්පි දිට්ඨන්ති වුච්චති, දිට්ඨඤ්ච ආරද්ධඤ්ච අත්ථතො එකං. විදිතසච්ඡිකතඵස්සිතානි පන ඤාතවෙවචනානි, තස්මා ඤාතන්ති ආරද්ධත්ථොයෙව වුත්තො හොති.

ආරද්ධං හොති වීරියං අසල්ලීනන්ති අයං පන ආරද්ධවචනස්ස උජුකත්ථොයෙව. **උපට්ඨිතා සතී**තිආදීනි පන සම්පයුත්තවීරියස්ස උපකාරකධම්මදස්සනත්ථං වුත්තානි, න ආරද්ධවචනස්ස අත්ථදස්සනත්ථං. පුරිමෙන අත්ථෙන සුට්ඨු සමාරද්ධාති සුසමාරද්ධා ච, ඉමිනා අත්ථෙන සුසමා ආරද්ධාති සුසමාරද්ධා ච එකසෙසෙ කතෙ ''සුසමාරද්ධා''ති වුච්චන්ති. ඉමමත්ථං පරිග්ගහෙත්වා ''තෙන වුච්චති සුසමාරද්ධා''ති වුත්තං.

අනුපුබ්බන්ති යථානුක්කමෙනාති අත්ථො, පුබ්බං පුබ්බං අනූති වුත්තං හොති. **දීඝං අස්සාසවසෙනා**ති දීඝන්ති වුත්තඅස්සාසවසෙන. **පුරිමා පුරිමා**ති පුරිමා පුරිමා සති. එතෙන පුබ්බන්තිපදස්ස අත්ථො වුත්තො හොති. **පච්ඡිමා පච්ඡිමා**ති සතියෙව. එතෙන අනූතිපදස්ස අත්ථො වුත්තො හොති. උභයෙන පුබ්බඤ්ච අනු ච පරිචිතාති අත්ථො වුත්තො හොති. උපරි සොළස වත්ථූනි විත්ථාරෙත්වා වචනතො ඉධ සඞ්ඛිපිත්වා ''පටිනිස්සග්ගානුපස්සී''ති අන්තිමමෙව දස්සිතං. යස්මා සිඛාප්පත්තභාවනස්ස සබ්බාපි ආනාපානස්සතියො පුනප්පුනං යථාරුචි පවත්තනතො අනුපරිචිතාපි හොන්ති. තෙන වුත්තං – ''අඤ්ඤමඤ්ඤං පරිචිතා චෙව හොන්ති අනුපරිචිතා චා''ති.

යථත්ථාති යථාසභාවත්ථා. **අත්තදමථත්ථො**ති අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ අත්තනො නිබ්බිසෙවනත්ථො. **සමථත්ථො**ති සීතිභාවත්ථො. **පරිනිබ්බාපනත්ථො**ති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන. **අභිඤ්ඤත්ථො**ති සබ්බධම්මවසෙන. **පරිඤ්ඤත්ථාදයො** මග්ගඤාණකිච්චවසෙන. **සච්චාභිසමයත්ථො** චතුන්නං සච්චානං එකපටිවෙධදස්සනවසෙන. **නිරොධෙ පතිට්ඨාපකත්ථො** ආරම්මණකරණවසෙන.

බුද්ධොතිපදස්ස අභාවෙපි බුද්ධෙනාතිපදෙ යො සො බුද්ධො, තං නිද්දිසිතුකාමෙන **බුද්ධො**ති වුත්තං. **සයම්භූ**ති උපදෙසං විනා සයමෙව

භූතො. **අනාචරියකොති** සයම්භූපදස්ස අත්ථවිවරණං. යො හි ආචරියං විනා සච්චානි පටිවිජ්ඣති, සො සයම්භූ නාම හොති. **පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසූති**ආදි අනාචරියකභාවස්ස අත්ථප්පකාසනං. **අනනුස්සුතෙසූති** ආචරියං අනනුස්සුතෙසු. **සාමන්ති** සයමෙව. **අභිසම්බුජ්ඣීති** භුසං සම්මා පටිවිජ්ඣි. **තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණීති** තෙසු ච සච්චෙසු සබ්බඤ්ඤුභාවං පාපුණි. යථා සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තා සබ්බඤ්ඤුනො හොන්ති, තථා සච්චානං පටිවිද්ධත්තා එවං වුත්තං. සබ්බඤ්ඤුතං පත්තොතිපි පාඨො. **බලෙසු ච වසීභාවන්ති** දසසු ච තථාගතබලෙසු ඉස්සරභාවං පාපුණි. යො සො එවං භූතො, සො බුද්ධොති වුත්තං හොති. තත්ථ සබ්බෙසු ධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං ඛන්ධසන්තානං උපාදාය පණ්ණත්තිකො, සබ්බඤ්ඤුතපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පණ්ණත්තිකො සත්තවිසෙසො බුද්ධො. එත්තාවතා අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා කතා හොති.

162. ඉදානි බ්‍යඤ්ජනතො විභාවෙන්තො **බුද්ධොති කෙනට්ඨෙන බුද්ධොති**ආදිමාහ. තත්ථ යථා ලොකෙ අවගන්තා අවගතොති වුච්චති, එවං **බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො**. යථා පණ්ණසොසා වාතා පණ්ණසුසාති වුච්චන්ති, එවං **බොධෙතා පජායාති බුද්ධො. සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මබුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මානං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධොති** අඤ්ඤෙන අබොධනීයතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **විසවිතාය බුද්ධොති** නානාගුණවිසවනතො පදුමමිව විකසනට්ඨෙන බුද්ධොති වුත්තං හොති. **ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධොති**ආදීහි ඡහි පරියායෙහි චිත්තසඞ්කොචකරධම්මප්පහානෙන නිද්දක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දක්ඛයවිබුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. සඞ්ඛා සඞ්ඛාතන්ති අත්ථතො එකත්තා **සඞ්ඛාතෙනාති** වචනස්ස කොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. තණ්හාලෙපදිට්ඨිලෙපාභාවෙන **නිරුපලෙපසඞ්ඛාතෙන**. සවාසනානං සබ්බකිලෙසානං පහීනත්තා එකන්තවචනෙන විසෙසෙත්වා **එකන්තවීතරාගොති**ආදි වුත්තං. **එකන්තනික්කිලෙසොති** රාගදොසමොහාවසෙසෙහි සබ්බකිලෙසෙහි නික්කිලෙසො. **එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති** ගමනත්ථානං ධාතූනං බුජ්ඣනත්ථත්තා බුජ්ඣනත්ථාපි ධාතුයො ගමනත්ථා හොන්ති, තස්මා එකායනමග්ගං ගතත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **එකායනමග්ගොති** චෙත්ථ –

> ‘‘මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
> නාවා උත්තරසෙතු ච, කුල්ලො ච භිසි සඞ්කමො’’ති . (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 101) –

මග්ගස්ස බහූසු නාමෙසු අයනනාමෙන වුත්තො. තස්මා එකමග්ගභූතො මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති අත්ථො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බො මග්ගොති එකායනමග්ගො. **එකෙනාති** ගණසඞ්ගණිකං පහාය පවිවෙකෙන චිත්තෙන. **අයිතබ්බොති** පටිපජ්ජිතබ්බො. අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකෙසං අයනො එකායනො. **එකෙති** සෙට්ඨා, සබ්බසත්තසෙට්ඨා ච සම්මාසම්බුද්ධා, තස්මා එකායනමග්ගොති සම්මාසම්බුද්ධානං අයනභූතො මග්ගොති වුත්තං හොති. අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනො මග්ගොති එකායනමග්ගො, එකස්මිංයෙව බුද්ධසාසනෙ පවත්තමානො මග්ගො, න අඤ්ඤත්ථාති වුත්තං හොති. අපි ච එකං අයතීති එකායනො, පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානයප්පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති, තස්මා එකායනමග්ගොති එකනිබ්බානගමනමග්ගොති අත්ථො. **එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධොති** න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, කිං පන සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධොති** බුද්ධි බුද්ධං බොධොති පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා නීලරත්තගුණයොගා නීලො පටො රත්තො පටොති වුච්චති, එවං බුද්ධගුණයොගා බුද්ධොති ඤාපෙතුං වුත්තං.

තතො පරං **බුද්ධොති නෙතං නාම**න්තිආදි ''අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්ති''ති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **මිත්තා** සහායා. **අමච්චා** භච්චා. **ඤාතී** පිතුපක්ඛිකා. **සාලොහිතා** මාතුපක්ඛිකා. **සමණා** පබ්බජ්ජූපගතා. **බ්‍රාහ්මණා** භොවාදිනො, සමිතපාපබාහිතපාපා වා. **දෙවතා** සක්කාදයො බ්‍රහ්මානො ච. **විමොක්ඛන්තික**න්ති විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො, විමොක්ඛස්ස අන්තො අරහත්තඵලං, තස්මිං විමොක්ඛන්තෙ භවං විමොක්ඛන්තිකං නාම. සබ්බඤ්ඤුභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති, අරහත්තඵලොදයෙ සිද්ධො හොති, තස්මා සබ්බඤ්ඤුභාවො විමොක්ඛන්තෙ භවො හොති. තං නෙමිත්තිකම්පි නාමං විමොක්ඛන්තෙ භවං නාම හොති. තෙන වුත්තං – ''විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තාන''න්ති. **බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභාති** මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාවුත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. **සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තීති** අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය, සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති. **යදිදං බුද්ධොති** යා අයං බුද්ධොති පඤ්ඤත්ති, අයං බ්‍යඤ්ජනතො බුද්ධවිභාවනා.

''යථා බුද්ධෙන දෙසිතා''තිගාථාපාදස්ස පන ඉමිනා පදභාජනීයෙ වුත්තත්ථෙන අයං සංසන්දනා – ආනාපානස්සතියො ච යථා බුද්ධෙන දෙසිතා, යෙන පකාරෙන දෙසිතා. යථාසද්දෙන සඞ්ගහිතා දස යථත්ථා ච යථා බුද්ධෙන දෙසිතා, යෙන පකාරෙන දෙසිතාති පකාරත්ථස්ස ච

යථාසද්දස්ස, සභාවත්ථස්ස ච යථාසද්දස්ස සරූපෙකසෙසවසෙන එකසෙසං කත්වා ‘‘යථා’’ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. පදභාජනීයෙ පනස්ස යථත්ථෙසු එකෙකස්ස යොජනාවසෙන ‘‘දෙසිතො’’ති එකවචනං කතං.

‘‘සොති ගහට්ඨො වා හොති පබ්බජිතො වා’’ති වුත්තත්තා ආදිපදෙපි යස්ස ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වාති වුත්තමෙව හොති. ලොකත්ථො වුත්තොයෙව. **පභාසෙතී**ති අත්තනො ඤාණස්ස පාකටං කරොතීති අත්ථො. **අභිසම්බුද්ධත්තා**ති සාවකපාරමිඤාණෙනපි පටිවිද්ධභාවෙන. **ඔභාසෙතී**ති කාමාවචරභූතං ලොකං. **භාසෙතී**ති රූපාවචරභූතං ලොකං. **පභාසෙතී**ති අරූපාවචරභූතං ලොකං.

අරියඤාණන්ති අරහත්තමග්ගඤාණං. **මහිකා මුත්තො**ති මහිකාය මුත්තො. **මහිකා**ති නීහාරො වුච්චති. මහියා මුත්තොතිපි පාඨො. **ධූමරජා මුත්තො**ති ධූමතො ච රජතො ච මුත්තො. **රාහුගහණා විප්පමුත්තො**ති රාහුනො චන්දස්ස ආසන්නුපක්කිලෙසත්තා ද්වීහි උපසග්ගෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තං. **භාසතෙ** ඉති සඔභාසට්ඨෙන. **තපතෙ** ඉති සතෙජට්ඨෙන. **විරොචතෙ** ඉති රුචිරට්ඨෙන. **එවමෙව**න්ති එවං එවං. යස්මා පන චන්දොපි සයං භාසන්තො තපන්තො විරොචන්තො ඉමං ඔකාසලොකං ඔභාසෙති, භික්ඛු ච පඤ්ඤාය භාසන්තො තපන්තො විරොචන්තො ඉමං ඛන්ධාදිලොකං පඤ්ඤාය ඔභාසෙති, තස්මා උභයත්‍රාපි ‘‘භාසෙතී’’ති අවත්වා ‘‘භාසතෙ’’ ඉච්චෙව වුත්තං. එවඤ්හි වුත්තෙ හෙතුඅත්ථොපි වුත්තො හොති. අතිවිසදතරාභසූරියොපමං අග්ගහෙත්වා කස්මා චන්දොපමා ගහිතාති චෙ? සබ්බකිලෙසපරිළාහවූපසමෙන සන්තස්ස භික්ඛුනො සන්තගුණයුත්තචන්දොපමා අනුච්ඡවිකාති ගහිතාති වෙදිතබ්බං. එවං ආනාපානස්සතිභාවනාසිද්ධිසාධකං යොගාවචරං ථුනිත්වා **ඉමානි තෙරස වොදානෙ ඤාණානී**ති තානි ඤාණානි නිගමෙත්වා දස්සෙතීති.

වොදානඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සතොකාරිඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා

163. සතොකාරිඤාණනිද්දෙසෙ මාතිකායං **ඉධ භික්ඛූ**ති ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. අයඤ්හි එත්ථ ඉධ-සද්දො සබ්බප්පකාරආනාපානස්සතිසමාධිනිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනො, අඤ්ඤසාසනස්ස තථාභාවපටිසෙධනො ච. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො…පෙ…. සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී’’ති (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241).

අරඤ්ඤගතො වා රුක්ඛමූලගතො වා සුඤ්ඤාගාරගතො වාති ඉදමස්ස ආනාපානස්සතිසමාධි භාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපනං. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො දීඝරත්තං රූපාදීසු ආරම්මණෙසු අනුවිසටං චිත්තං

ආනාපානස්සතිසමාධිආරම්මණං අභිරුහිතුං න ඉච්ඡති, කූටගොණයුත්තරථො විය උප්පථමෙව ධාවති. තස්මා සෙය්‍යථාපි නාම ගොපො කූටධෙනුයා සබ්බං ඛීරං පිවිත්වා වඩ්ඪිතං කූටවච්ඡං දමෙතුකාමො ධෙනුතො අපනෙත්වා එකමන්තෙ මහන්තං ථම්භං නිඛණිත්වා තත්ථ යොත්තෙන බන්ධෙය්‍ය, අථස්ස සො වච්ඡො ඉතො චිතො ච විප්ඵන්දිත්වා පලායිතුං අසක්කොන්තො තමෙව ථම්භං උපනිසීදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා, එවමෙව ඉමිනාපි භික්ඛුනා දීඝරත්තං රූපාරම්මණාදිරසපානවඩ්ඪිතං දුට්ඨචිත්තං දමෙතුකාමෙන රූපාදිආරම්මණතො අපනෙත්වා අරඤ්ඤං වා රුක්ඛමූලං වා සුඤ්ඤාගාරං වා පවෙසෙත්වා තත්ථ අස්සාසපස්සාසථම්භෙ සතියොත්තෙන බන්ධිතබ්බං. එවමස්ස තං චිත්තං ඉතො චිතො ච විප්ඵන්දිත්වාපි පුබ්බෙ ආචිණ්ණාරම්මණං අලභමානං සතියොත්තං ඡින්දිත්වා පලායිතුං අසක්කොන්තං තමෙවාරම්මණං උපචාරප්පනාවසෙන උපනිසීදති චෙව උපනිපජ්ජති ච. තෙනාහු පොරාණා –

> ‘‘යථා ථම්භෙ නිබන්ධෙය්‍ය, වච්ඡං දමං නරො ඉධ;
> බන්ධෙය්‍යෙවං සකං චිත්තං, සතියාරම්මණෙ දළ්හ’’න්ති. (විසුද්ධි. 1.217; පාරා. අට්ඨ. 2.165; දී. නි. අට්ඨ. 2.374; ම. නි. අට්ඨ. 1.107) –

එවමස්ස තං සෙනාසනං භාවනානුරූපං හොති. අථ වා යස්මා ඉදං කම්මට්ඨානප්පභෙදෙ මුද්ධභූතං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානං ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං ඉත්ථිපුරිසහත්ථිඅස්සාදිසද්දසමාකුලං ගාමන්තං අපරිච්චජිත්වා න සුකරං භාවෙතුං සද්දකණ්ටකත්තා ඣානස්ස. අගාමකෙ පන අරඤ්ඤෙ සුකරං යොගාවචරෙන ඉදං කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා ආනාපානචතුක්කජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණිතුං. තස්මා තස්ස අනුරූපං සෙනාසනං උපදිසන්තො භගවා ‘‘අරඤ්ඤගතො වා’’තිආදිමාහ, තථෙව ථෙරො.

වත්ථුවිජ්ජාචරියො විය හි භගවා, සො යථා වත්ථුවිජ්ජාචරියො නගරභූමිං පස්සිත්වා සුට්ඨු උපපරික්ඛිත්වා ‘‘එත්ථ නගරං මාපෙථා’’ති උපදිසති, සොත්ථිනා ච නගරෙ නිට්ඨිතෙ රාජකුලතො මහාසක්කාරං ලභති, එවමෙවං යොගාවචරස්ස අනුරූපං සෙනාසනං උපපරික්ඛිත්වා ‘‘එත්ථ කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජිතබ්බ’’න්ති උපදිසති, තතො තත්ථ කම්මට්ඨානමනුයුත්තෙන යොගිනා කමෙන අරහත්තෙ පත්තෙ ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා’’ති මහන්තං සක්කාරං ලභති. අයං පන භික්ඛු ‘‘දීපිසදිසො’’ති වුච්චති. යථා හි මහාදීපිරාජා අරඤ්ඤෙ තිණගහනං වා වනගහනං වා පබ්බතගහනං වා නිස්සාය නිලීයිත්වා වනමහිංසගොකණ්ණසූකරාදයො මිගෙ ගණ්හාති, එවමෙවං අයං අරඤ්ඤාදීසු කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජන්තො භික්ඛු

යථාක්කමෙන සොතාපත්තිසකදාගාමිඅනාගාමිඅරහත්තමග්ගෙ චෙව අරියඵලානි ච ගණ්හාතීති වෙදිතබ්බො. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘යථාපි දීපිකො නාම, නිලීයිත්වා ගණ්හතෙ මිගෙ;
තථෙවායං බුද්ධපුත්තො, යුත්තයොගො විපස්සකො;
අරඤ්ඤං පවිසිත්වාන, ගණ්හාති ඵලමුත්තම’’න්ති. (මි. ප. 6.1.5);

තෙනස්ස පරක්කමජවයොග්ගභූමිං අරඤ්ඤසෙනාසනං දස්සෙන්තො ‘‘අරඤ්ඤගතො වා’’තිආදිමාහ.

තත්ථ **අරඤ්ඤගතොති** උපරි වුත්තලක්ඛණං යංකිඤ්චි පවිවෙකසුඛං අරඤ්ඤං ගතො. **රුක්ඛමූලගතොති** රුක්ඛසමීපං ගතො. **සුඤ්ඤාගාරගතොති** සුඤ්ඤං විවිත්තොකාසං ගතො. එත්ථ ච ඨපෙත්වා අරඤ්ඤඤ්ච රුක්ඛමූලඤ්ච අවසෙසසත්තවිධසෙනාසනං ගතොපි ‘‘සුඤ්ඤාගාරගතො’’ති වත්තුං වට්ටති. නවවිධඤ්හි සෙනාසනං. යථාහ – ‘‘සො විවිත්තං සෙනාසනං භජති අරඤ්ඤං රුක්ඛමූලං පබ්බතං කන්දරං ගිරිගුහං සුසානං වනපත්ථං අබ්භොකාසං පලාලපුඤ්ජ’’න්ති (විභ. 508). එවමස්ස උතුත්තයානුකූලං ධාතුචරියානුකූලඤ්ච ආනාපානස්සතිභාවනානුරූපං සෙනාසනං උපදිසිත්වා අලීනානුද්ධච්චපක්ඛිකං සන්තමිරියාපථං උපදිසන්තො **නිසීදතීති** ආහ. අථස්ස නිසජ්ජාය දළ්හභාවං අස්සාසපස්සාසානං පවත්තනසමත්ථතං ආරම්මණපරිග්ගහූපායඤ්ච දස්සෙන්තො **පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වාති**ආදිමාහ. තත්ථ **පල්ලඞ්කන්ති** සමන්තතො ඌරුබද්ධාසනං. **ආභුජිත්වාති** බන්ධිත්වා. **උජුං කායං පණිධායාති** උපරිමසරීරං උජුකං ඨපෙත්වා අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ කොටියා කොටිං පටිපාදෙත්වා. එවඤ්හි නිසින්නස්ස ධම්මමංසන්හාරූනි න පණමන්ති. අථස්ස යා තෙසං පණමනපච්චයා ඛණෙ ඛණෙ වෙදනා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තා න උප්පජ්ජන්ති. තාසු අනුප්පජ්ජමානාසු චිත්තං එකග්ගං හොති, කම්මට්ඨානං න පරිපතති, වුද්ධිං ඵාතිං උපගච්ඡති.

පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වාති කම්මට්ඨානාභිමුඛං සතිං ඨපයිත්වා. **සො සතොව අස්සසති සතො පස්සසතීති** සො භික්ඛු එවං නිසීදිත්වා එවඤ්ච සතිං උපට්ඨපෙත්වා තං සතිං අවිජහන්තො සතො එව අස්සසති සතො පස්සසති, සතොකාරී හොතීති වුත්තං හොති.

ඉදානි යෙහි පකාරෙහි සතොකාරී හොති, තෙ පකාරෙ දස්සෙතුං **දීඝං වා අස්සසන්තොති**ආදිමාහ. තත්ථ **දීඝං වා අස්සසන්තොති** දීඝං වා අස්සාසං පවත්තයන්තො. තථා **රස්සං**. යා පන තෙසං දීඝරස්සතා, සා කාලවසෙන වෙදිතබ්බා. කදාචි හි මනුස්සා හත්ථිඅහිආදයො විය කාලවසෙන දීඝං අස්සසන්ති ච පස්සසන්ති ච, කදාචි සුනඛසසාදයො විය රස්සං. අඤ්ඤථා හි චුණ්ණවිචුණ්ණා අස්සාසපස්සාසා දීඝරස්සා නාම න හොන්ති. තස්මා තෙ

දීඝං කාලං පවිසන්තා ච නික්ඛමන්තා ච දීඝා, රස්සං කාලං පවිසන්තා ච නික්ඛමන්තා ච රස්සාති වෙදිතබ්බා. තත්‍රායං භික්ඛු උපරි වුත්තෙහි නවහාකාරෙහි දීඝං අස්සසන්තො ච පස්සසන්තො ච **දීඝං අස්සසාමි, පස්සසාමීති පජානාති,** තථා **රස්සං.**

එවං පජානතො ච –

> ‘‘දීඝො රස්සො ච අස්සාසො, පස්සාසොපි ච තාදිසො;
> චත්තාරො වණ්ණා වත්තන්ති, නාසිකග්ගෙව භික්ඛුනො’’ති.
> (විසුද්ධි. 1.219; පාරා. අට්ඨ. 2.165);

නවන්නඤ්චස්ස ආකාරානං එකෙනාකාරෙන කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා සම්පජ්ජතීති වෙදිතබ්බා. **සබ්බකායපටිසංවෙදී අස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. සබ්බකායපටිසංවෙදී පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී**ති සකලස්ස අස්සාසකායස්සාදිමජ්ඣපරියොසානං විදිතං කරොන්තො පාකටං කරොන්තො අස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. සකලස්ස පස්සාසකායස්සාදිමජ්ඣපරියොසානං විදිතං කරොන්තො පාකටං කරොන්තො පස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. එවං විදිතං කරොන්තො පාකටං කරොන්තො ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන අස්සසති චෙව පස්සසති ච. තස්මා ‘‘අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති වුච්චති. එකස්ස හි භික්ඛුනො චුණ්ණවිචුණ්ණවිසටෙ (විසුද්ධි. 1.219; පාරා. 2.165) අස්සාසකායෙ, පස්සාසකායෙ වා ආදි පාකටො හොති, න මජ්ඣපරියොසානං. සො ආදිමෙව පරිග්ගහෙතුං සක්කොති, මජ්ඣපරියොසානෙ කිලමති. එකස්ස මජ්ඣං පාකටං හොති, න ආදිපරියොසානං. සො මජ්ඣමෙව පරිග්ගහෙතුං සක්කොති, ආදිපරියොසානෙ කිලමති. එකස්ස පරියොසානං පාකටං හොති, න ආදිමජ්ඣං. සො පරියොසානංයෙව පරිග්ගහෙතුං සක්කොති, ආදිමජ්ඣෙ කිලමති. එකස්ස සබ්බං පාකටං හොති, සො සබ්බම්පි පරිග්ගහෙතුං සක්කොති, න කත්ථචි කිලමති. තාදිසෙන භවිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො ආහ – ‘‘සබ්බකායපටිසංවෙදී’’තිආදි.

තත්ථ **සික්ඛතී**ති එවං ඝටති වායමති. යො වා තථාභූතස්ස සංවරො, අයමෙත්ථ අධිසීලසික්ඛා. යො තථාභූතස්ස සමාධි, අයං අධිචිත්තසික්ඛා. යා තථාභූතස්ස පඤ්ඤා, අයං අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති ඉමා තිස්සො සික්ඛායො තස්මිං ආරම්මණෙ තාය සතියා තෙන මනසිකාරෙන සික්ඛති ආසෙවති භාවෙති බහුලීකරොතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තත්ථ යස්මා පුරිමනයෙන කෙවලං අස්සසිතබ්බං පස්සසිතබ්බමෙව ච, න අඤ්ඤං කිඤ්චි කාතබ්බං, ඉතො පට්ඨාය පන ඤාණුප්පාදනාදීසු යොගො කරණීයො. තස්මා තත්ථ ‘‘අස්සසාමීති පජානාති පස්සසාමීති පජානාති’’ච්චෙව වත්තමානකාලවසෙන පාළිං වත්වා ඉතො පට්ඨාය කත්තබ්බස්ස ඤාණුප්පාදනාදිනො ආ-කාරස්ස දස්සනත්ථං ‘‘සබ්බකායපටිසංවෙදී

අස්සසිස්සාමී''තිආදිනා නයෙන අනාගතකාලවසෙන පාළි ආරොපිතාති වෙදිතබ්බා.

පස්සම්භයං කායසඞ්ඛාරං...පෙ.... සික්ඛතීති ඔළාරිකං අස්සාසපස්සාසසඞ්ඛාතං කායසඞ්ඛාරං පස්සම්භෙන්තො පටිප්පස්සම්භෙන්තො නිරොධෙන්තො වූපසමෙන්තො අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛති.

තත්‍රෙවං ඔළාරිකසුඛුමතා ච පස්සද්ධි ච වෙදිතබ්බා – ඉමස්ස හි භික්ඛුනො පුබ්බෙ අපරිග්ගහිතකාලෙ කායො ච චිත්තඤ්ච සදරථා හොන්ති ඔළාරිකා. කායචිත්තානං ඔළාරිකත්තෙ අවූපසන්තෙ අස්සාසපස්සාසාපි ඔළාරිකා හොන්ති, බලවතරා හුත්වා පවත්තන්ති, නාසිකා නප්පහොති, මුඛෙන අස්සසන්තොපි පස්සසන්තොපි තිට්ඨති. යදා පනස්ස කායොපි චිත්තම්පි පරිග්ගහිතා හොන්ති, තදා තෙ සන්තා හොන්ති වූපසන්තා. තෙසු වූපසන්තෙසු අස්සාසපස්සාසා සුඛුමා හුත්වා පවත්තන්ති, ''අත්ථි නු ඛො, නත්ථී''ති විචෙතබ්බාකාරප්පත්තා හොන්ති. සෙය්‍යථාපි පුරිසස්ස ධාවිත්වා පබ්බතා වා ඔරොහිත්වා මහාභාරං වා සීසතො ඔරොපෙත්වා ඨිතස්ස ඔළාරිකා අස්සාසපස්සාසා හොන්ති, නාසිකා නප්පහොති, මුඛෙන අස්සසන්තොපි පස්සසන්තොපි තිට්ඨති. යදා පනෙස තං පරිස්සමං විනොදෙත්වා න්හත්වා ච පිවිත්වා ච අල්ලසාටකං හදයෙ කත්වා සීතාය ඡායාය නිපන්නො හොති, අථස්ස තෙ අස්සාසපස්සාසා සුඛුමා හොන්ති ''අත්ථි නු ඛො, නත්ථී''ති විචෙතබ්බාකාරප්පත්තා, එවමෙවං ඉමස්ස භික්ඛුනො අපරිග්ගහිතකාලෙති විත්ථාරෙතබ්බං. තථා හිස්ස පුබ්බෙ අපරිග්ගහිතකාලෙ ''ඔළාරිකොළාරිකෙ කායසඞ්ඛාරෙ පස්සම්භෙමී''ති ආභොගසමන්නාහාරමනසිකාරො නත්ථි, පරිග්ගහිතකාලෙ පන අත්ථි. තෙනස්ස අපරිග්ගහිතකාලතො පරිග්ගහිතකාලෙ කායසඞ්ඛාරො සුඛුමො හොති. තෙනාහු පොරාණා –

> ''සාරද්ධෙ කායෙ චිත්තෙ ච, අධිමත්තං පවත්තති;
> අසාරද්ධම්හි කායම්හි, සුඛුමං සම්පවත්තතී''ති. (විසුද්ධි. 1.220; පාරා. අට්ඨ. 2.165);

පරිග්ගහෙපි ඔළාරිකො, පඨමජ්ඣානූපචාරෙ සුඛුමො. තස්මිම්පි ඔළාරිකො, පඨමජ්ඣානෙ සුඛුමො. පඨමජ්ඣානෙ ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ ච ඔළාරිකො, දුතියජ්ඣානෙ සුඛුමො. දුතියජ්ඣානෙ ච තතියජ්ඣානූපචාරෙ ච ඔළාරිකො, තතියජ්ඣානෙ සුඛුමො. තතියජ්ඣානෙ ච චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ ච ඔළාරිකො, චතුත්ථජ්ඣානෙ අතිසුඛුමො අප්පවත්තිමෙව පාපුණාති. ඉදං තාව **දීඝභාණකසංයුත්තභාණකානං** මතං.

මජ්ඣිමභාණකා පන ''පඨමජ්ඣානෙ ඔළාරිකො, දුතියජ්ඣානූපචාරෙ සුඛුමො''ති එවං හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානතො උපරූපරිජ්ඣානූපචාරෙපි

සුඛුමතරං ඉච්ඡන්ති. සබ්බෙසංයෙව පන මතෙන අපරිග්ගහිතකාලෙ පවත්තකායසඞ්ඛාරො පරිග්ගහිතකාලෙ පටිප්පස්සම්භති, පරිග්ගහිතකාලෙ පවත්තකායසඞ්ඛාරො පඨමජ්ඣානූපචාරෙ...පෙ.... චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ පවත්තකායසඞ්ඛාරො චතුත්ථජ්ඣානෙ පටිප්පස්සම්භති. අයං තාව සමථෙ නයො.

විපස්සනායං පන අපරිග්ගහිතකාලෙ පවත්තකායසඞ්ඛාරො ඔළාරිකො, මහාභූතපරිග්ගහෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, උපාදාරූපපරිග්ගහෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, සකලරූපපරිග්ගහෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, අරූපපරිග්ගහෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, රූපාරූපපරිග්ගහෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, පච්චයපරිග්ගහෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, සප්පච්චයනාමරූපදස්සනෙ සුඛුමො. සොපි ඔළාරිකො, ලක්ඛණාරම්මණික විපස්සනාය සුඛුමො. සොපි දුබ්බලවිපස්සනාය ඔළාරිකො, බලවවිපස්සනාය සුඛුමො. තත්ථ පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමෙන පච්ඡිමෙන පටිප්පස්සද්ධි වෙදිතබ්බා. එවමෙත්ථ ඔළාරිකසුඛුමතා පටිප්පස්සද්ධි ච වෙදිතබ්බා. අයං තාවෙත්ථ කායානුපස්සනාවසෙන වුත්තස්ස පඨමචතුක්කස්ස අනුපුබ්බපදවණ්ණනා.

යස්මා පනෙත්ථ ඉදමෙව චතුක්කං ආදිකම්මිකස්ස කම්මට්ඨානවසෙන වුත්තං, ඉතරානි පන තීණි චතුක්කානි එත්ථ පත්තජ්ඣානස්ස වෙදනාචිත්තධම්මානුපස්සනාවසෙන, තස්මා ඉමං කම්මට්ඨානං භාවෙත්වා ආනාපානචතුක්කජ්ඣානපදට්ඨානාය විපස්සනාය සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන කුලපුත්තෙන විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තනයෙන සීලපරිසොධනාදීනි සබ්බකිච්චානි කත්වා සත්තඞ්ගසමන්නාගතස්ස ආචරියස්ස සන්තිකෙ පඤ්චසන්ධිකං කම්මට්ඨානං උග්ගහෙතබ්බං. තත්‍රිමෙ පඤ්ච සන්ධයො උග්ගහො පරිපුච්ඡා උපට්ඨානං අප්පනා ලක්ඛණන්ති. තත්ථ **උග්ගහො** නාම කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනං. **පරිපුච්ඡා** නාම කම්මට්ඨානස්ස පරිපුච්ඡනං. **උපට්ඨානං** නාම කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨානං. **අප්පනා** නාම කම්මට්ඨානස්ස අප්පනා. **ලක්ඛණං** නාම කම්මට්ඨානස්ස ලක්ඛණං, ''එවං ලක්ඛණමිදං කම්මට්ඨාන''න්ති කම්මට්ඨානසභාවූපධාරණන්ති වුත්තං හොති.

එවං පඤ්චසන්ධිකං කම්මට්ඨානං උග්ගණ්හන්තො අත්තනාපි න කිලමති, ආචරියම්පි න විහෙසෙති. තස්මා ථොකං උද්දිසාපෙත්වා බහුං කාලං සජ්ඣායිත්වා එවං පඤ්චසන්ධිකං කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වා ආචරියස්ස සන්තිකෙ වා අඤ්ඤත්ථ වා අට්ඨාරස දොසයුත්තෙ විහාරෙ වජ්ජෙත්වා පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතෙ සෙනාසනෙ වසන්තෙන උපච්ඡින්නඛුද්දකපලිබොධෙන කතභත්තකිච්චෙන භත්තසම්මදං පටිවිනොදෙත්වා සුඛනිසින්නෙන රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන චිත්තං

සම්පහංසෙත්වා ආචරියුග්ගහතො එකපදම්පි අපරිහාපෙන්තෙන ඉදං ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං මනසි කාතබ්බං. තත්‍රායං මනසිකාරවිධි –

‘‘ගණනා අනුබන්ධනා, ඵුසනා ඨපනා සල්ලක්ඛණා;
විවට්ටනා පාරිසුද්ධි, තෙසඤ්ච පටිපස්සනා’’ති.

තත්ථ **ගණනාති** ගණනායෙව. **අනුබන්ධනාති** අනුගමනා. **ඵුසනාති** ඵුට්ඨට්ඨානං. **ඨපනාති** අප්පනා. **සල්ලක්ඛණාති** විපස්සනා. **විවට්ටනාති** මග්ගො. **පාරිසුද්ධීති** ඵලං. **තෙසඤ්ච පටිපස්සනාති** පච්චවෙක්ඛණා. තත්ථ ඉමිනා ආදිකම්මිකෙන කුලපුත්තෙන පඨමං ගණනාය ඉදං කම්මට්ඨානං මනසි කාතබ්බං. ගණෙන්තෙන පන පඤ්චන්නං හෙට්ඨා න ඨපෙතබ්බං, දසන්නං උපරි න නෙතබ්බං, අන්තරා ඛණ්ඩං න දස්සෙතබ්බං. පඤ්චන්නං හෙට්ඨා ඨපෙන්තස්ස හි සම්බාධෙ ඔකාසෙ චිත්තුප්පාදො විප්ඵන්දති සම්බාධෙ වජෙ සන්නිරුද්ධගොගණො විය. දසන්නං උපරි නෙන්තස්ස ගණනනිස්සිතොව චිත්තුප්පාදො හොති. අන්තරා ඛණ්ඩං දස්සෙන්තස්ස ‘‘සිඛාප්පත්තං නු ඛො මෙ කම්මට්ඨානං, නො’’ති චිත්තං විකම්පති, තස්මා එතෙ දොසෙ වජ්ජෙත්වා ගණෙතබ්බං.

ගණෙන්තෙන ච පඨමං දන්ධගණනාය **ධඤ්ඤමාපකගණනාය** ගණෙතබ්බං. ධඤ්ඤමාපකො හි නාළිං පූරෙත්වා ‘‘එක’’න්ති වත්වා ඔකිරති, පුන පූරෙන්තො කිඤ්චි කචවරං දිස්වා ඡඩ්ඩෙන්තො ‘‘එකං එක’’න්ති වදති. එසෙව නයො ද්වෙ ද්වෙතිආදීසු. එවමෙවං ඉමිනාපි අස්සාසපස්සාසෙසු යො උපට්ඨාති, තං ගහෙත්වා ‘‘එකං එක’’න්තිආදිං කත්වා යාව ‘‘දස දසා’’ති පවත්තමානං පවත්තමානං උපලක්ඛෙත්වාව ගණෙතබ්බං. තස්ස එවං ගණයතො නික්ඛමන්තා ච පවිසන්තා ච අස්සාසපස්සාසා පාකටා හොන්ති.

අථානෙන තං දන්ධගණනං ධඤ්ඤමාපකගණනං පහාය සීඝගණනාය **ගොපාලකගණනාය** ගණෙතබ්බං. ඡෙකො හි ගොපාලකො සක්ඛරාදයො උච්ඡඞ්ගෙන ගහෙත්වා රජ්ජුදණ්ඩහත්ථො පාතොව වජං ගන්ත්වා ගාවො පිට්ඨියං පහරිත්වා පලිඝත්ථම්භමත්ථකෙ නිසින්නො ද්වාරං පත්තං පත්තංයෙව ගාවං ‘‘එකො ද්වෙ’’ති සක්ඛරං ඛිපිත්වා ඛිපිත්වා ගණෙති. තියාමරත්තිං සම්බාධෙ ඔකාසෙ දුක්ඛං වුත්ථගොගණො නික්ඛමන්තො අඤ්ඤමඤ්ඤං උපනිඝංසන්තො වෙගෙන වෙගෙන පුඤ්ජපුඤ්ජො හුත්වා නික්ඛමති. සො වෙගෙන වෙගෙන ‘‘තීණි චත්තාරි පඤ්ච දසා’’ති ගණෙතියෙව, එවමස්සාපි පුරිමනයෙන ගණයතො අස්සාසපස්සාසා පාකටා හුත්වා සීඝං සීඝං පුනප්පුනං සඤ්චරන්ති. තතො තෙන ‘‘පුනප්පුනං සඤ්චරන්තී’’ති ඤත්වා අන්තො ච බහි ච අග්ගහෙත්වා ද්වාරප්පත්තං ද්වාරප්පත්තංයෙව ගහෙත්වා ‘‘එකො ද්වෙ තීණි චත්තාරි පඤ්ච, එකො ද්වෙ තීණි චත්තාරි පඤ්ච ඡ, එකො ද්වෙ තීණි චත්තාරි පඤ්ච ඡ

සත්ත...පෙ.... අට්ඨ නව දසා''ති සීඝං සීඝං ගණෙතබ්බමෙව. ගණනාපටිබද්ධෙ හි කම්මට්ඨානෙ ගණනබලෙනෙව චිත්තං එකග්ගං හොති අරිත්තුපත්ථම්භනවසෙන චණ්ඩසොතෙ නාවාඨපනමිව.

තස්සෙවං සීඝං සීඝං ගණයතො කම්මට්ඨානං නිරන්තරං පවත්තං විය හුත්වා උපට්ඨාති. අථ ''නිරන්තරං පවත්තතී''ති ඤත්වා අන්තො ච බහි ච වාතං අපරිග්ගහෙත්වා පුරිමනයෙනෙව වෙගෙන වෙගෙන ගණෙතබ්බං. අන්තොපවිසනවාතෙන හි සද්ධිං චිත්තං පවෙසයතො අබ්භන්තරං වාතබ්භාහතං මෙදපූරිතං විය හොති. බහිනික්ඛමනවාතෙන සද්ධිං චිත්තං නීහරතො බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණෙ චිත්තං වික්ඛිපති. ඵුට්ඨඵුට්ඨොකාසෙ පන සතිං ඨපෙත්වා භාවෙන්තස්සෙව භාවනා සම්පජ්ජති. තෙන වුත්තං – ''අන්තො ච බහි ච වාතං අපරිග්ගහෙත්වා පුරිමනයෙනෙව වෙගෙන වෙගෙන ගණෙතබ්බ''න්ති.

කීවචිරං පනෙතං ගණෙතබ්බන්ති? යාව විනා ගණනාය අස්සාසපස්සාසාරම්මණෙ සති සන්තිට්ඨති. බහි විසටවිතක්කවිච්ඡෙදං කත්වා අස්සාසපස්සාසාරම්මණෙ සති සණ්ඨාපනත්ථංයෙව හි ගණනාති.

එවං ගණනාය මනසි කත්වා **අනුබන්ධනාය** මනසි කාතබ්බං. **අනුබන්ධනා** නාම ගණනං පටිසංහරිත්වා සතියා නිරන්තරං අස්සාසපස්සාසානං අනුගමනං. තඤ්ච ඛො න ආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙන. ආදිමජ්ඣපරියොසානානි තස්සානුගමනෙ ආදීනවා ච හෙට්ඨා වුත්තායෙව.

තස්මා අනුබන්ධනාය මනසිකරොන්තෙන න ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන මනසි කාතබ්බං, අපිච ඛො **ඵුසනාවසෙන** ච **ඨපනාවසෙන** ච මනසි කාතබ්බං. ගණනානුබන්ධනාවසෙන විය හි ඵුසනාඨපනාවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථි, ඵුට්ඨඵුට්ඨට්ඨානෙයෙව පන ගණෙන්තො ගණනාය ච ඵුසනාය ච මනසි කරොති, තත්ථෙව ගණනං පටිසංහරිත්වා තෙ සතියා අනුබන්ධන්තො, අප්පනාවසෙන ච චිත්තං ඨපෙන්තො ''අනුබන්ධනාය ච ඵුසනාය ච ඨපනාය ච මනසි කරොතී''ති වුච්චති. ස්වායමත්ථො **අට්ඨකථාසු** වුත්තපඞ්ගුළදොවාරිකොපමාහි ඉධෙව පාළියං වුත්තකකචූපමාය ච වෙදිතබ්බො.

තත්‍රායං **පඞ්ගුළොපමා** – සෙය්‍යථාපි පඞ්ගුළො දොලාය කීළතං මාතාපුත්තානං දොලං ඛිපිත්වා තත්ථෙව දොලාථම්භමූලෙ නිසින්නො කමෙන ආගච්ඡන්තස්ස ච ගච්ඡන්තස්ස ච දොලාඵලකස්ස උභො කොටියො මජ්ඣඤ්ච පස්සති, න ච උභොකොටිමජ්ඣානං දස්සනත්ථං බ්‍යාවටො හොති, එවමෙව භික්ඛු සතිවසෙන උපනිබන්ධනත්ථම්භමූලෙ ඨත්වා අස්සාසපස්සාසදොලං ඛිපිත්වා තත්ථෙව නිමිත්තෙ සතියා නිසීදන්තො කමෙන ආගච්ඡන්තානඤ්ච ගච්ඡන්තානඤ්ච ඵුට්ඨට්ඨානෙ

අස්සාසපස්සාසානං ආදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡන්තො තත්ථෙව (විසුද්ධි. 1.225) චිත්තං ඨපෙත්වා පස්සති, න ච තෙසං දස්සනත්ථං බ්‍යාවටො හොති. අයං පඞ්ගුළොපමා.

අයං පන **දොවාරිකොපමා** – සෙය්‍යථාපි දොවාරිකො නගරස්ස අන්තො ච බහි ච පුරිසෙ ‘‘කො ත්වං, කුතො වා ආගතො, කුහිං වා ගච්ඡසි, කිං වා තෙ හත්ථෙ’’ති න වීමංසති. න හි තස්ස තෙ භාරා, ද්වාරප්පත්තං ද්වාරප්පත්තංයෙව පන වීමංසති, එවමෙව ඉමස්ස භික්ඛුනො අන්තොපවිට්ඨවාතා ච බහිනික්ඛන්තවාතා ච න භාරා හොන්ති, ද්වාරප්පත්තා ද්වාරප්පත්තායෙව භාරාති අයං දොවාරිකොපමා.

කකචූපමා පන ‘‘නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා’’තිආදිනා (පටි. ම. 1.159) නයෙන ඉධ වුත්තායෙව. ඉධ පනස්ස ආගතාගතවසෙන අමනසිකාරමත්තමෙව පයොජනන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදං කම්මට්ඨානං මනසිකරොතො කස්සචි න චිරෙනෙව නිමිත්තඤ්ච උප්පජ්ජති, අවසෙසඣානඞ්ගපටිමණ්ඩිතා අප්පනාසඞ්ඛාතා ඨපනා ච සම්පජ්ජති. කස්සචි පන ගණනාවසෙනෙව මනසිකාරකාලතො පභුති යථා සාරද්ධකායස්ස මඤ්චෙ වා පීඨෙ වා නිසීදතො මඤ්චපීඨං ඔනමති විකූජති, පච්චත්ථරණං වලිං ගණ්හාති, අසාරද්ධකායස්ස පන නිසීදතො නෙව මඤ්චපීඨං ඔනමති න විකූජති, න පච්චත්ථරණං වලිං ගණ්හාති, තූලපිචුපූරිතං විය මඤ්චපීඨං හොති. කස්මා? යස්මා අසාරද්ධො කායො ලහුකො හොති, එවමෙවං ගණනාවසෙන මනසිකාරකාලතො පභුති අනුක්කමතො ඔළාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධවසෙන කායදරථෙ වූපසන්තෙ කායොපි චිත්තම්පි ලහුකං හොති, සරීරං ආකාසෙ ලඞ්ඝනාකාරප්පත්තං විය හොති.

තස්ස ඔළාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ නිරුද්ධෙ සුඛුමඅස්සාසපස්සාසනිමිත්තාරම්මණං චිත්තං පවත්තති. තස්මිම්පි නිරුද්ධෙ අපරාපරං තතො සුඛුමතරං සුඛුමතරං අස්සාසපස්සාසනිමිත්තාරම්මණං පවත්තතියෙව. ස්වායමත්ථො උපරි වුත්තකංසථාලොපමාය වෙදිතබ්බො.

යථා හි අඤ්ඤානි කම්මට්ඨානානි උපරූපරි විභූතානි හොන්ති, න තථා ඉදං. ඉදං පන උපරූපරි භාවෙන්තස්ස සුඛුමත්තං ගච්ඡති, උපට්ඨානම්පි න උපගච්ඡති. එවං අනුපට්ඨහන්තෙ පන තස්මිං තෙන භික්ඛුනා ‘‘ආචරියං පුච්ඡිස්සාමී’’ති වා ‘‘නට්ඨං දානි මෙ කම්මට්ඨාන’’න්ති වා උට්ඨායාසනා න ගන්තබ්බං. ඉරියාපථං විකොපෙත්වා ගච්ඡතො හි කම්මට්ඨානං නවනවමෙව හොති. තස්මා යථානිසින්නෙනෙව දෙසතො ආහරිතබ්බං.

තත්‍රායං ආහරණූපායො – තෙන භික්ඛුනා කම්මට්ඨානස්ස අනුපට්ඨානභාවං ඤත්වා ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං ‘‘ඉමෙ අස්සාසපස්සාසා

නාම කත්ථ අත්ථි, කත්ථ නත්ථි. කස්ස වා අත්ථි, කස්ස වා නත්ථී''ති. අථෙවං පටිසඞ්ඛික්ඛතො ''ඉමෙ අන්තොමාතුකුච්ඡියං නත්ථි, උදකෙ නිමුග්ගානං නත්ථි, තථා අසඤ්ඤීභූතානං මතානං චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නානං රූපාරූපභවසමඞ්ගීනං නිරොධසමාපන්නාන''න්ති ඤත්වා එවං අත්තනාව අත්තා පටිචොදෙතබ්බො ''නනු, ත්වං පණ්ඩිත, නෙව මාතුකුච්ඡිගතො, න උදකෙ නිමුග්ගො, න අසඤ්ඤීභූතො, න මතො, න චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නො, න රූපාරූපභවසමඞ්ගී, න නිරොධසමාපන්නො. අත්ථියෙව තෙ අස්සාසපස්සාසා, මන්දපඤ්ඤතාය පන පරිග්ගහෙතුං න සක්කොසී''ති. අථානෙන පකතිඵුට්ඨවසෙන චිත්තං ඨපෙත්වා මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බො. ඉමෙ හි දීඝනාසිකස්ස නාසාපුටං ඝට්ටෙන්තා පවත්තන්ති, රස්සනාසිකස්ස උත්තරොට්ඨං. තස්මානෙන ඉමං නාම ඨානං ඝට්ටෙන්තීති නිමිත්තං ඨපෙතබ්බං. ඉමමෙව හි අත්ථවසං පටිච්ච වුත්තං භගවතා – ''නාහං, භික්ඛවෙ, මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්ස ආනාපානස්සතිභාවනං වදාමී''ති (ම. නි. 3.149; සං. නි. 5.992). කිඤ්චාපි හි යංකිඤ්චි කම්මට්ඨානං සතස්ස සම්පජානස්සෙව සම්පජ්ජති, ඉතො අඤ්ඤං පන මනසිකරොන්තස්ස පාකටං හොති. ඉදං පන ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං ගරුකං ගරුකභාවනං බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධපුත්තානං මහාපුරිසානංයෙව මනසිකාරභූමිභූතං, න චෙව ඉත්තරං, න ච ඉත්තරසත්තසමාසෙවිතං. යථා යථා මනසි කරීයති, තථා තථා සන්තඤ්චෙව හොති සුඛුමඤ්ච. තස්මා එත්ථ බලවතී සති ච පඤ්ඤා ච ඉච්ඡිතබ්බා.

යථා හි මට්ඨසාටකස්ස තුන්නකරණකාලෙ සූචිපි සුඛුමා ඉච්ඡිතබ්බා, සූචිපාසවෙධනම්පි තතො සුඛුමතරං, එවමෙවං මට්ඨසාටකසදිසස්ස ඉමස්ස කම්මට්ඨානස්ස භාවනාකාලෙ සූචිපටිභාගා සතිපි සූචිපාසවෙධනපටිභාගා තංසම්පයුත්තා පඤ්ඤාපි බලවතී ඉච්ඡිතබ්බා. තාහි ච පන සතිපඤ්ඤාහි සමන්නාගතෙන භික්ඛුනා න තෙ අස්සාසපස්සාසා අඤ්ඤත්‍ර පකතිඵුට්ඨොකාසා පරියෙසිතබ්බා.

යථා හි කස්සකො ඛෙත්තං කසිත්වා බලීබද්දෙ මුඤ්චිත්වා ගොචරමුඛෙ කත්වා ඡායාය නිසින්නො විස්සමෙය්‍ය, අථස්ස තෙ බලීබද්දා වෙගෙන අටවිං පවිසෙය්‍යුං. යො හොති ඡෙකො කස්සකො, සො පුන තෙ ගහෙත්වා යොජෙතුකාමො න තෙසං අනුපදං ගන්ත්වා අටවිං ආහිණ්ඩති. අථ ඛො රස්මිඤ්ච පතොදඤ්ච ගහෙත්වා උජුකමෙව තෙසං නිපාතනතිත්ථං ගන්ත්වා නිසීදති වා නිපජ්ජති වා. අථ තෙ ගොණෙ දිවසභාගං චරිත්වා නිපාතනතිත්ථං ඔතරිත්වා න්හත්වා ච පිවිත්වා ච පච්චුත්තරිත්වා ඨිතෙ දිස්වා රස්මියා බන්ධිත්වා පතොදෙන විජ්ඣන්තො ආනෙත්වා යොජෙත්වා පුන කම්මං කරොති. එවමෙවං තෙන භික්ඛුනා න තෙ අස්සාසපස්සාසා අඤ්ඤත්‍ර පකතිඵුට්ඨොකාසා පරියෙසිතබ්බා. සතිරස්මිං පන පඤ්ඤාපතොදඤ්ච ගහෙත්වා පකතිඵුට්ඨොකාසෙ චිත්තං ඨපෙත්වා මනසිකාරො

පවත්තෙතබ්බො. එවං හිස්ස මනසිකරොතො න චිරස්සෙව තෙ උපට්ඨහන්ති නිපාතනතිත්ථෙ විය ගොණා. තතො තෙන සතිරස්මියා බන්ධිත්වා තස්මිංයෙව ඨානෙ යොජෙත්වා පඤ්ඤාපතොදෙන විජ්ඣන්තෙන පුනප්පුනං කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජිතබ්බං. තස්සෙවමනුයුඤ්ජතො න චිරස්සෙව නිමිත්තං උපට්ඨාති. තං පනෙතං න සබ්බෙසං එකසදිසං හොති, අපිච ඛො කස්සචි සුඛසම්ඵස්සං උප්පාදයමානො තූලපිචු විය කප්පාසපිචු විය වාතධාරා විය ච උපට්ඨාතීති එකච්චෙ ආහු.

අයං පන **අට්ඨකථාසු විනිච්ඡයො** – ඉදඤ්හි කස්සචි තාරකරූපං විය මණිගුළිකා විය මුත්තාගුළිකා විය ච, කස්සචි ඛරසම්ඵස්සං හුත්වා කප්පාසට්ඨි විය දාරුසාරසූචි විය ච, කස්සචි දීඝපාමඞ්ගසුත්තං විය කුසුමදාමං විය ධූමසිඛා විය ච, කස්සචි විත්ථතං මක්කටකසුත්තං විය වලාහකපටලං විය පදුමපුප්ඵං විය රථචක්කං විය චන්දමණ්ඩලං විය සූරියමණ්ඩලං විය ච උපට්ඨාති, තඤ්ච පනෙතං යථා සම්බහුලෙසු භික්ඛූසු සුත්තන්තං සජ්ඣායිත්වා නිසින්නෙසු එකෙන භික්ඛුනා ‘‘තුම්හාකං කීදිසං හුත්වා ඉදං සුත්තං උපට්ඨාතී’’ති වුත්තෙ එකො ‘‘මය්හං මහතී පබ්බතෙය්‍යා නදී විය හුත්වා උපට්ඨාතී’’ති ආහ. අපරො ‘‘මය්හං එකා වනරාජි විය’’. අඤ්ඤො ‘‘මය්හං එකො සීතච්ඡායො සාඛාසම්පන්නො ඵලභාරභරිතො රුක්ඛො විය’’ති. තෙසඤ්හි තං එකමෙව සුත්තං සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාති. එවං එකමෙව කම්මට්ඨානං සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාති. සඤ්ඤජඤ්හි එතං සඤ්ඤානිදානං සඤ්ඤාපභවං, තස්මා සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං.

එවං උපට්ඨිතෙ පන නිමිත්තෙ තෙන භික්ඛුනා ආචරියස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා ආරොචෙතබ්බං ‘‘මය්හං, භන්තෙ, එවරූපං නාම උපට්ඨාතී’’ති. ආචරියෙන පන ‘‘නිමිත්තමිදං, ආවුසො, කම්මට්ඨානං පුනප්පුනං මනසි කරොහි සප්පුරිසා’’ති වත්තබ්බො. අථානෙන නිමිත්තෙයෙව චිත්තං ඨපෙතබ්බං. එවමස්සායං ඉතො පභුති ඨපනාවසෙන භාවනා හොති. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

> ‘‘නිමිත්තෙ ඨපයං චිත්තං, නානාකාරං විභාවයං;
> ධීරො අස්සාසපස්සාසෙ, සකං චිත්තං නිබන්ධතී’’ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.165; විසුද්ධි. 1.232);

තස්සෙවං නිමිත්තුපට්ඨානතො පභුති නීවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව හොන්ති, කිලෙසා සන්නිසින්නාව, චිත්තං උපචාරසමාධිනා සමාහිතමෙව. අථානෙන තං නිමිත්තං නෙව වණ්ණතො මනසි කාතබ්බං, න ලක්ඛණතො පච්චවෙක්ඛිතබ්බං, අපිච ඛො ඛත්තියමහෙසියා චක්කවත්තිගබ්භො විය කස්සකෙන සාලියවගබ්භො විය ච ආවාසාදීනි සත්ත අසප්පායානි

වජ්ජෙත්වා තානෙව සත්ත සප්පායානි සෙවන්තෙන සාධුකං රක්ඛිතබ්බං, අථ නං එවං රක්ඛිත්වා පුනප්පුනං මනසිකාරවසෙන වුද්ධිං විරූළ්හිං ගමයිත්වා දසවිධං අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙතබ්බං, වීරියසමතා යොජෙතබ්බා. තස්සෙවං ඝටෙන්තස්ස විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තානුක්කමෙන තස්මිං නිමිත්තෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානානි නිබ්බත්තන්ති. එවං නිබ්බත්තචතුක්කපඤ්චකජ්ඣානො පනෙත්ථ භික්ඛු සල්ලක්ඛණාවිවට්ටනාවසෙන කම්මට්ඨානං වඩ්ඪෙත්වා පාරිසුද්ධිං පත්තුකාමො තදෙව ඣානං පඤ්චහාකාරෙහි වසිප්පත්තං පගුණං කත්වා නාමරූපං වවත්ථපෙත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙති. කථං? සො හි සමාපත්තිතො වුට්ඨාය අස්සාසපස්සාසානං සමුදයො කරජකායො ච චිත්තඤ්චාති පස්සති. යථා හි කම්මාරගග්ගරියා ධමමානාය භස්තඤ්ච පුරිසස්ස ච තජ්ජං වායාමං පටිච්ච වාතො සඤ්චරති, එවමෙවං කායඤ්ච චිත්තඤ්ච පටිච්ච අස්සාසපස්සාසාති. තතො අස්සාසපස්සාසෙ ච කායඤ්ච රූපන්ති, චිත්තඤ්ච තංසම්පයුත්තෙ ච ධම්මෙ අරූපන්ති වවත්ථපෙති.

එවං නාමරූපං වවත්ථපෙත්වා තස්ස පච්චයං පරියෙසති, පරියෙසන්තො ච තං දිස්වා තීසුපි අද්ධාසු නාමරූපස්ස පවත්තිං ආරබ්භ කඞ්ඛං විතරති, විතිණ්ණකඞ්ඛො කලාපසම්මසනවසෙන ‘‘අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා’’ති තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා උදයබ්බයානුපස්සනාය පුබ්බභාගෙ උප්පන්නෙ ඔභාසාදයො දස විපස්සනුපක්කිලෙසෙ පහාය උපක්කිලෙසවිමුත්තං උදයබ්බයානුපස්සනාඤාණං ‘‘මග්ගො’’ති වවත්ථපෙත්වා උදයං පහාය භඞ්ගානුපස්සනං පත්වා නිරන්තරං භඞ්ගානුපස්සනෙන භයතො උපට්ඨිතෙසු සබ්බසඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තො යථාක්කමෙන චත්තාරො අරියමග්ගෙ පාපුණිත්වා අරහත්තඵලෙ පතිට්ඨාය එකූනවීසතිභෙදස්ස පච්චවෙක්ඛණාඤාණස්ස පරියන්තං පත්තො සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො හොති. එත්තාවතා චස්ස ගණනං ආදිං කත්වා විපස්සනාපරියොසානා ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා සමත්තා හොතීති. අයං සබ්බාකාරතො පඨමචතුක්කවණ්ණනා.

ඉතරෙසු පන තීසු චතුක්කෙසු යස්මා විසුං කම්මට්ඨානභාවනානයො නාම නත්ථි, තස්මා අනුපදවණ්ණනානයෙනෙව තෙසං එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. **පීතිපටිසංවෙදීති** පීතිං පටිසංවිදිතං කරොන්තො පාකටං කරොන්තො අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. තත්ථ ද්වීහාකාරෙහි පීති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණතො ච අසම්මොහතො ච.

කථං **ආරම්මණතො** පීති පටිසංවිදිතා හොති? සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ ඣානපටිලාභෙන ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා.

කථං **අසම්මොහතො?** සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානසම්පයුත්තං පීතිං ඛයතො වයතො සම්මසති, තස්ස විපස්සනාක්ඛණෙ ලක්ඛණපටිවෙධෙන අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානිපි අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. ඉදං පනෙත්ථ විසෙසමත්තං – තිණ්ණං ඣානානං වසෙන සුඛපටිසංවිදිතා හොති. චතුන්නම්පි ඣානානං වසෙන චිත්තසඞ්ඛාරපටිසංවිදිතා වෙදිතබ්බා. **චිත්තසඞ්ඛාරොති** වෙදනාසඤ්ඤාක්ඛන්ධා. **පස්සම්භයං චිත්තසඞ්ඛාරන්ති** ඔළාරිකං ඔළාරිකං චිත්තසඞ්ඛාරං පස්සම්භෙන්තො, නිරොධෙන්තොති අත්ථො. සො විත්ථාරතො කායසඞ්ඛාරෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. අපිචෙත්ථ **පීති**පදෙ පීතිසීසෙන වෙදනා වුත්තා, **සුඛ**පදෙ සරූපෙනෙව වෙදනා. ද්වීසු චිත්තසඞ්ඛාරපදෙසු ‘‘සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චෙතසිකා, එතෙ ධම්මා චිත්තපටිබද්ධා චිත්තසඞ්ඛාරා’’ති (පටි. ම. 1.174; ම. නි. 1.463) වචනතො සඤ්ඤාසම්පයුත්තා වෙදනාති එවං වෙදනානුපස්සනානයෙන ඉදං චතුක්කං භාසිතන්ති වෙදිතබ්බං.

තතියචතුක්කෙපි චතුන්නං ඣානානං වසෙන චිත්තපටිසංවිදිතා වෙදිතබ්බා. **අභිප්පමොදයං චිත්තන්ති** චිත්තං මොදෙන්තො පමොදෙන්තො හාසෙන්තො පහාසෙන්තො අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. තත්ථ ද්වීහාකාරෙහි අභිප්පමොදො හොති සමාධිවසෙන ච විපස්සනාවසෙන ච.

කථං **සමාධිවසෙන?** සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජති, සො සමාපත්තික්ඛණෙ සම්පයුත්තාය පීතියා චිත්තං ආමොදෙති පමොදෙති. කථං **විපස්සනාවසෙන?** සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානසම්පයුත්තං පීතිං ඛයතො වයතො සම්මසති. එවං විපස්සනාක්ඛණෙ ඣානසම්පයුත්තං පීතිං ආරම්මණං කත්වා චිත්තං ආමොදෙති පමොදෙති. එවං පටිපන්නො ‘‘අභිප්පමොදයං චිත්තං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති වුච්චති.

සමාදහං චිත්තන්ති පඨමජ්ඣානාදිවසෙන ආරම්මණෙ චිත්තං සමං ආදහන්තො සමං ඨපෙන්තො, තානි වා පන ඣානානි සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානසම්පයුත්තං චිත්තං ඛයතො වයතො සම්මසතො විපස්සනාක්ඛණෙ ලක්ඛණපටිවෙධෙන උප්පජ්ජති ඛණිකචිත්තෙකග්ගතා, එවං උප්පන්නාය ඛණිකචිත්තෙකග්ගතාය වසෙනපි ආරම්මණෙ චිත්තං සමං ආදහන්තො සමං ඨපෙන්තො ‘‘සමාදහං චිත්තං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති වුච්චති.

විමොචයං චිත්තන්ති පඨමජ්ඣානෙන නීවරණෙහි චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො, දුතියෙන විතක්කවිචාරෙහි, තතියෙන පීතියා, චතුත්ථෙන සුඛදුක්ඛෙහි චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො, තානි වා පන ඣානානි සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානසම්පයුත්තං චිත්තං

ඛයතො වයතො සම්මසති. සො විපස්සනාක්ඛණෙ අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤාතො චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො, දුක්ඛානුපස්සනාය සුඛසඤ්ඤාතො, අනත්තානුපස්සනාය අත්තසඤ්ඤාතො, නිබ්බිදානුපස්සනාය නන්දිතො, විරාගානුපස්සනාය රාගතො, නිරොධානුපස්සනාය සමුදයතො, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය ආදානතො චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො අස්සසති චෙව පස්සසති ච. තෙන වුච්චති – ‘‘විමොචයං චිත්තං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති. එවං චිත්තානුපස්සනාවසෙන ඉදං චතුක්කං භාසිතන්ති වෙදිතබ්බං.

චතුත්ථචතුක්කෙ පන **අනිච්චානුපස්සී**ති එත්ථ තාව අනිච්චං වෙදිතබ්බං, අනිච්චතා වෙදිතබ්බා, අනිච්චානුපස්සනා වෙදිතබ්බා, අනිච්චානුපස්සී වෙදිතබ්බො. තත්ථ **අනිච්ච**න්ති පඤ්චක්ඛන්ධා. කස්මා? උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවා. **අනිච්චතා**ති තෙසංයෙව උප්පාදවයඤ්ඤථත්තං, හුත්වා අභාවො වා, නිබ්බත්තානං තෙනෙවාකාරෙන අට්ඨත්වා ඛණභඞ්ගෙන භෙදොති අත්ථො. **අනිච්චානුපස්සනා**ති තස්සා අනිච්චතාය වසෙන රූපාදීසු ‘‘අනිච්ච’’න්ති අනුපස්සනා. **අනිච්චානුපස්සී**ති තාය අනුපස්සනාය සමන්නාගතො. තස්මා එවංභූතො අස්සසන්තො ච පස්සසන්තො ච ඉධ ‘‘අනිච්චානුපස්සී අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති වෙදිතබ්බො.

විරාගානුපස්සීති එත්ථ පන ද්වෙ විරාගා ඛයවිරාගො ච අච්චන්තවිරාගො ච. තත්ථ **ඛයවිරාගො**ති සඞ්ඛාරානං ඛණභඞ්ගො. **අච්චන්තවිරාගො**ති නිබ්බානං. **විරාගානුපස්සනා**ති තදුභයදස්සනවසෙන පවත්තා විපස්සනා ච මග්ගො ච. තාය දුවිධායපි අනුපස්සනාය සමන්නාගතො හුත්වා අස්සසන්තො ච පස්සසන්තො ච ‘‘විරාගානුපස්සී අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති වෙදිතබ්බො. **නිරොධානුපස්සී**පදෙපි එසෙව නයො.

පටිනිස්සග්ගානුපස්සීති එත්ථාපි ද්වෙ පටිනිස්සග්ගා පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො ච පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො ච. පටිනිස්සග්ගොයෙව අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා, විපස්සනාමග්ගානමෙතං අධිවචනං. **විපස්සනා**ති තදඞ්ගවසෙන සද්ධිං ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජති, සඞ්ඛතදොසදස්සනෙන ච තබ්බිපරීතෙ නිබ්බානෙ තන්නින්නතාය පක්ඛන්දතීති **පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො** චෙව **පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො** චාති වුච්චති. **මග්ගො** සමුච්ඡෙදවසෙන සද්ධිං ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජති, ආරම්මණකරණෙන ච නිබ්බානෙ පක්ඛන්දතීති **පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො** චෙව **පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො** චාති වුච්චති. උභයම්පි පන පුරිමපුරිමඤාණානං අනුඅනු පස්සනතො අනුපස්සනාති වුච්චති. තාය දුවිධායපි පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය සමන්නාගතො හුත්වා අස්සසන්තො ච

පස්සසන්තො ච ‘‘පටිනිස්සග්ගානුපස්සී අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතී’’ති වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච ‘‘අනිච්චානුපස්සී’’ති තරුණවිපස්සනාය වසෙන වුත්තං, ‘‘විරාගානුපස්සී’’ති තතො බලවතරාය සඞ්ඛාරෙසු විරජ්ජනසමත්ථාය විපස්සනාය වසෙන, ‘‘නිරොධානුපස්සී’’ති තතො බලවතරාය කිලෙසනිරොධනසමත්ථාය විපස්සනාය වසෙන, ‘‘පටිනිස්සග්ගානුපස්සී’’ති මග්ගස්ස ආසන්නභූතාය අතිතික්ඛාය විපස්සනාය වසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. යත්ථ පන මග්ගොපි ලබ්භති, සො අභින්නොයෙව. එවමිදං චතුක්කං සුද්ධවිපස්සනාවසෙන වුත්තං, පුරිමානි පන තීණි සමථවිපස්සනාවසෙනාති.

ආනාපානස්සතිමාතිකාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

164. ඉදානි යථානික්ඛිත්තං මාතිකං පටිපාටියා භාජෙත්වා දස්සෙතුං **ඉධාති ඉමිස්සා දිට්ඨියාති**ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **ඉමිස්සා දිට්ඨියාති**ආදීහි දසහි පදෙහි සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනමෙව කථිතං. තඤ්හි බුද්ධෙන භගවතා දිට්ඨත්තා **දිට්ඨීති** වුච්චති, තස්සෙව ඛමනවසෙන **ඛන්ති,** රුච්චනවසෙන **රුචි,** ගහණවසෙන **ආදායො,** සභාවට්ඨෙන **ධම්මො,** සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන **විනයො,** තදුභයෙනපි **ධම්මවිනයො,** පවුත්තවසෙන **පාවචනං,** සෙට්ඨචරියට්ඨෙන **බ්‍රහ්මචරියං**, අනුසිට්ඨිදානවසෙන **සත්ථුසාසනන්ති** වුච්චති. තස්මා ‘‘ඉමිස්සා දිට්ඨියා’’තිආදීසු ඉමිස්සා බුද්ධදිට්ඨියා, ඉමිස්සා බුද්ධඛන්තියා, ඉමිස්සා බුද්ධරුචියා, ඉමස්මිං බුද්ධආදායෙ, ඉමස්මිං බුද්ධධම්මෙ, ඉමස්මිං බුද්ධවිනයෙ, ඉමස්මිං බුද්ධධම්මවිනයෙ, ඉමස්මිං බුද්ධපාවචනෙ, ඉමස්මිං බුද්ධබ්‍රහ්මචරියෙ, ඉමස්මිං බුද්ධසත්ථුසාසනෙති අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපිචෙතං සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතං සකලං පාවචනං භගවතා දිට්ඨත්තා සම්මාදිට්ඨිපච්චයත්තා සම්මාදිට්ඨිපුබ්බඞ්ගමත්තා ච දිට්ඨි. භගවතො ඛමනවසෙන ඛන්ති. රුච්චනවසෙන රුචි. ගහණවසෙන ආදායො. අත්තනො කාරකං අපායෙ අපතමානං ධාරෙතීති ධම්මො. සොව සංකිලෙසපක්ඛං විනෙතීති විනයො. ධම්මො ච සො විනයො චාති ධම්මවිනයො, කුසලධම්මෙහි වා අකුසලධම්මානං එස විනයොති ධම්මවිනයො. තෙනෙව වුත්තං – ‘‘යෙ ච ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති, නො සරාගාය…පෙ.… එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි එසො ධම්මො එසො විනයො එතං සත්ථුසාසන’’න්ති (අ. නි. 8.53; චූළව. 406). ධම්මෙන වා විනයො, න දණ්ඩාදීහීති ධම්මවිනයො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘දණ්ඩෙනෙකෙ දමයන්ති, අඞ්කුසෙහි කසාහි ච;

අදණ්ඩෙන අසත්ථෙන, නාගො දන්තො මහෙසිනා''ති. (ම. නි. 2.352; චූළව. 342);

තථා ''ධම්මෙන නයමානානං, කා උසූයා විජානත''න්ති (මහාව. 63). ධම්මාය වා විනයො ධම්මවිනයො. අනවජ්ජධම්මත්ථං හෙස විනයො, න භවභොගාමිසත්ථං. තෙනාහ භගවා – ''නයිදං, භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති ජනකුහනත්ථ''න්ති (ඉතිවු. 35; අ. නි. 4.25) විත්ථාරො. පුණ්ණත්ථෙරොපි ආහ – ''අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං ඛො, ආවුසො, භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී''ති (ම. නි. 1.259). විසුද්ධං වා නයතීති විනයො, ධම්මතො විනයො ධම්මවිනයො. සංසාරධම්මතො හි සොකාදිධම්මතො වා එස විසුද්ධං නිබ්බානං නයති, ධම්මස්ස වා විනයො, න තිත්ථකරානන්ති ධම්මවිනයො. ධම්මභූතො හි භගවා, තස්සෙව එස විනයො. යස්මා වා ධම්මා එව අභිඤ්ඤෙය්‍යා පරිඤ්ඤෙය්‍යා පහාතබ්බා භාවෙතබ්බා සච්ඡිකාතබ්බා ච, තස්මා එස ධම්මෙසු විනයො, න සත්තෙසු න ජීවෙසු චාති ධම්මවිනයො. සාත්ථසබ්‍යඤ්ජනතාදීහි අඤ්ඤෙසං වචනතො පධානං වචනන්ති පවචනං, පවචනමෙව පාවචනං. සබ්බචරියාහි විසිට්ඨචරියභාවෙන බ්‍රහ්මචරියං. දෙවමනුස්සානං සත්ථුභූතස්ස භගවතො සාසනන්ති සත්ථුසාසනං, සත්ථුභූතං වා සාසනන්තිපි සත්ථුසාසනං. ''යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා''ති (දී. නි. 2.216) හි ධම්මවිනයොව සත්ථාති වුත්තො. එවමෙතෙසං පදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො. යස්මා පන ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ සබ්බාකාරආනාපානස්සතිසමාධිනිබ්බත්තකො භික්ඛු විජ්ජති, න අඤ්ඤත්‍ර, තස්මා තත්ථ තත්ථ ''ඉමිස්සා''ති ච ''ඉමස්මි''න්ති ච අයං නියමො කතොති වෙදිතබ්බො. අයං ''ඉධා''තිමාතිකාය නිද්දෙසස්ස අත්ථො.

පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො වාතිආදිනා ච භික්ඛුසද්දස්ස වචනත්ථං අවත්වා ඉධාධිප්පෙතභික්ඛුයෙව දස්සිතො. තත්ථ පුථුජ්ජනො ච සො කිලෙසානං අසමුච්ඡින්නත්තා, කල්‍යාණො ච සීලාදිපටිපත්තියුත්තත්තාති පුථුජ්ජනකල්‍යාණො, පුථුජ්ජනකල්‍යාණොව **පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො.** අධිසීලාදීනි සික්ඛතීති **සෙක්ඛො.** සොතාපන්නො වා සකදාගාමී වා අනාගාමී වා. අකුප්පො චලයිතුමසක්කුණෙය්‍යො අරහත්තඵලධම්මො අස්සාති **අකුප්පධම්මො.** සොපි හි ඉමං සමාධිං භාවෙති.

අරඤ්ඤනිද්දෙසෙ විනයපරියායෙන තාව ''ඨපෙත්වා ගාමඤ්ච ගාමූපචාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤ''න්ති (පාරා. 92) ආගතං. සුත්තන්තපරියායෙන ආරඤ්ඤකං භික්ඛුං සන්ධාය ''ආරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිම''න්ති (පාචි. 573) ආගතං. විනයසුත්තන්තා පන උභොපි පරියායදෙසනා නාම, අභිධම්මො නිප්පරියායදෙසනාති අභිධම්මපරියායෙන (විභ. 529) අරඤ්ඤං දස්සෙතුං **නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛීලා**ති වුත්තං, ඉන්දඛීලතො බහි නික්ඛමිත්වාති

අත්ථො. නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛීලන්තිපි පාඨො, ඉන්දඛීලං අතික්කමිත්වා බහීති වුත්තං හොති. **ඉන්දඛීලොති** චෙත්ථ ගාමස්ස වා නගරස්ස වා උම්මාරො.

රුක්ඛමූලනිද්දෙසෙ රුක්ඛමූලස්ස පාකටත්තා තං අවත්වාව **යත්ථාති**ආදිමාහ. තත්ථ **යත්ථාති** යස්මිං රුක්ඛමූලෙ. ආසන්ති නිසීදන්ති එත්ථාති **ආසනං. පඤ්ඤත්තන්ති** ඨපිතං. **මඤ්චො වාති**ආදීනි ආසනස්ස පභෙදවචනානි. මඤ්චොපි හි නිසජ්ජායපි ඔකාසත්තා ඉධ ආසනෙසු වුත්තො. සො පන මසාරකබුන්දිකාබද්ධකුළීරපාදකආහච්චපාදකානං අඤ්ඤතරො. **පීඨං** තෙසං අඤ්ඤතරමෙව. **භිසීති** උණ්ණාභිසිචොළභිසිවාකභිසිතිණභිසිපණ්ණභිසීනං අඤ්ඤතරා. **තට්ටිකාති** තාලපණ්ණාදීහි චිනිත්වා කතා. **චම්මඛණ්ඩොති** නිසජ්ජාරහො යො කොචි චම්මඛණ්ඩො. **තිණසන්ථරාදයො** තිණාදීනි ගුම්බෙත්වා කතා. **තත්ථාති** තස්මිං රුක්ඛමූලෙ. **චඞ්කමති වාති**ආදීහි රුක්ඛමූලස්ස චතුඉරියාපථපවත්තනයොග්‍යතා කථිතා. ‘‘යත්ථා’’තිආදීහි සබ්බපදෙහි රුක්ඛමූලස්ස සන්දච්ඡායතා ජනවිවිත්තතා ච වුත්තා හොති. **කෙනචීති** කෙනචි සමූහෙන. තං සමූහං භින්දිත්වා විත්ථාරෙන්තො **ගහට්ඨෙහි වා පබ්බජිතෙහි වාති** ආහ. **අනාකිණ්ණන්ති** අසංකිණ්ණං අසම්බාධං. යස්ස සෙනාසනස්ස සමන්තා ගාවුතම්පි අඩ්ඪයොජනම්පි පබ්බතගහනං වනගහනං නදීගහනං හොති, න කොචි අවෙලාය උපසඞ්කමිතුං සක්කොති, ඉදං සන්තිකෙපි අනාකිණ්ණං නාම. යං පන අඩ්ඪයොජනිකං වා යොජනිකං වා හොති, ඉදං දූරතාය එව අනාකිණ්ණං නාම.

විහාරොති අඩ්ඪයොගාදිමුත්තකො අවසෙසාවාසො. **අඩ්ඪයොගොති** සුපණ්ණවඞ්කගෙහං. **පාසාදොති** ද්වෙ කණ්ණිකා ගහෙත්වා කතො දීඝපාසාදො. **හම්මියන්ති** උපරිආකාසතලෙ පතිට්ඨිතකූටාගාරපාසාදොයෙව. **ගුහාති** ඉට්ඨකාගුහා සිලාගුහා දාරුගුහා පංසුගුහාති එවඤ්හි ඛන්ධකට්ඨකථායං (චූළව. අට්ඨ. 294) වුත්තං. විභඞ්ගට්ඨකථායං පන **විහාරොති** සමන්තා පරිහාරපථං අන්තොයෙව රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි ච දස්සෙත්වා කතසෙනාසනං. **ගුහාති** භූමිගුහා, යත්ථ රත්තින්දිවං දීපං ලද්ධුං වට්ටති. පබ්බතගුහා වා භූමිගුහා වාති ඉදං ද්වයං විසෙසෙත්වා වුත්තං. මාතිකාය සබ්බකාලසාධාරණලක්ඛණවසෙන ‘‘නිසීදතී’’ති වත්තමානවචනං කතං, ඉධ පන නිසින්නස්ස භාවනාරම්භසබ්භාවතො නිසජ්ජාරම්භපරියොසානදස්සනත්ථං **නිසින්නොති** නිට්ඨානවචනං කතං. යස්මා පන උජුං කායං පණිධාය නිසින්නස්ස කායො උජුකො හොති, තස්මා බ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වා අධිප්පෙතම එව දස්සෙන්තො **උජුකොති**ආදිමාහ. තත්ථ **ඨිතො සුපණිහිතොති** උජුකං පණිහිතත්තා උජුකො හුත්වා ඨිතො, න සයමෙවාති අත්ථො. **පරිග්ගහට්ඨොති** පරිග්ගහිතට්ඨො. කිං පරිග්ගහිතං? නියාානං. කිං නියාානං?

ආනාපානස්සතිසමාධියෙව යාව අරහත්තමග්ගා නියྱානං. තෙනාහ **නියྱානට්ඨොති** මුඛසද්දස්ස ජෙට්ඨකත්ථවසෙන සංසාරතො නියྱානට්ඨො වුත්තො. **උපට්ඨානට්ඨොති** සභාවට්ඨොයෙව. සබ්බෙහි පනෙතෙහි පදෙහි පරිග්ගහිතනියྱානං සතිං කත්වාති අත්ථො වුත්තො හොති. කෙචි පන ''පරිග්ගහට්ඨොති සතියා පරිග්ගහට්ඨො, නියྱානට්ඨොති අස්සාසපස්සාසානං පවිසනනික්ඛමනද්වාරට්ඨො''ති වණ්ණයන්ති. පරිග්ගහිතඅස්සාසපස්සාසනියྱානං සතිං උපට්ඨපෙත්වාති වුත්තං හොති.

165. **බාත්තිංසාය ආකාරෙහීති** තාසු තාසු අවත්ථාසු යථාක්කමෙන ලබ්භමානානං අනවසෙසපරියාදානවසෙන වුත්තං. **දීඝං අස්සාසවසෙනාති** මාතිකාය ''දීඝ''න්තිවුත්තඅස්සාසවසෙන. එවං සෙසෙසු. **එකග්ගතන්ති** එකග්ගභාවං. **අවික්ඛෙපන්ති** අවික්ඛිපනං. එකග්ගතා එව හි නානාරම්මණෙසු චිත්තස්ස අවික්ඛිපනතො අවික්ඛෙපොති වුච්චති. **පජානතොති** අසම්මොහවසෙන පජානන්තස්ස, වින්දන්තස්සාති වා අත්ථො. ''අවික්ඛෙපො මෙ පටිලද්ධො''ති ආරම්මණකරණවසෙන පජානන්තස්ස වා. **තාය සතියාති** තාය උපට්ඨිතාය සතියා. **තෙන ඤාණෙනාති** තෙන අවික්ඛෙපජානනඤාණෙන. **සතො කාරී හොතීති** එත්ථ යස්මා ඤාණසම්පයුත්තා එව සති සතීති අධිප්පෙතා, යථාහ – ''සතිමා හොති පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්නාගතො''ති (විභ. 467). තස්මා ''සතො''ති වචනෙනෙව ඤාණම්පි ගහිතමෙව හොති.

166. **අද්ධානසඞ්ඛාතෙති** දීඝසඞ්ඛාතෙ කාලෙ. දීඝො හි මග්ගො අද්ධානොති වුච්චති. අයම්පි කාලො දීඝත්තා අද්ධානො විය අද්ධානොති වුත්තො. ''අස්සසතී''ති ච ''පස්සසතී''ති ච අස්සාසඤ්ච පස්සාසඤ්ච විසුං විසුං වත්වාපි භාවනාය නිරන්තරප්පවත්තිදස්සනත්ථං ''අස්සසතිපි පස්සසතිපී''ති පුන සමාසෙත්වා වුත්තං. **ඡන්දො උප්පජ්ජතීති** භාවනාභිවුද්ධියා භියොභාවාය ඡන්දො ජායති. **සුඛුමතරන්ති** පස්සම්භනසබ්භාවතො වුත්තං. **පාමොජ්ජං උප්පජ්ජතීති** භාවනාපාරිපූරියා පීති ජායති. **අස්සාසපස්සාසාපි චිත්තං විවත්තතීති** අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය පටිභාගනිමිත්තෙ උප්පජ්ජන්තෙ පකතිඅස්සාසපස්සාසතො චිත්තං නිවත්තති. **උපෙක්ඛා සණ්ඨාතීති** තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ උපචාරප්පනාසමාධිපත්තියා පුන සමාධානෙ බ්‍යාපාරාභාවතො තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා සණ්ඨාති නාම. **නවහාකාරෙහීති** එත්ථ භාවනාරම්භතො පභුති පුරෙ ඡන්දුප්පාදා ''අස්සසතිපි පස්සසතිපී''ති වුත්තා තයො ආකාරා, ඡන්දුප්පාදතො පභුති පුරෙ පාමොජ්ජුප්පාදා තයො, පාමොජ්ජුප්පාදතො පභුති තයොති නව ආකාරා. **කායොති** චුණ්ණවිචුණ්ණාපි අස්සාසපස්සාසා සමූහට්ඨෙන කායො. පකතිඅස්සාසපකතිපස්සාසෙ නිස්සාය උප්පන්නනිමිත්තම්පි අස්සාසපස්සාසාති නාමං ලභති. **උපට්ඨානං සතීති** තං ආරම්මණං උපෙච්ච තිට්ඨතීති සති උපට්ඨානං නාම. **අනුපස්සනා ඤාණන්ති** සමථවසෙන

නිමිත්තකායානුපස්සනා, විපස්සනාවසෙන නාමකායරූපකායානුපස්සනා ඤාණන්ති අත්ථො. **කායො උපට්ඨානන්ති** සො කායො උපෙච්ච තිට්ඨති එත්ථ සතීති උපට්ඨානං නාම. **නො සතීති** සො කායො සති නාම න හොතීති අත්ථො. **තාය සතියාති** ඉදානි වුත්තාය සතියා. **තෙන ඤාණෙනාති** ඉදානෙව වුත්තෙන ඤාණෙන. **තං කායං අනුපස්සතීති** සමථවිපස්සනාවසෙන යථාවුත්තං කායං අනුගන්ත්වා ඣානසම්පයුත්තඤාණෙන වා විපස්සනාඤාණෙන වා පස්සති.

මාතිකාය කායාදීනං පදානං අභාවෙපි ඉමස්ස චතුක්කස්ස කායානුපස්සනාවසෙන වුත්තත්තා ඉදානි වත්තබ්බං ‘‘කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා’’ති වචනං සන්ධාය කායපදනිද්දෙසො කතො. **කායෙ කායානුපස්සනාති** බහුවිධෙ කායෙ තස්ස තස්ස කායස්ස අනුපස්සනා. අථ වා කායෙ කායානුපස්සනා, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සනාති වුත්තං හොති. අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභභූතෙ කායෙ න නිච්චසුඛත්තසුභානුපස්සනා, අථ ඛො අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභතො කායස්සෙව අනුපස්සනා. අථ වා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා ඉත්ථීති වා පුරිසොති වා ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි අනනුපස්සනතො තස්සෙව කායමත්තස්ස අනුපස්සනාති වුත්තං හොති. උපරි **වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනාති**ආදීසු තීසුපි එසෙව නයො. සතියෙව උපට්ඨානං සතිපට්ඨානං, කායානුපස්සනාය සම්පයුත්තං සතිපට්ඨානං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, තස්ස භාවනා **කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා**.

167. **තං කායන්ති** අනිද්දිට්ඨෙපි නාමරූපකායෙ කායසද්දෙන තස්සාපි සඞ්ගහිතත්තා නිද්දිට්ඨං විය කත්වා වුත්තං. අනිච්චානුපස්සනාදයො හි නාමරූපකායෙ එව ලබ්භන්ති, න නිමිත්තකායෙ. අනුපස්සනා ච භාවනා ච වුත්තත්ථා එව. **දීඝං අස්සාසපස්සාසවසෙනාති**ආදි ආනාපානස්සතිභාවනාය ආනිසංසං දස්සෙතුං වුත්තං. තස්සා හි සතිවෙපුල්ලතාඤාණවෙපුල්ලතා ච ආනිසංසො. තත්ථ **චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති** පටිලද්ධජ්ඣානස්ස විපස්සනාකාලෙ චිත්තෙකග්ගතං සන්ධාය වුත්තං. **විදිතා වෙදනාති** සාමඤ්ඤතො උදයදස්සනෙන විදිතා වෙදනා. **විදිතා උපට්ඨහන්තීති** ඛයතො වයතො සුඤ්ඤතො විදිතා උපට්ඨහන්ති. **විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තීති** සාමඤ්ඤතො වයදස්සනෙන විදිතා විනාසං ගච්ඡන්ති, භිජ්ජන්තීති අත්ථො. **සඤ්ඤාවිතක්කෙසුපි** එසෙව නයො. ඉමෙසු පන තීසු වුත්තෙසු සෙසා රූපධම්මාපි වුත්තා හොන්ති. කස්මා පන ඉමෙ තයො එව වුත්තාති චෙ? දුප්පරිග්ගහත්තා. වෙදනාසු තාව සුඛදුක්ඛා පාකටා, උපෙක්ඛා පන සුඛුමා දුප්පරිග්ගහා, න සුට්ඨු පාකටා. සාපි චස්ස පාකටා හොති, සඤ්ඤා ආකාරමත්තග්ගාහකත්තා න යථාසභාවග්ගාහිනී. සා ච සභාවසාමඤ්ඤලක්ඛණග්ගාහකෙන විපස්සනාඤාණෙන සම්පයුත්තා අති විය අපාකටා. සාපි චස්ස පාකටා හොති, විතක්කො ඤාණපතිරූපකත්තා

පටුන

ඤාණතො විසුං කත්වා දුප්පරිග්ගහො. ඤාණපතිරූපකො හි විතක්කො. යථාහ – ‘‘යා චාවුසො විසාඛ, සම්මාදිට්ඨි යො ච සම්මාසඞ්කප්පො, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතා’’ති (ම. නි. 1.462). සොපි චස්ස විතක්කො පාකටො හොතීති එවං දුප්පරිග්ගහෙසු වුත්තෙසු සෙසා වුත්තාව හොන්තීති. ඉමෙසං පන පදානං නිද්දෙසෙ **කථං විදිතා වෙදනා උප්පජ්ජන්තීති** පුච්ඡිත්වා තං අවිස්සජ්ජෙත්වාව වෙදනුප්පාදස්ස විදිතත්තෙයෙව විස්සජ්ජිතෙ වෙදනාය විදිතත්තං විස්සජ්ජිතං හොතීති **කථං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොතී**තිආදිමාහ. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **අවිජ්ජාසමුදයා අවිජ්ජානිරොධා**තිආදයො හෙට්ඨා වුත්තත්ථා එව. ඉමිනාව නයෙන සඤ්ඤාවිතක්කාපි වෙදිතබ්බා. විතක්කවාරෙ පන ‘‘ඵස්සසමුදයා ඵස්සනිරොධා’’ති අවත්වා ඵස්සට්ඨානෙ **සඤ්ඤාසමුදයා සඤ්ඤානිරොධා**ති වුත්තං. තං කස්මා ඉති චෙ? සඤ්ඤාමූලකත්තා විතක්කස්ස. ‘‘සඤ්ඤානානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති සඞ්කප්පනානත්ත’’න්ති (දී. නි. 3.359) හි වුත්තං.

අනිච්චතො මනසිකරොතොතිආදීසු ච ‘‘වෙදනං අනිච්චතො මනසිකරොතො’’තිආදිනා නයෙන තස්මිං තස්මිං වාරෙ සො සොයෙව ධම්මො යොජෙතබ්බො. යස්මා පන විපස්සනාසම්පයුත්තා වෙදනා විපස්සනාකිච්චකරණෙ අසමත්ථත්තා විපස්සනාය අනුපකාරිකා, තස්මායෙව ච බොධිපක්ඛියධම්මෙසු නාගතා. විපස්සනාසම්පයුත්තාය පන සඤ්ඤාය කිච්චමෙව අපරිබ්‍යත්තං, තස්මා සා විපස්සනාය එකන්තමනුපකාරිකා එව. විතක්කං පන විනා විපස්සනාකිච්චමෙව නත්ථි. විතක්කසහායා හි විපස්සනා සකකිච්චං කරොති. යථාහ –

> ‘‘පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති ආරම්මණං නිච්ඡෙතුං න සක්කොති, විතක්කෙ පන ආකොටෙත්වා ආකොටෙත්වා දෙන්තෙ සක්කොති. කථං? යථා හි හෙරඤ්ඤිකො කහාපණං හත්ථෙ ඨපෙත්වා සබ්බභාගෙසු ඔලොකෙතුකාමො සමානොපි න චක්ඛුතලෙනෙව පරිවත්තෙතුං සක්කොති, අඞ්ගුලිපබ්බෙහි පන පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා ඉතො චිතො ච ඔලොකෙතුං සක්කොති, එවමෙව න පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චාදිවසෙන ආරම්මණං නිච්ඡෙතුං සක්කොති, අභිනිරොපනලක්ඛණෙන පන ආහනනපරියාහනනරසෙන විතක්කෙන ආකොටෙන්තෙන විය පරිවත්තෙන්තෙන විය ච ආදායාදාය දින්නමෙව නිච්ඡෙතුං සක්කොතී’’ති (විසුද්ධි. 2.568).

තස්මා වෙදනාසඤ්ඤානං විපස්සනාය අනුපකාරත්තා ලක්ඛණමත්තවසෙනෙව දස්සෙතුං ‘‘වෙදනාය සඤ්ඤායා’’ති තත්ථ තත්ථ එකවචනෙන නිද්දෙසො කතො. යත්තකො පන විපස්සනාය භෙදො,

තත්තකො එව විතක්කස්සාති දස්සෙතුං ‘‘විතක්කාන’’න්ති තත්ථ තත්ථ බහුවචනෙන නිද්දෙසො කතොති වත්තුං යුජ්ජති.

168. පුන **දීඝං අස්සාසපස්සාසවසෙනා**තිආදි ආනාපානස්සතිභාවනාය සම්පත්තිං භාවනාඵලඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **සමොධානෙතීති** ආරම්මණං ඨපෙති, ආරම්මණං පතිට්ඨාපෙතීති වා අත්ථො. සමොදහනබ්‍යාපාරාභාවෙපි භාවනාපාරිපූරියා එව සමොදහති නාම. **ගොචර**න්ති විපස්සනාක්ඛණෙ සඞ්ඛාරාරම්මණං, මග්ගක්ඛණෙ ඵලක්ඛණෙ ච නිබ්බානාරම්මණං. **සමත්ථ**න්ති සමමෙව අත්ථො, සමස්ස වා අත්ථොති සමත්ථො. තං සමත්ථං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **මග්ගං සමොධානෙතීති** මග්ගඵලක්ඛණෙයෙව ගොචරං නිබ්බානමෙව. **අයං පුග්ගලො**ති ආනාපානස්සතිභාවනං අනුයුත්තො යොගාවචරොව. **ඉමස්මිං ආරම්මණෙ**ති එත්ථ පන ‘‘කායෙ’’තිපදෙන සඞ්ගහිතෙ නාමරූපකායසඞ්ඛාතෙ සඞ්ඛතාරම්මණෙ තෙනෙව කමෙන මග්ගෙ නිබ්බානාරම්මණෙ ච. **යං තස්සා**තිආදීහි ආරම්මණගොචරසද්දානං එකත්ථතා වුත්තා. **තස්සා**ති තස්ස පුග්ගලස්ස. **පජානාතීති පුග්ගලො පජානනා පඤ්ඤා**ති පුග්ගලො පඤ්ඤාය පජානාතීති වුත්තං හොති. **ආරම්මණස්ස උපට්ඨාන**න්ති විපස්සනාක්ඛණෙ සඞ්ඛාරාරම්මණස්ස, මග්ගඵලක්ඛණෙ නිබ්බානාරම්මණස්ස උපට්ඨානං සති. එත්ථ ච කම්මත්ථෙ සාමිවචනං යථා රඤ්ඤො උපට්ඨානන්ති. **අවික්ඛෙපො**ති සමාධි. **අධිට්ඨාන**න්ති යථාවුත්තසඞ්ඛාරාරම්මණං නිබ්බානාරම්මණඤ්ච. තඤ්හි අධිට්ඨාති එත්ථ චිත්තන්ති අධිට්ඨානං. **වොදාන**න්ති ඤාණං. තඤ්හි වොදායති විසුජ්ඣති තෙන චිත්තන්ති වොදානං. ලීනපක්ඛිකො සමාධි අලීනභාවප්පත්තියා සමභූතත්තා **සමං,** උද්ධච්චපක්ඛිකං ඤාණං අනුද්ධතභාවප්පත්තියා සමභූතත්තා සමං. තෙන විපස්සනාමග්ගඵලක්ඛණෙසු සමථවිපස්සනානං යුගනද්ධතා වුත්තා හොති. සති පන සබ්බත්ථිකත්තා තදුභයසමතාය උපකාරිකාති සමං, ආරම්මණං සමතාධිට්ඨානත්තා සමං. **අනවජ්ජට්ඨො**ති විපස්සනාය අනවජ්ජසභාවො. **නික්ලෙසට්ඨො**ති මග්ගස්ස නික්කිලෙසසභාවො. නික්කිලෙසට්ඨොති වා පාඨො. **වොදානට්ඨො**ති ඵලස්ස පරිසුද්ධසභාවො. **පරමට්ඨො**ති නිබ්බානස්ස සබ්බධම්මුත්තමසභාවො. **පටිවිජ්ඣතීති** තං තං සභාවං අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣති. එත්ථ ච ‘‘ආරම්මණස්ස උපට්ඨාන’’න්තිආදීහි සම්මා පටිවෙධො වුත්තො. එත්ථෙව ච වොදානට්ඨපටිවෙධස්ස වුත්තත්තා තෙන එකලක්ඛණා අනවජ්ජට්ඨනික්කිලෙසට්ඨපරමට්ඨා ලක්ඛණහාරවසෙන වුත්තායෙව හොන්ති. යථාහ –

> ‘‘වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචි;
> වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ, සො හාරො ලක්ඛණො නාමා’’ති. (නෙත්ති. 4.5 නිද්දෙසවාර);

පටුන

අනවජ්ජට්ඨෙන නික්කිලෙසට්ඨෙන චෙත්ථ අවික්ඛෙපසඞ්ඛාතස්ස සමස්ස අත්ථො පයොජනන්ති සමත්ථො, වොදානට්ඨෙන විපස්සනාමග්ගවොදානං සන්ධාය සමමෙව අත්ථොති සමත්ථො, ඵලවොදානං සන්ධාය මග්ගවොදානසඞ්ඛාතස්ස සමස්ස අත්ථොති සමත්ථො, පරමට්ඨෙන පන සමමෙව අත්ථොති වා නිබ්බානපයොජනත්තා සබ්බස්ස සමස්ස අත්ථොති වා සමත්ථො, තං වුත්තප්පකාරං සමඤ්ච සමත්ථඤ්ච එකදෙසසරූපෙකසෙසං කත්වා **සමත්ථඤ්ච පටිවිජ්ඣතීති** වුත්තං. ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගධම්මා විපස්සනාමග්ගඵලක්ඛණෙපි ලබ්භන්ති, මග්ගො ච තිස්සො ච විසුද්ධියො මග්ගඵලක්ඛණෙයෙව, විමොක්ඛො ච විජ්ජා ච ඛයෙ ඤාණඤ්ච මග්ගක්ඛණෙයෙව, විමුත්ති ච අනුප්පාදෙ ඤාණඤ්ච ඵලක්ඛණෙයෙව, සෙසා විපස්සනාක්ඛණෙපීති. ධම්මවාරෙ **ඉමෙ ධම්මෙ ඉමස්මිං ආරම්මණෙ සමොධානෙතීති** නිබ්බානං ඨපෙත්වා සෙසා යථායොගං වෙදිතබ්බා. ඉදං පන යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. අවුත්තත්ථා පනෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තා එව. එකෙකචතුක්කවසෙනෙත්ථ නිය්‍යානෙ දස්සිතෙපි චතුක්කන්තොගධස්ස එකෙකස්සාපි භාගස්ස නිය්‍යානස්ස උපනිස්සයත්තා එකෙකභාගවසෙන නිය්‍යානං දස්සිතං. න හි එකෙකං විනා නිය්‍යානං හොතීති.

දීඝංඅස්සාසපස්සාසනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

169. රස්සනිද්දෙසෙ **ඉත්තරසඞ්ඛාතෙති** පරිත්තසඞ්ඛාතෙ කාලෙ. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

170. සබ්බකායපටිසංවෙදිනිද්දෙසෙ අරූපධම්මෙසු වෙදනාය ඔළාරිකත්තා සුඛග්ගහණත්ථං පඨමං ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණසංවෙදිකා වෙදනා වුත්තා, තතො යං වෙදෙති, තං සඤ්ජානාතීති එවං වෙදනාවිසයස්ස ආකාරග්ගාහිකා සඤ්ඤා, තතො සඤ්ඤාවසෙන අභිසඞ්ඛාරිකා චෙතනා, තතො ''ඵුට්ඨො වෙදෙති, ඵුට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵුට්ඨො චෙතෙතී''ති (සං. නි. 4.93) වචනතො ඵස්සො, තතො සබ්බෙසං සාධාරණලක්ඛණො මනසිකාරො, චෙතනාදීහි සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො වුත්තො. එවං තීසු ඛන්ධෙසු වුත්තෙසු තංනිස්සයො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො වුත්තොව හොති. **නාමඤ්චාති** වුත්තප්පකාරං නාමඤ්ච. **නාමකායො චාති** ඉදං පන නාමෙන නිබ්බානස්සපි සඞ්ගහිතත්තා ලොකුත්තරානඤ්ච අවිපස්සනුපගත්තා තං අපනෙතුං වුත්තං. ''කායො''ති හි වචනෙන නිබ්බානං අපනීතං හොති නිබ්බානස්ස රාසිවිනිමුත්තත්තා. **යෙ ච වුච්චන්ති චිත්තසඞ්ඛාරාති** ''සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චෙතසිකා එතෙ ධම්මා චිත්තපටිබද්ධා චිත්තසඞ්ඛාරා''ති (පටි. ම. 1.174; ම. නි. 1.463) එවං වුච්චමානාපි චිත්තසඞ්ඛාරා ඉධ නාමකායෙනෙව සඞ්ගහිතාති වුත්තං හොති. **මහාභූතාති** මහන්තපාතුභාවතො මහාභූතසාමඤ්ඤතො මහාපරිහාරතො මහාවිකාරතො මහන්තභූතත්තා වාති මහාභූතා. තෙ පන – පථවී ආපො තෙජො වායොති චත්තාරො. **චතුන්නඤ්ච**

මහාභූතානං උපාදායරූපන්ති උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං, චත්තාරො මහාභූතෙ උපාදාය නිස්සාය අමුඤ්චිත්වා පවත්තරූපන්ති අත්ථො. තං පන – චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො රූපං සද්දො ගන්ධො රසො ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියං ජීවිතින්ද්‍රියං හදයවත්ථු ඔජා කායවිඤ්ඤත්ති වචීවිඤ්ඤත්ති ආකාසධාතු රූපස්ස ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතා උපචයො සන්තති ජරතා අනිච්චතාති චතුවීසතිවිධං. **අස්සාසො ච පස්සාසො චාති** පාකතිකොයෙව. අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය උප්පන්නං පටිභාගනිමිත්තම්පි තදෙව නාමං ලභති පථවීකසිණාදීනි විය. රූපසරික්ඛකත්තා රූපන්ති ච නාමං ලභති ''බහිද්ධා රූපානි පස්සතී''තිආදීසු (ධ. ස. 204; දී. නි. 3.338) විය. **නිමිත්තඤ්ච උපනිබන්ධනාති** සතිඋපනිබන්ධනාය නිමිත්තභූතං අස්සාසපස්සාසානං ඵුසනට්ඨානං. **යෙ ච වුච්චන්ති කායසඞ්ඛාරාති** ''අස්සාසපස්සාසා කායිකා එතෙ ධම්මා කායපටිබද්ධා කායසඞ්ඛාරා''ති (පටි. ම. 1.171; ම. නි. 1.463) එවං වුච්චමානාපි කායසඞ්ඛාරා ඉධ රූපකායෙනෙව සඞ්ගහිතාති වුත්තං හොති.

තෙ කායා පටිවිදිතා හොන්තීති ඣානක්ඛණෙ අස්සාසපස්සාසනිමිත්තකායා විපස්සනාක්ඛණෙ අවසෙසරූපාරූපකායා ආරම්මණතො පටිවිදිතා හොන්ති, මග්ගක්ඛණෙ අසම්මොහතො පටිවිදිතා හොන්ති. අස්සාසපස්සාසවසෙන පටිලද්ධජ්ඣානස්ස යොගිස්ස උප්පන්නවිපස්සනාමග්ගෙපි සන්ධාය **දීඝං අස්සාසපස්සාසවසෙනාති**ආදි වුත්තං.

ආවජ්ජතො පජානතොතිආදීනි සීලකථායං වුත්තත්ථානි. තෙ වුත්තප්පකාරෙ කායෙ අන්තොකරිත්වා ''සබ්බකායපටිසංවෙදී''ති වුත්තං.

සබ්බකායපටිසංවෙදී අස්සාසපස්සාසානං සංවරට්ඨෙනාතිආදීසු ''සබ්බකායපටිසංවෙදී''තිවුත්තඅස්සාසපස්සාසතො උප්පන්නජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගෙසු සංවරොයෙව **සංවරට්ඨෙන සීලවිසුද්ධි.** අවික්ඛෙපොයෙව **අවික්ඛෙපට්ඨෙන චිත්තවිසුද්ධි.** පඤ්ඤායෙව **දස්සනට්ඨෙන දිට්ඨිවිසුද්ධි.** ඣානවිපස්සනාසු විරතිඅභාවෙපි පාපාභාවමත්තමෙව **සංවරො** නාමාති වෙදිතබ්බං.

171. **පස්සම්භයන්ති**ආදීනං නිද්දෙසෙ **කායිකාති** රූපකායෙ භවා. **කායපටිබද්ධාති** කායං පටිබද්ධා කායං නිස්සිතා, කායෙ සති හොන්ති, අසති න හොන්ති, තස්මායෙව තෙ කායෙන සඞ්ඛරීයන්තීති **කායසඞ්ඛාරා. පස්සම්භෙන්තොති** නිබ්බාපෙන්තො සන්නිසීදාපෙන්තො. පස්සම්භනවචනෙනෙව ඔළාරිකානං පස්සම්භනං සිද්ධං. **නිරොධෙන්තොති** ඔළාරිකානං අනුප්පාදනෙන නිරොධෙන්තො. **වූපසමෙන්තොති** ඔළාරිකෙයෙව එකසන්තතිපරිණාමනයෙන සන්තභාවං නයන්තො.

සික්ඛතීති අධිකාරවසෙන අස්සසිස්සාමීති සික්ඛතීති සම්බන්ධො, තිස්සො සික්ඛා සික්ඛතීති වා අත්ථො.

ඉදානි ඔළාරිකපස්සම්භනං දස්සෙතුං **යථාරූපෙහීති**ආදිමාහ. තත්ථ **යථාරූපෙහීති** යාදිසෙහි. **ආනමනාති** පච්ඡතො නමනා. **විනමනාති** උභයපස්සතො නමනා. **සන්නමනාති** සබ්බතොපි නමන්තස්ස සුට්ඨු නමනා. **පණමනාති** පුරතො නමනා. **ඉඤ්ජනාති** කම්පනා. **ඵන්දනාති** ඊසකං චලනා. **පකම්පනාති** භුසං කම්පනා. යථාරූපෙහි කායසඞ්ඛාරෙහි කායස්ස ආනමනා...පෙ.... පකම්පනා, තථාරූපං කායසඞ්ඛාරං පස්සම්භයන්ති ච, යා කායස්ස ආනමනා...පෙ.... පකම්පනා, තඤ්ච පස්සම්භයන්ති ච සම්බන්ධො කාතබ්බො. කායසඞ්ඛාරෙසු හි පස්සම්භිතෙසු කායස්ස ආනමනාදයො ච පස්සම්භිතායෙව හොන්තීති. යථාරූපෙහි කායසඞ්ඛාරෙහි කායස්ස න ආනමනාදිකා හොති, තථාරූපං සන්තං සුඛුමම්පි කායසඞ්ඛාරං පස්සම්භයන්ති ච, යා කායස්ස න ආනමනාදිකා, තඤ්ච සන්තං සුඛුමං පස්සම්භයන්ති ච සම්බන්ධතො වෙදිතබ්බං. **සන්තං සුඛුමන්ති** ච භාවනපුංසකවචනමෙතං. **ඉති කිරාති** එත්ථ **ඉති** එවමත්ථෙ, **කිර** යදිඅත්ථෙ. යදි එවං සුඛුමකෙපි අස්සාසපස්සාසෙ පස්සම්භයං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතීති චොදකෙන චොදනා ආරද්ධා හොති. අථ වා **කිරාති** චොදකවචනත්තා අසද්දහනත්ථෙ අසහනත්ථෙ පරොක්ඛත්ථෙ ච යුජ්ජතියෙව, එවං සුඛුමානම්පි පස්සම්භනං සික්ඛතීති න සද්දහාමි න සහාමි අපච්චක්ඛං මෙති වුත්තං හොති.

එවං සන්තෙති එවං සුඛුමානං පස්සම්භනෙ සන්තෙ. **වාතූපලද්ධියා ච පභාවනා න හොතීති** අස්සාසපස්සාසවාතස්ස උපලද්ධියා. **උපලද්ධීති** විඤ්ඤාණං. අස්සාසපස්සාසවාතං උපලබ්භමානස්ස තදාරම්මණස්ස භාවනාවිඤ්ඤාණස්ස පභාවනා උප්පාදනා න හොති, තස්ස ආරම්මණස්ස භාවනා න හොතීති අත්ථො. **අස්සාසපස්සාසානඤ්ච පභාවනා න හොතීති** භාවනාය සුඛුමකානම්පි අස්සාසපස්සාසානං නිරොධනතො තෙසඤ්ච උප්පාදනා පවත්තනා න හොතීති අත්ථො. **ආනාපානස්සතියා ච පභාවනා න හොතීති** අස්සාසපස්සාසාභාවතොයෙව තදාරම්මණාය භාවනාවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තාය සතියා ච පවත්තනා න හොති. තස්මායෙව තංසම්පයුත්තස්ස ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස ච භාවනා න හොති. **න ච නං තන්ති** එත්ථ ච **නන්ති** නිපාතමත්තං ''භික්ඛු ච න''න්තිආදීසු (පාරා. 273) විය. තං වුත්තවිධිං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා න සමාපජ්ජන්තිපි තතො න වුට්ඨහන්තිපීති සම්බන්ධො. චොදනාපක්ඛස්ස පරිහාරවචනෙ **ඉති කිරාති** එවමෙව. එත්ථ එවකාරත්ථෙ කිරසද්දො දට්ඨබ්බො. **එවං සන්තෙති** එවං පස්සම්භනෙ සන්තෙ එව.

යථා කථං වියාති යථා තං වුත්තවිධානං හොති, තථා තං කථං වියාති උපමං පුච්ඡති. ඉදානි **සෙය්‍යථාපීති** තං උපමං දස්සෙති. **කංසෙති**

කංසමයභාජනෙ. **නිමිත්තන්ති** තෙසං සද්දානං ආකාරං. ‘‘නිමිත්ත’’න්ති ච සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං, නිමිත්තස්සාති අත්ථො. සද්දනිමිත්තඤ්ච සද්දතො අනඤ්ඤං. **සුග්ගහිතත්තාති** සුට්ඨු උග්ගහිතත්තා. සුගහිතත්තාතිපි පාඨො, සුට්ඨු ගහිතත්තාති අත්ථො. **සුමනසිකතත්තාති** සුට්ඨු ආවජ්ජිතත්තා. **සූපධාරිතත්තාති** සුට්ඨු චිත්තෙ ඨපිතත්තා. **සුඛුමසද්දනිමිත්තාරම්මණතාපීති** තදා සුඛුමානම්පි සද්දානං නිරුද්ධත්තා අනුග්ගහිතසද්දනිමිත්තස්ස අනාරම්මණම්පි සුඛුමතරං සද්දනිමිත්තං ආරම්මණං කත්වා සුඛුමතරං සද්දනිමිත්තාරම්මණම්පි චිත්තං පවත්තති, සුඛුමතරසද්දනිමිත්තාරම්මණභාවතොපීති වා අත්ථො. ඉමිනාව නයෙන අප්පනායම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පස්සම්භයන්තිආදීසු ‘‘පස්සම්භයං කායසඞ්ඛාර’’න්ති වුත්තා අස්සාසපස්සාසා කායොති වා ‘‘පස්සම්භයං කායසඞ්ඛාර’’න්ති එත්ථ අස්සාසපස්සාසා කායොති වා යොජනා වෙදිතබ්බා. භාවනාවිසුද්ධියා කායසඞ්ඛාරෙ පස්සම්භමානෙපි ඔළාරිකං කායසඞ්ඛාරං පස්සම්භෙමීති යොගිනො ආභොගෙ සති තෙනාදරෙන අතිවිය පස්සම්භති. අනුපට්ඨහන්තම්පි සුඛුමං සුආනයං හොති.

අට්ඨ අනුපස්සනාඤාණානීති ‘‘දීඝං රස්සං සබ්බකායපටිසංවෙදී පස්සම්භයං කායසඞ්ඛාර’’න්ති වුත්තෙසු චතූසු වත්ථූසු අස්සාසවසෙන චතස්සො, පස්සාසවසෙන චතස්සොති අට්ඨ අනුපස්සනාඤාණානි. **අට්ඨ ච උපට්ඨානානුස්සතියොති** ‘‘දීඝං අස්සාසවසෙන චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතො සති උපට්ඨිතා හොතී’’තිආදිනා (පටි. ම. 1.170) නයෙන වුත්තෙසු චතූසු වත්ථූසු අස්සාසවසෙන චතස්සො, පස්සාසවසෙන චතස්සොති අට්ඨ ච උපට්ඨානානුස්සතියො. අට්ඨ චුපට්ඨානානුස්සතියොතිපි පාඨො. **චත්තාරි සුත්තන්තිකවත්ථූනීති** භගවතා ආනාපානස්සතිසුත්තන්තෙ (ම. නි. 3.144 ආදයො) වුත්තත්තා පඨමචතුක්කවසෙන චත්තාරි සුත්තන්තිකවත්ථූනීති.

පඨමචතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

172. දුතියචතුක්කස්ස පීතිපටිසංවෙදිනිද්දෙසෙ **උප්පජ්ජති පීති පාමොජ්ජන්ති** එත්ථ **පීතීති** මූලපදං. **පාමොජ්ජන්ති** තස්ස අත්ථපදං, පමුදිතභාවොති අත්ථො. **යා පීති පාමොජ්ජන්තිආදීසු** යා ‘‘පීතී’’ති ච ‘‘පාමොජ්ජ’’න්ති ච එවමාදීනි නාමානි ලභති, සා පීතීති වුත්තං හොති. තත්ථ **පීතීති** සභාවපදං. පමුදිතස්ස භාවො **පාමොජ්ජං**. ආමොදනාකාරො **ආමොදනා**. පමොදනාකාරො **පමොදනා**. යථා වා භෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණ්හොදකසීතොදකානං වා එකතොකරණං මොදනාති වුච්චති, එවමයම්පි ධම්මානං එකතොකරණෙන **මොදනා,** උපසග්ගවසෙන පන පදං මණ්ඩෙත්වා **ආමොදනා පමොදනාති** වුත්තං. භාසෙතීති **භාසො,** පභාසෙතීති

පහාසො, හට්ඨපහට්ඨාකාරානමෙතං අධිවචනං. **විත්තීති** විත්තං, ධනස්සෙතං නාමං. අයං පන සොමනස්සපච්චයත්තා විත්තිසරික්ඛතාය විත්ති. යථා හි ධනිනො ධනං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති, එවං පීතිමතොපි පීතිං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති. තස්මා ‘‘විත්තී’’ති වුත්තා. තුට්ඨිසභාවසණ්ඨිතාය හි පීතියා එතං නාමං. පීතිමා පන පුග්ගලො කායචිත්තානං උග්ගතත්තා අබ්භුග්ගතත්තා ‘‘උදග්ගො’’ති වුච්චති, උදග්ගස්ස භාවො **ඔදග්‍යං.** අත්තනො මනතා **අත්තමනතා.** අනභිරද්ධස්ස හි මනො දුක්ඛපදට්ඨානත්තා න අත්තනො මනො නාම හොති, අභිරද්ධස්ස සුඛපදට්ඨානත්තා අත්තනො මනො නාම හොති, ඉති අත්තනො මනතා අත්තමනතා, සකමනතා සකමනස්ස භාවොති අත්ථො. සා පන යස්මා න අඤ්ඤස්ස කස්සචි අත්තනො මනතා, චිත්තස්සෙව පනෙසො භාවො චෙතසිකො ධම්මො, තස්මා **අත්තමනතා චිත්තස්සාති** වුත්තා. සෙසමෙත්ථ ච උපරි ච හෙට්ඨා වුත්තනයෙන යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං.

173. සුඛපටිසංවෙදිනිද්දෙසෙ **ද්වෙ සුඛානීති** සමථවිපස්සනාභූමිදස්සනත්ථං වුත්තං. කායිකඤ්හි සුඛං විපස්සනාය භූමි, චෙතසිකං සුඛං සමථස්ස ච විපස්සනාය ච භූමි. **කායිකන්ති** පසාදකායං විනා අනුප්පත්තිතො කායෙ නියුත්තන්ති කායිකං. **චෙතසිකන්ති** අවිප්පයොගවසෙන චෙතසි නියුත්තන්ති චෙතසිකං. තත්ථ කායිකපදෙන චෙතසිකං සුඛං පටික්ඛිපති, සුඛපදෙන කායිකං දුක්ඛං. තථා චෙතසිකපදෙන කායිකං සුඛං පටික්ඛිපති, සුඛපදෙන චෙතසිකං දුක්ඛං. **සාතන්ති** මධුරං සුමධුරං. **සුඛන්ති** සුඛමෙව, න දුක්ඛං. **කායසම්ඵස්සජන්ති** කායසම්ඵස්සෙ ජාතං. **සාතං සුඛං වෙදයිතන්ති** සාතං වෙදයිතං, න අසාතං වෙදයිතං. සුඛං වෙදයිතං, න දුක්ඛං වෙදයිතං. පරතො තීණි පදානි ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන වුත්තානි. සාතා වෙදනා, න අසාතා. සුඛා වෙදනා, න දුක්ඛාති අයමෙව පනෙත්ථ අත්ථො.

චෙතසිකසුඛනිද්දෙසො වුත්තපටිපක්ඛනයෙන යොජෙතබ්බො. **තෙ සුඛාති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො, තානි සුඛානීති වුත්තං හොති. සෙසමෙත්ථ චතුක්කෙ හෙට්ඨා පඨමචතුක්කෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. චත්තාරි සුත්තන්තිකවත්ථූනි දුතියචතුක්කවසෙන වෙදිතබ්බානීති.

දුතියචතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

176. තතියචතුක්කනිද්දෙසෙ **චිත්තන්ති** මූලපදං. **විඤ්ඤාණන්ති** අත්ථපදං. **යං චිත්තන්තිආදි** පීතියං වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං. තත්ථ **චිත්තන්තිආදීසු** චිත්තවිචිත්තතාය චිත්තං. ආරම්මණං මිනමානං ජානාතීති **මනො. මානසන්ති** මනොයෙව. ‘‘අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො’’ති (සං. නි. 1.151; මහාව. 33) හි එත්ථ පන සම්පයුත්තකධම්මො මානසොති වුත්තො.

> ‘‘කථඤ්හි භගවා තුය්හං, සාවකො සාසනෙ රතො;
> අප්පත්තමානසො සෙක්ඛො, කාලං කයිරා ජනෙ සුතා’’ති. (සං. නි. 1.159) –

එත්ථ අරහත්තං මානසන්ති වුත්තං. ඉධ පන මනොව මානසං. බ්‍යඤ්ජනවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪිතං.

හදයන්ති චිත්තං. ‘‘චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමී’’ති (සං. නි. 1.237; සු. නි. ආළවකසුත්ත) එත්ථ උරො හදයන්ති වුත්තං. ‘‘හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී’’ති (ම. නි. 1.63) එත්ථ චිත්තං. ‘‘වක්කං හදය’’න්ති (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110) එත්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨෙන ‘‘හදය’’න්ති වුත්තං. තදෙව පරිසුද්ධට්ඨෙන **පණ්ඩරං.** භවඞ්ගං සන්ධායෙතං වුත්තං. යථාහ – ‘‘පභස්සරමිදං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ’’න්ති (අ. නි. 1.49). තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලම්පි ගඞ්ගාය නික්ඛන්තා නදී ගඞ්ගා විය, ගොධාවරිතො නික්ඛන්තා ගොධාවරී විය ච ‘‘පණ්ඩර’’න්ත්වෙව වුත්තං. යස්මා පන ආරම්මණවිජානනලක්ඛණං චිත්තං උපක්කිලෙසෙන කිලෙසො න හොති, සභාවතො පරිසුද්ධමෙව හොති, උපක්කිලෙසයොගෙ පන සති උපක්කිලිට්ඨං නාම හොති, තස්මාපි ‘‘පණ්ඩර’’න්ති වත්තුං යුජ්ජති.

මනො මනායතනන්ති ඉධ පන මනොගහණං මනස්සෙව ආයතනභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති – ‘‘නයිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං, අථ ඛො මනො එව ආයතනං මනායතන’’න්ති.

ආයතනට්ඨො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. මනතෙ ඉති මනො, විජානාතීති අත්ථො. අට්ඨකථාචරියා පනාහු – නාළියා මිනමානො විය මහාතුලාය ධාරයමානො විය ච ආරම්මණං ජානාතීති මනො, තදෙව මනනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, මනොව ඉන්ද්‍රියං **මනින්ද්‍රියං.**

විජානාතීති **විඤ්ඤාණං.** විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො.** රුළ්හිතො ඛන්ධො වුත්තො. රාසට්ඨෙන හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං. තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො රුක්ඛං ඡින්දතීති වුච්චති, එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකම්පි විඤ්ඤාණං රුළ්හිතො ‘‘විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො’’ති වුත්තං. යස්මා පන රාසට්ඨොයෙව ඛන්ධට්ඨො න හොති, කොට්ඨාසට්ඨොපි ඛන්ධට්ඨොයෙව, තස්මා කොට්ඨාසට්ඨෙන විඤ්ඤාණකොට්ඨාසොතිපි අත්ථො. **තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතූති** තෙසං ඵස්සාදීනං සම්පයුත්තධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිඤ්හි පදෙ

එකමෙව චිත්තං මිනනට්ඨෙන මනො, විජානනට්ඨෙන විඤ්ඤාණං, සභාවට්ඨෙන, නිස්සත්තට්ඨෙන වා ධාතූති තීහි නාමෙහි වුත්තං.

177.

අභිප්පමොදොති අධිකා තුට්ඨි.

178. සමාධිනිද්දෙසෙ අචලභාවෙන ආරම්මණෙ තිට්ඨතීති **ඨිති**. පරතො පදද්වයං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. අපිච සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණම්හි සම්පිණ්ඩෙත්වා තිට්ඨතීති **සණ්ඨිති**. ආරම්මණං ඔගාහෙත්වා අනුපවිසිත්වා තිට්ඨතීති **අවට්ඨිති**. කුසලපක්ඛස්මිං හි චත්තාරො ධම්මා ආරම්මණං ඔගාහන්ති සද්ධා සති සමාධි පඤ්ඤාති. තෙනෙව සද්ධා ''ඔකප්පනා''ති වුත්තා, සති ''අපිලාපනතා''ති, සමාධි ''අවට්ඨිති''ති, පඤ්ඤා ''පරියොගාහනා''ති. අකුසලපක්ඛෙ පන තයො ධම්මා ආරම්මණං ඔගාහන්ති තණ්හා දිට්ඨි අවිජ්ජාති. තෙනෙව තෙ ''ඔඝා''ති වුත්තා. උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙන පවත්තස්ස විසාහාරස්ස පටිපක්ඛතො **අවිසාහාරො,** අවිසාහරණන්ති අත්ථො. උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව ගච්ඡන්තං චිත්තං වික්ඛිපති නාම, අයං පන තථා න හොතීති **අවික්ඛෙපො.** උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව චිත්තං විසාහටං නාම හොති, ඉතො චිතො ච හරීයති, අයං පන අවිසාහටස්ස මානසස්ස භාවොති **අවිසාහටමානසතා.**

සමථොති තිවිධො සමථො චිත්තසමථො අධිකරණසමථො සබ්බසඞ්ඛාරසමථොති. තත්ථ අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිත්තෙකග්ගතා **චිත්තසමථො** නාම. තඤ්හි ආගම්ම චිත්තචලනං චිත්තවිප්ඵන්දනං සම්මති වූපසම්මති, තස්මා සො ''චිත්තසමථො''ති වුච්චති. සම්මුඛාවිනයාදිසත්තවිධො **අධිකරණසමථො** නාම. තඤ්හි ආගම්ම තානි තානි අධිකරණානි සම්මන්ති වූපසම්මන්ති, තස්මා සො ''අධිකරණසමථො''ති වුච්චති. යස්මා පන සබ්බෙ සඞ්ඛාරා නිබ්බානං ආගම්ම සම්මන්ති වූපසම්මන්ති, තස්මා තං **සබ්බසඞ්ඛාරසමථොති** වුච්චති. ඉමස්මිං අත්ථෙ චිත්තසමථො අධිප්පෙතො. සමාධිලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති **සමාධින්ද්‍රියං.** උද්ධච්චෙ න කම්පතීති **සමාධිබලං. සම්මාසමාධීති** යාථාවසමාධි නිය්‍යානිකසමාධි කුසලසමාධි.

179. **රාගතො විමොචයං චිත්තන්ති**ආදීහි දසහි කිලෙසවත්ථූහි විමොචනං වුත්තං. ථිනග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ මිද්ධග්ගහණං, උද්ධච්චග්ගහණෙනෙව ච කුක්කුච්චග්ගහණං කතං හොතීති අඤ්ඤෙසු පාඨෙසු සහචාරිත්තා කිලෙසවත්ථුතො විමොචනවචනෙනෙව පඨමජ්ඣානාදීහි නීවරණාදිතො විමොචනං, අනිච්චානුපස්සනාදීහි නිච්චසඤ්ඤාදිතො ච විමොචනං වුත්තමෙව හොතීති. **කථං තං චිත්තං අනුපස්සතීති** එත්ථ පෙය්‍යාලෙ ච අනිච්චානුපස්සනාදීහි නිච්චසඤ්ඤාදීනං

පහානං වුත්තමෙව. චත්තාරි සුත්තන්තිකවත්ථූනි තතියචතුක්කවසෙන වෙදිතබ්බානීති.

තතියචතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

180. චතුත්ථචතුක්කනිද්දෙසෙ ''අනිද්දිට්ඨෙ නපුංසක''න්ති වචනතො අසුකන්ති අනිද්දිට්ඨත්තා ''අනිච්චන්ති කිං අනිච්ච''න්ති නපුංසකවචනෙන පුච්ඡා කතා. **උප්පාදවයට්ඨෙනාති** උප්පාදවයසඞ්ඛාතෙන අත්ථෙන, උප්පාදවයසභාවෙනාති අත්ථො. එත්ථ ච පඤ්චක්ඛන්ධා සභාවලක්ඛණං, පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උප්පාදවයා විකාරලක්ඛණං. එතෙන හුත්වා අභාවෙන අනිච්චාති වුත්තං හොති. තෙනෙව ච අට්ඨකථායං ''සඞ්ඛතලක්ඛණවසෙන අනිච්චතාති තෙසංයෙව උප්පාදවයඤ්ඤථත්ත''න්ති ච වත්වාපි ''හුත්වා අභාවො වා''ති වුත්තං. එතෙන හුත්වා අභාවාකාරො අනිච්චලක්ඛණන්ති වුත්තං හොති. ''පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයබ්බයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ඤාය ලක්ඛණානී''ති පෙය්‍යාලං කත්වා වුත්තං. **ධම්මාති** රූපක්ඛන්ධාදයො යථාවුත්තධම්මා.

විරාගානුපස්සීනිද්දෙසෙ **රූපෙ ආදීනවං දිස්වාති** භඞ්ගානුපස්සනතො පට්ඨාය පරතො වුත්තෙහි අනිච්චට්ඨාදීහි රූපක්ඛන්ධෙ ආදීනවං දිස්වා. **රූපවිරාගෙති** නිබ්බානෙ. නිබ්බානඤ්හි ආගම්ම රූපං විරජ්ජති අපුනරුප්පත්තිධම්මතං ආපජ්ජනෙන නිරුජ්ඣති, තස්මා නිබ්බානං ''රූපවිරාගො''ති වුච්චති. **ඡන්දජාතො හොතීති** අනුස්සවවසෙන උප්පන්නධම්මච්ඡන්දො හොති. **සද්ධාධිමුත්තොති** තස්මිංයෙව නිබ්බානෙ සද්ධාය ච අධිමුත්තො නිච්ඡිතො. **චිත්තඤ්චස්ස ස්වාධිට්ඨිතන්ති** අස්ස යොගිස්ස චිත්තං ඛයවිරාගසඞ්ඛාතෙ රූපභඞ්ගෙ ආරම්මණවසෙන, අච්චන්ත විරාගසඞ්ඛාතෙ රූපවිරාගෙ නිබ්බානෙ අනුස්සවවසෙන සුට්ඨු අධිට්ඨිතං සුට්ඨු පතිට්ඨිතං හොතීති සම්බන්ධතො වෙදිතබ්බං. **රූපෙ විරාගානුපස්සීති** රූපස්ස ඛයවිරාගො රූපෙ විරාගොති පකතිභුම්මවචනෙන වුත්තො. රූපස්ස අච්චන්තවිරාගො රූපෙ විරාගොති නිමිත්තත්ථෙ භුම්මවචනෙන වුත්තො. තං දුවිධම්පි විරාගං ආරම්මණතො අජ්ඣාසයතො ච අනුපස්සනසීලො ''රූපෙ විරාගානුපස්සී''ති වුත්තො. එස නයො වෙදනාදීසු. නිරොධානුපස්සීපදනිද්දෙසෙපි එසෙව නයො.

181. **කතිහාකාරෙහීති**ආදි පනෙත්ථ විසෙසො – තත්ථ අවිජ්ජාදීනං පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානං ආදීනවනිරොධදස්සනෙනෙව රූපාදීනම්පි ආදීනවනිරොධා දස්සිතා හොන්ති තෙසම්පි පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානතිවත්තනතො. ඉමිනා එව ච විසෙසවචනෙන විරාගානුපස්සනතො නිරොධානුපස්සනාය විසිට්ඨභාවො වුත්තො හොති. තත්ථ **අනිච්චට්ඨෙනාති** ඛයට්ඨෙන, හුත්වා අභාවට්ඨෙන වා. **දුක්ඛට්ඨෙනාති** භයට්ඨෙන, පටිපීළනට්ඨෙන වා. **අනත්තට්ඨෙනාති** අසාරකට්ඨෙන,

අවසවත්තනට්ඨෙන වා. **සන්තාපට්ඨෙනාති** කිලෙසසන්තාපනට්ඨෙන. **විපරිණාමට්ඨෙනාති** ජරාභඞ්ගවසෙන ද්විධා පරිණාමනට්ඨෙන. **නිදානනිරොධෙනාති** මූලපච්චයාභාවෙන. **නිරුජ්ඣතීති** න භවති. **සමුදයනිරොධෙනාති** ආසන්නපච්චයාභාවෙන. මූලපච්චයො හි බ්‍යාධිස්ස අසප්පායභොජනං විය නිදානන්ති වුත්තො, ආසන්නපච්චයො බ්‍යාධිස්ස වාතපිත්තසෙම්හා විය සමුදයොති වුත්තො. නිදානඤ්හි නිච්ඡයෙන දදාති ඵලමිති නිදානං, සමුදයො පන සුට්ඨු උදෙති එතස්මා ඵලමිති සමුදයො. **ජාතිනිරොධෙනාති** මූලපච්චයස්ස උප්පත්තිඅභාවෙන. **පභවනිරොධෙනාති** ආසන්නපච්චයස්ස උප්පත්තිඅභාවෙන. ජාතියෙව හි පභවති එතස්මා දුක්ඛන්ති පභවොති වත්තුං යුජ්ජති. **හෙතුනිරොධෙනාති** ජනකපච්චයාභාවෙන. **පච්චයනිරොධෙනාති** උපත්ථම්භකපච්චයාභාවෙන. මූලපච්චයොපි හි ආසන්නපච්චයො ච ජනකපච්චයො උපත්ථම්භකපච්චයො ච හොතියෙව. එතෙහි තික්ඛවිපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගනිරොධො, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදනිරොධො වුත්තො හොති. **ඤාණුප්පාදෙනාති** තික්ඛවිපස්සනාඤාණස්ස වා මග්ගඤාණස්ස වා උප්පාදෙන. **නිරොධුපට්ඨානෙනාති** විපස්සනාක්ඛණෙ පච්චක්ඛතො ඛයනිරොධස්ස අනුස්සවවසෙන නිරොධසඞ්ඛාතස්ස නිබ්බානස්ස උපට්ඨානෙන, මග්ගක්ඛණෙ පච්චක්ඛතො ච නිබ්බානස්ස උපට්ඨානෙන. එතෙහි විසයවිසයිනියමොව කතො හොති, තදඞ්ගසමුච්ඡෙදනිරොධො ච වුත්තො හොති.

182. පටිනිස්සග්ගානුපස්සීපදනිද්දෙසෙ **රූපං පරිච්චජතීති** ආදීනවදස්සනෙන නිරපෙක්ඛතාය රූපක්ඛන්ධං පරිච්චජති. **පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගොති** පරිච්චාගට්ඨෙන පටිනිස්සග්ගොති වුත්තං හොති. එතෙන පටිනිස්සග්ගපදස්ස පරිච්චාගට්ඨො වුත්තො, තස්මා කිලෙසානං පජහනන්ති අත්ථො. එත්ථ ච වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනා කිලෙසෙ තදඞ්ගවසෙන පරිච්චජති, මග්ගො සමුච්ඡෙදවසෙන. **රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති** වුට්ඨානගාමිනී තංනින්නතාය පක්ඛන්දති, මග්ගො ආරම්මණකරණෙන. **පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගොති** පක්ඛන්දනට්ඨෙන පටිනිස්සග්ගොති වුත්තං හොති. එතෙන පටිනිස්සග්ගපදස්ස පක්ඛන්දනට්ඨො වුත්තො, තස්මා චිත්තස්ස නිබ්බානෙ විස්සජ්ජනන්ති අත්ථො. චත්තාරි සුත්තන්තිකවත්ථූනි චතුත්ථචතුක්කවසෙන වෙදිතබ්බානි. ඉමස්මිං චතුක්කෙ ජරාමරණෙ වත්තබ්බංහෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සතිපට්ඨානෙසු ච ‘‘කායෙ කායානුපස්සනා, චිත්තෙ චිත්තානුපස්සනා’’ති කායචිත්තානං එකත්තවොහාරවසෙන එකවචනනිද්දෙසො කතො. ‘‘වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනා, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සනා’’ති වෙදනාධම්මානං නානත්තවොහාරවසෙන බහුවචනනිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බොති.

චතුත්ථචතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච සතොකාරිඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා.

6. ඤාණරාසිඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

183. ඉදානි ඡහි රාසීහි උද්දිට්ඨඤාණෙසු චතුවීසතිසමාධිඤාණනිද්දෙසෙ තාව කායානුපස්සනාදීනං තිණ්ණං චතුක්කානං වසෙන ද්වාදසන්නං වත්ථූනං එකෙකස්මිං අස්සාසවසෙන එකො, පස්සාසවසෙන එකොති ද්වෙ ද්වෙ සමාධීති ද්වාදසසු වත්ථූසු චතුවීසති සමාධයො හොන්ති. ඣානක්ඛණෙ තෙහි සම්පයුත්තානි චතුවීසතිසමාධිවසෙන ඤාණානි.

ද්වාසත්තතිවිපස්සනාඤාණනිද්දෙසෙ **දීඝං අස්සාසාති** ‘‘දීඝ’’න්තිවුත්තඅස්සාසතො. කිං වුත්තං හොති? දීඝං අස්සාසහෙතු ඣානං පටිලභිත්වා සමාහිතෙන චිත්තෙන විපස්සනාක්ඛණෙ අනිච්චතො අනුපස්සනට්ඨෙන විපස්සනාති වුත්තං හොති. එස නයො උත්තරත්‍රාපි. තෙසංයෙව ද්වාදසන්නං වත්ථූනං එකෙකස්මිං අස්සාසවසෙන තිස්සො, පස්සාසවසෙන තිස්සොති ඡ ඡ අනුපස්සනාති ද්වාදසසු වත්ථූසු ද්වාසත්තති අනුපස්සනා හොන්ති. තා එව ද්වාසත්තති අනුපස්සනා ද්වාසත්තතිවිපස්සනාවසෙන ඤාණානි.

නිබ්බිදාඤාණනිද්දෙසෙ **අනිච්චානුපස්සී අස්සසන්ති** අනිච්චානුපස්සී හුත්වා අස්සසන්තො, අනිච්චානුපස්සී හුත්වා වත්තෙන්තොති අත්ථො. ‘‘අස්සස’’න්ති ච ඉදං වචනං හෙතුඅත්ථෙ දට්ඨබ්බං. **යථාභූතං ජානාති පස්සතීති නිබ්බිදාඤාණන්ති** කලාපසම්මසනතො පට්ඨාය යාව භඞ්ගානුපස්සනා පවත්තවිපස්සනාඤාණෙන සඞ්ඛාරානං යථාසභාවං ජානාති, චක්ඛුනා දිට්ඨමිව ච තෙනෙව ඤාණචක්ඛුනා පස්සති. තස්මා නිබ්බිදාඤාණං නාමාති අත්ථො, සඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දඤාණං නාමාති වුත්තං හොති. උපරි භයතූපට්ඨානාදීනං මුඤ්චිතුකම්‍යතාදීනඤ්ච ඤාණානං විසුං ආගතත්තා ඉධ යථාවුත්තානෙව විපස්සනාඤාණානි නිබ්බිදාඤාණානීති වෙදිතබ්බානි.

නිබ්බිදානුලොමඤාණනිද්දෙසෙ **අනිච්චානුපස්සී අස්සසන්ති** අනිච්චානුපස්සිනො අස්සසන්තස්ස. සාමිඅත්ථෙ පච්චත්තවචනං. **භයතුපට්ඨානෙ පඤ්ඤාති**වචනෙනෙව භයතුපට්ඨානආදීනවානුපස්සනානිබ්බිදානුපස්සනාඤාණානි වුත්තානි හොන්ති තිණ්ණං එකලක්ඛණත්තා. ඉමානි තීණි ඤාණානි අනන්තරා වුත්තානං නිබ්බිදාඤාණානං අනුකූලභාවෙන අනුලොමතො නිබ්බිදානුලොමඤාණානීති වුත්තානි.

නිබ්බිදාපටිප්පස්සද්ධිඤාණනිද්දෙසෙ **අනිච්චානුපස්සී අස්සසන්ති** අනන්තරසදිසමෙව. **පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤාති**වචනෙනෙව මුඤ්චිතුකම්‍යතාපටිසඞ්ඛානුපස්සනාසඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණානි වුත්තානි හොන්ති තිණ්ණං එකලක්ඛණත්තා. ‘‘පටිසඞ්ඛා

සන්තිට්ඨනා''තිවචනෙනෙව අනුලොමඤාණමග්ගඤාණානිපි ගහිතානි හොන්ති. සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණඅනුලොමඤාණානිපි හි නිබ්බිදාය සිඛාප්පත්තත්තා නිබ්බිදාජනනබ්‍යාපාරප්පහානෙන නිබ්බිදාපටිප්පස්සද්ධිඤාණානි නාම හොන්ති. මග්ගඤාණං පන නිබ්බිදාපටිප්පස්සද්ධන්තෙ උප්පජ්ජනතො නිබ්බිදාපටිප්පස්සද්ධිඤාණං නාම හොතීති අතිවිය යුජ්ජතීති. නිබ්බිදානුලොමඤාණෙසු විය ආදිභූතං මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණං අග්ගහෙත්වා ''පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා''ති අන්තෙ ඤාණද්වයග්ගහණං මග්ගඤාණසඞ්ගහණත්ථං. මුඤ්චිතුකම්‍යතාති හි වුත්තෙ අනුලොමඤාණං සඞ්ගය්හති, න මග්ගඤාණං. මග්ගඤාණඤ්හි මුඤ්චිතුකම්‍යතා නාම න හොති, කිච්චසිද්ධියං සන්තිට්ඨනතො පන සන්තිට්ඨනා නාම හොති. අට්ඨකථායම්පි ච ''ඵුසනාති අප්පනා''ති වුත්තං. ඉදඤ්ච මග්ගඤාණං නිබ්බානෙ අප්පනාති කත්වා සන්තිට්ඨනා නාම හොතීති ''සන්තිට්ඨනා''තිවචනෙන මග්ගඤාණම්පි සඞ්ගය්හති. නිබ්බිදානුලොමඤාණානිපි අත්ථතො නිබ්බිදාඤාණානෙව හොන්තීති තානිපි නිබ්බිදාඤාණෙහි සඞ්ගහෙත්වා නිබ්බිදාපටිප්පස්සද්ධිඤාණානීති නිබ්බිදාගහණමෙව කතං, න නිබ්බිදානුලොමග්ගහණං. තීසුපි චෙතෙසු ඤාණට්ඨකනිද්දෙසෙසු චතුත්ථස්ස ධම්මානුපස්සනාචතුක්කස්ස වසෙන වුත්තානං චතුන්නං වත්ථූනං එකෙකස්මිං අස්සාසවසෙන එකං, පස්සාසවසෙන එකන්ති ද්වෙ ද්වෙ ඤාණානීති චතූසු වත්ථූසු අට්ඨ ඤාණානි හොන්ති.

විමුත්තිසුඛඤාණනිද්දෙසෙ **පහීනත්තාති** පහානං දස්සෙත්වා තස්ස පහානස්ස සමුච්ඡෙදප්පහානත්තං දස්සෙන්තො **සමුච්ඡින්නත්තාති** ආහ. **විමුත්තිසුඛෙ ඤාණන්ති** ඵලවිමුත්තිසුඛසම්පයුත්තඤාණඤ්ච ඵලවිමුත්තිසුඛාරම්මණපච්චවෙක්ඛණඤාණඤ්ච. අනුසයවත්ථුස්ස කිලෙසස්ස පහානෙන පරියුට්ඨානදුච්චරිතවත්ථුප්පහානං හොතීති දස්සනත්ථං පුන අනුසයානං පහානං වුත්තං. එකවීසතිඵලඤාණං සන්ධාය පහීනකිලෙසගණනායපි ඤාණගණනා කතා හොති, පච්චවෙක්ඛණඤාණඤ්ච සන්ධාය පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණගණනාය ඵලපච්චවෙක්ඛණඤාණගණනා කතා හොතීති.

ඤාණරාසිඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථාය

ආනාපානස්සතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉන්ද්‍රියකථා

1. පඨමසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

184. ඉදානි ආනාපානස්සතිකථානන්තරං කථිතාය ඉන්ද්‍රියකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා අනුප්පත්තා. අයඤ්හි ඉන්ද්‍රියකථා ආනාපානස්සතිභාවනාය උපකාරකානං ඉන්ද්‍රියානං අභාවෙ ආනාපානස්සතිභාවනාය අභාවතො තදුපකාරකානං ඉන්ද්‍රියානං විසොධනාදිවිධිදස්සනත්ථං ආනාපානස්සතිකථානන්තරං කථිතාති තඤ්ච කථෙතබ්බං ඉන්ද්‍රියකථං අත්තනා භගවතො සම්මුඛා සුතං විඤ්ඤාතාධිප්පායසුත්තන්තිකදෙසනං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා තදත්ථප්පකාසනවසෙන කථෙතුකාමො පඨමං තාව **එවං මෙ සුතන්ති**ආදිමාහ.

තත්ථ **එවන්ති** නිපාතපදං. **මෙති**ආදීනි නාමපදානි. **විහරතීති** එත්ථ **වි**-ඉති උපසග්ගපදං, **හරතීති** ආඛ්‍යාතපදන්ති ඉමිනා තාව නයෙන පදවිභාගො වෙදිතබ්බො.

අත්ථතො පන උපමූපදෙසගරහපසංසනාකාරවචනග්ගහණෙසු **එවං**-සද්දො දිස්සති නිදස්සනත්ථෙ ච අවධාරණත්ථෙ ච. ඉධ පන එවංසද්දො ආකාරත්ථෙ නිදස්සනත්ථෙ ච විඤ්ඤුජනෙන පවුත්තො, තථෙව අවධාරණත්ථෙ ච.

තත්ථ ආකාරත්ථෙන **එවං**සද්දෙන එතමත්ථං දීපෙති – නානානයනිපුණමනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං විවිධපාටිහාරියං ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරං සබ්බසත්තානං සකසකභාසානුරූපතො සොතපථමාගච්ඡන්තං තස්ස භගවතො වචනං සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං, සබ්බථාමෙන පන සොතුකාමතං ජනෙත්වාපි එවං මෙ සුතං, මයාපි එකෙනාකාරෙන සුතන්ති.

නිදස්සනත්ථෙන ‘‘නාහං සයම්භූ, න මයා ඉදං සච්ඡිකත’’න්ති අත්තානං පරිමොචෙන්තො ‘‘එවං මෙ සුතං, මයාපි එවං සුත’’න්ති ඉදානි වත්තබ්බං සකලං සුත්තං නිදස්සෙති.

අවධාරණත්ථෙන ථෙරො සාරිපුත්තො ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො’’ති (අ. නි. 1.188-189), ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකපුග්ගලම්පි සමනුපස්සාමි, යො එවං තථාගතෙන අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිතං සම්මදෙව අනුප්පවත්තෙති යථයිදං, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො. සාරිපුත්තො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිතං සම්මදෙව අනුප්පවත්තෙතී’’තිඑවමාදිනා (අ. නි. 1.187) නයෙන භගවතා පසත්ථභාවානුරූපං අත්තනො ධාරණබලං දස්සෙන්තො සත්තානං සොතුකාමතං ජනෙති ‘‘එවං මෙ සුතං, තඤ්ච ඛො

අත්ථතො වා බ්‍යඤ්ජනතො වා අනූනමනධිකං, එවමෙව, න අඤ්ඤථා දට්ඨබ්බ''න්ති.

මෙසද්දො කරණසම්පදානසාමිඅත්ථෙසු දිස්සති. ඉධ පන ''මයා සුතං, මම සුත''න්ති ච අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

සුතන්ති අයංසද්දො සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ච විස්සුතගමනකිලින්නඋපචිතඅනුයොගසොතවිඤ්ඤෙය්‍යෙසු දිස්සති විඤ්ඤාතෙපි ච සොතද්වාරානුසාරෙන. ඉධ පනස්ස සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිතන්ති වා උපධාරණන්ති වා අත්ථො. මෙ-සද්දස්ස හි මයාතිඅත්ථෙ සති ''එවං මයා සුතං සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිත''න්ති යුජ්ජති, මමාතිඅත්ථෙ සති ''එවං මම සුතං සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරණ''න්ති යුජ්ජති.

අපිච ''එවං මෙ සුත''න්ති අත්තනා උප්පාදිතභාවං අප්පටිජානන්තො පුරිමසවනං විවරන්තො ''සම්මුඛා පටිග්ගහිතමිදං මයා තස්ස භගවතො චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදස්ස දසබලධරස්ස ආසභට්ඨානට්ඨායිනො සීහනාදනාදිනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස ධම්මිස්සරස්ස ධම්මරාජස්ස ධම්මාධිපතිනො ධම්මදීපස්ස ධම්මසරණස්ස සද්ධම්මවරචක්කවත්තිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස වචනං, න එත්ථ අත්ථෙ වා ධම්මෙ වා පදෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා කඞ්ඛා වා විමති වා කාතබ්බා''ති ඉමස්මිං ධම්මෙ අස්සද්ධියං විනාසෙති, සද්ධාසම්පදං උප්පාදෙතීති. තෙනෙතං වුච්චති –

''විනාසයති අස්සද්ධං, සද්ධං වඩ්ඪෙති සාසනෙ;
එවං මෙ සුතමිච්චෙවං, වදං ගොතමසාවකො''ති.

එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො. **සමයන්ති** පරිච්ඡින්නනිද්දෙසො. **එකං සමයන්ති** අනියමිතපරිදීපනං. තත්ථ **සමයසද්දො** –

සමවායෙ ඛණෙ කාලෙ, සමූහෙ හෙතුදිට්ඨීසු;
පටිලාභෙ පහානෙ ච, පටිවෙධෙ ච දිස්සති.

ඉධ පනස්ස කාලො අත්ථො. තෙන සංවච්ඡරඋතුමාසද්ධමාසරත්තින්දිවපුබ්බණ්හමජ්ඣන්හිකසායන්හපඨම-මජ්ඣිමපච්ඡිමයාමමුහුත්තාදීසු කාලප්පභෙදභූතෙසු සමයෙසු එකං සමයන්ති දීපෙති.

තත්ථ කිඤ්චාපි එතෙසු සංවච්ඡරාදීසු සමයෙසු යං යං සුත්තං යම්හි යම්හි සංවච්ඡරෙ උතුම්හි මාසෙ පක්ඛෙ රත්තිභාගෙ දිවසභාගෙ වා වුත්තං, සබ්බං තං ථෙරස්ස සුවිදිතං සුවවත්ථාපිතං පඤ්ඤාය. යස්මා පන ''එවං මෙ සුතං අසුකසංවච්ඡරෙ අසුකඋතුම්හි අසුකමාසෙ අසුකපක්ඛෙ අසුකරත්තිභාගෙ

අසුකදිවසභාගෙ වා''ති එවං වුත්තෙ න සක්කා සුඛෙන ධාරෙතුං වා උද්දිසිතුං වා උද්දිසාපෙතුං වා, බහු ච වත්තබ්බං හොති, තස්මා එකෙනෙව පදෙන තමත්ථං සමොධානෙත්වා ''එකං සමය''න්ති ආහ.

යෙ වා ඉමෙ ගබ්භොක්කන්තිසමයො ජාතිසමයො සංවෙගසමයො අභිනික්ඛමනසමයො දුක්කරකාරිකසමයො මාරවිජයසමයො අභිසම්බොධිසමයො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො දෙසනාසමයො පරිනිබ්බානසමයොතිඑවමාදයො භගවතො දෙවමනුස්සෙසු අතිවිය පකාසා අනෙකකාලප්පභෙදා එව සමයා, තෙසු සමයෙසු දෙසනාසමයසඞ්ඛාතං එකං සමයන්ති දීපෙති. යො වායං ඤාණකරුණාකිච්චසමයෙසු කරුණාකිච්චසමයො, අත්තහිතපරහිතපටිපත්තිසමයෙසු පරහිතපටිපත්තිසමයො, සන්නිපතිතානං කරණීයද්වයසමයෙසු ධම්මිකථාසමයො, දෙසනාපටිපත්තිසමයෙසු දෙසනාසමයො, තෙසුපි සමයෙසු අඤ්ඤතරං සමයං සන්ධාය ''එකං සමය''න්ති ආහ.

යස්මා පන ''එකං සමය''න්ති අච්චන්තසංයොගත්ථො සම්භවති. යඤ්හි සමයං භගවා ඉමං අඤ්ඤං වා සුත්තන්තං දෙසෙසි, අච්චන්තමෙව තං සමයං කරුණාවිහාරෙන විහාසි, තස්මා තදත්ථජොතනත්ථං ඉධ උපයොගවචනනිද්දෙසො කතොති.

තෙනෙතං වුච්චති –

''තං තං අත්ථමපෙක්ඛිත්වා, භුම්මෙන කරණෙන ච;
අඤ්ඤත්‍ර සමයො වුත්තො, උපයොගෙන සො ඉධා''ති.

පොරාණා පන වණ්ණයන්ති – ''තස්මිං සමයෙ''ති වා ''තෙන සමයෙනා''ති වා ''තං සමය''න්ති වා අභිලාපමත්තභෙදො එස, සබ්බත්ථ භුම්මමෙවත්ථොති. තස්මා ''එකං සමය''න්ති වුත්තෙපි ''එකස්මිං සමයෙ''ති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

භගවාති ගරු. ගරුඤ්හි ලොකෙ ''භගවා''ති වදන්ති. අයඤ්ච සබ්බගුණවිසිට්ඨතාය සබ්බසත්තානං ගරු, තස්මා ''භගවා''ති වෙදිතබ්බො. පොරාණෙහිපි වුත්තං –

''භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
ගරු ගාරවයුත්තො සො, භගවා තෙන වුච්චතී''ති.

අපිච –

''භාග්‍යවා භග්ගවා යුත්තො, භගෙහි ච විභත්තවා;
භත්තවා වන්තගමනො, භවෙසු භගවා තතො''ති. –

ඉමිස්සාපි ගාථාය වසෙන අස්ස පදස්ස විත්ථාරතො අත්ථො වෙදිතබ්බො. සො ච **විසුද්ධිමග්ගෙ** බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.123 ආදයො) වුත්තොයෙව.

එත්තාවතා චෙත්ථ **එවන්ති** වචනෙන දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති, **මෙ සුතන්ති** සාවකසම්පත්තිං, **එකං සමයන්ති** කාලසම්පත්තිං, **භගවාති** දෙසකසම්පත්තිං.

සාවත්ථියන්ති එත්ථ ච සවත්ථස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානභූතා නගරී සාවත්ථී, යථා කාකන්දී මාකන්දීති එවං තාව අක්ඛරචින්තකා. අට්ඨකථාචරියා පන භණන්ති – යං කිඤ්චි මනුස්සානං උපභොගපරිභොගං සබ්බමෙත්ථ අත්ථීති සාවත්ථී, සත්ථසමායොගෙ ච කිං භණ්ඩමත්ථීති පුච්ඡිතෙ සබ්බමත්ථීතිපි වචනමුපාදාය සාවත්ථී.

> ''සබ්බදා සබ්බූපකරණං, සාවත්ථියං සමොහිතං;
> තස්මා සබ්බමුපාදාය, සාවත්ථීති පවුච්චතී''ති. –

තස්සං **සාවත්ථියං.** සමීපත්ථෙ භුම්මවචනං. **විහරතීති** අවිසෙසෙන ඉරියාපථදිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙසු අඤ්ඤතරවිහාරසමඞ්ගිපරිදීපනමෙතං, ඉධ පන ඨානගමනාසනසයනප්පභෙදෙසු ඉරියාපථෙසු අඤ්ඤතරඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං. තෙන ඨිතොපි ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි සයානොපි භගවා ''විහරති''ච්චෙව වෙදිතබ්බො. සො හි භගවා එකං ඉරියාපථබාධනං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා අපරිපතන්තමත්තභාවං හරති පවත්තෙති, තස්මා ''විහරතී''ති වුච්චති.

ජෙතවනෙති එත්ථ අත්තනො පච්චත්ථිකජනං ජිනාතීති ජෙතො, රඤ්ඤො වා අත්තනො පච්චත්ථිකජනෙ ජිතෙ ජාතොති ජෙතො, මඞ්ගලකම්‍යතාය වා තස්ස එවංනාමමෙව කතන්ති ජෙතො, වනයතීති වනං, අත්තසම්පදාය සත්තානං භත්තිං කාරෙති, අත්තනි සිනෙහං උප්පාදෙතීති අත්ථො. වනුතෙ ඉති වා වනං, නානාවිධකුසුමගන්ධසම්මොදමත්තකොකිලාදිවිහඞ්ගාභිරුතෙහි මන්දමාරුතචලිතරුක්ඛසාඛාවිටපපල්ලවපලාසෙහි ''එථ මං පරිභුඤ්ජථා''ති පාණිනො යාචති වියාති අත්ථො. ජෙතස්ස වනං ජෙතවනං. තඤ්හි ජෙතෙන රාජකුමාරෙන රොපිතං සංවද්ධිතං පරිපාලිතං, සො ච තස්ස සාමී අහොසි, තස්මා ජෙතවනන්ති වුච්චති. තස්මිං ජෙතවනෙ. වනඤ්ච නාම රොපිමං සයංජාතන්ති දුවිධං. ඉදඤ්ච වෙළුවනාදීනි ච රොපිමානි, අන්ධවනමහාවනාදීනි සයංජාතානි.

අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙති සුදත්තො නාම සො ගහපති මාතාපිතූහි කතනාමවසෙන. සබ්බකාමසමිද්ධතාය පන විගතමච්ඡෙරතාය කරුණාදිගුණසමඞ්ගිතාය ච නිච්චකාලං අනාථානං පිණ්ඩමදාසි, තෙන

අනාථපිණ්ඩිකොති සඞ්ඛං ගතො. ආරමන්ති එත්ථ පාණිනො, විසෙසෙන වා පබ්බජිතාති ආරාමො, තස්ස පුප්ඵඵලාදිසොභාය නාතිදූරනච්චාසන්නතාදිපඤ්චවිධසෙනාසනඞ්ගසම්පත්තියා ච තතො තතො ආගම්ම රමන්ති අභිරමන්ති, අනුක්කණ්ඨිතා හුත්වා නිවසන්තීති අත්ථො. වුත්තප්පකාරාය වා සම්පත්තියා තත්ථ තත්ථ ගතෙපි අත්තනො අබ්භන්තරං ආනෙත්වා රමාපෙතීති ආරාමො. සො හි අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා ජෙතස්ස රාජකුමාරස්ස හත්ථතො අට්ඨාරසහි හිරඤ්ඤකොටීහි කොටිසන්ථරෙන කිණිත්වා අට්ඨාරසහි හිරඤ්ඤකොටීහි සෙනාසනානි කාරාපෙත්වා අට්ඨාරසහි හිරඤ්ඤකොටීහි විහාරමහං නිට්ඨාපෙත්වා එවං චතුපඤ්ඤාසහිරඤ්ඤකොටිපරිච්චාගෙන බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නියාදිතො, තස්මා ‘‘අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො’’ති වුච්චති. තස්මිං **අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ**.

එත්ථ ච ‘‘ජෙතවනෙ’’තිවචනං පුරිමසාමිපරිකිත්තනං, ‘‘අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති පච්ඡිමසාමිපරිකිත්තනං. කිමෙතෙසං පරිකිත්තනෙ පයොජනන්ති? පුඤ්ඤකාමානං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනං. තත්ථ හි ද්වාරකොට්ඨකපාසාදමාපනෙ භූමිවික්කයලද්ධා අට්ඨාරස හිරඤ්ඤකොටියො අනෙකකොටිඅග්ඝනකා රුක්ඛා ච ජෙතස්ස පරිච්චාගො, චතුපඤ්ඤාස හිරඤ්ඤකොටියො අනාථපිණ්ඩිකස්ස. ඉති තෙසං පරිකිත්තනෙන එවං පුඤ්ඤකාමා පුඤ්ඤානි කරොන්තීති දස්සෙන්තො ආයස්මා සාරිපුත්තො අඤ්ඤෙපි පුඤ්ඤකාමෙ තෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජෙති.

තත්ථ සියා – යදි තාව භගවා සාවත්ථියං විහරති, ‘‘ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති න වත්තබ්බං. අථ තත්ථ විහරති, ‘‘සාවත්ථිය’’න්ති න වත්තබ්බං. න හි සක්කා උභයත්ථ එකං සමයං විහරිතුන්ති. න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, නනු අවොචුම්හ ‘‘සමීපත්ථෙ භුම්මවචන’’න්ති. තස්මා යථා ගඞ්ගායමුනාදීනං සමීපෙ ගොයූථානි චරන්තානි ‘‘ගඞ්ගාය චරන්ති, යමුනාය චරන්තී’’ති වුච්චන්ති, එවමිධාපි යදිදං සාවත්ථියා සමීපෙ ජෙතවනං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො, තත්ථ විහරන්තො වුච්චති ‘‘සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති. ගොචරගාමනිදස්සනත්ථං හිස්ස සාවත්ථිවචනං, පබ්බජිතානුරූපනිවාසට්ඨානනිදස්සනත්ථං සෙසවචනං.

තත්ථ සාවත්ථිකිත්තනෙන ආයස්මා සාරිපුත්තො භගවතො ගහට්ඨානුග්ගහකරණං දස්සෙති, ජෙතවනාදිකිත්තනෙන පබ්බජිතානුග්ගහකරණං. තථා පුරිමෙන පච්චයග්ගහණතො අත්තකිලමථානුයොගවිවජ්ජනං, පච්ඡිමෙන වත්ථුකාමප්පහානතො කාමසුඛල්ලිකානුයොගවිවජ්ජනූපායං. අථ වා පුරිමෙන ච ධම්මදෙසනාභියොගං, පච්ඡිමෙන විවෙකාධිමුත්තිං. පුරිමෙන කරුණාය

උපගමනං, පච්ඡිමෙන පඤ්ඤාය අපගමනං. පුරිමෙන සත්තානං හිතසුඛනිප්ඵාදනාධිමුත්තතං, පච්ඡිමෙන පරහිතසුඛකරණෙ නිරුපලෙපතං. පුරිමෙන ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගනිමිත්තං ඵාසුවිහාරං, පච්ඡිමෙන උත්තරිමනුස්සධම්මානුයොගනිමිත්තං. පුරිමෙන මනුස්සානං උපකාරබහුලතං, පච්ඡිමෙන දෙවානං. පුරිමෙන ලොකෙ ජාතස්ස ලොකෙ සංවද්ධභාවං, පච්ඡිමෙන ලොකෙන අනුපලිත්තතං. පුරිමෙන ''එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බහුජනහිතාය බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො''ති (අ. නි. 1.170) වචනතො යදත්ථං භගවා උප්පන්නො, තදත්ථපරිදීපනං, පච්ඡිමෙන යත්ථ උප්පන්නො, තදනුරූපවිහාරපරිදීපනං. භගවා හි පඨමං ලුම්බිනිවනෙ, දුතියං බොධිමණ්ඩෙති ලොකියලොකුත්තරස්ස උප්පත්තියා වනෙයෙව උප්පන්නො, තෙනස්ස වනෙයෙව විහාරං දස්සෙතීති එවමාදිනා නයෙනෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

තත්‍රාති දෙසකාලපරිදීපනං. තඤ්හි යං සමයං විහරති, තත්‍ර සමයෙ, යස්මිඤ්ච ජෙතවනෙ විහරති, තත්‍ර ජෙතවනෙති දීපෙති. භාසිතබ්බයුත්තෙ වා දෙසකාලෙ දීපෙති. න හි භගවා අයුත්තෙ දෙසෙ කාලෙ වා ධම්මං දෙසෙති. ''අකාලො ඛො තාව බාහියා''තිආදි (උදා. 10) චෙත්ථ සාධකං. **ඛොති** පදපූරණමත්තෙ අවධාරණත්ථෙ ආදිකාලත්ථෙ වා නිපාතො. **භගවාති** ලොකගරුදීපනං. **භික්ඛූති** කථාසවනයුත්තපුග්ගලවචනං. අපිචෙත්ථ ''භික්ඛකොති භික්ඛු, භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති භික්ඛූ''තිආදිනා (විභ. 510; පාරා. 45) නයෙන වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. **ආමන්තෙසීති** ආලපි අභාසි සම්බොධෙසි, අයමෙත්ථ අත්ථො. අඤ්ඤත්‍ර පන ඤාපනෙපි පක්කොසනෙපි. **භික්ඛවොති** ආමන්තනාකාරදීපනං. තෙන තෙසං භික්ඛූනං භික්ඛනසීලතාභික්ඛනධම්මතාභික්ඛනෙසාධුකාරිතාදිගුණයොගසිද්ධෙන වචනෙන හීනාධිකජනසෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො උද්ධතදීනභාවනිග්ගහං කරොති. ''භික්ඛවො''ති ඉමිනා ච කරුණාවිප්ඵාරසොම්මහදයනයනනිපාතපුබ්බඞ්ගමෙන වචනෙන තෙ අත්තනො මුඛාභිමුඛෙ කරොන්තො තෙනෙව කථෙතුකම්‍යතාදීපකෙන වචනෙන නෙසං සොතුකම්‍යතං ජනෙති. තෙනෙව ච සම්බොධනත්ථෙන වචනෙන සාධුකසවනමනසිකාරෙපි තෙ නියොජෙති. සාධුකසවනමනසිකාරායත්තා හි සාසනසම්පත්ති.

අපරෙසු දෙවමනුස්සෙසු විජ්ජමානෙසු කස්මා භික්ඛූයෙව ආමන්තෙසීති චෙ? ජෙට්ඨසෙට්ඨාසන්නසදාසන්නිහිතභාජනභාවතො. සබ්බපරිසසාධාරණා හි භගවතො ධම්මදෙසනා. පරිසාය ච ජෙට්ඨා භික්ඛූ පඨමුප්පන්නත්තා, සෙට්ඨා අනගාරියභාවං ආදිං කත්වා සත්ථු චරියානුවිධායකත්තා සකලසාසනපටිග්ගාහකත්තා ච, ආසන්නා තත්ථ

නිසින්නෙසු සත්ථුසන්නිකත්තා, සදාසන්නිහිතා සත්ථුසන්තිකාවචරත්තා, ධම්මදෙසනාය ච තෙ එව භාජනං යථානුසිට්ඨං පටිපත්තිසබ්භාවතො.

තත්ථ සියා – කිමත්ථං පන භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො පඨමං භික්ඛූ ආමන්තෙසි, න ධම්මමෙව දෙසෙසීති? සතිජනනත්ථං. පරිසාය හි භික්ඛූ අඤ්ඤං චින්තෙන්තාපි වික්ඛිත්තචිත්තාපි ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තාපි කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තාපි නිසින්නා හොන්ති, තෙ අනාමන්තෙත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ ''අයං දෙසනා කිංනිදානා කිංපච්චයා කතමාය අත්ථුප්පත්තියා දෙසිතා''ති සල්ලක්ඛෙතුං අසක්කොන්තා වික්ඛෙපං ආපජ්ජෙය්‍යුං, දුග්ගහිතං වා ගණ්හෙය්‍යුං. තෙන තෙසං සතිජනනත්ථං භගවා පඨමං ආමන්තෙත්වා පච්ඡා ධම්මං දෙසෙති.

භදන්තෙති ගාරවවචනමෙතං, සත්ථුනො පටිවචනදානං වා. අපිචෙත්ථ ''භික්ඛවො''ති වදමානො භගවා තෙ භික්ඛූ ආලපති, ''භදන්තෙ''ති වදමානා තෙ භගවන්තං පච්චාලපන්ති. තථා ''භික්ඛවො''ති භගවා ආභාසති, ''භදන්තෙ''ති තෙ පච්චාභාසන්ති. ''භික්ඛවො''ති පටිවචනං දාපෙති, භදන්තෙති පටිවචනං දෙන්ති. **තෙ භික්ඛූති** යෙ භගවා ආමන්තෙසි. **භගවතො පච්චස්සොසුන්ති** භගවතො ආමන්තනං පටිඅස්සොසුං, අභිමුඛා හුත්වා සුණිංසු සම්පටිච්ඡිංසු පටිග්ගහෙසුන්ති අත්ථො. **භගවා එතදවොචාති** භගවා එතං ඉදානි වත්තබ්බං සකලසුත්තං අවොච.

එත්තාවතා ච යං ආයස්මතා සාරිපුත්තෙන කමලකුවලයුජ්ජලවිමලසාදුරසසලිලාය පොක්ඛරණියා සුඛාවතරණත්ථං නිම්මලසිලාතලරචනවිලාසසොපානං විප්පකිණ්ණමුත්තාජාලසදිසවාලිකාකිණ්ණපණ්ඩරභූමිභාගං තිත්ථං විය, සුවිභත්තභිත්තිවිචිත්‍රවෙදිකාපරික්ඛිත්තස්ස නක්ඛත්තපථං ඵුසිතුකාමතාය විය, විජම්භිතසමුස්සයස්ස පාසාදවරස්ස සුඛාරොහණත්ථං දන්තමයසණ්හමුදුඵලකකඤ්චනලතාවිනද්ධමණිගණප්පභාසමුදයුජ්ජලසොභං සොපානං විය, සුවණ්ණවලයනූපුරාදිසඞ්ඝට්ටනසද්දසම්මිස්සිතකථිතහසිතමධුරස්සරගෙහජනවිචරිතස්ස උළාරිස්සරියවිභවසොභිතස්ස මහාඝරස්ස සුඛප්පවෙසනත්ථං සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාපවාළාදිජුතිවිසදවිජ්ජොතිතසුප්පතිට්ඨිතවිසාලද්වාරකවාටං මහාද්වාරං විය අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්ස බුද්ධානං දෙසනාඤාණගම්භීරභාවසංසූචකස්ස ඉමස්ස සුත්තස්ස සුඛාවගාහණත්ථං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසපටිමණ්ඩිතං නිදානං භාසිතං, තස්ස අත්ථවණ්ණනා සමත්තා.

සුත්තන්තෙ **පඤ්චාති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **ඉමානි ඉන්ද්‍රියානීති** පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. ඉන්ද්‍රියට්ඨො හෙට්ඨා වුත්තො.

185. ඉදානි ඉමං සුත්තන්තං දස්සෙත්වා ඉමස්මිං සුත්තන්තෙ වුත්තානං ඉන්ද්‍රියානං විසුද්ධිභාවනාවිධානං භාවිතත්තං පටිප්පස්සද්ධිඤ්ච දස්සෙතුකාමො **ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානී**තිආදිමාහ. තත්ථ **විසුජ්ඣන්තී**ති විසුද්ධිං පාපුණන්ති. **අස්සද්ධෙ**ති තීසු රතනෙසු සද්ධාවිරහිතෙ. **සද්ධෙ**ති තීසු රතනෙසු සද්ධාසම්පන්නෙ. **සෙවතො**ති චිත්තෙන සෙවන්තස්ස. **භජතො**ති උපසඞ්කමන්තස්ස. **පයිරුපාසතො**ති සක්කච්චං උපනිසීදන්තස්ස. **පසාදනීයෙ සුත්තන්තෙ**ති පසාදජනකෙ රතනත්තයගුණපටිසංයුත්තෙ සුත්තන්තෙ. **කුසීතෙ**ති කුච්ඡිතෙන ආකාරෙන සීදන්තීති කුසීදා, කුසීදා එව කුසීතා. තෙ කුසීතෙ. **සම්මප්පධානෙ**ති චතුකිච්චසාධකවීරියපටිසංයුත්තසුත්තන්තෙ. **මුට්ඨස්සතී**ති නට්ඨස්සතිකෙ. **සතිපට්ඨානෙ**ති සතිපට්ඨානාධිකාරකෙ සුත්තන්තෙ. **ඣානවිමොක්ඛෙ**ති චතුත්ථජ්ඣානඅට්ඨවිමොක්ඛතිවිධවිමොක්ඛාධිකාරකෙ සුත්තන්තෙ. **දුප්පඤ්ඤෙ**ති නිප්පඤ්ඤෙ, පඤ්ඤාභාවතො වා දුට්ඨා පඤ්ඤා එතෙසන්ති දුප්පඤ්ඤා. තෙ දුප්පඤ්ඤෙ. **ගම්භීරඤාණචරිය**න්ති චතුසච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිපටිසංයුත්තෙ සුත්තන්තෙ, ඤාණකථාසදිසෙ වා. **සුත්තන්තක්ඛන්ධෙ**ති සුත්තන්තකොට්ඨාසෙ. **අස්සද්ධිය**න්තිආදීසු **අස්සද්ධිය**න්ති අස්සද්ධභාවං. අස්සද්ධියෙ ආදීනවදස්සාවී අස්සද්ධියං පජහන්තො සද්ධින්ද්‍රියං භාවෙති, සද්ධින්ද්‍රියෙ ආනිසංසදස්සාවී සද්ධින්ද්‍රියං භාවෙන්තො අස්සද්ධියං පජහති. එස නයො සෙසෙසු. **කොසජ්ජ**න්ති කුසීතභාවං. **පමාද**න්ති සතිවිප්පවාසං. **උද්ධච්ච**න්ති උද්ධතභාවං, වික්ඛෙපන්ති අත්ථො. **පහීනත්තා**ති අප්පනාවසෙන ඣානපාරිපූරියා පහීනත්තා. **සුප්පහීනත්තා**ති වුට්ඨානගාමිනිවසෙන විපස්සනාපාරිපූරියා සුට්ඨු පහීනත්තා. **භාවිතං හොති සුභාවිත**න්ති වුත්තක්කමෙනෙව යොජෙතබ්බං. විපස්සනාය හි විපක්ඛවසෙන පහීනත්තා ''සුප්පහීනත්තා''ති වත්තුං යුජ්ජති. තස්මායෙව ච ''සුභාවිත''න්ති, න තථා ඣානෙන. යස්මා පන පහාතබ්බානං පහානෙන භාවනාසිද්ධි, භාවනාසිද්ධියා ච පහාතබ්බානං පහානසිද්ධි හොති, තස්මා යමකං කත්වා නිද්දිට්ඨං.

186. පටිප්පස්සද්ධිවාරෙ **භාවිතානි චෙව හොන්ති සුභාවිතානි චා**ති භාවිතානංයෙව සුභාවිතතා. **පටිප්පස්සද්ධානි ච සුප්පටිප්පස්සද්ධානි චා**ති පටිප්පස්සද්ධානංයෙව සුප්පටිප්පස්සද්ධතා වුත්තා. ඵලක්ඛණෙ මග්ගකිච්චනිබ්බත්තිවසෙන භාවිතතා පටිප්පස්සද්ධතා ච වෙදිතබ්බා. **සමුච්ඡෙදවිසුද්ධියො**ති මග්ගවිසුද්ධියොයෙව. **පටිප්පස්සද්ධිවිසුද්ධියො**ති ඵලවිසුද්ධියො එව.

ඉදානි තථා වුත්තවිධානානි ඉන්ද්‍රියානි කාරකපුග්ගලවසෙන යොජෙත්වා දස්සෙතුං **කතිනං පුග්ගලාන**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සවනෙන බුද්ධො**ති සම්මාසම්බුද්ධතො ධම්මකථාසවනෙන චතුසච්චං බුද්ධවා, ඤාතවාති අත්ථො. ඉදං භාවිතින්ද්‍රියභාවස්ස කාරණවචනං. භාවනාභිසමයවසෙන හි

මග්ගස්ස බුද්ධත්තා ඵලක්ඛණෙ භාවිතින්ද්‍රියො හොති. අට්ඨන්නම්පි අරියානං තථාගතස්ස සාවකත්තා විසෙසෙත්වා අරහත්තඵලට්ඨමෙව දස්සෙන්තො **ඛීණාසවොති** ආහ. සොයෙව හි සබ්බකිච්චනිප්ඵත්තියා **භාවිතින්ද්‍රියොති** වුත්තො. ඉතරෙපි පන තංතංමග්ගකිච්චනිප්ඵත්තියා පරියායෙන භාවිතින්ද්‍රියා එව. තස්මා එව ච චතූසු ඵලක්ඛණෙසු ‘‘පඤ්චින්ද්‍රියානි භාවිතානි චෙව හොන්ති සුභාවිතානි චා’’ති වුත්තං. යස්මා පන තෙසං උපරිමග්ගත්ථාය ඉන්ද්‍රියභාවනා අත්ථියෙව, තස්මා තෙ න නිප්පරියායෙන භාවිතින්ද්‍රියා. **සයං භූතට්ඨෙනාති** අනාචරියො හුත්වා සයමෙව අරියාය ජාතියා භූතට්ඨෙන ජාතට්ඨෙන භගවා. සොපි හි භාවනාසිද්ධිවසෙන ඵලක්ඛණෙ සයම්භූ නාම හොති. එවං සයං භූතට්ඨෙන භාවිතින්ද්‍රියො. **අප්පමෙය්‍යට්ඨෙනාති** අනන්තගුණයොගතො පමාණෙතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨෙන. භගවා ඵලක්ඛණෙ භාවනාසිද්ධිතො අප්පමෙය්‍යොති. තස්මායෙව භාවිතින්ද්‍රියො.

පඨමසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

187. පුන අඤ්ඤං සුත්තන්තං නික්ඛිපිත්වා ඉන්ද්‍රියවිධානං නිද්දිසිතුකාමො **පඤ්චිමානි, භික්ඛවෙ**තිආදිකං සුත්තන්තං දස්සෙති. තත්ථ **යෙ හි කෙචීති** අනවසෙසපරියාදානං, **හි**-කාරො පදපූරණමත්තෙ නිපාතො. **සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වාති** ලොකවොහාරවසෙන වුත්තං. **සමුදයන්ති** පච්චයං. **අත්ථඞ්ගමන්ති** උප්පන්නානං අභාවගමනං, අනුප්පන්නානං අනුප්පාදං වා. **අස්සාදන්ති** ආනිසංසං. **ආදීනවන්ති** දොසං. **නිස්සරණන්ති** නිග්ගමනං. **යථාභූතන්ති** යථාසභාවං. **සමණෙසූති** සමිතපාපෙසු. **සමණසම්මතාති** න මයා සමණාති සම්මතා. ‘‘සම්මතා’’ති වත්තමානකාලවසෙන වුච්චමානෙ සද්දලක්ඛණවසෙන ‘‘මෙ’’ති එත්ථ සාමිවචනමෙව හොති. **බ්‍රාහ්මණෙසූති** බාහිතපාපෙසු. **සාමඤ්ඤත්ථන්ති** සමණභාවස්ස අත්ථං. **බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති** බ්‍රාහ්මණභාවස්ස අත්ථං. ද්වයෙනාපි අරහත්තඵලමෙව වුත්තං. අථ වා **සාමඤ්ඤත්ථන්ති** හෙට්ඨා තීණි ඵලානි. **බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති** අරහත්තඵලං. සාමඤ්ඤබ්‍රහ්මඤ්ඤන්ති හි අරියමග්ගොයෙව. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** පච්චක්ඛෙයෙව අත්තභාවෙ. **සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වාති** අත්තනායෙව අධිකෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛං කත්වා. **උපසම්පජ්ජාති** පාපුණිත්වා, නිප්ඵාදෙත්වා වා.

188. සුත්තන්තනිද්දෙසෙ පඨමං ඉන්ද්‍රියසමුදයාදීනං පභෙදගණනං පුච්ඡිත්වා පුන පභෙදගණනා විස්සජ්ජිතා. තත්ථ **අසීතිසතන්ති** අසීතිඋත්තරං සතං. පණ්ඩිතෙහි ‘‘අසීතිසත’’න්ති වුත්තෙහි ආකාරෙහීති යොජනා.

පුන පභෙදගණනාපුච්ඡාපුබ්බඞ්ගමෙ ගණනානිද්දෙසෙ **අධිමොක්ඛත්ථායාති** අධිමුච්චනත්ථාය සද්දහනත්ථාය. **ආවජ්ජනාය**

සමුදයොති මනොද්වාරාවජ්ජනචිත්තස්ස සමුදයො. **සද්ධින්ද්‍රියස්ස සමුදයොති** සද්ධින්ද්‍රියස්ස පච්චයො, සද්ධං උප්පාදෙස්සාමීති පුබ්බභාගාවජ්ජනං සද්ධින්ද්‍රියස්ස උපනිස්සයපච්චයො, සද්ධින්ද්‍රියජවනස්ස ආවජ්ජනං පඨමස්ස ජවනස්ස අනන්තරපච්චයො, දුතියජවනාදීනං උපනිස්සයපච්චයො. **අධිමොක්ඛවසෙනාති** ඡන්දසම්පයුත්තඅධිමොක්ඛවසෙන. **ඡන්දස්ස සමුදයොති** පුබ්බභාගාවජ්ජනපච්චයා උප්පන්නස්ස අධිමොක්ඛසම්පයුත්තස්ස යෙවාපනකභූතස්ස ධම්මච්ඡන්දස්ස සමුදයො. සො පන සද්ධින්ද්‍රියස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන පච්චයො හොති, ඡන්දාධිපතිකාලෙ අධිපතිපච්චයො ච හොති, සොයෙව දුතියස්ස අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයාසෙවනනත්ථිවිගතවසෙන පච්චයො හොති. ඉමිනාව නයෙන මනසිකාරස්සපි යොජනා කාතබ්බා. කෙවලඤ්හෙත්ථ **මනසිකාරොති** සාරණලක්ඛණො යෙවාපනකමනසිකාරො. අධිපතිපච්චයතා පනස්ස න හොති. සම්පයුත්තෙසු ඉමෙසං ද්වින්නංයෙව ගහණං බලවපච්චයත්තාති වෙදිතබ්බං. **සද්ධින්ද්‍රියස්ස වසෙනාති** භාවනාභිවුද්ධියා ඉන්ද්‍රියභාවං පත්තස්ස සද්ධින්ද්‍රියස්ස වසෙන. **එකත්තුපට්ඨානන්ති** එකාරම්මණෙ අවලම්භාවෙන භුසං ඨානං උපරූපරි සද්ධින්ද්‍රියස්ස පච්චයො හොති. සද්ධින්ද්‍රියෙ වුත්තනයෙනෙව සෙසින්ද්‍රියානිපි වෙදිතබ්බානි. එවමෙකෙකස්ස ඉන්ද්‍රියස්ස චත්තාරො චත්තාරො සමුදයාති පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං වීසති සමුදයා හොන්ති. පුන චතුන්නං සමුදයානං එකෙකස්මිං සමුදයෙ පඤ්ච පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි යොජෙත්වා වීසති සමුදයා වුත්තා. පඨමවීසති නානාමග්ගවසෙන දට්ඨබ්බා, දුතියවීසති එකමග්ගවසෙන දට්ඨබ්බාති වදන්ති. එවං චත්තාලීස ආකාරා හොන්ති. අත්ථඞ්ගමවාරොපි ඉමිනාව නයෙන වෙදිතබ්බො. සො පන අත්ථඞ්ගමො ඉන්ද්‍රියභාවනං අනනුයුත්තස්ස අප්පටිලද්ධා පටිලාභත්ථඞ්ගමො, ඉන්ද්‍රියභාවනාය පරිහීනස්ස පටිලද්ධපරිහානි අත්ථඞ්ගමො, ඵලප්පත්තස්ස පටිප්පස්සද්ධිඅත්ථඞ්ගමො. **එකත්තඅනුපට්ඨානන්ති** එකත්තෙ අනුපට්ඨානං.

කදෙසසාදනිද්අස් .වණ්ණනා

189. අස්සාදනිද්දෙසෙ **අස්සද්ධියස්ස අනුපට්ඨානන්ති** අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො සද්ධෙ පුග්ගලෙ සෙවතො පසාදනීයසුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛතො තත්ථ යොනිසොමනසිකාරං බහුලීකරොතො ච අස්සද්ධියස්ස අනුපට්ඨානං හොති. **අස්සද්ධියපරිළාහස්ස අනුපට්ඨානන්ති** එත්ථ අස්සද්ධස්ස සද්ධාකථාය පවත්තමානාය දුක්ඛං දොමනස්සං උප්පජ්ජති. අයං අස්සද්ධියපරිළාහො. **අධිමොක්ඛචරියාය වෙසාරජ්ජන්ති** සද්ධාවත්ථුවසෙන වා භාවනාය වා වසිප්පත්තස්ස සද්ධාපවත්තියා විසාරදභාවො හොති. **සන්තො ච විහාරාධිගමොති** සමථස්ස වා විපස්සනාය වා පටිලාභො. **සුඛං සොමනස්සන්ති** එත්ථ චෙතසිකසුඛභාවදස්සනත්ථං

සොමනස්සවචනං. සද්ධින්ද්‍රියසමුට්ඨිතපණීතරූපඵුට්ඨකායස්ස කායිකසුඛම්පි ලබ්භතියෙව. සුඛසොමනස්සස්ස පධානස්සාදත්තා ‘‘අයං සද්ධින්ද්‍රියස්ස අස්සාදො’’ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. ඉමිනාව නයෙන සෙසින්ද්‍රියස්සාදාපි යොජෙත්වා වෙදිතබ්බා.

ඛණනාදෙසවණ්ණආදීනවනිද් .

190. ආදීනවනිද්දෙසෙ **අනිච්චට්ඨෙනාති** සද්ධින්ද්‍රියස්ස අනිච්චට්ඨෙන. සො අනිච්චට්ඨො සද්ධින්ද්‍රියස්ස ආදීනවොති වුත්තං හොති. ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. ඉමෙ සමුදයත්ථඞ්ගමස්සාදාදීනවා ලොකියඉන්ද්‍රියානමෙවාති වෙදිතබ්බා.

ගණනාදෙසවණ්ණසරණනිද්නිස් .

191. නිස්සරණනිද්දෙසෙ **අධිමොක්ඛට්ඨෙනාති**ආදීසු එකෙකස්මිං ඉන්ද්‍රියෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං පඤ්චවීසති නිස්සරණානි මග්ගඵලවසෙන නිද්දිට්ඨානි. තත්ථ **තතො පණීතතරසද්ධින්ද්‍රියස්ස පටිලාභාති** තතො විපස්සනාක්ඛණෙ පවත්තසද්ධින්ද්‍රියතො මග්ගක්ඛණෙ පණීතතරස්ස සද්ධින්ද්‍රියස්ස පටිලාභවසෙන. **පුරිමතරසද්ධින්ද්‍රියා නිස්සටං හොතීති** තස්මිං මග්ගක්ඛණෙ සද්ධින්ද්‍රියං පුරිමතරතො විපස්සනාක්ඛණෙ පවත්තසද්ධින්ද්‍රියතො නික්ඛන්තං හොති. ඉමිනාව නයෙන ඵලක්ඛණෙ සද්ධින්ද්‍රියම්පි උභයත්ථ සෙසින්ද්‍රියානිපි යොජෙතබ්බානි.

192. **පුබ්බභාගෙ පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහීති** පඨමජ්ඣානූපචාරෙ පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි පඨමජ්ඣානාදිඅට්ඨසමාපත්තිවසෙන අට්ඨ නිස්සරණානි, අනිච්චානුපස්සනාදිඅට්ඨාරසමහාවිපස්සනාවසෙන අට්ඨාරස නිස්සරණානි, සොතාපත්තිමග්ගාදිවසෙන අට්ඨ ලොකුත්තරනිස්සරණානි. එවං ඣානසමාපත්තිමහාවිපස්සනාමග්ගඵලවසෙන චතුත්තිංස නිස්සරණානි පුරිමපුරිමසමතික්කමතො නිද්දිට්ඨානි. **නෙක්ඛම්මෙ පඤ්චින්ද්‍රියානීති**ආදීනි පන සත්තතිංස නිස්සරණානි පටිපක්ඛපහානවසෙන පටිපක්ඛතො නිද්දිට්ඨානි. තත්ථ නෙක්ඛම්මාදීසු සත්තසු සත්ත නිස්සරණානි උපචාරභූමිවසෙන වුත්තානි, ඵලානි පන පටිපක්ඛපහානාභාවතො න වුත්තානි.

193. **දිට්ඨෙකට්ඨෙහීති** යාව සොතාපත්තිමග්ගා දිට්ඨියා සහ එකස්මිං පුග්ගලෙ ඨිතාති දිට්ඨෙකට්ඨා. තෙහි දිට්ඨෙකට්ඨෙහි. **ඔළාරිකෙහීති** ථූලෙහි කාමරාගබ්‍යාපාදෙහි. **අණුසහගතෙහීති** සුඛුමභූතෙහි කාමරාගබ්‍යාපාදෙහියෙව. **සබ්බකිලෙසෙහීති** රූපරාගාදීහි. තෙසු හි පහීනෙසු සබ්බකිලෙසා පහීනා හොන්ති, තස්මා ‘‘සබ්බකිලෙසෙහී’’ති වුත්තං. අවුත්තත්ථානි පනෙත්ථ පදානි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානෙවාති. **සබ්බෙසඤ්ඤෙව ඛීණාසවානං තත්ථ තත්ථ පඤ්චින්ද්‍රියානීති**

‘‘අධිමොක්ඛට්ඨෙනා’’තිආදීසු පුබ්බෙ වුත්තෙසු ඨානෙසු තස්මිං තස්මිං ඨානෙ පඤ්චින්ද්‍රියානි බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං ඛීණාසවානං යථායොගං තතො තතො නිස්සටානි හොන්ති. ඉමස්මිං වාරෙ පඨමං වුත්තනයා එව යථායොගං ඛීණාසවවසෙන වුත්තා.

කථං පනෙතානි නිස්සරණානි අසීතිසතං හොන්තීති? වුච්චතෙ – මග්ගඵලවසෙන වුත්තානි පඤ්චවීසති, සමතික්කමවසෙන වුත්තානි චතුත්තිංස, පටිපක්ඛවසෙන වුත්තානි සත්තතිංසාති පඨමවාරෙ සබ්බානි ඡන්නවුති නිස්සරණානි හොන්ති, එතානියෙව දුතියවාරෙ ඛීණාසවානං වසෙන ද්වාදසසු අපනීතෙසු චතුරාසීති හොන්ති. ඉති පුරිමානි ඡන්නවුති, ඉමානි ච චතුරාසීතීති අසීතිසතං හොන්ති. කතමානි පන ද්වාදස ඛීණාසවානං අපනෙතබ්බානි? සමතික්කමතො වුත්තෙසු මග්ගඵලවසෙන වුත්තානි අට්ඨ නිස්සරණානි, පටිපක්ඛතො වුත්තෙසු මග්ගවසෙන වුත්තානි චත්තාරීති ඉමානි ද්වාදස අපනෙතබ්බානි. අරහත්තඵලවසෙන වුත්තානි කස්මා අපනෙතබ්බානීති චෙ? සබ්බපඨමං වුත්තානං පඤ්චවීසතියා නිස්සරණානං මග්ගඵලවසෙනෙව ලබ්භනතො. අරහත්තඵලවසෙන නිස්සරණානි වුත්තානෙව හොන්ති. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං පන ඵලසමාපත්තිං උපරිමා උපරිමා න සමාපජ්ජන්තියෙවාති හෙට්ඨා තීණිපි ඵලානි න ලබ්භන්තියෙව. ඣානසමාපත්තිවිපස්සනානෙක්ඛම්මාදීනි ච කිරියාවසෙන ලබ්භන්ති. පඤ්චපි චෙතානි ඉන්ද්‍රියානි පුබ්බමෙව පටිපක්ඛානං පටිප්පස්සද්ධත්තා පටිපක්ඛතො නිස්සටානෙව හොන්තීති.

දුතියසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

194. පුන අඤ්ඤං සුත්තන්තං නික්ඛිපිත්වා ඉන්ද්‍රියවිධානං නිද්දිසිතුකාමො **පඤ්චිමානි, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **සොතාපත්තියඞ්ගෙසූ**ති එත්ථ සොතො අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, සොතස්ස ආපත්ති භුසං පාපුණනං සොතාපත්ති, සොතාපත්තියා අඞ්ගානි සම්භාරානි සොතාපත්තිඅඞ්ගානි. සොතාපන්නතාය පුබ්බභාගපටිලාභඅඞ්ගානි. සප්පුරිසසංසෙවො සොතාපත්තිඅඞ්ගං, සද්ධම්මස්සවනං සොතාපත්තිඅඞ්ගං, යොනිසොමනසිකාරො සොතාපත්තිඅඞ්ගං, ධම්මානුධම්මපටිපත්ති සොතාපත්තිඅඞ්ගං, ඉමානි චත්තාරි සොතාපත්තිඅඞ්ගානි. සෙසා හෙට්ඨා වුත්තා එව. ඉදඤ්ච ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සකවිසයෙ ජෙට්ඨකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. යථා හි චත්තාරො සෙට්ඨිපුත්තා රාජාතිරාජපඤ්චමෙසු සහායෙසු ‘‘නක්ඛත්තං කීළිස්සාමා’’ති වීථිං ඔතිණ්ණෙසු එකස්ස සෙට්ඨිපුත්තස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව ‘‘ඉමෙසං ඛාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ඉමෙසං ගන්ධමාලාලඞ්කාරාදීනි දෙථා’’ති ගෙහෙ විචාරෙති, දුතියස්ස තතියස්ස චතුත්ථස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති,

ගෙහසාමිකොව ‘‘ඉමෙසං ඛාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ඉමෙසං ගන්ධමාලාලඞ්කාරාදීනි දෙථා’’ති ගෙහෙ විචාරෙති, අථ සබ්බපච්ඡා රඤ්ඤො ගෙහං ගතකාලෙ කිඤ්චාපි රාජා සබ්බත්ථ ඉස්සරොව, ඉමස්මිං පන කාලෙ අත්තනො ගෙහෙයෙව ‘‘ඉමෙසං ඛාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ඉමෙසං ගන්ධමාලාලඞ්කාරාදීනි දෙථා’’ති විචාරෙති, එවමෙව සද්ධාපඤ්චමකෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු තෙසු සහායෙසු එකතො වීථිං ඔතරන්තෙසු විය එකාරම්මණෙ උප්පජ්ජමානෙසුපි යථා පඨමස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සොතාපත්තිඅඞ්ගානි පත්වා අධිමොක්ඛලක්ඛණං සද්ධින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. යථා දුතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සම්මප්පධානානි පත්වා පග්ගහණලක්ඛණං වීරියින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. යථා තතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සතිපට්ඨානානි පත්වා උපට්ඨානලක්ඛණං සතින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. යථා චතුත්ථස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං ඣානානි පත්වා අවික්ඛෙපලක්ඛණං සමාධින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. සබ්බපච්ඡා රඤ්ඤො ගෙහං ගතකාලෙ පන යථා ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, රාජාව විචාරෙති, එවං අරියසච්චානි පත්වා පජානනලක්ඛණං පඤ්ඤින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්තීති.

කදපභෙදගණනනිද් .ෙසවණ්ණනා

195. සුත්තන්තස්ස පභෙදගණනාපුච්ඡාපුබ්බඞ්ගමෙව පභෙදගණනනිද්දෙසෙ **සප්පුරිසසංසෙවෙති** සොභනානං පුරිසානං සම්මා සෙවනෙ. **අධිමොක්ඛාධිපතෙය්‍යට්ඨෙනාති** අධිමොක්ඛසඞ්ඛාතෙන සෙසින්ද්‍රියෙසු අධිපතිභාවට්ඨෙන, සෙසින්ද්‍රියානං පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙනාති අත්ථො. **සද්ධම්මසවනෙති** සතං ධම්මො, සොභනො වා ධම්මොති සද්ධම්මො. තස්ස සද්ධම්මස්ස සවනෙ. **යොනිසොමනසිකාරෙති** උපායෙන මනසිකාරෙ. **ධම්මානුධම්මපටිපත්තියාති** එත්ථ නව ලොකුත්තරධම්මෙ අනුගතො ධම්මො ධම්මානුධම්මො, සීලසමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතස්ස ධම්මානුධම්මස්ස පටිපත්ති පටිපජ්ජනං ධම්මානුධම්මපටිපත්ති. **සම්මප්පධානාදීසුපි** එසෙව නයො.

චරියාවාරවණ්ණනා

196. චරියාවාරෙපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. කෙවලං පඨමවාරො ඉන්ද්‍රියානං උප්පාදනකාලවසෙන වුත්තො, චරියාවාරො

උප්පන්නානං ආසෙවනකාලවසෙන ච පාරිපූරිකාලවසෙන ච වුත්තො. චරියා පකති උස්සන්නතාති හි අත්ථතො එකං.

චාරවිහාරනිද්දෙසවණ්ණනා

197. ඉදානි චරියාසම්බන්ධෙනෙව චාරවිහාරනිද්දෙසවසෙන අපරෙන පරියායෙන ඉන්ද්‍රියවිධානං නිද්දිසිතුකාමො **චාරො ච විහාරො** චාතිආදිකං උද්දෙසං උද්දිසිත්වා තස්ස නිද්දෙසමාහ. තත්ථ උද්දෙසෙ තාව යථා චරන්තං විහරන්තං විඤ්ඤූ සබ්‍රහ්මචාරී ගම්භීරෙසු ඨානෙසු ඔකප්පෙය්‍යුං – අද්ධා අයමායස්මා පත්තො වා පාපුණිස්සති වාති, තථා ඉන්ද්‍රියසම්පන්නස්ස චාරො ච විහාරො ච විඤ්ඤූහි සබ්‍රහ්මචාරීහි අනුබුද්ධො හොති පටිවිද්ධොති උද්දෙසස්ස සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. උද්දෙසනිද්දෙසෙ චරියා චාරොයෙව. චාරො චරියාති හි අත්ථතො එකං. තස්මා ‘‘චාරො’’තිපදස්ස නිද්දෙසෙ ‘‘චරියා’’ති වුත්තං. **ඉරියාපථචරියාති** ඉරියාපථානං චරියා, පවත්තනන්ති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **ආයතනචරියා** පන ආයතනෙසු සතිසම්පජඤ්ඤානං චරියා. **පත්තීති** ඵලානි. තානි හි පාපුණියන්තීති ‘‘පත්තී’’ති වුත්තා. සත්තලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකා අත්ථා **ලොකත්ථාති** අයං විසෙසො.

ඉදානි තාසං චරියානං භූමිං දස්සෙන්තො **චතූසු ඉරියාපථෙසූ**තිආදිමාහ. **සතිපට්ඨානෙසූති** ආරම්මණසතිපට්ඨානෙසු. සතිපට්ඨානෙසුපි වුච්චමානෙසු සතිතො අනඤ්ඤානි වොහාරවසෙන අඤ්ඤානි විය කත්වා වුත්තං. **අරියසච්චෙසූති** පුබ්බභාගලොකියසච්චඤාණෙන විසුං විසුං සච්චපරිග්ගහවසෙන වුත්තං. **අරියමග්ගෙසු සාමඤ්ඤඵලෙසූති** ච වොහාරවසෙනෙව වුත්තං. **පදෙසෙති** ලොකත්ථචරියාය එකදෙසෙ. නිප්පදෙසතො හි ලොකත්ථචරියං බුද්ධා එව කරොන්ති. පුන තා එව චරියායො කාරකපුග්ගලවසෙන දස්සෙන්තො **පණිධිසම්පන්නානන්**තිආදිමාහ. තත්ථ පණිධිසම්පන්නා නාම ඉරියාපථානං සන්තත්තා ඉරියාපථගුත්තියා සම්පන්නා අකම්පිතඉරියාපථා භික්ඛුභාවානුරූපෙන සන්තෙන ඉරියාපථෙන සම්පන්නා. ඉන්ද්‍රියෙසු **ගුත්තද්වාරානන්ති** චක්ඛාදීසු ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු අත්තනො අත්තනො විසයෙ පවත්තඑකෙකද්වාරවසෙන ගුත්තං ද්වාරං එතෙසන්ති ගුත්තද්වාරා. තෙසං ගුත්තද්වාරානං. **ද්වාරන්ති** චෙත්ථ උප්පත්තිද්වාරවසෙන චක්ඛාදයො එව. **අප්පමාදවිහාරීනන්ති** සීලාදීසු අප්පමාදවිහාරවතං. **අධිචිත්තමනුයුත්තානන්ති** විපස්සනාය පාදකභාවෙන අධිචිත්තසඞ්ඛාතං සමාධිමනුයුත්තානං. **බුද්ධිසම්පන්නානන්ති** නාමරූපවවත්ථානං ආදිං කත්වා යාව ගොත්‍රභු, තාව පවත්තෙන ඤාණෙන සම්පන්නානං. **සම්මාපටිපන්නානන්ති** චතුමග්ගක්ඛණෙ. **අධිගතඵලානන්ති** චතුඵලක්ඛණෙ.

අධිමුච්චන්තොති අධිමොක්ඛං කරොන්තො. **සද්ධාය චරතීති** සද්ධාවසෙන පවත්තති. **පග්ගණ්හන්තොති** චතුසම්මප්පධානවීරියෙන

පදහන්තො. **උපට්ඨාපෙන්තො**ති සතියා ආරම්මණං උපට්ඨාපෙන්තො. **අවික්ඛෙපං කරොන්තො**ති සමාධිවසෙන වික්ඛෙපං අකරොන්තො. **පජානන්තො**ති චතුසච්චපජානනපඤ්ඤාය පකාරෙන ජානන්තො. **විජානන්තො**ති ඉන්ද්‍රියසම්පයුත්තජවනපුබ්බඞ්ගමෙන ආවජ්ජනවිඤ්ඤාණෙන ආරම්මණං විජානන්තො. **විඤ්ඤාණචරියායා**ති ආවජ්ජනවිඤ්ඤාණචරියවසෙන. **එවං පටිපන්නස්සා**ති සහජවනාය ඉන්ද්‍රියචරියාය පටිපන්නස්ස. **කුසලා ධම්මා ආයාපෙන්තී**ති සමථවිපස්සනාවසෙන පවත්තා කුසලා ධම්මා භුසං යාපෙන්ති, පවත්තන්තීති අත්ථො. **ආයතනචරියායා**ති කුසලානං ධම්මානං භුසං යතනචරියාය, ඝටනචරියාය පවත්තනචරියායාති වුත්තං හොති. **විසෙසමධිගච්ඡතී**ති වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවසෙන විසෙසං අධිගච්ඡති. **දස්සනචරියා**දයො වුත්තත්ථායෙව.

සද්ධාය විහරතීතිආදීසු සද්ධාදිසමඞ්ගිස්ස ඉරියාපථවිහාරො දට්ඨබ්බො. **අනුබුද්ධො**ති අනුමානබුද්ධියා. **පටිවිද්ධො**ති පච්චක්ඛබුද්ධියා. යස්මා අධිමොක්ඛට්ඨාදීසු අනුබුද්ධෙසු පටිවිද්ධෙසු ච චාරො ච විහාරො ච අනුබුද්ධො හොති පටිවිද්ධො, තස්මා අනුබොධපටිවෙධෙසු අධිමොක්ඛට්ඨාදයො ච නිද්දිට්ඨා.

එවං සද්ධාය චරන්තන්තිආදීසු **එව**න්ති වුත්තප්පකාරං නිද්දිසන්තො යථාසද්දස්ස අත්ථං නිද්දිසති. **විඤ්ඤූ**තිආදීසුපි යථාසභාවං ජානන්තීති විඤ්ඤූ. විඤ්ඤාතං සභාවං විභාවෙන්ති පාකටං කරොන්තීති **විභාවී**. අසනි විය සිලුච්චයෙ කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති මෙධා, ඛිප්පං ගහණධාරණට්ඨෙන වා මෙධා, මෙධා එතෙසං අත්ථීති **මෙධාවී**. ඤාණගතියා පණ්ඩන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති **පණ්ඩිතා**. බුද්ධිසම්පදාය සමන්නාගතත්තා **බුද්ධිසම්පන්නා**. සහ බ්‍රහ්මං චරියං උත්තමං පටිපදං චරන්තීති **සබ්‍රහ්මචාරිනො**. අපලොකනකම්මාදිචතුබ්බිධං කම්මං එකතො කරණවසෙන **එකං කම්මං**. තථා පඤ්චවිධො පාතිමොක්ඛුද්දෙසො **එකුද්දෙසො**. සමා සික්ඛා එතෙසන්ති සමසික්ඛා, සමසික්ඛානං භාවො **සමසික්ඛතා**. සමසික්ඛාතාතිපි පඨන්ති. යෙසං එකං කම්මං එකො උද්දෙසො සමසික්ඛතා, තෙ සබ්‍රහ්මචාරීති වුත්තං හොති. ''ඨානානී''ති වත්තබ්බෙ **ඨානා**ති ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො. **විමොක්ඛා**ති තයො වා අට්ඨ වා විමොක්ඛා. **සමාධී**ති සවිතක්කසවිචාරඅවිතක්කවිචාරමත්තඅවිතක්කාවිචාරා තයො සමාධී. **සමාපත්තියො**ති සුඤ්ඤතානිමිත්තාප්පණිහිතා. **අභිඤ්ඤායො**ති ඡ අභිඤ්ඤා.

එකො අංසො භාගො, න දුතියොති එකංසො, එකංසස්ස අත්ථස්ස වචනං **එකංසවචනං**. එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. විසෙසතො පන සමං, සමන්තා වා සෙති පවත්තතීති සංසයො, නත්ථෙත්ථ සංසයොති

නිස්සංසයො. එකස්මිංයෙව අනිච්ඡයතා හුත්වා ඉතරම්පි කඞ්ඛතීති කඞ්ඛා, නත්ථෙත්ථ කඞ්ඛාති **නික්කඞ්ඛො.** ද්විධා භාවො ද්වෙජ්ඣං, නත්ථෙත්ථ ද්වෙජ්ඣන්ති **අද්වෙජ්ඣො.** ද්විධා එලයති කම්පෙතීති ද්වෙළ්හකං, නත්ථෙත්ථ ද්වෙළ්හකන්ති **අද්වෙළ්හකො.** නියොගෙන නියමෙන වචනං **නියොගවචනං.** නියොාගවචනන්තිපි පඨන්ති. අපණ්ණකස්ස අවිරද්ධස්ස නියාානිකස්ස අත්ථස්ස වචනං **අපණ්ණකවචනං. අවත්ථාපනවචනන්ති** නිච්ඡයවචනං. සබ්බම්පි හෙතං විචිකිච්ඡාභාවස්ස වෙවචනං. පියස්ස අත්ථස්ස සබ්භාවතො වචනං, පියමෙවාති **පියවචනං.** තථා **ගරුවචනං.** සහ ගාරවෙන ගරුභාවෙන සගාරවං. පතිස්සයනං පතිස්සයො පරං ගරුං කත්වා නිස්සයනං අපස්සයනන්ති අත්ථො. පතිස්සවනං වා පතිස්සවො, නිවාතවුත්තිතාය පරවචනසවනන්ති අත්ථො. උභයථාපි පරජෙට්ඨකභාවස්සෙතං නාමං. සහ ගාරවෙන වත්තතීති සගාරවං. සහ පතිස්සයෙන, පතිස්සවෙන වා වත්තතීති සප්පතිස්සයං. ‘‘සප්පතිස්සව’’න්ති වා වත්තබ්බෙ ය-කාරං, ව-කාරං වා ලොපං කත්වා ‘‘සප්පතිස්ස’’න්ති වුත්තං. අධිකං විසිට්ඨං වචනං අධිවචනං, සගාරවඤ්ච තං සප්පතිස්සඤ්චාති සගාරවසප්පතිස්සං, සගාරවසප්පතිස්සං අධිවචනං **සගාරවසප්පතිස්සාධිවචනං.** උභයත්ථාපි වෙවචනවිකප්පනානත්තවසෙන පුනප්පුනං **එතන්ති** වුත්තං. **පත්තො වා පාපුණිස්සති වාති** ඣානාදීනියෙවාති.

තතියසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

198. පුන පඨමසුත්තමෙව නික්ඛිපිත්වා අපරෙන ආකාරෙන ඉන්ද්‍රියානි නිද්දිසති. තත්ථ **කතිහාකාරෙහි කෙනට්ඨෙන දට්ඨබ්බානීති** කතිහි ආකාරෙහි දට්ඨබ්බානි. **කෙනට්ඨෙන දට්ඨබ්බානීති** දට්ඨබ්බාකාරෙ ච දට්ඨබ්බට්ඨඤ්ච පුච්ඡති. **ඡහාකාරෙහි තෙනට්ඨෙන දට්ඨබ්බානීති** ඡහි ආකාරෙහි දට්ඨබ්බානි, තෙනෙව ඡආකාරසඞ්ඛාතෙනට්ඨෙන දට්ඨබ්බානි. **ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙනාති** අධිපතිභාවට්ඨෙන. **ආදිවිසොධනට්ඨෙනාති** කුසලානං ධම්මානං ආදිභූතස්ස සීලස්ස විසොධනට්ඨෙන. **අධිමත්තට්ඨෙනාති** බලවට්ඨෙන. බලවඤ්හි අධිකා මත්තා පමාණං අස්සාති අධිමත්තන්ති වුච්චති. **අධිට්ඨානට්ඨෙනාති** පතිට්ඨානට්ඨෙන. **පරියාදානට්ඨෙනාති** ඛෙපනට්ඨෙන. **පතිට්ඨාපකට්ඨෙනාති** පතිට්ඨාපනට්ඨෙන.

කණනාදෙසවණ්ඨනිද්ට්ආධිපතෙය්‍ය .

199. ආධිපතෙය්‍යට්ඨනිද්දෙසෙ **අස්සද්ධියං පජහතොතිආදි** එකෙකස්සෙව ඉන්ද්‍රියස්ස පටිපක්ඛපජහනවචනං එකක්ඛණෙපි අත්තනො අත්තනො පටිපක්ඛපහානකිච්චසාධනෙ අධිපතිභාවසාධනත්ථං වුත්තං. සෙසානි චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි තංසම්පයුත්තානෙව වුත්තානි. නානාක්ඛණෙසු වා එකෙකං ඉන්ද්‍රියං ධුරං කත්වා තස්ස තස්ස පටිපක්ඛස්ස තං තං ඉන්ද්‍රියං

ජෙට්ඨකං කත්වා සෙසානි තදන්වයානි කත්වා වුත්තන්තිපි වෙදිතබ්බං. **කාමච්ඡන්දං පජහතො**තිආදි පන එකක්ඛණවසෙනෙව වුත්තං.

ඛණනාදෙසවණ්ණනිද්දිආදිවිසොධනට්.

200. ආදිවිසොධනට්ඨනිද්දෙසෙ **අස්සද්ධියසංවරට්ඨෙන සීලවිසුද්ධී**ති අස්සද්ධියස්ස නිවාරණට්ඨෙන විරතිඅත්ථෙන සීලමලවිසොධනතො සීලවිසුද්ධි නාම. **සද්ධින්ද්‍රියස්ස ආදිවිසොධනා**ති සද්ධින්ද්‍රියස්ස උපනිස්සයවසෙන ආදිභූතස්ස සීලස්ස විසොධනා. ඉමිනාව නයෙන සෙසානිපි කාමච්ඡන්දාදිසංවරණමූලකානි ච ඉන්ද්‍රියානි වෙදිතබ්බානි.

ගණනාදෙසවණ්ණනිද්දතට්අධිමත්.

201. අධිමත්තට්ඨනිද්දෙසෙ **සද්ධින්ද්‍රියස්ස භාවනාය ඡන්දො උප්පජ්ජතී**ති සද්ධස්ස පුග්ගලස්ස සද්ධාපටිසංයුත්තං ධම්මං සුත්වා වා සද්ධින්ද්‍රියභාවනාය අස්සාදං දිස්වා වා සද්ධින්ද්‍රියෙ කුසලො ධම්මච්ඡන්දො ජායති. **පාමොජ්ජං උප්පජ්ජතී**ති ඡන්දජාතත්තා දුබ්බලපීති උප්පජ්ජති. **පීති උප්පජ්ජතී**ති පමුදිතත්තා බලවපීති උප්පජ්ජති. **පස්සද්ධි උප්පජ්ජතී**ති පීතියා පීණිතත්තා කායචිත්තපස්සද්ධි උප්පජ්ජති. **සුඛං උප්පජ්ජතී**ති පස්සද්ධකායචිත්තත්තා චෙතසිකං සුඛං උප්පජ්ජති. **ඔභාසො උප්පජ්ජතී**ති සුඛෙන අභිසන්නත්තා ඤාණොභාසො උප්පජ්ජති. **සංවෙගො උප්පජ්ජතී**ති ඤාණොභාසෙන විදිතසඞ්ඛාරාදීනවත්තා සඞ්ඛාරපවත්තියං සංවෙගො උප්පජ්ජති. **සංවෙජෙත්වා චිත්තං සමාදහතී**ති සංවෙගං උප්පාදෙත්වා තෙනෙව සංවෙගෙන චිත්තං සමාහිතං කරොති. **සාධුකං පග්ගණ්හාතී**ති ලීනුද්ධතභාවං මොචෙත්වා සුට්ඨු පග්ගණ්හාති. **සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛතී**ති වීරියස්ස සමං භූත්වා පවත්තත්තා පුන වීරියසමතානියොජනෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාවසෙන සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. **උපෙක්ඛාවසෙනා**ති සමවාහිතලක්ඛණාය තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය වසෙන. **නානත්තකිලෙසෙහී**ති විපස්සනාය පටිපක්ඛභූතෙහි නානාසභාවෙහි කිලෙසෙහි. **විමොක්ඛවසෙනා**ති භඞ්ගානුපස්සනතො පට්ඨාය නානත්තකිලෙසෙහි විමුච්චනවසෙන. **විමුත්තත්තා**ති නානත්තකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා.

තෙ ධම්මාති ඡන්දාදයො ධම්මා. **එකරසා හොන්තී**ති විමුත්තිරසෙන එකරසා හොන්ති. **භාවනාවසෙනා**ති එකරසභාවනාවසෙන. **තතො පණීතතරෙ විවට්ටන්තී**ති තෙන කාරණෙන විපස්සනාරම්මණතො පණීතතරෙ නිබ්බානාරම්මණෙ විවට්ටනානුපස්සනාසඞ්ඛාතෙන ගොත්‍රභුඤාණෙන ඡන්දාදයො ධම්මා නිවත්තන්ති, සඞ්ඛාරාරම්මණතො අපගන්ත්වා නිබ්බානාරම්මණෙ පවත්තන්තීති අත්ථො. **විවට්ටනාවසෙනා**ති එවං ගොත්‍රභුඛණෙ සඞ්ඛාරාරම්මණතො විවට්ටනවසෙන. **විවට්ටිතත්තා තතො වොසජ්ජතී**ති මග්ගසමඞ්ගිපුග්ගලො මග්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව දුභතොවුට්ඨානවසෙන විවට්ටිතත්තා තෙනෙව කාරණෙන කිලෙසෙ ච

බන්ධෙ ච වොසජ්ජති. **වොසජ්ජිතත්තා තතො නිරුජ්ඣන්තීති** මග්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව කිලෙසෙ ච ඛන්ධෙ ච වොසජ්ජිතත්තා තෙනෙව කාරණෙන කිලෙසා ච ඛන්ධා ච අනුප්පත්තිනිරොධවසෙන නිරුජ්ඣන්ති. **වොසජ්ජිතත්තාති** ච ආසංසායං භූතවචනං කතං. කිලෙසනිරොධෙ සති ඛන්ධනිරොධසබ්භාවතො ච ඛන්ධනිරොධො වුත්තො. **නිරොධවසෙනාති** යථාවුත්තනිරොධවසෙන. තස්සෙව මග්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙ ද්වෙ වොසග්ගෙ දස්සෙතුකාමො **නිරොධවසෙන ද්වෙ වොසග්ගාති**ආදිමාහ. ද්වෙපි හෙට්ඨා වුත්තත්ථා එව. **අස්සද්ධියස්ස පහානාය ඡන්දො උප්පජ්ජතීති**ආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන විත්ථාරතො අත්ථො වෙදිතබ්බො. වීරියින්ද්‍රියාදිමූලකෙසුපි වාරෙසු එසෙව නයො. ඉමිනාව නයෙන අධිට්ඨානට්ඨනිද්දෙසොපි විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො. කෙවලඤ්හෙත්ථ **අධිට්ඨාතීති** විසෙසො, පතිට්ඨාතීති අත්ථො.

සඤ්ඤාදෙසවණ්ණනිද්ධාපකට්ඨපතිට්ඨපරියාදානට් .ඩ-

202-203. පරියාදානට්ඨනිද්දෙසෙ **පරියාදියතීති** ඛෙපෙති. පතිට්ඨාපකට්ඨනිද්දෙසෙ **සද්ධො සද්ධින්ද්‍රියං අධිමොක්ඛෙ පතිට්ඨාපෙතීති** සද්ධාසම්පන්නො ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා දුක්ඛා අනත්තා’’ති අධිමුච්චන්තො සද්ධින්ද්‍රියං අධිමොක්ඛෙ පතිට්ඨාපෙති. ඉමිනා පුග්ගලවිසෙසෙන ඉන්ද්‍රියභාවනාවිසෙසො නිද්දිට්ඨො. **සද්ධස්ස සද්ධින්ද්‍රියං අධිමොක්ඛෙ පතිට්ඨාපෙතීති** සද්ධාසම්පන්නස්ස පුග්ගලස්ස සද්ධින්ද්‍රියං තංයෙව සද්ධං පතිට්ඨාපෙති. තථා අධිමුච්චන්තං අධිමොක්ඛෙ පතිට්ඨාපෙතීති. ඉමිනා ඉන්ද්‍රියභාවනාවිසෙසෙන පුග්ගලවිසෙසො නිද්දිට්ඨො. එවං චිත්තං පග්ගණ්හන්තො පග්ගහෙ පතිට්ඨාපෙති, සතිං උපට්ඨාපෙන්තො උපට්ඨානෙ පතිට්ඨාපෙති, චිත්තං සමාදහන්තො අවික්ඛෙපෙ පතිට්ඨාපෙති, අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති පස්සන්තො දස්සනෙ පතිට්ඨාපෙතීති සෙසෙසුපි යොජනා වෙදිතබ්බා. **යොගාවචරොති** සමථයොගෙ, විපස්සනායොගෙ වා අවචරතීති යොගාවචරො. **අවචරතීති** පවිසිත්වා චරතීති.

චතුත්ථසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඉන්ද්‍රියසමොධානවණ්ණනා

204. ඉදානි සමාධිං භාවයතො විපස්සනං භාවයතො ච ඉන්ද්‍රියසමොධානං දස්සෙතුකාමො පඨමං තාව උපට්ඨානකොසල්ලප්පභෙදං නිද්දිසිතුං **පුථුජ්ජනො සමාධිං භාවෙන්තොති**ආදිමාහ. තත්ථ **පුථුජ්ජනො සමාධිං භාවෙන්තොති** නිබ්බෙධභාගියං සමාධිං භාවෙන්තො. සෙක්ඛස්ස වීතරාගස්ස ච පන ලොකුත්තරොපි සමාධි ලබ්භති. **ආවජ්ජිතත්තාති** කසිණාදිනිමිත්තස්ස ආවජ්ජිතත්තා, කසිණාදිපරිකම්මං කත්වා තත්ථ උප්පාදිතනිමිත්තත්තාති වුත්තං හොති. **ආරම්මණූපට්ඨානකුසලොති** තස්ස උප්පාදිතස්ස

නිමිත්තස්සෙව උපට්ඨානෙ කුසලො. **සමථනිමිත්තූපට්ඨානකුසලොති** අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතෙ චිත්තෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගභාවනාවසෙන චිත්තොපසමනිමිත්තස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **පග්ගහනිමිත්තූපට්ඨානකුසලොති** අතිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනෙ චිත්තෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගභාවනාවසෙන චිත්තපග්ගහනිමිත්තස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **අවික්ඛෙපූපට්ඨානකුසලොති** අනුද්ධතාලීනචිත්තස්ස සම්පයුත්තස්ස සමාධිස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **ඔභාසූපට්ඨානකුසලොති** පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය නිරස්සාදෙ චිත්තෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන චිත්තං සංවෙජෙත්වා ඤාණොභාසස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනි** නාම ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති. **සම්පහංසනූපට්ඨානකුසලොති** උපසමසුඛානධිගමෙන නිරස්සාදෙ චිත්තෙ බුද්ධධම්මසඞ්ඝගුණානුස්සරණෙන චිත්තං පසාදෙන්තො සම්පහංසනස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **උපෙක්ඛූපට්ඨානකුසලොති** උද්ධතාදිදොසවිරහිතෙ චිත්තෙ නිග්ගහපග්ගහාදීසු බ්‍යාපාරාභාවකරණෙන උපෙක්ඛාය උපට්ඨානෙ කුසලො. **සෙක්ඛොති** තිස්සො සික්ඛා සික්ඛතීති සෙක්ඛො. **එකත්තූපට්ඨානකුසලොති** සක්කායදිට්ඨාදීනං පහීනත්තා නෙක්ඛම්මාදිනො එකත්තස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො.

වීතරාගොති සබ්බසො පහීනරාගත්තා වීතරාගො ඛීණාසවො. **ඤාණූපට්ඨානකුසලොති** අරහා ධම්මෙසු විගතසම්මොහත්තා තත්ථ තත්ථ අසම්මොහඤාණස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **විමුත්තූපට්ඨානකුසලොති** අරහත්තඵලවිමුත්තියා උපට්ඨානෙ කුසලො. **විමුත්තීති** හි සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා අරහත්තඵලවිමුත්ති අධිප්පෙතා.

205. විපස්සනාභාවනාය උපට්ඨානානුපට්ඨානෙසු **අනිච්චතොතිආදීනි නිච්චතොතිආදීනි** ච සීලකථායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. පාඨතො පන ‘‘ආයූහනානුපට්ඨානකුසලො විපරිණාමූපට්ඨානකුසලො අනිමිත්තූපට්ඨානකුසලො නිමිත්තානුපට්ඨානකුසලො අප්පණිහිතූපට්ඨානකුසලො පණිධිඅනුපට්ඨානකුසලො අභිනිවෙසානුපට්ඨානකුසලො’’ති එතෙසු සාමිවචනෙන සමාසපදච්ඡෙදො කාතබ්බො. සෙසෙසු පන නිස්සක්කවචනෙන පාඨො.

206. **සුඤ්ඤතූපට්ඨානකුසලොති** පනෙත්ථ සුඤ්ඤතො උපට්ඨානකුසලොති වා සුඤ්ඤතාය උපට්ඨානකුසලොති වා පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. යස්මා පන නිබ්බිදාවිරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගානුපස්සනා අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා යථාභූතඤාණදස්සනං පටිසඞ්ඛානුපස්සනා විවට්ටනානුපස්සනාති ඉමා අට්ඨ මහාවිපස්සනා අත්තනො සභාවවිසෙසෙන

විසෙසිතා, න ආරම්මණවිසෙසෙන, තස්මා ඉමාසං අට්ඨන්නං ''අනිච්චතො උපට්ඨානකුසලො හොතී''තිආදීනි වචනානි විය ''නිබ්බිදාතො උපට්ඨානකුසලො හොතී''තිආදීනි වචනානි න යුජ්ජන්ති. තස්මා එව ඉමා අට්ඨ න යොජිතා. ආදීනවානුපස්සනා පන ''සුඤ්ඤතූපට්ඨානකුසලො හොති, අභිනිවෙසානුපට්ඨානකුසලො හොතී''ති ඉමිනා යුගලකවචනෙනෙව අත්ථතො ''ආදීනවතො උපට්ඨානකුසලො හොති, ආලයාභිනිවෙසානුපට්ඨානකුසලො හොතී''ති යොජිතාව හොතීති සරූපෙන න යොජිතා. ඉති පුරිමා ච අට්ඨ, අයඤ්ච ආදීනවානුපස්සනාති අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු ඉමා නව අයොජෙත්වා ඉතරා එව නව යොජිතාති වෙදිතබ්බා. **ඤාණූපට්ඨානකුසලොති** සෙක්ඛො විපස්සනූපක්කිලෙසානං අභාවතො විපස්සනාභාවනාය ඤාණස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. සමාධිභාවනාය පන නිකන්තිසබ්භාවතො ඤාණූපට්ඨානෙ කුසලොති න වුත්තො.

විසඤ්ඤොගූපට්ඨානකුසලොති ''කාමයොගවිසඤ්ඤොගො භවයොගවිසඤ්ඤොගො දිට්ඨියොගවිසඤ්ඤොගො අවිජ්ජායොගවිසඤ්ඤොගො''ති (දී. නි. 3.312) චතුධා වුත්තස්ස විසඤ්ඤොගස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො. **සඤ්ඤොගානුපට්ඨානකුසලොති** කාමයොගභවයොගදිට්ඨියොගාවිජ්ජායොගවසෙන චතුධා වුත්තස්ස සඤ්ඤොගස්ස අනුපට්ඨානෙ කුසලො. **නිරොධූපට්ඨානකුසලොති** ''පුන චපරං, භික්ඛවෙ, ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො නිබ්බානනින්නං චිත්තං හොති නිබ්බානපොණං නිබ්බානපබ්භාරං විවෙකට්ඨං නෙක්ඛම්මාභිරතං බ්‍යන්තීභූතං සබ්බසො ආසවට්ඨානියෙහි ධම්මෙහී''ති (අ. නි. 10.90; පටි. ම. 2.44 අත්ථතො සමානං) වුත්තඛීණාසවබලවසෙන නිබ්බානනින්නචිත්තත්තා ඛීණාසවොව නිරොධසඞ්ඛාතස්ස නිබ්බානස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො.

ආරම්මණූපට්ඨානකුසලවසෙනාතිආදීසු **කුසලන්ති** ඤාණං. ඤාණම්පි හි කුසලපුග්ගලයොගතො කුසලං යථා පණ්ඩිතපුග්ගලයොගතො ''පණ්ඩිතා ධම්මා''ති (ධ. ස. දුකමාතිකා 103). තස්මා කොසල්ලවසෙනාති අත්ථො.

207. ඉදානි **චතුසට්ඨියා ආකාරෙහී**තිආදි ඤාණකථායං (පටි. ම. 1.107) වුත්තම්පි ඉන්ද්‍රියකථාසම්බන්ධෙන ඉධානෙත්වා වුත්තං. තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

208. පුන සමන්තචක්ඛුසම්බන්ධෙන ඉන්ද්‍රියවිධානං වත්තුකාමො **න තස්ස අද්දිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චී**තිආදිමාහ. තත්ථ **සමන්තචක්ඛූති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. **පඤ්චින්ද්‍රියස්ස වසෙනා**තිආදිනා පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං අවියොගිතං දස්සෙති. **සද්දහන්තො පග්ගණ්හාතී**තිආදීහි එකෙකින්ද්‍රියමූලකෙහි පඤ්චහි චතුක්කෙහි පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං

නින්නපයොගකාලෙ වා මග්ගක්ඛණෙ වා එකරසභාවං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවඤ්ච දස්සෙති. **සද්දහිතත්තා පග්ගහිතන්ති**ආදීහි එකෙකින්ද්‍රියමූලකෙහි පඤ්චහි චතුක්කෙහි පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං නිබ්බත්තිකාලෙ වා ඵලකාලෙ වා එකරසභාවං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවඤ්ච දස්සෙති. පුන බුද්ධචක්ඛුසම්බන්ධෙන ඉන්ද්‍රියවිධානං වත්තුකාමො **යං බුද්ධචක්ඛූ**තිආදිමාහ. තත්ථ **බුද්ධචක්ඛූති** ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං ආසයානුසයඤාණඤ්ච. **බුද්ධඤාණ**න්ති ච ඉදං තදෙව ද්වයං, සෙසං හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙවාති.

ඉන්ද්‍රියසමොධානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ග-අට්ඨකථාය

ඉන්ද්‍රියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විමොක්ඛකථා

1. විමොක්ඛුද්දෙසවණ්ණනා

209. ඉදානි ඉන්ද්‍රියකථානන්තරං කථිතාය විමොක්ඛකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා අනුප්පත්තා. අයඤ්හි විමොක්ඛකථා ඉන්ද්‍රියභාවනානුයුත්තස්ස විමොක්ඛසබ්භාවතො ඉන්ද්‍රියකථානන්තරං කථිතා. තඤ්ච කථෙන්තො භගවතො සම්මුඛා සුතසුත්තන්තදෙසනාපුබ්බඞ්ගමං කත්වා කථෙසි. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො**තිආදීසු සුඤ්ඤතාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො අරියමග්ගො සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො. සො හි සුඤ්ඤතාය ධාතුයා උප්පන්නත්තා සුඤ්ඤතො, කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමොක්ඛො. එතෙනෙව නයෙන අනිමිත්තාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො **අනිමිත්තො,** අප්පණිහිතාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො **අප්පණිහිතො**ති වෙදිතබ්බො.

එකො හි ආදිතොව අනිච්චතො සඞ්ඛාරෙ සම්මසති. යස්මා පන න අනිච්චතො සම්මසනමත්තෙනෙව මග්ගවුට්ඨානං හොති, දුක්ඛතොපි අනත්තතොපි සම්මසිතබ්බමෙව, තස්මා දුක්ඛතොපි අනත්තතොපි සම්මසති. තස්ස එවං පටිපන්නස්ස අනිච්චතො වෙ සම්මසනකාලෙ මග්ගවුට්ඨානං හොති, අයං **අනිච්චතො අභිනිවිසිත්වා අනිච්චතො වුට්ඨාති** නාම. සචෙ පනස්ස දුක්ඛතො අනත්තතො සම්මසනකාලෙ මග්ගවුට්ඨානං හොති, අයං **අනිච්චතො අභිනිවිසිත්වා දුක්ඛතො, අනත්තතො වුට්ඨාති** නාම. එස නයො දුක්ඛතො අනත්තතො අභිනිවිසිත්වා වුට්ඨානෙසුපි. එත්ථ ච යොපි අනිච්චතො අභිනිවිට්ඨො, යොපි දුක්ඛතො, යොපි අනත්තතො. වුට්ඨානකාලෙ චෙ අනිච්චතො වුට්ඨානං හොති, තයොපි ජනා අධිමොක්ඛබහුලා හොන්ති, සද්ධින්ද්‍රියං පටිලභන්ති, අනිමිත්තවිමොක්ඛෙන

විමුච්චන්ති, පඨමමග්ගක්ඛණෙ සද්ධානුසාරිනො හොන්ති, සත්තසු ඨානෙසු සද්ධාවිමුත්තා. සචෙ පන දුක්ඛතො වුට්ඨානං හොති, තයොපි ජනා පස්සද්ධිබහුලා හොන්ති, සමාධින්ද්‍රියං පටිලභන්ති, අප්පණිහිතවිමොක්ඛෙන විමුච්චන්ති, සබ්බත්ථ කායසක්ඛිනො හොන්ති. යස්ස පනෙත්ථ අරූපජ්ඣානං පාදකං හොති, සො අග්ගඵලෙ උභතොභාගවිමුත්තො හොති. අථ නෙසං අනත්තතො වුට්ඨානං හොති, තයොපි ජනා වෙදබහුලා හොන්ති, පඤ්ඤින්ද්‍රියං පටිලභන්ති, සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුච්චන්ති, පඨමමග්ගක්ඛණෙ ධම්මානුසාරිනො හොන්ති, ඡසු ඨානෙසු දිට්ඨිප්පත්තා, අග්ගඵලෙ පඤ්ඤාවිමුත්තාති.

අපිච මග්ගො නාම පඤ්චහි කාරණෙහි නාමං ලභති සරසෙන වා පච්චනීකෙන වා සගුණෙන වා ආරම්මණෙන වා ආගමනෙන වා. සචෙ හි සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා අනිච්චතො සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, අනිමිත්තවිමොක්ඛෙන විමුච්චති. සචෙ දුක්ඛතො සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, අප්පණිහිතවිමොක්ඛෙන විමුච්චති. සචෙ අනත්තතො සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුච්චති. ඉදං **සරසතො** නාමං නාම. අනිච්චානුපස්සනාය පන සඞ්ඛාරානං ඝනවිනිබ්භොගං කත්වා නිච්චනිමිත්තධුවනිමිත්තසස්සතනිමිත්තානි පහාය ආගතත්තා අනිමිත්තො, දුක්ඛානුපස්සනාය සුඛසඤ්ඤං පහාය පණිධිපත්ථනං සුක්ඛාපෙත්වා ආගතත්තා අප්පණිහිතො, අනත්තානුපස්සනාය අත්තසත්තපුග්ගලසඤ්ඤං පහාය සඞ්ඛාරෙ සුඤ්ඤතො දිට්ඨත්තා සුඤ්ඤතොති ඉදං **පච්චනීකතො** නාමං නාම. රාගාදීහි පන සුඤ්ඤත්තා සුඤ්ඤතො, රූපනිමිත්තාදීනං, රාගනිමිත්තාදීනංයෙව වා අභාවෙන අනිමිත්තො, රාගපණිධිආදීනං අභාවතො අප්පණිහිතොති ඉදමස්ස **සගුණතො** නාමං නාම. සොයං සුඤ්ඤං අනිමිත්තං අප්පණිහිතඤ්ච නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතීතිපි සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො අප්පණිහිතොති වුච්චති. ඉදමස්ස **ආරම්මණතො** නාමං නාම. ආගමනං පන දුවිධං විපස්සනාගමනං මග්ගාගමනඤ්ච. තත්ථ මග්ගෙ විපස්සනාගමනං ලබ්භති, ඵලෙ මග්ගාගමනං. අනත්තානුපස්සනා හි සුඤ්ඤතා නාම, සුඤ්ඤතවිපස්සනාය මග්ගො සුඤ්ඤතො, සුඤ්ඤතමග්ගස්ස ඵලං සුඤ්ඤතං. අනිච්චානුපස්සනා අනිමිත්තා නාම, අනිමිත්තවිපස්සනාය මග්ගො අනිමිත්තො. ඉදං පන නාමං අභිධම්මපරියායෙ න ලබ්භති, සුත්තන්තපරියායෙ පන ලබ්භති. තත්ථ හි ගොත්‍රභුඤාණං අනිමිත්තං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා අනිමිත්තනාමකං හුත්වා සයං ආගමනීයට්ඨානෙ ඨත්වා මග්ගස්ස නාමං දෙතීති වදන්ති. තෙන මග්ගො අනිමිත්තොති වුත්තො. මග්ගාගමනෙන ඵලං අනිමිත්තන්ති යුජ්ජතියෙව. දුක්ඛානුපස්සනා සඞ්ඛාරෙසු පණිධිං සුක්ඛාපෙත්වා ආගතත්තා අප්පණිහිතා නාම, අප්පණිහිතවිපස්සනාය මග්ගො අප්පණිහිතො, අප්පණිහිතමග්ගස්ස ඵලං අප්පණිහිතන්ති එවං විපස්සනා අත්තනො නාමං

මග්ගස්ස දෙති, මග්ගො එලස්සාති ඉදං **ආගමනතො** නාමං නාම. එවං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විමොක්ඛවිසෙසං නියමෙතීති.

එවං භගවතා දෙසිතෙ තයො මහාවත්ථුකෙ විමොක්ඛෙ උද්දිසිත්වා තංනිද්දෙසවසෙනෙව අපරෙපි විමොක්ඛෙ නිද්දිසිතුකාමො **අපිච අට්ඨසට්ඨී විමොක්ඛා**තිආදිමාහ. තත්ථ **අපිචාති** අපරපරියායදස්සනං. කථං තෙ අට්ඨසට්ඨී හොන්ති, නනු තෙ පඤ්චසත්තතීති? සච්චං යථාරුතවසෙන පඤ්චසත්තති. භගවතා පන දෙසිතෙ තයො විමොක්ඛෙ ඨපෙත්වා අඤ්ඤවිමොක්ඛෙ නිද්දිසනතො ඉමෙසං තදවරොධතො ච ඉමෙ තයො න ගණෙතබ්බා, අජ්ඣත්තවිමොක්ඛාදයො තයොපි විමොක්ඛා චතුධා විත්ථාරවචනෙයෙව අන්තොගධත්තා න ගණෙතබ්බා, ‘‘පණිහිතො විමොක්ඛො, අප්පණිහිතො විමොක්ඛො’’ති එත්ථ අප්පණිහිතො විමොක්ඛො පඨමං උද්දිට්ඨෙන එකනාමිකත්තා න ගණෙතබ්බො, එවං ඉමෙසු සත්තසු අපනීතෙසු සෙසා අට්ඨසට්ඨී විමොක්ඛා හොන්ති. එවං සන්තෙ සුඤ්ඤතවිමොක්ඛාදයො තයො පුන කස්මා උද්දිට්ඨාති චෙ? උද්දෙසෙන සඞ්ගහෙත්වා තෙසම්පි නිද්දෙසකරණත්ථං. අජ්ඣත්තවුට්ඨානාදයො පන තයො පභෙදං විනා මූලරාසිවසෙන උද්දිට්ඨා, පණිහිතවිමොක්ඛපටිපක්ඛවසෙන පුන අප්පණිහිතො විමොක්ඛො උද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො.

අජ්ඣත්තවුට්ඨානාදීසු අජ්ඣත්තතො වුට්ඨාතීති **අජ්ඣත්තවුට්ඨානො.** අනුලොමෙන්තීති **අනුලොමා.** අජ්ඣත්තවුට්ඨානානං පටිප්පස්සද්ධි අපගමා **අජ්ඣත්තවුට්ඨානපටිප්පස්සද්ධි. රූපීති** අජ්ඣත්තං කෙසාදීසු උප්පාදිතං රූපජ්ඣානං රූපං, තං රූපමස්ස අත්ථීති රූපී **රූපානි පස්සතීති** බහිද්ධා නීලකසිණාදිරූපානි ඣානචක්ඛුනා පස්සති. ඉමිනා අජ්ඣත්තබහිද්ධාවත්ථුකෙසු කසිණෙසු ඣානපටිලාභො දස්සිතො. **අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤීති** අජ්ඣත්තං න රූපසඤ්ඤී, අත්තනො කෙසාදීසු අනුප්පාදිතරූපාවචරජ්ඣානොති අත්ථො. ඉමිනා බහිද්ධා පරිකම්මං කත්වා බහිද්ධාව පටිලද්ධජ්ඣානතා දස්සිතා. **සුභන්තෙව අධිමුත්තොති** ‘‘සුභ’’මිච්චෙව ආරම්මණෙ අධිමුත්තො. තත්ථ කිඤ්චාපි අන්තොඅප්පනායං ‘‘සුභ’’න්ති ආභොගො නත්ථි, යො පන අප්පටිකූලාකාරෙන සත්තාරම්මණං ඵරන්තො විහරති, සො යස්මා ‘‘සුභ’’න්තෙව අධිමුත්තො හොති, තස්මා එවං උද්දෙසො කතොති. අප්පිතප්පිතසමයෙ එව වික්ඛම්භනවිමුත්තිසබ්භාවතො **සමයවිමොක්ඛො.** සොයෙව සකිච්චකරණවසෙන අප්පිතසමයෙ එව නියුත්තොති **සාමයිකො.** සාමායිකොතිපි පාඨො. කොපෙතුං භඤ්ජිතුං සක්කුණෙය්‍යතාය **කුප්පො.** ලොකං අනතික්කමනතො ලොකෙ නියුත්තොති **ලොකිකො.** ලොකියොතිපි පාඨො. ලොකං උත්තරති, උත්තිණ්ණොති වා **ලොකුත්තරො.** ආරම්මණකරණවසෙන සහ ආසවෙහීති **සාසවො.** ආරම්මණකරණවසෙන සම්පයොගවසෙන ච නත්ථෙත්ථ ආසවාති **අනාසවො.** රූපසඞ්ඛාතෙන සහ

ආමිසෙනාති **සාමිසො.** සබ්බසො රූපාරූපප්පහානා නිරාමිසතොපි නිරාමිසතරොති **නිරාමිසා නිරාමිසතරො. පණිහිතොති** තණ්හාවසෙන පණිහිතො පත්ථිතො. ආරම්මණකරණවසෙන සඤ්ඤොජනෙහි සංයුත්තත්තා **සඤ්ඤුත්තො. එකත්තවිමොක්ඛොති** කිලෙසෙහි අනජ්ඣාරුළ්හත්තා එකසභාවො විමොක්ඛො. **සඤ්ඤාවිමොක්ඛොති** විපස්සනාඤාණමෙව විපරීතසඤ්ඤාය විමුච්චනතො සඤ්ඤාවිමොක්ඛො. තදෙව විපස්සනාඤාණං සම්මොහතො විමුච්චනවසෙන ඤාණමෙව විමොක්ඛොති **ඤාණවිමොක්ඛො. සීතිසියාවිමොක්ඛොති** විපස්සනාඤාණමෙව සීති භවෙය්‍යාති පවත්තො විමොක්ඛො සීතිසියාවිමොක්ඛො. සීතිසිකාවිමොක්ඛොතිපි පාඨො, සීතිභාවිකාය විමොක්ඛොති තස්ස අත්ථං වණ්ණයන්ති. **ඣානවිමොක්ඛොති** උපචාරප්පනාභෙදං ලොකියලොකුත්තරභෙදඤ්ච ඣානමෙව විමොක්ඛො. **අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛොති** අනුපාදියිත්වා ගහණං අකත්වා චිත්තස්ස විමොක්ඛො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති.

විමොක්ඛුද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විමොක්ඛනිද්දෙසවණ්ණනා

210. කතමොතිආදිකෙ උද්දෙසස්ස නිද්දෙසෙ **ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති** එවං උපපරික්ඛති. **සුඤ්ඤමිදන්ති** ඉදං ඛන්ධපඤ්චකං සුඤ්ඤං. කෙන සුඤ්ඤං? අත්තෙන වා අත්තනියෙන වා. තත්ථ **අත්තෙන වාති** බාලජනපරිකප්පිතස්ස අත්තනො අභාවා තෙන අත්තනා ච සුඤ්ඤං. **අත්තනියෙන වාති** තස්ස පරිකප්පිතස්ස අත්තනො සන්තකෙන ච සුඤ්ඤං. අත්තනො අභාවෙනෙව අත්තනියාභාවො. අත්තනියඤ්ච නාම නිච්චං වා සියා සුඛං වා, තදුභයම්පි නත්ථි. තෙන නිච්චපටික්ඛෙපෙන අනිච්චානුපස්සනා, සුඛපටික්ඛෙපෙන දුක්ඛානුපස්සනා ච වුත්තා හොති. **සුඤ්ඤමිදං අත්තෙන වාති** අනත්තානුපස්සනායෙව වුත්තා. **සොති** සො එවං තීහි අනුපස්සනාහි විපස්සමානො භික්ඛු. **අභිනිවෙසං න කරොතීති** අනත්තානුපස්සනාවසෙන අත්තාභිනිවෙසං න කරොති.

නිමිත්තං න කරොතීති අනිච්චානුපස්සනාවසෙන නිච්චනිමිත්තං න කරොති. **පණිධිං න කරොතීති** දුක්ඛානුපස්සනාවසෙන පණිධිං න කරොති. ඉමෙ තයො විමොක්ඛා පරියායෙන විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගවසෙනාපි ලබ්භන්ති, නිප්පරියායෙන පන සමුච්ඡෙදවසෙන මග්ගක්ඛණෙයෙව. චත්තාරි ඣානානි අජ්ඣත්තං නීවරණාදීහි වුට්ඨානතො **අජ්ඣත්තවුට්ඨානො විමොක්ඛො.** චතස්සො අරූපසමාපත්තියො ආරම්මණෙහි වුට්ඨානතො **බහිද්ධාවුට්ඨානො විමොක්ඛො.** ආරම්මණම්පි හි බාහිරායතනානි විය ඉධ ‘‘බහිද්ධා’’ති වුත්තං. ඉමෙ ද්වෙ වික්ඛම්භනවිමොක්ඛා, දුභතො වුට්ඨානො පන සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛො.

නීවරණෙහි වුට්ඨාතීතිආදීහි අජ්ඣත්තවුට්ඨානං සරූපතො වුත්තං. **රූපසඤ්ඤායා**තිආදීහි කසිණාදිආරම්මණසමතික්කමස්ස පාකටත්තා තං අවත්වා සුත්තන්තෙසු වුත්තරූපසඤ්ඤාදිසමතික්කමො වුත්තො. **සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසා**ති සමාසපදං, සක්කායදිට්ඨියා විචිකිච්ඡාය සීලබ්බතපරාමාසාති විච්ඡෙදො. අයමෙව වා පාඨො.

211. **විතක්කො චා**තිආදීහි ඣානානං සමාපත්තීනඤ්ච උපචාරභූමියො වුත්තා. **අනිච්චානුපස්සනා**තිආදීහි චතුන්නං මග්ගානං පුබ්බභාගවිපස්සනා වුත්තා. **පටිලාභො චා**ති පඤ්චවිධවසිප්පත්තියා බ්‍යාපිතො පත්ථටො ලාභොති පටිලාභො. වසිප්පත්තියා හි සබ්බො ඣානපයොගො ච සමාපත්තිපයොගො ච පටිප්පස්සද්ධො හොති, තස්මා පටිලාභො ‘‘පටිප්පස්සද්ධිවිමොක්ඛො’’ති වුත්තො. විපාකො පන ඣානස්ස සමාපත්තියා ච පටිප්පස්සද්ධි හොතීති උජුකමෙව. කෙචි පන ‘‘උපචාරපයොගස්ස පටිප්පස්සද්ධත්තා ඣානස්ස සමාපත්තියා ච පටිලාභො හොති, තස්මා ඣානසමාපත්තිපටිලාභො ‘පටිප්පස්සද්ධිවිමොක්ඛො’ති වුච්චතී’’ති වදන්ති.

212. **අජ්ඣත්තන්**ති අත්තානං අධිකිච්ච පවත්තං. **පච්චත්තන්**ති අත්තානං පටිච්ච පවත්තං. උභයෙනාපි නියකජ්ඣත්තමෙව දීපෙති **නීලනිමිත්තන්**ති නීලමෙව. **නීලසඤ්ඤං පටිලභතී**ති තස්මිං නීලනිමිත්තෙ නීලමිතිසඤ්ඤං පටිලභති. **සුග්ගහිතං කරොතී**ති පරිකම්මභූමියං සුට්ඨු උග්ගහිතං කරොති. **සූපධාරිතං උපධාරෙතී**ති උපචාරභූමියං සුට්ඨු උපධාරිතං කත්වා උපධාරෙති. **ස්වාවත්ථිතං අවත්ථාපෙතී**ති අප්පනාභූමියං සුට්ඨු නිච්ඡිතං නිච්ඡිනාති. වවත්ථාපෙතීතිපි පාඨො. අජ්ඣත්තඤ්හි නීලපරිකම්මං කරොන්තො කෙසෙ වා පිත්තෙ වා අක්ඛිතාරකායං වා කරොති. **බහිද්ධා නීලනිමිත්තෙ**ති නීලපුප්ඵනීලවත්ථනීලධාතූනං අඤ්ඤතරෙ නීලකසිණෙ. **චිත්තං උපසංහරතී**ති චිත්තං උපනෙති. **පීතාදීසු**පි එසෙව නයො. **ආසෙවතී**ති තමෙව සඤ්ඤං ආදිතො සෙවති. **භාවෙතී**ති වඩ්ඪෙති. **බහුලීකරොතී**ති පුනප්පුනං කරොති. **රූපන්**ති නීලනිමිත්තං රූපං. **රූපසඤ්ඤී**ති තස්මිං රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, සා අස්ස අත්ථීති රූපසඤ්ඤී. **අජ්ඣත්තං පීතනිමිත්තාදීසු** පීතපරිකම්මං කරොන්තො මෙදෙ වා ඡවියා වා අක්ඛීනං පීතට්ඨානෙ වා කරොති. ලොහිතපරිකම්මං කරොන්තො මංසෙ වා ලොහිතෙ වා ජිව්හාය වා හත්ථතලපාදතලෙසු වා අක්ඛීනං රත්තට්ඨානෙ වා කරොති. ඔදාතපරිකම්මං කරොන්තො අට්ඨිම්හි වා දන්තෙ වා නඛෙ වා අක්ඛීනං සෙතට්ඨානෙ වා කරොති. **අජ්ඣත්තං අරූපන්**ති අජ්ඣත්තං රූපනිමිත්තං නත්ථීති අත්ථො.

මෙත්තාසහගතෙනාති පඨමදුතියතතියජ්ඣානවසෙන මෙත්තාය සමන්නාගතෙන. **චෙතසා**ති චිත්තෙන. **එකං දිසන්**ති එකං එකිස්සා දිසාය පඨමපරිග්ගහිතං සත්තං උපාදාය එකදිසාපරියාපන්නසත්තඵරණවසෙන

වුත්තං. **ඵරිත්වාති** ඵුසිත්වා ආරම්මණං කත්වා. **විහරතීති** බ්‍රහ්මවිහාරාධිට්ඨිතං ඉරියාපථවිහාරං පවත්තෙති. **තථා දුතියන්ති** යථා පුරත්ථිමාදීසු යංකිඤ්චි එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථෙව තදනන්තරං දුතියං තතියං චතුත්ථං චාති අත්ථො. **ඉති උද්ධන්ති** එතෙනෙව නයෙන උපරිමං දිසන්ති වුත්තං හොති. **අධො තිරියන්ති** අධොදිසම්පි තිරියං දිසම්පි එවමෙව. තත්ථ ච **අධොති** හෙට්ඨා. **තිරියන්ති** අනුදිසා. එවං සබ්බදිසාසු අස්සමණ්ඩලිකාය අස්සමිව මෙත්තාසහගතං චිත්තං සාරෙතිපි පච්චාසාරෙතිපීති. එත්තාවතා එකමෙකං දිසං පරිග්ගහෙත්වා ඔධිසො මෙත්තාඵරණං දස්සිතං. **සබ්බධීති**ආදි පන අනොධිසො දස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **සබ්බධීති** සබ්බත්ථ. **සබ්බත්තතායාති** සබ්බෙසු හීනමජ්ඣිමුක්කට්ඨමිත්තසපත්තමජ්ඣත්තාදිප්පභෙදෙසු අත්තතාය, ''අයං පරසත්තො''ති විභාගං අකත්වා අත්තසමතායාති වුත්තං හොති. අථ වා **සබ්බත්තතායාති** සබ්බෙන චිත්තභාවෙන, ඊසකම්පි බහි අවික්ඛිපමානොති වුත්තං හොති. **සබ්බාවන්තන්ති** සබ්බසත්තවන්තං, සබ්බසත්තයුත්තන්ති අත්ථො. සබ්බවන්තන්තිපි පාඨො. **ලොකන්ති** සත්තලොකං.

විපුලෙනාති එවමාදිපරියායදස්සනතො පනෙත්ථ පුන ''මෙත්තාසහගතෙනා''ති වුත්තං. යස්මා වා එත්ථ ඔධිසො ඵරණෙ විය පුන තථාසද්දො වා ඉති-සද්දො වා න වුත්තො, තස්මා පුන ''මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා''ති වුත්තං, නිගමනවසෙන වා එතං වුත්තං. **විපුලෙනාති** එත්ථ ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන පන තං **මහග්ගතං**. තඤ්හි කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථතාය විපුලඵලතාය දීඝසන්තානතාය ච මහන්තභාවං ගතං, මහන්තෙහි වා උළාරච්ඡන්දවීරියචිත්තපඤ්ඤෙහි ගතං පටිපන්නන්ති මහග්ගතං. පගුණවසෙන අප්පමාණසත්තාරම්මණවසෙන ච **අප්පමාණං**. බ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙන **අවෙරං**. දොමනස්සප්පහානතො **අබ්‍යාපජ්ජං,** නිද්දුක්ඛන්ති වුත්තං හොති. **අප්පටිකූලා හොන්තීති** භික්ඛුනො චිත්තස්ස අප්පටිකූලා හුත්වා උපට්ඨහන්ති. සෙසෙසුපි වුත්තනයෙනෙව කරුණාමුදිතාඋපෙක්ඛාවසෙන යොජෙතබ්බං. කරුණාය විහෙසාපච්චත්ථිකප්පහානෙන අවෙරං, මුදිතාය අරතිපච්චත්ථිකප්පහානෙන.

උපෙක්ඛාසහගතෙනාති චතුත්ථජ්ඣානවසෙන උපෙක්ඛාය සමන්නාගතෙන. රාගපච්චත්ථිකප්පහානෙන අවෙරං, ගෙහසිතසොමනස්සප්පහානතො අබ්‍යාපජ්ජං. සබ්බම්පි හි අකුසලං කිලෙසපරිළාහයොගතො සබ්‍යාපජ්ජමෙවාති අයමෙතෙසං විසෙසො.

213. **සබ්බසොති** සබ්බාකාරෙන, සබ්බාසං වා, අනවසෙසානන්ති අත්ථො. **රූපසඤ්ඤානන්ති** සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තරූපාවචරජ්ඣානානඤ්චෙව තදාරම්මණානඤ්ච. රූපාවචරජ්ඣානම්පි හි රූපන්ති වුච්චති ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීසු (පටි. ම. 1.209; ධ. ස.

248), තස්ස ආරම්මණම්පි බහිද්ධා රූපානි පස්සති ‘‘සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී’’තිආදීසු (ධ. ස. 223). තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තරූපාවචරජ්ඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපං සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤං, රූපමස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවීකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. **සමතික්කමා**ති විරාගා නිරොධා ච. කිං වුත්තං හොති? එතාසං කුසලවිපාකකිරියාවසෙන පඤ්චදසන්නං ඣානසඞ්ඛාතානං රූපසඤ්ඤානං, එතෙසඤ්ච පථවීකසිණාදිවසෙන නවන්නං ආරම්මණසඞ්ඛාතානං රූපසඤ්ඤානං සබ්බාකාරෙන, අනවසෙසානං වා විරාගා ච නිරොධා ච විරාගහෙතු චෙව නිරොධහෙතු ච ආකාසානඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. න හි සක්කා සබ්බසො අනතික්කන්තරූපසඤ්ඤෙන එතං උපසම්පජ්ජ විහරිතුන්ති. යස්මා පන ආරම්මණසමතික්කමෙන පත්තබ්බා එතා සමාපත්තියො, න එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පඨමජ්ඣානාදීනි විය. ආරම්මණෙ අවිරත්තස්ස ච සඤ්ඤාසමතික්කමො න හොති, තස්මා අයං ආරම්මණසමතික්කමවසෙනාපි අත්ථවණ්ණනා කතාති වෙදිතබ්බා.

පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමාති චක්ඛාදීනං වත්ථූනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන උප්පන්නා සඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා, රූපසඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. තාසං කුසලවිපාකානං පඤ්චන්නං, අකුසලවිපාකානං පඤ්චන්නන්ති සබ්බසො දසන්නම්පි පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා පහානා අසමුප්පාදා, අප්පවත්තිං කත්වාති වුත්තං හොති. කාමඤ්චෙතා පඨමජ්ඣානාදීනි සමාපන්නස්සපි න සන්ති, න හි තස්මිං සමයෙ පඤ්චද්වාරවසෙන චිත්තං පවත්තති, එවං සන්තෙපි අඤ්ඤත්ථ පහීනානං සුඛදුක්ඛානං චතුත්ථජ්ඣානෙ විය සක්කායදිට්ඨාදීනං තතියමග්ගෙ විය ච ඉමස්මිං ඣානෙ උස්සාහජනනත්ථං ඉමස්ස ඣානස්ස පසංසාවසෙන එතාසං එත්ථ වචනං වෙදිතබ්බං. අථ වා කිඤ්චාපි තා රූපාවචරං සමාපන්නස්ස න සන්ති, අථ ඛො න පහීනත්තා න සන්ති. න හි රූපවිරාගාය රූපාවචරභාවනා සංවත්තති, රූපායත්තායෙව ච එතාසං පවත්ති. අයං පන භාවනා රූපවිරාගාය සංවත්තති, තස්මා තා එත්ථ පහීනාති වත්තුං වට්ටති. න කෙවලඤ්ච වත්තුං, එකංසෙනෙව එවං ධාරෙතුම්පි වට්ටති. තාසඤ්හි ඉතො පුබ්බෙ අප්පහීනත්තායෙව ‘‘පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්ස සද්දො කණ්ටකො’’ති (අ. නි. 10.72) වුත්තො භගවතා. ඉධ ච පහීනත්තායෙව අරූපසමාපත්තීනං ආනෙඤ්ජතා සන්තවිමොක්ඛතා ච වුත්තා.

නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරාති නානත්තෙ වා ගොචරෙ පවත්තානං සඤ්ඤානං, නානත්තානං වා සඤ්ඤානං. යස්මා හෙතා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති, යස්මා චෙතා අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා, ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා, ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා, එකාදස

කාමාවචරකිරියාසඤ්ඤාති එවං චතුචත්තාලීසම්පි සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤවිසදිසා, තස්මා ‘‘නානත්තසඤ්ඤා’’ති වුත්තා. තාසං සබ්බසො නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා අනාවජ්ජනා චිත්තෙ ච අනුප්පාදනා. යස්මා තා නාවජ්ජති චිත්තෙ ච න උප්පාදෙති න මනසිකරොති න පච්චවෙක්ඛති, තස්මාති වුත්තං හොති. යස්මා චෙත්ථ පුරිමා රූපසඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා ච ඉමිනා ඣානෙන නිබ්බත්තෙ භවෙපි න විජ්ජන්ති, පගෙව තස්මිං භවෙ ඉමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණකාලෙ, තස්මා තාසං සමතික්කමා අත්ථඞ්ගමාති ද්වෙධාපි අභාවොයෙව වුත්තො. නානත්තසඤ්ඤාසු පන යස්මා අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා, නව කිරියාසඤ්ඤා, දසාකුසලසඤ්ඤාති ඉමා සත්තවීසති සඤ්ඤා ඉමිනා ඣානෙන නිබ්බත්තෙ භවෙ විජ්ජන්ති, තස්මා තාසං අමනසිකාරාති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථාපි හි ඉමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරන්තො තාසං අමනසිකාරායෙව උපසම්පජ්ජ විහරති. තා පන මනසිකරොන්තො අසමාපන්නො හොතීති. සඞ්ඛෙපතො චෙත්ථ ‘‘රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා’’තිඉමිනා සබ්බරූපාවචරධම්මානං පහානං වුත්තං. ‘‘පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා’’තිඉමිනා සබ්බෙසං කාමාවචරචිත්තචෙතසිකානං පහානඤ්ච අමනසිකාරො ච වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

අනන්තො ආකාසොති එත්ථ පඤ්ඤත්තිමත්තත්තා නාස්ස උප්පාදන්තො වා වයන්තො වා පඤ්ඤායතීති අනන්තො, අනන්තඵරණවසෙනාපි අනන්තො. න හි සො යොගී එකදෙසවසෙන ඵරති, සකලවසෙනෙව ඵරති. **ආකාසොති** කසිණුග්ඝාටිමාකාසො. **ආකාසානඤ්චායතනාදීනි** වුත්තත්ථානි. **උපසම්පජ්ජ විහරතීති** තං පත්වා නිප්ඵාදෙත්වා තදනුරූපෙන ඉරියාපථෙන විහරති. තදෙව සමාපජ්ජිතබ්බතො **සමාපත්ති.**

ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති පුබ්බෙ වුත්තනයෙන ඣානම්පි ආකාසානඤ්චායතනං ආරම්මණම්පි. ආරම්මණම්පි හි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ආකාසානඤ්චං ච තං පඨමස්ස ආරුප්පජ්ඣානස්ස ආරම්මණත්තා දෙවානං දෙවායතනං විය අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනඤ්චාති ආකාසානඤ්චායතනං, තථා ආකාසානඤ්චං ච තං තස්ස ඣානස්ස සඤ්ජාතිහෙතුත්තා ‘‘කම්බොජා අස්සානං ආයතන’’න්තිආදීනි විය සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන ආයතනඤ්චාතිපි ආකාසානඤ්චායතනං. එවමෙතං ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං, තස්මා උභයම්පෙතමෙකජ්ඣං කත්වා ‘‘ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්මා’’ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **අනන්තං විඤ්ඤාණන්ති** තංයෙව ‘‘අනන්තො ආකාසො’’ති ඵරිත්වා පවත්තං විඤ්ඤාණං ‘‘අනන්තං විඤ්ඤාණ’’න්ති මනසිකරොන්තොති

වුත්තං හොති. මනසිකාරවසෙන වා අනන්තං. සො හි තං ආකාසාරම්මණං විඤ්ඤාණං අනවසෙසතො මනසිකරොන්තො අනන්තං මනසි කරොති.

විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති එත්ථාපි ච පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ඣානම්පි විඤ්ඤාණඤ්චායතනං ආරම්මණම්පි. ආරම්මණම්පි හි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව විඤ්ඤාණඤ්චං ච තං දුතියස්ස ආරුප්පජ්ඣානස්ස ආරම්මණත්තා අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනඤ්චාති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, තථා විඤ්ඤාණඤ්චං ච තං තස්සෙව ඣානස්ස සඤ්ජාතිහෙතුත්තා සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන ආයතනඤ්චාතිපි විඤ්ඤාණඤ්චායතනං. එවමෙතං ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං, තස්මා උභයම්පෙතමෙකජ්ඣං කත්වා ''විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්මා''ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **නත්ථි කිඤ්චීති** නත්ථි නත්ථි, සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං, විවිත්තං විවිත්තන්ති එවං මනසිකරොන්තොති වුත්තං හොති.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමතික්කම්මාති එත්ථාපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ඣානම්පි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං ආරම්මණම්පි. ආරම්මණම්පි හි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ආකිඤ්චඤ්ඤඤ්ච තං තතියස්ස ආරුප්පජ්ඣානස්ස ආරම්මණත්තා අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනඤ්චාති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, තථා ආකිඤ්චඤ්ඤඤ්ච තං තස්සෙව ඣානස්ස සඤ්ජාතිහෙතුත්තා සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන ආයතනඤ්චාතිපි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං. එවමෙතං ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං, තස්මා උභයම්පෙතමෙකජ්ඣං කත්වා ''ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමතික්කම්මා''ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධකථා හෙට්ඨා කථිතාව.

''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදිකා සත්ත විමොක්ඛා පච්චනීකධම්මෙහි සුට්ඨු විමුච්චනට්ඨෙන ආරම්මණෙ අභිරතිවසෙන සුට්ඨු මුච්චනට්ඨෙන ච විමොක්ඛා, නිරොධසමාපත්ති පන චිත්තචෙතසිකෙහි විමුත්තට්ඨෙන විමොක්ඛො. සමාපත්තිසමාපන්නසමයෙ විමුත්තො හොති, වුට්ඨිතසමයෙ අවිමුත්තො හොතීති **සමයවිමොක්ඛො.** සමුච්ඡෙදවිමුත්තිවසෙන අච්චන්තවිමුත්තත්තා අරියමග්ගා, පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තිවසෙන අච්චන්තවිමුත්තත්තා සාමඤ්ඤඵලානි, නිස්සරණවිමුත්තිවසෙන අච්චන්තවිමුත්තත්තා නිබ්බානං **අසමයවිමොක්ඛො.** තථා **සාමයිකාසාමයිකවිමොක්ඛා.**

පමාදං ආගම්ම පරිහායතීති **කුප්පො.** තථා න පරිහායතීති **අකුප්පො.** ලොකාය සංවත්තතීති **ලොකියො.** අරියමග්ගා ලොකං උත්තරන්තීති

ලොකුත්තරා, සාමඤ්ඤඵලානි නිබ්බානඤ්ච ලොකතො උත්තිණ්ණාති ලොකුත්තරා. ආදිත්තං අයොගුළං මක්ඛිකා විය තෙජුස්සදං ලොකුත්තරං ධම්මං ආසවා නාලම්බන්තීති **අනාසවො. රූපප්පටිසඤ්ඤුත්තොති** රූපජ්ඣානානි. **අරූපප්පටිසඤ්ඤුත්තොති** අරූපසමාපත්තියො. තණ්හාය ආලම්බිතො **පණිහිතො.** අනාලම්බිතො **අප්පණිහිතො.** මග්ගඵලානි එකාරම්මණත්තා එකනිට්ඨත්තා ච **එකත්තවිමොක්ඛො,** නිබ්බානං අදුතියත්තා **එකත්තවිමොක්ඛො,** ආරම්මණනානත්තා විපාකනානත්තා ච **නානත්තවිමොක්ඛො.**

214. **සියාති** භවෙය්‍ය, දස හොන්තීති ච එකො හොතීති ච භවෙය්‍යාති අත්ථො. ‘‘සියා’’ති ච එතං විධිවචනං, න පුච්ඡාවචනං. **වත්ථුවසෙනාති** නිච්චසඤ්ඤාදිදසවත්ථුවසෙන දස හොන්ති. **පරියායෙනාති** විමුච්චනපරියායෙන එකො හොති. **සියාති කථඤ්ච සියාති** යං වා සියාති විහිතං, තං කථං සියාති පුච්ඡති. **අනිච්චානුපස්සනඤාණන්ති** සමාසපදං. අනිච්චානුපස්සනාඤාණන්ති වා පාඨො. තථා සෙසෙසුපි. **නිච්චතො සඤ්ඤායාති** නිච්චතො පවත්තාය සඤ්ඤාය, ‘‘නිච්ච’’න්ති පවත්තාය සඤ්ඤායාති අත්ථො. එස නයො **සුඛතො අත්තතො නිමිත්තතො සඤ්ඤායාති** එත්ථාපි. **නිමිත්තතොති** ච නිච්චනිමිත්තතො. **නන්දියා සඤ්ඤායාති** නන්දිවසෙන පවත්තාය සඤ්ඤාය, නන්දිසම්පයුත්තාය සඤ්ඤායාති අත්ථො. එස නයො **රාගතො සමුදයතො ආදානතො පණිධිතො අභිනිවෙසතො සඤ්ඤායාති** එත්ථාපි. යස්මා පන ඛයවයවිපරිණාමානුපස්සනා තිස්සො අනිච්චානුපස්සනාදීනං බලවභාවාය බලවපච්චයභූතා භඞ්ගානුපස්සනාවිසෙසා. භඞ්ගදස්සනෙන හි අනිච්චානුපස්සනා බලවතී හොති. අනිච්චානුපස්සනාය ච බලවතියා ජාතාය ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා’’ති (සං. නි. 3.15) දුක්ඛානත්තානුපස්සනාපි බලවතියො හොන්ති. තස්මා අනිච්චානුපස්සනාදීසු වුත්තාසු තාපි තිස්සො වුත්තාව හොන්ති. යස්මා ච සුඤ්ඤතානුපස්සනා ‘‘අභිනිවෙසතො සඤ්ඤාය මුච්චතී’’ති වචනෙනෙව සාරාදානාභිනිවෙසසම්මොහාභිනිවෙසආලයාභිනිවෙසසඤ්ඤොගාභිනිවෙසතො සඤ්ඤාය මුච්චතීති වුත්තමෙව හොති, අභිනිවෙසාභාවෙනෙව අප්පටිසඞ්ඛාතො සඤ්ඤාය මුච්චතීති වුත්තමෙව හොති, තස්මා අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනාදයො පඤ්චපි අනුපස්සනා න වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එවං අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු එතා අට්ඨ අනුපස්සනා අවත්වා දසෙව අනුපස්සනා වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

215. **අනිච්චානුපස්සනා යථාභූතං ඤාණන්ති** අනිච්චානුපස්සනායෙව යථාභූතඤාණං. උභයම්පි පච්චත්තවචනං. **යථාභූතඤාණන්ති** ඤාණත්ථො වුත්තො. එවං සෙසෙසුපි. **සම්මොහා අඤ්ඤාණාති** සම්මොහභූතා අඤ්ඤාණා. **මුච්චතීති** විමොක්ඛත්ථො වුත්තො.

216. **අනිච්චානුපස්සනා අනුත්තරං සීතිභාවඤාණන්**ති එත්ථ සාසනෙයෙව සබ්භාවතො උත්තමට්ඨෙන අනුත්තරං, අනුත්තරස්ස පච්චයත්තා වා අනුත්තරං, සීතිභාවො එව ඤාණං සීතිභාවඤාණං. තං අනිච්චානුපස්සනාසඞ්ඛාතං අනුත්තරං සීතිභාවඤාණං. ''ඡහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො භික්ඛු භබ්බො අනුත්තරං සීතිභාවං සච්ඡිකාතු''න්ති (අ. නි. 6.85) එත්ථ නිබ්බානං අනුත්තරො සීතිභාවො නාම. ඉධ පන විපස්සනා අනුත්තරො සීතිභාවො. **නිච්චතො සන්තාපපරිළාහදරථා මුච්චතී**ති එත්ථාපි ''නිච්ච''න්ති පවත්තකිලෙසා එව ඉධ චාමුත්‍ර ච සන්තාපනට්ඨෙන සන්තාපො, පරිදහනට්ඨෙන පරිළාහො, උණ්හට්ඨෙන දරථොති වුච්චන්ති.

217. **නෙක්ඛම්මං ඣායතීති ඣාන**න්තිආදයො හෙට්ඨා වුත්තත්ථා. නෙක්ඛම්මාදීනි චෙත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො ච නිබ්බෙධභාගියානෙව.

218. **අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො**ති ඉධ විපස්සනායෙව. ''එතදත්ථා කථා, එතදත්ථා මන්තනා, යදිදං අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො''ති (පරි. 366; අ. නි. 3.68) එත්ථ පන නිබ්බානං අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො. **කතිහුපාදානෙහී**ති කතිහි උපාදානෙහි. **කතමා එකුපාදානා**ති කතමතො එකුපාදානතො. **ඉදං එකුපාදානා**ති ඉතො එකතො උපාදානතො. **ඉද**න්ති පුබ්බඤාණාපෙක්ඛං වා. උපාදානතො මුච්චනෙසු යස්මා ආදිතො සඞ්ඛාරානං උදයබ්බයං පස්සිත්වා පස්සිත්වා අනිච්චානුපස්සනාය විපස්සති, පච්ඡා සඞ්ඛාරානං භඞ්ගමෙව පස්සිත්වා අනිමිත්තානුපස්සනාය විපස්සති. අනිච්චානුපස්සනාවිසෙසොයෙව හි අනිමිත්තානුපස්සනා. සඞ්ඛාරානං උදයබ්බයදස්සනෙන ච භඞ්ගදස්සනෙන ච අත්තාභාවො පාකටො හොති. තෙන දිට්ඨුපාදානස්ස ච අත්තවාදුපාදානස්ස ච පහානං හොති. දිට්ඨිප්පහානෙනෙව ච ''සීලබ්බතෙන අත්තා සුජ්ඣතී''ති දස්සනස්ස අභාවතො සීලබ්බතුපාදානස්ස පහානං හොති. යස්මා ච අනත්තානුපස්සනාය උජුකමෙව අත්තාභාවං පස්සති, අනත්තානුපස්සනාවිසෙසොයෙව ච සුඤ්ඤතානුපස්සනා, තස්මා ඉමානි චත්තාරි ඤාණානි දිට්ඨුපාදානාදීහි තීහි උපාදානෙහි මුච්චන්ති. දුක්ඛානුපස්සනාදීනංයෙව පන චතස්සන්නං තණ්හාය උජුවිපච්චනීකත්තා අනිච්චානුපස්සනාදීනං චතස්සන්නං කාමුපාදානතො මුච්චනං න වුත්තං. යස්මා ආදිතො දුක්ඛානුපස්සනාය ''සඞ්ඛාරා දුක්ඛා''ති පස්සතො පච්ඡා අප්පණිහිතානුපස්සනාය ච ''සඞ්ඛාරා දුක්ඛා''ති පස්සතො සඞ්ඛාරානං පත්ථනා පහීයති. දුක්ඛානුපස්සනාවිසෙසොයෙව හි අප්පණිහිතානුපස්සනා. යස්මා ච සඞ්ඛාරෙසු නිබ්බිදානුපස්සනාය නිබ්බින්දන්තස්ස විරාගානුපස්සනාය විරජ්ජන්තස්ස සඞ්ඛාරානං පත්ථනා පහීයති, තස්මා ඉමානි චත්තාරි ඤාණානි කාමුපාදානතො මුච්චන්ති. යස්මා නිරොධානුපස්සනාය කිලෙසෙ නිරොධෙති, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය කිලෙසෙ පරිච්චජති, තස්මා ඉමානි

ද්වෙ ඤාණානි චතූහි උපාදානෙහි මුච්චන්තීති එවං සභාවනානත්තෙන ච ආකාරනානත්තෙන ච අට්ඨසට්ඨි විමොක්ඛා නිද්දිට්ඨා.

219. ඉදානි ආදිතො උද්දිට්ඨානං තිණ්ණං විමොක්ඛානං මුඛානි දස්සෙත්වා විමොක්ඛමුඛපුබ්බඞ්ගමං ඉන්ද්‍රියවිසෙසං පුග්ගලවිසෙසඤ්ච දස්සෙතුකාමො **තීණි ඛො පනිමානී**තිආදිමාහ. තත්ථ **විමොක්ඛමුඛානී**ති තිණ්ණං විමොක්ඛානං මුඛානි. **ලොකනියානාය සංවත්තන්තී**ති තෙධාතුකලොකතො නියානාය නිග්ගමනාය සංවත්තන්ති. **සබ්බසඞ්ඛාරෙ පරිච්ඡෙදපරිවටුමතො සමනුපස්සනතායා**ති සබ්බෙසං සඞ්ඛාරානං උදයබ්බයවසෙන පරිච්ඡෙදතො චෙව පරිවටුමතො ච සමනුපස්සනතාය. ලොකනියානං හොතීති පාඨසෙසො. අනිච්චානුපස්සනා හි උදයතො පුබ්බෙ සඞ්ඛාරා නත්ථීති පරිච්ඡින්දිත්වා තෙසං ගතිං සමන්නෙසමානො වයතො පරං න ගච්ඡන්ති, එත්ථෙව අන්තරධායන්තීති පරිවටුමතො පරියන්තතො සමනුපස්සති. සබ්බසඞ්ඛාරා හි උදයෙන පුබ්බන්තපරිච්ඡින්නා, වයෙන අපරන්තපරිච්ඡින්නා. **අනිමිත්තාය ච ධාතුයා චිත්තසම්පක්ඛන්දනතායා**ති විපස්සනාක්ඛණෙපි නිබ්බානනින්නතාය අනිමිත්තාකාරෙන උපට්ඨානතො අනිමිත්තසඞ්ඛාතාය නිබ්බානධාතුයා චිත්තපවිසනතාය ච ලොකනියානං හොති. **මනොසමුත්තෙජනතායා**ති චිත්තසංවෙජනතාය. දුක්ඛානුපස්සනාය හි සඞ්ඛාරෙසු චිත්තං සංවිජ්ජති. **අප්පණිහිතාය ච ධාතුයා**ති විපස්සනාක්ඛණෙපි නිබ්බානනින්නතාය අප්පණිහිතාකාරෙන උපට්ඨානතො අප්පණිහිතසඞ්ඛාතාය නිබ්බානධාතුයා. **සබ්බධම්මෙ**ති නිබ්බානස්ස අවිපස්සනුපගත්තෙපි අනත්තසභාවසබ්භාවතො ''සබ්බසඞ්ඛාරෙ''ති අවත්වා ''සබ්බධම්මෙ''ති වුත්තං. **පරතො සමනුපස්සනතායා**ති පච්චයායත්තත්තා අවසතාය අවිධෙය්‍යතාය ච ''නාහං න මම''න්ති එවං අනත්තතො සමනුපස්සනතාය. **සුඤ්ඤතාය ච ධාතුයා**ති විපස්සනාක්ඛණෙපි නිබ්බානනින්නතාය සුඤ්ඤතාකාරෙන උපට්ඨානතො සුඤ්ඤතාසඞ්ඛාතාය නිබ්බානධාතුයා. ඉති ඉමානි තීණි වචනානි අනිච්චදුක්ඛානත්තානුපස්සනානං වසෙන වුත්තානි. තෙනෙව තදනන්තරං **අනිච්චතො මනසිකරොතො**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඛයතො**ති ඛීයනතො. **භයතො**ති සභයතො. **සුඤ්ඤතො**ති අත්තරහිතතො.

අධිමොක්ඛබහුලන්ති අනිච්චානුපස්සනාය ''ඛණභඞ්ගවසෙන සඞ්ඛාරා භිජ්ජන්තී''ති සද්ධාය පටිපන්නස්ස පච්චක්ඛතො ඛණභඞ්ගදස්සනෙන ''සච්චං වතාහ භගවා''ති භගවති සද්ධාය සද්ධාබහුලං චිත්තං හොති. අථ වා පච්චුප්පන්නානං පදෙසසඞ්ඛාරානං අනිච්චතං පස්සිත්වා ''එවං අනිච්චා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නා සබ්බෙ සඞ්ඛාරා''ති අධිමුච්චනතො අධිමොක්ඛබහුලං චිත්තං හොති. **පස්සද්ධිබහුල**න්ති දුක්ඛානුපස්සනාය චිත්තක්ඛොභකරාය පණිධියා පජහනතො චිත්තදරථාභාවෙන පස්සද්ධිබහුලං චිත්තං හොති. අථ වා දුක්ඛානුපස්සනාය සංවෙගජනනතො සංවිග්ගස්ස ච යොනිසො පදහනතො වික්ඛෙපාභාවෙන පස්සද්ධිබහුලං

චිත්තං හොති. **වෙදබහුලන්ති** අනත්තානුපස්සනාය බාහිරකෙහි අදිට්ඨං ගම්භීරං අනත්තලක්ඛණං පස්සතො ඤාණබහුලං චිත්තං හොති. අථ වා ‘‘සදෙවකෙන ලොකෙන අදිට්ඨං අනත්තලක්ඛණං දිට්ඨ’’න්ති තුට්ඨස්ස තුට්ඨිබහුලං චිත්තං හොති.

අධිමොක්ඛබහුලො සද්ධින්ද්‍රියං පටිලභතීති පුබ්බභාගෙ අධිමොක්ඛො බහුලං පවත්තමානො භාවනාපාරිපූරියා සද්ධින්ද්‍රියං නාම හොති, තං සො පටිලභති නාම. **පස්සද්ධිබහුලො සමාධින්ද්‍රියං පටිලභතීති** පුබ්බභාගෙ පස්සද්ධිබහුලස්ස ‘‘පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියතී’’ති (පටි. ම. 1.73; අ. නි. 5.26) වචනතො භාවනාපාරිපූරියා පස්සද්ධිපච්චයා සමාධින්ද්‍රියං හොති, තං සො පටිලභති නාම. **වෙදබහුලො පඤ්ඤින්ද්‍රියං පටිලභතීති** පුබ්බභාගෙ වෙදො බහුලං පවත්තමානො භාවනාපාරිපූරියා පඤ්ඤින්ද්‍රියං නාම හොති, තං සො පටිලභති නාම.

ආධිපතෙය්‍යං හොතීති ඡන්දාදිකෙ අධිපතිභූතෙපි සකිච්චනිප්ඵාදනවසෙන අධිපති හොති පධානො හොති. **භාවනායාති** භුම්මවචනං, උපරූපරි භාවනත්ථාය වා. **තදන්වයා හොන්තීති** තං අනුගාමිනී තං අනුවත්තිනී හොන්ති. **සහජාතපච්චයා හොන්තීති** උප්පජ්ජමානා ච සහඋප්පාදනභාවෙන උපකාරකා හොන්ති පකාසස්ස පදීපො විය. **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හොන්තීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං උප්පාදනුපත්ථම්භනභාවෙන උපකාරකා හොන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භකං තිදණ්ඩං විය. **නිස්සයපච්චයා හොන්තීති** අධිට්ඨානාකාරෙන නිස්සයාකාරෙන ච උපකාරකා හොන්ති තරුචිත්තකම්මානං පථවීපටාදි විය. **සම්පයුත්තපච්චයා හොන්තීති** එකවත්ථුකඑකාරම්මණඑකුප්පාදඑකනිරොධසඞ්ඛාතෙන සම්පයුත්තභාවෙන උපකාරකා හොන්ති.

220. පටිවෙධකාලෙති මග්ගක්ඛණෙ සච්චපටිවෙධකාලෙ. **පඤ්ඤින්ද්‍රියං ආධිපතෙය්‍යං හොතීති** මග්ගක්ඛණෙ නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා සච්චදස්සනකිච්චකරණවසෙන ච කිලෙසප්පහානකිච්චකරණවසෙන ච පඤ්ඤින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති. **පටිවෙධායාති** සච්චපටිවිජ්ඣනත්ථාය. **එකරසාති** විමුත්තිරසෙන. **දස්සනට්ඨෙනාති** සච්චදස්සනට්ඨෙන. **එවං පටිවිජ්ඣන්තොපි භාවෙති, භාවෙන්තොපි පටිවිජ්ඣතීති** මග්ගක්ඛණෙ සකිංයෙව භාවනාය ච පටිවෙධස්ස ච සබ්භාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අනත්තානුපස්සනාය විපස්සනාක්ඛණෙපි පඤ්ඤින්ද්‍රියස්සෙව ආධිපතෙය්‍යත්තා ‘‘පටිවෙධකාලෙපී’’ති අපිසද්දො පයුත්තො.

221. **අනිච්චතො මනසිකරොතො කතමින්ද්‍රියං අධිමත්තං හොතීති**ආදි ඉන්ද්‍රියවිසෙසෙන පුග්ගලවිසෙසං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **අධිමත්තන්ති** අධිකං. තත්ථ සද්ධින්ද්‍රියසමාධින්ද්‍රියපඤ්ඤින්ද්‍රියානං අධිමත්තතා

සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාය වෙදිතබ්බා. **සද්ධාවිමුත්තොති** එත්ථ අවිසෙසෙත්වා වුත්තෙපි උපරි විසෙසෙත්වා වුත්තත්තා සොතාපත්තිමග්ගං ඨපෙත්වා සෙසෙසු සත්තසු ඨානෙසු සද්ධාවිමුත්තොති වුත්තං හොති. සද්ධාවිමුත්තො සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තත්තා හොති, න සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තත්තා සබ්බත්ථ සද්ධාවිමුත්තොතිපි වුත්තං හොති. සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තත්තායෙව සෙසෙසු සමාධින්ද්‍රියපඤ්ඤින්ද්‍රියාධිමත්තත්තෙපි සති සද්ධාවිමුත්තොයෙව නාම හොතීති වදන්ති. **කායසක්ඛී හොතීති** අට්ඨසුපි ඨානෙසු කායසක්ඛී නාම හොති. **දිට්ඨිප්පත්තො හොතීති** සද්ධාවිමුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

සද්දහන්තො විමුත්තොති සද්ධාවිමුත්තොති සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තත්තා සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ සද්දහන්තො චතූසුපි ඵලක්ඛණෙසු විමුත්තොති සද්ධාවිමුත්තොති වුත්තං හොති. උපරිමග්ගත්තයක්ඛණෙ සද්ධාවිමුත්තත්තං ඉදානි වක්ඛති. සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ පන සද්ධානුසාරිත්තං පච්ඡා වක්ඛති. **ඵුට්ඨත්තා සච්ඡිකතොති කායසක්ඛීති** සුක්ඛවිපස්සකත්තෙ සති උපචාරජ්ඣානඵස්සස්ස රූපාරූපජ්ඣානලාභිත්තෙ සති රූපාරූපජ්ඣානඵස්සස්ස ඵුට්ඨත්තා නිබ්බානං සච්ඡිකතොති කායසක්ඛී, නාමකායෙන වුත්තප්පකාරෙ ඣානඵස්සෙ ච නිබ්බානෙ ච සක්ඛීති වුත්තං හොති. **දිට්ඨත්තා පත්තොති දිට්ඨිප්පත්තොති** සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ සම්පයුත්තෙන පඤ්ඤින්ද්‍රියෙන පඨමං නිබ්බානස්ස දිට්ඨත්තා පච්ඡා සොතාපත්තිඵලාදිවසෙන නිබ්බානං පත්තොති දිට්ඨිප්පත්තො, පඤ්ඤින්ද්‍රියසඞ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිබ්බානං පත්තොති වුත්තං හොති. සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ පන ධම්මානුසාරිත්තං පච්ඡා වක්ඛති. **සද්දහන්තො විමුච්චතීති සද්ධාවිමුත්තොති** සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තත්තා සකදාගාමිඅනාගාමිඅරහත්තමග්ගක්ඛණෙසු සද්දහන්තො විමුච්චතීති සද්ධාවිමුත්තො. එත්ථ විමුච්චමානොපි ආසංසාය භූතවචනවසෙන ‘‘විමුත්තො’’ති වුත්තො. **ඣානඵස්සන්ති** තිවිධං ඣානඵස්සං. ‘‘ඣානඵස්ස’’න්තිආදීනි ‘‘දුක්ඛා සඞ්ඛාරා’’තිආදීනි ච පඨමං වුත්තං ද්වයමෙව විසෙසෙත්වා වුත්තානි. **ඤාතං හොතීති**ආදීනි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානි. එත්ථ ච ඣානලාභී පුග්ගලො සමාධින්ද්‍රියස්ස අනුකූලාය දුක්ඛානුපස්සනාය එව වුට්ඨහිත්වා මග්ගඵලානි පාපුණාතීති ආචරියානං අධිප්පායො.

සියාති සියුං, භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. ‘‘සියා’’ති එතං විධිවචනමෙව. **තයො පුග්ගලාති** විපස්සනානියමෙන ඉන්ද්‍රියනියමෙන ච වුත්තා තයො පුග්ගලා. **වත්ථුවසෙනාති** තීසු අනුපස්සනාසු එකෙකඉන්ද්‍රියවත්ථුවසෙන. **පරියායෙනාති** තෙනෙව පරියායෙන. ඉමිනා වාරෙන කිං දස්සිතං හොති? හෙට්ඨා එකෙකිස්සා අනුපස්සනාය එකෙකස්ස ඉන්ද්‍රියස්ස ආධිපච්චං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තන්ති ච, කදාචි තීසුපි අනුපස්සනාසු එකෙකස්සෙව

ඉන්ද්‍රියස්ස ආධිපච්චං හොතීති ච දස්සිතං හොති. අථ වා පුබ්බභාගවිපස්සනාක්ඛණෙ තිස්සන්නම්පි අනුපස්සනානං සබ්භාවතො තාසු පුබ්බභාගවිපස්සනාසු තෙසං තෙසං ඉන්ද්‍රියානං ආධිපච්චං අපෙක්ඛිත්වා මග්ගඵලක්ඛණෙසු සද්ධාවිමුත්තාදීනි නාමානි හොන්තීති. එවඤ්හි වුච්චමානෙ හෙට්ඨා වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය උපරි ච කතො ඉන්ද්‍රියාධිපච්චපුග්ගලනියමො සුකතොයෙව නිච්චලොයෙව ච හොති. අනන්තරවාරෙ **සියාති අඤ්ඤොයෙවාති** එවං සියාති අත්ථො. එත්ථ පුබ්බෙ වුත්තොයෙව නියමො.

ඉදානි මග්ගඵලවසෙන පුග්ගලවිසෙසං විභජිත්වා දස්සෙතුං **අනිච්චතො මනසිකරොතො...පෙ.... සොතාපත්තිමග්ගං පටිලභතී**තිආදිමාහ. තත්ථ සද්ධං අනුස්සරති අනුගච්ඡති, සද්ධාය වා නිබ්බානං අනුස්සරති අනුගච්ඡතීති **සද්ධානුසාරී. සච්ඡිකතන්ති** පච්චක්ඛකතං. **අරහත්තන්ති** අරහත්තඵලං. පඤ්ඤාසඞ්ඛාතං ධම්මං අනුස්සරති, තෙන වා ධම්මෙන නිබ්බානං අනුස්සරතීති **ධම්මානුසාරී.**

222. පුන අපරෙහි පරියායෙහි ඉන්ද්‍රියත්තයවිසෙසෙන පුග්ගලවිසෙසං වණ්ණෙතුකාමො **යෙ හි කෙචී**තිආදිමාහ. තත්ථ **භාවිතා වාති** අතීතෙ භාවයිංසු වා. **භාවෙන්ති වාති** පච්චුප්පන්නෙ. **භාවිස්සන්ති වාති** අනාගතෙ. **අධිගතා වා**තිආදි එකෙකන්තිකං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තං. **ඵස්සිතා වාති** ඤාණඵුසනාය ඵුසිංසු වා. **වසිප්පත්තාති** ඉස්සරභාවං පත්තා. **පාරමිප්පත්තාති** වොසානං පත්තා. **වෙසාරජ්ජප්පත්තාති** විසාරදභාවං පත්තා. සබ්බත්ථ සද්ධාවිමුත්තාදයො හෙට්ඨා වුත්තක්ඛණෙසුයෙව, සතිපට්ඨානාදයො මග්ගක්ඛණෙයෙව. **අට්ඨ විමොක්ඛෙති** ‘‘රූපී රූපානි පස්සතී’’තිආදිකෙ (පටි. ම. 1.209; ධ. ස. 248) පටිසම්භිදාමග්ගප්පත්තියා එව පත්තා.

තිස්සො සික්ඛාති අධිසීලසික්ඛා අධිචිත්තසික්ඛා අධිපඤ්ඤාසික්ඛා මග්ගප්පත්තා එව සික්ඛමානා. **දුක්ඛං පරිජානන්තී**තිආදීනි මග්ගක්ඛණෙයෙව. **පරිඤ්ඤාපටිවෙධං පටිවිජ්ඣතීති** පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති, පරිඤ්ඤාය පටිවිජ්ඣිතබ්බන්ති වා පරිඤ්ඤාපටිවෙධං. එවං සෙසෙසුපි. සබ්බධම්මාදීහි විසෙසෙත්වා **අභිඤ්ඤාපටිවෙධාදයො** වුත්තා. **සච්ඡිකිරියාපටිවෙධො** පන මග්ගක්ඛණෙයෙව නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණඤාණසිද්ධිවසෙන වෙදිතබ්බොති. එවමිධ පඤ්ච අරියපුග්ගලා නිද්දිට්ඨා හොන්ති, උභතොභාගවිමුත්තො ච පඤ්ඤාවිමුත්තො චාති ඉමෙ ද්වෙ අනිද්දිට්ඨා. අඤ්ඤත්ථ (විසුද්ධි. 2.773) පන ‘‘යො පන දුක්ඛතො මනසිකරොන්තො පස්සද්ධිබහුලො සමාධින්ද්‍රියං පටිලභති, සො සබ්බත්ථ කායසක්ඛී නාම හොති, අරූපජ්ඣානං පන පත්වා අග්ගඵලං පත්තො උභතොභාගවිමුත්තො නාම හොති. යො පන අනත්තතො මනසිකරොන්තො වෙදබහුලො පඤ්ඤින්ද්‍රියං පටිලභති,

සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ ධම්මානුසාරී හොති, ඡසු ඨානෙසු දිට්ඨිප්පත්තො, අග්ගඵලෙ පඤ්ඤාවිමුත්තො''ති වුත්තං. තෙ ඉධ කායසක්ඛිදිට්ඨිප්පත්තෙහියෙව සඞ්ගහිතා. අත්ථතො පන අරූපජ්ඣානෙන චෙව අරියමග්ගෙන චාති උභතොභාගෙන විමුත්තොති උභතොභාගවිමුත්තො. පජානන්තො විමුත්තොති පඤ්ඤාවිමුත්තොති. එත්තාවතා ඉන්ද්‍රියපුග්ගලවිසෙසා නිද්දිට්ඨා හොන්ති.

223-226. ඉදානි විමොක්ඛපුබ්බඞ්ගමමෙව විමොක්ඛවිසෙසං පුග්ගලවිසෙසඤ්ච දස්සෙතුකාමො **අනිච්චතො මනසිකරොතො**තිආදිමාහ. තත්ථ **ද්වෙ විමොක්ඛා**ති අප්පණිහිතසුඤ්ඤතවිමොක්ඛා. අනිච්චානුපස්සනාගමනවසෙන හි අනිමිත්තවිමොක්ඛොති ලද්ධනාමො මග්ගො රාගදොසමොහපණිධීනං අභාවා සගුණතො ච තෙසංයෙව පණිධීනං අභාවා අප්පණිහිතන්ති ලද්ධනාමං නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතීති ආරම්මණතො ච අප්පණිහිතවිමොක්ඛොති නාමම්පි ලභති. තථා රාගදොසමොහෙහි සුඤ්ඤත්තා සගුණතො ච රාගාදීහියෙව සුඤ්ඤත්තා සුඤ්ඤතන්ති ලද්ධනාමං නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතීති ආරම්මණතො ච සුඤ්ඤතවිමොක්ඛොති නාමම්පි ලභති. තස්මා තෙ ද්වෙ විමොක්ඛා අනිමිත්තවිමොක්ඛන්වයා නාම හොන්ති. අනිමිත්තමග්ගතො අනඤ්ඤෙපි අට්ඨන්නං මග්ගඞ්ගානං එකෙකස්ස මග්ගඞ්ගස්ස වසෙන සහජාතාදිපච්චයා ච හොන්තීති වෙදිතබ්බා. පුන **ද්වෙ විමොක්ඛා**ති සුඤ්ඤතානිමිත්තවිමොක්ඛා. දුක්ඛානුපස්සනාගමනවසෙන හි අප්පණිහිතවිමොක්ඛොති ලද්ධනාමො මග්ගො රූපනිමිත්තාදීනං රාගනිමිත්තාදීනං නිච්චනිමිත්තාදීනඤ්ච අභාවා සගුණතො ච තෙසංයෙව නිමිත්තානං අභාවා අනිමිත්තසඞ්ඛාතං නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතීති ආරම්මණතො ච අනිමිත්තවිමොක්ඛොති නාමම්පි ලභති. සෙසං වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. පුන **ද්වෙ විමොක්ඛා**ති අනිමිත්තඅප්පණිහිතවිමොක්ඛා. යොජනා පනෙත්ථ වුත්තනයා එව.

පටිවෙධකාලෙති ඉන්ද්‍රියානං වුත්තක්කමෙනෙව වුත්තං. මග්ගක්ඛණං පන මුඤ්චිත්වා විපස්සනාක්ඛණෙ විමොක්ඛො නාම නත්ථි. පඨමං වුත්තොයෙව පන මග්ගවිමොක්ඛො ''පටිවෙධකාලෙ''ති වචනෙන විසෙසෙත්වා දස්සිතො. ''යො චායං පුග්ගලො සද්ධාවිමුත්තො''තිආදිකා ද්වෙ වාරා ච ''අනිච්චතො මනසිකරොන්තො සොතාපත්තිමග්ගං පටිලභතී''තිආදිකො වාරො ච සඞ්ඛිත්තො, විමොක්ඛවසෙන පන යොජෙත්වා විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො. **යෙ හි කෙචි නෙක්ඛම්ම**න්තිආදිකො වාරො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති. එත්තාවතා විමොක්ඛපුග්ගලවිසෙසා නිද්දිට්ඨා හොන්තීති.

227. පුන විමොක්ඛමුඛානි ච විමොක්ඛෙ ච අනෙකධා නිද්දිසිතුකාමො **අනිච්චතො මනසිකරොන්තො**තිආදිමාහ. තත්ථ **යථාභූත**න්ති යථාසභාවෙන.

ජානාතීති ඤාණෙන ජානාති. **පස්සතීති** තෙනෙව ඤාණෙන චක්ඛුනා විය පස්සති. **තදන්වයෙනාති** තදනුගමනෙන, තස්ස පච්චක්ඛතො ඤාණෙන දිට්ඨස්ස අනුගමනෙනාති අත්ථො. **කඞ්ඛා පහීයතීති** අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චානිච්චකඞ්ඛා, ඉතරාහි ඉතරකඞ්ඛා. **නිමිත්තන්ති** සන්තතිඝනවිනිබ්භොගෙන නිච්චසඤ්ඤාය පහීනත්තා ආරම්මණභූතං සඞ්ඛාරනිමිත්තං යථාභූතං ජානාති. **තෙන වුච්චති සම්මාදස්සනන්ති** තෙන යථාභූතජානනෙන තං ඤාණං ''සම්මාදස්සන''න්ති වුච්චති. **පවත්තන්ති** දුක්ඛප්පත්තාකාරෙ සුඛසඤ්ඤං උග්ඝාටෙත්වා සුඛසඤ්ඤාය පහානෙන පණිධිසඞ්ඛාතාය තණ්හාය පහීනත්තා සුඛසම්මතම්පි විපාකපවත්තං යථාභූතං ජානාති. **නිමිත්තඤ්ච පවත්තඤ්චාති** නානාධාතුමනසිකාරසම්භවෙන සමූහඝනවිනිබ්භොගෙන උභයථාපි අත්තසඤ්ඤාය පහීනත්තා සඞ්ඛාරනිමිත්තඤ්ච විපාකපවත්තඤ්ච යථාභූතං ජානාති. **යඤ්ච යථාභූතං ඤාණ**න්තිආදිත්තයං ඉදානි වුත්තමෙව, න අඤ්ඤං. **භයතො උපට්ඨාතීති** නිච්චසුඛඅත්තාභාවදස්සනතො යථාක්කමං තං තං භයතො උපට්ඨාති. **යා ච භයතුපට්ඨානෙ පඤ්ඤා**තිආදිනා ''උදයබ්බයානුපස්සනාඤාණං භඞ්ගානුපස්සනාඤාණං භයතුපට්ඨානඤාණං ආදීනවානුපස්සනාඤාණං නිබ්බිදානුපස්සනාඤාණං මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණං පටිසඞ්ඛානුපස්සනාඤාණං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං අනුලොමඤාණ''න්ති වුත්තෙසු පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිසඞ්ඛාතෙසු නවසු විපස්සනාඤාණෙසු භයතුපට්ඨානසම්බන්ධෙන අවත්ථාභෙදෙන භින්නානි එකට්ඨානි තීණි ඤාණානි වුත්තානි, න සෙසානි.

පුන තීසු අනුපස්සනාසු අන්තෙ ඨිතාය අනන්තරාය අනත්තානුපස්සනාය සම්බන්ධෙන තාය සහ සුඤ්ඤතානුපස්සනාය එකට්ඨතං දස්සෙතුං **යා ච අනත්තානුපස්සනා යා ච සුඤ්ඤතානුපස්සනා**තිආදිමාහ. ඉමානි හි ද්වෙ ඤාණානි අත්ථතො එකමෙව, අවත්ථාභෙදෙන පන භින්නානි. යථා ච ඉමානි, තථා අනිච්චානුපස්සනා ච අනිමිත්තානුපස්සනා ච අත්ථතො එකමෙව ඤාණං, දුක්ඛානුපස්සනා ච අප්පණිහිතානුපස්සනා ච අත්ථතො එකමෙව ඤාණං, කෙවලං අවත්ථාභෙදෙනෙව භින්නානි. අනත්තානුපස්සනාසුඤ්ඤතානුපස්සනානඤ්ච එකට්ඨතාය වුත්තාය තෙසං ද්වින්නං ද්වින්නම්පි ඤාණානං එකලක්ඛණත්තා එකට්ඨතා වුත්තාව හොතීති. **නිමිත්තං පටිසඞ්ඛා ඤාණං උප්පජ්ජතීති** ''සඞ්ඛාරනිමිත්තං අද්ධුවං තාවකාලික''න්ති අනිච්චලක්ඛණවසෙන ජානිත්වා ඤාණං උප්පජ්ජති. කාමඤ්ච න පඨමං ජානිත්වා පච්ඡා ඤාණං උප්පජ්ජති, වොහාරවසෙන පන ''මනඤ්ච පටිච්ච ධම්මෙ ච උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණ''න්තිආදීනි (සං. නි. 4.60; ම. නි. 1.400; 3.421) විය එවං වුච්චති. සද්දසත්ථවිදූපි ච ''ආදිච්චං පාපුණිත්වා තමො විගච්ඡතී''තිආදීසු විය සමානකාලෙපි ඉමං පදං ඉච්ඡන්ති. එකත්තනයෙන වා පුරිමඤ්ච පච්ඡිමඤ්ච එකං කත්වා එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමිනා නයෙන ඉතරස්මිම්පි පදද්වයෙ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මුඤ්චිතුකම්‍යතාදීනං** තිණ්ණං ඤාණානං එකට්ඨතා හෙට්ඨා වුත්තනයා එව.

නිමිත්තා චිත්තං වුට්ඨාතීති සඞ්ඛාරනිමිත්තෙ දොසදස්සනෙන තත්ථ අනල්ලීනතාය සඞ්ඛාරනිමිත්තා චිත්තං වුට්ඨාති නාම. **අනිමිත්තෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති** සඞ්ඛාරනිමිත්තපටිපක්ඛෙන අනිමිත්තසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ තන්නින්නතාය චිත්තං පවිසති. සෙසානුපස්සනාද්වයෙපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **නිරොධෙ නිබ්බානධාතුයාති** ඉධ වුත්තෙනෙව පඨමානුපස්සනාද්වයම්පි වුත්තමෙව හොති. නිරොධෙතිපි පාඨො. **බහිද්ධාවුට්ඨානවිවට්ටනෙ පඤ්ඤාති** වුට්ඨානසම්බන්ධෙන ගොත්‍රභුඤාණං වුත්තං. **ගොත්‍රභූ ධම්මාති** ගොත්‍රභුඤාණමෙව. ඉතරථා හි එකට්ඨතා න යුජ්ජති. ‘‘අසඞ්ඛතා ධම්මා, අප්පච්චයා ධම්මා’’තිආදීසු (ධ. ස. දුකමාතිකා 7, 8) විය වා චතුමග්ගවසෙන වා බහුවචනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. යස්මා විමොක්ඛොති මග්ගො, මග්ගො ච දුභතොවුට්ඨානො, තස්මා තෙන සම්බන්ධෙන **යා ච දුභතොවුට්ඨානවිවට්ටනෙ පඤ්ඤා**තිආදි වුත්තං.

228. පුන විමොක්ඛානං නානාක්ඛණානං එකක්ඛණපරියායං දස්සෙතුකාමො **කතිහාකාරෙහීති**ආදිමාහ. තත්ථ **ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙනාති** ජෙට්ඨකට්ඨෙන. **අධිට්ඨානට්ඨෙනාති** පතිට්ඨානට්ඨෙන. **අභිනීහාරට්ඨෙනාති** විපස්සනාවීථිතො නීහරණට්ඨෙන. **නිය්‍යානට්ඨෙනාති** නිබ්බානුපගමනට්ඨෙන. **අනිච්චතො මනසිකරොතොති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාක්ඛණෙයෙව. **අනිමිත්තො විමොක්ඛොති** මග්ගක්ඛණෙයෙව. එස නයො සෙසෙසු. **චිත්තං අධිට්ඨාතීති** චිත්තං අධිකං කත්වා ඨාති, චිත්තං පතිට්ඨාපෙතීති අධිප්පායො. **චිත්තං අභිනීහරතීති** විපස්සනාවීථිතො චිත්තං නීහරති. **නිරොධං නිබ්බානං නිය්‍යාතීති** නිරොධසඞ්ඛාතං නිබ්බානං උපගච්ඡතීති එවං ආකාරනානත්තතො චතුධා නානාක්ඛණතා දස්සිතා.

එකක්ඛණතාය **සමොධානට්ඨෙනාති** එකජ්ඣං සමොසරණට්ඨෙන. **අධිගමනට්ඨෙනාති** වින්දනට්ඨෙන. **පටිලාභට්ඨෙනාති** පාපුණනට්ඨෙන. **පටිවෙධට්ඨෙනාති** ඤාණෙන පටිවිජ්ඣනට්ඨෙන. **සච්ඡිකිරියට්ඨෙනාති** පච්චක්ඛකරණට්ඨෙන. **ඵස්සනට්ඨෙනාති** ඤාණඵුසනාය ඵුසනට්ඨෙන. **අභිසමයට්ඨෙනාති** අභිමුඛං සමාගමනට්ඨෙන. එත්ථ ‘‘සමොධානට්ඨෙනා’’ති මූලපදං, සෙසානි අධිගමවෙවචනානි. තස්මායෙව හි සබ්බෙසං එකතො විස්සජ්ජනං කතං. **නිමිත්තා මුච්චතීති** නිච්චනිමිත්තතො මුච්චති. ඉමිනා විමොක්ඛට්ඨො වුත්තො. **යතො මුච්චතීති** යතො නිමිත්තතො මුච්චති. **තත්ථ න පණිදහතීති** තස්මිං නිමිත්තෙ පත්ථනං න කරොති. **යත්ථ න පණිදහතීති** යස්මිං නිමිත්තෙ න පණිදහති. **තෙන සුඤ්ඤොති** තෙන නිමිත්තෙන සුඤ්ඤො. **යෙන සුඤ්ඤොති** යෙන නිමිත්තෙන සුඤ්ඤො. **තෙන නිමිත්තෙන අනිමිත්තොති** ඉමිනා අනිමිත්තට්ඨො වුත්තො.

පණිධියා මුච්චතීති පණිධිතො මුච්චති. ‘‘පණිධි මුච්චතී’’ති පාඨො නිස්සක්කත්ථොයෙව. ඉමිනා විමොක්ඛට්ඨො වුත්තො. **යත්ථ න පණිදහතීති** යස්මිං දුක්ඛෙ න පණිදහති. **තෙන සුඤ්ඤොති** තෙන දුක්ඛෙන සුඤ්ඤො. **යෙන සුඤ්ඤොති** යෙන දුක්ඛනිමිත්තෙන සුඤ්ඤො. **යෙන නිමිත්තෙනාති** යෙන දුක්ඛනිමිත්තෙන. **තත්ථ න පණිදහතීති** ඉමිනා අප්පණිහිතට්ඨො වුත්තො. **අභිනිවෙසා මුච්චතීති** ඉමිනා විමොක්ඛට්ඨො වුත්තො. **යෙන සුඤ්ඤොති** යෙන අභිනිවෙසනිමිත්තෙන සුඤ්ඤො. **යෙන නිමිත්තෙනාති** යෙන අභිනිවෙසනිමිත්තෙන. **යත්ථ න පණිදහති, තෙන සුඤ්ඤොති** යස්මිං අභිනිවෙසනිමිත්තෙ න පණිදහති, තෙන අභිනිවෙසනිමිත්තෙන සුඤ්ඤො. ඉමිනා සුඤ්ඤතට්ඨො වුත්තො.

229. පුන අට්ඨවිමොක්ඛාදීනි නිද්දිසිතුකාමො **අත්ථි විමොක්ඛොති**ආදිමාහ. තත්ථ **නිච්චතො අභිනිවෙසාති**ආදීනි සඤ්ඤාවිමොක්ඛෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බානි. **සබ්බාභිනිවෙසෙහීති** වුත්තප්පකාරෙහි අභිනිවෙසෙහි. ඉති අභිනිවෙසමුච්චනවසෙන සුඤ්ඤතවිමොක්ඛා නාම ජාතා, තෙයෙව නිච්චාදිනිමිත්තමුච්චනවසෙන අනිමිත්තවිමොක්ඛා, නිච්චන්තිආදිපණිධීහි මුච්චනවසෙන අප්පණිහිතවිමොක්ඛා. එත්ථ ච **පණිධි මුච්චතීති** සබ්බත්ථ නිස්සක්කත්ථො වෙදිතබ්බො. පණිධියා මුච්චතීති වා පාඨො. ‘‘සබ්බපණිධීහි මුච්චතී’’ති චෙත්ථ සාධකං. එවං තිස්සො අනුපස්සනා තදඞ්ගවිමොක්ඛත්තා ච සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛස්ස පච්චයත්තා ච පරියායෙන විමොක්ඛාති වුත්තා.

230. **තත්ථ ජාතාති** අනන්තරෙ විපස්සනාවිමොක්ඛෙපි සති ඉමිස්සා කථාය මග්ගවිමොක්ඛාධිකාරත්තා තස්මිං මග්ගවිමොක්ඛෙ ජාතාති වුත්තං හොති. **අනවජ්ජකුසලාති** රාගාදිවජ්ජවිරහිතා කුසලා. විච්ඡෙදං කත්වා වා පාඨො. **බොධිපක්ඛියා ධම්මාති** ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති (ම. නි. 3.35, 43; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 22; මි. ප. 5.4.1) වුත්තා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා. **ඉදං මුඛන්ති** ඉදං වුත්තප්පකාරං ධම්මජාතං ආරම්මණතො නිබ්බානපවෙසාය මුඛත්තා මුඛං නාමාති වුත්තං හොති. **තෙසං ධම්මානන්ති** තෙසං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං. **ඉදං විමොක්ඛමුඛන්ති** නිබ්බානං වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමොක්ඛෙසු නිස්සරණවිමොක්ඛොව, ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී’’ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) වුත්තත්තා උත්තමට්ඨෙන මුඛඤ්චාති විමොක්ඛමුඛං. විමොක්ඛඤ්ච තං මුඛඤ්ච විමොක්ඛමුඛන්ති කම්මධාරයසමාසවසෙන අයමෙව අත්ථො වුත්තො. **විමොක්ඛඤ්චාති** එත්ථ ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො. **තීණි**

අකුසලමූලානීති ලොභදොසමොහා. **තීණි දුච්චරිතානීති** කායවචීමනොදුච්චරිතානි. **සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මාති** අකුසලමූලෙහි සම්පයුත්තා දුච්චරිතෙහි සම්පයුත්තා ච අසම්පයුත්තා ච සෙවිතබ්බදොමනස්සාදීනි ඨපෙත්වා සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා. **කුසලමූලසුචරිතානි** වුත්තපටිපක්ඛෙන වෙදිතබ්බානි. **සබ්බෙපි කුසලා ධම්මාති** වුත්තනයෙනෙව සම්පයුත්තා අසම්පයුත්තා ච විමොක්ඛස්ස උපනිස්සයභූතා සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා. විවට්ටකථා හෙට්ඨා වුත්තා. විමොක්ඛවිවට්ටසම්බන්ධෙන පනෙත්ථ සෙසවිවට්ටාපි වුත්තා. **ආසෙවනාති** ආදිතො සෙවනා. **භාවනාති** තස්සෙව වඩ්ඪනා. **බහුලීකම්මන්ති** තස්සෙව වසිප්පත්තියා පුනප්පුනං කරණං. මග්ගස්ස පන එකක්ඛණෙයෙව කිච්චසාධනවසෙන ආසෙවනාදීනි වෙදිතබ්බානි. **පටිලාභො වා විපාකො වාති**ආදීනි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානෙවාති.

විමොක්ඛනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ග-අට්ඨකථාය

විමොක්ඛකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ගතිකථා

ගතිකථාවණ්ණනා

231. ඉදානි තස්සා විමොක්ඛුප්පත්තියා හෙතුභූතං හෙතුසම්පත්තිං දස්සෙන්තෙන කථිතාය ගතිකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. දුහෙතුකපටිසන්ධිකස්සාපි හි ‘‘නත්ථි ඣානං අපඤ්ඤස්සා’’ති (ධ. ප. 372) වචනතො ඣානම්පි න උප්පජ්ජති, කිං පන විමොක්ඛො. තත්ථ **ගතිසම්පත්තියාති** නිරයතිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයමනුස්සදෙවසඞ්ඛාතාසු පඤ්චසු ගතීසු මනුස්සදෙවසඞ්ඛාතාය ගතිසම්පත්තියා. එතෙන පුරිමා තිස්සො ගතිවිපත්තියො පටික්ඛිපති. ගතියා සම්පත්ති ගතිසම්පත්ති, සුගතීති වුත්තං හොති. **ගතීති** ච සහොකාසා ඛන්ධා. පඤ්චසු ච ගතීසු පෙත්තිවිසයග්ගහණෙනෙව අසුරකායොපි ගහිතො. **දෙවාති** ඡ කාමාවචරදෙවා බ්‍රහ්මානො ච. දෙවග්ගහණෙන අසුරාපි සඞ්ගහිතා. **ඤාණසම්පයුත්තෙති** ඤාණසම්පයුත්තපටිසන්ධික්ඛණෙ. ඛණොපි හි ඤාණසම්පයුත්තයොගෙන තෙනෙව වොහාරෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **කතිනං හෙතූනන්ති** අලොභාදොසාමොහහෙතූසු කතිනං හෙතූනං. **උපපත්තීති** උපපජ්ජනං, නිබ්බත්තීති අත්ථො.

යස්මා පන සුද්දකුලජාතාපි තිහෙතුකා හොන්ති, තස්මා තෙ සන්ධාය පඨමපුච්ඡා. යස්මා ච යෙභුය්‍යෙන මහාපුඤ්ඤා තීසු මහාසාලකුලෙසු ජායන්ති, තස්මා තෙසං තිණ්ණං කුලානං වසෙන තිස්සො පුච්ඡා. පායො පන සඞ්ඛිත්තො. මහතී සාලා එතෙසන්ති මහාසාලා, මහාසරා මහාවිභවාති

අත්ථො. අථ වා මහා සාරො එතෙසන්ති මහාසාරාති වත්තබ්බෙ ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා ‘‘මහාසාලා’’ති වුත්තං. ඛත්තියා මහාසාලා, ඛත්තියෙසු වා මහාසාලාති **ඛත්තියමහාසාලා**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ යස්ස ඛත්තියස්ස ගෙහෙ පච්ඡිමන්තෙන කොටිසතං ධනං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච වීසති අම්බණානි දිවසං වලඤ්ජෙ නික්ඛමන්ති, අයං **ඛත්තියමහාසාලො** නාම. යස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ පච්ඡිමන්තෙන අසීතිකොටිධනං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච දස අම්බණානි දිවසං වලඤ්ජෙ නික්ඛමන්ති, අයං **බ්‍රාහ්මණමහාසාලො** නාම. යස්ස ගහපතිස්ස ගෙහෙ පච්ඡිමන්තෙන චත්තාලීසකොටිධනං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච පඤ්ච අම්බණානි දිවසං වලඤ්ජෙ නික්ඛමන්ති, අයං **ගහපතිමහාසාලො** නාම.

රූපාවචරානං අරූපාවචරානඤ්ච එකන්තතිහෙතුකත්තා ‘‘ඤාණසම්පයුත්තෙ’’ති න වුත්තං, මනුස්සෙසු පන දුහෙතුකාහෙතුකානඤ්ච සබ්භාවතො, කාමාවචරෙසු දෙවෙසු දුහෙතුකානඤ්ච සබ්භාවතො සෙසෙසු ‘‘ඤාණසම්පයුත්තෙ’’ති වුත්තං. එත්ථ ච කාමාවචරදෙවා පඤ්චකාමගුණරතියා කීළන්ති, සරීරජුතියා ච ජොතන්තීති **දෙවා,** රූපාවචරබ්‍රහ්මානො ඣානරතියා කීළන්ති, සරීරජුතියා ච ජොතන්තීති දෙවා, අරූපාවචරබ්‍රහ්මානො ඣානරතියා කීළන්ති, ඤාණජුතියා ච ජොතන්තීති දෙවා.

232. **කුසලකම්මස්ස ජවනක්ඛණෙති** අතීතජාතියා ඉධ තිහෙතුකපටිසන්ධිජනකස්ස තිහෙතුකකාමාවචරකුසලකම්මස්ස ච ජවනවීථියං පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන සත්තවාරං ජවනක්ඛණෙ, පවත්තනකාලෙති අත්ථො. **තයො හෙතූ කුසලාති** අලොභො කුසලහෙතු අදොසො කුසලහෙතු අමොහො කුසලහෙතු. **තස්මිං ඛණෙ ජාතචෙතනායාති** තස්මිං වුත්තක්ඛණෙයෙව ජාතාය කුසලචෙතනාය. **සහජාතපච්චයා හොන්තීති** උප්පජ්ජමානා ච සහඋප්පාදනභාවෙන උපකාරකා හොන්ති. **තෙන වුච්චතීති** තෙන සහජාතපච්චයභාවෙනෙව වුච්චති. **කුසලමූලපච්චයාපි සඞ්ඛාරාති** එකචිත්තක්ඛණිකපච්චයාකාරනයෙන වුත්තං. ‘‘සඞ්ඛාරා’’ති ච බහුවචනෙන තත්ථ සඞ්ඛාරක්ඛන්ධසඞ්ගහිතා සබ්බෙ චෙතසිකා ගහිතාති වෙදිතබ්බං. අපිසද්දෙන සඞ්ඛාරපච්චයාපි කුසලමූලානීතිපි වුත්තං හොති.

නිකන්තික්ඛණෙති අත්තනො විපාකං දාතුං පච්චුපට්ඨිතකම්මෙ වා තථා පච්චුපට්ඨිතකම්මෙන උපට්ඨාපිතෙ කම්මනිමිත්තෙ වා ගතිනිමිත්තෙ වා උප්පජ්ජමානානං නිකන්තික්ඛණෙ. **නිකන්තීති** නිකාමනා පත්ථනා. ආසන්නමරණස්ස හි මොහෙන ආකුලචිත්තත්තා අවීචිජාලායපි නිකන්ති උප්පජ්ජති, කිං පන සෙසෙසු නිමිත්තෙසු. **ද්වෙ හෙතූති** ලොභො අකුසලහෙතු මොහො අකුසලහෙතු. භවනිකන්ති පන පටිසන්ධිඅනන්තරං පවත්තභවඞ්ගවීථිතො වුට්ඨිතමත්තස්සෙව අත්තනො ඛන්ධසන්තානං

ආරබ්භ සබ්බෙසම්පි උප්පජ්ජති. ‘‘යස්ස වා පන යත්ථ අකුසලා ධම්මා න උප්පජ්ජිත්ථ, තස්ස තත්ථ කුසලා ධම්මා න උප්පජ්ජිත්ථාති ආමන්තා’’ති එවමාදි ඉදමෙව සන්ධාය වුත්තං. **තස්මිං ඛණෙ ජාතචෙතනායා**ති අකුසලචෙතනාය.

පටිසන්ධික්ඛණෙති තෙන කම්මෙන ගහිතපටිසන්ධික්ඛණෙ. **තයො හෙතූ**ති අලොභො අබ්‍යාකතහෙතු අදොසො අබ්‍යාකතහෙතු අමොහො අබ්‍යාකතහෙතු. **තස්මිං ඛණෙ ජාතචෙතනායා**ති විපාකාබ්‍යාකතචෙතනාය. **නාමරූපපච්චයාපි විඤ්ඤාණ**න්ති එත්ථ තස්මිං පටිසන්ධික්ඛණෙ තයො විපාකහෙතූ සෙසචෙතසිකා ච නාමං, හදයවත්ථු රූපං. තතො නාමරූපපච්චයතොපි පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං පවත්තති. **විඤ්ඤාණපච්චයාපි නාමරූප**න්ති එත්ථාපි නාමං වුත්තප්පකාරමෙව, රූපං පන ඉධ සහෙතුකමනුස්සපටිසන්ධියා අධිප්පෙතත්තා ගබ්භසෙය්‍යකානං වත්ථුදසකං කායදසකං භාවදසකන්ති සමතිංස රූපානි, සංසෙදජානං ඔපපාතිකානඤ්ච පරිපුණ්ණායතනානං චක්ඛුදසකං සොතදසකං ඝානදසකං ජිව්හාදසකඤ්චාති සමසත්තති රූපානි. තං වුත්තප්පකාරං නාමරූපං පටිසන්ධික්ඛණෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණපච්චයා පවත්තති.

පඤ්චක්ඛන්ධාති එත්ථ පටිසන්ධිචිත්තෙන පටිසන්ධික්ඛණෙ ලබ්භමානානි රූපානි රූපක්ඛන්ධො, සහජාතා වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සෙසචෙතසිකා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො, පටිසන්ධිචිත්තං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. **සහජාතපච්චයා හොන්තී**ති චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයා හොන්ති, රූපක්ඛන්ධෙ චත්තාරො මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයා හොන්ති, අරූපිනො ඛන්ධා ච හදයරූපඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයා හොන්ති, මහාභූතාපි උපාදාරූපානං සහජාතපච්චයා හොන්ති. **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හොන්තී**ති අඤ්ඤමඤ්ඤං උප්පාදනුපත්ථම්භනභාවෙන උපකාරකා හොන්ති, චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා ච අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හොන්ති, චත්තාරො මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හොන්ති. **නිස්සයපච්චයා හොන්තී**ති අධිට්ඨානාකාරෙන නිස්සයාකාරෙන ච උපකාරකා හොන්ති, චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා ච අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සයපච්චයා හොන්තීති සහජාතා විය විත්ථාරෙතබ්බා. **විප්පයුත්තපච්චයා හොන්තී**ති එකවත්ථුකාදිභාවානුපගමනෙන විප්පයුත්තභාවෙන උපකාරකා හොන්ති, අරූපිනො ඛන්ධා පටිසන්ධිරූපානං විප්පයුත්තපච්චයා හොන්ති, හදයරූපං අරූපීනං ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයො හොති. ‘‘පඤ්චක්ඛන්ධා’’ති හෙත්ථ එවං යථාලාභවසෙන වුත්තං.

චත්තාරො මහාභූතාති එත්ථ තයො පච්චයා පඨමං වුත්තායෙව. **තයො ජීවිතසඞ්ඛාරා**ති ආයු ච උස්මා ච විඤ්ඤාණඤ්ච. **ආයූ**ති රූපජීවිතින්ද්‍රියං අරූපජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච. **උස්මා**ති තෙජොධාතු. **විඤ්ඤාණ**න්ති

පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. එතානි හි උපරූපරි ජීවිතසඞ්ඛාරං සඞ්ඛරොන්ති පවත්තෙන්තීති ජීවිතසඞ්ඛාරා. **සහජාතපච්චයා හොන්තීති** අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණඤ්ච සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානඤ්ච හදයරූපස්ස ච අඤ්ඤමඤ්ඤසහජාතපච්චයා හොන්ති, තෙජොධාතු තිණ්ණං මහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤසහජාතපච්චයො හොති, උපාදාරූපානං සහජාතපච්චයොව, රූපජීවිතින්ද්‍රියං සහජාතරූපානං පරියායෙන සහජාතපච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං. **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හොන්ති, නිස්සයපච්චයා හොන්තීති** ද්වයං අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණඤ්ච සම්පයුත්තඛන්ධානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හොන්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයපච්චයා හොන්තීති වුත්තනයෙනෙව යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං. **විප්පයුත්තපච්චයා හොන්තීති** අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණඤ්ච පටිසන්ධිරූපානං විප්පයුත්තපච්චයා හොන්ති. රූපජීවිතින්ද්‍රියං පන අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිප්පයුත්තපච්චයත්තෙ න යුජ්ජති. තස්මා ‘‘තයො ජීවිතසඞ්ඛාරා’’ති යථාලාභවසෙන වුත්තං. නාමඤ්ච රූපඤ්ච වුත්තනයෙනෙව චතුපච්චයත්තෙ යොජෙතබ්බං. **චුද්දස ධම්මාති** පඤ්චක්ඛන්ධා, චත්තාරො මහාභූතා, තයො ජීවිතසඞ්ඛාරා, නාමඤ්ච රූපඤ්චාති එවං ගණනාවසෙන චුද්දස ධම්මා. තෙසඤ්ච උපරි අඤ්ඤෙසඤ්ච සහජාතාදිපච්චයභාවො වුත්තනයො එව. **සම්පයුත්තපච්චයා හොන්තීති** පුන එකවත්ථුකඑකාරම්මණඑකුප්පාදඑකනිරොධසඞ්ඛාතෙන සම්පයුත්තභාවෙන උපකාරකා හොන්ති.

පඤ්චින්ද්‍රියානීති සද්ධින්ද්‍රියාදීනි. **නාමඤ්චාති** ඉධ වෙදනාදයො තයො ඛන්ධා. **විඤ්ඤාණඤ්චාති** පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. පුන **චුද්දස ධම්මාති** චත්තාරො ඛන්ධා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, තයො හෙතූ, නාමඤ්ච විඤ්ඤාණඤ්චාති එවං ගණනාවසෙන චුද්දස ධම්මා. **අට්ඨවීසති ධම්මාති** පුරිමා ච චුද්දස, ඉමෙ ච චුද්දසාති අට්ඨවීසති. ඉධ රූපස්සාපි පවිට්ඨත්තා සම්පයුත්තපච්චයං අපනෙත්වා විප්පයුත්තපච්චයො වුත්තො.

එවං පටිසන්ධික්ඛණෙ විජ්ජමානස්ස තස්ස තස්ස පච්චයුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස තං තං පච්චයභෙදං දස්සෙත්වා පඨමං නිද්දිට්ඨෙ හෙතූ නිගමෙත්වා දස්සෙන්තො **ඉමෙසං අට්ඨන්නං හෙතූනං පච්චයා උපපත්ති හොතීති** ආහ. කම්මායූහනක්ඛණෙ තයො කුසලහෙතූ, නිකන්තික්ඛණෙ ද්වෙ අකුසලහෙතූ, පටිසන්ධික්ඛණෙ තයො අබ්‍යාකතහෙතූති එවං අට්ඨ හෙතූ. තත්ථ තයො කුසලහෙතූ, ද්වෙ අකුසලහෙතූ ච ඉධ පටිසන්ධික්ඛණෙ පවත්තියා උපනිස්සයපච්චයා හොන්ති. තයො අබ්‍යාකතහෙතූ යථායොගං හෙතුපච්චයසහජාතපච්චයවසෙන පච්චයා හොන්ති. සෙසවාරෙසුපි එසෙව නයො.

අරූපාවචරානං පන රූපාභාවා **නාමපච්චයාපි විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයාපි නාම**න්ති වුත්තං. රූපමිස්සකචුද්දසකොපි ච පරිහීනො. තස්ස පරිහීනත්තා ''අට්ඨවීසති ධම්මා''ති වාරො ච න ලබ්භති.

233. ඉදානි විමොක්ඛස්ස පච්චයභූතං තිහෙතුකපටිසන්ධිං දස්සෙත්වා තෙනෙව සම්බන්ධෙන දුහෙතුකපටිසන්ධිවිසෙසඤ්ච දස්සෙතුකාමො **ගතිසම්පත්තියා ඤාණවිප්පයුත්තෙ**තිආදිමාහ. **කුසලකම්මස්ස ජවනක්ඛණෙ**ති අතීතජාතියා ඉධ පටිසන්ධිජනකස්ස දුහෙතුකකුසලකම්මස්ස වුත්තනයෙනෙව ජවනක්ඛණෙ. **ද්වෙ හෙතූ**ති ඤාණවිප්පයුත්තත්තා අලොභො කුසලහෙතු අදොසො කුසලහෙතු. ද්වෙ අබ්‍යාකතහෙතූපි අලොභාදොසායෙව.

චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානීති පඤ්ඤින්ද්‍රියවජ්ජානි සද්ධින්ද්‍රියාදීනි චත්තාරි. **ද්වාදස ධම්මා**ති පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස අමොහහෙතුස්ස ච පරිහීනත්තා ද්වාදස. තෙසං ද්වින්නංයෙව පරිහීනත්තා ඡබ්බීසති. **ඡන්නං හෙතූන**න්ති ද්වින්නං කුසලහෙතූනං, ද්වින්නං අකුසලහෙතූනං, ද්වින්නං විපාකහෙතූනන්ති එවං ඡන්නං හෙතූනං. රූපාරූපාවචරා පනෙත්ථ එකන්තතිහෙතුකත්තා න ගහිතා. සෙසං පඨමවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං වාරෙ දුහෙතුකපටිසන්ධියා දුහෙතුකකම්මස්සෙව වුත්තත්තා තිහෙතුකකම්මෙන දුහෙතුකපටිසන්ධි න හොතීති වුත්තං හොති. තස්මා යං ධම්මසඞ්ගහට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 498) තිපිටකමහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදෙ ''තිහෙතුකකම්මෙන පටිසන්ධි තිහෙතුකාව හොති, දුහෙතුකාහෙතුකා න හොති. දුහෙතුකකම්මෙන දුහෙතුකාහෙතුකා හොති, තිහෙතුකා න හොතී''ති වුත්තං, තං ඉමාය පාළියා සමෙති. යං පන තිපිටකචූළනාගත්ථෙරස්ස ච මොරවාපිවාසිමහාදත්තත්ථෙරස්ස ච වාදෙසු ''තිහෙතුකකම්මෙන පටිසන්ධි තිහෙතුකාපි හොති දුහෙතුකාපි, අහෙතුකා න හොති. දුහෙතුකකම්මෙන දුහෙතුකාපි හොති අහෙතුකාපි, තිහෙතුකා න හොතී''ති වුත්තං, තං ඉමාය පාළියා විරුද්ධං විය දිස්සති. ඉමිස්සා කථාය හෙතුඅධිකාරත්තා අහෙතුකපටිසන්ධි න වුත්තාති.

ගතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කම්මකථාවණ්ණනා

කම්මකථාවණ්ණනා

234. ඉදානි තස්සා හෙතුසම්පත්තියා පච්චයභූතං කම්මං දස්සෙන්තෙන කථිතාය කම්මකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ **අහොසි කම්මං අහොසි කම්මවිපාකො**තිආදීසු අතීතභවෙසු කතස්ස කම්මස්ස අතීතභවෙසුයෙව විපක්කවිපාකං ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං අහොසි කම්මවිපාකො''ති වුත්තං. තස්සෙව අතීතස්ස කම්මස්ස

දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ච පච්චයවෙකල්ලෙන අතීතභවෙසුයෙව අවිපක්කවිපාකඤ්ච අතීතෙයෙව පරිනිබ්බුතස්ස ච දිට්ඨධම්මවෙදනීයඋපපජ්ජවෙදනීයඅපරපරියායවෙදනීයස්ස කම්මස්ස අවිපක්කවිපාකඤ්ච ගහෙත්වා **අහොසි කම්මං නාහොසි කම්මවිපාකොති** වුත්තං. අතීතස්සෙව කම්මස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස පච්චුප්පන්නභවෙ පච්චයසම්පත්තියා විපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා **අහොසි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකොති** වුත්තං. අතීතස්සෙව කම්මස්ස අතික්කන්තවිපාකකාලස්ස ච පච්චුප්පන්නභවෙ පරිනිබ්බායන්තස්ස ච අවිපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා **අහොසි කම්මං නත්ථි කම්මවිපාකොති** වුත්තං. අතීතස්සෙව කම්මස්ස විපාකාරහස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස අනාගතෙ භවෙ පච්චයසම්පත්තියා විපච්චිතබ්බං විපාකං ගහෙත්වා **අහොසි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකොති** වුත්තං. අතීතස්සෙව කම්මස්ස අතික්කන්තවිපාකකාලස්ස ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස ච අවිපච්චිතබ්බං විපාකං ගහෙත්වා **අහොසි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකොති** වුත්තං. එවං අතීතකම්මං අතීතපච්චුප්පන්නානාගතවිපාකාවිපාකවසෙන ඡධා දස්සිතං.

පච්චුප්පන්නභවෙ කතස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස කම්මස්ස ඉධෙව විපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා **අත්ථි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකොති** වුත්තං. තස්සෙව පච්චුප්පන්නස්ස කම්මස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායන්තස්ස ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා **අත්ථි කම්මං නත්ථි කම්මවිපාකොති** වුත්තං. පච්චුප්පන්නස්සෙව කම්මස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ච අපරපරියායවෙදනීයස්ස ච අනාගතභවෙ විපච්චිතබ්බං විපාකං ගහෙත්වා **අත්ථි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකොති** වුත්තං. පච්චුප්පන්නස්සෙව කම්මස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන අනාගතභවෙ අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අපරපරියායවෙදනීයස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා **අත්ථි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකොති** වුත්තං. එවං පච්චුප්පන්නකම්මං පච්චුප්පන්නානාගතවිපාකාවිපාකවසෙන චතුධා දස්සිතං.

අනාගතභවෙ කාතබ්බස්ස කම්මස්ස අනාගතභවෙ විපච්චිතබ්බං විපාකං ගහෙත්වා **භවිස්සති කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකොති** වුත්තං. තස්සෙව අනාගතස්ස කම්මස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා **භවිස්සති කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකොති** වුත්තං. එවං අනාගතකම්මං අනාගතවිපාකාවිපාකවසෙන ද්විධා දස්සිතං. තං සබ්බං එකතො කත්වා ද්වාදසවිධෙන කම්මං දස්සිතං හොති.

ඉමස්මිං ඨානෙ ඨත්වා තීණි කම්මචතුක්කානි ආහරිත්වා වුච්චන්ති – තෙසු හි වුත්තෙසු අයමත්ථො පාකටතරො භවිස්සතීති. චතුබ්බිධඤ්හි කම්මං

දිට්ඨධම්මවෙදනීයං උපපජ්ජවෙදනීයං අපරපරියායවෙදනීයං අහොසිකම්මන්ති. තෙසු එකජවනවීථියං සත්තසු චිත්තෙසු කුසලා වා අකුසලා වා පඨමජවනචෙතනා **දිට්ඨධම්මවෙදනීයකම්මං** නාම. තං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. තථා අසක්කොන්තං පන ''අහොසි කම්මං නාහොසි කම්මවිපාකො, න භවිස්සති කම්මවිපාකො, නත්ථි කම්මවිපාකො''ති ඉමස්ස තිකස්ස වසෙන **අහොසිකම්මං** නාම හොති. අත්ථසාධිකා පන සත්තමජවනචෙතනා **උපපජ්ජවෙදනීයකම්මං** නාම. තං අනන්තරෙ අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. තථා අසක්කොන්තං වුත්තනයෙනෙව අහොසිකම්මං නාම හොති. උභින්නං අන්තරෙ පන පඤ්චජවනචෙතනා අපරපරියායවෙදනීයකම්මං නාම. තං අනාගතෙ යදා ඔකාසං ලභති, තදා විපාකං දෙති. සති සංසාරප්පවත්තියා අහොසිකම්මං නාම න හොති.

අපරම්පි චතුබ්බිධං කම්මං යග්ගරුකං යබ්බහුලං යදාසන්නං කටත්තා වා පන කම්මන්ති. තත්ථ කුසලං වා හොතු අකුසලං වා, ගරුකාගරුකෙසු යං ගරුකං මාතුඝාතාදිකම්මං වා මහග්ගතකම්මං වා, තදෙව පඨමං විපච්චති. තථා බහුලාබහුලෙසුපි යං බහුලං හොති සුසීල්‍යං වා දුස්සීල්‍යං වා, තදෙව පඨමං විපච්චති. යදාසන්නං නාම මරණකාලෙ අනුස්සරිතකම්මං වා කතකම්මං වා. යඤ්හි ආසන්නමරණෙ අනුස්සරිතුං සක්කොති කාතුං වා, තෙනෙව උපපජ්ජති. එතෙහි පන තීහි මුත්තං පුනප්පුනං ලද්ධාසෙවනං කටත්තා වා පන කම්මං නාම හොති. තෙසං අභාවෙ තං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪති.

අපරං වා චතුබ්බිධං කම්මං ජනකං උපත්ථම්භකං උපපීළකං උපඝාතකන්ති. තත්ථ **ජනකං** නාම කුසලම්පි හොති අකුසලම්පි. තං පටිසන්ධියං පවත්තෙපි රූපාරූපවිපාකං ජනෙති. **උපත්ථම්භකං** පන ජනෙතුං න සක්කොති, අඤ්ඤෙන කම්මෙන දින්නාය පටිසන්ධියා ජනිතෙ විපාකෙ උප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛං උපත්ථම්භෙති, අද්ධානං පවත්තෙති. **උපපීළකං** අඤ්ඤෙන කම්මෙන දින්නාය පටිසන්ධියා ජනිතෙ විපාකෙ උප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛං පීළෙති බාධති, අද්ධානං පවත්තිතුං න දෙති. **උපඝාතකං** පන කුසලම්පි අකුසලම්පි සමානං අඤ්ඤං දුබ්බලකම්මං ඝාතෙත්වා තස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති. එවං පන කම්මෙන කතෙ ඔකාසෙ තං විපාකං උප්පන්නං නාම වුච්චති.

ඉති ඉමෙසං ද්වාදසන්නං කම්මානං කම්මන්තරඤ්ච විපාකන්තරඤ්ච බුද්ධානං කම්මවිපාකඤාණස්සෙව යාථාවසරසතො පාකටං හොති අසාධාරණං සාවකෙහි. විපස්සකෙන පන කම්මන්තරං විපාකන්තරඤ්ච එකදෙසතො ජානිතබ්බං. තස්මා අයං මුඛමත්තදස්සනෙන කම්මවිසෙසො පකාසිතොති.

235. එවං සුද්ධිකකම්මවසෙන පඨමවාරං වත්වා තදෙව කම්මං ද්විධා විභජිත්වා කුසලාකුසලාදියුගලවසෙන දසහි පරියායෙහි අපරෙ දස වාරා වුත්තා. තත්ථ ආරොග්‍යට්ඨෙන **කුසලං,** අනාරොග්‍යට්ඨෙන **අකුසලං,** ඉදං දුකං ජාතිවසෙන වුත්තං. අකුසලමෙව රාගාදිදොසසංයොගෙන **සාවජ්ජං,** කුසලං තදභාවෙන **අනවජ්ජං.** අකුසලං අපරිසුද්ධත්තා, කණ්හාභිජාතිහෙතුත්තා වා **කණ්හං,** කුසලං පරිසුද්ධත්තා, සුක්කාභිජාතිහෙතුත්තා වා **සුක්කං.** කුසලං සුඛවුද්ධිමත්තා **සුඛුද්‍රයං,** අකුසලං දුක්ඛවුද්ධිමත්තා **දුක්ඛුද්‍රයං.** කුසලං සුඛඵලවත්තා **සුඛවිපාකං,** අකුසලං දුක්ඛඵලවත්තා **දුක්ඛවිපාකන්**ති එවමෙතෙසං නානාකාරො වෙදිතබ්බොති.

කම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විපල්ලාසකථා

විපල්ලාසකථාවණ්ණනා

236. ඉදානි තස්ස කම්මස්ස පච්චයභූතෙ විපල්ලාසෙ දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය විපල්ලාසකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. සුත්තන්තෙ තාව **සඤ්ඤාවිපල්ලාසා**ති සඤ්ඤාය විපල්ලත්ථභාවා විපරීතභාවා, විපරීතසඤ්ඤාති අත්ථො. සෙසද්වයෙසුපි එසෙව නයො. චිත්තකිච්චස්ස දුබ්බලට්ඨානෙ දිට්ඨිවිරහිතාය අකුසලසඤ්ඤාය සකකිච්චස්ස බලවකාලෙ **සඤ්ඤාවිපල්ලාසො.** දිට්ඨිවිරහිතස්සෙව අකුසලචිත්තස්ස සකකිච්චස්ස බලවකාලෙ **චිත්තවිපල්ලාසො.** දිට්ඨිසම්පයුත්තෙ චිත්තෙ **දිට්ඨිවිපල්ලාසො.** තස්මා සබ්බදුබ්බලො සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, තතො බලවතරො චිත්තවිපල්ලාසො, සබ්බබලවතරො දිට්ඨිවිපල්ලාසො. අජාතබුද්ධිදාරකස්ස කහාපණදස්සනං විය හි සඤ්ඤා ආරම්මණස්ස උපට්ඨානාකාරමත්තග්ගහණතො. ගාමිකපුරිසස්ස කහාපණදස්සනං විය චිත්තං ලක්ඛණපටිවෙධස්සාපි සම්පාපනතො. කම්මාරස්ස මහාසණ්ඩාසෙන අයොගහණං විය දිට්ඨි අභිනිවිස්ස පරාමසනතො. **අනිච්චෙ නිච්චන්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො**ති අනිච්චෙ වත්ථුස්මිං ''නිච්චං ඉද''න්ති එවං ගහෙත්වා උප්පජ්ජනකසඤ්ඤා සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **න සඤ්ඤාවිපල්ලාසො න චිත්තවිපල්ලාසො න දිට්ඨිවිපල්ලාසො**ති චතූසු වත්ථූසු ද්වාදසන්නං විපල්ලාසග්ගාහානං අභාවා යාථාවග්ගහණං වුත්තං.

ගාථාසු **අනත්තනි ච අත්තා**ති අනත්තනි අත්තාති එවංසඤ්ඤිනොති අත්ථො. **මිච්ඡාදිට්ඨිහතා**ති න කෙවලං සඤ්ඤිනොව, සඤ්ඤාය විය උප්පජ්ජමානාය මිච්ඡාදිට්ඨියාපි හතා. **ඛිත්තචිත්තා**ති සඤ්ඤාදිට්ඨීහි විය උප්පජ්ජමානෙන ඛිත්තෙන විබ්භන්තෙන චිත්තෙන සමන්නාගතා. **විසඤ්ඤිනො**ති දෙසනාමත්තමෙතං, විපරීතසඤ්ඤාචිත්තදිට්ඨිනොති අත්ථො. අථ වා සඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමත්තා දිට්ඨියා පඨමං චතූහි පදෙහි

සඤ්ඤාවිපල්ලාසො වුත්තො, තතො **මිච්ඡාදිට්ඨිහතාති** දිට්ඨිවිපල්ලාසො, **ඛිත්තචිත්තාති** චිත්තවිපල්ලාසො. **විසඤ්ඤිනොති** තීහි විපල්ලාසග්ගාහෙහි පකතිසඤ්ඤාවිරහිතා මොහං ගතා ''මුච්ඡිතො විසවෙගෙන, විසඤ්ඤී සමපජ්ජථා''තිඑත්ථ (ජා. 2.22.328) විය. **තෙ යොගයුත්තා මාරස්සාති** තෙ ජනා සත්තා මාරස්ස යොගෙ යුත්තා නාම හොන්ති. **අයොගක්ඛෙමිනොති** චතූහි යොගෙහි ඊතීහි ඛෙමං නිබ්බානං අප්පත්තා. **සත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරන්ති** තෙයෙව පුග්ගලා සංසාරං සංසරන්ති. කස්මා? **ජාතිමරණගාමිනො** හි තෙ, තස්මා සංසරන්තීති අත්ථො. **බුද්ධාති** චතුසච්චබුද්ධා සබ්බඤ්ඤුනො. කාලත්තයසාධාරණවසෙන බහුවචනං. **ලොකස්මින්ති** ඔකාසලොකෙ. **පභඞ්කරාති** ලොකස්ස පඤ්ඤාලොකං කරා. **ඉමං ධම්මං පකාසෙන්තීති** විපල්ලාසප්පහානං ධම්මං ජොතෙන්ති. **දුක්ඛූපසමගාමිනන්ති** දුක්ඛවූපසමං නිබ්බානං ගච්ඡන්තං. **තෙසං සුත්වානාති** තෙසං බුද්ධානං ධම්මං සුත්වාන. **සප්පඤ්ඤාති** භබ්බභූතා පඤ්ඤවන්තො. **සචිත්තං පච්චලද්ධුන්ති** විපල්ලාසවජ්ජිතං සකචිත්තං පටිලභිත්වා. පටිඅලද්ධුන්ති පදච්ඡෙදො. අථ වා පටිලභිංසු පටිඅලද්ධුන්ති පදච්ඡෙදො. **අනිච්චතො දක්ඛුන්ති** අනිච්චවසෙනෙව අද්දසංසු. **අනත්තනි අනත්තාති** අනත්තානං අනත්තාති අද්දක්ඛුං. අථ වා අනත්තනි වත්ථුස්මිං අත්තා නත්ථීති අද්දක්ඛුං. **සම්මාදිට්ඨිසමාදානාති** ගහිතසම්මාදස්සනා. **සබ්බං දුක්ඛං උපච්චගුන්ති** සකලං වට්ටදුක්ඛං සමතික්කන්තා.

පහීනාපහීනපුච්ඡාය **දිට්ඨිසම්පන්නස්සාති** සොතාපන්නස්ස. **දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤා උප්පජ්ජති. චිත්තං උප්පජ්ජතීති** මොහකාලුස්සියස්ස අප්පහීනත්තා සඤ්ඤාමත්තං වා චිත්තමත්තං වා උප්පජ්ජති, අනාගාමිස්සපි උප්පජ්ජති, කිං පන සොතාපන්නස්ස. ඉමෙ ද්වෙ අරහතොයෙව පහීනා. **අසුභෙ සුභන්ති සඤ්ඤා උප්පජ්ජති. චිත්තං උප්පජ්ජතීති** සකදාගාමිස්සපි උප්පජ්ජති, කිං පන සොතාපන්නස්ස. ඉමෙ ද්වෙ අනාගාමිස්ස පහීනාති අට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මා ඉදං ද්වයං සොතාපන්නසකදාගාමිනො සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අනාගාමිනො කාමරාගස්ස පහීනත්තා ''අසුභෙ සුභ''න්ති සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසානඤ්ච පහානං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **ද්වීසු වත්ථූසූති**ආදීහි පදෙහි පහීනාපහීනෙ නිගමෙත්වා දස්සෙති. තත්ථ ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති, ''අනත්තනි අත්තා''ති ඉමෙසු ද්වීසු වත්ථූසු ඡ විපල්ලාසා පහීනා. ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති, ''අසුභෙ සුභ''න්ති ඉමෙසු ද්වීසු වත්ථූසු ද්වෙ දිට්ඨිවිපල්ලාසා පහීනා. කෙසුචි පොත්ථකෙසු ද්වෙති පඨමං ලිඛිතං, පච්ඡා ඡාති. **චතූසු වත්ථූසූති** චත්තාරි එකතො කත්වා වුත්තං. **අට්ඨාති** ද්වීසු ඡ, ද්වීසු ද්වෙති අට්ඨ. **චත්තාරොති** දුක්ඛාසුභවත්ථූසු එකෙකස්මිං ද්වෙ ද්වෙ සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසාති චත්තාරො. කෙසුචි පොත්ථකෙසු ''ඡ ද්වීසූ''ති වුත්තට්ඨානෙසුපි එවමෙව ලිඛිතන්ති.

විපල්ලාසකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මග්ගකථා

මග්ගකථාවණ්ණනා

237. ඉදානි තෙසං තිණ්ණං විපල්ලාසානං පහානකරං අරියමග්ගං දස්සෙන්තෙන කථිතාය මග්ගකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ **මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගොති** යො බුද්ධසාසනෙ මග්ගොති වුච්චති, සො කෙනට්ඨෙන මග්ගො නාම හොතීති අත්ථො. **මිච්ඡාදිට්ඨියා පහානායාති**ආදීසු දසසු පරියායෙසු පඨමො පඨමො තස්ස තස්ස මග්ගඞ්ගස්ස උජුවිපච්චනීකවසෙන වුත්තො. **මග්ගො චෙව හෙතු චාති** තස්ස තස්ස කිච්චස්ස කරණාය පටිපදට්ඨෙන මග්ගො, සම්පාපකට්ඨෙන හෙතු. තෙන මග්ගස්ස පටිපදට්ඨො සම්පාපකට්ඨො ච වුත්තො හොති. ''අයං මග්ගො අයං පටිපදා''තිආදීසු (සං. නි. 5.5, 48) හි පටිපදා මග්ගො, ''මග්ගස්ස නියානට්ඨො හෙතුට්ඨො''තිආදීසු (පටි. ම. 2.8) සම්පාපකො හෙතු. එවං ද්වීහි ද්වීහි පදෙහි ''මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො''ති පුච්ඡාය විස්සජ්ජනං කතං හොති. **සහජාතානං ධම්මානං උපත්ථම්භනායාති** අත්තනා සහජාතානං අරූපධම්මානං සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයාදිභාවෙන උපත්ථම්භනභාවාය. **කිලෙසානං පරියාදානායාති** තංතංමග්ගවජ්ඣානං වුත්තාවසෙසකිලෙසානං ඛෙපනාය. **පටිවෙධාදිවිසොධනායාති** එත්ථ යස්මා ''කො චාදි කුසලානං ධම්මානං, සීලඤ්ච සුවිසුද්ධං දිට්ඨි ච උජුකා''ති (සං. නි. 5.369, 381) වචනතො සීලඤ්ච දිට්ඨි ච සච්චපටිවෙධස්ස ආදි. සො ච ආදිමග්ගක්ඛණෙ විසුජ්ඣති. තස්මා ''පටිවෙධාදිවිසොධනායා''ති වුත්තං. **චිත්තස්ස අධිට්ඨානායාති** සම්පයුත්තචිත්තස්ස සකකිච්චෙ පතිට්ඨානාය. **චිත්තස්ස වොදානායාති** චිත්තස්ස පරිසුද්ධභාවාය. **විසෙසාධිගමායාති** ලොකියතො විසෙසපටිලාභාය. **උත්තරි පටිවෙධායාති** ලොකියතො උත්තරි පටිවිජ්ඣනත්ථාය. **සච්චාභිසමයායාති** චතුන්නං සච්චානං එකාභිසමයාය කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන එකපටිවෙධාය. **නිරොධෙ පතිට්ඨාපනායාති** චිත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා නිබ්බානෙ පතිට්ඨාපනත්ථාය. සකදාගාමිමග්ගක්ඛණාදීසු අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි එකතො කත්වා තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසප්පහානං වුත්තං. එවං වචනෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. යස්මා උපරූපරිමග්ගෙනාපි සුට්ඨු ආදිවිසොධනා සුට්ඨු චිත්තවොදානඤ්ච හොති, තස්මා තානිපි පදානි වුත්තානි.

දස්සනමග්ගොතිආදීහි යාව පරියොසානා තස්ස ධම්මස්ස ලක්ඛණවසෙන මග්ගට්ඨො වුත්තො. තානි සබ්බානිපි පදානි අභිඤ්ඤෙය්‍යනිද්දෙසෙ වුත්තත්ථානෙව. එවමෙත්ථ යථාසම්භවං ලොකියලොකුත්තරො මග්ගො නිද්දිට්ඨො. **හෙතුට්ඨෙන මග්ගොති** ච අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො නිද්දිට්ඨො. නිප්පරියායමග්ගත්තා චස්ස පුන ''මග්ගො''ති න වුත්තං. **ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියාති** ආදීනි ච ඉන්ද්‍රියාදීනං අත්ථවසෙන වුත්තානි, න මග්ගට්ඨවසෙන. **සච්චානීති** චෙත්ථ සච්චඤාණානි. සබ්බෙපි තෙ ධම්මා නිබ්බානස්ස පටිපදට්ඨෙන **මග්ගො.**

අන්තෙ වුත්තං **නිබ්බානං** පන සංසාරදුක්ඛාභිභූතෙහි දුක්ඛනිස්සරණත්ථිකෙහි සප්පුරිසෙහි මග්ගීයති ගවෙසීයතීති **මග්ගොති** වුත්තන්ති වෙදිතබ්බන්ති.

මග්ගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මණ්ඩපෙය්‍යකථා

මණ්ඩපෙය්‍යකථාවණ්ණනා

238. ඉදානි තස්ස මග්ගස්ස මණ්ඩපෙය්‍යත්තං දස්සෙන්තෙන කථිතාය භගවතො වචනෙකදෙසපුබ්බඞ්ගමාය මණ්ඩපෙය්‍යකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ **මණ්ඩපෙය්‍යන්ති** යථා සම්පන්නං නිම්මලං විප්පසන්නං සප්පි සප්පිමණ්ඩොති වුච්චති, එවං විප්පසන්නට්ඨෙන මණ්ඩො, පාතබ්බට්ඨෙන පෙය්‍යං. යඤ්හි පිවිත්වා අන්තරවීථියං පතිතා විසඤ්ඤිනො අත්තනො සාටකාදීනම්පි අස්සාමිකා හොන්ති, තං පසන්නම්පි න පාතබ්බං. මය්හං පන ඉදං සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං සාසනබ්‍රහ්මචරියං සම්පන්නත්තා නිම්මලත්තා විප්පසන්නත්තා මණ්ඩඤ්ච හිතසුඛාවහත්තා පෙය්‍යඤ්චාති මණ්ඩපෙය්‍යන්ති දීපෙති. මණ්ඩො පෙය්‍යො එත්ථාති මණ්ඩපෙය්‍යං. කිං තං? සාසන**බ්‍රහ්මචරියං**. කස්මා සික්ඛත්තයං බ්‍රහ්මචරියං නාම? උත්තමට්ඨෙන නිබ්බානං බ්‍රහ්මං නාම, සික්ඛත්තයං නිබ්බානත්ථාය පවත්තනතො බ්‍රහ්මත්ථාය චරියාති බ්‍රහ්මචරියන්ති වුච්චති. සාසනබ්‍රහ්මචරියන්ති තංයෙව. **සත්ථා සම්මුඛීභූතොති** ඉදමෙත්ථ කාරණවචනං. යස්මා පන සත්ථා සම්මුඛීභූතො, තස්මා වීරියපයොගං කත්වා පිවථෙතං මණ්ඩං. බාහිරකඤ්හි භෙසජ්ජමණ්ඩං වෙජ්ජස්ස අසම්මුඛා පිවන්තානං පමාණං වා උග්ගමනනිග්ගමනං වා න ජානාමාති ආසඞ්කා හොති. වෙජ්ජස්ස සම්මුඛා පන වෙජ්ජො ජානිස්සතීති නිරාසඞ්කා පිවන්ති. එවමෙවං අම්හාකඤ්ච ධම්මස්සාමී සත්ථා සම්මුඛීභූතොති වීරියං කත්වා පිවථාති මණ්ඩපානෙ සන්නියොජෙති. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසතීති සත්ථා. අපිච ''සත්ථා භගවා සත්ථවාහො''තිආදිනා (මහානි. 190) නිද්දෙසනයෙනපෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. සන්දිස්සමානො මුඛො භූතොති සම්මුඛීභූතො.

මණ්ඩපෙය්‍යනිද්දෙසෙ **තිධත්තමණ්ඩොති** තිධාභාවො තිධත්තං. තිධත්තෙන මණ්ඩො තිධත්තමණ්ඩො, තිවිධෙන මණ්ඩොති අත්ථො. **සත්ථරි සම්මුඛීභූතෙති** ඉදං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණමණ්ඩත්තයදස්සනත්ථං වුත්තං. පරිනිබ්බුතෙපි පන සත්ථරි එකදෙසෙන මණ්ඩත්තයං පවත්තතියෙව. තෙනෙව චස්ස නිද්දෙසෙ ''සත්ථරි සම්මුඛීභූතෙ''ති අවත්වා **කතමො දෙසනාමණ්ඩොති**ආදි වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

දෙසනාමණ්ඩොති ධම්මදෙසනා එව මණ්ඩො. **පටිග්ගහමණ්ඩොති** දෙසනාපටිග්ගාහකො එව මණ්ඩො. **බ්‍රහ්මචරියමණ්ඩොති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියමෙව මණ්ඩො.

ආචික්ඛනාති දෙසෙතබ්බානං සච්චාදීනං ඉමානි නාමානීති නාමවසෙන කථනා. **දෙසනාති** දස්සනා. **පඤ්ඤාපනාති** ජානාපනා, ඤාණමුඛෙ ඨපනා වා. ආසනං ඨපෙන්තො හි ‘‘ආසනං පඤ්ඤාපෙතී’’ති වුච්චති. **පට්ඨපනාති** පඤ්ඤාපනා, පවත්තනාති අත්ථො, ඤාණමුඛෙ ඨපනා වා. **විවරණාති** විවටකරණං, විවරිත්වා දස්සනාති අත්ථො. **විභජනාති** විභාගකිරියා, විභාගතො දස්සනාති අත්ථො. **උත්තානීකම්ම**න්ති පාකටභාවකරණං. අථ වා **ආචික්ඛනාති** දෙසනාදීනං ඡන්නං පදානං මූලපදං. දෙසනාදීනි ඡ පදානි තස්ස අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තානි. තත්ථ **දෙසනාති** උග්ඝටිතඤ්ඤූනං වසෙන සඞ්ඛෙපතො පඨමං උද්දෙසවසෙන දෙසනා. උග්ඝටිතඤ්ඤූ හි සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං පඨමං වුත්තඤ්ච පටිවිජ්ඣන්ති. **පඤ්ඤාපනාති** විපඤ්චිතඤ්ඤූනං වසෙන තෙසං චිත්තතොසනෙන බුද්ධිනිසානෙන ච පඨමං සඞ්ඛිත්තස්ස විත්ථාරතො නිද්දෙසවසෙන පඤ්ඤාපනා. **පට්ඨපනාති** තෙසංයෙව නිද්දිට්ඨස්ස නිද්දෙසස්ස පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරතරවචනෙන පඤ්ඤාපනා. **විවරණාති** නිද්දිට්ඨස්සාපි පුනප්පුනං වචනෙන විවරණා. **විභජනාති** පුනප්පුනං වුත්තස්සාපි විභාගකරණෙන විභජනා. **උත්තානීකම්ම**න්ති විවටස්ස විත්ථාරතරවචනෙන, විභත්තස්ස ච නිදස්සනවචනෙන උත්තානීකරණං. අයං දෙසනා නෙය්‍යානම්පි පටිවෙධාය හොති. **යෙවාපනඤ්ඤෙපි කෙචීති** පියඞ්කරමාතාදිකා විනිපාතිකා ගහිතා. **විඤ්ඤාතාරොති** පටිවෙධවසෙන ලොකුත්තරධම්මං විඤ්ඤාතාරො. එතෙ හි භික්ඛුආදයො පටිවෙධවසෙන ධම්මදෙසනං පටිග්ගණ්හන්තීති **පටිග්ගහා. අයමෙවාති**ආදීනි පඨමඤාණනිද්දෙසෙ වුත්තත්ථානි. අරියමග්ගො නිබ්බානෙන සංසන්දනතො බ්‍රහ්මත්ථාය චරියාති **බ්‍රහ්මචරිය**න්ති වුච්චති.

239. ඉදානි **අධිමොක්ඛමණ්ඩොති**ආදීහි තස්මිං මග්ගක්ඛණෙ විජ්ජමානානි ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගානි මණ්ඩපෙය්‍යවිධානෙ යොජෙත්වා දස්සෙති. තත්ථ **අධිමොක්ඛමණ්ඩොති** අධිමොක්ඛසඞ්ඛාතො මණ්ඩො. **කසටොති** පසාදවිරහිතො ආවිලො. **ඡඩ්ඩෙත්වාති** සමුච්ඡෙදවසෙන පහාය. **සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමොක්ඛමණ්ඩං පිවතීති මණ්ඩපෙය්‍ය**න්ති සද්ධින්ද්‍රියතො අධිමොක්ඛමණ්ඩස්ස අනඤ්ඤත්තෙපි සති අඤ්ඤං විය කත්වා වොහාරවසෙන වුච්චති, යථා ලොකෙ නිසදපොතකො නිසදපොතසරීරස්ස අනඤ්ඤත්තෙපි සති නිසදපොතස්ස සරීරන්ති වුච්චති, යථා ච පාළියං ‘‘ඵුසිතත්ත’’න්තිආදීසු ධම්මතො අනඤ්ඤොපි භාවො අඤ්ඤො විය වුත්තො, යථා ච අට්ඨකථායං ‘‘ඵුසනලක්ඛණො ඵස්සො’’තිආදීසු (ධ. ස. අට්ඨ. 1 ධම්මුද්දෙසවාර ඵස්සපඤ්චමකරාසිවණ්ණනා) ධම්මතො අනඤ්ඤම්පි ලක්ඛණං අඤ්ඤං විය

වුත්තං, එවමිදන්ති වෙදිතබ්බං. **පිවතීති** වෙත්ථ තංසමඞ්ගිපුග්ගලොති වුත්තං හොති. තංසමඞ්ගිපුග්ගලො තං මණ්ඩං පිවතීති කත්වා තෙන පුග්ගලෙන සො මණ්ඩො පාතබ්බතො මණ්ඩපෙය්‍යං නාම හොතීති වුත්තං හොති. ‘‘මණ්ඩපෙය්‍යො’’ති ච වත්තබ්බෙ ‘‘මණ්ඩපෙය්‍ය’’න්ති ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො. සෙසානම්පි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපුබ්බෙසු පන **පරිළාහොති** පීණනලක්ඛණාය පීතියා පටිපක්ඛො කිලෙසසන්තාපො. **දුට්ඨුල්ලන්ති** උපසමපටිපක්ඛො කිලෙසවසෙන ඔළාරිකභාවො අසන්තභාවො. **අප්පටිසඞ්ඛාති** පටිසඞ්ඛානපටිපක්ඛො කිලෙසවසෙන අසමවාහිතභාවො.

240. පුන අඤ්ඤෙන පරියායෙන මණ්ඩපෙය්‍යවිධිං නිද්දිසිතුකාමො **අත්ථි මණ්ඩො**තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථාති** තස්මිං සද්ධින්ද්‍රියෙ. **අත්ථරසො**තිආදීසු සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමුච්චනං අත්ථො, සද්ධින්ද්‍රියං ධම්මො, තදෙව නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්ති, තස්ස අත්ථස්ස සම්පත්ති **අත්ථරසො**. තස්ස ධම්මස්ස සම්පත්ති **ධම්මරසො**. තස්සා විමුත්තියා සම්පත්ති **විමුත්තිරසො**. අථ වා අත්ථපටිලාභරති අත්ථරසො, ධම්මපටිලාභරති ධම්මරසො, විමුත්තිපටිලාභරති විමුත්තිරසො. **රතීති** ච තංසම්පයුත්තා, තදාරම්මණා වා පීති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පරියායෙ මණ්ඩස්ස පෙය්‍යං මණ්ඩපෙය්‍යන්ති අත්ථො වුත්තො හොති.

එවං ඉන්ද්‍රියාදිබොධිපක්ඛියධම්මපටිපාටියා ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගානං වසෙන මණ්ඩපෙය්‍යං දස්සෙත්වා පුන අන්තෙ ඨිතං බ්‍රහ්මචරියමණ්ඩං දස්සෙන්තො මග්ගස්ස පධානත්තා මග්ගං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා උප්පටිපාටිවසෙන මග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගබලඉන්ද්‍රියානි දස්සෙසි. **ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියා මණ්ඩො**තිආදයො යථායොගං ලොකියලොකුත්තරා මණ්ඩා. තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **තථට්ඨෙන සච්චා මණ්ඩොති** එත්ථ පන දුක්ඛසමුදයානං මණ්ඩත්තාභාවා මහාහත්ථිපදසුත්තෙ (ම. නි. 1.300) විය සච්චඤාණානි සච්චාති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ග-අට්ඨකථාය

මණ්ඩපෙය්‍යකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච මහාවග්ගවණ්ණනා.

(2) යුගනද්ධවග්ගො

1. යුගනද්ධකථා

යුගනද්ධකථාවණ්ණනා

1. ඉදානි මණ්ඩපෙය්‍යගුණස්ස අරියමග්ගස්ස යුගනද්ධගුණං දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය යුගනද්ධකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. යස්මා පන ධම්මසෙනාපති ධම්මරාජෙ ධරමානෙයෙව ධම්මරාජස්ස පරිනිබ්බානසංවච්ඡරෙ පරිනිබ්බුතො, තස්මා ධම්මරාජෙ ධරමානෙයෙව ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන දෙසිතං ඉදං සුත්තන්තං තස්සෙව සම්මුඛා සුත්වා **එවං මෙ සුත**න්තිආදිමාහාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ **ආයස්මා**ති පියවචනං ගරුවචනං සගාරවසප්පතිස්සවචනං, ආයුමාති අත්ථො. **ආනන්දො**ති තස්ස ථෙරස්ස නාමං. සො හි ජායමානොයෙව කුලෙ ආනන්දං භුසං තුට්ඨිං අකාසි. තස්මාස්ස ‘‘ආනන්දො’’ති නාමං කතන්ති වෙදිතබ්බං. **කොසම්බිය**න්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. තස්ස හි නගරස්ස ආරාමපොක්ඛරණිආදීසු තෙසු තෙසු ඨානෙසු කොසම්බරුක්ඛා උස්සන්නා අහෙසුං, තස්මා තං කොසම්බීති සඞ්ඛං අගමාසි. ‘‘කුසම්බස්ස ඉසිනො අස්සමතො අවිදූරෙ මාපිතත්තා’’ති එකෙ.

ඝොසිතාරාමෙති ඝොසිතසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙ. කොසම්බියඤ්හි තයො සෙට්ඨිනො අහෙසුං ඝොසිතසෙට්ඨි කුක්කුටසෙට්ඨි පාවාරිකසෙට්ඨීති. තෙ තයොපි ‘‘ලොකෙ බුද්ධො උප්පන්නො’’ති සුත්වා පඤ්චහි පඤ්චහි සකටසතෙහි දානූපකරණානි ගාහාපෙත්වා සාවත්ථිං ගන්ත්වා ජෙතවනසමීපෙ ඛන්ධාවාරං බන්ධිත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං කත්වා නිසින්නා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිත්වා සත්ථාරං නිමන්තෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අඩ්ඪමාසමත්තං මහාදානං දත්වා භගවතො පාදමූලෙ නිපජ්ජිත්වා සකජනපදගමනත්ථං භගවන්තං යාචිත්වා ‘‘සුඤ්ඤාගාරෙ ඛො ගහපතයො තථාගතා අභිරමන්තී’’ති භගවතා වුත්තෙ ‘‘දින්නා නො භගවතා පටිඤ්ඤා’’ති ඤත්වා අතිවිය තුට්ඨා දසබලං වන්දිත්වා නික්ඛන්තා අන්තරාමග්ගෙ යොජනෙ යොජනෙ භගවතො නිවාසත්ථං විහාරං කාරෙන්තා අනුපුබ්බෙන කොසම්බිං පත්වා අත්තනො අත්තනො ආරාමෙ මහන්තං ධනපරිච්චාගං කත්වා භගවතො විහාරෙ කාරාපයිංසු. තත්ථ ඝොසිතසෙට්ඨිනා කාරිතො ඝොසිතාරාමො නාම අහොසි, කුක්කුටසෙට්ඨිනා කාරිතො කුක්කුටාරාමො නාම, පාවාරිකසෙට්ඨිනා අම්බවනෙ කාරිතො පාවාරිකම්බවනං නාම. තං සන්ධාය වුත්තං ‘‘ඝොසිතසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙ’’ති.

ආවුසො භික්ඛවොති එත්ථ බුද්ධා භගවන්තො සාවකෙ ආලපන්තා ‘‘භික්ඛවො’’ති ආලපන්ති. සාවකා පන ‘‘බුද්ධෙහි සදිසා මා හොමා’’ති ‘‘ආවුසො’’ති පඨමං වත්වා පච්ඡා ‘‘භික්ඛවො’’ති වදන්ති. බුද්ධෙහි ච

ආලපිතෙ භික්ඛුසඞ්ඝො ‘‘භදන්තෙ’’ති පටිවචනං දෙති, සාවකෙහි ආලපිතෙ ‘‘ආවුසො’’ති.

යො හි කොචීති අනියමවචනං. එතෙන තාදිසානං සබ්බභික්ඛූනං පරියාදානං. **මම සන්තිකෙති** මම සමීපෙ. **අරහත්තප්පත්තන්ති** අත්තනා අරහත්තස්ස පත්තං. නපුංසකෙ භාවෙ සිද්ධවචනං. අරහත්තං පත්තන්ති වා පදච්ඡෙදො, අත්තනා පත්තං අරහත්තන්ති අත්ථො. අරහත්තප්පත්තං අත්තානන්ති වා පාඨසෙසො. **චතූහි මග්ගෙහීති** උපරි වුච්චමානෙහි චතූහි පටිපදාමග්ගෙහි, න අරියමග්ගෙහි. ‘‘චතූහි මග්ගෙහී’’ති විසුඤ්ච වුත්තත්තා කස්සචි අරහතො පඨමස්ස අරියමග්ගස්ස ධම්මුද්ධච්චපුබ්බභාගමො මග්ගො, එකස්ස අරියමග්ගස්ස සමථපුබ්බඞ්ගමො, එකස්ස විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමො, එකස්ස යුගනද්ධපුබ්බඞ්ගමොති එවං චත්තාරොපි පටිපදා මග්ගා හොන්තීති වෙදිතබ්බං. **එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙනාති** එතෙසං චතුන්නං පටිපදානං මග්ගානං එකෙන වා, පටිපදාමග්ගෙන අරහත්තප්පත්තං බ්‍යාකරොතීති අත්ථො. සුක්ඛවිපස්සකස්ස හි අරහතො ධම්මුද්ධච්චපුබ්බඞ්ගමං සොතාපත්තිමග්ගං පත්වා සෙසමග්ගත්තයම්පි සුද්ධවිපස්සනාහියෙව පත්තස්ස අරහත්තප්පත්ති ධම්මුද්ධච්චපුබ්බඞ්ගමමග්ගා හොති. ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහං පත්වා වා අප්පත්වා වා සමථපුබ්බඞ්ගමාදීනං තිණ්ණං පටිපදානං මග්ගානං එකෙකස්ස වසෙන පත්තචතුමග්ගස්ස අරහතො අරහත්තප්පත්ති ඉතරඑකෙකමග්ගපුබ්බඞ්ගමා හොති. තස්මා ආහ – ‘‘එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙනා’’ති.

සමථපුබ්බඞ්ගමං විපස්සනං භාවෙතීති සමථං පුබ්බඞ්ගමං පුරෙචාරිකං කත්වා විපස්සනං භාවෙති, පඨමං සමාධිං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා විපස්සනං භාවෙතීති අත්ථො. **මග්ගො සඤ්ජායතීති** පඨමො ලොකුත්තරමග්ගො නිබ්බත්තති. **සො තං මග්ගන්තිආදීසු** එකචිත්තක්ඛණිකස්ස මග්ගස්ස ආසෙවනාදීනි නාම නත්ථි, දුතියමග්ගාදයො පන උප්පාදෙන්තො තමෙව මග්ගං ‘‘ආසෙවති භාවෙති බහුලීකරොතී’’ති වුච්චති. **සඤ්ඤොජනානි පහීයන්ති, අනුසයා බ්‍යන්තීහොන්තීති** යාව අරහත්තමග්ගා කමෙන සබ්බෙ සඤ්ඤොජනා පහීයන්ති, අනුසයා බ්‍යන්තීහොන්ති. **අනුසයා බ්‍යන්තීහොන්තීති** ච පුන අනුප්පත්තියා විගතන්තා හොන්තීති අත්ථො.

පුන චපරන්ති පුන ච අපරං කාරණං. **විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමං සමථං භාවෙතීති** විපස්සනං පුබ්බඞ්ගමං පුරෙචාරිකං කත්වා සමථං භාවෙති, පඨමං විපස්සනං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා සමාධිං භාවෙතීති අත්ථො. **යුගනද්ධං භාවෙතීති** යුගනද්ධං කත්වා භාවෙති. එත්ථ තෙනෙව චිත්තෙන සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තෙනෙව සඞ්ඛාරෙ සම්මසිතුං න සක්කා. අයං පන යාවතා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති, තාවතා සඞ්ඛාරෙ සම්මසති. යාවතා සඞ්ඛාරෙ සම්මසති, තාවතා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති. කථං? පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජති, තතො වුට්ඨාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසති. සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා

දුතියජ්ඣානං සමාපජ්ජති, තතො වුට්ඨාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසති. සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා තතියජ්ඣානං…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, තතො වුට්ඨාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසති. එවං සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙති නාම.

ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතං මානසං හොතීති එත්ථ මන්දපඤ්ඤානං විපස්සකානං උපක්කිලෙසවත්ථුත්තා විපස්සනුපක්කිලෙසසඤ්ඤිතෙසු ඔභාසාදීසු දසසු ධම්මෙසු භන්තතාවසෙන උද්ධච්චසහගතචිත්තුප්පත්තියා වික්ඛෙපසඞ්ඛාතං උද්ධච්චං ධම්මුද්ධච්චං, තෙන ධම්මුද්ධච්චෙන විග්ගහිතං විරූපග්ගහිතං විරොධමාපාදිතං මානසං චිත්තං ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතං මානසං හොති, තෙන වා ධම්මුද්ධච්චෙන කාරණභූතෙන තම්මූලකතණ්හාමානදිට්ඨුප්පත්තියා විග්ගහිතං මානසං හොති. ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසන්ති වා පාඨො. **හොති සො ආවුසො සමයොති** ඉමිනා මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන තං ධම්මුද්ධච්චං පටිබාහිත්වා පුන විපස්සනාවීථිං පටිපන්නකාලං දස්සෙති. **යං තං චිත්තන්ති** යස්මිං සමයෙ තං විපස්සනාවීථිං ඔක්කමිත්වා පවත්තං චිත්තං. **අජ්ඣත්තමෙව සන්තිට්ඨතීති** විපස්සනාවීථිං පච්චොතරිත්වා තස්මිං සමයෙ ගොචරජ්ඣත්තසඞ්ඛාතෙ ආරම්මණෙ සන්තිට්ඨති පතිට්ඨාති. **සන්නිසීදතීති** තත්ථෙව පවත්තිවසෙන සම්මා නිසීදති. **එකොදි හොතීති** එකග්ගං හොති. **සමාධියතීති** සම්මා ආධියති සුට්ඨු ඨිතං හොතීති.

අයං සුත්තන්තවණ්ණනා.

1. සුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

2. තස්ස සුත්තන්තස්ස නිද්දෙසකථාය **තත්ථ ජාතෙ ධම්මෙති** තස්මිං සමාධිස්මිං ජාතෙ චිත්තචෙතසිකෙ ධම්මෙ. **අනිච්චතො අනුපස්සනට්ඨෙනාති**ආදිනා විපස්සනාය භෙදං දස්සෙති. **සම්මාදිට්ඨි මග්ගොති** සම්මාදිට්ඨිසඞ්ඛාතො මග්ගො. අට්ඨසු මග්ගඞ්ගෙසු එකෙකොපි හි මග්ගොති වුච්චති.**ආසෙවතීති** සොතාපත්තිමග්ගවසෙන. **භාවෙතීති** සකදාගාමිමග්ගුප්පාදනෙන. **බහුලීකරොතීති** අනාගාමිඅරහත්තමග්ගුප්පාදනෙන. ඉමෙසං තිණ්ණං අවත්ථාභෙදෙපි සති ආවජ්ජනාදීනං සාධාරණත්තා සදිසමෙව විස්සජ්ජනං කතං.

3. ආලොකසඤ්ඤාපටිනිස්සග්ගානුපස්සනානං අන්තරාපෙය්‍යාලෙ අවික්ඛෙපාදීනි ච ඣාන සමාපත්තිකසිණානුස්සතිඅසුභා ච දීඝං අස්සාසාදීනි ච ආනන්තරිකසමාධිඤාණනිද්දෙසෙ (පටි. ම. 1.80-81) නිද්දිට්ඨත්තා සඞ්ඛිත්තානි. තත්ථ ච **අවික්ඛෙපවසෙනාති** පුබ්බභාගාවික්ඛෙපවසෙන ගහෙතබ්බං. **අනිච්චානුපස්සී අස්සාසවසෙනාති**ආදිකෙ සුද්ධවිපස්සනාවසෙන වුත්තචතුක්කෙ පන තරුණවිපස්සනාකාලෙ විපස්සනාසම්පයුත්තසමාධිපුබ්බඞ්ගමා බලවවිපස්සනා වෙදිතබ්බා.

4. විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමවාරෙ පඨමං **අනිච්චතොති**ආදිනා ආරම්මණං අනියමෙත්වා විපස්සනා වුත්තා, පච්ඡා **රූපං අනිච්චතොති**ආදිනා ආරම්මණං නියමෙත්වා වුත්තා. **තත්ථ ජාතානන්ති** තස්සා විපස්සනාය ජාතානං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං. **වොසග්ගාරම්මණතාති** එත්ථ වොසග්ගො නිබ්බානං. නිබ්බානඤ්හි සඞ්ඛතවොසග්ගතො පරිච්චාගතො ''වොසග්ගො''ති වුත්තො. විපස්සනා ච තංසම්පයුත්තධම්මා ච නිබ්බානනින්නතාය අජ්ඣාසයවසෙන නිබ්බානෙ පතිට්ඨිතත්තා නිබ්බානපතිට්ඨා නිබ්බානාරම්මණා. පතිට්ඨාපි හි ආලම්බියතීති ආරම්මණං නාම හොති, නිබ්බානෙ පතිට්ඨට්ඨෙනෙව නිබ්බානාරම්මණා. අඤ්ඤත්ථ පාළියම්පි හි පතිට්ඨා ''ආරම්මණ''න්ති වුච්චන්ති. යථාහ – ''සෙය්‍යථාපි, ආවුසො, නළාගාරං වා තිණාගාරං වා සුක්ඛං කොළාපං තෙරොවස්සිකං පුරත්ථිමාය චෙපි දිසාය පුරිසො ආදිත්තාය තිණුක්කාය උපසඞ්කමෙය්‍ය, ලභෙථ අග්ගි ඔතාරං, ලභෙථ අග්ගි ආරම්මණ''න්තිආදි (සං. නි. 4.243). තස්මා තත්ථ ජාතානං ධම්මානං වොසග්ගාරම්මණතාය නිබ්බානපතිට්ඨාභාවෙන හෙතුභූතෙන උප්පාදිතො යො චිත්තස්ස එකග්ගතාසඞ්ඛාතො උපචාරප්පනාභෙදො අවික්ඛෙපො, සො සමාධීති විපස්සනාතො පච්ඡා උප්පාදිතො නිබ්බෙධභාගියො සමාධි නිද්දිට්ඨො හොති. තස්මායෙව හි **ඉති පඨමං විපස්සනා, පච්ඡා සමථොති** වුත්තං.

5. යුගනද්ධනිද්දෙසෙ යස්මා හෙට්ඨා සුත්තන්තවණ්ණනායං වුත්තො යුගනද්ධක්කමො පුරිමද්වයනිද්දෙසනයෙනෙව පාකටො, මග්ගක්ඛණෙ යුගනද්ධක්කමො පන න පාකටො, තස්මා පුබ්බභාගෙ අනෙකන්තිකං යුගනද්ධභාවනං අවත්වා මග්ගක්ඛණෙ එකන්තෙන ලබ්භමානයුගනද්ධභාවනමෙව දස්සෙන්තො **සොළසහි ආකාරෙහීති**ආදිමාහ. තත්ථ **ආරම්මණට්ඨෙනාති**ආදීසු සත්තරසසු ආකාරෙසු අන්තෙ උද්දිට්ඨං යුගනද්ධං මූලපදෙන එකට්ඨත්තා තං විප්පහාය සෙසානං වසෙන ''සොළසහී''ති වුත්තං. **ආරම්මණට්ඨෙනාති** ආලම්බනට්ඨෙන, ආරම්මණවසෙනාති අත්ථො. එවං සෙසෙසුපි. **ගොචරට්ඨෙනාති** ආරම්මණට්ඨෙපි සති නිස්සයිතබ්බට්ඨානට්ඨෙන. **පහානට්ඨෙනාති** පජහනට්ඨෙන. **පරිච්චාගට්ඨෙනාති** පහානෙපි සති පුන අනාදියනෙන පරිච්චාගට්ඨෙන. **වුට්ඨානට්ඨෙනාති** උග්ගමනට්ඨෙන. **විවට්ටනට්ඨෙනාති** උග්ගමනෙපි සති අපුනරාවට්ටනෙන නිවත්තනට්ඨෙන. **සන්තට්ඨෙනාති** නිබ්බුතට්ඨෙන. **පණීතට්ඨෙනාති** නිබ්බුතට්ඨෙපි සති උත්තමට්ඨෙන, අතප්පකට්ඨෙන වා. **විමුත්තට්ඨෙනාති** බන්ධනාපගතට්ඨෙන. **අනාසවට්ඨෙනාති** බන්ධනමොක්ඛෙපි සති ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානාසවවිරහිතට්ඨෙන. **තරණට්ඨෙනාති** අනොසීදිත්වා පිලවනට්ඨෙන, අතික්කමනට්ඨෙන වා. **අනිමිත්තට්ඨෙනාති** සඞ්ඛාරනිමිත්තවිරහිතට්ඨෙන. **අප්පණිහිතට්ඨෙනාති** පණිධිවිරහිතට්ඨෙන. **සුඤ්ඤතට්ඨෙනාති** අභිනිවෙසවිරහිතට්ඨෙන. **එකරසට්ඨෙනාති**

එකකිච්චට්ඨෙන. **අනතිවත්තනට්ඨෙනාති** අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතික්කමනට්ඨෙන. **යුගනද්ධට්ඨෙනාති** යුගලකට්ඨෙන.

උද්ධච්චං පජහතො, අවිජ්ජං පජහතොති යොගිනො තස්ස තස්ස පටිපක්ඛප්පහානවසෙන වුත්තං. නිරොධො චෙත්ථ නිබ්බානමෙව. **අඤ්ඤමඤ්ඤං නාතිවත්තන්තීති** සමථො ච විපස්සනං අතිවත්තෙය්‍ය, ලීනපක්ඛිකත්තා සමථස්ස චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය. විපස්සනා ච සමථං අතිවත්තෙය්‍ය, උද්ධච්චපක්ඛිකත්තා විපස්සනාය චිත්තං උද්ධච්චාය සංවත්තෙය්‍ය. තස්මා සමථො ච විපස්සනං අනතිවත්තමානො කොසජ්ජපාතං න කරොති, විපස්සනා සමථං අනතිවත්තමානා උද්ධච්චපාතං න කරොති. සමථො සමං පවත්තමානො විපස්සනං උද්ධච්චපාතතො රක්ඛති, විපස්සනා සමං පවත්තමානා සමථං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛති. එවමිමෙ උභො අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තනකිච්චෙන එකකිච්චා, සමා හුත්වා පවත්තමානෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා අත්ථසිද්ධිකරා හොන්ති. තෙසං මග්ගක්ඛණෙ යුගනද්ධත්තං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාක්ඛණෙ යුගනද්ධත්තායෙව හොති. පහානපරිච්චාගවුට්ඨානවිවට්ටනකරණානං මග්ගකිච්චවසෙන වුත්තත්තා සකලස්ස මග්ගකිච්චස්ස දස්සනත්ථං උද්ධච්චසහගතකිලෙසා ච ඛන්ධා ච අවිජ්ජාසහගතකිලෙසා ච ඛන්ධා ච නිද්දිට්ඨා. සෙසානං න තථා වුත්තත්තා පටිපක්ඛධම්මමත්තදස්සනවසෙන උද්ධච්චාවිජ්ජා එව නිද්දිට්ඨා. **විවට්ටතොති** නිවත්තන්තස්ස.

සමාධි කාමාසවා විමුත්තො හොතීති සමාධිස්ස කාමච්ඡන්දපටිපක්ඛත්තා වුත්තං. **රාගවිරාගාති** රාගස්ස විරාගො සමතික්කමො එතිස්සා අත්ථීති රාගවිරාගා, ''රාගවිරාගතො''ති නිස්සක්කවචනං වා. තථා **අවිජ්ජාවිරාගා. චෙතොවිමුත්තීති** මග්ගසම්පයුත්තො සමාධි. **පඤ්ඤාවිමුත්තීති** මග්ගසම්පයුත්තා පඤ්ඤා. **තරතොති** තරන්තස්ස. **සබ්බපණිධීහීති** රාගදොසමොහපණිධීහි, සබ්බපත්ථනාහි වා. එවං චුද්දස ආකාරෙ විස්සජ්ජිත්වා එකරසට්ඨඤ්ච අනතිවත්තනට්ඨඤ්ච අවිභජිත්වාව **ඉමෙහි සොළසහි ආකාරෙහීති** ආහ. කස්මා? තෙසං චුද්දසන්නං ආකාරානං එකෙකස්ස අවසානෙ ''එකරසා හොන්ති, යුගනද්ධා හොන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං නාතිවත්තන්තී''ති නිද්දිට්ඨත්තා තෙ ද්වෙපි ආකාරා නිද්දිට්ඨාව හොන්ති. තස්මා ''සොළසහී''ති ආහ. යුගනද්ධට්ඨො පන උද්දෙසෙපි න භණිතොයෙවාති.

2. ධම්මුද්ධච්චවාරනිද්දෙසවණ්ණනා

6. ධම්මුද්ධච්චවාරෙ **අනිච්චතො මනසිකරොතො ඔභාසො උප්පජ්ජතීති** උදයබ්බයානුපස්සනාය ඨිතස්ස තීහි අනුපස්සනාහි පුනප්පුනං සඞ්ඛාරෙ විපස්සන්තස්ස විපස්සන්තස්ස විපස්සනාඤාණෙසු පරිපාකගතෙසු තදඞ්ගවසෙන කිලෙසප්පහානෙන පරිසුද්ධචිත්තස්ස අනිච්චතො වා

දුක්ඛතො වා අනත්තතො වා මනසිකාරක්ඛණෙ විපස්සනාඤාණානුභාවෙන පකතියාව ඔභාසො උප්පජ්ජතීති පඨමං තාව අනිච්චතො මනසිකරොතො ඔභාසො කථිතො. අකුසලො විපස්සකො තස්මිං ඔභාසෙ උප්පන්නෙ ‘‘න ච වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරූපො ඔභාසො උප්පන්නපුබ්බො, අද්ධා මග්ගං පත්තොම්හි, ඵලං පත්තොම්හී’’ති අමග්ගංයෙව ‘‘මග්ගො’’ති, අඵලමෙව ‘‘ඵල’’න්ති ගණ්හාති. තස්ස අමග්ගං ‘‘මග්ගො’’ති, අඵලං ‘‘ඵල’’න්ති ගණ්හතො විපස්සනාවීථි උක්කන්තා හොති. සො අත්තනො විපස්සනාවීථිං විස්සජ්ජෙත්වා වික්ඛෙපමාපන්නො වා ඔභාසමෙව තණ්හාදිට්ඨිමඤ්ඤනාහි මඤ්ඤමානො වා නිසීදති. සො ඛො පනායං ඔභාසො කස්සචි භික්ඛුනො පල්ලඞ්කට්ඨානමත්තමෙව ඔභාසෙන්තො උප්පජ්ජති, කස්සචි අන්තොගබ්භං, කස්සචි බහිගබ්භම්පි, කස්සචි සකලවිහාරං, ගාවුතං අඩ්ඪයොජනං යොජනං ද්වියොජනං…පෙ…. කස්සචි පථවිතලතො යාව අකනිට්ඨබ්‍රහ්මලොකා එකාලොකං කුරුමානො. භගවතො පන දසසහස්සිලොකධාතුං ඔභාසෙන්තො උදපාදි. අයඤ්හි ඔභාසො චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙපි අන්ධකාරෙ තං තං ඨානං ඔභාසෙන්තො උප්පජ්ජති.

ඔභාසො ධම්මොති ඔභාසං ආවජ්ජතීති අයං ඔභාසො මග්ගධම්මො ඵලධම්මොති වා තං තං ඔභාසං මනසි කරොති. **තතො වික්ඛෙපො උද්ධච්චන්ති** තතො ඔභාසතො ධම්මොති ආවජ්ජනකරණතො වා යො උප්පජ්ජති වික්ඛෙපො, සො උද්ධච්චං නාමාති අත්ථො. **තෙන උද්ධච්චෙන විග්ගහිතමානසොති** තෙන එවං උප්පජ්ජමානෙන උද්ධච්චෙන විරොධිතචිත්තො, තෙන වා උද්ධච්චෙන කාරණභූතෙන තම්මූලකකිලෙසුප්පත්තියා විරොධිතචිත්තො විපස්සකො විපස්සනාවීථිං ඔක්කමිත්වා වික්ඛෙපං වා තම්මූලකකිලෙසෙසු වා ඨිතත්තා අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො උපට්ඨානානි යථාභූතං නප්පජානාති. ‘‘තෙන වුච්චති ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසො’’ති එවං ඉති-සද්දො යොජෙතබ්බො. **හොති සො සමයොති** එවං අස්සාදවසෙන උපක්කිලිට්ඨචිත්තස්සාපි යොගිනො සචෙ උපපරික්ඛා උප්පජ්ජති, සො එවං පජානාති – ‘‘විපස්සනා නාම සඞ්ඛාරාරම්මණා, මග්ගඵලානි නිබ්බානාරම්මණානි, ඉමානි ච චිත්තානි සඞ්ඛාරාරම්මණානි, තස්මා නායමොභාසො මග්ගො, උදයබ්බයානුපස්සනායෙව නිබ්බානස්ස ලොකිකො මග්ගො’’ති මග්ගාමග්ගං වවත්ථපෙත්වා තං වික්ඛෙපං පරිවජ්ජයිත්වා උදයබ්බයානුපස්සනාය ඨත්වා සාධුකං සඞ්ඛාරෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. එවං උපපරික්ඛන්තස්ස සො සමයො හොති. එවං අපස්සන්තො පන ‘‘මග්ගඵලප්පත්තොම්හී’’ති අධිමානිකො හොති.

යං තං චිත්තන්ති යං තං විපස්සනාචිත්තං. **අජ්ඣත්තමෙවාති** අනිච්චානුපස්සනාය ආරම්මණෙ ගොචරජ්ඣත්තෙයෙව. **ඤාණං උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව යොගාවචරස්ස රූපාරූපධම්මෙ තුලයන්තස්ස

තීරයන්තස්ස විස්සට්ඨඉන්දවජිරමිව අවිහතවෙගං තිඛිණං සූරමතිවිසදං විපස්සනාඤාණං උප්පජ්ජති. **පීති උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව තස්මිං සමයෙ ඛුද්දිකා පීති, ඛණිකා පීති, ඔක්කන්තිකා පීති, උබ්බෙගා පීති, ඵරණා පීතීති අයං පඤ්චවිධා විපස්සනාසම්පයුත්තා පීති සකලසරීරං පූරයමානා උප්පජ්ජති. **පස්සද්ධි උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව තස්මිං සමයෙ කායචිත්තානං නෙව දරථො, න ගාරවතා, න කක්ඛළතා, න අකම්මඤ්ඤතා, න ගෙලඤ්ඤතා, න වඞ්කතා හොති. අථ ඛො පනස්ස කායචිත්තානි පස්සද්ධානි ලහූනි මුදූනි කම්මඤ්ඤානි පගුණානි සුවිසදානි උජුකානියෙව හොන්ති. සො ඉමෙහි පස්සද්ධාදීහි අනුග්ගහිතකායචිත්තො තස්මිං සමයෙ අමානුසිං නාම රතිං අනුභවති. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘සුඤ්ඤාගාරං පවිට්ඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
> අමානුසී රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.
>
> ‘‘යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
> ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත’’න්ති. (ධ. ප. 373-4) –

එවමස්ස ඉමං අමානුසිං රතිං සාධයමානා ලහුතාදීහි සහිතා විපස්සනාසම්පයුත්තා කායචිත්තපස්සද්ධි උප්පජ්ජති. **සුඛං උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව තස්මිං සමයෙ සකලසරීරං අභිසන්දයමානං විපස්සනාසම්පයුත්තං සුඛං උප්පජ්ජති. **අධිමොක්ඛො උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව තස්මිං සමයෙ චිත්තචෙතසිකානං අතිසයපසාදභූතා විපස්සනාසම්පයුත්තා සද්ධා උප්පජ්ජති. **පග්ගහො උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව තස්මිං සමයෙ අසිථිලමනච්චාරද්ධං සුපග්ගහිතං විපස්සනාසම්පයුත්තං වීරියං උප්පජ්ජති. **උපට්ඨානං උප්පජ්ජතීති** තස්සෙව තස්මිං සමයෙ සූපට්ඨිතා සුප්පතිට්ඨිතා නිඛාතා අචලා පබ්බතරාජසදිසා විපස්සනාසම්පයුත්තා සති උප්පජ්ජති. සො යං යං ඨානං ආවජ්ජති සමන්නාහරති මනසි කරොති පච්චවෙක්ඛති, තං තං ඨානමස්ස ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා දිබ්බචක්ඛුනො පරලොකො විය සතියා උපට්ඨාති (විසුද්ධි. 2.734).

උපෙක්ඛාති විපස්සනුපෙක්ඛා චෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛා ච. තස්මිඤ්හි සමයෙ සබ්බසඞ්ඛාරෙසු මජ්ඣත්තභූතා විපස්සනුපෙක්ඛාපි බලවතී උප්පජ්ජති, මනොද්වාරෙ ආවජ්ජනුපෙක්ඛාපි. සා හිස්ස තං තං ඨානං ආවජ්ජන්තස්ස විස්සට්ඨඉන්දවජිරමිව පත්තපුටෙ පක්ඛන්දතත්තනාරාචො විය ච සූරා තිඛිණා හුත්වා වහති. එවඤ්හි විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.734) වුත්තං. **විපස්සනුපෙක්ඛාති** චෙත්ථ ‘‘විපස්සනාසම්පයුත්තා තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා’’ති ආචරියා වදන්ති. විපස්සනාඤාණෙ හි ගය්හමානෙ ‘‘ඤාණං උප්පජ්ජතී’’ති විපස්සනාඤාණස්ස ආගතත්තා පුනරුත්තිදොසො හොති. තතියජ්ඣානවණ්ණනායඤ්ච ‘‘සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාවිපස්සනුපෙක්ඛානම්පි අත්ථතො එකීභාවො. පඤ්ඤා එව

හි සා, කිච්චවසෙන ද්විධා භින්නා''ති වුත්තං. තස්මා විපස්සනාසම්පයුත්තාය තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය වුච්චමානාය පුනරුත්තිදොසො ච න හොති, තතියජ්ඣානවණ්ණනාය ච සමෙති. යස්මා ච පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු ''ඤාණං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපට්ඨාන''න්ති පඤ්ඤින්ද්‍රියසද්ධින්ද්‍රියවීරියින්ද්‍රියසතින්ද්‍රියානි නිද්දිට්ඨානි, සමාධින්ද්‍රියං පන අනිද්දිට්ඨං හොති, යුගනද්ධවසෙනාපි ච සමාධින්ද්‍රියං නිද්දිසිතබ්බමෙව හොති, තස්මා සමප්පවත්තො සමාධි පුන සමාධානෙ බ්‍යාපාරප්පහානකරණෙන ''උපෙක්ඛා''ති වුත්තොති වෙදිතබ්බං.

නිකන්ති උප්පජ්ජතීති එවං ඔභාසාදිපටිමණ්ඩිතාය විපස්සනාය ආලයං කුරුමානා සුඛුමා සන්තාකාරා නිකන්ති උප්පජ්ජති, යා කිලෙසොති පරිග්ගහෙතුම්පි න සක්කා හොති. යථා ච ඔභාසෙ, එවං එතෙසුපි අඤ්ඤතරස්මිං උප්පන්නෙ යොගාවචරො ''න ච වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරූපං ඤාණං උප්පන්නපුබ්බං, එවරූපා පීති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපට්ඨානං උපෙක්ඛා නිකන්ති උප්පන්නපුබ්බා, අද්ධා මග්ගං පත්තොම්හි, ඵලං පත්තොම්හී''ති අමග්ගමෙව ''මග්ගො''ති, අඵලමෙව ''ඵල''න්ති ගණ්හාති. තස්ස අමග්ගං ''මග්ගො''ති, අඵලඤ්ච ''ඵල''න්ති ගණ්හතො විපස්සනාවීථි උක්කන්තා හොති. සො අත්තනො මූලකම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා නිකන්තිමෙව අස්සාදෙන්තො නිසීදති. එත්ථ ච ඔභාසාදයො උපක්කිලෙසවත්ථුතාය උපක්කිලෙසාති වුත්තා, න අකුසලත්තා. නිකන්ති පන උපක්කිලෙසො චෙව උපක්කිලෙසවත්ථු ච. වත්ථුවසෙනෙව චෙතෙ දස, ගාහවසෙන පන සමතිංස හොන්ති. කථං? ''මම ඔභාසො උප්පන්නො''ති ගණ්හතො හි දිට්ඨිග්ගාහො හොති, ''මනාපො වත ඔභාසො උප්පන්නො''ති ගණ්හතො මානග්ගාහො, ඔභාසං අස්සාදයතො තණ්හාග්ගාහො. ඉති ඔභාසෙ දිට්ඨිමානතණ්හාවසෙන තයො ගාහා. තථා සෙසෙසුපීති එවං ගාහවසෙන සමතිංස උපක්කිලෙසා හොන්ති. **දුක්ඛතො මනසිකරොතො, අනත්තතො මනසිකරොතො**ති වාරෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එකෙකඅනුපස්සනාවසෙන හෙත්ථ එකෙකස්ස විපස්සනුපක්කිලෙසුප්පත්ති වෙදිතබ්බා, න එකස්සෙව.

තීසු අනුපස්සනාසු. එවං අභෙදතො විපස්සනාවසෙන උපක්කිලෙසෙ දස්සෙත්වා පුන භෙදවසෙන දස්සෙන්තො **රූපං අනිච්චතො මනසිකරොතො**තිආදිමාහ. තත්ථ **ජරාමරණං අනිච්චතො උපට්ඨාන**න්ති ජරාමරණස්ස අනිච්චතො උපට්ඨානං.

7. යස්මා පුබ්බෙ වුත්තානං සමතිංසාය උපක්කිලෙසානං වසෙන අකුසලො අබ්‍යත්තො යොගාවචරො ඔභාසාදීසු විකම්පති, ඔභාසාදීසු එකෙකං ''එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා''ති සමනුපස්සති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **ඔභාසෙ චෙව ඤාණෙ ච**ාතිආදිගාථාද්වයමාහ. තත්ථ **විකම්පතී**ති ඔභාසාදිකෙ ආරම්මණෙ නානාකිලෙසවසෙන විවිධා

කම්පති වෙධති. **යෙහි චිත්තං පවෙධතීති** යෙහි පස්සද්ධිසුඛෙහි චිත්තං නානාකිලෙසවසෙන නානප්පකාරෙන වෙධති කම්පති. තස්මා **පස්සද්ධියා සුඛෙ චෙව** යොගාවචරො විකම්පතීති සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **උපෙක්ඛාවජ්ජනාය චෙවාති** උපෙක්ඛාසඞ්ඛාතාය ආවජ්ජනාය චෙව විකම්පති, ආවජ්ජනුපෙක්ඛාය චෙව විකම්පතීති අත්ථො. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.736) පන ''උපෙක්ඛාවජ්ජනායඤ්චා''ති වුත්තං. **උපෙක්ඛාය චාති** හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරාය උපෙක්ඛාය ච විකම්පති, නිකන්තියා ච විකම්පතීති අත්ථො. එත්ථ ච ද්වින්නං උපෙක්ඛානං නිද්දිට්ඨත්තා හෙට්ඨා ''උපෙක්ඛා උප්පජ්ජතී''ති වුත්තට්ඨානෙ ච උභයථා අත්ථො වුත්තො. අනිච්චානුපස්සනාදීසු ච එකෙකිස්සායෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛාය සබ්භාවතො එකෙකායෙව අනුපස්සනා අනිච්චං අනිච්චං, දුක්ඛං දුක්ඛං, අනත්තා අනත්තාති පුනප්පුනං භාවීයතීති වුත්තං හොති. යස්මා පන කුසලො පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො බුද්ධිසම්පන්නො යොගාවචරො ඔභාසාදීසු උප්පන්නෙසු ''අයං ඛො මෙ ඔභාසො උප්පන්නො, සො ඛො පනායං අනිච්චො සඞ්ඛතො පටිච්චසමුප්පන්නො ඛයධම්මො වයධම්මො විරාගධම්මො නිරොධධම්මො''ති ඉති වා නං පඤ්ඤාය පරිච්ඡින්දති උපපරික්ඛති. අථ වා පනස්ස එවං හොති – සචෙ ඔභාසො අත්තා භවෙය්‍ය, ''අත්තා''ති ගහෙතුං වට්ටෙය්‍ය. අනත්තාව පනායං ''අත්තා''ති ගහිතො. තස්මායං අවසවත්තනට්ඨෙන අනත්තාති පස්සන්තො දිට්ඨිං උග්ඝාටෙති. සචෙ ඔභාසො නිච්චො භවෙය්‍ය, ''නිච්චො''ති ගහෙතුං වට්ටෙය්‍ය. අනිච්චොව පනායං ''නිච්චො''ති ගහිතො. තස්මායං හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චොති පස්සන්තො මානං සමුග්ඝාටෙති. සචෙ ඔභාසො සුඛො භවෙය්‍ය, ''සුඛො''ති ගහෙතුං වට්ටෙය්‍ය. දුක්ඛොව පනායං ''සුඛො''ති ගහිතො. තස්මායං උප්පාදවයපටිපීළනට්ඨෙන දුක්ඛොති පස්සන්තො නිකන්තිං පරියාදියති. යථා ච ඔභාසෙ, එවං සෙසෙසුපි.

එවං උපපරික්ඛිත්වා ඔභාසං ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති සමනුපස්සති. ඤාණං…පෙ…. නිකන්තිං ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති සමනුපස්සති. එවං සමනුපස්සන්තො ඔභාසාදීසු න කම්පති න වෙධති. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **ඉමානි දස ඨානානීති** ගාථමාහ. තත්ථ **දස ඨානානීති** ඔභාසාදීනි. **පඤ්ඤා යස්ස පරිච්චිතාති** යස්ස උපක්කිලෙසවිමුත්තාය පඤ්ඤාය පරිචිතානි පුනප්පුනං වුට්ඨානි පරිභාවිතානි. **ධම්මුද්ධච්චකුසලො හොතීති** සො පඤ්ඤාය පරිචිතදසට්ඨානො යොගාවචරො පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරස්ස ධම්මුද්ධච්චස්ස යථාසභාවපටිවෙධෙන ඡෙකො හොති. **න ච සම්මොහ ගච්ඡතීති** ධම්මුද්ධච්චකුසලත්තායෙව තණ්හාමානදිට්ඨුග්ඝාටවසෙන සම්මොහඤ්ච න ගච්ඡති.

ඉදානි පුබ්බෙ වුත්තමෙව විධිං අපරෙන පරියායෙන විභාවෙත්වා දස්සෙන්තො **වික්ඛිපති චෙව කිලිස්සති** චාතිආදිගාථමාහ. තත්ථ

මන්දපඤ්ඤො යොගාවචරො ඔභාසාදීසු වික්ඛෙපඤ්ච අවසෙසකිලෙසුප්පත්තිඤ්ච පාපුණාති. මජ්ඣිමපඤ්ඤො වික්ඛෙපමෙව පාපුණාති, නාවසෙසකිලෙසුප්පත්තිං, සො අධිමානිකො හොති. තික්ඛපඤ්ඤො වික්ඛෙපං පාපුණිත්වාපි තං අධිමානං පහාය විපස්සනං ආරභති. අතිතික්ඛපඤ්ඤො න වික්ඛෙපං පාපුණාති, න චාවසෙසකිලෙසුප්පත්තිං. **වික්ඛිප්පති චෙවාති** තෙසු මන්දපඤ්ඤො ධම්මුද්ධච්චසඞ්ඛාතං වික්ඛෙපඤ්චෙව පාපුණීයති. **කිලිස්සති චාති** තණ්හාමානදිට්ඨිකිලෙසෙහි කිලෙසීයති ච, උපතාපීයති විබාධීයතීති අත්ථො. **චවති චිත්තභාවනාති** තස්ස මන්දපඤ්ඤස්ස විපස්සනාචිත්තභාවනා කිලෙසෙසුයෙව ඨානතො පටිපක්ඛාවිහතත්තා චවති, පරිපතතීති අත්ථො. **වික්ඛිපති න කිලිස්සතීති** මජ්ඣිමපඤ්ඤො වික්ඛෙපෙන වික්ඛිපති, කිලෙසෙහි න කිලිස්සති. **භාවනා පරිහායතීති** තස්ස මජ්ඣිමපඤ්ඤස්ස අධිමානිකත්තා විපස්සනාරම්භාභාවෙන විපස්සනා පරිහායති, නප්පවත්තතීති අත්ථො. **වික්ඛිපති න කිලිස්සතීති** තික්ඛපඤ්ඤොපි වික්ඛෙපෙන වික්ඛිපති, කිලෙසෙහි න කිලිස්සති. **භාවනා න පරිහායතීති** තස්ස තික්ඛපඤ්ඤස්ස සන්තෙපි වික්ඛෙපෙ තං අධිමානවික්ඛෙපං පහාය විපස්සනාරම්භසබ්භාවෙන විපස්සනාභාවනා න පරිහායති, පවත්තතීති අත්ථො. **න ච වික්ඛිපතෙ චිත්තං න කිලිස්සතීති** අතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස චිත්තං න වික්ඛෙපෙන වික්ඛිපති, න ච කිලෙසෙහි කිලිස්සති. **න චවති චිත්තභාවනාති** තස්ස විපස්සනාචිත්තභාවනා න චවති, වික්ඛෙපකිලෙසාභාවෙන යථාඨානෙ තිට්ඨතීති අත්ථො.

ඉමෙහි චතූහි ඨානෙහීතිආදීසු ඉදානි වුත්තෙහි ඉමෙහි චතූහි ඨානෙහි හෙතුභූතෙහි, කරණභූතෙහි වා ඔභාසාදිකෙ දස ඨානෙ චිත්තස්ස සඞ්ඛෙපෙන ච වික්ඛෙපෙන ච විග්ගහිතං මානසං වික්ඛෙපකිලෙසුප්පත්තිවිරහිතො චතුත්ථො කුසලො මහාපඤ්ඤො යොගාවචරො මන්දපඤ්ඤාදීනං තිණ්ණං යොගාවචරානං මානසං එවඤ්ච එවඤ්ච හොතීති නානප්පකාරතො ජානාතීති සම්බන්ධතො අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. **සඞ්ඛෙපොති** චෙත්ථ වික්ඛෙපස්ස චෙව කිලෙසානඤ්ච උප්පත්තිවසෙන චිත්තස්ස ලීනභාවො වෙදිතබ්බො. **වික්ඛෙපොති** ''වික්ඛිපති න කිලිස්සතී''ති ද්වීසු ඨානෙසු වුත්තවික්ඛෙපවසෙන චිත්තස්ස උද්ධතභාවො වෙදිතබ්බොති.

යුගනද්ධකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සච්චකථා

සච්චකථාවණ්ණනා

8. ඉදානි යුගනද්ධගුණස්ස අරියමග්ගස්ස වසෙන සච්චට්ඨං සච්චපටිවෙධවිසෙසං සච්චලක්ඛණාදිවිධානඤ්ච දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය සච්චකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ

සුත්තන්තෙ තාව **තථානී**ති යථාසභාවවසෙන තච්ඡානි. යථාසභාවභූතානෙව හි ධම්මජාතානි සච්චට්ඨෙන සච්චානි. සච්චට්ඨො පඨමඤාණනිද්දෙසවණ්ණනායං වුත්තො. **අවිතථානී**ති වුත්තසභාවෙ විපරියායවිරහිතානි. න හි සච්චානි අසච්චානි නාම හොන්ති. **අනඤ්ඤථානී**ති අඤ්ඤසභාවවිරහිතානි. න හි අසච්චානි සච්චානි නාම හොන්ති. **ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙතන්**ති භික්ඛවෙ, ඉදං දුක්ඛන්ති යං වුච්චති, එතං යථාසභාවත්තා තථං. දුක්ඛමෙව හි දුක්ඛං. වුත්තසභාවෙ විපරියායාභාවතො **අවිතථං**. න හි දුක්ඛං අදුක්ඛං නාම හොති. අඤ්ඤසභාවවිරහිතත්තා **අනඤ්ඤථං**. න හි දුක්ඛං සමුදයාදිසභාවං හොති. සමුදයාදීසුපි එසෙව නයො.

1. පඨමසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

තථට්ඨෙනාති යථාසභාවට්ඨෙන. **පීළනට්ඨාද**යො ඤාණකථායං වුත්තත්ථායෙව.

9. **එකප්පටිවෙධානී**ති එකෙන මග්ගඤාණෙන පටිවෙධො, එකතො වා පටිවෙධො එතෙසන්ති එකප්පටිවෙධානි. **අනත්තට්ඨෙනා**ති චතුන්නම්පි සච්චානං අත්තවිරහිතත්තා අනත්තට්ඨෙන. වුත්තඤ්හෙතං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.567) – පරමත්ථතො හි සබ්බානෙව සච්චානි වෙදකකාරකනිබ්බුතගමකාභාවතො සුඤ්ඤානීති වෙදිතබ්බානි. තෙනෙතං වුච්චති –

> ‘‘දුක්ඛමෙව හි, න කොචි දුක්ඛිතො, කාරකො න, කිරියාව විජ්ජති;
> අත්ථි නිබ්බුති, න නිබ්බුතො පුමා, මග්ගමත්ථි, ගමකො න විජ්ජතී’’ති. (විසුද්ධි. 2.567);

අථ වා –

> ‘‘ධුවසුභසුඛත්තසුඤ්ඤං, පුරිමද්වයමත්තසුඤ්ඤමමතපදං;
> ධුවසුඛඅත්තවිරහිතො, මග්ගො ඉති සුඤ්ඤතා තෙසූ’’ති. (විසුද්ධි. 2.567);

සච්චට්ඨෙනාති අවිසංවාදකට්ඨෙන. **පටිවෙධට්ඨෙනා**ති මග්ගක්ඛණෙ පටිවිජ්ඣිතබ්බට්ඨෙන. **එකසඞ්ගහිතානී**ති තථට්ඨාදිනා එකෙකෙනෙව අත්ථෙන සඞ්ගහිතානි, එකගණනං ගතානීති අත්ථො. **යං එකසඞ්ගහිතං, තං එකත්තන්**ති යස්මා එකෙන සඞ්ගහිතං, තස්මා එකත්තන්ති අත්ථො. සච්චානං බහුත්තෙපි එකත්තමපෙක්ඛිත්වා එකවචනං කතං. **එකත්තං එකෙන ඤාණෙන පටිවිජ්ඣතී**ති පුබ්බභාගෙ චතුන්නං සච්චානං නානත්තෙකත්තං ස්වාවත්ථිතං ථවත්ථපෙත්වා ඨිතො මග්ගක්ඛණෙ එකෙන මග්ගඤාණෙන තථට්ඨාදිතංතංඑකත්තං පටිවිජ්ඣති. කථං? නිරොධසච්චස්ස තථට්ඨාදිකෙ එකත්තෙ පටිවිද්ධෙ සෙසසච්චානම්පි

තථට්ඨාදිකං එකත්තං පටිවිද්ධමෙව හොති. යථා පුබ්බභාගෙ පඤ්චන්නං ඛන්ධානං නානත්තෙකත්තං ස්වාවත්ථිතං ववත්ථපෙත්වා ඨිතස්ස මග්ගවුට්ඨානකාලෙ අනිච්චතො වා දුක්ඛතො වා අනත්තතො වා වුට්ඨහන්තස්ස එකස්මිම්පි ඛන්ධෙ අනිච්චාදිතො දිට්ඨෙ සෙසඛන්ධාපි අනිච්චාදිතො දිට්ඨාව හොන්ති, එවමිදන්ති දට්ඨබ්බං. **දුක්ඛස්ස දුක්ඛට්ඨො තථට්ඨොති** දුක්ඛසච්චස්ස පීළනට්ඨාදිකො චතුබ්බිධො අත්ථො සභාවට්ඨෙන තථට්ඨො. සෙසසච්චෙසුපි එසෙව නයො. සොයෙව චතුබ්බිධො අත්ථො අත්තාභාවතො **අනත්තට්ඨො.** වුත්තසභාවෙ අවිසංවාදකතො **සච්චට්ඨො.** මග්ගක්ඛණෙ පටිවිජ්ඣිතබ්බතො **පටිවෙධට්ඨො** වුත්තොති වෙදිතබ්බං.

10. **යං අනිච්ච**න්තිආදි සාමඤ්ඤලක්ඛණපුබ්බඞ්ගමං කත්වා දස්සිතං. තත්ථ **යං අනිච්චං, තං දුක්ඛං. යං දුක්ඛං, තං අනිච්ච**න්ති දුක්ඛසමුදයමග්ගා ගහිතා. තානි හි තීණි සච්චානි අනිච්චානි චෙව අනිච්චත්තා දුක්ඛානි ච. **යං අනිච්චඤ්ච දුක්ඛඤ්ච, තං අනත්තා**ති තානියෙව තීණි ගහිතානි. **යං අනිච්චඤ්ච දුක්ඛඤ්ච අනත්තා වා**ති තෙහි තීහි සහ නිරොධසච්චඤ්ච සඞ්ගහිතං. චත්තාරිපි හි අනත්තායෙව. **තං තථ**න්ති තං සච්චචතුක්කං සභාවභූතං. **තං සච්ච**න්ති තදෙව සච්චචතුක්කං යථාසභාවෙ අවිසංවාදකං. **නවහාකාරෙහී**තිආදීසු ‘‘සබ්බං, භික්ඛවෙ, අභිඤ්ඤෙය්‍ය’’න්ති (පටි. ම. 1.3; සං. නි. 4.46) වචනතො අභිඤ්ඤට්ඨෙන, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤට්ඨෙ, සමුදයස්ස පහානට්ඨෙ, මග්ගස්ස භාවනට්ඨෙ, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියට්ඨෙ ආවෙණිකෙපි ඉධ චතූසුපි සච්චෙසු ඤාතපරිඤ්ඤාසබ්භාවතො පරිඤ්ඤට්ඨෙන, චතුසච්චදස්සනෙන පහානසබ්භාවතො පහානට්ඨෙන, චතුසච්චභාවනාසබ්භාවතො භාවනට්ඨෙන, චතුන්නං සච්චානං සච්ඡිකිරියසබ්භාවතො සච්ඡිකිරියට්ඨෙනාති නිද්දිට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං. **නවහාකාරෙහි තථට්ඨෙනා**තිආදීසු පඨමං වුත්තනයෙනෙව යොජනා කාතබ්බා.

11. **ද්වාදසහි ආකාරෙහී**තිආදීසු තථට්ඨාදයො ඤාණකථායං වුත්තත්ථා. එතෙසං නිද්දෙසෙපි වුත්තනයෙනෙව යොජනා වෙදිතබ්බා.

12. **සච්චානං කති ලක්ඛණානී**තිආදීසු උපරි වත්තබ්බානි ඡ ලක්ඛණානි සඞ්ඛතාසඞ්ඛතවසෙන ද්විධා භින්දිත්වා **ද්වෙ ලක්ඛණානී**ති ආහ. තත්ථ **සඞ්ඛතලක්ඛණඤ්ච අසඞ්ඛතලක්ඛණඤ්චා**ති ‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. තීණිමානි, භික්ඛවෙ, අසඞ්ඛතස්ස අසඞ්ඛතලක්ඛණානි න උප්පාදො පඤ්ඤායති, න වයො පඤ්ඤායති, න ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතී’’ති (අ. නි. 3.47-48) එවං වුත්තං සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතමිති ලක්ඛණඤ්ච අසඞ්ඛතස්ස අසඞ්ඛතමිති ලක්ඛණඤ්ච. සඞ්ඛතං පන න ලක්ඛණං, ලක්ඛණං න සඞ්ඛතං. න ච සඞ්ඛතං විනා

ලක්ඛණං පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා, නපි ලක්ඛණං විනා සඞ්ඛතං. ලක්ඛණෙන පන සඞ්ඛතං පාකටං හොති.

පුන තදෙව ලක්ඛණද්වයං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො **ඡ ලක්ඛණානී**ති ආහ. **සඞ්ඛතානං සච්චාන**න්ති දුක්ඛසමුදයමග්ගසච්චානං. තානි හි පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කතත්තා සඞ්ඛතානි. **උප්පාදො**ති ජාති. **පඤ්ඤායතී**ති ජානීයති. **වයො**ති භඞ්ගො. **ඨිතානං අඤ්ඤථත්ත**න්ති ඨිතිප්පත්තානං අඤ්ඤථාභාවො ජරා. තිණ්ණං සඞ්ඛතසච්චානං නිප්ඵන්නත්තා උප්පාදවයඤ්ඤථත්තං වුත්තං, තෙසංයෙව පන උප්පාදස්ස, ජරාය භඞ්ගස්ස ච අනිප්ඵන්නත්තා උප්පාදවයඤ්ඤථත්තං න වත්තබ්බං. සඞ්ඛතනිස්සිතත්තා උප්පාදවයඤ්ඤථත්තං න පඤ්ඤායතීති න වත්තබ්බං. සඞ්ඛතවිකාරත්තා පන සඞ්ඛතන්ති වත්තබ්බං. දුක්ඛසමුදයානං උප්පාදජරාභඞ්ගා සච්චපරියාපන්නා, මග්ගසච්චස්ස උප්පාදජරාභඞ්ගා න සච්චපරියාපන්නාති වදන්ති. තත්ථ ‘‘සඞ්ඛතානං උප්පාදක්ඛණෙ සඞ්ඛතාපි උප්පාදලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති, උප්පාදෙ වීතිවත්තෙ සඞ්ඛතාපි ජරාලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති, භඞ්ගක්ඛණෙ සඞ්ඛතාපි ජරාපි භඞ්ගලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායතී’’ති ඛන්ධකවග්ගට්ඨකථායං (සං. නි. අට්ඨ. 2.3.37-38) වුත්තං. **අසඞ්ඛතස්ස සච්චස්සා**ති නිරොධසච්චස්ස. තඤ්හි පච්චයෙහි සමාගම්ම අකතත්තා සයමෙව නිප්ඵන්නන්ති අසඞ්ඛතං. **ඨිතස්සා**ති නිච්චත්තා ඨිතස්ස, න ඨානප්පත්තත්තා. පුන තදෙව ලක්ඛණද්වයං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො **ද්වාදස ලක්ඛණානී**ති ආහ.

චතුන්නං සච්චානං කති කුසලාතිආදීසු **අබ්‍යාකත**න්ති විපාකාබ්‍යාකතං කිරියාබ්‍යාකතං රූපාබ්‍යාකතං නිබ්බානාබ්‍යාකතන්ති චතූසු අබ්‍යාකතෙසු නිබ්බානාබ්‍යාකතං. චත්තාරිපි හි කුසලාකුසලලක්ඛණෙන න බ්‍යාකතත්තා අබ්‍යාකතානි. **සියා කුසල**න්ති කාමාවචරරූපාවචරාරූපාවචරකුසලානං වසෙන කුසලම්පි භවෙය්‍ය. **සියා අකුසල**න්ති තණ්හං ඨපෙත්වා සෙසාකුසලවසෙන. **සියා අබ්‍යාකත**න්ති කාමාවචරරූපාවචරාරූපාවචරවිපාකකිරියානං රූපානඤ්ච වසෙන. **සියා තීණි සච්චානී**තිආදීසු **සඞ්ගහිතානී**ති ගණිතානි. **වත්ථුවසෙනා**ති අකුසලකුසලාබ්‍යාකතදුක්ඛසමුදයනිරොධමග්ගසඞ්ඛාතවත්ථුවසෙන. **යං දුක්ඛසච්චං අකුසල**න්ති ඨපෙත්වා තණ්හං අවසෙසං අකුසලං. **අකුසලට්ඨෙන ද්වෙ සච්චානි එකසච්චෙන සඞ්ගහිතානී**ති ඉමානි ද්වෙ දුක්ඛසමුදයසච්චානි අකුසලට්ඨෙන එකසච්චෙන සඞ්ගහිතානි, අකුසලසච්චං නාම හොතීති අත්ථො. **එකසච්චං ද්වීහි සච්චෙහි සඞ්ගහිත**න්ති එකං අකුසලසච්චං ද්වීහි දුක්ඛසමුදයසච්චෙහි සඞ්ගහිතං. **යං දුක්ඛසච්චං කුසල**න්ති තෙභූමකං කුසලං. ඉමානි ද්වෙ දුක්ඛමග්ගසච්චානි කුසලට්ඨෙන එකසච්චෙන සඞ්ගහිතානි, කුසලසච්චං නාම හොති. එකං කුසලසච්චං ද්වීහි

දුක්ඛමග්ගසච්චෙහි සඞ්ගහිතං. **යං දුක්ඛසච්චං අබ්‍යාකතන්ති** තෙභූමකවිපාකකිරියා රූපඤ්ච. ඉමානි ද්වෙ දුක්ඛනිරොධසච්චානි අබ්‍යාකතට්ඨෙන එකසච්චෙන සඞ්ගහිතානි, එකං අබ්‍යාකතසච්චං නාම හොති. එකං අබ්‍යාකතසච්චං ද්වීහි දුක්ඛනිරොධසච්චෙහි සඞ්ගහිතං. **තීණි සච්චානි එකසච්චෙන සඞ්ගහිතානීති** සමුදයමග්ගනිරොධසච්චානි එකෙන අකුසලකුසලාබ්‍යාකතභූතෙන දුක්ඛසච්චෙන සඞ්ගහිතානි. **එකං සච්චං තීහි සච්චෙහි සඞ්ගහිතන්ති** එකං දුක්ඛසච්චං විසුං අකුසලකුසලඅබ්‍යාකතභූතෙහි සමුදයමග්ගනිරොධසච්චෙහි සඞ්ගහිතං. කෙචි පන ‘‘දුක්ඛසමුදයසච්චානි අකුසලට්ඨෙන සමුදයසච්චෙන සඞ්ගහිතානි, දුක්ඛමග්ගසච්චානි කුසලට්ඨෙන මග්ගසච්චෙන සඞ්ගහිතානි, න දස්සනට්ඨෙන. දුක්ඛනිරොධසච්චානි අබ්‍යාකතට්ඨෙන නිරොධසච්චෙන සඞ්ගහිතානි, න අසඞ්ඛතට්ඨෙනා’’ති වණ්ණයන්ති.

2. දුතියසුත්තන්තපාළිවණ්ණනා

13. පුන අඤ්ඤස්ස සුත්තන්තස්ස අත්ථවසෙන සච්චප්පටිවෙධං නිද්දිසිතුකාමො **පුබ්බෙ මෙ, භික්ඛවෙ**තිආදිකං සුත්තන්තං ආහරිත්වා දස්සෙසි. තත්ථ **පුබ්බෙ මෙ, භික්ඛවෙ, සම්බොධාති** භික්ඛවෙ, මම සම්බොධිතො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො පුබ්බෙ. **අනභිසම්බුද්ධස්සාති** සබ්බධම්මෙ අප්පටිවිද්ධස්ස. **බොධිසත්තස්සෙව සතොති** බොධිසත්තභූතස්සෙව. **එතදහොසීති** බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නස්ස එතං පරිවිතක්කිතං අහොසි. **අස්සාදොති** අස්සාදීයතීති අස්සාදො. **ආදීනවොති** දොසො. **නිස්සරණන්ති** අපගමනං. **සුඛන්ති** සුඛයතීති සුඛං, යස්සුප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. **සොමනස්සන්ති** පීතිසොමනස්සයොගතො සොභනං මනො අස්සාති සුමනො, සුමනස්ස භාවො සොමනස්සං, සුඛමෙව පීතියොගතො විසෙසිතං. **අනිච්චන්ති** අද්ධුවං. **දුක්ඛන්ති** දුක්ඛවත්ථුත්තා සඞ්ඛාරදුක්ඛත්තා ච දුක්ඛං. **විපරිණාමධම්මන්ති** අවසී හුත්වා ජරාභඞ්ගවසෙන පරිවත්තනපකතිකං. එතෙන අනත්තභාවො වුත්තො හොති. **ඡන්දරාගවිනයොති** ඡන්දසඞ්ඛාතස්ස රාගස්ස සංවරණං, න වණ්ණරාගස්ස. **ඡන්දරාගප්පහානන්ති** තස්සෙව ඡන්දරාගස්ස පජහනං.

යාවකීවඤ්චාතිආදීසු යාව ඉමෙසං පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං…පෙ.… **යථාභූතං නාබ්භඤ්ඤාසිං** න අධිකෙන ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිං, තාව **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං** අනුත්තරං සබ්බඤ්ඤුභාවං **අභිසම්බුද්ධො** අභිසමෙතාවී අරහන්ති **නෙවාහං පච්චඤ්ඤාසිං** නෙව පටිඤ්ඤං අකාසින්ති සම්බන්ධතො අත්ථො. **කීවඤ්චාති** නිපාතමත්තං. **යතොති** යස්මා, යදා වා. **අථාති** අනන්තරං. **ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උදපාදීති** දස්සනකිච්චකරණෙන දස්සනසඞ්ඛාතං පච්චවෙක්ඛණඤාණඤ්ච මෙ උප්පජ්ජි. **අකුප්පාති** කොපෙතුං චාලෙතුං අසක්කුණෙය්‍යා. **විමුත්තීති** අරහත්තඵලවිමුත්ති. එතාය

එව ඵලපච්චවෙක්ඛණාය මග්ගනිබ්බානපච්චවෙක්ඛණාපි වුත්තාව හොන්ති. **අයමන්තිමා ජාතීති** අයං පච්ඡිමා ඛන්ධප්පවත්ති. **නත්ථිදානි පුනබ්භවොති** ඉදානි පුන උප්පත්ති නත්ථි. එතෙන පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණා වුත්තා. අරහතො හි අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණා න හොති.

3. දුතියසුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

14. සච්චප්පටිවෙධඤාණයොජනක්කමෙ ච **අයං රූපස්ස අස්සාදොති පහානප්පටිවෙධොති** පුබ්බභාගෙ ‘‘අයං තණ්හාසම්පයුත්තො රූපස්ස අස්සාදො’’ති ඤත්වා මග්ගක්ඛණෙ සමුදයප්පහානසඞ්ඛාතො සමුදයසච්චප්පටිවෙධො. **සමුදයසච්චන්ති** සමුදයසච්චප්පටිවෙධඤාණං. අරියසච්චාරම්මණඤාණම්පි හි ‘‘යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා, සබ්බෙ තෙ චතූසු අරියසච්චෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.300) විය ‘‘සච්ච’’න්ති වුච්චති. **අයං රූපස්ස ආදීනවොති පරිඤ්ඤාපටිවෙධොති** පුබ්බභාගෙ ‘‘අයං රූපස්ස ආදීනවො’’ති ඤත්වා මග්ගක්ඛණෙ දුක්ඛපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතො දුක්ඛසච්චප්පටිවෙධො. **දුක්ඛසච්චන්ති** දුක්ඛසච්චප්පටිවෙධඤාණං. **ඉදං රූපස්ස නිස්සරණන්ති සච්ඡිකිරියාපටිවෙධොති** පුබ්බභාගෙ ‘‘ඉදං රූපස්ස නිස්සරණ’’න්ති ඤත්වා මග්ගක්ඛණෙ නිරොධසච්ඡිකිරියාසඞ්ඛාතො නිරොධසච්චප්පටිවෙධො. **නිරොධසච්චන්ති** නිරොධසච්චාරම්මණං නිරොධසච්චප්පටිවෙධඤාණං. **යා ඉමෙසු තීසු ඨානෙසූති** ඉමෙසු යථාවුත්තෙසු තීසු සමුදයදුක්ඛනිරොධෙසු පටිවෙධවසෙන පවත්තා යා **දිට්ඨි** යො **සඞ්කප්පොති** යොජනා. **භාවනාපටිවෙධොති** අයං මග්ගභාවනාසඞ්ඛාතො මග්ගසච්චප්පටිවෙධො. **මග්ගසච්චන්ති** මග්ගසච්චප්පටිවෙධඤාණං.

15. පුන අපරෙන පරියායෙන සච්චානි ච සච්චප්පටිවෙධඤ්ච දස්සෙන්තො **සච්චන්ති කතිහාකාරෙහි** සච්චන්තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තා බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නා ජරාමරණාදිකස්ස දුක්ඛසච්චස්ස ජාතිආදිකං සමුදයසච්චං ‘‘කිං නු ඛො’’ති එසන්ති, තථා එසන්තා ච ජරාමරණාදිකස්ස දුක්ඛසච්චස්ස ජාතිආදිකං සමුදයසච්චං ‘‘පච්චයො’’ති වවත්ථපෙන්තො පරිග්ගණ්හන්ති, තස්මා සා ච එසනා සො ච පරිග්ගහො සච්චානං එසනත්තා පරිග්ගහත්තා ච ‘‘සච්ච’’න්ති කත්වා **එසනට්ඨෙන පරිග්ගහට්ඨෙනාති** වුත්තං. අයඤ්ච විධි පච්චෙකබුද්ධානම්පි පච්චයපරිග්ගහෙ ලබ්භතියෙව, සාවකානං පන අනුස්සවවසෙන පච්චයපරිග්ගහෙ ලබ්භති. **පටිවෙධට්ඨෙනාති** පුබ්බභාගෙ තථා එසිතානං පරිග්ගහිතානඤ්ච මග්ගක්ඛණෙ එකපටිවෙධට්ඨෙන.

කිංනිදානන්තිආදීසු නිදානාදීනි සබ්බානි කාරණවෙවචනානි. කාරණඤ්හි යස්මා ඵලං නිදෙති ‘‘හන්ද නං ගණ්හථා’’ති අප්පෙති විය, තස්මා ‘‘නිදාන’’න්ති වුච්චති. යස්මා ඵලං තතො සමුදෙති, ජායති, පභවති; තස්මා සමුදයො, ජාති, පභවොති වුච්චති. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – කිං නිදානං

එතස්සාති **කිංනිදානං**. කො සමුදයො එතස්සාති **කිංසමුදයං**. කා ජාති එතස්සාති **කිංජාතිකං**. කො පභවො එතස්සාති **කිංපභවං**. යස්මා පන තස්ස ජාති යථාවුත්තෙන අත්ථෙන නිදානඤ්චෙව සමුදයො ච ජාති ච පභවො ච, තස්මා **ජාතිනිදාන**න්තිආදිමාහ. **ජරාමරණ**න්ති දුක්ඛසච්චං. **ජරාමරණසමුදය**න්ති තස්ස පච්චයං සමුදයසච්චං. **ජරාමරණනිරොධ**න්ති නිරොධසච්චං. **ජරාමරණනිරොධගාමිනිං පටිපද**න්ති මග්ගසච්චං. ඉමිනාව නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

16. **නිරොධප්පජානනා**ති ආරම්මණකරණෙන නිරොධස්ස පජානනා. **ජාති සියා දුක්ඛසච්චං, සියා සමුදයසච්ච**න්ති භවපච්චයා පඤ්ඤායනට්ඨෙන දුක්ඛසච්චං, ජරාමරණස්ස පච්චයට්ඨෙන සමුදයසච්චං. එස නයො සෙසෙසුපි. **අවිජ්ජා සියා දුක්ඛසච්ච**න්ති පන ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයට්ඨෙනාති.

සච්චකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බොජ්ඣඞ්ගකථා

බොජ්ඣඞ්ගකථාවණ්ණනා

17. ඉදානි සච්චප්පටිවෙධසිද්ධං බොජ්ඣඞ්ගවිසෙසං දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය බොජ්ඣඞ්ගකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **බොජ්ඣඞ්ගා**ති බොධියා, බොධිස්ස වා අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා. කිං වුත්තං හොති (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.182) – යා හි අයං ධම්මසාමග්ගී, යාය ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිචයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඞ්ඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා බොධීති වුච්චති, **බුජ්ඣතී**ති කිලෙසසන්තානනිද්දාය වුට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති වුත්තං හොති. යථාහ – ‘‘සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො’’ති (සං. නි. 5.378; දී. නි. 3.143). තස්සා ධම්මසාමග්ගීසඞ්ඛාතාය බොධියා අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදයො විය. යොපෙස යථාවුත්තප්පකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකො බොධීති වුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අඞ්ගාතිපි බොජ්ඣඞ්ගා සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාචරියා ‘‘බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා’’ති. සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං අත්ථො අභිඤ්ඤෙය්‍යනිද්දෙසෙ වුත්තො.

බොජ්ඣඞ්ගත්ථනිද්දෙසෙ **බොධාය සංවත්තන්තීති** බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති. කස්ස බුජ්ඣනත්ථාය? මග්ගඵලෙහි නිබ්බානස්ස පච්චවෙක්ඛණාය කතකිච්චස්ස බුජ්ඣනත්ථාය, මග්ගෙන වා කිලෙසනිද්දාතො පබුජ්ඣනත්ථාය ඵලෙන පබුද්ධභාවත්ථායාපීති වුත්තං හොති. බලවවිපස්සනායපි බොජ්ඣඞ්ගා බොධාය සංවත්තන්ති. තස්මා අයං විපස්සනාමග්ගඵලබොජ්ඣඞ්ගානං සාධාරණත්ථො. තීසුපි හි ඨානෙසු බොධාය නිබ්බානපටිවෙධාය සංවත්තන්ති. එතෙන බොධියා අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං හොති. **බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා**තිආදීහි පඤ්චහි චතුක්කෙහි වුත්තානං බොජ්ඣඞ්ගානං උප්පත්තිට්ඨානං අභිඤ්ඤෙය්‍යානිද්දෙසෙ වුත්තං. අපි ච **බුජ්ඣන්තීති** බොජ්ඣඞ්ගානං සකිච්චකරණෙ සමත්ථභාවදස්සනත්ථං කත්තුනිද්දෙසො. **බුජ්ඣනට්ඨෙනාති** සකිච්චකරණසමත්ථත්තෙපි සති කත්තුනො අභාවදස්සනත්ථං භාවනිද්දෙසො. **බොධෙන්තීති** බොජ්ඣඞ්ගභාවනාය බුජ්ඣන්තානං යොගීනං පයොජකත්තා බොජ්ඣඞ්ගානං හෙතුකත්තුනිද්දෙසො. **බොධනට්ඨෙනාති** පඨමං වුත්තනයෙනෙව පයොජකහෙතුකත්තුනා භාවනිද්දෙසො. එතෙහි බොධියා අඞ්ගා බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං හොති. **බොධිපක්ඛියට්ඨෙනාති** බුජ්ඣනට්ඨෙන බොධීති ලද්ධනාමස්ස යොගිස්ස පක්ඛෙ භවත්තා. අයමෙතෙසං යොගිනො උපකාරකත්තනිද්දෙසො. එතෙහි බොධිස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං හොති. **බුද්ධිලභනට්ඨෙනාති**ආදිකෙ ඡක්කෙ **බුද්ධිලභනට්ඨෙනාති** යොගාවචරෙන බුද්ධියා පාපුණනට්ඨෙන. **රොපනට්ඨෙනාති** සත්තානං පතිට්ඨාපනට්ඨෙන. **පාපනට්ඨෙනාති** පතිට්ඨාපිතාය නිට්ඨාපනට්ඨෙන. ඉමෙ විපස්සනාබොජ්ඣඞ්ගා පති-අභි-සං-ඉති තීහි උපසග්ගෙහි විසෙසිතා මග්ගඵලබොජ්ඣඞ්ගාති වදන්ති. සබ්බෙසම්පි ධම්මවොහාරෙන නිද්දිට්ඨානං බොජ්ඣඞ්ගානං බොධියා අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං.

මූලමූලකාදිදසකවණ්ණනා

18. **මූලට්ඨෙනාති**ආදිකෙ මූලමූලකෙ දසකෙ **මූලට්ඨෙනාති** විපස්සනාදීසු පුරිමා පුරිමා බොජ්ඣඞ්ගා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං බොජ්ඣඞ්ගානඤ්ච සහජාතධම්මානඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච මූලට්ඨෙන. **මූලචරියට්ඨෙනාති** මූලං හුත්වා චරියා පවත්ති මූලචරියා. තෙන මූලචරියට්ඨෙන, මූලං හුත්වා පවත්තනට්ඨෙනාති අත්ථො. **මූලපරිග්ගහට්ඨෙනාති** තෙ එව බොජ්ඣඞ්ගා ආදිතො පභුති උප්පාදනත්ථාය පරිගය්හමානත්තා පරිග්ගහා, මූලානියෙව පරිග්ගහා මූලපරිග්ගහා. තෙන මූලපරිග්ගහට්ඨෙන. තෙ එව අඤ්ඤමඤ්ඤං පරිවාරවසෙන **පරිවාරට්ඨෙන.** භාවනාපාරිපූරිවසෙන **පරිපූරණට්ඨෙන.** නිට්ඨං පාපුණනවසෙන **පරිපාකට්ඨෙන.** තෙ එව මූලානි ච ඡබ්බිධා පභෙදභින්නත්තා පටිසම්භිදා චාති මූලපටිසම්භිදා. තෙන **මූලපටිසම්භිදට්ඨෙන.**

මූලපටිසම්භිදාපාපනට්ඨෙනාති බොජ්ඣඞ්ගභාවනානුයුත්තස්ස යොගිනො තං මූලපටිසම්භිදං පාපනට්ඨෙන. තස්සෙව යොගිනො තස්සා මූලපටිසම්භිදාය **වසීභාවට්ඨෙන.** සෙසෙසුපි ඊදිසෙසු පුග්ගලවොහාරෙසු බොධිස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං. **මූලපටිසම්භිදාය වසීභාවප්පත්තානම්පීති** ඊදිසෙසුපි නිට්ඨාවචනෙසු ඵලබොජ්ඣඞ්ගාති වෙදිතබ්බං. වසීභාවං පත්තානන්තිපි පාඨො.

මූලමූලකදසකං නිට්ඨිතං.

සෙසෙසුපි හෙතුමූලකාදීසු නවසු දසකෙසු ඉමිනාව නයෙන සාධාරණවචනානං අත්ථො වෙදිතබ්බො. අසාධාරණෙසු පන යථාවුත්තා එව බොජ්ඣඞ්ගා යථාවුත්තානං ධම්මානං ජනකත්තා **හෙතූ** නාම හොන්ති. උපත්ථම්භකත්තා **පච්චයා** නාම. තෙ එව තදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවිසුද්ධිභූතත්තා **විසුද්ධි** නාම. වජ්ජවිරහිතත්තා **අනවජ්ජා** නාම. ''සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්ම''න්ති වචනතො **නෙක්ඛම්මං** නාම. කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා තදඞ්ගවිමුත්තිආදිවසෙන **විමුත්ති** නාම. මග්ගඵලබොජ්ඣඞ්ගා විසයීභූතෙහි ආසවෙහි විරහිතත්තා **අනාසවා.** තිවිධාපි බොජ්ඣඞ්ගා කිලෙසෙහි සුඤ්ඤත්තා තදඞ්ගවිවෙකාදිවසෙන **විවෙකා.** විපස්සනාමග්ගබොජ්ඣඞ්ගා පරිච්චාගවොසග්ගත්තා පක්ඛන්දනවොසග්ගත්තා ච **වොසග්ගා.** ඵලබොජ්ඣඞ්ගා පක්ඛන්දනවොසග්ගත්තා වොසග්ගා.

19. **මූලට්ඨං බුජ්ඣන්තීති**ආදයො එකෙකපදවසෙන නිද්දිට්ඨා නව දසකා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **වසීභාවප්පත්තානන්ති** පදං පන වත්තමානවචනාභාවෙන න යොජිතං. **පරිග්ගහට්ඨාදයො** අභිඤ්ඤෙය්‍යනිද්දෙසෙ වුත්තත්ථා.

20. පුන ථෙරො අත්තනා දෙසිතං සුත්තන්තං උද්දිසිත්වා තස්ස නිද්දෙසවසෙන බොජ්ඣඞ්ගවිධිං දස්සෙතුකාමො **එකං සමයන්ති**ආදිකං නිදානං වත්වා සුත්තන්තං තාව උද්දිසි. අත්තනා දෙසිතසුත්තත්තා එව වෙත්ථ **එවං මෙ සුතන්ති** න වුත්තං. **ආයස්මා සාරිපුත්තොති** පනෙත්ථ දෙසකබ්‍යත්තිභාවත්ථං අත්තානං පරං විය කත්වා වුත්තං. ඊදිසඤ්හි වචනං ලොකෙ ගන්ථෙසු පයුජ්ජන්ති. **පුබ්බණ්හසමයන්ති** සකලං පුබ්බණ්හසමයං. අච්චන්තසංයොගත්ථෙ උපයොගවචනං. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො ඉති චෙ මෙ හොතීති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගොති එවඤ්චෙ මය්හං හොති. **අප්පමාණොති මෙ හොතීති** අප්පමාණොති එවං මෙ හොති. **සුසමාරද්ධොති මෙ හොතීති** සුට්ඨු පරිපුණ්ණොති එවං මෙ හොති. **තිට්ඨන්තන්ති** නිබ්බානාරම්මණෙ පවත්තිවසෙන තිට්ඨන්තං. **චවතීති** නිබ්බානාරම්මණතො අපගච්ඡති. සෙසබොජ්ඣඞ්ගෙසුපි එසෙව නයො.

රාජමහාමත්තස්සාති රඤ්ඤො මහාඅමච්චස්ස, මහතියා වා භොගමත්තාය භොගප්පමාණෙන සමන්නාගතස්ස. **නානාරත්තානන්ති** නානාරඞ්ගරත්තානං, පූරණත්ථෙ සාමිවචනං, නානාරත්තෙහීති අත්ථො. **දුස්සකරණ්ඩකොති** දුස්සපෙළා. **දුස්සයුගන්ති** වත්ථයුගලං. **පාරුපිතුන්ති** අච්ඡාදෙතුං. ඉමස්මිං සුත්තන්තෙ ථෙරස්ස ඵලබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා. යදා හි ථෙරො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සීසං කත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, තදා ඉතරෙ තදන්වයා හොන්ති. යදා ධම්මවිචයාදීසු අඤ්ඤතරං, තදා සෙසාපි තදන්වයා හොන්තීති එවං ඵලසමාපත්තියා අත්තනො චිණ්ණවසීභාවං දස්සෙන්තො ථෙරො ඉමං සුත්තන්තං කථෙසීති.

සුත්තන්තනිද්දෙසවණ්ණනා

21. **කථං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො ඉති චෙ හොතීති බොජ්ඣඞ්ගොති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සීසං කත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තස්ස අඤ්ඤෙසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු විජ්ජමානෙසු එවං අයං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො හොතීති ඉති චෙ පවත්තස්ස කථං සො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො හොතීති අත්ථො. **යාවතා නිරොධූපට්ඨාතීති** යත්තකෙන කාලෙන නිරොධො උපට්ඨාති, යත්තකෙ කාලෙ ආරම්මණතො නිබ්බානං උපට්ඨාතීති අත්ථො. **යාවතා අච්චීති** යත්තකෙන පරිමාණෙන ජාලා. **කථං අප්පමාණො ඉති චෙ හොතීති බොජ්ඣඞ්ගොති** න අප්පමාණෙපි සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගෙ විජ්ජමානෙ එවං අයං අප්පමාණො හොතීති ඉති චෙ පවත්තස්ස සො අප්පමාණො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො කථං හොතීති අත්ථො. **පමාණබද්ධාති** කිලෙසා ච පරියුට්ඨානා ච පොනොභවිකසඞ්ඛාරා ච පමාණබද්ධා නාම හොන්ති. ‘‘රාගො පමාණකරණො, දොසො පමාණකරණො, මොහො පමාණකරණො’’ති (ම. නි. 1.459) වචනතො රාගාදයො යස්ස උප්පජ්ජන්ති, ‘‘අයං එත්තකො’’ති තස්ස පමාණකරණතො පමාණං නාම. තස්මිං පමාණෙ බද්ධා පටිබද්ධා ආයත්තාති කිලෙසාදයො පමාණබද්ධා නාම හොන්ති. **කිලෙසාති** අනුසයභූතා, **පරියුට්ඨානාති** සමුදාචාරප්පත්තකිලෙසා. **සඞ්ඛාරා පොනොභවිකාති** පුනප්පුනං භවකරණං පුනබ්භවො, පුනබ්භවො සීලමෙතෙසන්ති පොනබ්භවිකා, පොනබ්භවිකා එව පොනොභවිකා. කුසලාකුසලකම්මසඞ්ඛාතා සඞ්ඛාරා. **අප්පමාණොති** වුත්තප්පකාරස්ස පමාණස්ස අභාවෙන අප්පමාණො. මග්ගඵලානම්පි අප්පමාණත්තා තතො විසෙසනත්ථං **අචලට්ඨෙන අසඞ්ඛතට්ඨෙනාති** වුත්තං. භඞ්ගාභාවතො අචලො, පච්චයාභාවතො අසඞ්ඛතො. යො හි අචලො අසඞ්ඛතො ච, සො අතිවිය පමාණවිරහිතො හොති.

කථං සුසමාරද්ධො ඉති චෙ හොතීති බොජ්ඣඞ්ගොති අනන්තරං වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං. **විසමාති** සයඤ්ච විසමත්තා, විසමස්ස ච භාවස්ස හෙතුත්තා විසමා. **සමධම්මොති** සන්තට්ඨෙන පණීතට්ඨෙන සමො ධම්මො. පමාණාභාවතො **සන්තො**. ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා

අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී’’ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) වචනතො සබ්බධම්මුත්තමට්ඨෙන **පණීතො.** තස්මිං සමධම්මොති වුත්තෙ සුසමෙ ආරද්ධො **සුසමාරද්ධො. ආවජ්ජිතත්තාති** ඵලසමාපත්තියා පවත්තකාලං සන්ධාය වුත්තං. අනුප්පාදාදිසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ මනොද්වාරාවජ්ජනස්ස උප්පන්නත්තාති වුත්තං හොති. **තිට්ඨතීති** පවත්තති. **උප්පාදාදීනි** හෙට්ඨා වුත්තත්ථානි. සෙසබොජ්ඣඞ්ගමූලකෙසුපි වාරෙසු එසෙව නයො.

බොජ්ඣඞ්ගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මෙත්තාකථා

මෙත්තාකථාවණ්ණනා

22. ඉදානි බොජ්ඣඞ්ගකථානන්තරං කථිතාය බොජ්ඣඞ්ගකථාගතියා සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය මෙත්තාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **ආසෙවිතායාති** ආදරෙන සෙවිතාය. **භාවිතායාති** වඩ්ඪිතාය. **බහුලීකතායාති** පුනප්පුනං කතාය. **යානීකතායාති** යුත්තයානසදිසාය කතාය. **වත්ථුකතායාති** පතිට්ඨානට්ඨෙන වත්ථු විය කතාය. **අනුට්ඨිතායාති** පච්චුපට්ඨිතාය. **පරිචිතායාති** සමන්තතො චිතාය උපචිතාය. **සුසමාරද්ධායාති** සුට්ඨු සමාරද්ධාය සුකතාය. **ආනිසංසාති** ගුණා. **පාටිකඞ්ඛාති** පටිකඞ්ඛිතබ්බා ඉච්ඡිතබ්බා. **සුඛං සුපතීති** යථා සෙසජනා සම්පරිවත්තමානා කාකච්ඡමානා දුක්ඛං සුපන්ති, එවං අසුපිත්වා සුඛං සුපති. නිද්දං ඔක්කන්තොපි සමාපත්තිං සමාපන්නො විය හොති. **සුඛං පටිබුජ්ඣතීති** යථා අඤ්ඤෙ නිත්ථුනන්තා විජම්භන්තා සම්පරිවත්තන්තා දුක්ඛං පටිබුජ්ඣන්ති, එවං අපටිබුජ්ඣිත්වා විකසමානමිව පදුමං සුඛං නිබ්බිකාරං පටිබුජ්ඣති. **න පාපකං සුපිනං පස්සතීති** සුපිනං පස්සන්තොපි භද්දකමෙව සුපිනං පස්සති. චෙතියං වන්දන්තො විය පූජං කරොන්තො විය ධම්මං සුණන්තො විය ච හොති. යථා පනඤ්ඤෙ අත්තානං චොරෙහි පරිවාරිතං විය වාළෙහි උපද්දුතං විය පපාතෙ පතන්තං විය ච පස්සන්ති, න එවං පාපකං සුපිනං පස්සති. **මනුස්සානං පියො හොතීති** උරෙ ආමුත්තමුත්තාහාරො විය සීසෙ පිළන්ධමාලා විය ච මනුස්සානං පියො හොති මනාපො. **අමනුස්සානං පියො හොතීති** යථෙව ච මනුස්සානං, එවං අමනුස්සානම්පි පියො හොති. **දෙවතා රක්ඛන්තීති** පුත්තමිව මාතාපිතරො දෙවතා රක්ඛන්ති. **නාස්ස අග්ගි වා විසං වා සත්ථං වා කමතීති** මෙත්තාවිහාරිස්ස කායෙ අග්ගි වා විසං වා සත්ථං වා න කමති න පවිසති, නාස්ස කායං විකොපෙතීති වුත්තං හොති. **තුවටං චිත්තං සමාධියතීති** මෙත්තාවිහාරිනො ඛිප්පමෙව චිත්තං සමාධියති, නත්ථි තස්ස දන්ධායිතත්තං. **මුඛවණ්ණො විප්පසීදතීති** බන්ධනා පමුත්තතාලපක්කං විය චස්ස විප්පසන්නවණ්ණං මුඛං හොති. **අසම්මූළ්හො කාලං කරොතීති** මෙත්තාවිහාරිනො සම්මොහමරණං නාම නත්ථි, අසම්මූළ්හො නිද්දං ඔක්කමන්තො විය කාලං කරොති. **උත්තරි අප්පටිවිජ්ඣන්තොති**

මෙත්තාසමාපත්තිතො උත්තරිං අරහත්තං අධිගන්තුං අසක්කොන්තො ඉතො චවිත්වා සුත්තප්පබුද්ධො විය **බ්‍රහ්මලොකූපගො හොතීති** බ්‍රහ්මලොකං උපපජ්ජතීති අත්ථො.

මෙත්තානිද්දෙසෙ **අනොධිසො ඵරණාති** ඔධි මරියාදා, න ඔධි අනොධි. තතො අනොධිසො, අනොධිතොති අත්ථො, නිප්පදෙසතො ඵුසනාති වුත්තං හොති. **ඔධිසොති** පදෙසවසෙන. **දිසාඵරණාති** දිසාසු ඵරණා. **සබ්බෙති** අනවසෙසපරියාදානං. **සත්තාතිපදස්ස** අත්ථො ඤාණකථාමාතිකාවණ්ණනායං වුත්තො, රුළ්හීසද්දෙන පන වීතරාගෙසුපි අයං වොහාරො වත්තති විළීවමයෙපි බීජනිවිසෙසෙ තාලවණ්ටවොහාරො විය. **අවෙරාති** වෙරරහිතා. **අබ්‍යාපජ්ජාති** බ්‍යාපාදරහිතා. **අනීඝාති** නිද්දුක්ඛා. අනිග්ඝාතිපි පාඨො. **සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූති** සුඛිතා හුත්වා අත්තභාවං වත්තයන්තු. ''අවෙරා''ති ච සකසන්තානෙ ච පරෙ පටිච්ච, පරසන්තානෙ ච ඉතරෙ පටිච්ච වෙරාභාවො දස්සිතො, ''අබ්‍යාපජ්ජා''තිආදීසු වෙරාභාවා තම්මූලකබ්‍යාපාදාභාවො, ''අනීඝා''ති බ්‍යාපාදාභාවා තම්මූලකදුක්ඛාභාවො, ''සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූ''ති දුක්ඛාභාවාසුඛෙන අත්තභාවපරිහරණං දස්සිතන්ති එවමෙත්ථ වචනසම්බන්ධො වෙදිතබ්බොති. ඉමෙසු ච ''අවෙරා හොන්තූ''තිආදීසු චතූසුපි වචනෙසු යං යං පාකටං හොති, තස්ස තස්ස වසෙන මෙත්තාය ඵරති.

පාණාතිආදීසු පාණනතාය පාණා, අස්සාසපස්සාසායත්තවුත්තිතායාති අත්ථො. භූතත්තා **භූතා,** අභිනිබ්බත්තාති අත්ථො. පුං වුච්චති නිරයො, තං පුං ගලන්ති ගච්ඡන්තීති **පුග්ගලා.** අත්තභාවො වුච්චති සරීරං, ඛන්ධපඤ්චකමෙව වා, තං උපාදාය පඤ්ඤත්තිමත්තසබ්භාවතො, තස්මිං අත්තභාවෙ පරියාපන්නා පරිච්ඡින්නා අන්තොගධාති **අත්තභාවපරියාපන්නා.** යථා ච සත්තාති වචනං, එවං සෙසානිපි රුළ්හීවසෙන ආරොපෙත්වා සබ්බානෙතානි සබ්බසත්තවෙවචනානීති වෙදිතබ්බානි. කාමඤ්ච අඤ්ඤානිපි ''සබ්බෙ ජන්තූ සබ්බෙ ජීවා''තිආදීනි සබ්බසත්තවෙවචනානි අත්ථි, පාකටවසෙන පන ඉමානෙව පඤ්ච ගහෙත්වා ''පඤ්චහාකාරෙහි අනොධිසො ඵරණා මෙත්තාචෙතොවිමුත්තී''ති වුච්චති. යෙ පන ''සත්තා පාණා''තිආදීනං න කෙවලං වචනමත්තතොව, අථ ඛො අත්ථතොපි නානත්තමෙව ඉච්ඡෙය්‍යුං, තෙසං අනොධිසො ඵරණා විරුජ්ඣති. තස්මා තථා අත්ථං අග්ගහෙත්වා ඉමෙසු පඤ්චසු ආකාරෙසු අඤ්ඤතරවසෙන අනොධිසො මෙත්තාය ඵරති.

ඔධිසො ඵරණෙ පන **ඉත්ථියො පුරිසාති** ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං, **අරියා අනරියාති** අරියපුථුජ්ජනවසෙන, **දෙවාමනුස්සා විනිපාතිකාති** උපපත්තිවසෙන. දිසාඵරණෙපි දිසාවිභාගං අකත්වා සබ්බදිසාසු ''සබ්බෙ සත්තා''තිආදිනා නයෙන ඵරණතො අනොධිසො ඵරණා හොති, සබ්බදිසාසු ''සබ්බා ඉත්ථියො''තිආදිනා නයෙන ඵරණතො ඔධිසො ඵරණා.

යස්මා පන අයං තිවිධාපි මෙත්තාඵරණා අප්පනාපත්තචිත්තස්ස වසෙන වුත්තා, තස්මා තීසු වාරෙසු අප්පනා ගහෙතබ්බා. අනොධිසො ඵරණෙ තාව ‘‘සබ්බෙ සත්තා අවෙරා හොන්තූ’’ති එකා, ‘‘අබ්‍යාපජ්ජා හොන්තූ’’ති එකා ‘‘අනීඝා හොන්තූ’’ති එකා, ‘‘සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූ’’ති එකා. තානිපි හි චත්තාරි හිතොපසංහාරවසෙනෙව වුත්තානි. හිතොපසංහාරලක්ඛණා හි මෙත්තා. ඉති ‘‘සත්තා’’තිආදීසු පඤ්චසු ආකාරෙසු චතස්සන්නං චතස්සන්නං අප්පනානං වසෙන වීසති අප්පනා හොන්ති, ඔධිසො ඵරණෙ ‘‘සබ්බා ඉත්ථියො’’තිආදීසු සත්තසු ආකාරෙසු චතස්සන්නං චතස්සන්නං වසෙන අට්ඨවීසති අප්පනා. දිසාඵරණෙ පන ‘‘සබ්බෙ පුරත්ථිමාය දිසාය සත්තා’’තිආදිනා නයෙන එකමෙකිස්සා දිසාය වීසති වීසති කත්වා ද්වෙ සතානි, ‘‘සබ්බා පුරත්ථිමාය දිසාය ඉත්ථියො’’තිආදිනා නයෙන එකමෙකිස්සා දිසාය අට්ඨවීසති අට්ඨවීසති කත්වා අසීති ද්වෙ සතානීති චත්තාරි සතානි අසීති ච අප්පනා. ඉති සබ්බානිපි ඉධ වුත්තානි අට්ඨවීසාධිකානි පඤ්ච අප්පනාසතානි හොන්ති. යථා ච මෙත්තාය තිවිධෙන ඵරණා වුත්තා, තථා කරුණාමුදිතාඋපෙක්ඛානම්පි වුත්තාව හොතීති වෙදිතබ්බං.

1. ඉන්ද්‍රියවාරවණ්ණනා

23. අථ මෙත්තූපසංහාරාකාරං ඉන්ද්‍රියාදිපරිභාවනඤ්ච දස්සෙතුං **සබ්බෙසං සත්තානං පීළනං වජ්ජෙත්වා**තිආදිමාහ. තත්ථ **පීළනන්ති** අබ්භන්තරතො සරීරපීළනං. **උපඝාතන්ති** බාහිරතො සරීරොපඝාතං. **සන්තාපන්ති** යථා තථා වා චිත්තසන්තාපනං. **පරියාදානන්ති** පකතියා ජීවිතාදිපරික්ඛයං. **විහෙසන්ති** පරතො ජීවිතවිහෙඨනං. **වජ්ජෙත්වාති** පීළනාදීසු එකෙකං අත්තනො චිත්තෙනෙව අපනෙත්වා. ඉමානි පීළනාදීනි පඤ්ච පදානි මෙත්තොපසංහාරස්ස පටිපක්ඛවිවජ්ජනවසෙන වුත්තානි, **අපීළනාය**තිආදීනි මෙත්තොපසංහාරවසෙන. **අපීළනායාති** අපීළනාකාරෙන, සබ්බෙ සත්තෙ මෙත්තායතීති සම්බන්ධො. එවං සෙසෙසුපි. **මා වෙරිනො මා දුක්ඛිනො මා දුක්ඛිතත්තාති** ඉමානිපි තීණි මෙත්තොපසංහාරස්ස පටිපක්ඛපටික්ඛෙපවචනානි. මා-වචනස්ස මා හොන්තූති අත්ථො. **අවෙරිනො සුඛිනො සුඛිතත්තාති** ඉමානි තීණි මෙත්තොපසංහාරවචනානි. ‘‘අබ්‍යාපජ්ජා අනීඝා’’ති ඉදං ද්වයං ‘‘සුඛිනො’’ති වචනෙන සඞ්ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. **සුඛිතත්තාති** තස්සෙව සුඛස්ස නිච්චප්පවත්තිදස්සනං. ‘‘සුඛිතත්තා’’ති ච ‘‘සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූ’’ති ච අත්ථතො එකං. ‘‘අපීළනාය’’තිආදීහි වා අබ්‍යාපජ්ජානීඝවචනානි සඞ්ගහිතානි. **අට්ඨහාකාරෙහීති** ‘‘අපීළනාය’’තිආදයො පඤ්ච මෙත්තොපසංහාරාකාරා ‘‘අවෙරිනො හොන්තූ’’තිආදයො තයො මෙත්තොපසංහාරාකාරාති ඉමෙහි අට්ඨහාකාරෙහි. **මෙත්තායතීති** සිනිය්හති. **තං ධම්මං චෙතයතීති** තං හිතොපසංහාරං චෙතයති අභිසන්දහති, පවත්තෙතීති අත්ථො.

සබ්බබ්‍යාපාදපරියුට්ඨානෙහි විමුච්චතීති මෙත්තාය පටිපක්ඛභූතෙහි සබ්බෙහි බ්‍යාපාදසමුදාචාරෙහි වික්ඛම්භනතො විමුච්චති. **මෙත්තා ච චෙතො ච විමුත්ති චාති** එකායෙව මෙත්තා තිධා වණ්ණිතා.

අවෙරිනො ඛෙමිනො සුඛිනොති ඉමානි තීණි පදානි පුබ්බෙ වුත්තෙ ආකාරෙ සඞ්ඛෙපෙන සඞ්ගහෙත්වා වුත්තානි. **සද්ධාය අධිමුච්චතීති**ආදිනා නයෙන වුත්තානි පඤ්චින්ද්‍රියානි මෙත්තාය සම්පයුත්තානියෙව. **ආසෙවනාති**ආදීසු ඉසු වාරෙසු ආසෙවීයති එතෙහි මෙත්තාති ආසෙවනා. තථා **භාවනා බහුලීකම්මං. අලඞ්කාරාති** විභූසනා. **ස්වාලඞ්කතාති** සුට්ඨු අලඞ්කතා භූසිතා. **පරික්ඛාරාති** සම්භාරා. **සුපරික්ඛතාති** සුට්ඨු සම්භතා. **පරිවාරාති** රක්ඛනට්ඨෙන. පුන ආසෙවනාදීනි අට්ඨවීසති පදානි මෙත්තාය වණ්ණභණනත්ථං වුත්තානි. තත්ථ **පාරිපූරීති** පරිපුණ්ණභාවා. **සහගතාති** මෙත්තාය සහගතා. තථා **සහජාතාදයො. පක්ඛන්දනාති** මෙත්තාය පවිසනා, පක්ඛන්දති එතෙහි මෙත්තාති වා පක්ඛන්දනා. තථා **සංසීදනාදයො. එකං සන්තන්ති ඵස්සනාති** එසා මෙත්තා සන්තාති එතෙහි ඵස්සනා හොතීති එකං සන්තන්ති ඵස්සනා ‘‘එතදග්ග’’න්තිආදීසු (අ. නි. 1.188 ආදයො) විය නපුංසකවචනං. **ස්වාධිට්ඨිතාති** සුට්ඨු පතිට්ඨිතා. **සුසමුග්ගතාති** සුට්ඨු සමුස්සිතා. **සුවිමුත්තාති** අත්තනො අත්තනො පච්චනීකෙහි සුට්ඨු විමුත්තා. **නිබ්බත්තෙන්තීති** මෙත්තාසම්පයුත්තා හුත්වා මෙත්තං නිබ්බත්තෙන්ති. **ජොතෙන්තීති** පාකටං කරොන්ති. **පතාපෙන්තීති** විරොචෙන්ති.

2-4. බලාදිවාරත්තයවණ්ණනා

24-27. ඉන්ද්‍රියවාරෙ වුත්තනයෙනෙව බලවාරොපි වෙදිතබ්බො. බොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගවාරා පරියායෙන වුත්තා, න යථාලක්ඛණවසෙන. මග්ගඞ්ගවාරෙ සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා මෙත්තාය පුබ්බභාගවසෙන වුත්තා, න අප්පනාවසෙන. න හි එතෙ මෙත්තාය සහ භවන්ති. **සබ්බෙසං පාණානන්ති**ආදීනං සෙසවාරානම්පි සත්තවාරෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. මෙත්තාභාවනාවිධානං පන විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 1.240 ආදයො) ගහෙතබ්බන්ති.

මෙත්තාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විරාගකථා

විරාගකථාවණ්ණනා

28. ඉදානි මග්ගපයොජනපරියොසානාය මෙත්තාකථාය අනන්තරං කථිතාය විරාගසඞ්ඛාතමග්ගපුබ්බඞ්ගමාය විරාගකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ පඨමං තාව ‘‘නිබ්බින්දං විරජ්ජති විරාගා විමුච්චතී’’ති (මහාව 23) වුත්තානං ද්වින්නං සුත්තන්තපදානං අත්ථං නිද්දිසිතුකාමෙන **විරාගො මග්ගො, විමුත්ති ඵලන්ති** උද්දෙසො ඨපිතො.

තත්ථ පඨමං වචනත්ථං තාව නිද්දිසිතුකාමො **කථං විරාගො මග්ගො**තිආදිමාහ. තත්ථ **විරජ්ජතී**ති විරත්තා හොති. සෙසානි මග්ගඤාණනිද්දෙසෙ වුත්තත්ථානි. **විරාගො**ති යස්මා සම්මාදිට්ඨි විරජ්ජති, තස්මා විරාගො නාමාති අත්ථො. සො ච විරාගො යස්මා විරාගාරම්මණො...පෙ.... විරාගෙ පතිට්ඨිතො, තස්මා ච විරාගොති එවං ‘‘විරාගාරම්මණො’’තිආදීනං පඤ්චන්නං වචනානං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **විරාගාරම්මණො**ති නිබ්බානාරම්මණො. **විරාගගොචරො**ති නිබ්බානවිසයො. **විරාගෙ සමුදාගතො**ති නිබ්බානෙ සමුප්පන්නො. **විරාගෙ ඨිතො**ති පවත්තිවසෙන නිබ්බානෙ ඨිතො. **විරාගෙ පතිට්ඨිතො**ති අනිවත්තනවසෙන නිබ්බානෙ පතිට්ඨිතො.

නිබ්බානඤ්ච විරාගොති නිබ්බානං විරාගහෙතුත්තා විරාගො. **නිබ්බානාරම්මණතාජාතා**ති නිබ්බානාරම්මණෙ ජාතා, නිබ්බානාරම්මණභාවෙන වා ජාතා. තෙ මග්ගසම්පයුත්තා සබ්බෙව ඵස්සාදයො ධම්මා විරජ්ජනට්ඨෙන **විරාගා හොන්තී**ති විරාගා නාම හොන්ති. **සහජාතානී**ති සම්මාදිට්ඨිසහජාතානි සම්මාසඞ්කප්පාදීනි සත්ත මග්ගඞ්ගානි. **විරාගං ගච්ඡන්තීති විරාගො මග්ගො**ති විරාගං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා ගච්ඡන්තීති විරාගාරම්මණත්තා විරාගො නාම, මග්ගනට්ඨෙන මග්ගො නාම හොතීති අත්ථො. එකෙකම්පි මග්ගඞ්ගං මග්ගොති නාමං ලභති. ඉති එකෙකස්ස අඞ්ගස්ස මග්ගත්තෙ වුත්තෙ සම්මාදිට්ඨියාපි මග්ගත්තං වුත්තමෙව හොති. තස්මායෙව ච **එතෙන මග්ගෙනා**ති අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි ගහෙත්වා වුත්තං. **බුද්ධා චා**ති පච්චෙකබුද්ධාපි සඞ්ගහිතා. තෙපි හි ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, බුද්ධා තථාගතො ච අරහං සම්මාසම්බුද්ධො පච්චෙකබුද්ධො චා’’ති (අ. නි. 2.57) වුත්තත්තා බුද්ධායෙව. **අගතන්**ති අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අගතපුබ්බං. **දිසන්**ති සකලායපටිපත්තියා දිස්සති අපදිස්සති අභිසන්දහීයතීති දිසා, සබ්බබුද්ධෙහි වා පරමං සුඛන්ති දිස්සති අපදිස්සති කථීයතීති දිසා, සබ්බදුක්ඛං වා දිස්සන්ති විස්සජ්ජෙන්ති උජ්ඣන්ති එතායාති දිසා. තං දිසං. **අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො**ති කිං වුත්තං හොති? යො සො අට්ඨඞ්ගිකො ධම්මසමූහො, සො එතෙන නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති ගමනට්ඨෙන මග්ගො නාමාති වුත්තං හොති. **පුථුසමණබ්‍රාහ්මණානං පරප්පවාදානන්**ති විසුං විසුං සමණානං බ්‍රාහ්මණානඤ්ච ඉතො අඤ්ඤලද්ධිකානං. **අග්ගො**ති තෙසං සෙසමග්ගානං විසිට්ඨො. **සෙට්ඨො**ති සෙසමග්ගතො අතිවිය පසංසනීයො. **මොක්ඛො**ති මුඛෙ සාධු, සෙසමග්ගානං අභිමුඛෙ අයමෙව සාධූති අත්ථො. **උත්තමො**ති සෙසමග්ගෙ අතිවිය උත්තිණ්ණො. **පවරො**ති සෙසමග්ගතො නානප්පකාරෙහි සංභජනීයො. **ඉතී**ති කාරණත්ථෙ නිපාතො. තස්මා භගවතා ‘‘මග්ගානං අට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො’’ති වුත්තොති අධිප්පායො. වුත්තඤ්හි භගවතා –

‘‘මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා;
විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා’’ති. (ධ. ප. 273);

තං ඉධ විච්ඡින්දිත්වා ‘‘මග්ගානං අට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො’’ති වුත්තං. සෙසවාරෙසුපි ඉමිනා ච නයෙන හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ච අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දස්සනවිරාගොතිආදීසු දස්සනසඞ්ඛාතො විරාගො දස්සනවිරාගො. ඉන්ද්‍රියට්ඨතො බලස්ස විසිට්ඨත්තා ඉධ ඉන්ද්‍රියතො බලං පඨමං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියානී**තිආදි ඉන්ද්‍රියාදීනං අත්ථවිභාවනා, න විරාගස්ස. **තථට්ඨෙන සච්චා**ති සච්චඤාණං වෙදිතබ්බං. **සීලවිසුද්ධී**ති සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා. **චිත්තවිසුද්ධී**ති සම්මාසමාධි. **දිට්ඨිවිසුද්ධී**ති සම්මාදිට්ඨිසඞ්කප්පා. **විමුත්තට්ඨෙනා**ති තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි මුත්තට්ඨෙන. **විජ්ජා**ති සම්මාදිට්ඨි. **විමුත්තී**ති සමුච්ඡෙදවිමුත්ති. **අමතොගධං නිබ්බානං පරියොසානට්ඨෙන මග්ගො**ති මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණාහි මග්ගීයතීති මග්ගො.

ඉමස්මිං විරාගනිද්දෙසෙ වුත්තා ධම්මා සබ්බෙපි මග්ගක්ඛණෙයෙව. විමුත්තිනිද්දෙසෙ ඵලක්ඛණෙ. තස්මා ඡන්දමනසිකාරාපි මග්ගඵලසම්පයුත්තා.

29. විරාගනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනෙව විමුත්තිනිද්දෙසෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඵලං පනෙත්ථ පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තත්තා **විමුත්ති,** නිබ්බානං නිස්සරණවිමුත්තත්තා විමුත්ති. ‘‘සහජාතානි සත්තඞ්ගානී’’තිආදීනි වචනානි ඉධ න ලබ්භන්තීති න වුත්තානි. සයං ඵලවිමුත්තත්තා **පරිච්චාගට්ඨෙන විමුත්තී**ති එත්තකමෙව වුත්තං. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

විරාගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පටිසම්භිදාකථා

1. ධම්මචක්කපවත්තනවාරවණ්ණනා

30. ඉදානි විරාගසඞ්ඛාතමග්ගවසෙන සිද්ධං පටිසම්භිදාපභෙදං දස්සෙන්තෙන කථිතාය ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය පටිසම්භිදාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. සුත්තන්තෙ තාව **බාරාණසිය**න්ති බාරාණසා නාම නදී, බාරාණසාය අවිදූරෙ භවා නගරී බාරාණසී. තස්සං බාරාණසියං. **ඉසිපතනෙ මිගදායෙ**ති ඉසීනං පතනුප්පතනවසෙන එවංලද්ධනාමෙ මිගානං අභයදානදින්නට්ඨානත්තා මිගදායසඞ්ඛාතෙ ආරාමෙ. තත්ථ හි උප්පන්නුප්පන්නා සබ්බඤ්ඤුඉසයො පතන්ති, ධම්මචක්කප්පවත්තනත්ථං නිසීදන්තීති අත්ථො. නන්දමූලකපබ්භාරතො

සත්තාහච්චයෙන නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨිතා අනොතත්තදහෙ කතමුඛධොවනකිච්චා ආකාසෙන ආගන්ත්වා පච්චෙකබුද්ධඉසයොපෙත්ථ සමොසරණවසෙන පතන්ති, උපොසථත්ථඤ්ච අනුපොසථත්ථඤ්ච සන්නිපතන්ති, ගන්ධමාදනං පටිගච්ඡන්තා ච තතො ච උප්පතන්තීතිපි ඉමිනා ඉසීනං පතනුප්පතනවසෙන තං ‘‘ඉසිපතන’’න්ති වුච්චති. ‘‘ඉසිපදන’’න්තිපි පාඨො. **පඤ්චවග්ගියෙති** –

> ‘‘කොණ්ඩඤ්ඤො භද්දියො වප්පො, මහානාමො ච අස්සජි;
> එතෙ පඤ්ච මහාථෙරා, පඤ්චවග්ගාති වුච්චරෙ’’ති. –

එවං වුත්තානං පඤ්චන්නං භික්ඛූනං වග්ගො පඤ්චවග්ගො. තස්මිං පඤ්චවග්ගෙ භවා තංපරියාපන්නත්තාති පඤ්චවග්ගියා, තෙ පඤ්චවග්ගියෙ. **භික්ඛූ ආමන්තෙසීති** දීපඞ්කරදසබලස්ස පාදමූලෙ කතාභිනීහාරතො පට්ඨාය පාරමියො පූරෙන්තො අනුපුබ්බෙන පච්ඡිමභවං පත්වා පච්ඡිමභවෙ ච කතාභිනික්ඛමනො අනුපුබ්බෙන බොධිමණ්ඩං පත්වා තත්ථ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො මාරබලං භින්දිත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමාවසානෙ දසසහස්සිලොකධාතුං උන්නාදෙන්තො සම්පකම්පෙන්තො සබ්බඤ්ඤුතං පත්වා සත්ත සත්තාහානි බොධිමණ්ඩෙ වීතිනාමෙත්වා මහාබ්‍රහ්මුනා ආයාචිතධම්මදෙසනා බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙත්වා ලොකානුග්ගහෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා පඤ්චවග්ගියෙ භික්ඛූ සඤ්ඤාපෙත්වා ධම්මචක්කං පවත්තෙතුකාමො ආමන්තෙසි.

ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තාති ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, කොට්ඨාසා. ඉමස්ස පන වචනස්ස සමුදාහාරෙන සමුදාහාරනිග්ඝොසො හෙට්ඨා අවීචිං උපරි භවග්ගං පත්වා දසසහස්සිං ලොකධාතුං පත්ථරිත්වා අට්ඨාසි, තස්මිංයෙව සමයෙ අට්ඨාරසකොටිසඞ්ඛා බ්‍රහ්මානො සමාගච්ඡිංසු. පච්ඡිමදිසාය සූරියො අත්ථඞ්ගමෙති, පුරත්ථිමාය දිසාය උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙන යුත්තො පුණ්ණචන්දො උග්ගච්ඡති. තස්මිං සමයෙ භගවා ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තං ආරභන්තො ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා’’තිආදිමාහ.

තත්ථ **පබ්බජිතෙනාති** ගිහිසංයොජනං වත්ථුකාමං ඡෙත්වා පබ්බජිතෙන. **න සෙවිතබ්බාති** න වළඤ්ජෙතබ්බා. පබ්බජිතානංයෙව විසෙසතො පටිපත්තියා භාජනභූතත්තා ‘‘පබ්බජිතෙන න සෙවිතබ්බා’’ති වුත්තං. **යො චායං කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගොති** යො ච අයං වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමසුඛස්ස, කිලෙසකාමසුඛනිස්සයස්ස වා අනුයොගො. **හීනොති** ලාමකො. **ගම්මොති** ගාමවාසීනං සන්තකො. **පොථුජ්ජනිකොති** පුථුජ්ජනෙන අන්ධබාලජනෙන ආචිණ්ණො. **අනරියොති** න අරියො. අථ වා න විසුද්ධානං උත්තමානං අරියානං සන්තකො. **අනත්ථසංහිතොති** න

අත්ථසංහිතො, සුඛාවහකාරණං අනිස්සිතොති අත්ථො. **අත්තකිලමථානුයොගොති** අත්තනො කිලමථස්ස අනුයොගො, අත්තනො දුක්ඛකරණන්ති අත්ථො. **දුක්ඛොති** කණ්ටකාපස්සයසෙය්‍යාදීහි අත්තමාරණෙහි දුක්ඛාවහො. තපස්සීහි ‘‘උත්තමං තපො’’ති ගහිතත්තා තෙසං චිත්තානුරක්ඛනත්ථං ඉධ ‘‘හීනො’’ති න වුත්තං, පබ්බජිතානං ධම්මත්තා ‘‘ගම්මො’’ති ච, ගිහීහි අසාධාරණත්තා ‘‘පොථුජ්ජනිකො’’ති ච න වුත්තං. තත්ථ පන කෙහිචි පබ්බජිතපටිඤ්ඤෙහි දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදෙහි ‘‘යතො ඛො, භො, අයං අත්තා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො සමඞ්ගිභූතො පරිචාරෙති, එත්තාවතා ඛො, භො, අයං අත්තා දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො හොතී’’ති (දී. නි. 1.94) ගහිතත්තා තෙසං චිත්තානුරක්ඛනත්ථඤ්ච පච්චුප්පන්නෙ සුඛත්තා ච තස්ස ධම්මසමාදානස්ස ‘‘දුක්ඛො’’ති න වුත්තං. කාමසුඛල්ලිකානුයොගො පච්චුප්පන්නෙ තණ්හාදිට්ඨිසංකිලිට්ඨසුඛත්තා ආයතිඤ්ච දුක්ඛවිපාකත්තා තදනුයුත්තානං තණ්හාදිට්ඨිබන්ධනබද්ධත්තා ච න සෙවිතබ්බො, අත්තකිලමථානුයොගො පච්චුප්පන්නෙ දිට්ඨිසංකිලිට්ඨදුක්ඛත්තා ආයතිඤ්ච දුක්ඛවිපාකත්තා තදනුයුත්තානං දිට්ඨිබන්ධනබද්ධත්තා ච න සෙවිතබ්බො, **එතෙ ඛොති** තෙ එතෙ. **අනුපගම්මාති** න උපගන්ත්වා. **මජ්ඣිමාති** සංකිලිට්ඨසුඛදුක්ඛානං අභාවා මජ්ඣෙ භවාති මජ්ඣිමා. සා එව නිබ්බානං පටිපජ්ජන්ති එතායාති **පටිපදා. අභිසම්බුද්ධාති** පටිවිද්ධා. **චක්ඛුකරණීති**ආදීසු පඤ්ඤාචක්ඛුං කරොතීති චක්ඛුකරණී. **ඤාණකරණීති** තස්සෙව වෙවචනං. **උපසමායාති** කිලෙසූපසමාය. **අභිඤ්ඤායාති** චතුන්නං සච්චානං අභිජානනත්ථාය. **සම්බොධායාති** තෙසංයෙව සම්බුජ්ඣනත්ථාය. **නිබ්බානායාති** නිබ්බානසච්ඡිකිරියත්ථාය. අථ වා දස්සනමග්ගඤාණං කරොතීති **චක්ඛුකරණී.** භාවනාමග්ගඤාණං කරොතීති **ඤාණකරණී.** සබ්බකිලෙසානං **උපසමාය.** සබ්බධම්මානං **අභිඤ්ඤාය.** අරහත්තඵල**සම්බොධාය.** කිලෙසානඤ්ච ඛන්ධානඤ්ච **නිබ්බානාය.** සච්චකථා අභිඤ්ඤෙය්‍යනිද්දෙසෙ වුත්තා.

එවං භගවා සච්චානි පකාසෙත්වා අත්තනි කතබහුමානානං තෙසං අත්තනො පටිවෙධක්කමං සුත්වා පටිපත්තියා බහුමානාරොපනෙන පටිපත්තියං ඨත්වා සච්චප්පටිවෙධං පස්සන්තො **ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති මෙ, භික්ඛවෙති**ආදිනා අත්තනො පටිවෙධක්කමං දස්සෙසි. තත්ථ **අනනුස්සුතෙසූති** න අනුස්සුතෙසු, පරං අනුගන්ත්වා අස්සුතෙසූති අත්ථො. **චක්ඛුන්ති**ආදීනං අත්ථො පරතො ආවි භවිස්සති. **ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, ඉදං දුක්ඛසමුදයං, ඉදං දුක්ඛනිරොධං, ඉදං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චන්ති** චතුන්නං සච්චානං දස්සනපටිවෙධො සෙඛභූමියං. **පරිඤ්ඤෙය්‍යං පහාතබ්බං සච්ඡිකාතබ්බං භාවෙතබ්බන්ති** චතුන්නං සච්චානං භාවනාපටිවෙධො සෙඛභූමියංයෙව. **පරිඤ්ඤාතං පහීනං සච්ඡිකතං භාවිතන්ති** චතුන්නං සච්චානං පච්චවෙක්ඛණා අසෙඛභූමියං.

තිපරිවට්ටන්ති සච්චඤාණකිච්චඤාණකතඤාණසඞ්ඛාතානං තිණ්ණං පරිවට්ටානං වසෙන තයො පරිවට්ටා අස්සාති තිපරිවට්ටං. එත්ථ හි ‘‘ඉදං දුක්ඛං, ඉදං දුක්ඛසමුදයං, ඉදං දුක්ඛනිරොධං, ඉදං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්ච’’න්ති එවං චතූසු සච්චෙසු යථාභූතඤාණං **සච්චඤාණං** නාම. තෙසුයෙව ‘‘පරිඤ්ඤෙය්‍යං පහාතබ්බං සච්ඡිකාතබ්බං භාවෙතබ්බ’’න්ති එවං කත්තබ්බකිච්චජානනඤාණං **කිච්චඤාණං** නාම. ‘‘පරිඤ්ඤාතං පහීනං සච්ඡිකතං භාවිත’’න්ති එවං තස්ස කිච්චස්ස කතභාවජානනඤාණං **කතඤාණං** නාම. **ද්වාදසාකාරන්**ති තෙසංයෙව එකෙකස්මිං සච්චෙ තිණ්ණං තිණ්ණං ආකාරානං වසෙන ද්වාදස ආකාරා අස්සාති ද්වාදසාකාරං. **ඤාණදස්සනන්**ති එතෙසං තිපරිවට්ටානං ද්වාදසන්නං ආකාරානං වසෙන උප්පන්නං ඤාණසඞ්ඛාතං දස්සනං. **අත්තමනා**ති සකමනා. සත්තානඤ්හි සුඛකාමත්තා දුක්ඛපටිකූලත්තා පීතිසොමනස්සයුත්තමනො සකමනො නාම, පීතිසොමනස්සෙහි අත්තමනා ගහිතමනා බ්‍යාපිතමනාති වා අත්ථො. **අභිනන්දුන්**ති අභිමුඛා හුත්වා නන්දිංසු. **වෙය්‍යාකරණෙ**ති සුත්තන්තෙ. නිග්ගාථකො හි සුත්තන්තො කෙවලං අත්ථස්ස බ්‍යාකරණතො වෙය්‍යාකරණං නාම. **භඤ්ඤමානෙ**ති කථියමානෙ. වත්තමානසමීපෙ වත්තමානවචනං කතං, භණිතෙති අත්ථො. **විරජන්**ති විගතරාගාදිරජං. **වීතමලන්**ති විගතරාගාදිමලං. රාගාදයො හි අජ්ඣොත්ථරණට්ඨෙන රජො නාම, දූසනට්ඨෙන මලං නාම. **ධම්මචක්ඛුන්**ති කත්ථචි පඨමමග්ගඤාණං, කත්ථචි ආදීනි තීණි මග්ගඤාණානි, කත්ථචි චතුත්ථමග්ගඤාණම්පි. ඉධ පන පඨමමග්ගඤාණමෙව. **යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්මන්**ති විපස්සනාවසෙන එවං පවත්තස්ස ධම්මචක්ඛුං උදපාදීති අත්ථො.

ධම්මචක්කෙති පටිවෙධඤාණෙ ච දෙසනාඤාණෙ ච. බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නස්ස හි භගවතො චතූසු සච්චෙසු ද්වාදසාකාරං පටිවෙධඤාණම්පි ඉසිපතනෙ නිසින්නස්ස ද්වාදසාකාරමෙව සච්චදෙසනාය පවත්තකදෙසනාඤාණම්පි ධම්මචක්කං නාම. උභයම්පි හෙතං දසබලස්ස පවත්තඤාණමෙව. තං ඉමාය දෙසනාය පකාසෙන්තෙන භගවතා ධම්මචක්කං පවත්තිතං නාම. තං පනෙතං ධම්මචක්කං යාව අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ න පතිට්ඨාති, තාව භගවා පවත්තෙති නාම, පතිට්ඨිතෙ පන පවත්තිතං නාම. තං සන්ධාය ‘‘පවත්තිතෙ ච භගවතා ධම්මචක්කෙ’’ති වුත්තං.

භුම්මා දෙවාති භූමට්ඨකා දෙවා. **සද්දමනුස්සාවෙසුන්**ති එකප්පහාරෙනෙව සාධුකාරං දත්වා **එතං භගවතා**තිආදීනි වදන්තා සද්දං අනුස්සාවයිංසු. **අප්පටිවත්තියන්**ති ‘‘නයිදං තථා’’ති පටිලොමං වත්තෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං. සන්නිපතිතා චෙත්ථ දෙවබ්‍රහ්මානො දෙසනාපරියොසානෙ එකප්පහාරෙනෙව සාධුකාරං අදංසු, සන්නිපාතං අනාගතා පන

භුම්මදෙවාදයො තෙසං තෙසං සද්දං සුත්වා සාධුකාරමදංසූති වෙදිතබ්බං. තෙසු පන පබ්බතරුක්ඛාදීසු නිබ්බත්තා භුම්මදෙවා. තෙ චාතුමහාරාජිකපරියාපන්නා හොන්තාපි ඉධ විසුං කත්වා වුත්තා. **චාතුමහාරාජිකාති** ච ධතරට්ඨවිරූළ්හකවිරූපක්ඛකුවෙරසඞ්ඛාතා චතුමහාරාජා දෙවතා එතෙසන්ති චාතුමහාරාජිකා. තෙ සිනෙරුවෙමජ්ඣෙ හොන්ති. තෙසු පබ්බතට්ඨකාපි අත්ථි ආකාසට්ඨකාපි. තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා. ඛිඩ්ඩාපදොසිකා මනොපදොසිකා සීතවලාහකා උණ්හවලාහකා චන්දිමා දෙවපුත්තො සූරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි චාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨා එව. තෙත්තිංස ජනා තත්ථ උප්පන්නාති **තාවතිංසා.** අපිච ‘‘තාවතිංසා’’ති තෙසං දෙවානං නාමමෙවාතිපි වුත්තං. තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා අත්ථි ආකාසට්ඨකා. තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා, තථා යාමාදීනං. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. දිබ්බං සුඛං යාතා පයාතා සම්පත්තාති **යාමා.** තුට්ඨා පහට්ඨාති **තුසිතා.** පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රමිතුකාමකාලෙ යථාරුචිතෙ භොගෙ නිම්මිනිත්වා නිම්මිනිත්වා රමන්තීති **නිම්මානරතී.** චිත්තාචාරං ඤත්වා පරනිම්මිතෙසු භොගෙසු වසං වත්තෙන්තීති **පරනිම්මිතවසවත්තී.** බ්‍රහ්මකායෙ බ්‍රහ්මඝටාය නියුත්තාති **බ්‍රහ්මකායිකා.** සබ්බෙපි පඤ්චවොකාරබ්‍රහ්මානො ගහිතා.

තෙන ඛණෙනාති වචනං විසෙසෙත්වා **තෙන මුහුත්තෙනාති** වුත්තං. මුහුත්තසඞ්ඛාතෙන ඛණෙන, න පරමත්ථඛණෙනාති වුත්තං හොති. **යාව බ්‍රහ්මලොකාති** බ්‍රහ්මලොකං අන්තොකත්වා. **සද්දොති** සාධුකාරසද්දො. **දසසහස්සීති** දසසහස්සචක්කවාළවතී. **සඞ්කම්පීති** උද්ධං උග්ගච්ඡන්තී සුට්ඨු කම්පි. **සම්පකම්පීති** උද්ධං උග්ගච්ඡන්තී අධො ඔක්කමන්තී සුට්ඨු පකම්පි. **සම්පවෙධීති** චතුදිසා ගච්ඡන්තී සුට්ඨු පවෙධි. සම්බුද්ධභාවාය මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තෙ ච බොධිසත්තෙ තතො නික්ඛමන්තෙ ච මහාපථවී පුඤ්ඤතෙජෙන අකම්පිත්ථ, අභිසම්බොධියං පටිවෙධඤාණතෙජෙන. ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ දෙසනාඤාණතෙජෙන සාධුකාරං දාතුකාමා විය පථවී දෙවතානුභාවෙන අකම්පිත්ථ, ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ මහාපරිනිබ්බානෙ ච කාරුඤ්ඤෙන චිත්තසඞ්ඛොභං අසහමානා විය පථවී දෙවතානුභාවෙන අකම්පිත්ථ. **අප්පමාණොති** වුද්ධප්පමාණො. **උළාරොති** එත්ථ ‘‘උළාරානි උළාරානි ඛාදනීයානි ඛාදන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.366) මධුරං උළාරන්ති වුත්තං. ‘‘උළාරාය වත්ථභොගාය චිත්තං න නමතී’’තිආදීසු (අ. නි. 9.20) පණීතං උළාරන්ති වුත්තං. ‘‘උළාරාය ඛලු භවං වච්ඡායනො සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසතී’’තිආදීසු සෙට්ඨං උළාරන්ති වුත්තං. ඉධ පන ‘‘විපුලො උළාරො’’ති වුත්තො. **ඔභාසොති** දෙසනාඤාණානුභාවෙන ච දෙවතානුභාවෙන ච ජාතඔභාසො. **ලොකෙති** චක්කවාළස්ස දසසහස්සියංයෙව. **අතික්කම්මෙව දෙවානං දෙවානුභාවන්ති** දෙවානං අයමානුභාවො – නිවත්ථවත්ථප්පභා ද්වාදස යොජනානි ඵරති,

තථා සරීරස්ස අලඞ්කාරස්ස විමානස්ස ච. තං දෙවානං දෙවානුභාවං අතික්කමිත්වායෙවාති අත්ථො. **උදානන්ති** සොමනස්සඤාණමයිකං උදාහාරං. **උදානෙසීති** උදාහරි. **අඤ්ඤාසි වත, භො කොණ්ඩඤ්ඤොති** ඉමස්සපි උදානස්ස උදාහරණඝොසො දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. **අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤොති** භුසං ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤොති අත්ථො.

චක්ඛුආදීනං නිද්දෙසෙ **දස්සනට්ඨෙනාති**ආදීසු එකමෙව ඤාණං යථාවුත්තස්ස නෙය්‍යස්ස චක්ඛු විය දස්සනකිච්චකරණෙන **චක්ඛු.** ඤාණකිච්චකරණෙන **ඤාණං.** නානප්පකාරතො ජානනකිච්චකරණෙන **පඤ්ඤා.** අනවසෙසපටිවෙධකරණෙන **විජ්ජා.** සබ්බථා ඔභාසකිච්චකරණෙන **ආලොකො** නාමාති අත්ථො. **චක්ඛුං ධම්මොති**ආදීසුපි එකංයෙව ඤාණං කිච්චනානත්තෙන පඤ්චධා වණ්ණිතං. **ආරම්මණාති** උපත්ථම්භනට්ඨෙන. **ගොචරාති** විසයට්ඨෙන. **දස්සනට්ඨෙනාති**ආදීසු ඤාණකිච්චං පඤ්චධා වුත්තං. ඉමිනා නයෙන තීසු වාරෙසු එකෙකස්මිං පඤ්ච පඤ්ච කත්වා පන්නරස ධම්මා, පන්නරස අත්ථා, ද්වීසු පන්නරසකෙසු තිංස නිරුත්තියො, පන්නරසසු ධම්මෙසු පන්නරසසු අත්ථෙසු තිංසාය නිරුත්තීසූති සට්ඨි ඤාණානි වෙදිතබ්බානි. සෙසඅරියසච්චෙසුපි එසෙව නයො. චතූසු අරියසච්චෙසු එකෙකස්මිං අරියසච්චෙ පන්නරසන්නං පන්නරසන්නං ධම්මානං අත්ථානඤ්ච වසෙන සට්ඨි ධම්මා, සට්ඨි අත්ථා, සට්ඨියා ධම්මෙසු සට්ඨියා අත්ථෙසු ච වීසසතං නිරුත්තියො, වීසාධිකං සතන්ති අත්ථො. සට්ඨියා ධම්මෙසු සට්ඨියා අත්ථෙසු වීසුත්තරසතෙ නිරුත්තීසූති එවං චත්තාරීසඤ්ච ද්වෙ ච ඤාණසතානි.

2-3. සතිපට්ඨානවාරාදිවණ්ණනා

31-32. සතිපට්ඨානසුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමෙ ඉද්ධිපාදසුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමෙ ච පටිසම්භිදානිද්දෙසෙ ඉමිනාව නයෙන අත්ථො ච ගණනා ච වෙදිතබ්බා.

4-8. සත්තබොධිසත්තවාරාදිවණ්ණනා

33-37. සත්තන්නං බොධිසත්තානං සුත්තන්තෙසු එකෙකස්මිංයෙව සමුදයෙ චක්ඛාදයො පඤ්ච, නිරොධෙ පඤ්චාති දස ධම්මා, සමුදයෙ දස්සනට්ඨාදයො පඤ්ච, නිරොධෙ පඤ්චාති දස අත්ථා, තෙසං වසෙන වීසති නිරුත්තියො චත්තාරීසං ඤාණානි. සත්ත එකතො කත්වා වුත්තගණනා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාව. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණවසෙන වුත්තපටිසම්භිදානිද්දෙසෙ එකෙකමූලකෙසු ''ඤාතො දිට්ඨො විදිතො සච්ඡිකතො ඵස්සිතො පඤ්ඤායා''ති (පටි. ම. 1.121) ඉමෙසු පඤ්චසු වචනෙසු එකෙකස්මිංයෙව චක්ඛාදයො පඤ්ච, දස්සනට්ඨාදයො පඤ්චාති පඤ්චපඤ්චකානං වසෙන පඤ්චවීසති ධම්මා, පඤ්චවීසති අත්ථා, තද්දිගුණා නිරුත්තියො, තද්දිගුණානි

ඤාණානි ඤෙය්‍යානි. පඤ්ච එකතො කත්වා වුත්තවාරෙපි පඤ්චක්ඛත්තුං පඤ්ච පඤ්චවීසති කත්වා පඤ්චවීසසතං ධම්මා, පඤ්චවීසසතං අත්ථා, තද්දිගුණා නිරුත්තියො, තද්දිගුණානි ඤාණානි ඤෙය්‍යානි. **අඩ්ඪතෙය්‍යානී**ති චෙත්ථ ද්වෙ සතානි ච පඤ්ඤාසඤ්ච. ඛන්ධාදීසුපි එසෙව නයො. ඉමිනාව නයෙන සච්චවාරපටිසම්භිදාවාරෙ ච ධම්මාදිගණනා වෙදිතබ්බා.

9. ඡබුද්ධධම්මවාරවණ්ණනා

38. බුද්ධධම්මවාරෙ **දියඩ්ඪසතන්**ති ඡක්ඛත්තුං පඤ්චවීසති සතඤ්ච පඤ්ඤාසඤ්ච හොන්ති, තද්දිගුණා නිරුත්තියො තද්දිගුණානි ඤාණානි. **පටිසම්භිදාධිකරණෙ**ති පටිසම්භිදාධිකාරෙ. **අඩ්ඪනවධම්මසතානී**ති පඨමං වුත්තෙසු චතූසු සච්චෙසු සට්ඨි, චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සට්ඨි, චතූසු සම්මප්පධානෙසු සට්ඨි, සත්තබොධිසත්තවෙය්‍යාකරණෙසු සත්තති, අභිඤ්ඤට්ඨාදීසු පඤ්චසු පඤ්චවීසසතං, ඛන්ධට්ඨාදීසු පඤ්චසු පඤ්චවීසසතං, පුන චතූසු අරියසච්චෙසු සතං, චතූසු පටිසම්භිදාසු සතං, ඡසු බුද්ධධම්මෙසු දියඩ්ඪසතන්ති එවං අට්ඨසතානි ච පඤ්ඤාසඤ්ච ධම්මා හොන්ති. එවං අත්ථාපි තත්තකා එව හොන්ති. එවමෙව සච්චාදීසු තීසු ඨානෙසු වීසසතං නිරුත්තියො, සත්තසු වෙය්‍යාකරණෙසු චත්තාරීසසතං නිරුත්තියො, අභිඤ්ඤට්ඨාදීසු ඛන්ධට්ඨාදීසු ච අඩ්ඪතෙය්‍යානි අඩ්ඪතෙය්‍යානි නිරුත්තිසතානි, අරියසච්චෙසු පටිසම්භිදාසු ච ද්වෙ ද්වෙ නිරුත්තිසතානි, බුද්ධධම්මෙසු තීණි නිරුත්තිසතානීති එවං නිරුත්තිසහස්සඤ්ච සත්තනිරුත්තිසතානි ච හොන්ති. එවමෙව සච්චාදීසු තීසු ඨානෙසු චත්තාරීසාධිකානි ද්වෙ ද්වෙ ඤාණසතානි, සත්තසු වෙය්‍යාකරණෙසු අසීතිඅධිකානි ද්වෙ ඤාණසතානි, අභිඤ්ඤට්ඨාදීසු ඛන්ධට්ඨාදීසු ච පඤ්චපඤ්චඤාණසතානි, සච්චෙසු පටිසම්භිදාසු ච චත්තාරි චත්තාරි ඤාණසතානි, බුද්ධධම්මෙසු ඡ ඤාණසතානීති එවං තීණි ච ඤාණසහස්සානි චත්තාරි ච ඤාණසතානි හොන්තීති.

පටිසම්භිදාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ධම්මචක්කකථා

1. සච්චවාරවණ්ණනා

39. පුන ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තමෙව පුබ්බඞ්ගමං කත්වා කථිතාය ධම්මචක්කකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ **දුක්ඛවත්ථුකා**ති එකාභිසමයවසෙන දුක්ඛං වත්ථු එතෙසන්ති දුක්ඛවත්ථුකා. තදෙව දුක්ඛං විසෙසෙත්වා **සච්චවත්ථුකා**තිආදිමාහ. තත්ථ සච්චං ආරම්මණං උපත්ථම්භො එතෙසන්ති **සච්චාරම්මණා**. සච්චං ගොචරො විසයො එතෙසන්ති **සච්චගොචරා**. **සච්චසඞ්ගහිතා**ති මග්ගසච්චෙන සඞ්ගහිතා. **සච්චපරියාපන්නා**ති මග්ගසච්චායත්තා. **සච්චෙ** **සමුදාගතා**ති

දුක්ඛපරිජානනෙන දුක්ඛසච්චෙ සමුප්පන්නා. තථා තත්ථෙව **ඨිතා පතිට්ඨිතා** ච.

40. ඉදානි ‘‘පවත්තිතෙ ච භගවතා ධම්මචක්කෙ’’ති වුත්තං ධම්මචක්කං නිද්දිසිතුකාමො **ධම්මචක්කන්**තිආදිමාහ. තත්ථ දුවිධං ධම්මචක්කං පටිවෙධධම්මචක්කං දෙසනාධම්මචක්කඤ්ච. **පටිවෙධධම්මචක්කං** බොධිපල්ලඞ්කෙ, **දෙසනාධම්මචක්කං** ඉසිපතනෙ. **ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චා**ති පටිවෙධධම්මචක්කං වුත්තං, **චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චා**ති දෙසනාධම්මචක්කං. කථං? භගවා හි බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො මග්ගක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගාදිභෙදං ධම්මඤ්ච පවත්තෙති, සොයෙව ච ධම්මො කිලෙසසත්තුඝාතාය පවත්තනතො පහරණචක්කං වියාති චක්කඤ්ච. ධම්මං පවත්තෙන්තොයෙව භගවා තං චක්කං පවත්තෙති නාම. එතෙන ධම්මොයෙව චක්කන්ති කම්මධාරයසමාසතා වුත්තා හොති. ඉසිපතනෙ නිසින්නො භගවා ධම්මදෙසනක්ඛණෙ වෙනෙය්‍යසන්තානෙ කිලෙසසත්තුඝාතාය පවත්තනතො පහරණචක්කසදිසං දෙසනාචක්කඤ්ච පවත්තෙති, වෙනෙය්‍යසන්තානෙ ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගාදිභෙදං ධම්මචක්කඤ්ච පවත්තෙති. එතෙන ධම්මො ච චක්කඤ්ච ධම්මචක්කන්ති ද්වන්දසමාසතා වුත්තා හොති. යස්මා පන පවත්තකෙ සති පවත්තනා නාම හොති, තස්මා සබ්බත්ථාපි ‘‘පවත්තෙතී’’ති වුත්තං, පවත්තනට්ඨෙන පන ‘‘චක්ක’’න්ති වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං. **ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්කන්**තිආදීනි දෙසනාධම්මචක්කමෙව සන්ධාය වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි.

තත්ථ **ධම්මෙන පවත්තෙතීති** යථාසභාවත්තා ධම්මෙන පවත්තං චක්කන්ති ධම්මචක්කන්ති වුත්තං හොති. **ධම්මචරියාය පවත්තෙතීති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ ධම්මත්ථාය පවත්තං චක්කන්ති ධම්මචක්කන්ති වුත්තං හොති. **ධම්මෙ ඨිතො**තිආදීහි භගවතො ධම්මභූතතා ධම්මස්සාමිතා ච වුත්තා හොති. යථාහ – ‘‘සො හාවුසො, භගවා ජානං ජානාති පස්සං පස්සති චක්ඛුභූතො ඤාණභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො වත්තා පවත්තා අත්ථස්ස නින්නෙතා අමතස්ස දාතා ධම්මස්සාමී තථාගතො’’ති (ම. නි. 1.203). තස්මා තෙහි ධම්මස්ස චක්කන්ති ධම්මචක්කන්ති වුත්තං හොති. **ඨිතොති** විසයීභාවෙන ඨිතො. **පතිට්ඨිතොති** අචලභාවෙන පතිට්ඨිතො. **වසිප්පත්තොති** ඉස්සරභාවං පත්තො. **පාරමිප්පත්තොති** කොටිප්පත්තො. **වෙසාරජ්ජප්පත්තොති** විසාරදභාවං පත්තො. **ධම්මෙ පතිට්ඨාපෙන්තො**තිආදීහි වෙනෙය්‍යසන්තානමපෙක්ඛිත්වා වුත්තෙහි පන වචනෙහි ධම්මස්සාමිතාය ච ධම්මත්ථාය චක්කන්ති වුත්තං හොති. **ධම්මං සක්කරොන්තො**තිහආදීහි ධම්මත්ථාය චක්කන්ති වුත්තං හොති. යො හි ධම්මං සක්කාරාදිවසෙන පවත්තෙති, සො ධම්මත්ථං පවත්තෙති. **ධම්මං සක්කරොන්තොති** යථා කතො සො ධම්මො සුකතො හොති, එවමෙව නං

කරොන්තො. **ධම්මං ගරුං කරොන්තොති** තස්මිං ගාරවුප්පත්තියා තං ගරුං කරොන්තො. **ධම්මං මානෙන්තොති** ධම්මං පියඤ්ච භාවනීයඤ්ච කත්වා විහරන්තො. **ධම්මං පූජෙන්තොති** තං අපදිසිත්වා දෙසනාපටිපත්තිපූජාය පූජං කරොන්තො. **ධම්මං අපචායමානොති** තස්සෙව ධම්මස්ස සක්කාරගරුකාරෙහි නීචවුත්තිතං කරොන්තො. **ධම්මද්ධජො ධම්මකෙතූති** තං ධම්මං ධජමිව පුරක්ඛත්වා කෙතුමිව ච උක්ඛිපිත්වා පවත්තියා ධම්මද්ධජො ධම්මකෙතු ච හුත්වාති අත්ථො. **ධම්මාධිපතෙය්‍යොති** ධම්මාධිපතිතො ආගතො භාවනාධම්මවසෙනෙව ච සබ්බකිරියානං කරණෙන ධම්මාධිපතෙය්‍යො හුත්වා. **තං ඛො පන ධම්මචක්කං අප්පටිවත්තියන්ති** කෙනචි නිවත්තෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අප්පටිහතපවත්තිතා වුත්තා. තස්මා සො ධම්මො පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති වුත්තං හොති.

සද්ධින්ද්‍රියං ධම්මො, තං ධම්මං පවත්තෙතීති වෙනෙය්‍යසන්තානෙ මග්ගසම්පයුත්තසද්ධින්ද්‍රියුප්පාදනෙන තං සද්ධින්ද්‍රියං ධම්මං පවත්තෙතීති අත්ථො. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. **සච්චාති** සච්චඤාණානි. විපස්සනා ච විජ්ජා ච මග්ගඤාණමෙව. **අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති** අරහත්තඵලෙ ඤාණං. තම්පි වෙනෙය්‍යසන්තානෙ පවත්තෙතියෙව, නිබ්බානඤ්ච පටිවෙධං කරොන්තො පවත්තෙතියෙව නාම.

සමුදයවාරාදීසු **සමුදයවත්ථුකා නිරොධවත්ථුකා මග්ගවත්ථුකාති** විසෙසපදං දස්සෙත්වා සඞ්ඛිත්තා. එත්ථාපි වුත්තසදිසං පඨමං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

2-3. සතිපට්ඨානවාරාදිවණ්ණනා

41-42. සතිපට්ඨානඉද්ධිපාදපුබ්බඞ්ගමවාරාපි මග්ගක්ඛණවසෙන වුත්තා. තෙපි තත්ථ තත්ථ විසෙසපදං දස්සෙත්වා සඞ්ඛිත්තාති.

ධම්මචක්කකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ලොකුත්තරකථා

ලොකුත්තරකථාවණ්ණනා

43. ඉදානි ලොකුත්තරධම්මවතියා ධම්මචක්කකථාය අනන්තරං කථිතාය ලොකුත්තරකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ ලොකුත්තරපදස්ස අත්ථො නිද්දෙසවාරෙ ආවි භවිස්සති. **චත්තාරො සතිපට්ඨානාති**ආදයො සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා යථායොගං මග්ගඵලසම්පයුත්තා. තෙ බුජ්ඣනට්ඨෙන බොධීති එවංලද්ධනාමස්ස අරියස්ස පක්ඛෙ භවත්තා බොධිපක්ඛියා නාම. **පක්ඛෙ භවත්තාති** උපකාරභාවෙ ඨිතත්තා. තෙසු ආරම්මණෙසු ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා උපට්ඨානතො උපට්ඨානං, සතියෙව උපට්ඨානං **සතිපට්ඨානං**.

කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු පනස්ස අසුභදුක්ඛානිච්චානත්තාකාරගහණවසෙන සුභසුඛනිච්චඅත්තසඤ්ඤාපහානකිච්චසාධනවසෙන ච පවත්තිතො චතුධා භෙදො හොති. තස්මා **චත්තාරො සතිපට්ඨානා**ති වුච්චති. පදහන්ති එතෙනාති පධානං, සොභනං පධානං **සම්මප්පධානං,** සම්මා වා පදහන්ති එතෙනාති සම්මප්පධානං, සොභනං වා තං කිලෙසවිරූපපවත්තවිරහිතතො පධානඤ්ච හිතසුඛනිප්ඵාදකට්ඨෙන සෙට්ඨභාවාවහනතො පධානභාවකරණතො වාති සම්මප්පධානං. වීරියස්සෙතං අධිවචනං. තයිදං උප්පන්නානුප්පන්නානං අකුසලානං පහානානුප්පත්තිකිච්චං, අනුප්පන්නුප්පන්නානඤ්ච කුසලානං උප්පත්තිට්ඨිතිකිච්චං සාධයතීති චතුබ්බිධං හොති. තස්මා **චත්තාරො සම්මප්පධානා**ති වුච්චති. නිප්ඵත්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙන, ඉජ්ඣන්ති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉමිනා වා පරියායෙන ඉද්ධි, තස්සා සම්පයුත්තාය පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙන ඵලභූතාය පුබ්බභාගකාරණට්ඨෙන ච ඉද්ධියා පාදොති **ඉද්ධිපාදො.** සො ඡන්දවීරියචිත්තවීමංසාවසෙන චතුබ්බිධොව හොති. තස්මා **චත්තාරො ඉද්ධිපාදා**ති වුච්චති. අස්සද්ධියකොසජ්ජපමාදවික්ඛෙපසම්මොහානං අභිභවනතො අභිභවනසඞ්ඛාතෙන අධිපතියට්ඨෙන **ඉන්ද්‍රියං.** අස්සද්ධියාදීහි අනභිභවනීයතො අකම්පියට්ඨෙන **බලං.** තදුභයම්පි සද්ධාවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාවසෙන පඤ්චවිධං හොති. තස්මා **පඤ්චින්ද්‍රියානි පඤ්ච බලානී**ති වුච්චන්ති. බුජ්ඣනකසත්තස්ස පන අඞ්ගභාවෙන සතිආදයො සත්ත ධම්මා බොජ්ඣඞ්ගා, නිය්‍යානට්ඨෙන ච සම්මාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ මග්ගඞ්ගා හොන්ති. තෙන වුච්චති **සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො**ති.

ඉති ඉමෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා පුබ්බභාගෙ ලොකියවිපස්සනාය වත්තමානාය චුද්දසවිධෙන කායං පරිග්ගණ්හතො ච කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, නවවිධෙන වෙදනං පරිග්ගණ්හතො ච වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, සොළසවිධෙන චිත්තං පරිග්ගණ්හතො ච චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, පඤ්චවිධෙන ධම්මෙ පරිග්ගණ්හතො ච ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. ඉති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ අනුප්පන්නපුබ්බං පරස්ස උප්පන්නං අකුසලං දිස්වා ‘‘යථා පටිපන්නස්ස තස්ස තං උප්පන්නං, න තථා පටිපජ්ජිස්සාමි, එවං මෙ එතං නුප්පජ්ජිස්සතී’’ති තස්ස අනුප්පාදාය වායමනකාලෙ පඨමං සම්මප්පධානං, අත්තනො සමුදාචාරප්පත්තමකුසලං දිස්වා තස්ස පහානාය වායමනකාලෙ දුතියං, ඉමස්මිං අත්තභාවෙ අනුප්පන්නපුබ්බං ඣානං වා විපස්සනං වා උප්පාදෙතුං වායමන්තස්ස තතියං, උප්පන්නං යථා න පරිහායති, එවං පුනප්පුනං උප්පාදෙන්තස්ස චතුත්ථං සම්මප්පධානං. ඡන්දං ධුරං කත්වා කුසලුප්පාදනකාලෙ ඡන්දිද්ධිපාදො, වීරියං, චිත්තං, වීමංසං ධුරං කත්වා කුසලුප්පාදනකාලෙ වීමංසිද්ධිපාදො. මිච්ඡාවාචාය විරමණකාලෙ සම්මාවාචා, මිච්ඡාකම්මන්තා,

මිච්ඡාජීවා විරමණකාලෙ සම්මාජීවොති එවං නානාචිත්තෙසු ලබ්භන්ති. චතුමග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙ ලබ්භන්ති, ඵලක්ඛණෙ ඨපෙත්වා චත්තාරො සම්මප්පධානෙ අවසෙසා තෙත්තිංස ලබ්භන්ති. එවං එකචිත්තෙ ලබ්භමානෙසු චෙතෙසු එකාව නිබ්බානාරම්මණා සති කායාදීසු සුභසඤ්ඤාදිපහානකිච්චසාධනවසෙන ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''ති වුච්චති. එකමෙව ච වීරියං අනුප්පන්නුප්පන්නානං අනුප්පාදාදිකිච්චසාධනවසෙන ''චත්තාරො සම්මප්පධානා''ති වුච්චති. සෙසෙසු හාපනවඩ්ඪනං නත්ථි.

අපිච තෙසු –

නව එකවිධා එකො, ද්වෙධාථ චතුපඤ්චධා;
අට්ඨධා නවධා චෙව, ඉති ඡද්ධා භවන්ති තෙ.

නව එකවිධාති ඡන්දො චිත්තං පීති පස්සද්ධි උපෙක්ඛා සඞ්කප්පො වාචා කම්මන්තො ආජීවොති ඉමෙ නව ඡන්දිද්ධිපාදාදිවසෙන එකවිධාව හොන්ති, අඤ්ඤකොට්ඨාසං න භජන්ති. **එකො ද්වෙධාති** සද්ධා ඉන්ද්‍රියබලවසෙන ද්වෙධා ඨිතා. **අථ චතුපඤ්චධාති** අථඤ්ඤො එකො චතුධා, අඤ්ඤො පඤ්චධා ඨිතොති අත්ථො. තත්ථ සමාධි එකො ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගවසෙන චතුධා ඨිතො, පඤ්ඤා තෙසං චතුන්නං ඉද්ධිපාදකොට්ඨාසස්ස ච වසෙන පඤ්චධා. **අට්ඨධා නවධා චෙවාති** අපරො එකො අට්ඨධා, එකො නවධා ඨිතොති අත්ථො. චතුසතිපට්ඨානඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගවසෙන සති අට්ඨධා ඨිතා, චතුසම්මප්පධානඉද්ධිපාදඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගවසෙන වීරියං නවධාති. එවං –

චුද්දසෙව අසම්භින්නා, හොන්තෙතෙ බොධිපක්ඛියා;
කොට්ඨාසතො සත්තවිධා, සත්තතිංස පභෙදතො.

සකිච්චනිප්ඵාදනතො, සරූපෙන ච වුත්තිතො;
සබ්බෙව අරියමග්ගස්ස, සම්භවෙ සම්භවන්ති තෙ.

එවං මග්ගඵලසම්පයුත්තෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ දස්සෙත්වා පුන තෙ මග්ගඵලෙසු සඞ්ඛිපිත්වා **චත්තාරො අරියමග්ගා චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානීති** ආහ. සමණභාවො සාමඤ්ඤං, චතුන්නං අරියමග්ගානමෙතං නාමං. සාමඤ්ඤානං ඵලානි **සාමඤ්ඤඵලානි. නිබ්බානං** පන සබ්බෙහි අසම්මිස්සමෙව. ඉති විත්ථාරතො සත්තතිංසබොධිපක්ඛියචතුමග්ගචතුඵලනිබ්බානානං වසෙන ඡචත්තාලීස ලොකුත්තරධම්මා, තතො සඞ්ඛෙපෙන චතුමග්ගචතුඵලනිබ්බානානං වසෙන නව ලොකුත්තරධම්මා, තතොපි සඞ්ඛෙපෙන මග්ගඵලනිබ්බානානං වසෙන තයො ලොකුත්තරධම්මාති වෙදිතබ්බං. සතිපට්ඨානාදීනං

මග්ගඵලානඤ්ච ලොකුත්තරත්තෙ වුත්තෙ තංසම්පයුත්තානං ඵස්සාදීනම්පි ලොකුත්තරත්තං වුත්තමෙව හොති. පධානධම්මවසෙන පන සතිපට්ඨානාදයොව වුත්තා. අභිධම්මෙ (ධ. ස. 277 ආදයො, 505 ආදයො) ච ලොකුත්තරධම්මනිද්දෙසෙ මග්ගඵලසම්පයුත්තානං ඵස්සාදීනං ලොකුත්තරත්තං වුත්තමෙවාති.

ලොකං තරන්තීති ලොකං අතික්කමන්ති. සබ්බම්ධ ඊදිසං වත්තමානකාලවචනං චත්තාරො අරියමග්ගෙ සන්ධාය වුත්තං. සොතාපත්තිමග්ගො හි අපායලොකං තරති, සකදාගාමිමග්ගො කාමාවචරලොකෙකදෙසං තරති, අනාගාමිමග්ගො කාමාවචරලොකං තරති, අරහත්තමග්ගො රූපාරූපාවචරලොකං තරති. **ලොකා උත්තරන්තීති** ලොකා උග්ගච්ඡන්ති. **ලොකතොති** ච **ලොකම්හාති** ච තදෙව නිස්සක්කවචනං විසෙසෙත්වා දස්සිතං. **ලොකං සමතික්කමන්තීති** පඨමං වුත්තත්ථමෙව. තත්ථ උපසග්ගත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා වුත්තං, ඉධ සහ උපසග්ගත්ථෙන වුත්තං. **ලොකං සමතික්කන්තාති** යථාවුත්තං ලොකං සම්මා අතික්කන්තා. සබ්බම්ධ ඊදිසං අතීතකාලවචනං ඵලනිබ්බානානි සන්ධාය වුත්තං, සොතාපත්තිඵලාදීනි හි යථාවුත්තං ලොකං අතික්කමිත්වා ඨිතානි, සදා නිබ්බානං සබ්බලොකං අතික්කමිත්වා ඨිතං. **ලොකෙන අතිරෙකාති** ලොකතො අධිකභූතා. ඉදං සබ්බෙපි ලොකුත්තරධම්මෙ සන්ධාය වුත්තං. **නිස්සරන්තීති** නිග්ගච්ඡන්ති. **නිස්සටාති** නිග්ගතා. **ලොකෙ න තිට්ඨන්තීති**ආදීනි අට්ඨාරස වචනානි සබ්බලොකුත්තරෙසුපි යුජ්ජන්ති. **න තිට්ඨන්තීති** ලොකෙ අපරියාපන්නත්තා වුත්තං. **ලොකෙ න ලිම්පන්තීති** ඛන්ධසන්තානෙ වත්තමානාපි තස්මිං න ලිම්පන්තීති අත්ථො. **ලොකෙන න ලිම්පන්තීති** අකතපටිවෙධානං කෙනචි චිත්තෙන, කතපටිවෙධානං අකුසලෙන අප්පමත්තෙනපි චිත්තෙන න ලිම්පන්තීති අත්ථො. **අසංලිත්තා අනුපලිත්තාති** උපසග්ගෙන විසෙසිතං.

විප්පමුත්තාති අලිත්තත්තමෙව නානාබ්‍යඤ්ජනෙන විසෙසිතං. යෙ කෙචි හි යත්ථ යෙන වා අලිත්තා, තෙ තත්ථ තෙන වා විප්පමුත්තා හොන්ති. **ලොකා විප්පමුත්තාති**ආදීනි තීණි නිස්සක්කවසෙන වුත්තානි. **විසඤ්ඤුත්තාති** විප්පමුත්තත්තවිසෙසනං. යෙ කෙචි හි යත්ථ යෙන යතො විප්පමුත්තා, තෙ තත්ථ තෙන තතො විසඤ්ඤුත්තා නාම හොන්ති. **ලොකා සුජ්ඣන්තීති** ලොකමලං ධොවිත්වා ලොකා සුජ්ඣන්ති. **විසුජ්ඣන්තීති** තදෙව උපසග්ගෙන විසෙසිතං. **වුට්ඨහන්තීති** උට්ඨිතා හොන්ති. **විවට්ටන්තීති** නිවට්ටන්ති. **න සජ්ජන්තීති** න ලග්ගන්ති. **න ගය්හන්තීති** න ගණ්හියන්ති. **න බජ්ඣන්තීති** න බාධියන්ති. **සමුච්ඡින්දන්තීති** අප්පවත්තිං කරොන්ති. යථා ච **ලොකං සමුච්ඡින්නත්තාති**, තථෙව ‘‘ලොකා විසුද්ධත්තා’’තිආදි වුත්තමෙව හොති. **පටිප්පස්සම්භෙන්තීති** නිරොධෙන්ති. **අපථාති**ආදීනි චත්තාරි සබ්බෙසුපි ලොකුත්තරෙසු යුජ්ජන්ති. **අපථාති**

අමග්ගා. **අගතීති** අප්පතිට්ඨා. **අවිසයාති** අනායත්තා. **අසාධාරණාති** අසමානා. **වමන්තීති** උග්ගිලන්ති. **න පච්චාවමන්තීති** වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වුත්තං, වන්තං පුන න අදන්තීති අත්ථො. එතෙන වන්තස්ස සුවන්තභාවො වුත්තො හොති. අනන්තරදුකත්තයෙපි එසෙව නයො. **විසීනෙන්තීති** විකිරන්ති විමුච්චන්ති, න බන්ධන්තීති අත්ථො. **න උස්සීනෙන්තීති** න විකිරන්ති න විමුච්චන්ති. ''විසිනෙන්ති''ති ''න උස්සිනෙන්ති''ති රස්සං කත්වා පාඨො සුන්දරො. **විධූපෙන්තීති** නිබ්බාපෙන්ති. **න සංධූපෙන්තීති** න උජ්ජලන්ති. **ලොකං සමතික්කම්ම අභිභුය්‍ය තිට්ඨන්තීති** සබ්බෙපි ලොකුත්තරා ධම්මා ලොකං සම්මා අතික්කමිත්වා අභිභවිත්වා ච තිට්ඨන්තීති ලොකුත්තරා. සබ්බෙහිපි ඉමෙහි යථාවුත්තෙහි පකාරෙහි ලොකුත්තරානං ලොකතො උත්තරභාවො අධිකභාවො ච වුත්තො හොතීති.

ලොකුත්තරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බලකථා

බලකථාවණ්ණනා

44. ඉදානි ලොකුත්තරකථාය අනන්තරං කථිතාය ලොකුත්තරකථාවතියා සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය බලකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ ආදිතො සුත්තන්තවසෙන පඤ්ච බලානි දස්සෙත්වා තදඤ්ඤානිපි බලානි දස්සෙතුකාමො **අපිච අට්ඨසට්ඨි බලානී**තිආදිමාහ. සබ්බානිපි තංතංපටිපක්ඛෙහි අකම්පියට්ඨෙන බලානි නාම හොන්ති. **හිරිබලන්ති**ආදීසු පාපතො හිරියන්ති එතායාති **හිරී,** ලජ්ජායෙතං නාමං. පාපතො ඔත්තප්පන්ති එතෙනාති **ඔත්තප්පං,** පාපතො උබ්බෙගස්සෙතං නාමං. අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී, බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං. අත්තාධිපති හිරී, ලොකාධිපති ඔත්තප්පං. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං. සා එව හිරී අහිරිකෙන න කම්පතීති **හිරිබලං**. තදෙව ඔත්තප්පං අනොත්තප්පෙන න කම්පතීති **ඔත්තප්පබලං.** අප්පටිසඞ්ඛානෙන න කම්පතීති **පටිසඞ්ඛානබලං.** උපපරික්ඛණපඤ්ඤායෙතං නාමං. වීරියසීසෙන සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙන්තස්ස උප්පන්නබලං **භාවනාබලං.** තථාපවත්තානං චතුන්නං ඛන්ධානමෙතං නාමං. පරිසුද්ධානි සීලාදීනි **අනවජ්ජබලං.** චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි **සඞ්ගහබලං.** සඞ්ගහෙ බලන්තිපි පාඨො. දුක්ඛමානං අධිවාසනං **ඛන්තිබලං.** ධම්මකථාය පරෙසං තොසනං **පඤ්ඤත්තිබලං.** අධිතස්ස අත්ථස්ස අධිගමාපනං **නිජ්ඣත්තිබලං.** කුසලෙසු බහුභාවො **ඉස්සරියබලං.** කුසලෙසු යථාරුචි පතිට්ඨානං **අධිට්ඨානබලං.** හිරිබලාදීනං අත්ථො මාතිකාපදෙසු බ්‍යඤ්ජනවසෙන විසෙසතො යුජ්ජමානං ගහෙත්වා වුත්තො. **සමථබලං විපස්සනාබලන්ති** බලප්පත්තා සමථවිපස්සනා එව.

මාතිකානිද්දෙසෙ **අස්සද්ධියෙ න කම්පතීති සද්ධාබලන්ති** මූලබලට්ඨං වත්වා තමෙව අපරෙහි නවහි පරියායෙහි විසෙසෙත්වා දස්සෙසි. යො හි ධම්මො අකම්පියො බලප්පත්තො හොති, සො සහජාතෙ උපත්ථම්භෙති, අත්තනො පටිපක්ඛෙ කිලෙසෙ පරියාදියති, පටිවෙධස්ස ආදිභූතං සීලං දිට්ඨිඤ්ච විසොධෙති, චිත්තං ආරම්මණෙ පතිට්ඨාපෙති, චිත්තං පභස්සරං කරොන්තො වොදාපෙති, වසිං පාපෙන්තො විසෙසං අධිගමාපෙති, තතො උත්තරිං පාපෙන්තො උත්තරිපටිවෙධං කාරෙති, කමෙන අරියමග්ගං පාපෙත්වා සච්චාභිසමයං කාරෙති, ඵලප්පත්තියා නිරොධෙ පතිට්ඨාපෙති. තස්මා නවධා බලට්ඨො විසෙසිතො. එස නයො **වීරියබලාදීසු** චතූසු.

කාමච්ඡන්දං හිරීයතීති නෙක්ඛම්මයුත්තො යොගී **නෙක්ඛම්මෙන** කාමච්ඡන්දතො හිරීයති. ඔත්තප්පෙපි එසෙව නයො. එතෙහි සබ්බාකුසලෙහිපි හිරීයනා ඔත්තප්පනා වුත්තායෙව හොන්ති. **බ්‍යාපාදන්ති**ආදීනම්පි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පටිසඞ්ඛාතීති** අසම්මොහවසෙන ආදීනවතො උපපරික්ඛති. **භාවෙතීති** වඩ්ඪෙති. **වජ්ජන්ති** රාගාදිවජ්ජං. **සඞ්ගණ්හාතීති** බන්ධති. **ඛමතීති** තස්ස යොගිස්ස ඛමති රුච්චති. **පඤ්ඤාපෙතීති** තොසෙති. **නිජ්ඣාපෙතීති** චින්තාපෙති. **වසං වත්තෙතීති** චිත්තෙ පහු හුත්වා චිත්තං අත්තනො වසං කත්වා පවත්තෙති. **අධිට්ඨාතීති** විදහති. භාවනාබලාදීනි සබ්බානිපි නෙක්ඛම්මාදීනියෙව. මාතිකාවණ්ණනාය අඤ්ඤථා වුත්තො, අත්ථො පන බ්‍යඤ්ජනවසෙනෙව පාකටත්තා ඉධ න වුත්තොති වෙදිතබ්බං. සමථබලං විපස්සනාබලඤ්ච විත්ථාරතො නිද්දිසිත්වා අවසානෙ **උද්ධච්චසහගතකිලෙසෙ ච ඛන්ධෙ ච න කම්පතීති**ආදි ච **අවිජ්ජාසහගතකිලෙසෙ ච ඛන්ධෙ ච න කම්පතීති**ආදි ච සමථබලවිපස්සනාබලානං ලක්ඛණදස්සනත්ථං වුත්තං.

සෙඛාසෙඛබලෙසු **සම්මාදිට්ඨිං සික්ඛතීති සෙඛබලන්ති** සෙඛපුග්ගලො සම්මාදිට්ඨිං සික්ඛතීති සෙඛො, සා සම්මාදිට්ඨි තස්ස සෙඛස්ස බලන්ති සෙඛබලන්ති අත්ථො. **තත්ථ සික්ඛිතත්තා අසෙඛබලන්ති** අසෙඛපුග්ගලො තත්ථ සම්මාදිට්ඨියා සික්ඛිතත්තා න සික්ඛතීති අසෙඛො, සායෙව සම්මාදිට්ඨි තස්ස අසෙඛස්ස බලන්ති අසෙඛබලං. එසෙව නයො **සම්මාසඞ්කප්පාදීසු. සම්මාඤාණන්ති** පච්චවෙක්ඛණඤාණං. තම්පි හි ලොකිකම්පි හොන්තං සෙඛස්ස පවත්තත්තා සෙඛබලං, අසෙඛස්ස පවත්තත්තා අසෙඛබලන්ති වුත්තං. **සම්මාවිමුත්තීති** අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි ඨපෙත්වා සෙසා ඵලසම්පයුත්තා ධම්මා. කෙචි පන ''ඨපෙත්වා ලොකුත්තරවිමුත්තිං අවසෙසා විමුත්තියො සම්මාවිමුත්ති''ති වදන්ති. තස්ස සෙඛාසෙඛබලත්තං වුත්තනයමෙව.

ඛීණාසවබලෙසු සබ්බානිපි ඤාණබලානි. **ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනොති** කරණත්ථෙ සාමිවචනං, ඛීණාසවෙන භික්ඛුනාති අත්ථො. **අනිච්චතොති** හුත්වා අභාවාකාරෙන අනිච්චතො. **යථාභූතන්ති** යථාසභාවතො.

පඤ්ඤායාති සහවිපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය. අනිච්චතො සුදිට්ඨා දුක්ඛතො අනත්තතො සුදිට්ඨා හොන්ති තම්මූලකත්තා. **යන්ති** භාවනපුංසකවචනං, යෙන කාරණෙනාති වා අත්ථො. **ආගම්මාති** පටිච්ච. **පටිජානාතීති** සම්පටිච්ඡති පටිඤ්ඤං කරොති. **අඞ්ගාරකාසූපමාති** මහාභිතාපට්ඨෙන අඞ්ගාරකාසුයා උපමිතා. **කාමාති** වත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා ච.

විවෙකනින්නන්ති ඵලසමාපත්තිවසෙන උපධිවිවෙකසඞ්ඛාතනිබ්බානනින්නං. තයො හි විවෙකා – කායවිවෙකො චිත්තවිවෙකො උපධිවිවෙකොති. කායවිවෙකො ච විවෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං. චිත්තවිවෙකො ච අධිචිත්තමනුයුත්තානං. උපධිවිවෙකො ච නිරුපධීනං පුග්ගලානං විසඞ්ඛාරගතානං, නිස්සරණවිවෙකසඞ්ඛාතනිබ්බානනින්නං වා. පඤ්ච හි විවෙකා – වික්ඛම්භනවිවෙකො තදඞ්ගවිවෙකො සමුච්ඡෙදවිවෙකො පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකො නිස්සරණවිවෙකොති. **විවෙකනින්නන්ති** විවෙකෙ නින්නං. **විවෙකපොණන්ති** විවෙකෙ නතං. **විවෙකපබ්භාරන්ති** විවෙකසීසභාරං. ද්වෙපි පුරිමස්සෙව වෙවචනානි. **විවෙකට්ඨන්ති** කිලෙසෙහි වජ්ජිතං, දූරීභූතං වා. **නෙක්ඛම්මාභිරතන්ති** නිබ්බානෙ අභිරතං, පබ්බජ්ජාය අභිරතං වා. **බ්‍යන්තීභූතන්ති** විගතන්තීභූතං, එකදෙසෙනාපි අනල්ලීනං විප්පමුත්තං විසංසට්ඨං. **සබ්බසොති** සබ්බථා. **ආසවට්ඨානියෙහි ධම්මෙහීති** සංයොගවසෙන ආසවානං කාරණභූතෙහි කිලෙසධම්මෙහීති අත්ථො. අථ වා **බ්‍යන්තීභූතන්ති** විගතනිකන්තිභූතං, නිත්තණ්හන්ති අත්ථො. කුතො? **සබ්බසො ආසවට්ඨානියෙහි ධම්මෙහි** සබ්බෙහි තෙභූමකධම්මෙහීති අත්ථො. ඉධ දසහි ඛීණාසවබලෙහි ඛීණාසවස්ස ලොකියලොකුත්තරො මග්ගො කථිතො. ‘‘අනිච්චතො සබ්බෙ සඞ්ඛාරා’’ති දුක්ඛපරිඤ්ඤාබලං, ‘‘අඞ්ගාරකාසූපමා කාමා’’ති සමුදයපහානබලං, ‘‘විවෙකනින්නං චිත්තං හොතී’’ති නිරොධසච්ඡිකිරියාබලං, ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’තිආදි සත්තවිධං මග්ගභාවනාබලන්තිපි වදන්ති. දස ඉද්ධිබලානි ඉද්ධිකථාය ආවි භවිස්සන්ති.

තථාගතබලනිද්දෙසෙ **තථාගතබලානීති** අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි තථාගතස්සෙව බලානි. යථා වා පුබ්බබුද්ධානං බලානි පුඤ්ඤුස්සයසම්පත්තියා ආගතානි, තථා ආගතබලානීතිපි අත්ථො. තත්ථ දුවිධං තථාගතබලං – කායබලං ඤාණබලඤ්ච. තෙසු කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

> ‘‘කාළාවකඤ්ච ගඞ්ගෙය්‍යං, පණ්ඩරං තම්බපිඞ්ගලං;
> ගන්ධමඞ්ගලහෙමඤ්ච, උපොසථඡද්දන්තිමෙ දසා’’ති. (විභ. අට්ඨ. 760; ම. නි. අට්ඨ. 1.148; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.22);

ඉමානි දස හත්ථිකුලානි. තත්ථ **කාළාවකන්ති** පකතිහත්ථිකුලං දට්ඨබ්බං. යං දසන්නං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාළාවකස්ස හත්ථිනො බලං. යං දසන්නං කාළාවකානං බලං, තං එකස්ස ගඞ්ගෙය්‍යස්ස බලං. යං දසන්නං ගඞ්ගෙය්‍යානං, තං එකස්ස පණ්ඩරස්ස. යං දසන්නං පණ්ඩරානං, තං එකස්ස තම්බස්ස. යං දසන්නං තම්බානං, තං එකස්ස පිඞ්ගලස්ස. යං දසන්නං පිඞ්ගලානං, තං එකස්ස ගන්ධහත්ථිනො. යං දසන්නං ගන්ධහත්ථීනං, තං එකස්ස මඞ්ගලහත්ථිනො. යං දසන්නං මඞ්ගලහත්ථීනං, තං එකස්ස හෙමවතස්ස. යං දසන්නං හෙමවතානං, තං එකස්ස උපොසථස්ස. යං දසන්නං උපොසථානං, තං එකස්ස ඡද්දන්තස්ස. යං දසන්නං ඡද්දන්තානං, තං එකස්ස තථාගතස්ස බලං. නාරායනසඞ්ඝාතබලන්තිපි ඉදමෙව වුච්චති. තදෙතං පකතිහත්ථිනො ගණනාය හත්ථීනං කොටිසහස්සස්ස, පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං හොති. ඉදං තාව තථාගතස්ස **කායබලං**.

ඤාණබලං පන ඉධ තාව අඤ්ඤත්ථ ච පාළියං ආගතමෙව දසබලඤාණං, මජ්ඣිමෙ (ම. නි. 1.150) ආගතං චතුවෙසාරජ්ජඤාණං, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං, චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං, පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං, සංයුත්තකෙ (සං. නි. 2.33-34) ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි, සත්තසත්තති ඤාණානීති එවමඤ්ඤානිපි අනෙකානි ඤාණසහස්සානි. එතං **ඤාණබලං** නාම. ඉධාපි ඤාණබලමෙව අධිප්පෙතං. ඤාණඤ්හි අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන ච බලන්ති වුත්තං.

ඨානඤ්ච ඨානතොති කාරණඤ්ච කාරණතො. කාරණඤ්හි යස්මා තත්ථ ඵලං තිට්ඨති තදායත්තවුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති ච, තස්මා ඨානන්ති වුච්චති. තං භගවා යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතූ පච්චයා උප්පාදාය, තං තං ඨානන්ති, යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතූ න පච්චයා උප්පාදාය, තං තං අට්ඨානන්ති පජානන්තො ඨානඤ්ච ඨානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති. **යම්පීති** යෙන ඤාණෙන. **ඉදම්පීති** ඉදම්පි ඨානාට්ඨානඤාණං, තථාගතස්ස තථාගතබලං නාම හොතීති අත්ථො. එවං සෙසපදෙසුපි යොජනා වෙදිතබ්බා.

ආසභං ඨානන්ති සෙට්ඨට්ඨානං උත්තමට්ඨානං, ආසභා වා පුබ්බබුද්ධා, තෙසං ඨානන්ති අත්ථො. අපිච ගවසතජෙට්ඨකො උසභො, ගවසහස්සජෙට්ඨකො වසභො, වජසතජෙට්ඨකො වා උසභො, වජසහස්සජෙට්ඨකො වසභො, සබ්බගවසෙට්ඨො සබ්බපරිස්සයසහො සෙතො පාසාදිකො මහාභාරවහො අසනිසතසද්දෙහිපි අසන්තසනීයො නිසභො, සො ඉධ උසභොති අධිප්පෙතො. ඉදම්පි හි තස්ස පරියායවචනං. උසභස්ස ඉදන්ති **ආසභං. ඨානන්ති** චතූහි පාදෙහි පථවිං උප්පීළෙත්වා අවට්ඨානං. ඉදං පන ආසභං වියාති ආසභං. යථෙව හි නිසභසඞ්ඛාතො උසභො උසභබලෙන සමන්නාගතො චතූහි පාදෙහි පථවිං උප්පීළෙත්වා

අචලට්ඨානෙන තිට්ඨති, එවං තථාගතොපි දසහි තථාගතබලෙහි සමන්නාගතො චතූහි වෙසාරජ්ජපාදෙහි අට්ඨපරිසපථවිං උප්පීළෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනචි පච්චත්ථිකෙන පච්චාමිත්තෙන අකම්පියො අචලට්ඨානෙන තිට්ඨති, එවං තිට්ඨමානො ච තං ආසභං ඨානං **පටිජානාති** උපගච්ඡති න පච්චක්ඛාති, අත්තනි ආරොපෙති. තෙන වුත්තං – ''ආසභං ඨානං පටිජානාතී''ති (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.22; ම. නි. අට්ඨ. 1.148).

පරිසාසූති ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිසමණචාතුමහාරාජිකතාවතිංසමාරබ්‍රහ්මානං වසෙන අට්ඨසු පරිසාසු. **සීහනාදං නදතීති** සෙට්ඨනාදං අභීතනාදං නදති, සීහනාදසදිසං වා නාදං නදති. අයමත්ථො සීහනාදසුත්තෙන (ම. නි. 1.146 ආදයො; දී. නි. 1.381 ආදයො) දීපෙතබ්බො. යථා වා සීහො සහනතො හනනතො ච සීහොති වුච්චති, එවං තථාගතො ලොකධම්මානං සහනතො පරප්පවාදානං හනනතො සීහොති වුච්චති. එවං වුත්තස්ස සීහස්ස නාදං සීහනාදං. තත්ථ යථා සීහො සීහබලෙන සමන්නාගතො සබ්බත්ථ විසාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං තථාගතසීහොපි තථාගතබලෙහි සමන්නාගතො අට්ඨසු පරිසාසු විසාරදො විගතලොමහංසො ''ඉති රූප''න්තිආදිනා (සං. නි. 3.78) නයෙන නානාවිධදෙසනාවිලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති. තෙන වුත්තං – ''පරිසාසු සීහනාදං නදතී''ති.

බ්‍රහ්මචක්කං පවත්තෙතීති එත්ථ **බ්‍රහ්මන්ති** සෙට්ඨං උත්තමං විසුද්ධං. **චක්ක**සද්දො පනායං –

සම්පත්තියං ලක්ඛණෙ ච, රථඞ්ගෙ ඉරියාපථෙ;
දානෙ රතනධම්මූර, චක්කාදීසු ච දිස්සති;
ධම්මචක්කෙ ඉධ මතො, තම්පි ද්වෙධා විභාවයෙ.

''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සාන''න්තිආදීසු (අ. නි. 4.31) හි අයං සම්පත්තියං දිස්සති. ''හෙට්ඨා පාදතලෙසු චක්කානි ජාතානි හොන්තී''ති (දී. නි. 2.35) එත්ථ ලක්ඛණෙ. ''චක්කංව වහතො පද''න්ති (ධ. ප. 1) එත්ථ රථඞ්ගෙ. ''චතුචක්කං නවද්වාර''න්ති (සං. නි. 1.29) එත්ථ ඉරියාපථෙ. ''දද භුඤ්ජ මා ච පමාදො, චක්කං වත්තය කොසලාධිපා''ති (ජා. 1.7.149) එත්ථ දානෙ. ''දිබ්බං චක්කරතනං පාතුරහොසී''ති (දී. නි. 2.243) එත්ථ රතනචක්කෙ. ''මයා පවත්තිතං චක්ක''න්ති (සු. නි. 562) එත්ථ ධම්මචක්කෙ. ''ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං භමති මත්ථකෙ''ති (ජා. 1.1.104; 1.5.103) එත්ථ උරචක්කෙ. ''ඛුරපරියන්තෙන චෙපි චක්කෙනා''ති (දී. නි. 1.166) එත්ථ පහරණචක්කෙ. ''අසනිවිචක්ක''න්ති (දී. නි. 3.61; සං. නි. 2.162) එත්ථ අසනිමණ්ඩලෙ. ඉධ පනායං ධම්මචක්කෙ මතො.

තං පනෙතං ධම්මචක්කං දුවිධං හොති පටිවෙධඤාණඤ්ච දෙසනාඤාණඤ්ච. තත්ථ පඤ්ඤාපභාවිතං අත්තනො අරියඵලාවහං **පටිවෙධඤාණං,** කරුණාපභාවිතං සාවකානං අරියඵලාවහං **දෙසනාඤාණං.** තත්ථ පටිවෙධඤාණං උප්පජ්ජමානං උප්පන්නන්ති දුවිධං. තඤ්හි අභිනික්ඛමනතො යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං නාම, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. තුසිතභවනතො වා යාව බොධිපල්ලඞ්කෙ අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං නාම, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දීපඞ්කරදසබලතො වා පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං නාම, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දෙසනාඤාණම්පි පවත්තමානං පවත්තන්ති දුවිධං. තඤ්හි යාව අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස අරහත්තමග්ගා පවත්තමානං නාම, ඵලක්ඛණෙ පවත්තං නාම. තත්ථ පටිවෙධඤාණං ලොකුත්තරං, දෙසනාඤාණං ලොකියං. උභයම්පි පනෙතං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං, බුද්ධානංයෙව ඔරසඤාණං. තෙන වුත්තං – ''බ්‍රහ්මචක්කං පවත්තෙතී''ති.

කම්මසමාදානානන්ති සමාදියිත්වා කතානං කුසලාකුසලකම්මානං, කම්මමෙව වා කම්මසමාදානං. **ඨානසො හෙතුසොති** පච්චයතො චෙව හෙතුතො ච. තත්ථ ගතිඋපධිකාලපයොගා විපාකස්ස ඨානං. කම්මං හෙතු.

සබ්බත්ථගාමිනින්ති සබ්බගතිගාමිනිඤ්ච අගතිගාමිනිඤ්ච. **පටිපදන්ති** මග්ගං. **යථාභූතං පජානාතීති** බහූසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං ඝාතෙන්තෙසු ඉමස්ස චෙතනා නිරයගාමිනී භවිස්සති, ඉමස්ස තිරච්ඡානයොනිගාමිනීති ඉමිනා නයෙන එකවත්ථුස්මිම්පි කුසලාකුසලචෙතනාසඞ්ඛාතානං පටිපත්තීනං අවිපරීතතො සභාවං ජානාති.

අනෙකධාතුන්ති චක්ඛුධාතුආදීහි, කාමධාතුආදීහි වා ධාතූහි බහුධාතුං. **නානාධාතුන්ති** තාසංයෙව ධාතූනං විලක්ඛණත්තා නානප්පකාරධාතුං. **ලොකන්ති** ඛන්ධායතනධාතුලොකං. **යථාභූතං පජානාතීති** තාසං තාසං ධාතූනං අවිපරීතතො සභාවං පටිවිජ්ඣති.

නානාධිමුත්තිකතන්ති හීනපණීතාදිඅධිමුත්තීහි නානාධිමුත්තිකභාවං.

පරසත්තානන්ති පධානසත්තානං. **පරපුග්ගලානන්ති** තතො පරෙසං හීනසත්තානං. එකත්ථමෙව වා එතං පදද්වයං වෙනෙය්‍යවසෙන භගවතා ද්වෙධා වුත්තං. ඉධාපි භගවතා වුත්තනයෙනෙව වුත්තං. **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තන්ති** සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරභාවඤ්ච අපරභාවඤ්ච, වුද්ධිඤ්ච හානිඤ්චාති අත්ථො.

ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනන්ති පඨමාදීනං චතුන්නං ඣානානං, ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීනං (පටි. ම. 1.209) අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං, සවිතක්කසවිචාරාදීනං තිණ්ණං සමාධීනං, පඨමජ්ඣානසමාපත්තිආදීනඤ්ච නවන්නං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං. **සංකිලෙසන්ති** හානභාගියධම්මං.

වොදානන්ති විසෙසභාගියධම්මං. **වුට්ඨානන්ති** යෙන කාරණෙන ඣානාදීහි වුට්ඨහන්ති, තං කාරණං. තං පන ''වොදානම්පි වුට්ඨානං, තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨානම්පි වුට්ඨාන''න්ති (විභ. 828) එවං වුත්තං පගුණජ්ඣානඤ්චෙව භවඞ්ගඵලසමාපත්තියො ච. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමඤ්හි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති, තස්මා ''වොදානම්පි වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං. භවඞ්ගෙන පන සබ්බජ්ඣානෙහි වුට්ඨානං හොති, නිරොධසමාපත්තිතො ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨානං හොති. තං සන්ධාය ''තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨානම්පි වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං.

පුබ්බෙනිවාසදිබ්බචක්ඛුආසවක්ඛයඤාණානි හෙට්ඨා පකාසිතානෙව.

තත්ථ **ආසවානං ඛයාති** අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසානං ඛයා. **අනාසවන්ති** ආසවවිරහිතං. **චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති** එත්ථ චෙතොවචනෙන අරහත්තඵලසම්පයුත්තො සමාධි, පඤ්ඤාවචනෙන තංසම්පයුත්තා ච පඤ්ඤා වුත්තා. තත්ථ ච සමාධි රාගතො විමුත්තත්තා චෙතොවිමුත්ති, පඤ්ඤා අවිජ්ජාය විමුත්තත්තා පඤ්ඤාවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ''යො හිස්ස, භික්ඛවෙ, සමාධි, තදස්ස සමාධින්ද්‍රියං. යා හිස්ස, භික්ඛවෙ, පඤ්ඤා, තදස්ස පඤ්ඤින්ද්‍රියං. ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තී''ති (සං. නි. 5.516; 520). අපිචෙත්ථ සමථබලං චෙතොවිමුත්ති, විපස්සනාබලං පඤ්ඤාවිමුත්තීති වෙදිතබ්බං. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. **සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වාති** අධිකාය පඤ්ඤාය අත්තනායෙව පච්චක්ඛං කත්වා, අපරප්පච්චයෙන ඤත්වාති අත්ථො. **උපසම්පජ්ජාති** අධිගන්ත්වා, නිප්ඵාදෙත්වා වා. ඉමෙසං පන දසන්නං දසබලඤාණානං විත්ථාරො අභිධම්මෙ (විභ. 809 ආදයො) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පරවාදිකථා හොති – දසබලඤාණං නාම පාටියෙක්කං ඤාණං නත්ථි, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙවායං පභෙදොති. න තං තථා දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤදෙව හි දසබලඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. දසබලඤාණඤ්හි සකසකකිච්චමෙව ජානාති, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං තම්පි, තතො අවසෙසම්පි ජානාති. දසබලඤාණෙසු හි පඨමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති, දුතියං කම්මන්තරවිපාකන්තරමෙව, තතියං කම්මපරිච්ඡෙදමෙව, චතුත්ථං ධාතුනානත්තකාරණමෙව, පඤ්චමං සත්තානං අජ්ඣාසයාධිමුත්තිමෙව, ඡට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවමෙව, සත්තමං ඣානාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව, අට්ඨමං පුබ්බෙනිවුත්ථඛන්ධසන්තතිමෙව, නවමං සත්තානං චුතිපටිසන්ධිමෙව, දසමං සච්චපරිච්ඡෙදමෙව. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ච, තතො උත්තරිඤ්ච පජානාති. එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තඤ්හි ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති, මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ ඛෙපෙතුං න සක්කොති.

අපිච පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො ''දසබලඤාණං නාමෙතං සවිතක්කසවිචාරං අවිතක්කවිචාරමත්තං අවිතක්කාවිචාරං කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං ලොකියං ලොකුත්තර''න්ති. ජානන්තො ''පටිපාටියා සත්ත ඤාණානි සවිතක්කසවිචාරානී''ති වක්ඛති. ''තතො පරානි ද්වෙ අවිතක්කඅවිචාරානී''ති වක්ඛති. ''ආසවක්ඛයඤාණං සියා සවිතක්කසවිචාරං, සියා අවිතක්කවිචාරමත්තං, සියා අවිතක්කඅවිචාර''න්ති වක්ඛති. තථා ''පටිපාටියා සත්ත කාමාවචරානි, තතො පරානි ද්වෙ රූපාවචරානි, තතො අවසානෙ එකං ලොකුත්තර''න්ති වක්ඛති. ''සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන සවිතක්කසවිචාරමෙව කාමාවචරමෙව ලොකියමෙවා''ති වක්ඛති.

එවමෙත්ථ අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනං ඤත්වා ඉදානි යස්මා තථාගතො පඨමංයෙව ඨානාට්ඨානඤාණෙන වෙනෙය්‍යසත්තානං ආසවක්ඛයාධිගමස්ස චෙව අනධිගමස්ස ච ඨානාට්ඨානභූතං කිලෙසාවරණාභාවං පස්සති ලොකියසම්මාදිට්ඨිට්ඨානදස්සනතො නියතමිච්ඡාදිට්ඨිට්ඨානාභාවදස්සනතො ච. අථ නෙසං කම්මවිපාකඤාණෙන විපාකාවරණාභාවං පස්සති තිහෙතුකපටිසන්ධිදස්සනතො. සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණෙන කම්මාවරණාභාවං පස්සති ආනන්තරිකකම්මාභාවදස්සනතො. එවං අනාවරණානං අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණෙන අනුකූලධම්මදෙසනත්ථං චරියාවිසෙසං පස්සති ධාතුවෙමත්තදස්සනතො. අථ නෙසං නානාධිමුත්තිකතාඤාණෙන අධිමුත්තිං පස්සති පයොගං අනාදියිත්වාපි අධිමුත්තිවසෙන ධම්මදෙසනත්ථං. අථෙවං දිට්ඨඅධිමුත්තීනං යථාසත්ති යථාබලං ධම්මං දෙසෙතුං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණෙන ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං පස්සති සද්ධාදීනං තික්ඛමුදුභාවදස්සනතො. එවං පරිඤ්ඤාතින්ද්‍රියපරොපරියත්තාපි පනෙතෙ සචෙ දූරෙ හොන්ති, අථ ඣානාදිඤාණෙන ඣානාදීසු වසීභූතත්තා ඉද්ධිවිසෙසෙන ඛිප්පං උපගච්ඡති. උපගන්ත්වා ච නෙසං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන පුබ්බජාතිවිභාවනං දිබ්බචක්ඛානුභාවතො පත්තබ්බෙන චෙතොපරියඤාණෙන සම්පති චිත්තවිසෙසං පස්සන්තො ආසවක්ඛයඤාණානුභාවෙන ආසවක්ඛයගාමිනියා පටිපදාය විගතසම්මොහත්තා ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙති. තස්මා ඉමිනානුක්කමෙන ඉමානි දස බලානි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානීති.

45. ඉදානි සබ්බබලානි ලක්ඛණතො නිද්දිසිතුකාමො **කෙනට්ඨෙන සද්ධාබලන්ති**ආදිනා නයෙන පුච්ඡං කත්වා **අස්සද්ධියෙ අකම්පියට්ඨෙනා**තිආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනං අකාසි. තත්ථ **හිරීයතී**තිආදි පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා. භාවනාබලාදීසු අධිට්ඨානබලපරියන්තෙසු ''තත්ථා''ති ච, ''තෙනා''ති ච, ''ත''න්ති ච නෙක්ඛම්මාදිකමෙව සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **තෙන චිත්තං එකග්ගන්ති** තෙන සමාධිනා චිත්තං එකග්ගං හොතීති වුත්තං හොති. **තත්ථ ජාතෙති** තත්ථ සමථෙ

සම්පයොගවසෙන ජාතෙ, තස්මිං වා විපස්සනාරම්මණං හුත්වා ජාතෙ. **තත්ථ සික්ඛතීති** තත්ථ සෙඛබලෙ සෙඛො සික්ඛතීති සෙඛබලන්ති අත්ථො. **තත්ථ සික්ඛිතත්තාති** තත්ථ අසෙඛබලෙ අසෙඛස්ස සික්ඛිතත්තා අසෙඛබලං. **තෙන ආසවා ඛීණාති** තෙන ලොකියලොකුත්තරෙන ඤාණෙන ආසවා ඛීණාති තං ඤාණං ඛීණාසවබලං. ලොකියෙනාපි හි ඤාණෙන ආසවා ඛීණා නාම විපස්සනාය අභාවෙ ලොකුත්තරමග්ගාභාවතො. එවං ඛීණාසවස්ස බලන්ති **ඛීණාසවබලං. තස්ස ඉජ්ඣතීති ඉද්ධිබලන්ති** තස්ස ඉද්ධිමතො ඉජ්ඣතීති ඉද්ධියෙව බලං ඉද්ධිබලං. **අප්පමෙය්‍යට්ඨෙනාති** යස්මා සාවකා ඨානාට්ඨානාදීනි එකදෙසෙන ජානන්ති, සබ්බාකාරෙන පජානනංයෙව සන්ධාය ''යථාභූතං පජානාතී''ති වුත්තං. කිඤ්චාපි තීසු විජ්ජාසු ''යථාභූතං පජානාතී''ති න වුත්තං, අඤ්ඤත්ථ පන වුත්තත්තා තාසුපි වුත්තමෙව හොති. **අඤ්ඤත්ථාති** සෙසෙසු සත්තසු ඤාණබලෙසු ච අභිධම්මෙ (විභ. 760) ච දසසුපි බලෙසු. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං පන සබ්බථාපි සාවකෙහි අසාධාරණමෙව. තස්මා දසපි බලානි සාවකෙහි අසාධාරණානීති. අධිමත්තට්ඨෙන අතුලියට්ඨෙන අප්පමෙය්‍යානි, තස්මායෙව ච ''අප්පමෙය්‍යට්ඨෙන තථාගතබල''න්ති වුත්තන්ති.

බලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සුඤ්ඤකථා

සුඤ්ඤකථාවණ්ණනා

46. ඉදානි ලොකුත්තරබලපරියොසානාය බලකථාය අනන්තරං කථිතාය ලොකුත්තරසුඤ්ඤතාපරියොසානාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය සුඤ්ඤතාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. සුත්තන්තෙ තාව **අථාති** වචනොපාදානෙ නිපාතො. එතෙන **ආයස්මාති**ආදිවචනස්ස උපාදානං කතං හොති. **ඛොති** පදපූරණත්ථෙ නිපාතො. **යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමීති** භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. තස්මා යත්ථ භගවා, තත්ථ උපසඞ්කමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යෙන වා කාරණෙන භගවා දෙවමනුස්සෙහි උපසඞ්කමිතබ්බො, තෙනෙව කාරණෙන උපසඞ්කමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙන ච කාරණෙන භගවා උපසඞ්කමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන, සාදුඵලූපභොගාධිප්පායෙන දිජගණෙහි නිච්චඵලිතමහාරුක්ඛො විය, තෙන කාරණෙන උපසඞ්කමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **උපසඞ්කමීති** ච ගතොති වුත්තං හොති. **උපසඞ්කමිත්වාති** උපසඞ්කමනපරියොසානදීපනං. අථ වා එවඤ්ච ගතො තතො ආසන්නතරං ඨානං භගවතො සමීපසඞ්ඛාතං ගන්ත්වාතිපි වුත්තං හොති.

අභිවාදෙත්වාති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා. ඉදානි යෙනට්ඨෙන ලොකෙ අග්ගපුග්ගලස්ස උපට්ඨානං ආගතො, තං පුච්ඡිතුකාමො

දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරසි පතිට්ඨපෙත්වා **එකමන්තං නිසීදි. එකමන්තන්ති** ච භාවනපුංසකනිද්දෙසො ‘‘විසමං චන්දිමසූරියා පරිහරන්තී’’තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය. තස්මා යථා නිසින්නො එකමන්තං නිසින්නො හොති, තථා **නිසීදීති** එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. භුම්මත්ථෙ වා එතං උපයොගවචනං. **නිසීදීති** නිසජ්ජං කප්පෙසි. පණ්ඩිතා හි දෙවමනුස්සා ගරුට්ඨානියං උපසඞ්කමිත්වා ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසීදන්ති, අයඤ්ච ථෙරො තෙසං අඤ්ඤතරො, තස්මා එකමන්තං නිසීදි.

කථං නිසින්නො පන එකමන්තං නිසින්නො හොතීති? ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා. සෙය්‍යථිදං – අතිදූරං අච්චාසන්නං උපරිවාතං උන්නතප්පදෙසං අතිසම්මුඛං අතිපච්ඡාති. අතිදූරෙ නිසින්නො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති, උච්චාසද්දෙන කථෙතබ්බං හොති. අච්චාසන්නෙ නිසින්නො සඞ්ඝට්ටනං කරොති. උපරිවාතෙ නිසින්නො සරීරගන්ධෙන බාධති. උන්නතප්පදෙසෙ නිසින්නො අගාරවං පකාසෙති. අතිසම්මුඛා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, චක්ඛුනා චක්ඛුං ආහච්ච දට්ඨබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨබ්බං හොති. තස්මා අයම්පි එතෙ ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා නිසීදි. තෙන වුත්තං ‘‘එකමන්තං නිසීදී’’ති. **එතදවොචාති** එතං අවොච.

සුඤ්ඤො ලොකො සුඤ්ඤො ලොකොති, භන්තෙ, වුච්චතීති ඉමස්මිං සාසනෙ පටිපන්නෙහි තෙහි තෙහි භික්ඛූහි ‘‘සුඤ්ඤො ලොකො සුඤ්ඤො ලොකො’’ති කථීයතීති අත්ථො. තහිං තහිං තාදිසානං වචනානං බහුකත්තා තෙසං සබ්බෙසං සඞ්ගණ්හනත්ථං ආමෙඩිතවචනං කතං. එවඤ්හි වුත්තෙ සබ්බානි තානි වචනානි සඞ්ගහිතානි හොන්ති. **කිත්තාවතාති** කිත්තකෙන පරිමාණෙන. **නු-ඉති** සංසයත්ථෙ නිපාතො. **සුඤ්ඤං අත්තෙන වා අත්තනියෙන වාති** ‘‘කාරකො වෙදකො සයංවසී’’ති එවං ලොකපරිකප්පිතෙන අත්තනා ච අත්තාභාවතොයෙව අත්තනො සන්තකෙන පරික්ඛාරෙන ච සුඤ්ඤං. සබ්බං චක්ඛාදි ලොකියං ධම්මජාතං, තංයෙව ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො නාම. යස්මා ච අත්තා ච එත්ථ නත්ථි, අත්තනියඤ්ච එත්ථ නත්ථි, **තස්මා සුඤ්ඤො ලොකොති වුච්චතීති** අත්ථො. ලොකුත්තරොපි ච ධම්මො අත්තත්තනියෙහි සුඤ්ඤො එව, පුච්ඡානුරූපෙන පන ලොකියොව ධම්මො වුත්තො. **සුඤ්ඤොති** ච ධම්මො නත්ථීති වුත්තං න හොති, තස්මිං ධම්මෙ අත්තත්තනියසාරස්ස නත්ථිභාවො වුත්තො හොති. ලොකෙ ච ‘‘සුඤ්ඤං ඝරං, සුඤ්ඤො ඝටො’’ති වුත්තෙ ඝරස්ස ඝටස්ස ච නත්ථිභාවො වුත්තො න හොති, තස්මිං ඝරෙ ඝටෙ ච අඤ්ඤස්ස නත්ථිභාවො වුත්තො හොති. භගවතා ච ‘‘ඉති යඤ්හි ඛො තත්ථ න හොති, තෙන තං සුඤ්ඤං සමනුපස්සති. යං පන තත්ථ අවසිට්ඨං හොති, තං සන්තං ඉදමත්ථීති පජානාතී’’ති අයමෙව අත්ථො වුත්තො. තථා ඤායගන්ථෙ ච සද්දගන්ථෙ ච අයමෙව අත්ථො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තන්තෙ අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතං.

47. සුත්තන්තනිද්දෙසෙ **සුඤ්ඤසුඤ්ඤ**න්තිආදීනි පඤ්චවීසති මාතිකාපදානි සුඤ්ඤසම්බන්ධෙන උද්දිසිත්වා තෙසං නිද්දෙසො කතො. තත්ථ මාතිකාය තාව සුඤ්ඤසඞ්ඛාතං සුඤ්ඤං, න අඤ්ඤෙන උපපදෙන විසෙසිතන්ති **සුඤ්ඤසුඤ්ඤං.** අසුකන්ති අනිද්දිට්ඨත්තා චෙත්ථ සුඤ්ඤත්තමෙව වා අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකවචනං කතං. එවං සෙසෙසුපි. සඞ්ඛාරොයෙව සෙසසඞ්ඛාරෙහි සුඤ්ඤොති **සඞ්ඛාරසුඤ්ඤං.** ජරාභඞ්ගවසෙන විරූපො පරිණාමො විපරිණාමො, තෙන විපරිණාමෙන සුඤ්ඤං **විපරිණාමසුඤ්ඤං**. අග්ගඤ්ච තං අත්තත්තනියෙහි, සබ්බසඞ්ඛාරෙහි වා සුඤ්ඤඤ්චාති **අග්ගසුඤ්ඤං**. ලක්ඛණමෙව සෙසලක්ඛණෙහි සුඤ්ඤන්ති **ලක්ඛණසුඤ්ඤං**. නෙක්ඛම්මාදිනා වික්ඛම්භනෙන සුඤ්ඤං. **වික්ඛම්භනසුඤ්ඤං. තදඞ්ගසුඤ්ඤාදීසු**පි චතූසු එසෙව නයො. අජ්ඣත්තඤ්ච තං අත්තත්තනියාදීහි සුඤ්ඤඤ්චාති **අජ්ඣත්තසුඤ්ඤං**. බහිද්ධා ච තං අත්තත්තනියාදීහි සුඤ්ඤඤ්චාති **බහිද්ධාසුඤ්ඤං**. තදුභයං අත්තත්තනියාදීහි සුඤ්ඤන්ති **දුභතොසුඤ්ඤං**. සමානො භාගො එතස්සාති සභාගං, සභාගඤ්ච තං අත්තත්තනියාදීහි සුඤ්ඤඤ්චාති **සභාගසුඤ්ඤං,** සදිසසුඤ්ඤන්ති අත්ථො. විගතං සභාගං විසභාගං, විසභාගඤ්ච තං අත්තත්තනියාදීහි සුඤ්ඤඤ්චාති **විසභාගසුඤ්ඤං,** විසදිසසුඤ්ඤන්ති අත්ථො. කෙසුචි පොත්ථකෙසු සභාගසුඤ්ඤං විසභාගසුඤ්ඤං නිස්සරණසුඤ්ඤානන්තරං ලිඛිතං. නෙක්ඛම්මාදිඑසනා කාමච්ඡන්දාදිනා සුඤ්ඤාති **එසනාසුඤ්ඤං. පරිග්ගහසුඤ්ඤාදීසු** තීසුපි එසෙව නයො. එකාරම්මණෙ පතිට්ඨිතත්තා නානාරම්මණවික්ඛෙපාභාවතො එකත්තඤ්ච තං නානත්තෙන සුඤ්ඤඤ්චාති **එකත්තසුඤ්ඤං**. තබ්බිපරීතෙන නානත්තඤ්ච තං එකත්තෙන සුඤ්ඤඤ්චාති **නානත්තසුඤ්ඤං**. නෙක්ඛම්මාදිඛන්ති කාමච්ඡන්දාදිනා සුඤ්ඤාති **ඛන්තිසුඤ්ඤං. අධිට්ඨානසුඤ්ඤෙ පරියොගාහනසුඤ්ඤෙ** ච එසෙව නයො. පරියොගහනසුඤ්ඤන්තිපි පාඨො. **සම්පජානස්සාති** සම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතස්ස පරිනිබ්බායන්තස්ස අරහතො. **පවත්තපරියාදානන්ති** අනුපාදාපරිනිබ්බානං. **සබ්බසුඤ්ඤතානන්ති** සබ්බසුඤ්ඤානං. **පරමත්ථසුඤ්ඤන්ති** සබ්බසඞ්ඛාරාභාවතො උත්තමත්ථභූතං සුඤ්ඤං.

48. මාතිකානිද්දෙසෙ **නිච්චෙන** **වාති** භඞ්ගං අතික්කමිත්වා පවත්තමානස්ස කස්සචි නිච්චස්ස අභාවතො නිච්චෙන ච සුඤ්ඤං. **ධුවෙන වාති** විජ්ජමානකාලෙපි පච්චයායත්තවුත්තිතාය ථිරස්ස කස්සචි අභාවතො ධුවෙන ච සුඤ්ඤං. **සස්සතෙන වාති** අබ්බොච්ඡින්නස්ස සබ්බකාලෙ විජ්ජමානස්ස කස්සචි අභාවතො සස්සතෙන ච සුඤ්ඤං. **අවිපරිණාමධම්මෙන වාති** ජරාභඞ්ගවසෙන අවිපරිණාමපකතිකස්ස කස්සචි අභාවතො අවිපරිණාමධම්මෙන ච සුඤ්ඤං. සුත්තන්තෙ අත්තසුඤ්ඤතාය එව වුත්තායපි නිච්චසුඤ්ඤතඤ්ච සුඛසුඤ්ඤතඤ්ච දස්සෙතුං ඉධ **නිච්චෙන වාති**ආදීනිපි වුත්තානි. අනිච්චස්සෙව හි පීළායොගෙන දුක්ඛත්තා

නිච්චසුඤ්ඤතාය වුත්තාය සුඛසුඤ්ඤතාපි වුත්තාව හොති. රූපාදයො පනෙත්ථ ඡ විසයා, චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි ඡ විඤ්ඤාණානි, චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො ඡ ඵස්සා, චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනාදයො ඡ වෙදනා ඡ සඞ්ඛිත්තාති වෙදිතබ්බං.

පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරොතිආදීසු පුනාති අත්තනො කාරකං, පූරෙති චස්ස අජ්ඣාසයං, පුජ්ජඤ්ච භවං නිබ්බත්තෙතීති පුඤ්ඤං, අභිසඞ්ඛරොති විපාකං කටත්තාරූපඤ්චාති අභිසඞ්ඛාරො, පුඤ්ඤං අභිසඞ්ඛාරො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො. පුඤ්ඤපටිපක්ඛතො අපුඤ්ඤං අභිසඞ්ඛාරො **අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො**. න ඉඤ්ජං අනෙඤ්ජං, අනෙඤ්ජං භවං අභිසඞ්ඛරොතීති **ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො**. පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො දානසීලභාවනාවසෙන පවත්තා අට්ඨ කාමාවචරකුසලචෙතනා, භාවනාවසෙනෙව පවත්තා පඤ්ච රූපාවචරකුසලචෙතනාති තෙරස චෙතනා හොන්ති, අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො පාණාතිපාතාදිවසෙන පවත්තා ද්වාදස අකුසලචෙතනා, ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො භාවනාවසෙනෙව පවත්තා චතස්සො අරූපාවචරචෙතනාති තයොපි සඞ්ඛාරා එකූනතිංස චෙතනා හොන්ති. **කායසඞ්ඛාරො**තිආදීසු කායතො වා පවත්තො, කායස්ස වා සඞ්ඛාරොති කායසඞ්ඛාරො. **වචීසඞ්ඛාරචිත්තසඞ්ඛාරෙසු**පි එසෙව නයො. අයං තිකො කම්මායූහනක්ඛණෙ පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං ද්වාරතො පවත්තිදස්සනත්ථං වුත්තො. කායවිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා හි කායද්වාරතො පවත්තා අට්ඨ කාමාවචරකුසලචෙතනා, ද්වාදස අකුසලචෙතනා, අභිඤ්ඤාචෙතනා චාති එකවීසති චෙතනා කායසඞ්ඛාරො නාම, තා එව ච වචීවිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා වචීද්වාරතො පවත්තා වචීසඞ්ඛාරො නාම, මනොද්වාරෙ පවත්තා පන සබ්බාපි එකූනතිංස චෙතනා චිත්තසඞ්ඛාරො නාම. **අතීතා සඞ්ඛාරා**තිආදීසු සබ්බෙපි සඞ්ඛතධම්මා සකක්ඛණං පත්වා නිරුද්ධා අතීතා සඞ්ඛාරා, සකක්ඛණං අප්පත්තා **අනාගතා සඞ්ඛාරා,** සකක්ඛණං පත්තා **පච්චුප්පන්නා සඞ්ඛාරා**ති.

විපරිණාමසුඤ්ඤෙ පච්චුප්පන්නං දස්සෙත්වා තස්ස තස්ස විපරිණාමො සුඛෙන වත්තුං සක්කාති පඨමං පච්චුප්පන්නධම්මා දස්සිතා. තත්ථ **ජාතං රූප**න්ති පච්චුප්පන්නං රූපං. **සභාවෙන සුඤ්ඤ**න්ති එත්ථ සයං භාවො සභාවො, සයමෙව උප්පාදොති අත්ථො. සතො වා භාවො සභාවො, අත්තතොයෙව උප්පාදොති අත්ථො. පච්චයායත්තවුත්තිත්තා පච්චයං විනා සයමෙව භාවො, අත්තතො එව වා භාවො එතස්මිං නත්ථීති සභාවෙන සුඤ්ඤං, සයමෙව භාවෙන, අත්තතො එව වා භාවෙන සුඤ්ඤන්ති වුත්තං හොති. අථ වා සකස්ස භාවො සභාවො. පථවීධාතුආදීසු හි අනෙකෙසු රූපාරූපධම්මෙසු එකෙකො ධම්මො පරං උපාදාය සකො නාම. **භාවො**ති ච ධම්මපරියායවචනමෙතං. එකස්ස ච ධම්මස්ස අඤ්ඤො භාවසඞ්ඛාතො ධම්මො නත්ථි, තස්මා සකස්ස අඤ්ඤෙන භාවෙන සුඤ්ඤං, සකො අඤ්ඤෙන භාවෙන සුඤ්ඤොති අත්ථො. තෙන එකස්ස ධම්මස්ස

එකසභාවතා වුත්තා හොති. අථ වා **සභාවෙන සුඤ්ඤන්ති** සුඤ්ඤසභාවෙනෙව සුඤ්ඤං. කිං වුත්තං හොති? සුඤ්ඤසුඤ්ඤතාය එව සුඤ්ඤං, න අඤ්ඤාහි පරියායසුඤ්ඤතාහි සුඤ්ඤන්ති වුත්තං හොති.

සචෙ පන කෙචි වදෙය්‍යුං ''සකො භාවො සභාවො, තෙන සභාවෙන සුඤ්ඤ''න්ති. කිං වුත්තං හොති? භාවොති ධම්මො, සො පරං උපාදාය සපදෙන විසෙසිතො සභාවො නාම හොති. ධම්මස්ස කස්සචි අවිජ්ජමානත්තා ''ජාතං රූපං සභාවෙන සුඤ්ඤ''න්ති රූපස්ස අවිජ්ජමානතා වුත්තා හොතීති. එවං සති ''ජාතං රූප''න්තිවචනෙන විරුජ්ඣති. න හි උප්පාදරහිතං ජාතං නාම හොති. නිබ්බානඤ්හි උප්පාදරහිතං, තං ජාතං නාම න හොති, ජාතිජරාමරණානි ච උප්පාදරහිතානි ජාතානි නාම න හොන්ති. තෙනෙවෙත්ථ ''ජාතා ජාති සභාවෙන සුඤ්ඤා, ජාතං ජරාමරණං සභාවෙන සුඤ්ඤ''න්ති එවං අනුද්ධරිත්වා භවමෙව අවසානං කත්වා නිද්දිට්ඨං. යදි උප්පාදරහිතස්සාපි ''ජාත''න්තිවචනං යුජ්ජෙය්‍ය, ''ජාතා ජාති, ජාතං ජරාමරණ''න්ති වත්තබ්බං භවෙය්‍ය. යස්මා උප්පාදරහිතෙසු ජාතිජරාමරණෙසු ''ජාත''න්තිවචනං න වුත්තං, තස්මා ''සභාවෙන සුඤ්ඤං අවිජ්ජමාන''න්ති වචනං අවිජ්ජමානස්ස උප්පාදරහිතත්තා ''ජාත''න්තිවචනෙන විරුජ්ඣති. අවිජ්ජමානස්ස ච ''සුඤ්ඤ''න්තිවචනං හෙට්ඨා වුත්තෙන ලොකවචනෙන ච භගවතො වචනෙන ච ඤායසද්දගන්ථවචනෙන ච විරුජ්ඣති, අනෙකාහි ච යුත්තීහි විරුජ්ඣති, තස්මා තං වචනං කචවරමිව ඡඩ්ඩිතබ්බං. ''යං, භික්ඛවෙ, අත්ථිසම්මතං ලොකෙ පණ්ඩිතානං, අහම්පි තං අත්ථීති වදාමි. යං, භික්ඛවෙ, නත්ථිසම්මතං ලොකෙ පණ්ඩිතානං, අහම්පි තං නත්ථීති වදාමි. කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, අත්ථිසම්මතං ලොකෙ පණ්ඩිතානං, යමහං අත්ථීති වදාමි? රූපං, භික්ඛවෙ, අනිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං අත්ථිසම්මතං ලොකෙ පණ්ඩිතානං, අහම්පි තං අත්ථීති වදාමී''තිආදීහි (සං. නි. 3.94) අනෙකෙහි බුද්ධවචනප්පමාණෙහි අනෙකාහි ච යුත්තීහි ධම්මා සකක්ඛණෙ විජ්ජමානා එවාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

විගතං රූපන්ති උප්පජ්ජිත්වා භඞ්ගං පත්වා නිරුද්ධං අතීතං රූපං. **විපරිණතඤ්චෙව සුඤ්ඤඤ්චාති** ජරාභඞ්ගවසෙන විරූපං පරිණාමං පත්තඤ්ච වත්තමානස්සෙව විපරිණාමසබ්භාවතො අතීතස්ස විපරිණාමාභාවතො තෙන විපරිණාමෙන සුඤ්ඤඤ්චාති අත්ථො. **ජාතා වෙදනාතිආදීසුපි** එසෙව නයො. ජාතිජරාමරණං පන අනිප්ඵන්නත්තා සකභාවෙන අනුපලබ්භනීයතො ඉධ න යුජ්ජති, තස්මා ''ජාතා ජාති, ජාතං ජරාමරණ''න්තිආදිකෙ ද්වෙ නයෙ පහාය භවාදිකමෙව නයං පරියොසානං කත්වා ඨපිතං.

අග්ගන්ති අග්ගෙ භවං. **සෙට්ඨන්ති** අතිවිය පසංසනීයං. **විසිට්ඨන්ති** අතිසයභූතං. විසෙට්ඨන්තිපි පාඨො. තිධාපි පසත්ථං නිබ්බානං

සම්මාපටිපදාය පටිපජ්ජිතබ්බතො **පදං** නාම. **යදිදන්ති** යං ඉදං. ඉදානි වත්තබ්බං නිබ්බානං නිදස්සෙති. යස්මා නිබ්බානං ආගම්ම සබ්බසඞ්ඛාරානං සමථො හොති, ඛන්ධූපධිකිලෙසූපධිඅභිසඞ්ඛාරූපධිකාමගුණූපධිසඞ්ඛාතානං උපධීනං පටිනිස්සග්ගො හොති, තණ්හානං ඛයො විරාගො නිරොධො ච හොති, තස්මා **සබ්බසඞ්ඛාරසමථො සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධොති** වුච්චති. **නිබ්බානන්ති** සභාවලක්ඛණෙන නිගමිතං.

ලක්ඛණෙසු හි ''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, බාලස්ස බාලලක්ඛණානි බාලනිමිත්තානි බාලාපදානානි. කතමානි තීණි? ඉධ, භික්ඛවෙ, බාලො දුච්චින්තිතචින්තී ච හොති දුබ්භාසිතභාසී ච දුක්කටකම්මකාරී ච. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි බාලස්ස බාලලක්ඛණානි බාලනිමිත්තානි බාලාපදානානී''ති (අ. නි. 3.3; ම. නි. 3.246) වුත්තං. පණ්ඩිතෙහි බාලස්ස බාලොති සල්ලක්ඛණතො තිවිධං **බාලලක්ඛණං**. ''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි පණ්ඩිතනිමිත්තානි පණ්ඩිතාපදානානි. කතමානි තීණි? ඉධ, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො සුචින්තිතචින්තී ච හොති සුභාසිතභාසී ච සුකතකම්මකාරී ච. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි පණ්ඩිතනිමිත්තානි පණ්ඩිතාපදානානී''ති (අ. නි. 3.3; ම. නි. 3.253) වුත්තං. පණ්ඩිතෙහි පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතොති සල්ලක්ඛණතො තිවිධං **පණ්ඩිතලක්ඛණං**.

''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. කතමානි තීණි? උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානී''ති (අ. නි. 3.47-48) වුත්තං. උප්පාදො එව සඞ්ඛතමිති ලක්ඛණන්ති **සඞ්ඛතලක්ඛණං**. එවමිතරද්වයෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා උප්පාදක්ඛණෙ සෙසද්වින්නං, ඨිතික්ඛණෙ සෙසද්වින්නං, භඞ්ගක්ඛණෙ ච සෙසද්වින්නං අභාවො දස්සිතො. යං පනෙත්ථ පෙය්‍යාලමුඛෙන ජාතියා ච ජරාමරණස්ස ච උප්පාදාදිලක්ඛණං වුත්තං, තං විපරිණාමසුඤ්ඤතාය ජාතිජරාමරණානි හිත්වා භවපරියොසානස්සෙව නයස්ස වචනෙන ච උප්පාදාදීනං උප්පාදාදිඅවචනසමයෙන ච විරුජ්ඣති. ලක්ඛණසොතෙ පතිතත්තා පන සොතපතිතං කත්වා ලිඛිතන්ති වෙදිතබ්බං. යථා ච අභිධම්මෙ (ධ. ස. 562-565) අහෙතුකවිපාකමනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං සඞ්ගහවාරෙ ලබ්භමානම්පි ඣානඞ්ගං පඤ්චවිඤ්ඤාණසොතෙ පතිත්වා ගතන්ති න උද්ධටන්ති වුත්තං, එවම්ධාපි සොතපතිතතා වෙදිතබ්බා. අථ වා ජාතිජරාමරණවන්තානං සඞ්ඛාරානං උප්පාදාදයො ''ජාතිජරාමරණං අනිච්චතො''තිආදීසු (පටි. ම. 1.73; 2.4) විය තෙසං විය කත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දො වික්ඛම්භිතො චෙව සුඤ්ඤො චාති කාමච්ඡන්දො නෙක්ඛම්මෙන වික්ඛම්භිතො චෙව නෙක්ඛම්මස්ස තත්ථ අභාවතො තෙනෙව වික්ඛම්භනසඞ්ඛාතෙන නෙක්ඛම්මෙන සුඤ්ඤො ච. එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. තදඞ්ගප්පහානසමුච්ඡෙදප්පහානෙසුපි චෙත්ථ තදඞ්ගවසෙන ච සමුච්ඡෙදවසෙන ච පහීනං දූරීකතමෙව හොතීති ඉමිනා දූරීකරණට්ඨෙන වික්ඛම්භනං වුත්තං.

නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දො තදඞ්ගසුඤ්ඤොති නෙක්ඛම්මෙන පහීනො කාමච්ඡන්දො තෙන නෙක්ඛම්මසඞ්ඛාතෙන අඞ්ගෙන සුඤ්ඤො. අථ වා යො කොචි කාමච්ඡන්දො නෙක්ඛම්මස්ස තත්ථ අභාවතො නෙක්ඛම්මෙන තෙන අඞ්ගෙන සුඤ්ඤො. එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. තස්ස තස්ස අඞ්ගස්ස තත්ථ තත්ථ අභාවමත්තෙනෙව චෙත්ථ උපචාරප්පනාඣානවසෙන ච විපස්සනාවසෙන ච තදඞ්ගසුඤ්ඤතා නිද්දිට්ඨා. පහානදීපකස්ස වචනස්ස අභාවෙන පන විවට්ටනානුපස්සනංයෙව පරියොසානං කත්වා විපස්සනා නිද්දිට්ඨා, චත්තාරො මග්ගා න නිද්දිට්ඨා. **නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දො සමුච්ඡින්නො චෙව සුඤ්ඤො චා**තිආදීසු වික්ඛම්භනෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තදඞ්ගවික්ඛම්භනවසෙන පහීනානිපි චෙත්ථ සමුදාචාරාභාවතො සමුච්ඡින්නානි නාම හොන්තීති ඉමිනා පරියායෙන සමුච්ඡෙදො වුත්තො, තංතංසමුච්ඡෙදකිච්චසාධනවසෙන වා මග්ගසම්පයුත්තනෙක්ඛම්මාදිවසෙන වුත්තන්තිපි වෙදිතබ්බං. පටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණසුඤ්ඤෙසු ච ඉධ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදපහානෙසු පනෙත්ථ පටිප්පස්සද්ධිමත්තත්තං නිස්සටමත්තත්තඤ්ච ගහෙත්වා වුත්තං. පඤ්චසුපි එතෙසු සුඤ්ඤෙසු නෙක්ඛම්මාදීනියෙව වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණනාමෙන වුත්තානි. **අජ්ඣත්තන්ති** අජ්ඣත්තභූතං. **බහිද්ධාති** බහිද්ධාභූතං. **දුභතොසුඤ්ඤන්ති** උභයසුඤ්ඤං. පච්චත්තාදීසුපි හි තො-ඉතිවචනං හොතියෙව.

ඡ අජ්ඣත්තිකායතනාදීනි ඡඅජ්ඣත්තිකායතනාදීනං භාවෙන **සභාගානි.** පරෙහි **විසභාගානි. විඤ්ඤාණකායාති**ආදීසු චෙත්ථ කායවචනෙන විඤ්ඤාණාදීනියෙව වුත්තානි. **නෙක්ඛම්මෙසනාදීසු** නෙක්ඛම්මාදීනියෙව තදත්ථිකෙහි විඤ්ඤූහි එසීයන්තීති එසනා. අථ වා පුබ්බභාගෙ නෙක්ඛම්මාදීනං එසනාපි කාමච්ඡන්දාදීහි සුඤ්ඤා, කිං පන නෙක්ඛම්මාදීනීතිපි වුත්තං හොති? **පරිග්ගහාදීසු** නෙක්ඛම්මාදීනියෙව පුබ්බභාගෙ එසිතානි අපරභාගෙ පරිග්ගය්හන්තීති **පරිග්ගහො**ති, පරිග්ගහිතානි පත්තිවසෙන පටිලබ්භන්තීති **පටිලාභො**ති, පටිලද්ධානි ඤාණවසෙන පටිවිජ්ඣීයන්තීති **පටිවෙධො**ති ච වුත්තානි. එකත්තසුඤ්ඤඤ්ච නානත්තසුඤ්ඤඤ්ච සකිංයෙව පුච්ඡිත්වා එකත්තසුඤ්ඤං විස්සජ්ජෙත්වා නානත්තසුඤ්ඤං අවිස්සජ්ජෙත්වාව සකිං

නිගමනං කතං. කස්මා න විස්සජ්ජිතන්ති චෙ? වුත්තපරියායෙනෙවෙත්ථ යොජනා ඤායතීති න විස්සජ්ජිතන්ති වෙදිතබ්බං. අයං පනෙත්ථ යොජනා – නෙක්ඛම්මං එකත්තං, කාමච්ඡන්දො නානත්තං, කාමච්ඡන්දො නානත්තං, නෙක්ඛම්මෙකත්තෙන සුඤ්ඤන්ති. එවං සෙසෙසුපි යොජනා වෙදිතබ්බා.

ඛන්තිආදීසු නෙක්ඛම්මාදීනියෙව ඛමනතො රුච්චනතො **ඛන්තීති,** රොචිතානියෙව පවිසිත්වා තිට්ඨනතො **අධිට්ඨානන්ති,** පවිසිත්වා ඨිතානං යථාරුචිමෙව සෙවනතො **පරියොගාහනන්ති** ච වුත්තානි. **ඉධ සම්පජානොති**ආදිකො පරමත්ථසුඤ්ඤනිද්දෙසො පරිනිබ්බානඤාණනිද්දෙසෙ වණ්ණිතොයෙව.

ඉමෙසු ච සබ්බෙසු සුඤ්ඤෙසු සඞ්ඛාරසුඤ්ඤං විපරිණාමසුඤ්ඤං ලක්ඛණසුඤ්ඤඤ්ච යථාවුත්තානං ධම්මානං අඤ්ඤමඤ්ඤඅසම්මිස්සතාදස්සනත්ථං. යත්ථ පන අකුසලපක්ඛිකානං කුසලපක්ඛිකෙන සුඤ්ඤතා වුත්තා, තෙන අකුසලෙ ආදීනවදස්සනත්ථං. යත්ථ පන කුසලපක්ඛිකානං අකුසලපක්ඛිකෙන සුඤ්ඤතා වුත්තා, තෙන කුසලෙ ආනිසංසදස්සනත්ථං. යත්ථ අත්තත්තනියාදීහි සුඤ්ඤතා වුත්තා, තං සබ්බසඞ්ඛාරෙසු නිබ්බිදාජනනත්ථං. අග්ගසුඤ්ඤං පරමත්ථසුඤ්ඤඤ්ච නිබ්බානෙ උස්සාහජනනත්ථං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙසු අග්ගසුඤ්ඤඤ්ච පරමත්ථසුඤ්ඤඤ්චාති ද්වෙ සුඤ්ඤානි අත්ථතො එකමෙව නිබ්බානං අග්ගපරමත්ථවසෙන සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසවසෙන ච ද්විධා කත්වා වුත්තං. තානි ද්වෙ අත්තත්තනියසුඤ්ඤතො සඞ්ඛාරසුඤ්ඤතො ච සභාගානි. ‘‘සුඤ්ඤසුඤ්ඤං අජ්ඣත්තසුඤ්ඤං බහිද්ධාසුඤ්ඤං දුභතොසුඤ්ඤං සභාගසුඤ්ඤං විසභාගසුඤ්ඤ’’න්ති ඉමානි ඡ සුඤ්ඤානි සුඤ්ඤසුඤ්ඤමෙව හොති. අජ්ඣත්තාදිභෙදතො පන ඡධා වුත්තානි. තානි ඡ ච අත්තත්තනියාදිසුඤ්ඤතො සභාගානි. සඞ්ඛාරවිපරිණාමලක්ඛණසුඤ්ඤානි, වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණසුඤ්ඤානි, එසනාපරිග්ගහපටිලාභපටිවෙධසුඤ්ඤානි, එකත්තනානත්තසුඤ්ඤානි, ඛන්තිඅධිට්ඨානපරියොගාහනසුඤ්ඤානි චාති සත්තරස සුඤ්ඤානි අත්තනි අවිජ්ජමානෙහි තෙහි තෙහි ධම්මෙහි සුඤ්ඤත්තා අවිජ්ජමානානං වසෙන විසුං විසුං වුත්තානි. සඞ්ඛාරවිපරිණාමලක්ඛණසුඤ්ඤානි පන ඉතරෙන ඉතරෙන අසම්මිස්සවසෙන සභාගානි, වික්ඛම්භනාදීනි පඤ්ච කුසලපක්ඛෙන සුඤ්ඤත්තා සභාගානි, එසනාදීනි චත්තාරි, ඛන්තිආදීනි ච තීණි අකුසලපක්ඛෙන සුඤ්ඤත්තා සභාගානි, එකත්තනානත්තසුඤ්ඤානි අඤ්ඤමඤ්ඤපටිපක්ඛවසෙන සභාගානි.

සබ්බෙ ධම්මා සමාසෙන, තිධා ද්වෙධා තථෙකධා;
සුඤ්ඤාති සුඤ්ඤත්ථවිදූ, වණ්ණයන්තීධ සාසනෙ.

කථං? සබ්බෙ තාව ලොකියා ධම්මා ධුවසුභසුඛඅත්තවිරහිතත්තා ධුවසුභසුඛඅත්තසුඤ්ඤා. මග්ගඵලධම්මා ධුවසුඛත්තවිරහිතත්තා ධුවසුඛත්තසුඤ්ඤා. අනිච්චත්තායෙව සුභෙන සුඤ්ඤා. අනාසවත්තා න සුභෙන සුඤ්ඤා. නිබ්බානධම්මො අත්තස්සෙව අභාවතො අත්තසුඤ්ඤො. ලොකියලොකුත්තරා පන සබ්බෙපි සඞ්ඛතා ධම්මා සත්තස්ස කස්සචි අභාවතො සත්තසුඤ්ඤා. අසඞ්ඛතො නිබ්බානධම්මො තෙසං සඞ්ඛාරානම්පි අභාවතො සඞ්ඛාරසුඤ්ඤො. සඞ්ඛතාසඞ්ඛතා පන සබ්බෙපි ධම්මා අත්තසඞ්ඛාතස්ස පුග්ගලස්ස අභාවතො අත්තසුඤ්ඤාති.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ගඅට්ඨකථාය

සුඤ්ඤකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යුගනද්ධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච මජ්ඣිමවග්ගස්ස අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා.

(3) පඤ්ඤාවග්ගො

1. මහාපඤ්ඤාකථා

මහාපඤ්ඤාකථාවණ්ණනා

1. ඉදානි විසෙසතො පඤ්ඤාපදට්ඨානභූතාය සුඤ්ඤකථාය අනන්තරං කථිතාය පඤ්ඤාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ ආදිතො තාව සත්තසු අනුපස්සනාසු එකෙකමූලකා සත්ත පඤ්ඤා පුච්ඡාපුබ්බඞ්ගමං කත්වා නිද්දිට්ඨා, පුන සත්තානුපස්සනාමූලකා එකෙකුත්තරමූලකා ච තිස්සො පඤ්ඤා පුච්ඡං අකත්වාව නිද්දිට්ඨා, එවමාදිතො දසපඤ්ඤාපාරිපූරී නිද්දිට්ඨා. තත්ථ **අනිච්චානුපස්සනා** තාව යස්මා අනිච්චතො දිට්ඨෙසු සඞ්ඛාරෙසු ''යදනිච්චං, තං දුක්ඛ''න්ති දුක්ඛතො ච ''යං දුක්ඛං, තදනත්තා''ති අනත්තතො ච ජවති, තස්මා සා **භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති.** සා හි සකවිසයෙසු ජවතීති ජවනා, ජවනා ච සා පඤ්ඤා චාති **ජවනපඤ්ඤා. දුක්ඛානුපස්සනා** සමාධින්ද්‍රියනිස්සිතත්තා බලවතී හුත්වා පණිධිං නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙති, තස්මා **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤං පරිපූරෙති.** සා හි නිබ්බිජ්ඣතීති නිබ්බෙධිකා, නිබ්බෙධිකා ච සා පඤ්ඤා චාති **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා. අනත්තානුපස්සනා** සුඤ්ඤතාදස්සනෙන වුද්ධිප්පත්තියා මහත්තප්පත්තත්තා **මහාපඤ්ඤං පරිපූරෙති.** සා හි වුද්ධිප්පත්තත්තා මහතී ච සා පඤ්ඤා චාති **මහාපඤ්ඤා. නිබ්බිදානුපස්සනා** යස්මා තිස්සන්නංයෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාය බලප්පත්තාවත්ථත්තා සබ්බසඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දනසමත්ථා හුත්වා තික්ඛා හොති, තස්මා **තික්ඛපඤ්ඤං පරිපූරෙති. විරාගානුපස්සනාපි** යස්මා තිස්සන්නංයෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාබලප්පත්තානං වුද්ධතරාවත්ථත්තා සබ්බසඞ්ඛාරෙහි විරජ්ජනසමත්ථා හුත්වා විපුලා හොති, තස්මා **විපුලපඤ්ඤං පරිපූරෙති.**

නිරොධානුපස්සනාපි යස්මා තිස්සන්නංයෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාබලප්පත්තානං වුද්ධතරාවත්ථත්තා වයලක්ඛණවසෙන සබ්බසඞ්ඛාරානං නිරොධදස්සනසමත්ථා හුත්වා ගම්භීරා හොති, තස්මා **ගම්භීරපඤ්ඤං පරිපූරෙති.** නිරොධො හි උත්තානපඤ්ඤෙහි අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨත්තා ගම්භීරො, තස්මිං ගම්භීරෙ ගාධප්පත්තා පඤ්ඤාපි ගම්භීරා. **පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාපි** යස්මා තිස්සන්නංයෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාබලප්පත්තානං වුද්ධතරාවත්ථත්තා වයලක්ඛණවසෙන සබ්බසඞ්ඛාරපටිනිස්සජ්ජනසමත්ථා හුත්වා අසාමන්තා හොති, වුද්ධිපරියන්තප්පත්තත්තා ඡහි පඤ්ඤාහි දූරෙ හොතීති අත්ථො. තස්මා සයං අසාමන්තත්තා **අසාමන්තපඤ්ඤං පරිපූරෙති.** සා හි හෙට්ඨිමපඤ්ඤාහි දූරත්තා අසාමන්තා, අසමීපා වා පඤ්ඤාති අසාමන්තපඤ්ඤා. **පණ්ඩිච්චං පරිපූරෙන්තීති** පණ්ඩිතභාවං පරිපූරෙන්ති. යස්මා යථාවුත්තා සත්ත පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා භාවෙත්වා පණ්ඩිතලක්ඛණප්පත්තො සිඛප්පත්තවුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාසඞ්ඛාතෙහි

සඞ්ඛාරුපෙක්ඛානුලොමගොත්‍රභුඤාණෙහි පණ්ඩිතො හුත්වා පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො හොති, තස්මා ‘‘පණ්ඩිච්චං පරිපූරෙන්තී’’ති වුත්තං.

අට්ඨ පඤ්ඤාති පණ්ඩිච්චසඞ්ඛාතාය පඤ්ඤාය සහ සබ්බා අට්ඨ පඤ්ඤා. **පුථුපඤ්ඤං පරිපූරෙන්තී**ති යස්මා තෙන පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො හුත්වා සො පණ්ඩිතො ගොත්‍රභුඤාණානන්තරං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා ලොකුත්තරභාවප්පත්තියා ලොකියතො පුථුභූතත්තා විසුංභූතත්තා පුථුපඤ්ඤාතිසඞ්ඛාතං මග්ගඵලපඤ්ඤං පාපුණාති, තස්මා ‘‘අට්ඨ පඤ්ඤා පුථුපඤ්ඤං පරිපූරෙන්තී’’ති වුත්තං.

ඉමා නව පඤ්ඤාතිආදීසු තස්සෙව කමෙන අධිගතමග්ගඵලස්ස අරියපුග්ගලස්ස පණීතලොකුත්තරධම්මොපයොගෙන පණීතචිත්තසන්තානත්තා පහට්ඨාකාරෙනෙව ච පවත්තමානචිත්තසන්තානස්ස ඵලානන්තරං ඔතිණ්ණභවඞ්ගතො වුට්ඨිතස්ස මග්ගපච්චවෙක්ඛණා, තතො ච භවඞ්ගං ඔතරිත්වා වුට්ඨිතස්ස ඵලපච්චවෙක්ඛණා, ඉමිනාව නයෙන පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණා, අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණා, නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණාති පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණා පවත්තන්ති. තාසු පච්චවෙක්ඛණාසු මග්ගපච්චවෙක්ඛණා ඵලපච්චවෙක්ඛණා ච පටිභානපටිසම්භිදා හොති. කථං? ‘‘යංකිඤ්චි පච්චයසම්භූතං නිබ්බානං භාසිතත්ථො විපාකො කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අත්ථො’’ති අභිධම්මෙ පාළිං අනුගන්ත්වා තදට්ඨකථායං වුත්තං. නිබ්බානස්ස ච අත්ථත්තා තදාරම්මණං මග්ගඵලඤාණං ‘‘අත්ථෙසු ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා’’ති (විභ. 718; පටි. ම. 1.110) වචනතො අත්ථපටිසම්භිදා හොති. තස්ස අත්ථපටිසම්භිදාභූතස්ස මග්ගඵලඤාණස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණං ‘‘ඤාණෙසු ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා’’ති වචනතො පටිභානපටිසම්භිදා හොති. සා ච පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා භාසාකාරෙන පවත්තමානචිත්තසන්තානස්ස **භාසපඤ්ඤා** නාම හොති. තස්මා **නව පඤ්ඤා භාසපඤ්ඤං පරිපූරෙන්තී**ති ච **භාසපඤ්ඤා පටිභානපටිසම්භිදා**ති ච වුත්තං. සබ්බප්පකාරාපි පඤ්ඤා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පාකටකරණසඞ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපනට්ඨෙන පඤ්ඤා, තෙන තෙන වා පකාරෙන ධම්මෙ ජානාතීති පඤ්ඤා.

තස්සාති තස්ස වුත්තප්පකාරස්ස අරියපුග්ගලස්ස. කරණත්ථෙ සාමිවචනං. **අත්ථවවත්ථානතො**ති යථාවුත්තස්ස පඤ්චවිධස්ස අත්ථස්ස වවත්ථාපනවසෙන. වුත්තම්පි චෙතං සමණකරණීයකථායං ‘‘හෙතුඵලං නිබ්බානං වචනත්ථො අථ විපාකං කිරියාති අත්ථෙ පඤ්ච පභෙදෙ පඨමන්තපභෙදගතං ඤාණ’’න්ති. **අධිගතා හොතී**ති පටිලද්ධා හොති. සායෙව පටිලාභසච්ඡිකිරියාය **සච්ඡිකතා.** පටිලාභඵස්සෙනෙව **ඵස්සිතා පඤ්ඤාය. ධම්මවවත්ථානතො**ති ‘‘යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මො’’ති

අභිධම්මෙ පාළියානුසාරෙන වුත්තානං පඤ්චන්නං ධම්මානං වවත්ථාපනවසෙන. වුත්තම්පි චෙතං සමණකරණීයකථායං ‘‘හෙතු අරියමග්ගො වචනං කුසලඤ්ච අකුසලඤ්චාති ධම්මෙ පඤ්ච පභෙදෙ දුතියන්තපභෙදගතං ඤාණ’’න්ති. **නිරුත්තිවවත්ථානතොති** තෙසං තෙසං අත්ථධම්මානං අනුරූපනිරුත්තීනං වවත්ථාපනවසෙන. **පටිභානවවත්ථානතොති** පටිභානසඞ්ඛාතානං තිණ්ණං පටිසම්භිදාඤාණානං වවත්ථාපනවසෙන. **තස්සිමාති** නිගමනවචනමෙතං.

2. එවං සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන අනුපස්සනානං විසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි වත්ථුභෙදවසෙන දස්සෙන්තො **රූපෙ අනිච්චානුපස්සනාති**ආදිමාහ. තං හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙව. පුන රූපාදීසුයෙව අතීතානාගතපච්චුප්පන්නවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙතුකාමො කෙවලං රූපාදිවසෙන ච අතීතානාගතපච්චුප්පන්නරූපාදිවසෙන ච පුච්ඡං කත්වා පුච්ඡාකමෙනෙව විස්සජ්ජනං අකාසි. තත්ථ සුද්ධරූපාදිවිස්සජ්ජනෙසු පඨමං නිද්දිට්ඨා එව පඤ්ඤා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නමූලකෙසු සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු තෙසු අතීතාදීසු ජවනවසෙන ජවනපඤ්ඤාති නිද්දිට්ඨා.

3. පුන අනෙකසුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමං පඤ්ඤාපභෙදං දස්සෙතුකාමො පඨමං තාව සුත්තන්තෙ උද්දිසි. තත්ථ **සප්පුරිසසංසෙවොති** හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරානං සප්පුරිසානං භජනං. **සද්ධම්මස්සවනන්ති** තෙසං සප්පුරිසානං සන්තිකෙ සීලාදිපටිපත්තිදීපකස්ස සද්ධම්මවචනස්ස සවනං. **යොනිසොමනසිකාරොති** සුතානං ධම්මානං අත්ථූපපරික්ඛණවසෙන උපායෙන මනසිකාරො. **ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති** ලොකුත්තරධම්මෙ අනුගතස්ස සීලාදිපටිපදාධම්මස්ස පටිපජ්ජනං. **පඤ්ඤාපටිලාභාය පඤ්ඤාවුද්ධියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලාය පඤ්ඤාබාහුල්ලායාති** ඉමානි චත්තාරි පඤ්ඤාවසෙන භාවවචනානි. සෙසානි ද්වාදස පුග්ගලවසෙන භාවවචනානි.

1. සොළසපඤ්ඤානිද්දෙසවණ්ණනා

4. සුත්තන්තනිද්දෙසෙ **ඡන්නං අභිඤ්ඤාඤාණානන්ති** ඉද්ධිවිධදිබ්බසොතචෙතොපරියපුබ්බෙනිවාසදිබ්බචක්ඛුආසවානං ඛයඤාණානං. **තෙසත්තතීනං ඤාණානන්ති** ඤාණකථාය නිද්දිට්ඨානං සාවකසාධාරණානං ඤාණානං. **සත්තසත්තතීනං ඤාණානන්ති** එත්ථ –

> ‘‘සත්තසත්තරි වො, භික්ඛවෙ, ඤාණවත්ථූනි දෙසෙස්සාමි, තං සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථ, භාසිස්සාමීති. කතමානි, භික්ඛවෙ, සත්තසත්තරි ඤාණවත්ථූනි? ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. අතීතම්පි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං, අනාගතම්පි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. යම්පිස්ස තං

ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තම්පි ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති ඤාණං. භවපච්චයා ජාතීති ඤාණං…පෙ…. උපාදානපච්චයා භවොති ඤාණං… තණ්හාපච්චයා උපාදානන්ති ඤාණං… වෙදනාපච්චයා තණ්හාති ඤාණං… ඵස්සපච්චයා වෙදනාති ඤාණං… සළායතනපච්චයා ඵස්සොති ඤාණං… නාමරූපපච්චයා සළායතනන්ති ඤාණං… විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති ඤාණං… සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණන්ති ඤාණං… අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නත්ථි සඞ්ඛාරාති ඤාණං. අතීතම්පි අද්ධානං අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නත්ථි සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අනාගතම්පි අද්ධානං අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නත්ථි සඞ්ඛාරාති ඤාණං. යම්පිස්ස තං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තම්පි ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති ඤාණං. ඉමානි වුච්චන්ති, භික්ඛවෙ, සත්තසත්තරි ඤාණවත්ථූනී''ති (සං. නි. 2.34) –

එවං භගවතා නිදානවග්ගෙ වුත්තානි සත්තසත්තති ඤාණානි. ''ජරාමරණෙ ඤාණං, ජරාමරණසමුදයෙ ඤාණං, ජරාමරණනිරොධෙ ඤාණං, ජරාමරණනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණ''න්ති (සං. නි. 2.33) ඉමිනා නයෙන එකාදසසු අඞ්ගෙසු චත්තාරි චත්තාරි කත්වා වුත්තානි චතුචත්තාරීස ඤාණවත්ථූනි පන ඉධ න ගහිතානි. උභයත්ථ ච ඤාණානියෙව හිතසුඛස්ස වත්ථූනීති **ඤාණවත්ථූනි. ලාභොති**ආදීසු ලාභොයෙව උපසග්ගෙන විසෙසෙත්වා **පටිලාභොති** වුත්තො. පුන තස්සෙව අත්ථවිවරණවසෙන **පත්ති සම්පත්තීති** වුත්තං. **ඵස්සනාති** අධිගමවසෙන ඵුසනා. **සච්ඡිකිරියාති** පටිලාභසච්ඡිකිරියා. **උපසම්පදාති** නිප්ඵාදනා.

සත්තන්නඤ්ච සෙක්ඛානන්ති තිස්සො සික්ඛා සික්ඛන්තීති සෙක්ඛසඤ්ඤිතානං සොතාපත්තිමග්ගට්ඨාදීනං සත්තන්නං. **පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස චාති** නිබ්බානගාමිනියා පටිපදාය යුත්තත්තා සුන්දරට්ඨෙන කල්‍යාණසඤ්ඤිතස්ස පුථුජ්ජනස්ස. වඩ්ඪිතං වඩ්ඪනං එතායාති **වඩ්ඪිතවඩ්ඪනා.** යථාවුත්තානං අට්ඨන්නම්පි පඤ්ඤානං වසෙන විසෙසතො ච අරහතො පඤ්ඤාවසෙන **පඤ්ඤාවුද්ධියා.** තථා **පඤ්ඤාවෙපුල්ලාය. මහන්තෙ අත්ථෙ පරිග්ගණ්හාතීති**ආදීසු පටිසම්භිදප්පත්තො අරියසාවකො අත්ථාදයො ආරම්මණකරණෙන පරිග්ගණ්හාති. සබ්බාපි මහාපඤ්ඤා අරියසාවකානංයෙව. තස්සා ච පඤ්ඤාය විසයා හෙට්ඨා වුත්තත්ථා එව.

පුථුනානාඛන්ධෙසූතිආදීසු **නානාසද්දො** පුථුසද්දස්ස අත්ථවචනං. **ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤාති** තෙසු තථාවුත්තෙසු ඛන්ධාදීසු ඤාණං පවත්තතීති කත්වා තං ඤාණං පුථුපඤ්ඤා නාමාති අත්ථො. **නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසූති** පටිච්චසමුප්පන්නානං ධම්මානං වසෙන

පච්චයබහුත්තා වුත්තං. **නානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසූති** උපලබ්භනං උපලබ්භො, ගහණන්ති අත්ථො. න උපලබ්භො අනුපලබ්භො, අනුපලබ්භානං බහුත්තා බහුවචනෙන අනුපලබ්භා, පඤ්චවීසතිසුඤ්ඤතාවසෙන වා නානාසුඤ්ඤතාසු අත්තත්තනියාදීනං අනුපලබ්භා නානාසුඤ්ඤතානුපලබ්භා, තෙසු. ‘‘නානාසුඤ්ඤතානුපලබ්භෙසූ’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘අදුක්ඛමසුඛා’’තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 2) විය ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. ඉමා පඤ්ච පඤ්ඤා කල්‍යාණපුථුජ්ජනෙහි සාධාරණා, **නානාඅත්ථාදීසු** පඤ්ඤා අරියානංයෙව. **පුථුජ්ජනසාධාරණෙ ධම්මෙති** ලොකියධම්මෙ. ඉමිනා අවසානපරියායෙන ලොකියතො පුථුභූතනිබ්බානාරම්මණත්තා පුථුභූතා විසුංභූතා පඤ්ඤාති පුථුපඤ්ඤා නාමාති වුත්තං හොති.

විපුලපඤ්ඤා මහාපඤ්ඤානයෙන වෙදිතබ්බා. යථාවුත්තෙ ධම්මෙ පරිග්ගණ්හන්තස්ස ගුණමහන්තතාය තෙසං ධම්මානං පරිග්ගාහිකාය ච පඤ්ඤාය මහන්තතා, තෙසං ධම්මානං සයමෙව මහන්තත්තා උළාරත්තා ධම්මානඤ්ච පඤ්ඤාය ච විපුලතා වෙදිතබ්බා. **ගම්භීරපඤ්ඤා** පුථුපඤ්ඤානයෙන වෙදිතබ්බා. තෙ ච ධම්මා තෙ ච අනුපලබ්භා සා ච පඤ්ඤා පකතිජනෙන අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨත්තා ගම්භීරා.

යස්ස පුග්ගලස්සාති අරියපුග්ගලස්සෙව. **අඤ්ඤෙො කොචීති** පුථුජ්ජනො. **අභිසම්භවිතුන්ති** සම්පාපුණිතුං. **අනභිසම්භවනීයොති** සම්පාපුණිතුං අසක්කුණෙය්‍යො. **අඤ්ඤෙහීති** පුථුජ්ජනෙහෙව. **අට්ඨමකස්සාති** අරහත්තඵලට්ඨතො පට්ඨාය ගණියමානෙ අට්ඨමභූතස්ස සොතාපත්තිමග්ගට්ඨස්ස. **දූරෙති** විප්පකට්ඨෙ. **විදූරෙති** විසෙසෙන විප්පකට්ඨෙ. **සුවිදූරෙති** සුට්ඨු විසෙසෙන විප්පකට්ඨෙ. **න සන්තිකෙති** න සමීපෙ. **න සාමන්තාති** න සමීපභාගෙ. ඉමානි ද්වෙ පටිසෙධසහිතානි වචනානි දූරභාවස්සෙව නියමනානි. **උපාදායාති** පටිච්ච. **සොතාපන්නස්සාති** සොතාපත්තිඵලට්ඨස්ස. එතෙනෙව තංතංමග්ගපඤ්ඤා තංතංඵලපඤ්ඤාය දූරෙති වුත්තං හොති. **පච්චෙකසම්බුද්ධොති** උපසග්ගෙන විසෙසිතං. ඉතරද්වයං පන සුද්ධමෙව ආගතං.

5. ‘‘පච්චෙකබුද්ධස්ස සදෙවකස්ස ච ලොකස්ස පඤ්ඤා තථාගතස්ස පඤ්ඤාය දූරෙ’’තිආදීනි වත්වා තමෙව දූරට්ඨං අනෙකප්පකාරතො දස්සෙතුකාමො **පඤ්ඤාපභෙදකුසලොති**ආදිමාහ. තත්ථ **පඤ්ඤාපභෙදකුසලොති** අත්තනො අනන්තවිකප්පෙ පඤ්ඤාපභෙදෙ ඡෙකො. **පභින්නඤාණොති** අනන්තප්පභෙදපත්තඤාණො. එතෙන පඤ්ඤාපභෙදකුසලත්තෙපි සති තාසං පඤ්ඤානං අනන්තභෙදත්තං දස්සෙති. **අධිගතපටිසම්භිදොති** පටිලද්ධඅග්ගචතුපටිසම්භිදාඤාණො. **චතුවෙසාරජ්ජප්පත්තොති** චත්තාරි විසාරදභාවසඞ්ඛාතානි ඤාණානි පත්තො. යථාහ –

> ‘‘සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ‘ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා’ති, තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහ ධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං, භික්ඛවෙ, න සමනුපස්සාමි, එතමහං, භික්ඛවෙ, නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො ඛෙමප්පත්තො අභයප්පත්තො වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමි. ඛීණාසවස්ස තෙ පටිජානතො ‘ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛීණා’ති, ‘යෙ ඛො පන තෙ අන්තරායිකා ධම්මා වුත්තා, තෙ පටිසෙවතො නාලං අන්තරායායා’ති, ‘යස්ස ඛො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො, සො න නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායා’ති, තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහ ධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං, භික්ඛවෙ, න සමනුපස්සාමි, එතමහං, භික්ඛවෙ, නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො ඛෙමප්පත්තො අභයප්පත්තො වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමී’’ති (අ. නි. 4.8; ම. නි. 1.150).

දසබලබලධාරීති දස බලානි එතෙසන්ති දසබලා, දසබලානං බලානි දසබලබලානි, තානි දසබලබලානි ධාරයතීති දසබලබලධාරී, දසබලඤාණබලධාරීති අත්ථො. එතෙහි තීහි වචනෙහි අනන්තප්පභෙදානං නෙය්‍යානං පභෙදමුඛමත්තං දස්සිතං. සොයෙව පඤ්ඤාපයොගවසෙන අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙන **පුරිසාසභො.** අසන්තාසට්ඨෙන **පුරිසසීහො.** මහන්තට්ඨෙන **පුරිසනාගො.** පජානනට්ඨෙන **පුරිසාජඤ්ඤො.** ලොකකිච්චධුරවහනට්ඨෙන **පුරිසධොරය්හො.**

අථ තෙජාදිකං අනන්තඤාණතො ලද්ධං ගුණවිසෙසං දස්සෙතුකාමො තෙසං තෙජාදීනං අනන්තඤාණමූලකභාවං දස්සෙන්තො **අනන්තඤාණොති** වත්වා **අනන්තතෙජොතිආදිමාහ.** තත්ථ **අනන්තඤාණොති** ගණනවසෙන ච පභාවවසෙන ච අන්තවිරහිතඤාණො. **අනන්තතෙජොති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ මොහතමවිධමනෙන අනන්තඤාණතෙජො. **අනන්තයසොති** පඤ්ඤාගුණෙහෙව ලොකත්තයවිත්ථතානන්තකිත්තිඝොසො. **අඩ්ඪොති** පඤ්ඤාධනසමිද්ධියා සමිද්ධො. **මහද්ධනොති** පඤ්ඤාධනවඩ්ඪත්තෙපි පභාවමහත්තෙන මහන්තං පඤ්ඤාධනමස්සාති මහද්ධනො. මහාධනොතිපි පාඨො. **ධනවාති** පසංසිතබ්බපඤ්ඤාධනවත්තා නිච්චයුත්තපඤ්ඤාධනවත්තා අතිසයභූතපඤ්ඤාධනවත්තා ධනවා. එතෙසුපි හි තීසු අත්ථෙසු ඉදං වචනං සද්දවිදූ ඉච්ඡන්ති.

එවං පඤ්ඤාගුණෙන භගවතො අත්තසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙත්වා පුන පඤ්ඤාගුණෙනෙව ලොකහිතසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙන්තො **නෙතාතිආදිමාහ.** තත්ථ වෙනෙය්‍යෙ සංසාරසඞ්ඛාතභයට්ඨානතො

නිබ්බානසඞ්ඛාතමෙමට්ඨානං **නෙතා.** තත්ථ නයනකාලෙ එව සංවරවිනයපහානවිනයවසෙන වෙනෙය්‍යො **විනෙතා.** ධම්මදෙසනාකාලෙ එව සංසයච්ඡෙදනෙන **අනුනෙතා.** සංසයං ඡින්දිත්වා පඤ්ඤාපෙතබ්බං අත්ථං **පඤ්ඤාපෙතා.** තථා පඤ්ඤාපිතානං නිච්ඡයකරණෙන **නිජ්ඣාපෙතා.** තථා නිජ්ඣායිතස්ස අත්ථස්ස පටිපත්තිපයොජනවසෙන **පෙක්ඛෙතා.** තථාපටිපන්නෙ පටිපත්තිඵලෙන **පසාදෙතා. සො හි භගවාති** එත්ථ හි-කාරො අනන්තරං වුත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණොපදෙසෙ නිපාතො. **අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතාති** සකසන්තානෙ න උප්පන්නපුබ්බස්ස ඡඅසාධාරණඤාණහෙතුභූතස්ස අරියමග්ගස්ස බොධිමූලෙ ලොකහිතත්ථං සකසන්තානෙ උප්පාදෙතා. **අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතාති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ අසඤ්ජාතපුබ්බස්ස සාවකපාරමිඤාණහෙතුභූතස්ස අරියමග්ගස්ස ධම්මචක්කප්පවත්තනතො පභුති යාවජ්ජකාලා වෙනෙය්‍යසන්තානෙ සඤ්ජනෙතා. සාවකවෙනෙය්‍යානම්පි හි සන්තානෙ භගවතො වුත්තවචනෙනෙව අරියමග්ගස්ස සඤ්ජනනතො භගවා සඤ්ජනෙතා නාම හොති. **අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතාති** අට්ඨධම්මසමන්නාගතානං බුද්ධභාවාය කතාභිනීහාරානං බොධිසත්තානං බුද්ධභාවාය බ්‍යාකරණං දත්වා අනක්ඛාතපුබ්බස්ස පාරමිතාමග්ගස්ස, ‘‘බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරණමත්තෙනෙව වා බොධිමූලෙ උප්පජ්ජිතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස අක්ඛාතා. අයං නයො පච්චෙකබොධිසත්තබ්‍යාකරණෙපි ලබ්භතියෙව.

මග්ගඤ්ඤූති පච්චවෙක්ඛණාවසෙන අත්තනා උප්පාදිතඅරියමග්ගස්ස ඤාතා. **මග්ගවිදූති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ ජනෙතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස කුසලො. **මග්ගකොවිදොති** බොධිසත්තානං අක්ඛාතබ්බමග්ගෙ විචක්ඛණො. අථ වා අභිසම්බොධිපටිපත්තිමග්ගඤ්ඤූ, පච්චෙකබොධිපටිපත්තිමග්ගවිදූ, සාවකබොධිපටිපත්තිමග්ගකොවිදො. අථ වා ‘‘එතෙන මග්ගෙන අතංසු පුබ්බෙ, තරිස්සන්තියෙව තරන්ති ඔඝ’’න්ති (සං. නි. 5.409) වචනතො යථායොගං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං මග්ගවසෙන ච සුඤ්ඤතානිමිත්තඅප්පණිහිතමග්ගවසෙන ච උග්ඝටිතඤ්ඤූවිපඤ්චිතඤ්ඤූනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගවසෙන ච යථාක්කමෙනත්ථයොජනං කරොන්ති. **මග්ගානුගාමී ච පනාති** භගවතා ගතමග්ගානුගාමිනො හුත්වා. එත්ථ ච-සද්දො හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. එතෙන ච භගවතො මග්ගුප්පාදනාදිගුණාධිගමාය හෙතු වුත්තො හොති. පන-සද්දො කතත්ථෙ නිපාතො. තෙන භගවතා කතමග්ගකරණං වුත්තං හොති. **පච්ඡා සමන්නාගතාති** පඨමං ගතස්ස භගවතො පච්ඡාගතසීලාදිගුණෙන සමන්නාගතා. ඉති ථෙරො ‘‘අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා’’තිආදීහි යස්මා සබ්බෙපි භගවතො සීලාදයො ගුණා

අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා, තස්මා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ගුණං කථෙසි.

ජානං ජානාතීති ජානිතබ්බං ජානාති, සබ්බඤ්ඤුතාය යංකිඤ්චි පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පඤ්චනෙය්‍යපථභූතං පඤ්ඤාය ජානාතීති අත්ථො. **පස්සං පස්සතීති** පස්සිතබ්බං පස්සති, සබ්බදස්සාවිතාය තංයෙව නෙය්‍යපථං චක්ඛුනා දිට්ඨං විය කරොන්තො පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සතීති අත්ථො. යථා වා එකච්චො විපරීතං ගණ්හන්තො ජානන්තොපි න ජානාති, පස්සන්තොපි න පස්සති, න එවං භගවා. භගවා පන යථාසභාවං ගණ්හන්තො ජානන්තො ජානාතියෙව, පස්සන්තො පස්සතියෙව. ස්වායං දස්සනපරිණායකට්ඨෙන **චක්ඛුභූතො**. විදිතතාදිඅත්ථෙන **ඤාණභූතො**. අවිපරීතසභාවට්ඨෙන වා පරියත්තිධම්මපවත්තනතො හදයෙන චින්තෙත්වා වාචාය නිච්ඡාරිතධම්මමයොති වා **ධම්මභූතො**. සෙට්ඨට්ඨෙන **බ්‍රහ්මභූතො**. අථ වා චක්ඛු විය භූතොති **චක්ඛුභූතො**. ඤාණං විය භූතොති **ඤාණභූතො**. ධම්මො විය භූතොති **ධම්මභූතො**. බ්‍රහ්මා විය භූතොති **බ්‍රහ්මභූතො**. ස්වායං ධම්මස්ස වචනතො, වත්තනතො වා **වත්තා**. නානප්පකාරෙහි වචනතො, වත්තනතො වා **පවත්තා**. අත්ථං නීහරිත්වා නීහරිත්වා නයනතො **අත්ථස්ස නින්නෙතා**. අමතාධිගමාය පටිපත්තිදෙසනතො, අමතප්පකාසනාය වා ධම්මදෙසනාය අමතස්ස අධිගමාපනතො **අමතස්ස දාතා**. ලොකුත්තරධම්මස්ස උප්පාදිතත්තා වෙනෙය්‍යානුරූපෙන යථාසුඛං ලොකුත්තරධම්මස්ස දානෙන ච, ධම්මෙසු ච ඉස්සරොති **ධම්මස්සාමී. තථාගතපදං** හෙට්ඨා වුත්තත්ථං.

ඉදානි ''ජානං ජානාතී''තිආදීහි වුත්තං ගුණං සබ්බඤ්ඤුතාය විසෙසෙත්වා දස්සෙතුකාමො සබ්බඤ්ඤුතං සාධෙන්තො **නත්ථීති**ආදිමාහ. එවංභූතස්ස හි තස්ස භගවතො පාරමිතාපුඤ්ඤබලප්පභාවනිප්ඵන්නෙන අරහත්තමග්ගඤාණෙන සබ්බධම්මෙසු සවාසනස්ස සම්මොහස්ස විහතත්තා **අසච්ඡිකතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහතො සබ්බධම්මානං ඤාතත්තා **අඤ්ඤාතං** නාම නත්ථි. තථෙව ච සබ්බධම්මානං චක්ඛුනා විය ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා **අදිට්ඨං** නාම නත්ථි. ඤාණෙන පන පත්තත්තා **අවිදිතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහසච්ඡිකිරියාය සච්ඡිකතත්තා **අසච්ඡිකතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහපඤ්ඤාය ඵුට්ඨත්තා පඤ්ඤාය **අඵස්සිතං** නාම නත්ථි. **පච්චුප්පන්නන්ති** පච්චුප්පන්නං කාලං වා ධම්මං වා. **උපාදායාති** ආදාය, අන්තොකත්වාති අත්ථො. ''උපාදායා''ති වචනෙනෙව කාලවිනිමුත්තං නිබ්බානම්පි ගහිතමෙව හොති. ''අතීතා''දිවචනානි ච ''නත්ථී''තිආදිවචනෙනෙව සඝීයන්ති, ''සබ්බෙ''තිආදිවචනෙන වා. **සබ්බෙ ධම්මාති** සබ්බසඞ්ඛතාසඞ්ඛතධම්මපරියාදානං. **සබ්බාකාරෙනාති** සබ්බධම්මෙසු එකෙකස්සෙව ධම්මස්ස අනිච්චාකාරාදිසබ්බාකාරපරියාදානං.

ඤාණමුඛෙති ඤාණාභිමුඛෙ. **ආපාථං ආගච්ඡන්තීති** ඔසරණං උපෙන්ති. ‘‘ජානිතබ්බ’’න්තිපදං ‘‘නෙය්‍ය’’න්තිපදස්ස අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තං.

අත්තත්ථො වාතිආදීසු වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො. **අත්තත්ථොති** අත්තනො අත්ථො. **පරත්ථොති** පරෙසං තිණ්ණං ලොකානං අත්ථො. **උභයත්ථොති** අත්තනො ච පරෙසඤ්චාති සකිංයෙව උභින්නං අත්ථො. **දිට්ඨධම්මිකොති** දිට්ඨධම්මෙ නියුත්තො, දිට්ඨධම්මප්පයොජනො වා අත්ථො. සම්පරායෙ නියුත්තො, සම්පරායප්පයොජනො වා **සම්පරායිකො. උත්තානොති**ආදීසු වොහාරවසෙන වත්තබ්බො සුඛපතිට්ඨත්තා උත්තානො. වොහාරං අතික්කමිත්වා වත්තබ්බො සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තො දුක්ඛපතිට්ඨත්තා **ගම්භීරො.** ලොකුත්තරො අච්චන්තතිරොක්ඛත්තා **ගූළ්හො.** අනිච්චතාදිකො සනාදීහි පටිච්ඡන්නත්තා **පටිච්ඡන්නො.** අප්පචුරවොහාරෙන වත්තබ්බො යථාරුතං අග්ගහෙත්වා අධිප්පායස්ස නෙතබ්බත්තා **නෙය්‍යො.** පචුරවොහාරෙන වත්තබ්බො වචනමත්තෙන අධිප්පායස්ස නීතත්තා **නීතො.** සුපරිසුද්ධසීලසමාධිවිපස්සනත්ථො තදඞ්ගවික්ඛම්භනවසෙන වජ්ජවිරහිතත්තා **අනවජ්ජො.** කිලෙසසමුච්ඡෙදනතො අරියමග්ගත්ථො **නික්කිලෙසො.** කිලෙසපටිප්පස්සද්ධත්තා අරියඵලත්ථො **වොදානො.** සඞ්ඛතාසඞ්ඛතෙසු අග්ගධම්මත්තා නිබ්බානං **පරමත්ථො. පරිවත්තතීති** බුද්ධඤාණස්ස විසයභාවතො අබහිභූතත්තා අන්තොබුද්ධඤාණෙ බ්‍යාපිත්වා වා සමන්තා වා ආලිඞ්ගිත්වා වා විසෙසෙන වා වත්තති.

සබ්බං කායකම්මන්තිආදීහි භගවතො ඤාණමයතං දස්සෙති. **ඤාණානුපරිවත්තතීති** ඤාණං අනුපරිවත්තති, ඤාණවිරහිතං න හොතීති අත්ථො. **අප්පටිහත**න්ති නිරාවරණතං දස්සෙති. පුන සබ්බඤ්ඤුතං උපමාය සාධෙතුකාමො **යාවතක**න්තිආදිමාහ. තත්ථ ජානිතබ්බන්ති **නෙය්‍යං,** නෙය්‍යපරියන්තො නෙය්‍යාවසානමස්ස අත්ථීති **නෙය්‍යපරියන්තිකං.** අසබ්බඤ්ඤූනං පන නෙය්‍යාවසානමෙව නත්ථි. **ඤාණපරියන්තිකෙ**පි එසෙව නයො. පුරිමයමකෙ වුත්තත්ථමෙව ඉමිනා යමකෙන විසෙසෙත්වා දස්සෙති, තතියයමකෙන පටිසෙධවසෙන නියමිත්වා දස්සෙති. එත්ථ ච නෙය්‍යං ඤාණස්ස පථත්තා **නෙය්‍යපථො. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනොති** නෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච ඛෙපෙත්වා ඨානතො අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පරියන්තෙ ඨානසීලා. **ආවජ්ජනප්පටිබද්ධාති** මනොද්වාරාවජ්ජනායත්තා, ආවජ්ජිතානන්තරමෙව ජානාතීති අත්ථො. **ආකඞ්ඛප්පටිබද්ධාති** රුචිආයත්තා, ආවජ්ජනානන්තරං ජවනඤාණෙන ජානාතීති අත්ථො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි ඉමෙසං ද්වින්නං පදානං යථාක්කමෙන අත්ථප්පකාසනත්ථං වුත්තානි. **බුද්ධො ආසයං ජානාතී**තිආදීනි ඤාණකථායං වණ්ණිතානි. මහානිද්දෙසෙ පන ‘‘භගවා ආසයං ජානාතී’’ති (මහානි. 69)

ආගතං. තත්ථ ‘‘බුද්ධස්ස භගවතො’’ති (මහානි. 69) ආගතට්ඨානෙ ච ඉධ කත්ථචි ‘‘බුද්ධස්සා’’ති ආගතං.

අන්තමසොති උපරිමන්තෙන. **තිමිතිමිඞ්ගලන්ති** එත්ථ තිමි නාම එකා මච්ඡජාති, තිමිං ගිලිතුං සමත්ථා තතො මහන්තසරීරා තිමිඞ්ගලා නාම එකා මච්ඡජාති, තිමිඞ්ගලම්පි ගිලිතුං සමත්ථා පඤ්චයොජනසතිකසරීරා තිමිතිමිඞ්ගලා නාම එකා මච්ඡජාති. ඉධ ජාතිග්ගහණෙන එකවචනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. **ගරුළං වෙනතෙය්‍යන්ති** එත්ථ **ගරුළොති** ජාතිවසෙන නාමං, **වෙනතෙය්‍යොති** ගොත්තවසෙන. **පදෙසෙති** එකදෙසෙ. **සාරිපුත්තසමාති** සබ්බබුද්ධානං ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙ ගහෙත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසසාවකා හි පඤ්ඤාය ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙන සමා නාම නත්ථි. යථාහ – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො’’ති (අ. නි. 1.188-189). අට්ඨකථායඤ්ච වුත්තං –

> ‘‘ලොකනාථං ඨපෙත්වාන, යෙ චඤ්ඤෙ සන්ති පාණිනො;
> පඤ්ඤාය සාරිපුත්තස්ස, කලං නාග්ඝන්ති සොළසි’’න්ති. (විසුද්ධි. 1.171);

ඵරිත්වාති බුද්ධඤාණං සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං පාපුණිත්වා ඨානතො තෙසං පඤ්ඤං ඵරිත්වා බ්‍යාපිත්වා තිට්ඨති. **අතිඝංසිත්වාති** බුද්ධඤාණං සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං අතික්කමිත්වා තෙසං අවිසයභූතම්පි සබ්බං ඤෙය්‍යං ඝංසිත්වා භඤ්ජිත්වා තිට්ඨති. මහානිද්දෙසෙ පන (මහානි. 69) ‘‘අභිභවිත්වා’’ති පාඨො, මද්දිත්වාතිපි අත්ථො. **යෙපි තෙතිආදීහි** එවං ඵරිත්වා අතිඝංසිත්වා ඨානස්ස පච්චක්ඛකාරණං දස්සෙති. තත්ථ **පණ්ඩිතාති** පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා. **නිපුණාති** සණ්හසුඛුමබුද්ධිනො සුඛුමෙ අත්ථන්තරෙ පටිවිජ්ඣනසමත්ථා. **කතපරප්පවාදාති** ඤාතපරප්පවාදා චෙව පරෙහි සද්ධිං කතවාදපරිචයා ච. **වාලවෙධිරූපාති** වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසා. **වොභින්දන්තා මඤ්ඤෙ චරන්ති පඤ්ඤාගතෙන දිට්ඨිගතානීති** වාලවෙධී විය වාලං සුඛුමානිපි පරෙසං දිට්ඨිගමනානි අත්තනො පඤ්ඤාගමනෙන භින්දන්තා විය චරන්තීති අත්ථො. අථ වා ‘‘ගූථගතං මුත්තගත’’න්තිආදීසු (අ. නි. 9.11) විය පඤ්ඤා එව පඤ්ඤාගතානි, දිට්ඨියො එව දිට්ඨිගතානි.

පඤ්හං අභිසඞ්ඛරිත්වාති ද්විපදම්පි තිපදම්පි චතුප්පදම්පි පුච්ඡං රචයිත්වා. තෙසං පඤ්හානං අතිබහුකත්තා සබ්බසඞ්ගහත්ථං ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං. **ගූළ්හානි ච පටිච්ඡන්නානි** අත්ථජාතානීති පාඨසෙසො. තෙසං තථා විනයං දිස්වා ‘‘අත්තනා අභිසඞ්ඛතපඤ්හං පුච්ඡතූ’’ති එවං භගවතා අධිප්පෙතත්තා පඤ්හං පුච්ඡන්ති. අඤ්ඤෙසං පන පුච්ඡාය ඔකාසමෙව අදත්වා භගවා උපසඞ්කමන්තානං ධම්මං දෙසෙති. යථාහ –

‘‘තෙ පඤ්හං අභිසඞ්ඛරොන්ති ‘ඉමං මයං පඤ්හං සමණං ගොතමං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡිස්සාම, සචෙ නො සමණො ගොතමො එවං පුට්ඨො එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවමස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාම. එවං චෙපි නො පුට්ඨො එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවංපිස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාමා’ති. තෙ යෙන සමණො ගොතමො, තෙනුපසඞ්කමන්ති, තෙ සමණො ගොතමො ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදපෙති සමුත්තෙජෙති සම්පහංසෙති. තෙ සමණෙන ගොතමෙන ධම්මියා කථාය සන්දස්සිතා සමාදපිතා සමුත්තෙජිතා සම්පහංසිතා න චෙව සමණං ගොතමං පඤ්හං පුච්ඡන්ති, කුතොස්ස වාදං ආරොපෙස්සන්ති? අඤ්ඤදත්ථු සමණස්සෙව ගොතමස්ස සාවකා සම්පජ්ජන්තී’’ති (ම. නි. 1.289).

කස්මා පඤ්හං න පුච්ඡන්තීති චෙ? භගවා කිර පරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙන්තො පරිසාය අජ්ඣාසයං ඔලොකෙති. තතො පස්සති ‘‘ඉමෙ පණ්ඩිතා ගුළ්හං රහස්සං පඤ්හං ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආගතා’’ති. සො තෙහි අපුට්ඨොයෙව ‘‘පඤ්හපුච්ඡාය එත්තකා දොසා, විස්සජ්ජනෙ එත්තකා, අත්ථෙ පදෙ අක්ඛරෙ එත්තකාති ඉමෙ පඤ්හෙ පුච්ඡන්තො එවං පුච්ඡෙය්‍ය, විස්සජ්ජෙන්තො එවං විස්සජ්ජෙය්‍යා’’ති ඉති ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආනීතෙ පඤ්හෙ ධම්මකථාය අන්තරෙ පක්ඛිපිත්වා විදංසෙති. තෙ පණ්ඩිතා ‘‘සෙය්‍යා වත නො, යෙ මයං ඉමෙ පඤ්හෙ න පුච්ඡිම්හ. සචෙපි මයං පුච්ඡෙය්‍යාම, අප්පතිට්ඨිතෙ නො කත්වා සමණො ගොතමො ඛිපෙය්‍යා’’ති අත්තමනා භවන්ති. අපිච බුද්ධා නාම ධම්මං දෙසෙන්තා පරිසං මෙත්තාය ඵරන්ති. මෙත්තාය ච ඵරණෙන දසබලෙසු මහාජනස්ස චිත්තං පසීදති. බුද්ධා නාම රූපග්ගප්පත්තා හොන්ති දස්සනසම්පන්නා මධුරස්සරා මුදුජිව්හා සුඵුසිතදන්තාවරණා අමතෙන හදයං සිඤ්චන්තා විය ධම්මං කථෙන්ති. තත්‍ර නෙසං මෙත්තාඵරණෙන පසන්නචිත්තානං එවං හොති – එවරූපං අද්වෙජ්ඣකථං අමොඝකථං නිය්‍යානිකකථං කථෙන්තෙන භගවතා සද්ධිං න සක්ඛිස්සාම පච්චනීකග්ගාහං ගණ්හිතුන්ති අත්තනො පසන්නභාවෙනෙව පඤ්හං න පුච්ඡන්තීති.

කථිතා විසජ්ජිතා චාති එවං තුම්හෙ පුච්ඡථාති පුච්ඡිතපඤ්හානං උච්චාරණෙන තෙ පඤ්හා භගවතා කථිතා එව හොන්ති. යථා ච තෙ විසජ්ජෙතබ්බා, තථා විසජ්ජිතා එව හොන්ති. **නිද්දිට්ඨකාරණාති** ඉමිනා කාරණෙන ඉමිනා හෙතුනා එවං හොතීති එවං සහෙතුකං කත්වා විසජ්ජනෙන භගවතා නිද්දිට්ඨකාරණා එව හොන්ති තෙ පඤ්හා. **උපක්ඛිත්තකා ච තෙ භගවතො සම්පජ්ජන්තීති** තෙ ඛත්තියපණ්ඩිතාදයො භගවතො පඤ්හවිසජ්ජනෙනෙව භගවතො සමීපෙ ඛිත්තකා පාදඛිත්තකා සම්පජ්ජන්ති, සාවකා වා සම්පජ්ජන්ති උපාසකා වාති අත්ථො, සාවකසම්පත්තිං වා පාපුණන්ති උපාසකසම්පත්තිං වාති වුත්තං හොති. **අථාති** අනන්තරත්ථෙ, තෙසං උපක්ඛිත්තකසම්පත්තිසමනන්තරමෙවාති

අත්ථො. **තත්ථාති** තස්මිං ඨානෙ, තස්මිං අධිකාරෙ වා. **අතිරොචතීති** අතිවිය ජොතෙති පකාසති. **යදිදං පඤ්ඤායාති** යායං භගවතො පඤ්ඤා, තාය පඤ්ඤාය භගවාව අතිරොචතීති අත්ථො. **ඉති**සද්දො කාරණත්ථෙ, ඉමිනා කාරණෙන **අග්ගො අසාමන්තපඤ්ඤොති** අත්ථො.

6. රාගං අභිභුය්‍යතීති භූරිපඤ්ඤාති සා සා මග්ගපඤ්ඤා අත්තනා වජ්ඣං රාගං අභිභුය්‍යති අභිභවති මද්දතීති භූරිපඤ්ඤා. **භූරීති** හි ඵුටට්ඨො විසදත්ථො. යා ච ඵුටා, සා පටිපක්ඛං අභිභවති න අඵුටා, තස්මා භූරිපඤ්ඤාය අභිභවනත්ථො වුත්තො. **අභිභවිතාති** සා සා ඵලපඤ්ඤා තං තං රාගං අභිභවිතවතී මද්දිතවතීති භූරිපඤ්ඤා. අභිභවතාති වා පාඨො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. රාගාදීසු පන රජ්ජනලක්ඛණො **රාගො**. දුස්සනලක්ඛණො **දොසො**. මුය්හනලක්ඛණො **මොහො**. කුජ්ඣනලක්ඛණො **කොධො**. උපනන්ධනලක්ඛණො **උපනාහො**. පුබ්බකාලං කොධො, අපරකාලං උපනාහො. පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො **මක්ඛො**. යුගග්ගාහලක්ඛණො **පළාසො**. පරසම්පත්තිඛීයනලක්ඛණා **ඉස්සා**. අත්තනො සම්පත්තිනිගූහණලක්ඛණං **මච්ඡරියං**. අත්තනා කතපාපපටිච්ඡාදනලක්ඛණා **මායා**. අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං **සාඨෙය්‍යං**. චිත්තස්ස උද්ධුමාතභාවලක්ඛණො **ථම්භො**. කරණුත්තරියලක්ඛණො **සාරම්භො**. උන්නතිලක්ඛණො **මානො**. අබ්භුන්නතිලක්ඛණො **අතිමානො**. මත්තභාවලක්ඛණො **මදො**. පඤ්චසු කාමගුණෙසු චිත්තවොසග්ගලක්ඛණො **පමාදො**.

රාගො අරි, තං අරිං මද්දනිපඤ්ඤාතිආදීහි කිං වුත්තං හොති? රාගාදිකො කිලෙසො චිත්තසන්තානෙ භූතො අරීති භූ-අරි, පදසන්ධිවසෙන අ-කාර ලොපං කත්වා භූරීති වුත්තො. තස්ස භූරිස්ස මද්දනී පඤ්ඤා භූරිමද්දනිපඤ්ඤාති වත්තබ්බෙ මද්දනි සද්ද ලොපං කත්වා ''භූරිපඤ්ඤා''ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **තං අරිං මද්දනීති** ච තෙසං අරීනං මද්දනීති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. **පථවීසමායාති** විත්ථතවිපුලට්ඨෙනෙව පථවීසමාය. **විත්ථතායාති** පජානිතබ්බෙ විසයෙ පත්ථටාය, න එකදෙසෙ වත්තමානාය. **විපුලායාති** ඔළාරිකභූතාය. මහානිද්දෙසෙ පන ''විපුලාය විත්ථතායා''ති (මහානි. 27) ආගතං. **සමන්නාගතොති** පුග්ගලො. **ඉති**සද්දො කාරණත්ථෙ, ඉමිනා කාරණෙන පුග්ගලස්ස භූරිපඤ්ඤාය සමන්නාගතත්තා තස්ස පඤ්ඤා භූරිපඤ්ඤා නාමාති භූතෙ අත්ථෙ රමතීති අත්ථො. භූරිපඤ්ඤස්ස පඤ්ඤා භූරිපඤ්ඤපඤ්ඤාති වත්තබ්බෙ එකස්ස පඤ්ඤාසද්දස්ස ලොපං කත්වා ''භූරිපඤ්ඤා''ති වුත්තං. භූරිසමා පඤ්ඤාති වා භූරිපඤ්ඤා. **අපිචාති** අඤ්ඤපරියායදස්සනත්ථං වුත්තං. **පඤ්ඤායමෙතන්ති** පඤ්ඤාය එතං. **අධිවචනන්ති** අධිකවචනං. **භූරීති** භූතෙ අත්ථෙ රමතීති භූරි. **මෙධාති** අසනි විය සිලුච්චයෙ කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති මෙධා, ඛිප්පං ගහණධාරණට්ඨෙන වා මෙධා. **පරිණායිකාති** යස්සුප්පජ්ජති, තං සත්තං හිතපටිපත්තියං

සම්පයුත්තධම්මෙ ච යාථාවලක්ඛණපටිවෙධෙ ච පරිනෙතීති පරිණායිකා. ඉමෙහෙව අඤ්ඤානිපි පඤ්ඤාපරියායවචනානි වුත්තානි හොන්ති.

පඤ්ඤාබාහුල්ලන්ති පඤ්ඤා බහුලා අස්සාති පඤ්ඤාබහුලො, තස්ස භාවො පඤ්ඤාබාහුල්ලං. තඤ්ච බහුලං පවත්තමානා පඤ්ඤා එව. **ඉධෙකච්චොති**ආදීසු පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො වා අරියො වා. පඤ්ඤා ගරුකා අස්සාති **පඤ්ඤාගරුකො.** පඤ්ඤා චරිතං පවත්තං අස්සාති **පඤ්ඤාචරිතො.** පඤ්ඤා ආසයො අස්සාති **පඤ්ඤාසයො.** පඤ්ඤාය අධිමුත්තොති **පඤ්ඤාධිමුත්තො.** පඤ්ඤා එව ධජභූතා අස්සාති **පඤ්ඤාධජො.** පඤ්ඤා එව කෙතුභූතා අස්සාති **පඤ්ඤාකෙතු.** පඤ්ඤා එව අධිපති පඤ්ඤාධිපති, පඤ්ඤාධිපතිතො ආගතත්තා **පඤ්ඤාධිපතෙය්‍යො.** ධම්මසභාවවිචිනනං බහුලමස්සාති **විචයබහුලො.** නානප්පකාරෙන ධම්මසභාවවිචිනනං බහුලමස්සාති **පවිචයබහුලො.** පඤ්ඤාය ඔගාහෙත්වා තස්ස තස්ස ධම්මස්ස ඛායනං පාකටකරණං ඔක්ඛායනං, ඔක්ඛායනං බහුලමස්සාති **ඔක්ඛායනබහුලො.** පඤ්ඤාය තස්ස තස්ස ධම්මස්ස සම්මා පෙක්ඛණා සම්පෙක්ඛා, සම්පෙක්ඛාය අයනං පවත්තනං සම්පෙක්ඛායනං, සම්පෙක්ඛායනං ධම්මො පකති අස්සාති **සම්පෙක්ඛායනධම්මො.** තං තං ධම්මං විභූතං පාකටං කත්වා විහරතීති **විභූතවිහාරී,** විභූතො විහාරො වා අස්ස අත්ථීති විභූතවිහාරී. සා පඤ්ඤා චරිතං, ගරුකා, බහුලා අස්සාති **තච්චරිතො තග්ගරුකො තබ්බහුලො.** තස්සං පඤ්ඤායං නින්නො, පොණො, පබ්භාරො, අධිමුත්තොති **තන්නින්නො තප්පොණො තප්පබ්භාරො තදධිමුත්තො.** සා පඤ්ඤා අධිපති තදධිපති, තතො ආගතො **තදධිපතෙය්‍යො.** ‘‘පඤ්ඤාගරුකො’’තිආදීනි ‘‘කාමං සෙවන්තංයෙව ජානාති අයං පුග්ගලො කාමගරුකො’’තිආදීසු (පටි. ම. 1.113) විය පුරිමජාතිතො පභුති වුත්තානි. ‘‘තච්චරිතො’’තිආදීනි ඉමිස්සා ජාතියා වුත්තානි.

සීඝපඤ්ඤා ච ලහුපඤ්ඤා ච හාසපඤ්ඤා ච ජවනපඤ්ඤා ච ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා. ඛිප්පට්ඨෙන **සීඝපඤ්ඤා.** ලහුකට්ඨෙන **ලහුපඤ්ඤා.** හාසබහුලට්ඨෙන **හාසපඤ්ඤා.** විපස්සනූපගසඞ්ඛාරෙසු ච විසඞ්ඛාරෙ ච ජවනට්ඨෙන **ජවනපඤ්ඤා. සීඝං සීඝන්ති** බහුන්නං සීලාදීනං සඞ්ගහත්ථං ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං. **සීලානීති** චාරිත්තවාරිත්තවසෙන පඤ්ඤත්තානි පාතිමොක්ඛසංවරසීලානි. **ඉන්ද්‍රියසංවරන්ති** චක්ඛාදීනං ඡන්නං ඉන්ද්‍රියානං රාගපටිඝප්පවෙසං අකත්වා සතිකවාටෙන වාරණං ථකනං. **භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතන්ති** පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගවසෙන භොජනෙ පමාණඤ්ඤුභාවං. **ජාගරියානුයොගන්ති** දිවසස්ස තීසු කොට්ඨාසෙසු, රත්තියා පඨමපච්ඡිමකොට්ඨාසෙසු ච ජාගරති න නිද්දායති, සමණධම්මමෙව ච කරොතීති ජාගරො, ජාගරස්ස භාවො, කම්මං වා ජාගරියං, ජාගරියස්ස අනුයොගො ජාගරියානුයොගො. තං ජාගරියානුයොගං.

සීලක්ඛන්ධන්ති සෙක්ඛං අසෙක්ඛං වා සීලක්ඛන්ධං. එවමිතරෙපි ඛන්ධා වෙදිතබ්බා. **පඤ්ඤාක්ඛන්ධන්ති** මග්ගපඤ්ඤඤ්ච සෙක්ඛාසෙක්ඛානං ලොකියපඤ්ඤඤ්ච. **විමුත්තික්ඛන්ධන්ති** ඵලවිමුත්තිං. **විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධන්ති** පච්චවෙක්ඛණඤාණං.

හාසබහුලොති මූලපදං. **වෙදබහුලොති** තස්සා එව පීතියා සම්පයුත්තසොමනස්සවෙදනාවසෙන නිද්දෙසපදං. **තුට්ඨිබහුලොති** නාතිබලවපීතියා තුට්ඨාකාරවසෙන. **පාමොජ්ජබහුලොති** බලවපීතියා පමුදිතභාවවසෙන.

7. **යං කිඤ්චි** රූපන්තිආදි සම්මසනඤාණනිද්දෙසෙ වුත්තත්ථං. **තුලයිත්වාති** කලාපසම්මසනවසෙන තුලෙත්වා. **තීරයිත්වාති** උදයබ්බයානුපස්සනාවසෙන තීරයිත්වා. **විභාවයිත්වාති** භඞ්ගානුපස්සනාදිවසෙන පාකටං කත්වා. **විභූතං කත්වාති** සඞ්ඛාරුපෙක්ඛානුලොමවසෙන ඵුටං කත්වා. තික්ඛපඤ්ඤා ලොකුත්තරා එව. **උප්පන්නන්ති** සමථවිපස්සනාවසෙන වික්ඛම්භනතදඞ්ගවසෙන පහීනම්පි අරියමග්ගෙන අසමූහතත්තා උප්පත්තිධම්මතං අනතීතතාය අසමූහතුප්පන්නන්ති වුච්චති, තං ඉධ අධිප්පෙතං. **නාධිවාසෙතීති** සන්තානං ආරොපෙත්වා න වාසෙති. **පජහතීති** සමුච්ඡෙදවසෙන පජහති. **විනොදෙතීති** ඛිපති. **බ්‍යන්තීකරොතීති** විගතන්තං කරොති. **අනභාවං ගමෙතීති** අනු අභාවං ගමෙති, විපස්සනානුක්කමෙන අරියමග්ගං පත්වා සමුච්ඡෙදවසෙනෙව අභාවං ගමයතීති අත්ථො. එත්ථ ච කාමපටිසංයුත්තො විතක්කො **කාමවිතක්කො.** ''ඉමෙ සත්තා මරන්තූ''ති පරෙසං මරණපටිසංයුත්තො විතක්කො **බ්‍යාපාදවිතක්කො.** ''ඉමෙ සත්තා විහිංසීයන්තූ''ති පරෙසං විහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො **විහිංසාවිතක්කො. පාපකෙති** ලාමකෙ. **අකුසලෙ ධම්මෙති** අකොසල්ලසම්භූතෙ ධම්මෙ.

නිබ්බෙධිකපඤ්ඤාති නිබ්බිදාබහුලස්ස පුග්ගලස්ස උප්පන්නමග්ගපඤ්ඤා එව. **උබ්බෙගබහුලොති** ඤාණභයවසෙන භයබහුලො. **උත්තාසබහුලොති** බලවභයබහුලො. ඉදං පුරිමස්සෙව අත්ථවිවරණං. **උක්කණ්ඨනබහුලොති** සඞ්ඛාරතො උද්ධං විසඞ්ඛාරාභිමුඛතාය උක්කණ්ඨනබහුලො. **අනභිරතිබහුලොති** උක්කණ්ඨනවසෙනෙව අභිරතිඅභාවං දීපෙති. ඉදානිපි තමත්ථං ද්වීහි වචනෙහි විවරති. තත්ථ **බහිමුඛොති** සඞ්ඛාරතො බහිභූතනිබ්බානාභිමුඛො. **න රමතීති** නාභිරමති. **අනිබ්බිද්ධපුබ්බන්ති** අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අන්තං පාපෙත්වා අනිබ්බිද්ධපුබ්බං. **අප්පදාලිතපුබ්බන්ති** තස්සෙව අත්ථවචනං, අන්තකරණෙනෙව අපදාලිතපුබ්බන්ති අත්ථො. **ලොභක්ඛන්ධන්ති** ලොභරාසිං, ලොභකොට්ඨාසං වා. **ඉමාහි සොළසහි පඤ්ඤාහි සමන්නාගතොති** උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන අරහායෙව වුත්තො. උපරි ''එකො

සෙක්ඛපටිසම්භිදප්පත්තො''ති (පටි. ම. 3.8) වුත්තත්තා සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිනොපි ලබ්භන්තියෙව.

2. පුග්ගලවිසෙසනිද්දෙසවණ්ණනා

8. **ද්වෙ පුග්ගලා**තිආදීහි පටිසම්භිදප්පත්තපුග්ගලවිසෙසපටිපාටිං දස්සෙති. තත්ථ **පුබ්බයොගො**ති අතීතජාතීසු පටිසම්භිදප්පත්තිහෙතුභූතො පුඤ්ඤපයොගො. **තෙනා**ති තෙන පුබ්බයොගකාරණෙන. එවං සෙසෙසුපි. **අතිරෙකො හොතී**ති අතිරිත්තො හොති, අතිරෙකයොගතො වා ''අතිරෙකො''ති වුත්තො. **අධිකො හොතී**ති අග්ගො හොති. **විසෙසො හොතී**ති විසිට්ඨො හොති, විසෙසයොගතො වා විසෙසො. **ඤාණං පභිජ්ජතී**ති පටිසම්භිදාඤාණප්පභෙදං පාපුණාති.

බහුස්සුතොති බුද්ධවචනවසෙන. **දෙසනාබහුලො**ති ධම්මදෙසනාවසෙන. **ගරූපනිස්සිතො**ති පඤ්ඤාය අධිකං ගරුං උපනිස්සිතො. **විහාරබහුලො**ති විපස්සනාවිහාරබහුලො, ඵලසමාපත්තිවිහාරබහුලො වා. **පච්චවෙක්ඛණාබහුලො**ති විපස්සනාවිහාරෙ සති විපස්සනාපච්චවෙක්ඛණාබහුලො, ඵලසමාපත්තිවිහාරෙ සති ඵලසමාපත්තිපච්චවෙක්ඛණාබහුලො. **සෙඛපටිසම්භිදප්පත්තො**ති සෙඛො හුත්වා පටිසම්භිදප්පත්තො. එවං **අසෙඛපටිසම්භිදප්පත්තො. සාවකපාරමිප්පත්තො**ති එත්ථ මහාපඤ්ඤානං අග්ගස්ස මහාසාවකස්ස සත්තසට්ඨියා සාවකඤාණානං පාරගමනං පාරමී, සාවකස්ස පාරමී සාවකපාරමී, තං සාවකපාරමිං පත්තොති සාවකපාරමිප්පත්තො. සාවකපාරමිතාප්පත්තොති වා පාඨො. සත්තසට්ඨියා සාවකඤාණානං පාලකො පූරකො ච සො මහාසාවකො පරමො, තස්ස පරමස්ස අයං සත්තසට්ඨිභෙදා ඤාණකිරියා පරමස්ස භාවො, කම්මං වාති පාරමී, තස්ස සාවකස්ස පාරමී සාවකපාරමී, තං පත්තොති සාවකපාරමිප්පත්තො. **සාවකපාරමිප්පත්තො**ති මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදිකො යො කොචි සාවකො. සාවකපාරමිප්පත්තසාවකතො අතිරෙකස්ස අඤ්ඤස්ස සාවකස්ස අභාවා **එකො පච්චෙකසම්බුද්ධො**ති ආහ. පුන **පඤ්ඤාපභෙදකුසලො**තිආදීහි වුත්තත්ථමෙව නිගමෙත්වා දස්සෙසීති. ඤාණකථාය යෙභුය්‍යෙන අනෙකානි ඤාණානි නිද්දිට්ඨානි. පඤ්ඤාකථාය යෙභුය්‍යෙන එකාපි පඤ්ඤා නානාකාරවසෙන නානාකත්වා වුත්තාති අයං විසෙසො.

මහාපඤ්ඤාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඉද්ධිකථා

ඉද්ධිකථාවණ්ණනා

9. ඉදානි පඤ්ඤාකථාය අනන්තරං පඤ්ඤානුභාවං දස්සෙන්තෙන කථිතාය ඉද්ධිකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ පුච්ඡාසු තාව **කා ඉද්ධී**ති සභාවපුච්ඡා. **කති ඉද්ධියො**ති පභෙදපුච්ඡා. **කති භූමියො**ති

සම්භාරපුච්ඡා. **කති පාදාති** පතිට්ඨපුච්ඡා. **කති පදානීති** ආසන්නකාරණපුච්ඡා. **කති මූලානීති** ආදිකාරණපුච්ඡා. විසජ්ජනෙසු **ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධීති** නිප්ඵත්තිඅත්ථෙන පටිලාභට්ඨෙන චාති අත්ථො. යඤ්හි නිප්ඵජ්ජති පටිලබ්භති ච, තං ඉජ්ඣතීති වුච්චති. යථාහ – ‘‘කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස චෙතං සමිජ්ඣති’’ති (සු. නි. 772). ‘‘නෙක්ඛම්මං ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, පටිහරතීති පාටිහාරිය’’න්තිආදි (පටි. ම. 3.32). අපරො නයො – ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධි, උපායසම්පදායෙතං අධිවචනං. උපායසම්පදා හි ඉජ්ඣති අධිප්පෙතඵලප්පසවනතො. යථාහ – ‘‘අයං ඛො, චිත්තො ගහපති, සීලවා කල්‍යාණධම්මො, සචෙ පණිදහිස්සති ‘අනාගතමද්ධානං රාජා අස්සං චක්කවත්තී’ති. ඉජ්ඣිස්සති හි සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තා’’ති (සං. නි. 4.352). අපරො නයො – එතාය සත්තා ඉජ්ඣන්තීති ඉද්ධි. **ඉජ්ඣන්තීති** ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති වුත්තං හොති.

10. දසසු ඉද්ධීසු අධිට්ඨානවසෙන නිප්ඵන්නත්තා **අධිට්ඨානා ඉද්ධි**. පකතිවණ්ණවිජහනවිකාරවසෙන පවත්තත්තා **විකුබ්බනා ඉද්ධි**. සරීරබ්භන්තරෙ අඤ්ඤස්ස මනොමයස්ස සරීරස්ස නිප්ඵත්තිවසෙන පවත්තත්තා **මනොමයා ඉද්ධි**. ඤාණප්පවත්තිතො පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා තංඛණෙ වා ඤාණානුභාවනිබ්බත්තො විසෙසො **ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි**. සමාධිතො පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා තංඛණෙ වා සමථානුභාවනිබ්බත්තො විසෙසො **සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි**. චෙතොවසිප්පත්තානං අරියානංයෙව සම්භවතො **අරියා ඉද්ධි**. කම්මවිපාකවසෙන ජාතො විසෙසො **කම්මවිපාකජා ඉද්ධි**. පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤස්ස ජාතො විසෙසො **පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි**. විජ්ජාය ජාතො විසෙසො **විජ්ජාමයා ඉද්ධි**. තෙන තෙන සම්මාපයොගෙන තස්ස තස්ස කම්මස්ස ඉජ්ඣනං **තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධි**.

ඉද්ධියා චතස්සො භූමියොති අවිසෙසෙත්වා වුත්තෙපි යථාලාභවසෙන අධිට්ඨානවිකුබ්බනමනොමයිද්ධියා එව භූමියො, න සෙසානං. **විවෙකජා භූමීති** විවෙකතො වා විවෙකෙ වා ජාතා විවෙකජා භූමි. **පීතිසුඛභූමීති** පීතිසුඛයුත්තා භූමි. **උපෙක්ඛාසුඛභූමීති** තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය ච සුඛෙන ච යුත්තා භූමි. **අදුක්ඛමසුඛාභූමීති** අදුක්ඛමසුඛවෙදනායුත්තා භූමි. තෙසු පඨමදුතියානි ඣානානි පීතිඵරණතා, තීණි ඣානානි සුඛඵරණතා, චතුත්ථජ්ඣානං චෙතොඵරණතා. එත්ථ ච පුරිමානි තීණි ඣානානි යස්මා පීතිඵරණෙන ච සුඛඵරණෙන ච සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වා ලහුමුදුකම්මඤ්ඤකායො හුත්වා ඉද්ධිං පාපුණාති, තස්මා ඉමිනා පරියායෙන ඉද්ධිලාභාය සංවත්තනතො සම්භාරභූමියොති වෙදිතබ්බානි. චතුත්ථජ්ඣානං පන ඉද්ධිලාභාය පකතිභූමියෙව. **ඉද්ධිලාභායාති** අත්තනො සන්තානෙ පාතුභාවවසෙන ඉද්ධීනං ලාභාය. **ඉද්ධිපටිලාභායාති** පරිහීනානං වා ඉද්ධීනං වීරියාරම්භවසෙන පුන ලාභාය, උපසග්ගවසෙන වා පදං

වඩ්ඪිතං. **ඉද්ධිවිකුබ්බනතායාති** ඉද්ධියා විවිධකරණභාවාය. **ඉද්ධිවිසවිතායාති** විවිධං විසෙසං සවති ජනෙති පවත්තෙතීති විසවී, විවිධං සවනං වා අස්ස අත්ථීති විසවී, තස්ස භාවො විසවිතා. තස්සා විසවිතාය, ඉද්ධියා විවිධවිසෙසපවත්තනභාවායාති අත්ථො. **ඉද්ධිවසීභාවායාති** ඉද්ධියා ඉස්සරභාවාය. **ඉද්ධිවෙසාරජ්ජායාති** ඉද්ධිවිසාරදභාවාය. **ඉද්ධිපාදා** ඤාණකථායං වුත්තත්ථා.

ඡන්දං චෙ භික්ඛු නිස්සායාති යදි භික්ඛු ඡන්දං නිස්සාය ඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා. **ලභති සමාධින්ති** සමාධිං පටිලභති නිබ්බත්තෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ ඡන්දවීරියචිත්තවීමංසා චත්තාරි පදානි, තංසම්පයුත්තා චත්තාරො සමාධී චත්තාරි පදානීති එවං අට්ඨ පදානි. යස්මා පන ඉද්ධිමුප්පාදෙතුකාමතාඡන්දො සමාධිනා එකතො නියුත්තොව ඉද්ධිලාභාය සංවත්තති, තථා වීරියාදයො, තස්මා ඉමානි අට්ඨ පදානි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි.

යං තං භගවතා අභිඤ්ඤා උප්පාදෙතුකාමස්ස යොගිනො කත්තබ්බයොගවිධිං දස්සෙන්තෙන ‘‘සො එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ පරිසුද්ධෙ පරියොදාතෙ අනඞ්ගණෙ විගතූපක්කිලෙසෙ මුදුභූතෙ කම්මනියෙ ඨිතෙ ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ’’ති (දී. නි. 1.238) චිත්තස්ස ආනෙඤ්ජං වුත්තං, තං ථෙරො සොළසධා දස්සෙන්තො **සොළසමූලානී**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනොනතන්ති** කොසජ්ජවසෙන අනොනතං, අසල්ලීනන්ති අත්ථො. **අනුන්නතන්ති** උද්ධච්චවසෙන උද්ධං න ආරුළ්හං, අනුද්ධතන්ති අත්ථො. **අනභිනතන්ති** ලොභවසෙන න අභිනතං, අනල්ලීනන්ති අත්ථො. අභිකාමතාය නතං අභිනතන්ති, ඉදං තාදිසං න හොතීති වුත්තං හොති. **රාගෙති** සඞ්ඛාරවත්ථුකෙන ලොභෙන. **අනපනතන්ති** දොසවසෙන න අපනතං, න සට්ටනන්ති අත්ථො. ‘‘නතං නතී’’ති අත්ථතො එකං. අපගතනතන්ති අපනතං, ඉදං තාදිසං න හොතීති වුත්තං හොති. **අනිස්සිතන්ති** අනත්තතො දිට්ඨත්තා දිට්ඨිවසෙන ‘‘අත්තා’’ති වා ‘‘අත්තනිය’’න්ති වා කිඤ්චි න නිස්සිතං. **අප්පටිබද්ධන්ති** පච්චුපකාරාසාවසෙන නප්පටිබද්ධං. **ඡන්දරාගෙති** සත්තවත්ථුකෙන ලොභෙන. **විප්පමුත්තන්ති** වික්ඛම්භනවිමුත්තිවසෙන කාමරාගතො විප්පමුත්තං. අථ වා පඤ්චවිමුත්තිවසෙන කාමරාගතො විප්පමුත්තං. අථ වා පඤ්චවිමුත්තිවසෙන තතො තතො පටිපක්ඛතො විප්පමුත්තං. ඉදං පුථුජ්ජනසෙඛාසෙඛානම්පි අභිඤ්ඤාය උප්පාදනතො නිරොධසමාපත්තිඤාණෙ ‘‘සොළසහි ඤාණචරියාහී’’ති (පටි. ම. 1.84) වුත්තනයෙන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන වුත්තං, යථාලාභවසෙන පන ගහෙතබ්බං. **කාමරාගෙති** මෙථුනරාගෙන. **විසඤ්ඤුත්තන්ති** වික්ඛම්භනතො සෙසකිලෙසෙහි විසංයුත්තං, උක්කට්ඨනයෙන සමුච්ඡෙදතො වා විප්පයුත්තං. **කිලෙසෙති** සෙසකිලෙසෙන. **විමරියාදිකතන්ති**

වික්ඛම්භිතබ්බමරියාදවසෙන විගතකිලෙසමරියාදං කතං, තෙන තෙන මග්ගෙන පහාතබ්බමරියාදවසෙන වා විගතකිලෙසමරියාදං කතං. **කිලෙසමරියාදෙති** තෙන තෙන පහීනෙන කිලෙසමරියාදෙන. ලිඞ්ගවිපල්ලාසො චෙත්ථ දට්ඨබ්බො. **එකත්තගතන්ති** එකාරම්මණගතං. **නානත්තකිලෙසෙහීති** නානාරම්මණෙ පවත්තමානෙහි කිලෙසෙහි. ඉදං ආරම්මණමපෙක්ඛිත්වා වුත්තං, ''අනොනත''න්තිආදි පන කිලෙසෙ එව අපෙක්ඛිත්වා. **ඔභාසගතන්ති** පඤ්ඤාය විසදප්පවත්තිවසෙන පඤ්ඤොභාසං ගතං. **අවිජ්ජන්ධකාරෙති** බලවඅවිජ්ජාය. චතස්සො ච භූමියො සොළස ච මූලානි ඉද්ධියා පුබ්බභාගවසෙන වුත්තානි, චත්තාරො ච පාදා අට්ඨ ච පදානි පුබ්බභාගවසෙන ච සම්පයොගවසෙන ච වුත්තානීති.

10. එවං ඉද්ධියා භූමිපාදපදමූලභූතෙ ධම්මෙ දස්සෙත්වා ඉදානි තා ඉද්ධියො දස්සෙන්තො **කතමා අධිට්ඨානා ඉද්ධීති**ආදිමාහ. තත්ථ උද්දෙසපදානං අත්ථො ඉද්ධිවිධඤාණනිද්දෙසෙ වුත්තොයෙව. **ඉධ භික්ඛූති** ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. තෙන සබ්බපකාරවසෙන ඉද්ධිවිධකාරකස්ස අඤ්ඤත්ථ අභාවං දීපෙති. ඉමෙසං ද්වින්නං පදානං නිද්දෙසො හෙට්ඨා වුත්තත්ථො. තෙනෙව ච ඉද්ධියා භූමිපාදපදමූලභූතෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.365-366) වුත්තෙහි චුද්දසහි පන්නරසහි වා ආකාරෙහි පරිදමිතචිත්තතා ච ඡන්දාදිඑකෙකාධිපතිසමාපජ්ජනවසෙන ආවජ්ජනාදිවසීභාවවසෙන ච මුදුකම්මඤ්ඤකතචිත්තතා ච වුත්තා හොති. බලවපුබ්බයොගසම්පන්නො පුබ්බයොගසම්පත්තියා අරහත්තපටිලාභෙනෙව පටිලද්ධාභිඤ්ඤාදිගුණො භික්ඛු භූමිආදීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො හොතීති කත්වා සොපි වුත්තොව හොති.

බහුකං ආවජ්ජතීති පථවීකසිණාරම්මණං අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය සචෙ සතං ඉච්ඡති, ''සතං හොමි, සතං හොමී''ති පරිකම්මකරණවසෙන ආවජ්ජති. **ආවජ්ජිත්වා ඤාණෙන අධිට්ඨාතීති** එවං පරිකම්මං කත්වා අභිඤ්ඤාඤාණෙන අධිට්ඨාති. එත්ථ පරිකම්මං කත්වා පුන පාදකජ්ඣානසමාපජ්ජනං න වුත්තං. කිඤ්චාපි න වුත්තං, අථ ඛො අට්ඨකථායං (විසුද්ධි. 2.386) **''ආවජ්ජතීති** පරිකම්මවසෙනෙව වුත්තං, **ආවජ්ජිත්වා ඤාණෙන අධිට්ඨාතීති** අභිඤ්ඤාඤාණවසෙන වුත්තං, තස්මා බහුකං ආවජ්ජති, තතො තෙසං පරිකම්මචිත්තානං අවසානෙ සමාපජ්ජති, සමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා පුන 'බහුකො හොමී'ති ආවජ්ජිත්වා තතො පරං පවත්තානං තිණ්ණං චතුන්නං වා පුබ්බභාගචිත්තානං අනන්තරා උප්පන්නෙන සන්නිට්ඨාපනවසෙන අධිට්ඨානන්ති ලද්ධනාමෙන එකෙනෙව අභිඤ්ඤාඤාණෙන අධිට්ඨාතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො''ති වුත්තත්තා එවමෙව දට්ඨබ්බං. යථා ''භුඤ්ජිත්වා සයතී''ති වුත්තෙ පානීයං අපිවිත්වා හත්ථධොවනාදීනි අකත්වා භුත්තානන්තරමෙව සයතීති අත්ථො න හොතීති අන්තරා සන්තෙසුපි

අඤ්ඤෙසු කිච්චෙසු ‘‘භුත්වා සයතී’’ති වුච්චති, එවම්ධාපීති දට්ඨබ්බං. පඨමං පාදකජ්ඣානසමාපජ්ජනම්පි හි පාළියං අවුත්තමෙවාති. තෙන පන අධිට්ඨානඤාණෙන සහෙව සතං හොති. සහස්සෙපි සතසහස්සෙපි එසෙව නයො. සචෙ එවං න ඉජ්ඣති, පුන පරිකම්මං කත්වා දුතියම්පි සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨාතබ්බං. සංයුත්තට්ඨකථායඤ්හි ‘‘එකවාරං ද්විවාරං සමාපජ්ජිතුං වට්ටතී’’ති වුත්තං. තත්ථ පාදකජ්ඣානචිත්තං නිමිත්තාරම්මණං, පරිකම්මචිත්තානි සතාරම්මණානි වා සහස්සාරම්මණානි වා. තානි ච ඛො වණ්ණවසෙන, න පණ්ණත්තිවසෙන. අධිට්ඨානචිත්තම්පි තථෙව සතාරම්මණං වා සහස්සාරම්මණං වා. තං පුබ්බෙ වුත්තඅප්පනාචිත්තමිව ගොත්‍රභුඅනන්තරං එකමෙව උප්පජ්ජති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානිකං.

යථායස්මා චූළපන්ථකො එකොපි හුත්වා බහුධා හොතීති බහුධාභාවස්ස කායසක්ඛිදස්සනත්ථං වුත්තං. වත්තමානවචනං පනෙත්ථ ථෙරස්ස තථාකරණපකතිකත්තා තස්ස ධරමානකාලත්තා ච කතන්ති වෙදිතබ්බං. **එකො හොතීති** වාරෙපි එසෙව නයො.

තත්‍රිදං වත්ථු (විසුද්ධි. 2.386) – තෙ ද්වෙ භාතරො කිර ථෙරා පන්ථෙ ජාතත්තා ‘‘පන්ථකා’’ති නාමං ලභිංසු. තෙසු ජෙට්ඨො මහාපන්ථකො පබ්බජිත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. සො අරහා හුත්වා චූළපන්ථකං පබ්බාජෙත්වා –

> ‘‘පදුමං යථා කොකනදං සුගන්ධං, පාතො සියා ඵුල්ලමවීතගන්ධං;
> අඞ්ගීරසං පස්ස විරොචමානං, තපන්තමාදිච්චමිවන්තලික්ඛෙ’’ති. (අ. නි. 5.195; සං. නි. 1.123) –

ඉමං ගාථං අදාසි. සො තං චතූහි මාසෙහි පගුණං කාතුං නාසක්ඛි. අථ නං ථෙරො ‘‘අභබ්බො ත්වං ඉමස්මිං සාසනෙ, නික්ඛම ඉතො’’ති ආහ. තස්මිඤ්ච කාලෙ ථෙරො භත්තුද්දෙසකො හොති. ජීවකො කොමාරභච්චො බහුං මාලාගන්ධවිලෙපනං ආදාය අත්තනො අම්බවනං ගන්ත්වා සත්ථාරං පූජෙත්වා ධම්මං සුත්වා දසබලං වන්දිත්වා ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා ‘‘ස්වෙ, භන්තෙ, බුද්ධප්පමුඛානි පඤ්ච භික්ඛුසතානි ආදාය අම්හාකං නිවෙසනෙ භික්ඛං ගණ්හථා’’ති ආහ. ථෙරොපි ‘‘ඨපෙත්වා චූළපන්ථකං සෙසානං අධිවාසෙමී’’ති ආහ. තං සුත්වා චූළපන්ථකො භියොයාසො මත්තාය දොමනස්සප්පත්තො හුත්වා පුනදිවසෙ පාතොව විහාරා නික්ඛමිත්වා සාසනෙ සාපෙක්ඛතාය විහාරද්වාරකොට්ඨකෙ රොදමානො අට්ඨාසි.

භගවා තස්ස උපනිස්සයං දිස්වා තං උපසඞ්කමිත්වා ‘‘කස්මා රොදසී’’ති ආහ. සො තං පවත්තිං ආචික්ඛි. භගවා ‘‘න සජ්ඣායං කාතුං අසක්කොන්තො මම සාසනෙ අභබ්බො නාම හොති, මා සොචි, පන්ථකා’’ති චක්කවිත්තතලෙන පාණිනා තස්ස සීසං පරාමසිත්වා තං

බාහායං ගහෙත්වා විහාරං පවිසිත්වා ගන්ධකුටිපමුඛෙ නිසීදාපෙත්වා ඉද්ධියා අභිසඞ්ඛතං පරිසුද්ධං පිලොතිකඛණ්ඩං ''ඉමං පිලොතිකං 'රජොහරණං රජොහරණ'න්ති හත්ථෙන පරිමජ්ජන්තො නිසීද, පන්ථකා''ති වත්වා තස්ස පිලොතිකඛණ්ඩං දත්වා කාලෙ ආරොචිතෙ භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො ජීවකස්ස ගෙහං ගන්ත්වා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදි. තස්ස තං පිලොතිකඛණ්ඩං තථාපරිමජ්ජන්තස්ස කිලිට්ඨං හුත්වා කමෙන කාළවණ්ණං අහොසි. සො ''ඉදං පරිසුද්ධං පිලොතිකඛණ්ඩං, නත්ථෙත්ථ දොසො, අත්තභාවං නිස්සාය පනායං දොසො''ති සඤ්ඤං පටිලභිත්වා පඤ්චසු ඛන්ධෙසු ඤාණං ඔතාරෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙසි. අථස්ස භගවා ඔභාසං විස්සජ්ජෙත්වා පුරතො නිසින්නො විය පඤ්ඤායමානරූපො හුත්වා ඉමා ඔභාසගාථා අභාසි –

''රාගො රජො න ච පන රෙණු වුච්චති, රාගස්සෙතං අධිවචනං රජොති;
එතං රජං විප්පජහිත්ව භික්ඛවො, විහරන්ති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ.

''දොසො…පෙ…. සාසනෙ.

''මොහො රජො න ච පන රෙණු වුච්චති, මොහස්සෙතං අධිවචනං රජොති;
එතං රජං විප්පජහිත්ව භික්ඛවො, විහරන්ති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ. (මහානි. 209);

''අධිචෙතසො අප්පමජ්ජතො, මුනිනො මොනපථෙසු සික්ඛතො;
සොකා න භවන්ති තාදිනො, උපසන්තස්ස සදා සතීමතො''ති. (උදා. 37);

ගාථාපරියොසානෙ ථෙරො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. සො මනොමයජ්ඣානලාභී හුත්වා එකො හුත්වා බහුධා, බහුධා හුත්වා එකො භවිතුං සමත්ථො අහොසි. අරහත්තමග්ගෙනෙවස්ස තීණි පිටකානි ඡ ච අභිඤ්ඤා ආගමිංසු.

ජීවකොපි ඛො දසබලස්ස දක්ඛිණොදකං උපනාමෙසි. සත්ථා පත්තං හත්ථෙන පිදහිත්වා ''කිං භන්තෙ''ති පුට්ඨො ''විහාරෙ එකො භික්ඛු අත්ථි, ජීවකා''ති ආහ. සො පුරිසං පෙසෙසි ''ගච්ඡ අය්‍යං ගහෙත්වා සීඝං එහී''ති. චූළපන්ථකත්ථෙරො තස්ස පුරිසස්ස පුරෙ ආගමනායෙව භාතරං අත්තනො පත්තවිසෙසං ඤාපෙතුකාමො භික්ඛුසහස්සං නිම්මිනිත්වා එකම්පි එකෙන අසදිසං, එකස්සාපි ච චීවරවිචාරණාදිසාමණකකම්මං අඤ්ඤෙන අසදිසං අකාසි. පුරිසො ගන්ත්වා විහාරෙ බහූ භික්ඛූ දිස්වා පච්චාගන්ත්වා ''බහූ, භන්තෙ, විහාරෙ භික්ඛූ, පක්කොසිතබ්බං අය්‍යං න පස්සාමී''ති ජීවකස්ස

කථෙසි. ජීවකො සත්ථාරං පුච්ඡිත්වා තස්ස නාමං වත්වා පුන තං පෙසෙසි. සො ගන්ත්වා ‘‘චූළපන්ථකො නාම කතරො භන්තෙ’’ති පුච්ඡි. ‘‘අහං චූළපන්ථකො, අහං චූළපන්ථකො’’ති සකිංයෙව මුඛසහස්සං කථෙසි. සො පුන ගන්ත්වා ‘‘සබ්බෙපි කිර චූළපන්ථකා, අහං පක්කොසිතබ්බං න ජානාමී’’ති ආහ. ජීවකො පටිවිද්ධසච්චතාය ‘‘ඉද්ධිමා භික්ඛූ’’ති නයතො අඤ්ඤාසි. භගවා ආහ – ‘‘ගච්ඡ, යං පඨමං පස්සසි, තං චීවරකණ්ණෙ ගහෙත්වා සත්ථා තං ආමන්තෙතීති වත්වා ආනෙහී’’ති. සො ගන්ත්වා තථා අකාසි. තාවදෙව සබ්බෙපි නිම්මිතා අන්තරධායිංසු. ථෙරො තං උය්‍යොජෙත්වා මුඛධොවනාදිසරීරකිච්චං නිට්ඨපෙත්වා පඨමතරං ගන්ත්වා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදි. තස්මිං ඛණෙ සත්ථා දක්ඛිණොදකං ගණ්හිත්වා භත්තකිච්චං කත්වා චූළපන්ථකත්ථෙරෙනෙව භත්තානුමොදනං ධම්මකථං කථාපෙසි. ථෙරො දීඝමජ්ඣිමාගමප්පමාණං ධම්මකථං කථෙසීති.

අඤ්ඤෙ භික්ඛූ අධිට්ඨානෙන මනොමයං කායං අභිනිම්මිනිත්වා තයො වා චත්තාරො වා අභිනිම්මිනන්ති, බහුකෙ එකසදිසෙයෙව ච කත්වා නිම්මිනන්ති එකවිධමෙව කම්මං කුරුමානෙ. චූළපන්ථකත්ථෙරො පන එකාවජ්ජනෙනෙව භික්ඛුසහස්සං මාපෙසි. ද්වෙපි ජනෙ න එකසදිසෙ අකාසි, න එකවිධං කම්මං කුරුමානෙ. තස්මා මනොමයං කායං අභිනිම්මිනන්තානං අග්ගො නාම ජාතො. අඤ්ඤෙ පන බහූ අනියමෙත්වා නිම්මිතා ඉද්ධිමතා සදිසාව හොන්ති. ඨානනිසජ්ජාදීසු ච භාසිතතුණ්හීභාවාදීසු ච යං යං ඉද්ධිමා කරොති, තං තදෙව කරොන්ති. සචෙ පන නානාවණ්ණං කාතුකාමො හොති කෙචි පඨමවයෙ කෙචි මජ්ඣිමවයෙ කෙචි පච්ඡිමවයෙ, තථා දීඝකෙසෙ උපඩ්ඪමුණ්ඩෙ මුණ්ඩෙ මිස්සකකෙසෙ උපඩ්ඪරත්තචීවරෙ පණ්ඩුකචීවරෙ පදභාණධම්මකථාසරභඤ්ඤපඤ්හාපුච්ඡනපඤ්හාවිසජ්ජනරජනපචනචීවරසිබ්බනධොවනාදීනි කරොන්තෙ අපරෙපි වා නානප්පකාරකෙ කාතුකාමො හොති, තෙන පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය ‘‘එත්තකා භික්ඛූ පඨමවයා හොන්තූ’’තිආදිනා නයෙන පරිකම්මං කත්වා පුන සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨාතබ්බං, අධිට්ඨානචිත්තෙන සද්ධිං ඉච්ඡිතිච්ඡිතප්පකාරායෙව හොන්තීති. එසෙව නයො **බහුධාපි හුත්වා එකො හොතී**තිආදීසු.

අයං පන විසෙසො – **පකතියා බහුකො**ති නිම්මිතකාලබ්භන්තරෙ නිම්මිතපකතියා බහුකො. ඉමිනා ච භික්ඛුනා එවං බහුභාවං නිම්මිනිත්වා පුන ‘‘එකොව හුත්වා චඞ්කමිස්සාමි, සජ්ඣායං කරිස්සාමි, පඤ්හං පුච්ඡිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා වා, ‘‘අයං විහාරො අප්පභික්ඛුකො, සචෙ කෙචි ආගමිස්සන්ති ‘කුතො ඉමෙ එත්තකා එකසදිසා භික්ඛූ, අද්ධා ථෙරස්ස එස ආනුභාවො’ති මං ජානිස්සන්තී’’ති අප්පිච්ඡතාය වා අන්තරාව ‘‘එකො හොමී’’ති ඉච්ඡන්තෙන පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ‘‘එකො හොමී’’ති පරිකම්මං කත්වා පුන සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ‘‘එකො හොමී’’ති

අධිට්ඨාතබ්බං. අධිට්ඨානචිත්තෙන සද්ධිංයෙව එකො හොති. එවං අකරොන්තො පන යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන සයමෙව එකො හොති.

11. ආවිභාවන්ති පදං නික්ඛිපිත්වා **කෙනචි අනාවටං හොතීති** වුත්තත්තා කෙනචි අනාවටපදෙන ආවිභාවපදස්ස පාකටභාවත්ථො වුත්තො. ‘‘හොතී’’ති පදෙන ‘‘කරොතී’’ති පාඨසෙසො වුත්තො හොති. පාකටං හොන්තඤ්හි ආවිභාවෙ කතෙ හොති. **කෙනචි අනාවටන්ති** කුට්ටාදිනා යෙන කෙනචි අනාවටං ආවරණවිරහිතං. **අප්පටිච්ඡන්නන්ති** උපරිතො අච්ඡාදිතං. තදෙව අනාවටත්තා **විවටං.** අප්පටිච්ඡන්නත්තා **පාකටං. තිරොභාවන්ති** අන්තරිතභාවං කරොති. ආවටංයෙව තෙන ආවරණෙන **පිහිතං.** පටිච්ඡන්නංයෙව තෙන පටිච්ඡාදනෙන **පටිකුජ්ජිතං.**

ආකාසකසිණසමාපත්තියාති පරිච්ඡෙදාකාසකසිණෙ උප්පාදිතාය චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තියා. **ලාභීති** ලාභො අස්ස අත්ථීති ලාභී. **අපරික්ඛිත්තෙති** කෙනචි සමන්තතො අපරික්ඛිත්තෙ පදෙසෙ. ඉධ ආකාසකසිණස්සෙව වුත්තත්තා තත්ථ භාවිතමෙව ඣානං ආකාසකරණස්ස පච්චයො හොති, න අඤ්ඤන්ති දට්ඨබ්බං. උපරිආපොකසිණාදීසුපි තදාරම්මණමෙව ඣානං දට්ඨබ්බං, න අඤ්ඤං. **පථවිං ආවජ්ජති, උදකං ආවජ්ජති, ආකාසං ආවජ්ජතීති** පකතිපථවිඋදකආකාසෙ ආවජ්ජති. **අන්තලික්ඛෙති** තස්ස ආකාසස්ස පථවිතො දූරාකාසභාවං දීපෙති.

12. චන්දිමසූරියපරිමජ්ජනෙ කසිණනියමං අකත්වා ‘‘ඉද්ධිමා චෙතොවසිප්පත්තො’’ති අවිසෙසෙන වුත්තත්තා නත්ථෙත්ථ කසිණසමාපත්තිනියමොති වෙදිතබ්බං. **නිසින්නකො වා නිපන්නකො වාති** නිසින්නො වා නිපන්නො වා. ඉමෙහෙව ඉතරඉරියාපථද්වයම්පි වුත්තමෙව හොති. **හත්ථපාසෙ හොතූති** හත්ථසමීපෙ හොතු. හත්ථපස්සෙ හොතූතිපි පාඨො. ඉදං තථා කාතුකාමස්ස වසෙන වුත්තං. අයං පන තත්ථ ගන්ත්වාපි හත්ථං වඩ්ඪෙත්වාපි ආමසති. **ආමසතීති** ඊසකං ඵුසති. **පරාමසතීති** බාළ්හං ඵුසති. **පරිමජ්ජතීති** සමන්තතො ඵුසති. **රූපගතන්ති** හත්ථපාසෙ යිතරූපමෙව.

දූරෙපි සන්තිකෙ අධිට්ඨාතීති පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය දූරෙ දෙවලොකං වා බ්‍රහ්මලොකං වා ආවජ්ජති ‘‘සන්තිකෙ හොතූ’’ති. ආවජ්ජිත්වා පරිකම්මං කත්වා පුන සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඤාණෙන අධිට්ඨාති ‘‘සන්තිකෙ හොතූ’’ති. සන්තිකෙ හොති. එස නයො සෙසපදෙසුපි. බ්‍රහ්මලොකං පන ගන්තුකාමස්ස දූරස්ස සන්තිකකරණං වත්වා බ්‍රහ්මලොකගමනස්ස අනුපකාරම්පි ඉමාය ඉද්ධියා ඉජ්ඣමානවිසෙසං දස්සෙන්තො **සන්තිකෙපීති**ආදිමාහ. තත්ථ න කෙවලං ථොකකරණබහුකරණමෙව, ‘‘අමධුරං මධුර’’න්තිආදීසුපි යං යං ඉච්ඡති, තං සබ්බං ඉද්ධිමතො ඉජ්ඣති. අපරො නයො – **දූරෙපි සන්තිකෙ අධිට්ඨාතීති**

දූරෙ බ්‍රහ්මලොකං වා මනුස්සලොකස්ස සන්තිකෙ අධිට්ඨාති. **සන්තිකෙපි දූරෙ අධිට්ඨාතීති** සන්තිකෙ මනුස්සලොකං වා දූරෙ බ්‍රහ්මලොකෙ අධිට්ඨාති. **බහුකම්පි ථොකං අධිට්ඨාතීති** සචෙ බ්‍රහ්මානො බහූ සන්නිපතිතා හොන්ති, මහාඅත්තභාවත්තා දස්සනූපචාරං සවනූපචාරං පජහන්ති, දස්සනූපචාරෙ ච සවනූපචාරෙ ච එකජ්ඣං සඞ්ඛිපිත්වා බහුකම්පි ථොකන්ති අධිට්ඨාති. **ථොකම්පි බහුකං අධිට්ඨාතීති** සචෙ මහාපරිවාරෙන ගන්තුකාමො හොති, එකකත්තා ථොකං අත්තානං බහුකං අධිට්ඨහිත්වා මහාපරිවාරො ගච්ඡතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවං සති චතුබ්බිධම්පි තං බ්‍රහ්මලොකගමනෙ උපකාරො හොති.

දිබ්බෙන චක්ඛුනා තස්ස බ්‍රහ්මුනො රූපං පස්සතීති ඉධ ඨිතො ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා යස්ස බ්‍රහ්මුනො රූපං දට්ඨුකාමො, දිබ්බෙන චක්ඛුනා තස්ස බ්‍රහ්මුනො රූපං පස්සති. ඉධෙව ඨිතො දිබ්බාය සොතධාතුයා තස්ස බ්‍රහ්මුනො භාසමානස්ස සද්දං සුණාති. චෙතොපරියඤාණෙන තස්ස බ්‍රහ්මුනො චිත්තං පජානාති. **දිස්සමානෙනාති** චක්ඛුනා පෙක්ඛියමානෙන. **කායවසෙන චිත්තං පරිණාමෙතීති** රූපකායස්ස වසෙන චිත්තං පරිණාමෙති. පාදකජ්ඣානචිත්තං ගහෙත්වා කායෙ ආරොපෙති, කායානුගතිකං කරොති දන්ධගමනං. කායගමනඤ්හි දන්ධං හොති. **අධිට්ඨාතීති** තස්සෙව වෙවචනං, සන්නිට්ඨාපෙතීති අත්ථො. **සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වාති** පාදකජ්ඣානාරම්මණෙන ඉද්ධිචිත්තෙන සහජාතං සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වා පවිසිත්වා ඵුසිත්වා පාපුණිත්වා. සුඛසඤ්ඤා ච නාම උපෙක්ඛාසම්පයුත්තසඤ්ඤා. උපෙක්ඛා හි සන්තං සුඛන්ති වුත්තා, සායෙව සඤ්ඤා නීවරණෙහි චෙව විතක්කාදිපච්චනීකෙහි ච විමුත්තත්තා ලහුසඤ්ඤාතිපි වෙදිතබ්බා. තං ඔක්කන්තස්ස පනස්ස කරජකායොපි තූලපිචු විය සල්ලහුකො හොති. සො එවං වාතක්ඛිත්තතූලපිචුනා විය සල්ලහුකෙන දිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡති. එවං ගච්ඡන්තො ච සචෙ ඉච්ඡති, පථවීකසිණවසෙන ආකාසෙ මග්ගං නිම්මිනිත්වා පදසා ගච්ඡති. සචෙ ඉච්ඡති, ආකාසෙ පථවීකසිණවසෙනෙව පදෙ පදෙ පදුමං නිම්මිනිත්වා පදුමෙ පදුමෙ පදං නික්ඛිපන්තො පදසා ගච්ඡති. සචෙ ඉච්ඡති, වායොකසිණවසෙන වාතං අධිට්ඨහිත්වා තූලපිචු විය වායුනා ගච්ඡති. අපිච ගන්තුකාමතාව එත්ථ පමාණං. සති හි ගන්තුකාමතාය එවංකතචිත්තාධිට්ඨානො අධිට්ඨානවෙගක්ඛිත්තොව සො ජියාවෙගක්ඛිත්තො සරො විය දිස්සමානො ගච්ඡති.

චිත්තවසෙන කායං පරිණාමෙතීති කරජකායං ගහෙත්වා පාදකජ්ඣානචිත්තෙ ආරොපෙති, චිත්තානුගතිකං කරොති සීඝගමනං. චිත්තගමනඤ්හි සීඝං හොති. **සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වාති** රූපකායාරම්මණෙන ඉද්ධිචිත්තෙන සහජාතං සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉදං පන චිත්තගමනමෙව හොති. එවං අදිස්සමානෙන කායෙන ගච්ඡන්තො පනායං

කිං තස්සාධිට්ඨානචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ ගච්ඡති? උදාහු ඨිතික්ඛණෙ භඞ්ගක්ඛණෙ වාති වුත්තෙ ‘‘තීසුපි ඛණෙසු ගච්ඡතී’’ති ථෙරො ආහ. කිං පන සො සයං ගච්ඡති, නිම්මිතං පෙසෙතීති? යථාරුචි කරොති. ඉධ පනස්ස සයං ගමනමෙව ආගතං.

මනොමයන්ති අධිට්ඨානමනෙන නිම්මිතත්තා මනොමයං. **සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගන්ති** සබ්බඅඞ්ගපච්චඞ්ගවන්තං. **අහීනින්ද්‍රියන්ති** ඉදං චක්ඛුසොතාදීනං සණ්ඨානවසෙන වුත්තං, නිම්මිතරූපෙ පන පසාදො නාම නත්ථි. **සචෙ සො ඉද්ධිමා චඞ්කමති, නිම්මිතොපි තත්ථ චඞ්කමතීති**ආදි සබ්බං සාවකනිම්මිතං සන්ධාය වුත්තං. බුද්ධනිම්මිතා පන යං යං භගවා කරොති, තං තම්පි කරොන්ති, භගවතො චිත්තවසෙන අඤ්ඤම්පි කරොන්තීති. **ධූමායති පජ්ජලතීති** තෙජොකසිණවසෙන. **ධම්මං භාසතීති**ආදීනි තීණි අනියමෙත්වා වුත්තානි. **සන්තිට්ඨතීති** සඞ්ගම්ම තිට්ඨති. **සල්ලපතීති** සඞ්ගම්ම ලපති. **සාකච්ඡං සමාපජ්ජතීති** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උත්තරපච්චුත්තරදානවසෙන සංකථං කරොති. එත්ථ ච යං සො ඉද්ධිමා ඉධෙව ඨිතො දිබ්බෙන චක්ඛුනා රූපං පස්සති, දිබ්බාය සොතධාතුයා සද්දං සුණාති, චෙතොපරියඤාණෙන චිත්තං පජානාති, යම්පි සො ඉධෙව ඨිතො තෙන බ්‍රහ්මුනා සද්ධිං සන්තිට්ඨති, සල්ලපති, සාකච්ඡං සමාපජ්ජති, යම්පිස්ස ‘‘දූරෙපි සන්තිකෙ අධිට්ඨාතී’’තිආදිකං අධිට්ඨානං, යම්පි සො දිස්සමානෙන වා අදිස්සමානෙන වා කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡති, එත්තාවතා න කායෙන වසං වත්තෙති. යඤ්ච ඛො ‘‘සො තස්ස බ්‍රහ්මුනො පුරතො රූපිං අභිනිම්මිනාතී’’තිආදිනා නයෙන වුත්තවිධානං ආපජ්ජති, එත්තාවතා කායෙන වසං වත්තෙති නාම. සෙසං පන කායෙන වසවත්තනාය පුබ්බභාගදස්සනත්ථං වුත්තන්ති. අයං තාව අධිට්ඨානා ඉද්ධි.

13. විකුබ්බනිද්ධිනිද්දෙසෙ සිඛිස්ස භගවතො සාවකනිදස්සනං විකුබ්බනිද්ධියා කායසක්ඛිපුග්ගලදස්සනත්ථං වුත්තං. තම්පි දස්සෙන්තො පඨමං තාව **බ්‍රහ්මලොකෙ ඨිතො සහස්සිලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙසීති** අතිවිය අච්ඡරියඅබ්භුතභූතං සහස්සිලොකධාතුයා සද්දසවනං අධිට්ඨානිද්ධිං දස්සෙසි. ඉදානි තස්ස වත්ථුස්ස පරිදීපනත්ථමිදං වුච්චති – ඉමස්මා හි කප්පා එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛී භගවා අනන්තරජාතියා තුසිතපුරතො චවිත්වා අරුණවතීනගරෙ අරුණවතො රඤ්ඤො පභාවතියා නාම මහෙසියා කුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්තිත්වා පරිපක්කඤාණො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා බොධිමණ්ඩෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිත්වා පවත්තවරධම්මචක්කො අරුණවතිං නිස්සාය විහරන්තො එකදිවසං පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරො ‘‘අරුණවතිං පිණ්ඩාය පවිසිස්සාමී’’ති නික්ඛමිත්වා විහාරද්වාරකොට්ඨකසමීපෙ ඨිතො අභිභුං නාම අග්ගසාවකං ආමන්තෙසි – ‘‘අතිප්පගො ඛො, භික්ඛු, අරුණවතිං පිණ්ඩාය පවිසිතුං. යෙන අඤ්ඤතරො බ්‍රහ්මලොකො තෙනුපසඞ්කමිස්සාමා’’ති. යථාහ –

‘‘අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සිඛී භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අභිභුං භික්ඛුං ආමන්තෙසි – ‘ආයාම, බ්‍රාහ්මණ, යෙන අඤ්ඤතරො බ්‍රහ්මලොකො, තෙනුපසඞ්කමිස්සාම යාව භත්තස්ස කාලො භවිස්සතී’ති. ‘එවං භන්තෙ’ති ඛො, භික්ඛවෙ, අභිභූ භික්ඛු සිඛිස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පච්චස්සොසි. අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සිඛී ච භගවා අභිභූ ච භික්ඛු යෙන අඤ්ඤතරො බ්‍රහ්මලොකො, තෙනුපසඞ්කමිංසූ’’ති (සං. නි. 1.185).

තත්ථ මහාබ්‍රහ්මා සම්මාසම්බුද්ධං දිස්වා අත්තමනො පච්චුග්ගමනං කත්වා බ්‍රහ්මාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා අදාසි. ථෙරස්සාපි අනුච්ඡවිකං ආසනං පඤ්ඤාපයිංසු. නිසීදි භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ, ථෙරොපි අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදි. මහාබ්‍රහ්මාපි දසබලං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි. තෙනාහ – අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සිඛී භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අභිභුං භික්ඛුං ආමන්තෙසි – ‘‘පටිභාතු, බ්‍රාහ්මණ, තං බ්‍රහ්මුනො ච බ්‍රහ්මපරිසාය ච බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානඤ්ච ධම්මී කථා’’ති. ‘‘එවං, භන්තෙ’’ති ඛො, භික්ඛවෙ, අභිභූ භික්ඛු සිඛිස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පටිස්සුණිත්වා බ්‍රහ්මුනො ච බ්‍රහ්මපරිසාය ච බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානඤ්ච ධම්මකථං කථෙසි. ථෙරෙ ධම්මකථං කථෙන්තෙ බ්‍රහ්මානො උජ්ඣායිංසු ‘‘චිරස්සඤ්ච මයං සත්ථු බ්‍රහ්මලොකාගමනං ලභිම්හා, අයඤ්ච භික්ඛු ඨපෙත්වා සත්ථාරං සයං ධම්මකථං ආරභී’’ති. සත්ථා තෙසං අනත්තමනභාවං ඤත්වා අභිභුං භික්ඛුං එතදවොච – ‘‘උජ්ඣායන්ති ඛො තෙ, බ්‍රාහ්මණ, බ්‍රහ්මා ච බ්‍රහ්මපරිසා ච බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා ච. තෙන හි, ත්වං බ්‍රාහ්මණ, භියොසො මත්තාය සංවෙජෙහී’’ති. ථෙරො සත්ථු වචනං සම්පටිච්ඡිත්වා අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කත්වා සහස්සිලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙන්තො –

‘‘ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො.

‘‘යො ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ, අප්පමත්තො විහස්සති;
පහාය ජාතිසංසාරං, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සතී’’ති. (අ. නි. 1.185) –

ඉමං ගාථාද්වයං අභාසි.

කිං පන කත්වා ථෙරො සහස්සිලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙසීති? නීලකසිණං තාව සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අභිඤ්ඤාඤාණෙන චක්කවාළසහස්සෙ සබ්බත්ථ අන්ධකාරං ඵරි. තතො ‘‘කිමිදං අන්ධකාර’’න්ති සත්තානං ආභොගෙ උප්පන්නෙ ආලොකකසිණං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ආලොකං දස්සෙසි. ‘‘කිං ආලොකො අය’’න්ති විචිනන්තානං අත්තානං දස්සෙසි. චක්කවාළසහස්සෙ ච දෙවමනුස්සා අඤ්ජලිං පග්ගණ්හිත්වා ථෙරංයෙව නමස්සමානා අට්ඨංසු. ථෙරො

‘‘මහාජනො මය්හං ධම්මං දෙසෙන්තස්ස සද්දං සුණාතූ’’ති ඉමා ගාථා අභාසි. සබ්බෙ ඔසටාය පරිසාය මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා ධම්මං දෙසෙන්තස්ස විය සද්දං අස්සොසුං. අත්ථොපි තෙසං පාකටො අහොසි. තං විඤ්ඤාපනං සන්ධාය ‘‘සරෙන විඤ්ඤාපෙසී’’ති වුත්තං. තෙන කතං අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිකුබ්බනං සන්ධාය පුන **සො දිස්සමානෙනපී**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ධම්මං දෙසෙසී**ති පඨමං වුත්තප්පකාරං ඉද්ධිවිකුබ්බනං දස්සෙන්තො ධම්මං දෙසෙසි, තතො යථාවුත්තක්කමෙන ද්වෙ ගාථා භාසන්තො සරෙන විඤ්ඤාපෙසීති වෙදිතබ්බං. **දිස්සමානෙනපි කායෙනා**තිආදීසු ච ඉත්ථංභූතලක්ඛණෙ කරණවචනං, එවංභූතකායො හුත්වාති අත්ථො.

ඉදානි තං වත්ථුං දස්සෙත්වා අඤ්ඤස්සාපි ඉද්ධිමතො විකුබ්බනිද්ධිකරණවිධානං දස්සෙන්තො **සො පකතිවණ්ණං විජහිත්වා**තිආදිමාහ. තත්ථ **සො**ති හෙට්ඨා වුත්තවිධානෙන මුදුකම්මඤ්ඤකතචිත්තො සො ඉද්ධිමා භික්ඛු. සචෙ විකුබ්බනිද්ධිං කාතුකාමො හොති, අත්තනො **පකතිවණ්ණං** පකතිසණ්ඨානං **විජහිත්වා කුමාරකවණ්ණං වා** දස්සෙති. කථං? පථවීකසිණාරම්මණාභිඤ්ඤාපාදකචතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය ‘‘එවරූපො කුමාරකො හොමී’’ති නිම්මිනිතබ්බං කුමාරකවණ්ණං ආවජ්ජිත්වා කතපරිකම්මාවසානෙ පුන සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ‘‘එවරූපො නාම කුමාරකො හොමී’’ති අභිඤ්ඤාඤාණෙන අධිට්ඨාති, සහ අධිට්ඨානෙන කුමාරකො හොතීති. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.100) කසිණනිද්දෙසෙ ‘‘පථවීකසිණවසෙන එකොපි හුත්වා බහුධා හොතීතිආදිභාවො...පෙ.... එවමාදීනි ඉජ්ඣන්තී’’ති වචනෙන ඉධ පථවීකසිණාරම්මණං පාදකජ්ඣානං යුජ්ජති. තත්ථෙව පන අභිඤ්ඤානිද්දෙසෙ විකුබ්බනිද්ධියා ‘‘පථවීකසිණාදීසු අඤ්ඤතරාරම්මණතො අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානතො වුට්ඨායා’’ති වුත්තං, තත්ථෙව (විසුද්ධි. 2.398) ච ‘‘අත්තනො කුමාරකවණ්ණො ආවජ්ජිතබ්බො’’ති වුත්තං, තං නාගාදිනිම්මානෙ න යුජ්ජති විය. නාගවණ්ණාදිනිම්මානෙපි එසෙව නයො.

තත්ථ **නාගවණ්ණන්ති** සප්පසණ්ඨානං. **සුපණ්ණවණ්ණන්ති** ගරුළසණ්ඨානං. **ඉන්දවණ්ණන්ති** සක්කසණ්ඨානං. **දෙවවණ්ණන්ති** සෙසදෙවසණ්ඨානං. **සමුද්දවණ්ණං** පන ආපොකසිණවසෙන ඉජ්ඣති. **පත්තින්ති** පදාතිං. **විවිධම්පි සෙනාබ්‍යූහන්ති** හත්ථිආදීනං වසෙන අනෙකවිහිතං සෙනාසමූහං. විසුද්ධිමග්ගෙ පන ‘‘හත්ථිම්පි දස්සෙතීතිආදි පනෙත්ථ බහිද්ධාපි හත්ථිආදිදස්සනවසෙන වුත්තං. තත්ථ ‘හත්ථී හොමී’ති අනධිට්ඨහිත්වා ‘හත්ථී හොතූ’ති අධිට්ඨාතබ්බං. අස්සාදීසුපි එසෙව නයො’’ති වුත්තං, තං ‘‘පකතිවණ්ණං විජහිත්වා’’ති වුත්තමූලපදෙන ච විකුබ්බනිද්ධිභාවෙන ච විරුජ්ඣති. පාළියං වුත්තක්කමෙන හි පකතිවණ්ණං අවිජහිත්වා අධිට්ඨානවසෙන අඤ්ඤස්ස දස්සනං අධිට්ඨානිද්ධි නාම,

පකතිවණ්ණං විජහිත්වා අධිට්ඨානවසෙන අත්තනො අඤ්ඤථාදස්සනං විකුබ්බනිද්ධි නාම.

14. මනොමයිද්ධිඤාණනිද්දෙසෙ **ඉමම්හා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාතී**තිආදීසු ඉද්ධිමා භික්ඛු මනොමයිද්ධිං කාතුකාමො ආකාසකසිණාරම්මණපාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය අත්තනො රූපකායං තාව ආවජ්ජිත්වා වුත්තනයෙනෙව ''සුසිරො හොතූ''ති අධිට්ඨාති, සුසිරො හොති. අථ තස්ස අබ්භන්තරෙ පථවීකසිණවසෙන අඤ්ඤං කායං ආවජ්ජිත්වා පරිකම්මං කත්වා වුත්තනයෙනෙව අධිට්ඨාති, තස්ස අබ්භන්තරෙ අඤ්ඤො කායො හොති. සො තං මුඛතො අබ්බූහිත්වා බහි ඨපෙති. ඉදානි තමත්ථං උපමාහි පකාසෙන්තො **සෙය්‍යථාපී**තිආදිමාහ. තත්ථ **මුඤ්ජම්හාති** මුඤ්ජතිණම්හා. **ඊසිකං පවාහෙය්‍යාති** කළීරං ලුඤ්චෙය්‍ය. **කොසියාති** කොසකතො. **කරණ්ඩාති** කරණ්ඩාය, පුරාණතචකඤ්චුකතොති අත්ථො. තත්ථ ච **උද්ධරෙය්‍යාති** චිත්තෙනෙවස්ස උද්ධරණං වෙදිතබ්බං. අයඤ්හි අහි නාම සජාතියං ඨිතො, කට්ඨන්තරං වා රුක්ඛන්තරං වා නිස්සාය, තචතො සරීරං නික්කඩ්ඪනපයොගසඞ්ඛාතෙන ථාමෙන, සරීරං ඛාදයමානං විය පුරාණතචං ජිගුච්ඡන්තො ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි සයමෙව කඤ්චුකං පජහාති.

එත්ථ ච යථා ඊසිකාදයො මුඤ්ජාදීහි සදිසා හොන්ති, එවමිදං මනොමයං රූපං ඉද්ධිමතා සබ්බාකාරෙහි සදිසමෙව හොතීති දස්සනත්ථං ඉමා උපමා වුත්තාති. ''මනොමයෙන කායෙන, ඉද්ධියා උපසඞ්කමී''ති (ථෙරගා. 901) එත්ථ අභිඤ්ඤාමනෙන කතකායො මනොමයකායො නාම. ''අඤ්ඤතරං මනොමයං කායං උපපජ්ජතී''ති (චූළව. 333) එත්ථ ඣානමනෙන නිබ්බත්තිතකායො තෙන මනෙන කතත්තා මනොමයකායො නාම. ඉධ පන අභිඤ්ඤාමනෙන උප්පාදිතකායො තෙන මනෙන කතත්තා මනොමයකායො නාම. එවං සති අධිට්ඨානිද්ධියා විකුබ්බනිද්ධියා ච කතො මනොමයකායො නාම හොතීති චෙ? හොතියෙව. ඉධ පන තාසං විසුං විසුං විසෙසෙන විසෙසෙත්වා අධිට්ඨානිද්ධි විකුබ්බනිද්ධීති ච වුත්තත්තා අබ්භන්තරතො නිම්මානමෙව මනොමයිද්ධි නාම.

15. ඤාණවිප්ඵාරිද්ධිනිද්දෙසෙ ඤාණස්ස විප්ඵාරො වෙගො අස්සා අත්ථීති **ඤාණවිප්ඵාරා.** එත්ථ ච සත්තඅනුපස්සනාවසෙනෙව ඉද්ධිං දස්සෙත්වා සෙසා යාව අරහත්තමග්ගා සඞ්ඛිත්තාති වෙදිතබ්බා.

ආයස්මතො බාකුලස්ස ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධීතිආදීසු බාකුලත්ථෙරො තාව ද්වීසු කුලෙසු වඩ්ඪිතත්තා එවංලද්ධනාමො පුබ්බබුද්ධෙසු කතාධිකාරො පුඤ්ඤසම්පදාය සම්පන්නො ථෙරො. සො හි මහාසම්පත්තිං අනුභවමානො දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො අම්හාකං දසබලස්ස නිබ්බත්තිතො පුරෙතරමෙව කොසම්බියං සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්ති. තං

ජාතකාලෙ මඞ්ගලත්ථාය මහාපරිවාරෙන යමුනං නෙත්වා සපරිවාරා ධාතී නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙන කීළාපෙන්තී න්හාපෙති. එකො මහාමච්ඡො ‘‘භක්ඛො මෙ අය’’න්ති මඤ්ඤමානො මුඛං විවරිත්වා උපගතො. ධාතී දාරකං ඡඩ්ඩෙත්වා පලාතා. මහාමච්ඡො තං ගිලි. පුඤ්ඤවා සත්තො සයනගබ්භං පවිසිත්වා නිපන්නො විය න කිඤ්චි දුක්ඛං පාපුණි. මච්ඡො දාරකස්ස තෙජෙන තත්තකං ඵාලං ගිලිත්වා විය දය්හමානො වෙගෙන තිංසයොජනං ගන්ත්වා බාරාණසිවාසිනො මච්ඡබන්ධස්ස ජාලං පාවිසි. සො දාරකස්ස තෙජෙන ජාලතො නීහටමත්තොව මතො. මච්ඡබන්ධා තං සකලමෙව අන්තරකාජෙන ආදාය ‘‘සහස්සෙන දෙමා’’ති නගරෙ චරන්තා අසීතිකොටිධනස්ස අපුත්තකස්ස සෙට්ඨිස්ස ඝරද්වාරං ගන්ත්වා සෙට්ඨිභරියාය එකෙන කහාපණෙන අදංසු. සා තං සයමෙව ඵලකෙ ඨපෙත්වා පිට්ඨිතො ඵාලෙන්තී මච්ඡකුච්ඡියං සුවණ්ණවණ්ණං දාරකං දිස්වා ‘‘මච්ඡකුච්ඡියං මෙ පුත්තො ලද්ධො’’ති නාදං නදිත්වා දාරකං ආදාය සාමිකං උපගච්ඡි. සෙට්ඨි තාවදෙව භෙරිං චරාපෙත්වා දාරකං ආදාය රඤ්ඤො සන්තිකං ආනෙත්වා තමත්ථං ආරොචෙසි. රාජා ‘‘පුඤ්ඤවා දාරකො, පොසෙහි න’’න්ති ආහ. ඉතරම්පි සෙට්ඨිකුලං තං පවත්තිං සුත්වා තත්ථ ගන්ත්වා ‘‘අම්හාකං පුත්තො’’ති තං දාරකං ගණ්හිතුං විවදි. උභොපි රාජකුලං අගමංසු. රාජා ‘‘ද්වින්නම්පි අපුත්තකං කාතුං න සක්කා, ද්වින්නම්පි දායාදො හොතූ’’ති ආහ. තතො පට්ඨාය ද්වෙපි කුලානි ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තානි අහෙසුං. තස්ස ද්වීහි කුලෙහි වඩ්ඪිතත්තා ‘‘බාකුලකුමාරො’’ති නාමං අකංසු. තස්ස විඤ්ඤුතං පත්තස්ස ද්වීසුපි නගරෙසු තයො තයො පාසාදෙ කාරෙත්වා නාටකානි පච්චුපට්ඨපෙසුං. එකෙකස්මිං නගරෙ චත්තාරො චත්තාරො මාසෙ වසි. තහිං එකස්මිං නගරෙ චත්තාරො මාසෙ වුට්ඨස්ස සඞ්ඝාටනාවාසු මණ්ඩපං කාරෙත්වා තත්ථ නං නාටකෙහි සද්ධිං ආරොපෙත්වා මහාසම්පත්තිං අනුභවමානං ද්වීහි මාසෙහි ඉතරං නගරං උපඩ්ඪපථං නෙන්ති. ඉතරනගරවාසිනො නාටකාපි ‘‘ද්වීහි මාසෙහි උපඩ්ඪපථං ආගතො භවිස්සතී’’ති තථෙව පච්චුග්ගන්ත්වා ද්වීහි මාසෙහි අත්තනො නගරං ආනෙන්ති. ඉතරනාටකා මජ්ඣෙ නිවත්තිත්වා අත්තනො නගරමෙව ගච්ඡන්ති. තත්ථ චත්තාරො මාසෙ වසිත්වා තෙනෙව නියාමෙන පුන ඉතරනගරං ගච්ඡති. එවමස්ස සම්පත්තිං අනුභවන්තස්ස අසීති වස්සානි පරිපුණ්ණානි.

තස්මිං සමයෙ අම්හාකං බොධිසත්තො සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා පවත්තවරධම්මචක්කො අනුක්කමෙන චාරිකං චරන්තො කොසම්බිං පාපුණි. ‘‘බාරාණසි’’න්ති මජ්ඣිමභාණකා. බාකුලසෙට්ඨිපි බො ‘‘දසබලො ආගතො’’ති සුත්වා බහුං ගන්ධමාලං ආදාය සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මකථං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි. සො සත්තාහමෙව පුථුජ්ජනො හුත්වා අට්ඨමෙ අරුණෙ සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. අථස්ස ද්වීසු නගරෙසු පරිචිතමාතුගාමා අත්තනො කුලඝරානි ආගන්ත්වා තත්ථෙව වසමානා චීවරානි කරිත්වා පහිණිංසු. ථෙරො එකං අඩ්ඪමාසං

කොසම්බිවාසීහි පහිතං චීවරං පරිභුඤ්ජති, එකං අඩ්ඪමාසං බාරාණසිවාසීහීති එතෙනෙව නියාමෙන ද්වීසු නගරෙසු යං යං උත්තමං, තං තං ථෙරස්සෙව ආහරීයති. පබ්බජිතස්සාපිස්ස සුඛෙනෙව අසීති වස්සානි අගමංසු. උභයත්ථාපිස්ස මුහුත්තමත්තම්පි අප්පමත්තකොපි ආබාධො න උප්පන්නපුබ්බො. සො පච්ඡිමෙ කාලෙ බාකුලසුත්තං (ම. නි. 3.209 ආදයො) කථෙත්වා පරිනිබ්බායීති. එවං මච්ඡකුච්ඡියං අරොගභාවො ආයස්මතො බාකුලස්ස පච්ඡිමභවිකස්ස තෙන අත්තභාවෙන පටිලභිතබ්බඅරහත්තඤාණානුභාවෙන නිබ්බත්තත්තා ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි නාම. සුචරිතකම්මඵලප්පත්තස්ස පටිසම්භිදාඤාණස්ස ආනුභාවෙනාතිපි වදන්ති.

සංකිච්චත්ථෙරොපි (විසුද්ධි. 2.373) පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤො ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරස්ස උපට්ඨාකස්ස සාවත්ථියං අඩ්ඪකුලස්ස ධීතු කුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්ති. සා තස්මිං කුච්ඡිගතෙ එකෙන බ්‍යාධිනා තං ඛණංයෙව කාලමකාසි, තස්සා සරීරෙ ඣාපියමානෙ ඨපෙත්වා ගබ්භමංසං සෙසමංසං ඣාපයි. අථස්සා ගබ්භමංසං චිතකතො ඔතාරෙත්වා ද්වීසු තීසු ඨානෙසු සූලෙහි විජ්ඣිංසු. සූලකොටි දාරකස්ස අක්ඛිකොටිං ඵුසි. එවං ගබ්භමංසං විජ්ඣිත්වා අඞ්ගාරරාසිම්හි පක්ඛිපිත්වා අඞ්ගාරෙහෙව පටිච්ඡාදෙත්වා පක්කමිංසු. ගබ්භමංසං ඣායි, අඞ්ගාරමත්ථකෙ පන සුවණ්ණබිම්බසදිසො දාරකො පදුමගබ්භෙ නිපන්නො විය අහොසි. පච්ඡිමභවිකසත්තස්ස හි සිනෙරුනා ඔත්ථරියමානස්සාපි අරහත්තං අප්පත්වා ජීවිතක්ඛයො නාම නත්ථි. පුනදිවසෙ ''චිතකං නිබ්බාපෙස්සාමා''ති ආගතා තථා නිපන්නං දාරකං දිස්වා අච්ඡරියබ්භුතචිත්තජාතා දාරකං ආදාය නගරං ගන්ත්වා නෙමිත්තකෙ පුච්ඡිංසු. නෙමිත්තකා ''සචෙ අයං දාරකො අගාරං අජ්ඣාවසිස්සති, යාව සත්තමා කුලපරිවට්ටා ඤාතකා දුග්ගතා භවිස්සන්ති. සචෙ පබ්බජිස්සති, පඤ්චහි සමණසතෙහි පරිවුතො චරිස්සතී''ති ආහංසු. අය්‍යකා තං දාරකං වඩ්ඪෙසි. ඤාතකාපි වඩ්ඪිතකාලෙ ''අම්හාකං අය්‍යස්ස සන්තිකෙ පබ්බාජෙස්සාමා''ති පොසයිංසු. සො සත්තවස්සිකකාලෙ ''තව කුච්ඡියා වසනකාලෙ මාතා තෙ කාලමකාසි, තස්සා සරීරෙ ඣාපියමානෙපි ත්වං න ඣායී''ති කුමාරකානං කථං සුත්වා ''අහං කිර එවරූපා භයා මුත්තො, කිං මෙ ඝරාවාසෙන පබ්බජිස්සාමී''ති ඤාතකානං ආරොචෙසි. තෙ ''සාධු, තාතා''ති තං ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරස්ස සන්තිකං නෙත්වා ''භන්තෙ, ඉමං පබ්බාජෙථා''ති අදංසු. ථෙරො තචපඤ්චකකම්මට්ඨානං දත්වා පබ්බාජෙසි. සො ඛුරග්ගෙයෙව සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. පරිපුණ්ණවස්සො ච උපසම්පදං ලභිත්වා දසවස්සො හුත්වා පඤ්චසතභික්ඛුපරිවාරො විචරීති. එවං වුත්තනයෙනෙව දාරුචිතකාය අරොගභාවො ආයස්මතො සංකිච්චස්ස ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි නාම.

භූතපාලත්ථෙරොපි (විසුද්ධි. 2.373) පුබ්බහෙතුසම්පන්නො. තස්ස පිතා රාජගහෙ දලිද්දමනුස්සො. සො තං දාරකං ගහෙත්වා දාරූනං අත්ථාය

සකටෙන අටවිං ගන්ත්වා දාරුභාරං කත්වා සායං නගරද්වාරසමීපං පත්තො. අථස්ස ගොණා යුගං ඔස්සජිත්වා නගරං පවිසිංසු. සො සකටමූලෙ පුත්තකං නිසීදාපෙත්වා ගොණානං අනුපදං ගච්ඡන්තො නගරමෙව පාවිසි. තස්ස අනික්ඛන්තස්සෙව ද්වාරං පිදහි. දාරකො සකලරත්තිං සකටස්ස හෙට්ඨා නිපජ්ජිත්වා නිද්දං ඔක්කමි. රාජගහං පකතියාපි අමනුස්සබහුලං, ඉදං පන සුසානසමීපට්ඨානං. න ච කොචි යක්ඛො තස්ස පච්ඡිමභවිකස්ස දාරකස්ස උපද්දවං කාතුමසක්ඛි. සො අපරෙන සමයෙන පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිත්වා භූතපාලත්ථෙරො නාම අහොසීති. එවං වාළයක්ඛානුචරිතෙපි පදෙසෙ වුත්තනයෙනෙව අරොගභාවො ආයස්මතො භූතපාලස්ස ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි නාම.

16. සමාධිවිප්ඵාරිද්ධිනිද්දෙසෙ **ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධී**තිආදීසු ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරෙන සද්ධිං කපොතකන්දරායං විහරතො ජුණ්හාය රත්තියා නවොරොපිතෙහි කෙසෙහි අජ්ඣොකාසෙ නිසින්නස්ස එකො දුට්ඨයක්ඛො සහායකෙන යක්ඛෙන වාරියමානොපි සීසෙ පහාරං අදාසි. යස්ස මෙඝස්ස විය ගජ්ජතො සද්දො අහොසි, ථෙරො තස්ස පහරණසමයෙ සමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසින්නො හොති. අථස්ස තෙන පහාරෙන න කොචි ආබාධො අහොසි. අයං තස්ස ආයස්මතො සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි. යථාහ –

‘‘එවං මෙ සුතං (උදා. 34) – එකං සමයං භගවා රාජගහෙ විහරති වෙළුවනෙ කලන්දකනිවාපෙ. තෙන ඛො පන සමයෙන ආයස්මා ච සාරිපුත්තො ආයස්මා ච මහාමොග්ගල්ලානො කපොතකන්දරායං විහරන්ති. තෙන ඛො පන සමයෙන ආයස්මා සාරිපුත්තො ජුණ්හාය රත්තියා නවොරොපිතෙහි කෙසෙහි අබ්භොකාසෙ නිසින්නො හොති අඤ්ඤතරං සමාධිං සමාපජ්ජිත්වා.

‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන ද්වෙ යක්ඛා සහායකා උත්තරාය දිසාය දක්ඛිණං දිසං ගච්ඡන්ති කෙනචිදෙව කරණීයෙන. අද්දසංසු ඛො තෙ යක්ඛා ආයස්මන්තං සාරිපුත්තං ජුණ්හාය රත්තියා නවොරොපිතෙහි කෙසෙහි අබ්භොකාසෙ නිසින්නං, දිස්වාන එකො යක්ඛො දුතියං යක්ඛං එතදවොච – ‘පටිභාති මං, සම්ම, ඉමස්ස සමණස්ස සීසෙ පහාරං දාතු’න්ති. එවං වුත්තෙ සො යක්ඛො තං යක්ඛං එතදවොච – ‘අලං, සම්ම, මා සමණං ආසාදෙසි, උළාරො සො, සම්ම, සමණො මහිද්ධිකො මහානුභාවො’ති.

‘‘දුතියම්පි ඛො…පෙ.… තතියම්පි ඛො සො යක්ඛො තං යක්ඛං එතදවොච – ‘පටිභාති මං, සම්ම, ඉමස්ස සමණස්ස සීසෙ පහාරං දාතු’න්ති. තතියම්පි ඛො සො යක්ඛො තං යක්ඛං එතදවොච – ‘අලං,

සම්ම, මා සමණං ආසාදෙසි, උළාරො සො, සම්ම, සමණො මහිද්ධිකො මහානුභාවො’ති.

‘‘අථ ඛො සො යක්ඛො තං යක්ඛං අනාදියිත්වා ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස සීසෙ පහාරං අදාසි. තාව මහාපහාරො අහොසි, අපි තෙන පහාරෙන සත්තරතනං වා අඩ්ඪට්ඨමරතනං වා නාගං ඔසාරෙය්‍ය, මහන්තං වා පබ්බතකූටං පදාලෙය්‍ය. අථ ච පන සො යක්ඛො ‘දය්හාමි දය්හාමී’ති තත්ථෙව මහානිරයං අපතාසි.

‘‘අද්දසා ඛො ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන තෙන යක්ඛෙන ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස සීසෙ පහාරං දීයමානං, දිස්වා යෙන ආයස්මා සාරිපුත්තො තෙනුපසඞ්කමි, උපසඞ්කමිත්වා ආයස්මන්තං සාරිපුත්තං එතදවොච – ‘කච්චි තෙ, ආවුසො සාරිපුත්ත, ඛමනීයං, කච්චි යාපනීයං, කච්චි න කිඤ්චි දුක්ඛ’න්ති. ‘ඛමනීයං මෙ, ආවුසො මොග්ගල්ලාන, යාපනීයං මෙ, ආවුසො මොග්ගල්ලාන, අපි ච මෙ සීසං ථොකං දුක්ඛ’න්ති.

‘‘අච්ඡරියං, ආවුසො සාරිපුත්ත, අබ්භුතං, ආවුසො සාරිපුත්ත, යාව මහිද්ධිකො ආයස්මා සාරිපුත්තො මහානුභාවො. ඉධ තෙ, ආවුසො සාරිපුත්ත, අඤ්ඤතරො යක්ඛො සීසෙ පහාරං අදාසි. තාව මහා පහාරො අහොසි, අපි තෙන පහාරෙන සත්තරතනං වා අඩ්ඪට්ඨමරතනං වා නාගං ඔසාරෙය්‍ය, මහන්තං වා පබ්බතකූටං පදාලෙය්‍ය. අථ ච පනායස්මා සාරිපුත්තො එවමාහ – ‘ඛමනීයං මෙ, ආවුසො මොග්ගල්ලාන, යාපනීයං මෙ, ආවුසො මොග්ගල්ලාන, අපි ච මෙ සීසං ථොකං දුක්ඛ’න්ති.

‘‘අච්ඡරියං, ආවුසො මොග්ගල්ලාන, අබ්භුතං, ආවුසො මොග්ගල්ලාන, යාව මහිද්ධිකො ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො මහානුභාවො, යත්‍ර හි නාම යක්ඛම්පි පස්සිස්සති, මයං පනෙතරහි පංසුපිසාචකම්පි න පස්සාමාති.

‘‘අස්සොසි ඛො භගවා දිබ්බාය සොතධාතුයා විසුද්ධාය අතික්කන්තමානුසිකාය තෙසං උභින්නං මහානාගානං ඉමං එවරූපං කථාසල්ලාපං.

අථ ඛො භගවා එතමත්ථං විදිත්වා තායං වෙලායං ඉමං උදානං උදානෙසි –

‘‘යස්ස සෙලූපමං චිත්තං, ඨිතං නානුපකම්පති;
විරත්තං රජනීයෙසු, කොපනීයෙ න කුප්පති;

යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං, කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතී''ති. (උදා. 34);

එත්ථ ච ''කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතී''ති භගවතා වුත්තවචනෙන ''තෙන පහාරෙන න කොචි ආබාධො අහොසී''ති අට්ඨකථාවචනං අතිවිය සමෙති. තස්මා ''අපිච මෙ සීසං ථොකං දුක්ඛ''න්ති වචනෙන දුක්ඛවෙදනා න හොති, සීසස්ස පන අකම්මඤ්ඤභාවං සන්ධාය ''දුක්ඛ''න්ති වුත්තං. ලොකෙපි හි අකිච්ඡෙන පරිහරිතුං සක්කුණෙය්‍යො සුඛසීලො, කිච්ඡෙන පරිහරිතුං සක්කුණෙය්‍යො දුක්ඛසීලොති වුච්චති. තම්පි ඛො අකම්මඤ්ඤතං සමාපත්තිතො වුට්ඨිතසමයත්තා අහොසීති වෙදිතබ්බො. සමාපත්තිඅප්පිතසමයෙ හි තම්පි න භවෙය්‍යාති. ''එතරහි පංසුපිසාචකම්පි න පස්සාමා''ති දට්ඨුං අසමත්ථතාය න වුත්තං, අභිඤ්ඤාසු බ්‍යාපාරාභාවෙන වුත්තං. ථෙරො කිර ''පච්ඡිමා ජනතා පොථුජ්ජනිකාය ඉද්ධියා සාරසඤ්ඤා මාහෙසු''න්ති පච්ඡිමං ජනතං අනුකම්පමානො යෙභුය්‍යෙන ඉද්ධිං න වළඤ්ජෙසි. ථෙරගාථාය ච –

''නෙව පුබ්බෙනිවාසාය, නපි දිබ්බස්ස චක්ඛුනො;
චෙතොපරියාය ඉද්ධියා, චුතියා උපපත්තියා;
සොතධාතුවිසුද්ධියා, පණිධි මෙ න විජ්ජතී''ති. (ථෙරගා. 996) –

ථෙරෙන සයමෙව අභිඤ්ඤාසු පත්ථනාභාවො වුත්තො. ථෙරො පන සත්තසට්ඨියා සාවකපාරමීඤාණෙසු පාරමිප්පත්තොති.

සඤ්ජීවත්ථෙරං පන කකුසන්ධස්ස භගවතො දුතියඅග්ගසාවකං නිරොධසමාපන්නං ''කාලඞ්කතො''ති සල්ලක්ඛෙත්වා ගොපාලකාදයො තිණකට්ඨාදීනි සංකඩ්ඪිත්වා අග්ගිං අදංසු. ථෙරස්ස චීවරෙ අංසුමත්තම්පි න ඣායිත්ථ. අයමස්සායස්මතො අනුපුබ්බසමාපත්තිවසෙන පවත්තසමථානුභාවනිබ්බත්තත්තා සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි. යථාහ –

''තෙන ඛො පන, පාපිම, සමයෙන කකුසන්ධො භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො හොති. කකුසන්ධස්ස ඛො පන, පාපිම, භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස විධුරසඤ්ජීවං නාම සාවකයුගං අහොසි අග්ගං භද්දයුගං. යාවතා පන, පාපිම, කකුසන්ධස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාවකා. තෙසු න ච කොචි ආයස්මතා විධුරෙන සමසමො හොති යදිදං ධම්මදෙසනාය. ඉමිනා ඛො එතං, පාපිම, පරියායෙන ආයස්මතො විධුරස්ස විධුරොතෙව සමඤ්ඤා උදපාදි. ආයස්මා පන, පාපිම, සඤ්ජීවො අරඤ්ඤගතොපි රුක්ඛමූලගතොපි සුඤ්ඤාගාරගතොපි අප්පකසිරෙනෙව සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපජ්ජති.

''භූතපුබ්බං, පාපිම, ආයස්මා සඤ්ජීවො අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නො නිසින්නො හොති.

අද්දසංසු ඛො, පාපිම, ගොපාලකා පසුපාලකා කස්සකා පථාවිනො ආයස්මන්තං සඤ්ජීවං අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නං, දිස්වාන තෙසං එතදහොසි – ‘අච්ඡරියං වත භො, අබ්භුතං වත භො, අයං සමණො නිසින්නකො කාලඞ්කතො, හන්ද නං දහාමා’ති.

‘‘අථ ඛො තෙ, පාපිම, ගොපාලකා පසුපාලකා කස්සකා පථාවිනො තිණඤ්ච කට්ඨඤ්ච ගොමයඤ්ච සංකඩ්ඪිත්වා ආයස්මතො සඤ්ජීවස්ස කායෙ උපචිනිත්වා අග්ගිං දත්වා පක්කමිංසු. අථ ඛො, පාපිම, ආයස්මා සඤ්ජීවො තස්සා රත්තියා අච්චයෙන තාය සමාපත්තියා වුට්ඨහිත්වා චීවරානි පප්ඵොටෙත්වා පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය ගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි. අද්දසංසු ඛො තෙ, පාපිම, ගොපාලකා පසුපාලකා කස්සකා පථාවිනො ආයස්මන්තං සඤ්ජීවං පිණ්ඩාය චරන්තං, දිස්වාන නෙසං එතදහොසි – ‘අච්ඡරියං වත භො, අබ්භුතං වත භො, අයං සමණො නිසින්නකොව කාලඞ්කතො, ස්වායං පටිසඤ්ජීවිතො’ති. ඉමිනා ඛො එවං, පාපිම, පරියායෙන ආයස්මතො සඤ්ජීවස්ස සඤ්ජීවොතෙව සමඤ්ඤා උදපාදී’’ති (ම. නි. 1.507).

ඛාණුකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො පන පකතියාව සමාපත්තිබහුලො, සො අඤ්ඤතරස්මිං අරඤ්ඤෙ රත්තිං සමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසීදි, පඤ්චසතා චොරා භණ්ඩකං ථෙනෙත්වා ගච්ඡන්තා ‘‘ඉදානි අම්හාකං අනුපදං ගච්ඡන්තා නත්ථී’’ති විස්සමිතුකාමා භණ්ඩකං ඔරොපයමානා ‘‘ඛාණුකො අය’’න්ති මඤ්ඤමානා ථෙරස්සෙව උපරි සබ්බභණ්ඩකානි ඨපෙසුං. තෙසං විස්සමිත්වා ගච්ඡන්තානං පඨමං ඨපිතභණ්ඩකස්ස ගහණකාලෙ කාලපරිච්ඡෙදවසෙන ථෙරො වුට්ඨාසි. තෙ ථෙරස්ස චලනාකාරං දිස්වා භීතා විරවිංසු. ථෙරො ‘‘මා භායථ, උපාසකා, භික්ඛු අහ’’න්ති ආහ. තෙ ආගන්ත්වා වන්දිත්වා ථෙරගතෙන පසාදෙන පබ්බජිත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිංසු. තතො පභුති ච ථෙරො ඛාණුකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො නාම අහොසි. අයමෙත්ථ පඤ්චහි භණ්ඩකසතෙහි අජ්ඣොත්ථටස්ස තස්සායස්මතො ආබාධාභාවො සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි.

උත්තරා (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.262) පන උපාසිකා රාජගහෙ මහාධනස්ස පුණ්ණස්ස සෙට්ඨිනො ධීතා, කුමාරිකකාලෙයෙව සද්ධිං මාතාපිතූහි සොතාපත්තිඵලං පත්තා, සා වයප්පත්තා රාජගහසෙට්ඨිනො මහතා නිබන්ධෙන තස්ස පුත්තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස දින්නා. සා බුද්ධදස්සනාය ධම්මස්සවනාය බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දානඤ්ච දාතුං ධම්මඤ්ච සොතුං ඔකාසං අලභමානා උපද්දුතා හුත්වා තස්මිංයෙව නගරෙ සිරිමං නාම ගණිකං පක්කොසාපෙත්වා ඔකාසකරණත්ථමෙව පිතු ඝරාව ආනීතානි පඤ්චදසකහාපණසහස්සානි තස්සා දත්වා ‘‘ඉමෙ කහාපණෙ ගහෙත්වා ඉමං

අඩ්ඪමාසං සෙට්ඨිපුත්තං පරිචරාහී''ති තං සාමිකස්ස අප්පෙත්වා සයං උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය ''ඉමං අඩ්ඪමාසං බුද්ධදස්සනාදීනි ලභිස්සාමී''ති තුට්ඨමානසා යාව පවාරණාය බුද්ධප්පමුඛං භික්ඛුසඞ්ඝං නිමන්තාපෙත්වා අඩ්ඪමාසං මහාදානං අදාසි, පච්ඡාභත්තං මහානසෙ ඛජ්ජභොජ්ජාදීනි සංවිදහාපෙති. තස්සා සාමිකො ''ස්වෙ පවාරණා''ති සිරිමාය සහ වාතපානෙ ඨත්වා බහි ඔලොකෙන්තො තං තථාවිචරන්තිං සෙදකිලින්නං ඡාරිකාය ඔකිණ්ණං අඞ්ගාරමසිමක්ඛිතං දිස්වා ''අත්තනො සම්පත්තිං අභුඤ්ජිත්වා කුසලං නාම කරොති බාලා''ති හසි. උත්තරාපි තං ඔලොකෙත්වා ''සම්පරායත්ථං කුසලං න කරොති බාලො''ති හසි.

සිරිමා උභින්නම්පි තං කිරියං දිස්වා ''අහං සරසාමිනී''ති මඤ්ඤමානා ඉස්සාපකතා උත්තරාය කුජ්ඣිත්වා ''දුක්ඛං උප්පාදෙස්සාමී''ති පාසාදා ඔතරති. උත්තරා තං ඤත්වා පීඨකෙ නිසීදිත්වා තං මෙත්තෙන චිත්තෙන ඵරි. සිරිමා පාසාදා ඔරුය්හ මහානසං පවිසිත්වා පූවපචනතො උළුඞ්කපූරං පක්කුථිතං සප්පිං ගහෙත්වා තස්සා මත්ථකෙ ඔකිරි. තං පදුමිනිපණ්ණෙ සීතූදකං විය විනිවට්ටෙත්වා අගමාසි. දාසියො සිරිමං හත්ථෙහි පාදෙහි පොථෙත්වා භූමියං පාතෙසුං. උත්තරා මෙත්තාඣානතො වුට්ඨාය දාසියො වාරෙසි. සිරිමා උත්තරං ඛමාපෙසි. උත්තරා ''ස්වෙ සත්ථු පුරතො ඛමාපෙහී''ති වත්වා තාය කායවෙය්‍යාවටිකං යාචිතාය බ්‍යඤ්ජනසම්පාදනං ආචික්ඛි. සා තං සම්පාදෙත්වා අත්තනො පරිවාරා පඤ්චසතා ගණිකායො සසඞ්ඝං සත්ථාරං පරිවිසිත්වා ''ඛමාපනසහායිකා හොථා''ති වත්වා පුනදිවසෙ තථා තාහි ගණිකාහි සද්ධිං සත්ථු භත්තකිච්චාවසානෙ සත්ථාරං වන්දිත්වා ''අහං භගවා උත්තරාය අපරජ්ඣිං, ඛමතු මෙ උත්තරා''ති ආහ. සත්ථා ''ඛම, උත්තරෙ''ති වත්වා ''ඛමාමි, භගවා''ති වුත්තෙ ''අක්කොධෙන ජිනෙ කොධ''න්තිආදිකං (ධ. ප. 223) ධම්මං දෙසෙසි. උත්තරා පුරෙතරමෙව සාමිකඤ්ච සස්සුසසුරෙ ච සත්ථු සන්තිකෙ උපනෙසි. දෙසනාවසානෙ තෙ ච තයො ජනා, සබ්බා ච ගණිකායො සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිංසූති. එවං උත්තරාය උපාසිකාය පක්කුථිතසප්පිනා පීළාභාවො සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි.

සාමාවතී උපාසිකා නාම කොසම්බියං උදෙනස්ස රඤ්ඤො අග්ගමහෙසී. තස්ස හි රඤ්ඤො පඤ්චසතපඤ්චසතඉත්ථිපරිවාරා තිස්සො අග්ගමහෙසියො අහෙසුං. තාසං සාමාවතී භද්දියනගරෙ භද්දියසෙට්ඨිනො ධීතා. පිතරි කාලඞ්කතෙ පිතු සහායකස්ස කොසම්බියං ඝොසිතසෙට්ඨිනො ඝරෙ පඤ්චසතඉත්ථිපරිවාරවඩ්ඪිතං වයප්පත්තං රාජා දිස්වා සඤ්ජාතසිනෙහො සපරිවාරමත්තනො ඝරං නෙත්වා අභිසෙකට්ඨානං අදාසි. චණ්ඩපජ්ජොතස්ස රඤ්ඤො ධීතා වාසුලදත්තා නාම එකා මහෙසී. මාගණ්ඩියබ්‍රාහ්මණස්ස ධීතා භගවතො පාදපරිචාරිකං කත්වා පිතරා දියමානා –

‘‘දිස්වාන තණ්හං අරතිං රගඤ්ච, නාහොසි ඡන්දො අපි මෙථුනස්මිං;
කිමෙවිදං මුත්තකරීසපුණ්ණං, පාදාපි නං සම්ඵුසිතුං න ඉච්ඡෙ’’ති. (සු. නි. 841) –

භගවතා භාසිතං ගාථං සුත්වා භගවති ආඝාතං බන්ධි. තස්සා මාතාපිතරො මාගණ්ඩියසුත්තදෙසනාවසානෙ අනාගාමිඵලං පත්වා පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තස්සා චූළපිතා මාගණ්ඩියො තං කොසම්බිං නෙත්වා රඤ්ඤො අදාසි. සා රඤ්ඤො එකා මහෙසී.

අථ ඛො ඝොසිතසෙට්ඨි කුක්කුටසෙට්ඨි පාවාරිකසෙට්ඨීති තයො සෙට්ඨිනො ලොකෙ තථාගතුප්පාදං සුත්වා ජෙතවනං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා සොතාපත්තිඵලං පත්වා අඩ්ඪමාසං බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා සත්ථු කොසම්බිගමනං ආයාචිත්වා කොසම්බිං ගන්ත්වා ඝොසිතාරාමො කුක්කුටාරාමො පාවාරිකාරාමොති තයො ජනා තයො ආරාමෙ කාරාපෙත්වා අනුපුබ්බෙන තත්ථ ආගතං සත්ථාරං පටිපාටියා එකෙකස්මිං දිවසෙ එකෙකස්මිං විහාරෙ වසාපෙත්වා එකෙකො සසඞ්ඝස්ස භගවතො මහාදානමදාසි. අථෙකදිවසං තෙසං උපට්ඨාකො සුමනො නාම මාලාකාරො සෙට්ඨිනො ආයාචිත්වා සසඞ්ඝං සත්ථාරං භොජෙතුං අත්තනො ඝරෙ නිසීදාපෙසි. තස්මිං ඛණෙ සාමාවතියා පරිචාරිකා ඛුජ්ජුත්තරා නාම දාසී අට්ඨ කහාපණෙ ගහෙත්වා තස්ස ඝරං අගමාසි. සො ‘‘සසඞ්ඝස්ස තාව සත්ථුනො පරිවෙසනසහායා හොහී’’ති ආහ. සා තථා කත්වා සත්ථු භත්තකිච්චාවසානෙ ධම්මදෙසනං සුත්වා සොතාපන්නා හුත්වා අඤ්ඤදා චත්තාරො කහාපණෙ අත්තනො ආදියන්තී අදින්නං ආදියිතුං අභබ්බත්තා අට්ඨහි කහාපණෙහි පුප්ඵානි ආදාය සාමාවතියා උපනාමෙසි. තාය පුප්ඵානං බහුභාවකාරණං පුට්ඨා මුසා භණිතුං අභබ්බත්තා යථාසභාවං ආහ. ‘‘අජ්ජ කස්මා න ගණ්හී’’ති වුත්තා ‘‘සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මං සුත්වා අමතං සච්ඡාකාසි’’න්ති ආහ. ‘‘අම්ම උත්තරෙ, තං ධම්මං අම්හාකම්පි කථෙහී’’ති. ‘‘තෙන හි මං න්හාපෙත්වා සුද්ධං වත්ථයුගං දත්වා උච්චෙ ආසනෙ නිසීදාපෙත්වා සබ්බා නීචාසනෙසු නිසීදථා’’ති ආහ. තා සබ්බාපි තථා කරිංසු. සා සෙඛපටිසම්භිදප්පත්තා අරියසාවිකා එකං වත්ථං නිවාසෙත්වා එකං උත්තරාසඞ්ගං කත්වා බීජනිං ගහෙත්වා තාසං ධම්මං දෙසෙසි. සාමාවතී ච පඤ්චසතා ච ඉත්ථියො සොතාපත්තිඵලං පාපුණිංසු. තා සබ්බාපි ඛුජ්ජුත්තරං වන්දිත්වා ‘‘අම්ම, අජ්ජතො පට්ඨාය වෙය්‍යාවච්චං අකත්වා අම්හාකං මාතුට්ඨානෙ ආචරියට්ඨානෙ ච ඨත්වා සත්ථාරා දෙසිතදෙසිතං ධම්මං සුත්වා අම්හාකං කථෙහී’’ති ආහංසු. සා තථා කරොන්තී අපරභාගෙ තිපිටකධරා හුත්වා සත්ථාරා බහුස්සුතානං උපාසිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපිතා අග්ගට්ඨානං ලභි. සාමාවතිමිස්සිකා බුද්ධස්ස දස්සනං පිහෙන්ති, දසබලෙ අන්තරවීථිං පටිපන්නෙ වාතපානෙසු අප්පහොන්තෙසු භිත්තිං භින්දිත්වා සත්ථාරං ඔලොකෙන්ති, වන්දනපූජනඤ්ච කරොන්ති.

මාගණ්ඩියා තත්ථ ගතා තානි ඡිද්දානි දිස්වා තත්ථ කාරණං පුච්ඡන්තී සත්ථු ආගතභාවං ඤත්වා භගවති ආඝාතෙන තාසම්පි කුජ්ඣිත්වා ''මහාරාජ, සාමාවතිමිස්සිකානං බහිද්ධා පත්ථනා අත්ථි, භිත්තිං භින්දිත්වා සමණං ගොතමං ඔලොකෙන්ති, කතිපාහෙන තං මාරෙස්සන්තී''ති රාජානං ආහ. රාජා ඡිද්දානි දිස්වාපි තස්සා වචනං න සද්දහි, උද්ධච්ඡිද්දකවාතපානානි කාරාපෙසි. පුන මාගණ්ඩියා රාජානං තාසු භින්දිතුකාමා අට්ඨ සජීවකුක්කුටෙ ආහරාපෙත්වා ''මහාරාජ, තාසං වීමංසනත්ථං ඉමෙ කුක්කුටෙ මාරෙත්වා 'මමත්ථාය පචාහී'ති පෙසෙහී''ති ආහ. රාජා තථා පෙසෙසි. තාය ''පාණාතිපාතං න කරොමා''ති වුත්තෙ පුන ''තස්ස සමණස්ස ගොතමස්ස පචිත්වා පෙසෙහී''ති ආහ. රඤ්ඤා තථා පෙසිතෙ මාගණ්ඩියා අට්ඨ මාරිතකුක්කුටෙ තථා වත්වා පෙසෙසි. සාමාවතී පචිත්වා දසබලස්ස පාහෙසි. මාගණ්ඩියා තෙනපි රාජානං කොපෙතුං නාසක්ඛි.

රාජා පන තීසු මහෙසීසු එකෙකිස්සා වසනට්ඨානෙ සත්ත සත්ත දිවසානි වසති. රාජා අත්තනො ගමනට්ඨානං හත්ථිකන්තවීණං ආදාය ගච්ඡති. මාගණ්ඩියා රඤ්ඤො සාමාවතියා පාසාදගමනකාලෙ දාඨා අගදෙන ධොවාපෙත්වා වෙළුපබ්බෙ පක්ඛිපාපෙත්වා එකං කණ්හසප්පපොතකං ආහරාපෙත්වා අන්තොවීණාය පක්ඛිපිත්වා මාලාගුළකෙන ඡිද්දං පිදහි. තං රඤ්ඤො තත්ථ ගතකාලෙ අපරාපරං විචරන්තී විය හුත්වා වීණාඡිද්දතො මාලාගුළකං අපනෙසි. සප්පො නික්ඛමිත්වා පස්සසන්තො ඵණං කත්වා සයනපිට්ඨෙ නිපජ්ජි. සා ආහ – ''ධී සප්පො''ති මහාසද්දමකාසි. රාජා සප්පං දිස්වා කුජ්ඣි. සාමාවතී රඤ්ඤො කුද්ධභාවං ඤත්වා පඤ්චන්නං ඉත්ථිසතානං සඤ්ඤමදාසි ''අජ්ජ ඔධිසකමෙත්තාඵරණෙන රාජානං ඵරථා''ති. සයම්පි තථා අකාසි. රාජා සහස්සථාමධනුං ආදාය ජියං පොථෙත්වා සාමාවතිං ධුරෙ කත්වා සබ්බා තා ඉත්ථියො පටිපාටියා ඨපාපෙත්වා විසපීතං ඛුරප්පං සන්නය්හිත්වා ධනුං පූරෙත්වා අට්ඨාසි. ඛුරප්පං නෙව ඛිපිතුං, න ඔරොපිතුං සක්කොති, ගත්තෙහි සෙදා මුච්චන්ති, සරීරං වෙධති, මුඛතො ඛෙළො පතති, ගණ්හිතබ්බගහණං න පස්සති, අථ නං සාමාවතී ''කිං, මහාරාජ, කිලමසී''ති ආහ. ''ආම, දෙවි, කිලමාමි, අවස්සයො මෙ හොහී''ති. ''සාධු, මහාරාජ, ඛුරප්පං පථවීමුඛං කරොහී''ති. රාජා තථා අකාසි. සා ''රඤ්ඤො හත්ථතො ඛුරප්පං මුච්චතූ''ති අධිට්ඨාසි. තස්මිං ඛණෙ ඛුරප්පං මුච්චි. රාජා තංඛණඤ්ඤෙව උදකෙ නිමුජ්ජිත්වා අල්ලවත්ථො අල්ලකෙසො සාමාවතියා පාදෙසු නිපතිත්වා ''ඛම, දෙවි, මය්හං –

> 'සම්මුය්හාමි පමුය්හාමි, සබ්බා මුය්හන්ති මෙ දිසා;
> සාමාවතී මං තායස්සු, ත්වඤ්ච මෙ සරණං භවා'''ති. – ආහ;

සාමාවතී –

‘‘මා මං ත්වං සරණං ගච්ඡ, යමහං සරණං ගතා;
සරණං ගච්ඡ තං බුද්ධං, ත්වඤ්ච මෙ සරණං භවා’’ති. –

ආහ. රාජා ‘‘තෙන හි තං සරණං ගච්ඡාමි සත්ථාරඤ්ච, වරඤ්ච තෙ දම්මී’’ති ආහ. සා ‘‘වරො ගහිතො හොතු, මහාරාජා’’ති ආහ. රාජා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා සරණං ගන්ත්වා නිමන්තෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස සත්තාහං මහාදානං දත්වා ‘‘සාමාවතිං වරං ගණ්හාහී’’ති ආහ. ‘‘සාධු, මහාරාජ, ඉමං මෙ වරං දෙහි, සත්ථා පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ඉධාගච්ඡතු, ධම්මං සොස්සාමී’’ති ආහ. රාජා සත්ථාරං වන්දිත්වා ‘‘භන්තෙ, පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං නිබද්ධං ඉධාගච්ඡථ, සාමාවතිමිස්සිකා ‘ධම්මං සොස්සාමා’ති වදන්තී’’ති ආහ. සත්ථා ‘‘මහාරාජ, බුද්ධානං නාම එකට්ඨානං නිබද්ධං ගන්තුං න වට්ටති, මහාජනොපි පච්චාසීසතී’’ති ආහ. ‘‘තෙන හි, භන්තෙ, භික්ඛූ ආණාපෙථා’’ති. සත්ථා ආනන්දත්ථෙරං ආණාපෙසි. ථෙරො පඤ්ච භික්ඛුසතානි ආදාය නිබද්ධං රාජකුලං ගච්ඡති. තාපි දෙවිපමුඛා ඉත්ථියො ථෙරං භොජෙත්වා ධම්මං සුණිංසු. සාමාවතිඤ්ච සත්ථා මෙත්තාවිහාරීනං උපාසිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසීති. එවං රඤ්ඤො ඛුරප්පං මුඤ්චිතුං අවිසහනභාවො සාමාවතියා උපාසිකාය සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධීති. එත්ථ ච අවෙච්චප්පසාදෙන වා ඔකප්පනපසාදෙන වා රතනත්තයසරණගමනෙන වා රතනත්තයං උපාසතීති උපාසිකාති වුච්චතීති.

17. අරියිද්ධිනිද්දෙසෙ **අරියා ඉද්ධීති** චෙතොවසිප්පත්තානං ඛීණාසවඅරියානංයෙව සම්භවතො අරියා ඉද්ධීති වුච්චතීති. **ඉධ භික්ඛූති** ඉමස්මිං සාසනෙ ඛීණාසවො භික්ඛු. **අනිට්ඨෙ වත්ථුස්මින්ති** ආරම්මණපකතියා අමනාපෙ වත්ථුස්මිං සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා. **මෙත්තාය වා ඵරතීති** සත්තො චෙ හොති, මෙත්තාභාවනාය ඵරති. **ධාතුතො වා උපසංහරතීති** සඞ්ඛාරො චෙ හොති, ‘‘ධාතුමත්ත’’න්ති ධාතුමනසිකාරං උපසංහරති. සත්තෙපි ධාතූපසංහාරො වට්ටති. **අසුභාය වා ඵරතීති** සත්තො චෙ, අසුභභාවනාය ඵරති. **අනිච්චතො වා උපසංහරතීති** සඞ්ඛාරො චෙ, ‘‘අනිච්ච’’න්ති මනසිකාරං උපසංහරති. **තදුභයන්ති** තං උභයං. **උපෙක්ඛකොති** ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො. **සතොති** සතිවෙපුල්ලප්පත්තත්තා. **සම්පජානොති** පඤ්ඤාය සම්පජානකාරිත්තා. **චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති** කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු – ‘‘චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා, ද්වාරාරම්මණසඞ්ඝට්ටනෙ පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති. ඊදිසී පනෙසා ‘ධනුනා විජ්ඣතී’තිආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති. තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙත්ථ අත්ථො’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1352). අථ වා චක්ඛුනා කරණභූතෙන රූපං දිස්වාති අත්ථො. **නෙව සුමනො හොතීති** ගෙහසිතසොමනස්සපටික්ඛෙපො, න කිරියභූතාය

සොමනස්සවෙදනාය. **න දුම්මනොති** සබ්බදොමනස්සපටික්ඛෙපො. **උපෙක්ඛකො විහරතීති** ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණාපාථෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනාකාරභූතාය ඡසු ද්වාරෙසු පවත්තනතො ‘‘ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා’’ති ලද්ධනාමාය තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො විහරති. **සොතෙන සද්දං සුත්වා**තිආදීසුපි එසෙව නයො.

18. කම්මවිපාකජිද්ධිනිද්දෙසෙ **සබ්බෙසං පක්ඛීනන්ති** සබ්බෙසං පක්ඛිජාතානං ඣානාභිඤ්ඤා විනායෙව ආකාසෙන ගමනං. තථා **සබ්බෙසං දෙවානං** ආකාසගමනං දස්සනාදීනි ච. **එකච්චානං මනුස්සානන්ති** පඨමකප්පිකානං මනුස්සානං. **එකච්චානං විනිපාතිකානන්ති** පියඞ්කරමාතා පුනබ්බසුමාතා ඵුස්සමිත්තා ධම්මගුත්තාතිඑවමාදීනං සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා විනිපාතිකානං අඤ්ඤෙසඤ්ච පෙතානං නාගසුපණ්ණානඤ්ච ආකාසගමනාදිකං කම්මවිපාකජා ඉද්ධි.

පුඤ්ඤවතො ඉද්ධිනිද්දෙසෙ **රාජාති** ධම්මෙන පරෙසං රඤ්ජනතො රාජා. රතනචක්කං වත්තෙතීති **චක්කවත්ති. වෙහාසං ගච්ඡතීති** අච්චන්තසංයොගත්ථෙ උපයොගවචනං. **චතුරඞ්ගිනියාති** හත්ථිඅස්සරථපත්තිසඞ්ඛාතචතුඅඞ්ගවතියා. **සෙනාති** තෙසං සමූහමත්තමෙව. **අන්තමසොති** හෙට්ඨිමන්තතො. **අස්සබන්ධා** නාම අස්සානං රක්ඛකා. **ගොපුරිසා** නාම ගුන්නං රක්ඛකා. **උපාදායාති** අවිස්සජ්ජෙත්වා. එවං තෙසං වෙහාසගමනඤ්ච පුඤ්ඤවතො ඉද්ධීති අත්ථො.

ජොතිකස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධීති ජොතිකො නාම පුබ්බෙ පච්චෙකබුද්ධෙසු කතාධිකාරො රාජගහනගරෙ සෙට්ඨී. තස්ස කිර ජාතදිවසෙ සකලනගරෙ සබ්බාවුධානි ජලිංසු, සබ්බෙසං කායාරුළ්හානි ආභරණානිපි පජ්ජලිතානි විය ඔභාසං මුඤ්චිංසු, නගරං එකපජ්ජොතං අහොසි. අථස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ සකලනගරස්ස එකජොතිභූතත්තා ජොතිකොති නාමං කරිංසු. අථස්ස වයප්පත්තකාලෙ ගෙහකරණත්ථාය භූමිතලෙ සොධියමානෙ සක්කො දෙවරාජා ආගන්ත්වා සොළසකරීසමත්තෙ ඨානෙ පථවිං භින්දිත්වා සත්තරතනමයං සත්තභූමිකං පාසාදං උට්ඨාපෙසි, පාසාදං පරික්ඛිපිත්වා සත්තරතනමයෙ සත්තද්වාරකොට්ඨකයුත්තෙ සත්තපාකාරෙ උට්ඨාපෙසි, පාකාරපරියන්තෙ චතුසට්ඨි කප්පරුක්ඛෙ උට්ඨාපෙසි, පාසාදස්ස චතූසු කණ්ණෙසු යොජනිකතිගාවුතිකද්විගාවුතිකඑකගාවුතිකා චතස්සො නිධිකුම්භියො උට්ඨාපෙසි. පාසාදස්ස චතූසු කණ්ණෙසු තරුණතාලක්ඛන්ධප්පමාණා චතස්සො සුවණ්ණමයා උච්ඡුයට්ඨියො නිබ්බත්තිංසු. තාසං මණිමයානි පත්තානි සුවණ්ණමයානි පබ්බානි අහෙසුං. සත්තසු ද්වාරකොට්ඨකෙසු එකෙකස්මිං එකද්විතිචතුපඤ්චඡසත්තයක්ඛසහස්සපරිවාරා සත්ත යක්ඛා ආරක්ඛං ගණ්හිංසු.

බිම්බිසාරමහාරාජා පාසාදාදීනං උට්ඨානං සුත්වා සෙට්ඨිඡත්තං පහිණි. සො ජොතිකසෙට්ඨීති සකලජම්බුදීපෙ පාකටො හුත්වා උත්තරකුරුතො දෙවතාහි ආනෙත්වා සිරිගබ්භෙ නිසීදාපිතාය එකඤ්ච තණ්ඩුලනාළිං තයො ච ජොතිපාසාණෙ ගහෙත්වා ආගතාය භරියාය සද්ධිං තස්මිං පාසාදෙ මහාසම්පත්තිං අනුභවන්තො වසි. තෙසං යාවජීවං තාය එකතණ්ඩුලනාළියා භත්තං පහොසි. සචෙ කිර තෙ සකටසතම්පි තණ්ඩුලානං පූරෙතුකාමා හොන්ති, සා තණ්ඩුලනාළියෙව හුත්වා තිට්ඨති. භත්තපචනකාලෙ තණ්ඩුලෙ උක්ඛලියං පක්ඛිපිත්වා තෙසං පාසාණානං උපරි ඨපෙන්ති. පාසාණා තාවදෙව පජ්ජලිත්වා භත්තෙ පක්කමත්තෙ නිබ්බායන්ති. තෙනෙව සඤ්ඤාණෙන භත්තස්ස පක්කභාවං ජානන්ති. සූපෙය්‍යාදිපචනකාලෙපි එසෙව නයො. එවං තෙසං ජොතිපාසාණෙහි ආහාරො පච්චති, මණිආලොකෙන වසන්ති. අග්ගිස්ස වා දීපස්ස වා ඔභාසමෙව න ජානිංසු. ජොතිකස්ස කිර එවරූපා සම්පත්තීති සකලජම්බුදීපෙ පාකටො අහොසි. මහාජනො යානාදීහි දස්සනත්ථාය ආගච්ඡති. ජොතිකසෙට්ඨී ආගතාගතානං උත්තරකුරුතණ්ඩුලානං භත්තං දාපෙති, ''කප්පරුක්ඛෙහි වත්ථාභරණානි ගණ්හන්තූ''ති ආණාපෙති, ''ගාවුතිකනිධිකුම්භියා මුඛං විවරාපෙත්වා යාපනමත්තං ගණ්හන්තූ''ති ආණාපෙති. සකලජම්බුදීපවාසිකෙසු ධනං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තෙසු නිධිකුම්භියා අඞ්ගුලමත්තම්පි ඌනං නාහොසීති අයමස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි.

ජටිලස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධීති ජටිලො නාම කස්සපස්ස භගවතො ධාතුචෙතියෙ කතාධිකාරො තක්කසිලායං සෙට්ඨී. තස්ස කිර මාතා බාරාණසියං සෙට්ඨිධීතා අභිරූපා අහොසි. තං පන්නරසසොළසවස්සුද්දෙසිකකාලෙ ආරක්ඛනත්ථාය සත්තභූමිකස්ස පාසාදස්ස උපරිතලෙ වාසයිංසු. තං එකදිවසං වාතපානං විවරිත්වා බහි ඔලොකියමානං ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විජ්ජාධරො දිස්වා උප්පන්නසිනෙහො වාතපානෙන පවිසිත්වා තාය සද්ධිං සන්ථවමකාසි. සා තෙන ගබ්භං ගණ්හි. අථ නං දාසී දිස්වා ''අම්ම, කිං ඉද''න්ති වත්වා ''හොතු, කස්සචි මා ආචික්ඛී''ති වුත්තා භයෙන තුණ්හී අහොසි. සාපි දසමෙ මාසෙ පුත්තං විජායිත්වා නවභාජනං ආහරාපෙත්වා තත්ථ තං දාරකං නිපජ්ජාපෙත්වා තං භාජනං පිදහිත්වා උපරි පුප්ඵදාමානි ඨපෙත්වා ''ඉමං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා ගන්ත්වා ගඞ්ගාය විස්සජ්ජෙහි, 'කිං ඉද'න්ති ච පුට්ඨා 'අය්‍යාය මෙ බලිකම්ම'න්ති වදෙය්‍යාසී''ති දාසිං ආණාපෙසි. සා තථා අකාසි. හෙට්ඨාගඞ්ගායපි ද්වෙ ඉත්ථියො න්හායමානා තං භාජනං උදකෙන ආහරියමානං දිස්වා එකා ''මය්හෙතං භාජන''න්ති ආහ. එකා ''යං එතස්ස අන්තො, තං මය්හ''න්ති වත්වා භාජනෙ සම්පත්තෙ තං ආදාය ථලෙ ඨපෙත්වා විවරිත්වා දාරකං දිස්වා එකා ''මම භාජන''න්ති වුත්තත්තා ''දාරකො මමෙව හොතී''ති ආහ. එකා ''යං භාජනස්ස අන්තො, තං මමා''ති වුත්තත්තා ''මම දාරකො''ති ආහ. තා විවදමානා විනිච්ඡයං ගන්ත්වා අමච්චෙසු විනිච්ඡිතුං අසක්කොන්තෙසු රඤ්ඤො සන්තිකං

අගමංසු. රාජා තාසං වචනං සුත්වා ‘‘ත්වං දාරකං ගණ්හ, ත්වං භාජන’’න්ති ආහ. යාය පන දාරකො ලද්ධො, සා මහාකච්චායනත්ථෙරස්ස උපට්ඨායිකා හොති. සා තං දාරකං ‘‘ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බාජෙස්සාමී’’ති පොසෙසි. තස්ස ජාතදිවසෙ ගබ්භමලස්ස ධොවිත්වා අනපනීතත්තා කෙසා ජටිතා හුත්වා අට්ඨංසු. තෙනස්ස ජටිලොතෙව නාමං අකංසු.

තස්ස පදසා විචරණකාලෙ ථෙරො තං ගෙහං පිණ්ඩාය පාවිසි. උපාසිකා ථෙරං නිසීදාපෙත්වා ආහාරමදාසි. ථෙරො දාරකං දිස්වා ‘‘උපාසිකෙ, දාරකො තෙ ලද්ධො’’ති පුච්ඡි. ‘‘ආම, භන්තෙ, ඉමාහං තුම්හාකං සන්තිකෙ පබ්බාජෙස්සන්ති පොසෙසි’’න්ති ආහ. ථෙරො ‘‘සාධූ’’ති තං ආදාය ගච්ඡන්තො ‘‘අත්ථි නු ඛො ඉමස්ස ගිහිසම්පත්තිං අනුභවිතුං පුඤ්ඤකම්ම’’න්ති ඔලොකෙන්තො ‘‘මහාපුඤ්ඤො සත්තො මහාසම්පත්තිං අනුභවිස්සති, දහරො එව ච තාව, ඤාණම්පි තාවස්ස පරිපාකං න ගච්ඡතී’’ති චින්තෙත්වා තං ආදාය තක්කසිලායං එකස්ස උපට්ඨාකස්ස ගෙහං අගමාසි. සො ථෙරං වන්දිත්වා ඨිතො දාරකං දිස්වා ‘‘දාරකො, භන්තෙ, ලද්ධො’’ති පුච්ඡි. ‘‘ආම, උපාසක, පබ්බජිස්සති, දහරො තාව තව සන්තිකෙ හොතූ’’ති. සො ‘‘සාධු, භන්තෙ’’ති තං පුත්තට්ඨානෙ ඨපෙත්වා පටිජග්ගි. තස්ස පන ගෙහෙ ද්වාදස වස්සානි භණ්ඩකං උස්සන්නං හොති. සො ගාමන්තරං ගච්ඡන්තො සබ්බම්පි තං භණ්ඩකං ආපණං ආහරිත්වා තස්ස තස්ස භණ්ඩකස්ස මූලං ආචික්ඛිත්වා ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච එත්තකං නාම ධනං ගහෙත්වා දදෙය්‍යාසී’’ති වත්වා පක්කාමි.

තං දිවසං නගරපරිග්ගාහිකා දෙවතා අන්තමසො ජීරකමරිචමත්තකෙනාපි අත්ථිකෙ තස්සෙව ආපණාභිමුඛෙ කරිංසු. සො ද්වාදස වස්සානි උස්සන්නභණ්ඩකං එකදිවසෙනෙව වික්කිණි. කුටුම්බිකො ආගන්ත්වා ආපණෙ කිඤ්චි අදිස්වා ‘‘සබ්බං තෙ, තාත, භණ්ඩකං නාසිත’’න්ති ආහ. ‘‘න නාසිතං, තාත, සබ්බං තුම්හෙහි වුත්තනයෙන වික්කිණිතං, ඉදං අසුකස්ස මූලං, ඉදං අසුකස්ස මූල’’න්ති සබ්බමූලං තස්සෙව අප්පෙසි. කුටුම්බිකො පසීදිත්වා ‘‘අනග්ඝො පුරිසො යත්ථ කත්ථචි ජීවිතුං සමත්ථො’’ති අත්තනො වයප්පත්තං ධීතරං තස්ස දත්වා ‘‘ගෙහමස්ස කරොථා’’ති පුරිසෙ ආණාපෙත්වා නිට්ඨිතෙ ගෙහෙ ‘‘ගච්ඡථ තුම්හෙ, අත්තනො ගෙහෙ වසථා’’ති ආහ. අථස්ස ගෙහපවිසනකාලෙ එකෙන පාදෙන උම්මාරෙ අක්කන්තමත්තෙ ගෙහස්ස පච්ඡිමභාගෙ භූමිට්ඨානෙ අසීතිහත්ථො සුවණ්ණපබ්බතො උට්ඨහි. රාජා කිර ජටිලස්ස ගෙහෙ භූමිං භින්දිත්වා සුවණ්ණපබ්බතො උට්ඨිතොති සුත්වා තස්ස සෙට්ඨිඡත්තං පෙසෙසි. සො ජටිලසෙට්ඨි නාම අහොසීති අයමස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි.

මෙණ්ඩකස්ස සෙට්ඨිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධීති (මහාව. 296) මෙණ්ඩකො නාම විපස්සිම්හි භගවති කතාධිකාරො මගධරට්ඨෙ භද්දියනගරෙ සෙට්ඨි. තස්ස කිර පච්ඡිමගෙහෙ අට්ඨකරීසමත්තෙ ඨානෙ

හත්ථිඅස්සඋසභප්පමාණා සුවණ්ණමෙණ්ඩකා පථවිං භින්දිත්වා පිට්ඨියා පිට්ඨිං පහරමානා උට්ඨහිංසු, තෙසං මුඛෙසු පඤ්චවණ්ණානං සුත්තානං ගෙණ්ඩුකා පක්ඛිත්තා හොන්ති. සප්පිතෙලමධුඵාණිතාදීහි ච වත්ථච්ඡාදනහිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීහි ච අත්ථෙ සති තෙසං මුඛතො ගෙණ්ඩුකං අපනෙන්ති. එකස්සපි මෙණ්ඩකස්ස මුඛතො සකලජම්බුදීපවාසීනං පහොනකං සප්පිතෙලමධුඵාණිතවත්ථච්ඡාදනහිරඤ්ඤසුවණ්ණං නික්ඛමති. තතො පට්ඨායෙස මෙණ්ඩකසෙට්ඨීති පඤ්ඤායිත්ථ අයමස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි.

ඝොසිතස්ස ගහපතිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධීති ඝොසිතො (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.260-261) නාම පච්චෙකසම්බුද්ධෙ කතාධිකාරො සක්කරට්ඨෙ කොසම්බියං සෙට්ඨී. සො කිර දෙවලොකතො චවිත්වා කොසම්බියං නගරසොභිනියා කුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්ති. සා තං විජාතදිවසෙ සුප්පෙ සයාපෙත්වා සඞ්කාරකූටෙ ඡඩ්ඩාපෙසි. දාරකං කාකසුනඛා පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. එකො පුරිසො තං දිස්වාව පුත්තසඤ්ඤං පටිලභිත්වා ‘‘පුත්තො මෙ ලද්ධො’’ති ගෙහං නෙසි. තදා කොසම්බිකසෙට්ඨී පුරොහිතං දිස්වා ‘‘කිං, ආචරිය, අජ්ජ තෙ තිථිකරණනක්ඛත්තාදයො ඔලොකිතා’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘ආම, මහාසෙට්ඨී’’ති වුත්තෙ ‘‘ජනපදස්ස කිං භවිස්සතී’’ති පුච්ඡි. ‘‘ඉමස්මිං නගරෙ අජ්ජ ජාතදාරකො ජෙට්ඨසෙට්ඨී භවිස්සතී’’ති ආහ. තදා සෙට්ඨිනො භරියා ගරුගබ්භා හොති, තස්මා සො සීඝං ගෙහං පෙසෙසි ‘‘ගච්ඡ, ජානාහි නං විජාතා වා, න වා’’ති. ‘‘න විජාතා’’ති සුත්වා ගෙහං ගන්ත්වා කාළිං නාම දාසිං පක්කොසිත්වා සහස්සං දත්වා ‘‘ගච්ඡ, ඉමස්මිං නගරෙ උපධාරෙත්වා අජ්ජ ජාතදාරකං ගණ්හිත්වා එහී’’ති ආහ. සා උපධාරෙන්තී තං ගෙහං ගන්ත්වා තං දාරකං තං දිවසං ජාතං ඤත්වා සහස්සං දත්වා ආනෙත්වා සෙට්ඨිනො දස්සෙසි. සෙට්ඨී ‘‘සචෙ මෙ ධීතා ජායිස්සති, තාය නං සද්ධිං නිවාසෙත්වා සෙට්ඨිට්ඨානස්ස සාමිකං කරිස්සාමි. සචෙ පුත්තො ජායිස්සති, ඝාතෙස්සාමි න’’න්ති චින්තෙත්වා තං ගෙහෙ වඩ්ඪාපෙසි.

අථස්ස භරියා කතිපාහච්චයෙන පුත්තං විජායි. සෙට්ඨී ‘‘ඉමස්මිං අසති මම පුත්තො සෙට්ඨිට්ඨානං ලභිස්සති. ඉදානෙව නං මාරෙතුං වට්ටතී’’ති කාළිං ආමන්තෙත්වා ‘‘ගච්ඡ ජෙ, වජතො ගුන්නං නික්ඛමනවෙලාය වජද්වාරමජ්ඣෙ ඉමං තිරියං නිපජ්ජාපෙහි, ගාවියො නං මද්දිත්වා මාරෙස්සන්ති, මද්දිතාමද්දිතභාවං පනස්ස ඤත්වා එහී’’ති ආහ. සා ගන්ත්වා ගොපාලකෙන වජද්වාරෙ විවටමත්තෙයෙව තං තථා නිපජ්ජාපෙසි. ගොගණජෙට්ඨකො උසභො අඤ්ඤස්මිං කාලෙ සබ්බපච්ඡා නික්ඛමන්තොපි තංදිවසං සබ්බපඨමං නික්ඛමිත්වා දාරකං චතුන්නං පාදානං අන්තරෙ කත්වා අට්ඨාසි. අනෙකසතා ගාවො උසභස්ස ද්වෙ පස්සානි සංඝන්තියො නික්ඛමිංසු. ගොපාලකොපි ‘‘අයං උසභො පුබ්බෙ සබ්බපච්ඡා නික්ඛමති, අජ්ජ පන පඨමං නික්ඛමිත්වා ද්වාරමජ්ඣෙ නිච්චලොව ඨිතො,

කිං නු ඛො එත''න්ති චින්තෙත්වා ගන්ත්වා තස්ස හෙට්ඨා නිපන්නං දාරකං දිස්වා පුත්තසිනෙහං පටිලභිත්වා ''පුත්තො මෙ ලද්ධො''ති ගෙහං නෙසි.

කාළී ගන්ත්වා සෙට්ඨිනා පුච්ඡිතා තමත්ථං ආරොචෙත්වා ''ගච්ඡ, නං පුන ඉමං සහස්සං දත්වා ආනෙහී''ති වුත්තා පුන ආනෙත්වා අදාසි. අථ නං සෙට්ඨී ආහ – ''අම්ම කාළි, ඉමස්මිං නගරෙ පඤ්චසකටසතානි පච්චූසකාලෙ උට්ඨාය වාණිජ්ජාය ගච්ඡන්ති, ත්වං ඉමං නෙත්වා චක්කමග්ගෙ නිපජ්ජාපෙහි, ගොණා වා නං මද්දිස්සන්ති, චක්කං වා ඡින්දිස්සති, පවත්තිඤ්චස්ස ඤත්වා ආගච්ඡෙය්‍යාසී''ති. සා ගන්ත්වා චක්කමග්ගෙ නිපජ්ජාපෙසි. සාකටිකජෙට්ඨකො පුරතො අහොසි. අථස්ස ගොණා තං ඨානං පත්වා ධුරං ඡඩ්ඩෙසුං, පුනප්පුනං ආරොපෙත්වා පාජියමානාපි පුරතො න ගච්ඡිංසු. එවං තස්ස තෙහි සද්ධිං වායමන්තස්සෙව අරුණං උට්ඨහි. සො ''කිං නාම ගොණා කරිංසූ''ති මග්ගං ඔලොකෙන්තො දාරකං දිස්වා ''භාරියං වත කම්ම''න්ති චින්තෙත්වා ''පුත්තො මෙ ලද්ධො''ති තුට්ඨමානසො තං ගෙහං නෙසි.

කාළීපි ගන්ත්වා සෙට්ඨිනා පුච්ඡිතා තං පවත්තිං ආචික්ඛිත්වා ''ගච්ඡ, නං පුන සහස්සං දත්වා ආනෙහී''ති වුත්තා තථා අකාසි. අථ නං සෙට්ඨී ආහ – ''ඉදානි නං ආමකසුසානං නෙත්වා ගච්ඡන්තරෙ නිපජ්ජාපෙහි, තත්ථ සුනඛාදීහි ඛාදිතො, අමනුස්සෙන වා පහටො මරිස්සති, මතාමතභාවඤ්චස්ස ජානිත්වා ආගච්ඡෙය්‍යාසී''ති. සා තං නෙත්වා තත්ථ නිපජ්ජාපෙත්වා එකමන්තෙ අට්ඨාසි. තං සුනඛාදයො වා අමනුස්සො වා උපසඞ්කමිතුං නාසක්ඛිංසු. අථෙකො අජපාලො අජා ගොචරං නෙන්තො සුසානපස්සෙන ගච්ඡති. එකා අජා පණ්ණානි ඛාදමානා ගච්ඡන්තරං පවිසිත්වා දාරකං දිස්වා ජණ්ණුකෙහි ඨත්වා දාරකස්ස ථනං අදාසි. අජපාලකෙන ''හෙ හෙ''ති සද්දෙ කතෙපි න නික්ඛමි. සො ''යට්ඨියා නං පහරිත්වා නීහරිස්සාමී''ති ගච්ඡන්තරං පවිට්ඨො ජණ්ණුකෙහි ඨත්වා දාරකං ඛීරං පායන්තිං දිස්වා දාරකෙ පුත්තසිනෙහං පටිලභිත්වා ''පුත්තො මෙ ලද්ධො''ති ආදාය පක්කාමි.

කාළී ගන්ත්වා සෙට්ඨිනා පුච්ඡිතා තං පවත්තිං ආචික්ඛිත්වා ''ගච්ඡ, නං පුන සහස්සං දත්වා ආනෙහී''ති වුත්තා තථා අකාසි. අථ නං සෙට්ඨී ආහ – ''අම්ම, ඉමං ආදාය චොරපපාතපබ්බතං අභිරුහිත්වා පපාතෙ ඛිප, පබ්බතකුච්ඡියං පටිහඤ්ඤමානො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකො හුත්වා භූමියං පතිස්සති, මතාමතභාවඤ්චස්ස ඤත්වා ආගච්ඡෙය්‍යාසී''ති. සා තං තථා නෙත්වා පබ්බතමත්ථකෙ ඨත්වා ඛිපි. තං ඛො පන පබ්බතකුච්ඡිං නිස්සාය මහාවෙළුගුම්බො පබ්බතානුසාරෙනෙව වඩ්ඪි, තස්ස මත්ථකං ඝනජාතො ජිඤ්ජුකගුම්බො අවත්ථරි. දාරකො පතන්තො කොජවෙ විය තස්මිං පති. තං දිවසඤ්ච නළකාරජෙට්ඨකස්ස වෙණුබලි පත්තො හොති. සො පුත්තෙන සද්ධිං ගන්ත්වා තං වෙළුගුම්බං ඡින්දිතුං ආරභි. තස්මිං චලිතෙ දාරකො

සද්දමකාසි. සො දාරකසද්දෙ වියාති එකෙන පස්සෙන අභිරුහිත්වා තං දිස්වා ''පුත්තො මෙ ලද්ධො''ති තුට්ඨචිත්තො ආදාය ගතො. කාළී ගන්ත්වා සෙට්ඨිනා පුච්ඡිතා තං පවත්තිං ආචික්ඛිත්වා ''ගච්ඡ, නං පුන සහස්සං දත්වා ආනෙහී''ති වුත්තා තථා අකාසි.

සෙට්ඨිනො ඉදඤ්චිදඤ්ච කරොන්තස්සෙව දාරකො වඩ්ඪිතො. මහාඝොසවචනත්තා චස්ස ඝොසිතොතෙව නාමං අහොසි. සො සෙට්ඨිනො අක්ඛිම්හි කණ්ටකො විය ඛායි, උජුකං ඔලොකෙතුම්පි න විසහි. අථස්ස මරණූපායං චින්තෙන්තො අත්තනො කුම්භකාරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තස්ස ''කදා ආවාපං ආලිම්පෙස්සසී''ති පුච්ඡිත්වා ''ස්වෙ''ති වුත්තෙ ''තෙන හි ඉදං සහස්සං ගණ්හිත්වා මමෙකං කම්මං කරොහී''ති ආහ. ''කිං සාමී''ති? ''එකො මෙ අවජාතපුත්තො අත්ථි, තං තව සන්තිකං පෙසිස්සාමි, අථ නං ගබ්භං පවෙසෙත්වා තිණ්හාය වාසියා ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං ඡින්දිත්වා චාටියං පක්ඛිපිත්වා ආවාපෙ පවෙසෙය්‍යාසීති. ඉදං තෙ සහස්සං සච්චකාරසදිසං, උත්තරිං පන තෙ කත්තබ්බයුත්තකං පච්ඡා කරිස්සාමී''ති. කුම්භකාරො ''සාධූ''ති සම්පටිච්ඡි.

සෙට්ඨි පුනදිවසෙ ඝොසිතං පක්කොසිත්වා ''හිය්‍යො මයා කුම්භකාරො එකං කම්මං ආණත්තො, එහි, ත්වං තාත, තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා එවං වදෙහි 'හිය්‍යො කිර මෙ පිතරා ආණත්තං කම්මං නිප්ඵාදෙහී'''ති පහිණි. සො ''සාධූ''ති අගමාසි. තං තත්ථ ගච්ඡන්තං ඉතරො සෙට්ඨිනො පුත්තො දාරකෙහි සද්ධිං ගුළකකීළං කීළන්තො දිස්වා පක්කොසිත්වා ''කුහිං ගච්ඡසී''ති පුච්ඡිත්වා පිතු සාසනං ගහෙත්වා ''කුම්භකාරස්ස සන්තික''න්ති වුත්තෙ ''අහං තත්ථ ගමිස්සාමි, ඉමෙ මං දාරකා බහුලක්ඛං ජිනිංසු, තං මෙ පටිජිනිත්වා දෙහී''ති ආහ. ''අහං පිතු භායාමී''ති. ''මා භායි, භාතික, අහං තං සාසනං හරිස්සාමී''ති. ''බහූහි ජිතො යාවාහං ආගච්ඡාමි, තාව මෙ ලක්ඛං පටිජිනාහී''ති. ඝොසිතො කිර ගුළකකීළායං ඡෙකො, තෙන නං එවං නිබන්ධි. සොපි තං ''තෙන හි ගන්ත්වා කුම්භකාරං වදෙහි 'පිතරා කිර මෙ හිය්‍යො එකං කම්මං ආණත්තං, තං නිප්ඵාදෙහී'''ති උය්‍යොජෙසි. සො තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තථා අවච. අථ නං කුම්භකාරො සෙට්ඨිනා වුත්තනියාමෙන මාරෙත්වා ආවාපෙ ඛිපි. ඝොසිතොපි දිවසභාගං කීළිත්වා සායන්හසමයෙව ගෙහං ගන්ත්වා ''කිං, තාත, න ගතොසී''ති වුත්තෙ අත්තනො අගතකාරණඤ්ච කනිට්ඨස්ස ගතකාරණඤ්ච ආරොචෙසි. සෙට්ඨි ''ධී ධී''ති මහාවිරවං විරවිත්වා සකලසරීරෙ පක්කුථිතලොහිතො විය හුත්වා ''අම්භො කුම්භකාර, මා නාසයි, මා නාසයී''ති බාහා පග්ගය්හ කන්දන්තො තස්ස සන්තිකං අගමාසි. කුම්භකාරො තං තථා ආගච්ඡන්තං දිස්වා ''සාමි, මා සද්දං කරි, කම්මං නිප්ඵන්න''න්ති ආහ. සො පබ්බතෙන විය මහන්තෙන සොකෙන අවත්ථටො හුත්වා අනප්පකං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙසි.

එවං සන්තෙපි පන සෙට්ඨී තං උජුකං ඔලොකෙතුං න සක්කොති. ‘‘කින්ති නං මාරෙය්‍යා’’න්ති චින්තෙන්තො ‘‘මම ගාමසතෙ ආයුත්තකස්ස සන්තිකං පෙසෙත්වා මාරාපෙස්සාමී’’ති උපායං දිස්වා ‘‘අයං මෙ අවජාතපුත්තො, ඉමං මාරෙත්වා වච්චකූපෙ ඛිපතු, එවඤ්ච කතෙ අහං මාතුලස්ස කත්තබ්බයුත්තකං ජානිස්සාමී’’ති තස්ස පණ්ණං ලිඛිත්වා ‘‘තාත සොසිත, අම්හාකං ගාමසතෙ ආයුත්තකො අත්ථි, ඉමං පණ්ණං හරිත්වා තස්ස දෙහී’’ති වත්වා පණ්ණං තස්ස දුස්සන්තෙ බන්ධි. සො පන අක්ඛරසමයං න ජානාති. දහරකාලතො පට්ඨාය හි තං මාරාපෙන්තොව සෙට්ඨී මාරෙතුං නාසක්ඛි, කිං අක්ඛරසමයං සික්ඛාපෙස්සති. සො අත්තනො මරණපණ්ණමෙව දුස්සන්තෙ බන්ධිත්වා නික්ඛමන්තො ආහ – ‘‘පාථෙය්‍යං මෙ, තාත, නත්ථී’’ති. ‘‘පාථෙය්‍යෙන කම්මං නත්ථි, අන්තරාමග්ගෙ අසුකගාමෙ නාම මම සහායකො සෙට්ඨී අත්ථි, තස්ස ඝරෙ පාතරාසං කත්වා පුරතො ගච්ඡා’’ති. සො ‘‘සාධූ’’ති පිතරං වන්දිත්වා නික්ඛන්තො තං ගාමං පත්වා සෙට්ඨීඝරං පුච්ඡිත්වා ගන්ත්වා සෙට්ඨීජායං පස්සි. ‘‘කුතො ආගතොසී’’ති ච වුත්තෙ ‘‘අන්තොනගරතො’’ති ආහ. ‘‘කස්ස පුත්තොසී’’ති? ‘‘තුම්හාකං සහායසෙට්ඨිනො, අම්මා’’ති. ‘‘ත්වංසි සොසිතො නාමා’’ති? ‘‘ආම, අම්මා’’ති. තස්සා සහ දස්සනෙනෙව තස්මිං පුත්තසිනෙහො උප්පජ්ජි. සෙට්ඨිනො පනෙකා ධීතා අත්ථි පන්නරසසොළසවස්සුද්දෙසිකා අභිරූපා පාසාදිකා, තං රක්ඛිතුං එකමෙව පෙසනකාරිකං දාසිං දත්වා සත්තභූමිකස්ස පාසාදස්ස උපරිමතලෙ සිරිගබ්භෙ වසාපෙන්ති. සෙට්ඨිධීතා තස්මිං ඛණෙ තං දාසිං අන්තරාපණං පෙසෙසි. අථ නං සෙට්ඨිජායා දිස්වා ‘‘කුහිං ගච්ඡසී’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘අය්‍යධීතාය පෙසනෙනා’’ති වුත්තෙ ‘‘ඉතො තාව එහි, තිට්ඨතු පෙසනං, පුත්තස්ස මෙ පීඨකං අත්ථරිත්වා උදකං ආහරිත්වා පාදෙ ධොවිත්වා තෙලං මක්ඛිත්වා සයනං අත්ථරිත්වා දෙහි, පච්ඡා පෙසනං කරිස්සසී’’ති ආහ. සා තථා අකාසි.

අථ නං චිරෙනාගතං සෙට්ඨිධීතා සන්තජ්ජෙසි. අථ නං සා ආහ – ‘‘මා මෙ කුජ්ඣි, සෙට්ඨිපුත්තො සොසිතො ආගතො, තස්ස ඉදඤ්චිදඤ්ච කත්වා තත්ථ ගන්ත්වා ආගතාම්හී’’ති. සෙට්ඨිධීතාය ‘‘සෙට්ඨිපුත්තො සොසිතො’’ති නාමං සුත්වාව පුබ්බසන්නිවාසවසෙන පෙමං ඡවිආදීනි ඡින්දිත්වා අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච ඨිතං. අථ නං පුච්ඡි ‘‘කුහිං සො අම්මා’’ති? ‘‘සයනෙ නිපන්නො නිද්දායතී’’ති. ‘‘අත්ථි පනස්ස හත්ථෙ කිඤ්චී’’ති? ‘‘දුස්සන්තෙ පණ්ණං අත්ථී’’ති. සා ‘‘කිං පණ්ණං නු ඛො එත’’න්ති තස්මිං නිද්දායන්තෙ මාතාපිතූනං අඤ්ඤවිහිතතාය අපස්සන්තානං ඔතරිත්වා තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තං පණ්ණං මොචෙත්වා ආදාය අත්තනො ගබ්භං පවිසිත්වා ද්වාරං පිධාය වාතපානං විවරිත්වා අක්ඛරසමයෙ කුසලතාය තං පණ්ණං වාචෙත්වා ‘‘අහො වත බාලො අත්තනො මරණපණ්ණං දුස්සන්තෙ බන්ධිත්වා විචරති, සචෙ මයා න දිට්ඨං අස්ස, නත්ථි තස්ස ජීවිත’’න්ති. තං පණ්ණං ඵාලෙත්වා නාසෙත්වා සෙට්ඨිස්ස වචනෙන අපරං පණ්ණං ලිඛි –

‘‘අයං මම පුත්තො සොසිතො නාම, ගාමසතතො පණ්ණාකාරං ආහරාපෙත්වා ඉමස්ස ජනපදසෙට්ඨිනො ධීතරා සද්ධිං මඞ්ගලං කත්වා අත්තනො වසනගාමස්ස මජ්ඣෙ ද්විභූමිකං ගෙහං කාරෙත්වා පාකාරපරික්ඛෙපෙන චෙව පුරිසගුත්තීහි ච සුසංවිහිතාරක්ඛං කරොතු, මය්හං ඉදඤ්චිදඤ්ච මයා කතන්ති සාසනං පෙසෙතු. එවං කතෙ අහං මාතුලස්ස කත්තබ්බයුත්තකං ජානිස්සාමී’’ති ලිඛිත්වා ච පණ්ණං සඞ්ඝරිත්වා දුස්සන්තෙයෙවස්ස බන්ධි.

සො දිවසභාගං නිද්දායිත්වා උට්ඨාය භුඤ්ජිත්වා පක්කාමි, පුනදිවසෙ පාතොව තං ගාමං ගන්ත්වා ආයුත්තකං ගාමකිච්චං කරොන්තමෙව පස්සි. සො තං දිස්වා ‘‘කිං තාතා’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘පිතරා මෙ තුම්හාකං පණ්ණං පෙසිත’’න්ති වුත්තෙ පණ්ණං ගහෙත්වා වාචෙත්වා තුට්ඨමානසො ‘‘පස්සථ, භො, මම සාමිනො මයි සිනෙහං කත්වා ජෙට්ඨපුත්තස්ස මඞ්ගලං කරොතූ’’ති මම සන්තිකං පහිණි. ‘‘සීඝං දාරුආදීනි ආහරථා’’ති ගහපතිකෙ ආණාපෙත්වා ගාමමජ්ඣෙ වුත්තප්පකාරං ගෙහං කාරාපෙත්වා ගාමසතතො පණ්ණාකාරං ආහරාපෙත්වා ජනපදසෙට්ඨිනො ධීතරං ආනෙත්වා මඞ්ගලං කත්වා සෙට්ඨිස්ස සාසනං පහිණි ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච මයා කත’’න්ති.

තං සුත්වා සෙට්ඨිනො ‘‘යං කාරෙමි, තං න හොති. යං න කාරෙමි, තං හොතී’’ති මහන්තං දොමනස්සං උප්පජ්ජි. පුත්තසොකෙන සද්ධිං සො සොකො එකතො හුත්වා කුච්ඡිදාහං උප්පාදෙත්වා අතිසාරං ජනෙසි. සෙට්ඨිධීතාපි ‘‘සචෙ කොචි සෙට්ඨිනො සන්තිකා ආගච්ඡති, මම අකථෙත්වා සෙට්ඨිපුත්තස්ස පඨමතරං මා කථෙථා’’ති ආණාපෙසි. සෙට්ඨිපි ඛො ‘‘න දානි දුට්ඨපුත්තං මම සාපතෙය්‍යස්ස සාමිකං කරිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා එකං ආයුත්තකං ආහ – ‘‘මාතුල, පුත්තං මෙ දට්ඨුකාමොම්හි, එකං පාදමූලිකං පෙසෙත්වා එකං පණ්ණං ලිඛිත්වා පෙසෙත්වා මම පුත්තං පක්කොසාපෙහී’’ති. සො ‘‘සාධූ’’ති පණ්ණං දත්වා එකං පුරිසං පෙසෙසි. සෙට්ඨිධීතා සෙට්ඨිස්ස බලවගිලානකාලෙ සොසිතකුමාරං ආදාය අගමාසි. සෙට්ඨි කාලමකාසි. රාජා පිතරි කාලඞ්කතෙ පිතරා භුත්තභොගං දත්වා සබ්බසතෙන සෙට්ඨිට්ඨානං අදාසි. සොසිතසෙට්ඨි නාම හුත්වා මහාසම්පත්තියං ඨිතො සෙට්ඨිධීතාය කාළියා වචනෙන ආදිතො පට්ඨාය සත්තසු ඨානෙසු අත්තනො මරණමුත්තභාවං ඤත්වා දෙවසිකං සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා දානං පට්ඨපෙසීති. එවමස්ස සත්තසු ඨානෙසු අරොගභාවො පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. තත්ථ ගහන්ති ගෙහං වුච්චති, ගහෙ පති **ගහපති**. මහාසාලකුලෙ අධිපතිස්සෙතං නාමං. කෙසුචි පොත්ථකෙසු සොසිතානන්තරං මෙණ්ඩකො ලිඛිතො.

පඤ්චන්නං මහාපුඤ්ඤානං පුඤ්ඤවතො ඉද්ධීති එත්ථ පුඤ්ඤිද්ධි පඤ්චන්නං මහාපුඤ්ඤානං දට්ඨබ්බාති අත්ථො. පඤ්ච මහාපුඤ්ඤා නාම මෙණ්ඩකසෙට්ඨි, තස්ස භරියා චන්දපදුමා, පුත්තො ධනඤ්ජයසෙට්ඨි,

සුණිසා සුමනදෙවී, දාසො පුණ්ණො නාමාති ඉමෙ පඤ්ච ජනා පච්චෙකසම්බුද්ධෙ කතාධිකාරා. තෙසු මෙණ්ඩකසෙට්ඨි අඩ්ඪතෙරසානි කොට්ඨසතානි සොධාපෙත්වා සීසං න්හාතො ද්වාරෙ නිසීදිත්වා උද්ධං උල්ලොකෙති, ආකාසතො රත්තසාලිධාරා ඔපතිත්වා සබ්බකොට්ඨෙ පූරෙති. තස්ස භරියා තණ්ඩුලං එකනාළිමත්තං ගහෙත්වා භත්තං පචාපෙත්වා එකස්මිං සූපබ්‍යඤ්ජනකෙ සූපං කාරෙත්වා සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා ද්වාරකොට්ඨකෙ පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදිත්වා ''සබ්බෙ භත්තෙන අත්ථිකා ආගච්ඡන්තූ''ති ඝොසාපෙත්වා පක්කොසාපෙත්වා සුවණ්ණකටච්ඡුං ආදාය ආගතාගතානං උපනීතභාජනානි පූරෙත්වා දෙති, සකලදිවසම්පි දෙන්තියා කටච්ඡුනා සකිං ගහිතට්ඨානමත්තමෙව පඤ්ඤායති. තස්ස පුත්තො සීසං න්හාතො සහස්සත්ථවිකං ආදාය ''කහාපණෙහි අත්ථිකා ආගච්ඡන්තූ''ති ඝොසාපෙත්වා ආගතාගතානං ගහිතභාජනානි පූරෙත්වා දෙති. ථවිකාය කහාපණසහස්සමෙව හොති. තස්ස සුණිසා සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා චතුදොණිකං වීහිපිටකං ආදාය ආසනෙ නිසින්නා ''බීජභත්තෙන අත්ථිකා ආගච්ඡන්තූ''ති ඝොසාපෙත්වා ආගතාගතානං ගහිතභාජනානි පූරෙත්වා දෙති, පිටකං යථාපූරිතමෙව හොති. තස්ස දාසො සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතො සුවණ්ණයුගෙ සුවණ්ණයොත්තෙහි ගොණෙ යොජෙත්වා සුවණ්ණපතොදයට්ඨිං ආදාය ගොණානං ගන්ධපඤ්චඞ්ගුලිකානි දත්වා විසාණෙසු සුවණ්ණකොසකෙ පටිමුඤ්චිත්වා ඛෙත්තං ගන්ත්වා පාජෙති, ඉතො තිස්සො, ඉතො තිස්සො, මජ්ඣෙ එකාති සත්ත සීතායො භිජ්ජිත්වා ගච්ඡන්ති. ජම්බුදීපවාසිනො භත්තබීජහිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීසු යථාරුචිතං සෙට්ඨිගෙහතොයෙව ගණ්හිංසු. අනුක්කමෙන පන භද්දියනගරං අනුප්පත්තෙ භගවති භගවතො ධම්මදෙසනාය පඤ්ච මහාපුඤ්ඤා ච ධනඤ්චයසෙට්ඨිස්ස ධීතා විසාඛා ච සොතාපත්තිඵලං පාපුණිංසු. අයං පන නෙසං පඤ්චන්නං මහාපුඤ්ඤානං පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි. සඞ්ඛෙපෙන පන පරිපාකගතෙ පුඤ්ඤසම්භාරෙ ඉජ්ඣනකවිසෙසො පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි.

විජ්ජාමයිද්ධිනිද්දෙසෙ ඉජ්ඣනාකාරං ගන්ධාරිවිජ්ජං වා උපචාරසිද්ධං පත්ථිතසිද්ධං අඤ්ඤං වා විජ්ජං ධාරෙන්තීති **විජ්ජාධරා. විජ්ජං පරිජප්පෙත්වාති** යථොපචාරං විජ්ජං මුඛෙන පරිවත්තෙත්වා. සෙසං වුත්තත්ථමෙවාති.

සම්මාපයොගිද්ධිනිද්දෙසෙ ඉජ්ඣනාකාරමත්තං පුච්ඡිත්වා අඤ්ඤස්ස විසෙසස්ස අභාවතො ''කතමා''ති අපුච්ඡිත්වා පකාරමත්තමෙව පුච්ඡන්තෙන ''කථ''න්ති පුච්ඡා කතා, තථෙව ''එව''න්ති නිගමනං කතං. එත්ථ ච පටිපත්තිසඞ්ඛාතස්සෙව සම්මාපයොගස්ස දීපනවසෙන පුරිමපාළිසදිසාව පාළි ආගතා. අට්ඨකථායං පන සකටබ්‍යූහාදිකරණවසෙන යංකිඤ්චි සංවිදහනං යංකිඤ්චි සිප්පකම්මං යංකිඤ්චි වෙජ්ජකම්මං තිණ්ණං

වෙදානං උග්ගහණං තිණ්ණං පිටකානං උග්ගහණං, අන්තමසො කසනවපනාදීනි උපාදාය තං තං කම්මං කත්වා නිබ්බත්තවිසෙසො **තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධී**ති ආගතාති.

ඉද්ධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අභිසමයකථා

අභිසමයකථාවණ්ණනා

19.

ඉදානි ඉද්ධිකථානන්තරං පරමිද්ධිභූතං අභිසමයං දස්සෙන්තෙන කථිතාය අභිසමයකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ **අභිසමයො**ති සච්චානං අභිමුඛෙන සමාගමො, පටිවෙධොති අත්ථො. **කෙන අභිසමෙතී**ති කිං වුත්තං හොති? ‘‘එවං මහත්ථියො ඛො, භික්ඛවෙ, ධම්මාභිසමයො’’තිආදීසු (සං. නි. 2.74) සුත්තපදෙසු යො සො අභිසමයොති වුත්තො, තස්මිං අභිසමයෙ වත්තමානෙ අභිසමෙතා පුග්ගලො කෙන ධම්මෙන සච්චානි අභිසමෙති, අභිමුඛො හුත්වා සමාගච්ඡති, පටිවිජ්ඣතීති වුත්තං හොතීති. අයං තාව චොදකස්ස පුච්ඡා. **චිත්තෙන අභිසමෙතී**ති චිත්තං විනා අභිසමයාභාවතො තථා විස්සජ්ජනං. **හඤ්චී**තිආදි පුන චොදනා. **හඤ්චි** යදීති අත්ථො. ‘‘චිත්තෙනා’’ති වුත්තත්තා **තෙන හි අඤ්ඤාණී අභිසමෙතී**ති ආහ. **න අඤ්ඤාණී අභිසමෙතී**ති චිත්තමත්තෙනෙව අභිසමයාභාවතො පටික්ඛෙපො. **ඤාණෙන අභිසමෙතී**ති පටිඤ්ඤා. පුන **හඤ්චී**තිආදි ‘‘ඤාණෙනා’’ති වුත්තත්තා අඤ්ඤාණී **අචිත්තකො**ති චොදනා. **න අචිත්තකො අභිසමෙතී**ති අචිත්තකස්ස අභිසමයාභාවතො පටික්ඛෙපො. **චිත්තෙන** චාතිආදි පටිඤ්ඤා. පුන **හඤ්චී**තිආදි සබ්බචිත්තඤාණසාධාරණවසෙන චොදනා. සෙසචොදනාවිස්සජ්ජනෙසුපි එසෙව නයො.

පරතො පන **කම්මස්සකතචිත්තෙන ච ඤාණෙන චා**ති කම්මස්සකා සත්තාති එවං කම්මස්සකතාය පවත්තචිත්තෙන ච ඤාණෙන ච. **සච්චානුලොමිකචිත්තෙන ච ඤාණෙන චා**ති සච්චපටිවෙධස්ස අනුකූලත්තා සච්චානුලොමිකසඞ්ඛාතෙන විපස්සනාසම්පයුත්තචිත්තෙන ච විපස්සනාඤාණෙන ච. **කථන්ති** යථා අභිසමයො හොති, තථා කථෙතුකම්යතා පුච්ඡා. **උප්පාදාධිපතෙය්‍යන්ති** යස්මා චිත්තස්ස උප්පාදෙ අසති චෙතසිකානං උප්පාදො නත්ථි. ආරම්මණග්ගහණඤ්හි චිත්තං තෙන සහ උප්පජ්ජමානා චෙතසිකා කථං ආරම්මණෙ අග්ගහිතෙ උප්පජ්ජිස්සන්ති. අභිධම්මෙපි චිත්තුප්පාදෙනෙව චෙතසිකා විභත්තා, තස්මා මග්ගඤාණස්ස උප්පාදෙ අධිපතිභූතං චිත්තන්ති අත්ථො. **ඤාණස්සා**ති මග්ගඤාණස්ස. **හෙතු පච්චයො චා**ති ජනකො ච උපත්ථම්භකො ච. **තංසම්පයුත්තන්ති** තෙන ඤාණෙන සම්පයුත්තං. **නිරොධගොචරන්ති** නිබ්බානාරම්මණං.

දස්සනාධිපතෙය්‍යන්ති සෙසානං දස්සනකිච්චාභාවා නිබ්බානදස්සනෙ අධිපතිභූතං. **චිත්තස්සාති** මග්ගසම්පයුත්තචිත්තස්ස. **තංසම්පයුත්තන්ති** තෙන චිත්තෙන සම්පයුත්තං.

20.

යස්මා එතම්පි පරියායං, න කෙවලං චිත්තඤාණෙහියෙව අභිසමයො, අථ ඛො සබ්බෙපි මග්ගසම්පයුත්තචිත්තචෙතසිකා ධම්මා සච්චාභිසමයකිච්චසාධනවසෙන අභිසමයො නාම හොන්ති, තස්මා තම්පි පරියායං දස්සෙතුකාමො **කිං නු එත්තකොයෙව අභිසමයොති** පුච්ඡිත්වා **න හීති** තං වචනං පටික්ඛිපිත්වා **ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙති**ආදිමාහ. **දස්සනාභිසමයොති** දස්සනභූතො අභිසමයො. එස නයො සෙසෙසුපි. **සච්චාති** සච්චඤාණානි. මග්ගඤාණමෙව නිබ්බානානුපස්සනට්ඨෙන **විපස්සනා. විමොක්ඛොති** මග්ගවිමොක්ඛො. **විජ්ජාති** මග්ගඤාණමෙව. **විමුත්තීති** සමුච්ඡෙදවිමුත්ති. නිබ්බානං අභිසමීයතීති **අභිසමයො,** සෙසා අභිසමෙන්ති එතෙහීති **අභිසමයා.**

21.

පුන මග්ගඵලවසෙන අභිසමයං භින්දිත්වා දස්සෙතුං **කිං නූති**ආදිමාහ. ඵලක්ඛණෙ පනෙත්ථ යස්මා සමුච්ඡෙදනට්ඨෙන ඛයෙ ඤාණං න ලබ්භති, තස්මා පටිප්පස්සද්ධට්ඨෙන **අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති** වුත්තං. සෙසං පන යථානුරූපං වෙදිතබ්බන්ති. ඉදානි යස්මා කිලෙසප්පහානෙ සති අභිසමයො හොති, අභිසමයෙ ච සති කිලෙසප්පහානං හොති, තස්මා චොදනාපුබ්බඞ්ගමං කිලෙසප්පහානං දස්සෙතුකාමො **ය්වායන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **ය්වායන්ති** යො අයං මග්ගට්ඨො අරියපුග්ගලො. එවමාදිකානි පනෙත්ථ චත්තාරි වචනානි චොදකස්ස පුච්ඡා. පුන **අතීතෙ කිලෙසෙ පජහතීති** ඉදං චොදනාය ඔකාසදානත්ථං විස්සජ්ජනං. **ඛීණන්ති** භඞ්ගවසෙන ඛීණං. **නිරුද්ධන්ති** සන්තානවසෙන පුනප්පුනං අනුප්පත්තියා නිරුද්ධං. **විගතන්ති** වත්තමානක්ඛණතො අපගතං. **විගමෙතීති** අපගමයති. **අත්ථඞ්ගතන්ති** අභාවං ගතං. **අත්ථඞ්ගමෙතීති** අභාවං ගමයති. තත්ථ දොසං දස්සෙත්වා **න අතීතෙ කිලෙසෙ පජහතීති** පටික්ඛිත්තං. අනාගතචොදනාය **අජාතන්ති** ජාතිං අප්පත්තං. **අනිබ්බත්තන්ති** සභාවං අප්පත්තං. **අනුප්පන්නන්ති** උප්පාදතො පභුති උද්ධං න පටිපන්නං. **අපාතුභූතන්ති** පච්චුප්පන්නභාවෙන චිත්තස්ස අපාතුභූතං. අතීතානාගතෙ පජහතො පහාතබ්බානං නත්ථිතාය අඵලො වායාමො ආපජ්ජතීති තදුභයම්පි පටික්ඛිත්තං. **රත්තො රාගං පජහතීති** වත්තමානෙන රාගෙන රත්තො තමෙව රාගං පජහති. වත්තමානකිලෙසෙසුපි එසෙව නයො. **ථාමගතොති** ථිරසභාවං ගතො. **කණ්හසුක්කාති** අකුසලා ච කුසලා ච ධම්මා **යුගනද්ධා සමමෙව වත්තන්තීති** ආපජ්ජතීති අත්ථො. **සංකිලෙසිකාති** එවං සංකිලෙසානං සම්පයුත්තභාවෙ සති සංකිලෙසෙ නියුත්තා **මග්ගභාවනා**

හොතීති ආපජ්ජතීති අත්ථො. එවං පච්චුප්පන්නෙ පජහතො වායාමෙන සද්ධිං පහාතබ්බානං අත්ථිතාය සංකිලෙසිකා ච මග්ගභාවනා හොති, වායාමො ච අඵලො හොති. න හි පච්චුප්පන්නානං කිලෙසානං චිත්තවිප්පයුත්තතා නාම අත්ථීති.

න හීති චතුධා වුත්තස්ස වචනස්ස පටික්ඛෙපො. **අත්ථීති** පටිජානනං. **යථා කථං වියාති** අත්ථිභාවස්ස උදාහරණදස්සනත්ථං පුච්ඡා. යථා අත්ථි, තං කෙන පකාරෙන විය අත්ථි, කිං විය අත්ථීති අත්ථො. **සෙය්‍යථාපීති** යථා නාම. **තරුණරුක්ඛොති** ඵලදායකභාවදීපනත්ථං තරුණග්ගහණං. **අජාතඵලොති** ඵලදායකත්තෙපි සති ඵලග්ගහණතො පුරෙකාලග්ගහණං. **තමෙනන්ති** තං රුක්ඛං. **එනන්ති** නිපාතමත්තං, තං එතන්ති වා අත්ථො. **මූලං ඡින්දෙය්‍යාති** මූලතො ඡින්දෙය්‍ය. **අජාතඵලාති** අජාතානි ඵලානි. **එවමෙවන්ති** එවං එවං. **උප්පාදො පවත්තං නිමිත්තං ආයූහනාති** චතූහිපි පච්චුප්පන්නඛන්ධසන්තානමෙව වුත්තං. යස්මිඤ්හි ඛන්ධසන්තානෙ යං යං මග්ගඤාණං උප්පජ්ජති, තෙන තෙන මග්ගඤාණෙන පහාතබ්බානං කිලෙසානං තං ඛන්ධසන්තානං අබීජං හොති, තස්ස අබීජභූතත්තා තප්පච්චයා තෙ තෙ කිලෙසා අනුප්පන්නා එව න උප්පජ්ජන්ති. **ආදීනවං දිස්වාති** අනිච්චාදිතො ආදීනවං දිස්වා. **අනුප්පාදොතිආදීහි** චතූහි නිබ්බානමෙව වුත්තං. **චිත්තං පක්ඛන්දතීති** මග්ගසම්පයුත්තං චිත්තං පක්ඛන්දති. **හෙතුනිරොධා දුක්ඛනිරොධොති** කිලෙසානං බීජභූතස්ස සන්තානස්ස අනුප්පාදනිරොධා අනාගතක්ඛන්ධභූතස්ස දුක්ඛස්ස හෙතුභූතානං කිලෙසානං අනුප්පාදනිරොධො හොති. එවං දුක්ඛස්ස හෙතුභූතකිලෙසානං අනුප්පාදනිරොධා දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො හොති. එවං කිලෙසප්පහානයුත්තිසබ්භාවතො එව **අත්ථි මග්ගභාවනාති**ආදිමාහ. අට්ඨකථායං (විසුද්ධි. 2.832) පන ''එතෙන කිං දීපිතං හොති? භූමිලද්ධානං කිලෙසානං පහානං දීපිතං හොති. භූමිලද්ධා පන කිං අතීතා අනාගතා, උදාහු පච්චුප්පන්නාති? භූමිලද්ධුප්පන්නායෙව නාමා''ති වත්වා කථිතකිලෙසප්පහානස්ස විත්ථාරකථා සුතමයඤාණකථාය මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා, ඉධ පන මග්ගඤාණෙන පහාතබ්බා කිලෙසායෙව අධිප්පෙතාති.

අභිසමයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විවෙකකථා

විවෙකකථාවණ්ණනා

22. ඉදානි පහානාවසානාය අභිසමයකථාය අනන්තරං පහානාකාරං දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය විවෙකකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **යෙ කෙචීති** අනවසෙසපරියාදානං. **බලකරණීයාති** ඌරුබලෙන බාහුබලෙන කත්තබ්බා.

කම්මන්තාති ධාවනලඞ්ඝනකසනවපනාදීනි කම්මානි. **කරීයන්තීති** බලවන්තෙහි කරීයන්ති. **සීලං නිස්සායාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලං නිස්සයං කත්වා. **භාවෙතීති** භින්නසීලස්ස භාවනාභාවතො ඉධ පන ලොකියලොකුත්තරා මග්ගභාවනා අධිප්පෙතාති. **විවෙකනිස්සිතන්ති** තදඞ්ගවිවෙකං සමුච්ඡෙදවිවෙකං නිස්සරණවිවෙකං නිස්සිතං. **විවෙකොති** විවිත්තතා. අයඤ්හි අරියමග්ගභාවනානුයුත්තො යොගී විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිතං, අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං, මග්ගක්ඛණෙ කිච්චතො සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං, ආරම්මණතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං භාවෙති. එස නයො **විරාගනිස්සිතාදීසු**. විවෙකොයෙව හි විරජ්ජනට්ඨෙන විරාගො, නිරොධට්ඨෙන නිරොධො, වොසජ්ජනට්ඨෙන වොසග්ගො. අථ වා කිලෙසෙහි විවිත්තත්තා විවෙකො, කිලෙසෙහි විරත්තත්තා විරාගො, කිලෙසානං නිරුද්ධත්තා නිරොධො, කිලෙසානඤ්ච පරිච්චත්තත්තා විස්සට්ඨත්තා, නිබ්බානෙවත්තස්ස ච විස්සට්ඨත්තා වොසග්ගො. වොසග්ගො පන දුවිධො පරිච්චාගවොසග්ගො ච පක්ඛන්දනවොසග්ගො ච. තත්ථ **පරිච්චාගවොසග්ගොති** විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසප්පහානං. **පක්ඛන්දනවොසග්ගොති** විපස්සනාක්ඛණෙ තන්නින්නභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ ආරම්මණකරණෙන නිබ්බානපක්ඛන්දනං. තදුභයම්පි ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ අත්ථවණ්ණනානයෙ වට්ටති. තථා හි අයං සම්මාදිට්ඨිආදීසු එකෙකො ධම්මො යථාවුත්තෙන පකාරෙන කිලෙසෙ ච පරිච්චජති, නිබ්බානඤ්ච පක්ඛන්දති. **වොසග්ගපරිණාමින්ති** ඉමිනා පන සකලෙන වචනෙන වොසග්ගත්ථං පරිණාමිතං පරිණතං, පරිපච්චිතං පරිපක්කඤ්චාති වුත්තං හොති. අයම්පි අරියමග්ගභාවනානුයුත්තො භික්ඛු යථා සම්මාදිට්ඨිආදීසු එකෙකො ධම්මො කිලෙසපරිච්චාගවොසග්ගත්ථඤ්ච නිබ්බානපක්ඛන්දනවොසග්ගත්ථඤ්ච පරිපච්චති, යථා ච පරිපක්කො හොති, තථා නං භාවෙති.

23. **බීජගාමභූතගාමාති** එත්ථ මූලබීජං ඛන්ධබීජං අග්ගබීජං ඵළුබීජං බීජබීජන්ති (පාචි. 91) පඤ්චවිධං බීජං, බීජගාමො නාම බීජසමූහොති අත්ථො. තදෙව පන සම්පන්නනීලඞ්කුරපාතුභාවතො පට්ඨාය භූතගාමො නාම, භූතානං ජාතානං නිබ්බත්තමූලනීලඞ්කුරානං සමූහොති අත්ථො. දෙවතාපරිග්ගහෙ සති නීලඞ්කුරකාලතො පභුති හොතීති තෙසං දෙවතාසඞ්ඛාතානං භූතානං ගාමොතිපි භූතගාමොති වදන්ති. **වුද්ධින්ති** අඞ්කුරාදිවසෙන. **විරූළ්හින්ති** ඛන්ධාදිවසෙන. **වෙපුල්ලන්ති** පුප්ඵාදිවසෙන. ධම්මෙසු පන **වුද්ධින්ති** අපුබ්බධම්මප්පවත්තිවසෙන. **විරූළින්ති** සකිච්චකරණසාධනවසෙන. **වෙපුල්ලන්ති** කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන විපුලභාවන්ති අත්ථො. විපුලත්තන්තිපි පාඨො. අථ වා එතානි තීණි පදානි සීලසමාධිපඤ්ඤාහිපි යොජෙන්ති.

මග්ගඞ්ගනිද්දෙසවණ්ණනා

24. සුත්තන්තනිද්දෙසෙ **සම්මාදිට්ඨියාති** සාමිවචනං. ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානෙසු ලොකියවිරතිසම්පයුත්තචිත්තෙ ච යථායොගං සම්පයොගතො ච ආරම්මණතො ච වත්තමානාය සම්මාදිට්ඨියා සාමඤ්ඤලක්ඛණතො එකීභූතාය සම්මාදිට්ඨියා. **වික්ඛම්භනවිවෙකොති** වික්ඛම්භනවසෙන දූරීකරණවසෙන විවෙකො. කෙසං? නීවරණානං. තස්ස **පඨමං ඣානං භාවයතොති**ආදි වික්ඛම්භනවසෙන පඨමජ්ඣානමෙව වුත්තං. තස්මිං වුත්තෙ සෙසජ්ඣානානිපි වුත්තානෙව හොන්ති. ඣානෙසුපි සම්මාදිට්ඨියා විජ්ජමානත්තා සම්මාදිට්ඨියා විවෙකො නාම හොති. **තදඞ්ගවිවෙකොති** තෙන තෙන විපස්සනාඤාණඞ්ගෙන විවෙකො. **දිට්ඨිගතානන්ති** දිට්ඨිවිවෙකස්ස දුක්කරත්තා පධානත්තා ච දිට්ඨිවිවෙකොව වුත්තො. තස්මිං වුත්තෙ නිච්චසඤ්ඤාදිවිවෙකොපි වුත්තොව හොති. **නිබ්බෙධභාගියං සමාධින්ති** විපස්සනාසම්පයුත්තසමාධිං. **සමුච්ඡෙදවිවෙකොති** කිලෙසානං සමුච්ඡෙදෙන විවෙකො. **ලොකුත්තරං ඛයගාමිමග්ගන්ති** ඛයසඞ්ඛාතනිබ්බානගාමිලොකුත්තරමග්ගං. **පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකොති** කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධියා විවෙකො. **නිස්සරණවිවෙකොති** සබ්බසඞ්ඛතනිස්සරණභූතො සඞ්ඛාරවිවෙකො. **ඡන්දජාතො හොතීති** පුබ්බභාගෙ ජාතධම්මඡන්දො හොති. **සද්ධාධිමුත්තොති** පුබ්බභාගෙයෙව සද්ධාය අධිමුත්තො හොති. **චිත්තඤ්චස්ස ස්වාධිට්ඨිතන්ති** පුබ්බභාගෙයෙව චිත්තඤ්ච අස්ස යොගිස්ස සුඅධිට්ඨිතං සුට්ඨු පතිට්ඨිතං හොති. ඉති ඡන්දො සද්ධා චිත්තන්ති ඉමෙ තයො ධම්මා පුබ්බභාගෙ උප්පන්නවිවෙකානං උපනිස්සයත්තා නිස්සයා නාම. කෙචි පන ''චිත්තඤ්චස්ස ස්වාධිට්ඨිතන්ති සමාධි වුත්තො''ති වදන්ති. **විරාගාදීසුපි** එසෙව නයො.

නිරොධවාරෙ පන නිරොධසද්දතො අඤ්ඤං පරියායවචනං දස්සෙන්තෙන **අමතා ධාතූති** වුත්තං, සෙසෙසු **නිරොධො නිබ්බානන්ති** උභයත්ථාපි නිබ්බානමෙව. **ද්වාදස නිස්සයාති** ඡන්දසද්ධාචිත්තානියෙව විවෙකාදීසු චතූසු එකෙකස්මිං තයො තයො කත්වා ද්වාදස නිස්සයා හොන්ති.

25. සම්මාසඞ්කප්පවායාමසතිසමාධීනම්පි ඉමිනාව නයෙන අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවානං පන ඣානක්ඛණෙ විපස්සනාක්ඛණෙ ච අභාවා ඣානවිපස්සනානං පුබ්බභාගපරභාගවසෙන වත්තමානා විරතියො ඣානවිපස්සනා සන්නිස්සිතා කත්වා වුත්තාති වෙදිතබ්බං. නීවරණානං දිට්ඨිගතානඤ්ච විවෙකවිරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගා තථා පවත්තමානානං විරතීනං විවෙකාදයො නාමාති වෙදිතබ්බං. යථා අට්ඨකනිපාතෙ ''තතො, ත්වං භික්ඛු, ඉමං සමාධිං සවිතක්කං සවිචාරම්පි භාවෙය්‍යාසි, අවිතක්කවිචාරමත්තම්පි භාවෙය්‍යාසි, අවිතක්කං අවිචාරම්පි භාවෙය්‍යාසි,

සප්පීතිකම්පි භාවෙය්‍යාසි, නිප්පීතිකම්පි භාවෙය්‍යාසි, සාතසහගතම්පි භාවෙය්‍යාසි, උපෙක්ඛාසහගතම්පි භාවෙය්‍යාසී’’ති (අ. නි. 8.63) මෙත්තාදයො කායානුපස්සනාදයො ච නියකජ්ඣත්තමූලසමාධිවසෙන චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානිකා විය වුත්තා, එවමිධාපි පුබ්බභාගපරභාගවසෙන විරතියො වුත්තාති වෙදිතබ්බං. බ්‍යඤ්ජනච්ඡායමත්තං ගහෙත්වා න භගවා අබ්භාචික්ඛිතබ්බො. ගම්භීරඤ්හි බුද්ධවචනං, ආචරියෙ පයිරුපාසිත්වා අධිප්පායතො ගහෙතබ්බං.

26-27. බොජ්ඣඞ්ගබලඉන්ද්‍රියවාරෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

විවෙකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චරියාකථා

චරියාකථාවණ්ණනා

28-29. ඉදානි විවෙකකථානන්තරං පරමවිවෙකභූතස්ස නිස්සරණවිවෙකසඞ්ඛාතස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණීයස්ස සච්ඡිකිරියොපායදස්සනත්ථං, තථා සච්ඡිකතනිරොධස්ස ලොකහිතසුඛකිරියාකරණදස්සනත්ථඤ්ච ඉන්ද්‍රියකථාය නිද්දිට්ඨාපි චරියාකථා පුන කථිතා. තස්සා අත්ථවණ්ණනා ඉන්ද්‍රියකථාය කථිතායෙවාති.

චරියාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පාටිහාරියකථා

පාටිහාරියකථාවණ්ණනා

30. ඉදානි ලොකත්ථචරියාපරියොසානාය චරියාකථාය අනන්තරං ලොකත්ථානුසාසනපරියොසානං පාටිහාරියං දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය පාටිහාරියකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **පාටිහාරියානී**ති පච්චනීකපටිහරණවසෙන පාටිහාරියානි. **ඉද්ධිපාටිහාරිය**න්ති ඉජ්ඣනවසෙන ඉද්ධි, පටිහරණවසෙන පාටිහාරියං, ඉද්ධියෙව පාටිහාරියං ඉද්ධිපාටිහාරියං. ඉතරෙසු පන ආදිස්සනවසෙන **ආදෙසනං,** අනුසාසනවසෙන **අනුසාසනී**. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. **එකච්චො**ති එකො පොසො. ඉද්ධිපාටිහාරියනිද්දෙසො හෙට්ඨා වුත්තත්ථොයෙව. **නිමිත්තෙන ආදිසතී**ති ආගතනිමිත්තෙන වා ගතනිමිත්තෙන වා ඨිතනිමිත්තෙන වා කථෙති. **එවම්පි තෙ මනො**ති එවම්පි තව මනො සොමනස්සිතො වා දොමනස්සිතො වා කාමවිතක්කාදිසම්පයුත්තො වා. අපි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. **ඉත්ථම්පි තෙ මනො**ති සොමනස්සිතාදිතො එකෙකවිධෙපි චිත්තෙ

නානප්පකාරපරිදීපනං. **ඉතිපි තෙ චිත්තන්ති** ඉතිපි තව චිත්තං, ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච අත්ථං චින්තයමානං පවත්තතීති අත්ථො. **බහුං චෙපි ආදිසතීති** චිත්තතො අඤ්ඤං වා ඉදඤ්ච ඉදඤ්ච නාම අහොසි භවති භවිස්සතීති බහුකම්පි කථෙති. **තථෙව තං හොති, නො අඤ්ඤථාති** තං සබ්බම්පි යථා යථා කථිතං, තථෙව හොති, අඤ්ඤථා න හොති.

න හෙව ඛො නිමිත්තෙන ආදිසතීති නිමිත්තං ජානන්තොපි කෙවලං නිමිත්තෙනෙව න කථෙති. **අපිචාති** අපරපරියායදස්සනං. **මනුස්සානන්ති** චිත්තං ජානනකමනුස්සානං. **අමනුස්සානන්ති** සාවිතානං වා අස්සාවිතානං වා යක්ඛපිසාචාදීනං. **දෙවතානන්ති** චාතුමහාරාජිකාදීනං. **සද්දං සුත්වාති** අඤ්ඤස්ස චිත්තං ඤත්වා කථෙන්තානං සද්දං සුණිත්වා. **පනාති** නිපාතො පුන ආරම්භෙ. **විතක්කයතොති** යං වා තං වා විතක්කෙන විතක්කෙන්තස්ස. **විචාරයතොති** විතක්කසම්පයුත්තෙනෙව විචාරෙන විචාරෙන්තස්ස. **විතක්කවිප්ඵාරසද්දං සුත්වාති** විතක්කවෙගවසෙන උප්පන්නං විප්පලපන්තානං සුත්තප්පමත්තාදීනං කූජනසද්දං සුත්වා. යං විතක්කයතො සො සද්දො උප්පන්නො, තස්ස වසෙන ''එවම්පි තෙ මනො''තිආදීනි ආදිසති.

අවිතක්කං අවිචාරං සමාධින්ති විතක්කවිචාරක්ඛොභවිරහිතසන්තචිත්තස්සාපි ජානනසමත්ථතං දස්සෙන්තෙන වුත්තං, සෙසචිත්තජානනෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාතීති** චෙතොපරියඤාණලාභී. **භොතොති** භවන්තස්ස. **මනොසඞ්ඛාරා පණිහිතාති** චිත්තසඞ්ඛාරා ඨපිතා. **අමුකං නාම විතක්කං විතක්කයිස්සතීති** කුසලාදිවිතක්කං විතක්කයිස්සති පවත්තයිස්සතීති පජානාති. පජානන්තො ච ආගමනෙන ජානාති, පුබ්බභාගෙන ජානාති, අන්තොසමාපත්තියං චිත්තං ඔලොකෙත්වා ජානාති. **ආගමනෙන ජානාති** නාම කසිණපරිකම්මකාලෙයෙව ''යෙනාකාරෙනෙස කසිණභාවනං ආරද්ධො පඨමජ්ඣානං වා දුතියාදිජ්ඣානං වා අට්ඨ සමාපත්තියො වා උප්පාදෙස්සතී''ති ජානාති. **පුබ්බභාගෙන ජානාති** නාම පඨමවිපස්සනාය ආරද්ධාය එවං ජානාති, ''යෙනාකාරෙනෙස විපස්සනං ආරද්ධො සොතාපත්තිමග්ගං වා උප්පාදෙස්සති...පෙ.... අරහත්තමග්ගං වා උප්පාදෙස්සතී''ති ජානාති. **අන්තොසමාපත්තියං චිත්තං ඔලොකෙත්වා ජානාති** නාම ''යෙනාකාරෙන ඉමස්ස මනොසඞ්ඛාරා ඨපිතා, ඉමස්ස නාම චිත්තස්ස අනන්තරා ඉමං නාම විතක්කං විතක්කෙස්සති, ඉතො වුට්ඨිතස්ස එතස්ස හානභාගියො වා සමාධි භවිස්සති, ඨිතිභාගියො වා විසෙසභාගියො වා නිබ්බෙධභාගියො වා, අභිඤ්ඤායො වා උප්පාදෙස්සතී''ති ජානාති. **බහුං චෙපි ආදිසතීති** චෙතොපරියඤාණස්ස චිත්තචෙතසිකානංයෙව ආරම්මණකරණතො සරාගාදිසොළසපභෙදවසෙනෙව බහුං චෙපි කථෙති,

න අඤ්ඤවසෙනාති වෙදිතබ්බං. **තථෙව තං හොතීති** ඉදං එකංසෙන තථෙව හොති. චෙතොපරියඤාණවසෙන ඤාතඤ්හි අඤ්ඤථාභාවී නාම නත්ථි.

එවං විතක්කෙථාති එවං නෙක්ඛම්මවිතක්කාදයො පවත්තෙන්තා විතක්කෙථ. **මා එවං විතක්කයිත්ථාති** එවං කාමවිතක්කාදයො පවත්තෙන්තා මා විතක්කයිත්ථ. **එවං මනසි කරොථාති** එවං අනිච්චසඤ්ඤමෙව, දුක්ඛසඤ්ඤාදීසු වා අඤ්ඤතරං මනසි කරොථ. **මා එවං මනසාකත්ථාති** එවං නිච්චන්තිආදිනා නයෙන මා මනසි අකත්ථ. **ඉදං පජහථාති** ඉදං පඤ්චකාමගුණරාගාදිං පජහථ. **ඉදං උපසම්පජ්ජ විහරථාති** ඉදං චතුමග්ගඵලප්පභෙදං ලොකුත්තරධම්මමෙව පාපුණිත්වා නිප්ඵාදෙත්වා විහරථ.

31. ඉදානි ඉද්ධිපාටිහාරියෙ අපරං පරියායං විසෙසෙන දස්සෙන්තො **නෙක්ඛම්මං ඉජ්ඣතීති ඉද්ධීති**ආදිමාහ. තත්ථ **කාමච්ඡන්දං පටිහරතීති** අත්තනො පටිපක්ඛභූතං කාමච්ඡන්දං පටිබලං හුත්වා හරති පජහතීති තදෙව නෙක්ඛම්මං පාටිහාරියං නාමාති අත්ථො. **යෙ තෙන නෙක්ඛම්මෙන සමන්නාගතාති** එවං කාමච්ඡන්දපටිහාරකෙන තෙන නෙක්ඛම්මෙන යෙ පුග්ගලා පටිලාභවසෙන සමන්නාගතා. **විසුද්ධචිත්තාති** කාමච්ඡන්දාභාවතො විසුද්ධචිත්තා. **අනාවිලසඞ්කප්පාති** කාමසඞ්කප්පෙන අනාලුලිතනෙක්ඛම්මසඞ්කප්පා. **ඉති ආදෙසනාපාටිහාරියන්ති** පරචිත්තකුසලෙන වා අඤ්ඤෙන වා සම්මාසම්බුද්ධෙන වා බුද්ධසාවකෙහි වා එවං ආදෙසනා පාටිහාරියන්ති අත්ථො. අථ වා ඉති එවං ආදිසනං ආදෙසනාපාටිහාරියන්ති ආදෙසනසද්දො පාඨසෙසං කත්වා පයුජ්ජිතබ්බො. **එවං ආසෙවිතබ්බන්ති** ඉමිනා ච පකාරෙන ඉමිනා ච පකාරෙන ආදිතො සෙවිතබ්බං. සෙසත්තයෙපි එසෙව නයො. **තදනුධම්මතා සති උපට්ඨපෙතබ්බාති** තස්ස නෙක්ඛම්මස්ස අනුකූලභූතා සති භුසං ඨපෙතබ්බා. **ඉති අනුසාසනීපාටිහාරියන්ති** එත්ථ ආදෙසනාපාටිහාරියයොජනාය විය යොජනා කාතබ්බා. අබ්‍යාපාදාදීසුපි එසෙව නයො. පාඨො පන ඣානාදීනි සඞ්ඛිපිත්වා අන්තෙ අරහත්තමග්ගමෙව දස්සෙත්වා ලිඛිතො. තත්ථ චතූසුපි මග්ගෙසු ''එවං ආසෙවිතබ්බො''තිආදි එකචිත්තක්ඛණිකත්තා මග්ගස්ස පුබ්බභාගවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. මග්ගස්ස හි පුබ්බභාගභූතාය ලොකියමග්ගසඞ්ඛාතාය වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය මග්ගුප්පාදනත්ථං ආසෙවනාදීසු කතෙසු තාය උප්පන්නො මග්ගොපි ආසෙවිතො භාවිතො බහුලීකතො නාම හොතීති වෙදිතබ්බං. සබ්බත්ථිකවාදාචරියා පන ''එකෙකමග්ගො සොළසක්ඛණිකො''ති වදන්ති. තදනුධම්මතාසතිඋපට්ඨාපනං පන පුබ්බභාගෙ යුජ්ජතියෙවාති.

32. පුන **නෙක්ඛම්මං ඉජ්ඣතීති ඉද්ධීති**ආදීනි ''ඉද්ධිපාටිහාරිය''න්තිපදස්ස කම්මධාරයසමාසත්තදීපනත්ථං වුත්තානි. සුත්තන්තෙ වුත්තෙසු තීසු ඉද්ධිපාටිහාරියස්සෙව සමාසත්තෙ වුත්තෙ

සෙසානං ද්වින්නම්පි වුත්තොව හොතීති ඉමස්මිං පරියායෙ මූලභූතස්ස ඉද්ධිපාටිහාරියස්සෙව සමාසත්ථො වුත්තොති වෙදිතබ්බන්ති.

පාටිහාරියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සමසීසකථා

සමසීසකථාවණ්ණනා

33. ඉදානි පාටිහාරියකථානන්තරං ආදිපාටිහාරියභූතස්ස ඉද්ධිපාටිහාරියසඞ්ගහිතස්ස සමසීසිභාවස්ස ඉද්ධිපාටිහාරියභාවදීපනත්ථං ඤාණකථාය නිද්දිට්ඨාපි සමසීසකථා ඉද්ධිපාටිහාරියසම්බන්ධෙන පුන කථිතා. තස්සා අත්ථවණ්ණනා තත්ථ කථිතායෙවාති.

සමසීසකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සතිපට්ඨානකථා

සතිපට්ඨානකථාවණ්ණනා

34. ඉදානි සමසීසකථානන්තරං අත්තනා වුත්තස්ස ඉද්ධිපාටිහාරියස්ස සාධකෙ සත්ත අනුපස්සනාවිසෙසෙ දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය සතිපට්ඨානකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **චත්තාරොති** ගණනපරිච්ඡෙදො, තෙන න තතො හෙට්ඨා, න උද්ධන්ති සතිපට්ඨානපරිච්ඡෙදං දීපෙති. **ඉමෙති** නිද්දිසිතබ්බනිදස්සනං. **භික්ඛවෙති** ධම්මපටිග්ගාහකපුග්ගලාලපනං. **සතිපට්ඨානාති** තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි, තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතාපි, සතිපි. ''චතුන්නං, භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච දෙසෙස්සාමී''තිආදීසු (සං. නි. 5.408) හි සතිගොචරො ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තො. තස්සත්ථො – පතිට්ඨාති තස්මින්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානන්ති.

''තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහතී''ති (ම. නි. 3.304, 311) එත්ථ තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතා ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බතොති? සතියා. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානන්ති. ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 3.147) පන සතියෙව ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පතිට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා වත්තතීති අත්ථො. සතියෙව පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙන සති, උපට්ඨානට්ඨෙන උපට්ඨානං. ඉති සති ච සා උපට්ඨානඤ්චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදමිධ අධිප්පෙතං. යදි එවං කස්මා

සතිපට්ඨානාති බහුවචනං කතන්ති? සතිබහුත්තා. ආරම්මණභෙදෙන හි බහුකා තා සතියොති.

කතමෙ චත්තාරොති කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. **ඉධාති** ඉමස්මිං සාසනෙ. **භික්ඛූති** සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති භික්ඛු. සෙසපදානං අත්ථවණ්ණනා පනෙත්ථ සුතමයඤාණකථාය මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනායං වුත්තායෙවාති.

කස්මා පන භගවතා චත්තාරොව සතිපට්ඨානා වුත්තා අනූනා අනධිකාති? වෙනෙය්‍යහිතත්තා. තණ්හාචරිතදිට්ඨිචරිතසමථයානිකවිපස්සනායානිකෙසු හි මන්දතික්ඛවසෙන ද්වෙධා ද්වෙධා පවත්තෙසු මන්දස්ස තණ්හාචරිතස්ස ඔළාරිකං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස සුඛුමං වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. දිට්ඨිචරිතස්සාපි මන්දස්ස නාතිප්පභෙදගතං චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස අතිප්පභෙදගතං ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. සමථයානිකස්ස ච මන්දස්ස අකිච්ඡෙන අධිගන්තබ්බනිමිත්තං පඨමං සතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස ඔළාරිකාරම්මණෙ අසණ්ඨහනතො දුතියං. විපස්සනායානිකස්සපි මන්දස්ස නාතිප්පභෙදගතාරම්මණං තතියං, තික්ඛස්ස අතිප්පභෙදගතාරම්මණං චතුත්ථං. ඉති චත්තාරොව වුත්තා අනූනා අනධිකාති.

සුභසුඛනිච්චඅත්තවිපල්ලාසප්පහානත්ථං වා. කායො හි අසුභො, තත්ථ ච සුභවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ අසුභභාවදස්සනෙන තස්ස විපල්ලාසස්ස පහානත්ථං පඨමං සතිපට්ඨානං වුත්තං. සුඛං නිච්චං අත්තාති ගහිතෙසුපි ච වෙදනාදීසු වෙදනා දුක්ඛා, චිත්තං අනිච්චං, ධම්මා අනත්තා, තෙසු ච සුඛනිච්චඅත්තවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ දුක්ඛාදිභාවදස්සනෙන තෙසං විපල්ලාසානං පහානත්ථං සෙසානි තීණි වුත්තානීති එවං සුභසුඛනිච්චඅත්තවිපල්ලාසප්පහානත්ථං වා චත්තාරොව වුත්තා. න කෙවලඤ්ච විපල්ලාසප්පහානත්ථමෙව, චතුරොඝයොගාසවගන්ථඋපාදානඅගතිප්පහානත්ථම්පි චතුබ්බිධාහාරපරිඤ්ඤත්ථම්පි චත්තාරොව වුත්තාති වෙදිතබ්බං.

35. (ක) සුත්තන්තනිද්දෙසෙ **පථවීකායන්ති** ඉමස්මිං රූපකායෙ පථවීධාතු. සකලසරීරෙ පන පථවීධාතූනං බහුකත්තා සබ්බපථවීධාතුසඞ්ගහත්ථං සමූහත්ථෙන කායග්ගහණං කතං. **ආපොකායාදීසුපි** එසෙව නයො. **කෙසකායාදීනම්පි** බහුකත්තා කෙසකායාදිගහණං කතං. **චක්ඛාදීනි** පන පරිච්ඡින්නත්තා කායග්ගහණං නාරහන්තීති තෙසං ගහණං න කතන්ති වෙදිතබ්බං.

(ඛ) **සුඛං වෙදනන්තිආදීසු සුඛං වෙදනන්ති** කායිකං වා චෙතසිකං වා සුඛං වෙදනං. තථා **දුක්ඛං වෙදනං. අදුක්ඛමසුඛං වෙදනන්ති** පන

චෙතසිකමෙව උපෙක්ඛාවෙදනං. **සාමිසං සුඛං** වෙදනන්ති ඡ ගෙහසිතසොමනස්සවෙදනා. **නිරාමිසං සුඛං** වෙදනන්ති ඡ නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සවෙදනා. **සාමිසං දුක්ඛං** වෙදනන්ති ඡ ගෙහසිතදොමනස්සවෙදනා. **නිරාමිසං දුක්ඛං** වෙදනන්ති ඡ නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සවෙදනා. **සාමිසං අදුක්ඛමසුඛං** වෙදනන්ති ඡ ගෙහසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. **නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං** වෙදනන්ති ඡ නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා.

(ග) **සරාගං චිත්ත**න්තිආදීනි ඤාණකථායං වුත්තත්ථානි.

(ඝ) **තදවසෙසෙ ධම්මෙ**ති තෙහි කායවෙදනාචිත්තෙහි අවසෙසෙ තෙභූමකධම්මෙ. සබ්බත්ථ **තෙන ඤාණෙනා**ති තෙන සත්තවිධෙන අනුපස්සනාඤාණෙන. යානි පනෙත්ථ අන්තරන්තරා අවුත්තත්ථානි, තානි හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ වුත්තත්ථානෙවාති.

සතිපට්ඨානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. විපස්සනාකථා

විපස්සනාකථාවණ්ණනා

36. ඉදානි විපස්සනාපටිසංයුත්තාය සතිපට්ඨානකථාය අනන්තරං විපස්සනාපභෙදං දස්සෙන්තෙන කථිතාය සුත්තන්තපුබ්බඞ්ගමාය විපස්සනාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තන්තෙ තාව **සොති** සබ්බනාමත්තා යො වා සො වා සබ්බොපි සඞ්ගහිතො හොති. **වතා**ති එකංසත්ථෙ නිපාතො. **කඤ්චි සඞ්ඛාර**න්ති අප්පමත්තකම්පි සඞ්ඛාරං. **අනුලොමිකාය ඛන්තියා**ති එත්ථ විපස්සනාඤාණමෙව ලොකුත්තරමග්ගං අනුලොමෙතීති අනුලොමිකං, තදෙව ඛන්තිමපෙක්ඛිත්වා අනුලොමිකා. සබ්බසඞ්ඛාරා තස්ස අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛමන්ති රුච්චන්තීති ඛන්ති. සා මුදුකා මජ්ඣිමා තික්ඛාති තිවිධා. කලාපසම්මසනාදිකා උදයබ්බයඤාණපරියොසානා මුදුකානුලොමිකා ඛන්ති. භඞ්ගානුපස්සනාදිකා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණපරියොසානා මජ්ඣිමානුලොමිකා ඛන්ති. අනුලොමඤාණං තික්ඛානුලොමිකා ඛන්ති. **සමන්නාගතො**ති උපෙතො. **නෙතං ඨානං විජ්ජතී**ති යථාවුත්තං එතං ඨානං එතං කාරණං න විජ්ජති. **සම්මත්තනියාම**න්ති එත්ථ ''හිතසුඛාවහො මෙ භවිස්සතී''ති එවං ආසීසතො තථෙව සම්භවතො අසුභාදීසු ච අසුභන්තිආදිඅවිපරීතප්පවත්තිසබ්භාවතො ච සම්මා සභාවොති සම්මත්තො, අනන්තරඵලදානාය අරහත්තුප්පත්තියා ච නියාමභූතත්තා නියාමො, නිච්ඡයොති අත්ථො. සම්මත්තො ච සො නියාමො චාති සම්මත්තනියාමො. කො සො? ලොකුත්තරමග්ගො, විසෙසතො පන සොතාපත්තිමග්ගො. තෙන හි මග්ගනියාමෙන නියතත්තා ''නියතො සම්බොධිපරායණො''ති (පාරා. 21; දී. නි. 1.373) වුත්තං. තං සම්මත්තනියාමං ඔක්කමිස්සති පවිසිස්සතීති එතං අට්ඨානන්ති අත්ථො.

ගොත්‍රභුනො පන මග්ගස්ස ආවජ්ජනට්ඨානියත්තා තං අනාදියිත්වා අනුලොමිකඛන්තියා අනන්තරං සම්මත්තනියාමොක්කමනං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු ගොත්‍රභු විවට්ටනානුපස්සනා හොතීති අනුලොමිකඛන්තියා එව සඞ්ගහිතා හොති. චතූසුපි සුත්තන්තෙසු ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එතෙහි අනුලොමිකඛන්තිසම්මත්තනියාමචතුඅරියඵලවසෙන ච ඡ ධම්මාති ඡක්කනිපාතෙ (අ. නි. 6.98, 101) චත්තාරො සුත්තන්තා වුත්තා. කණ්හපක්ඛසුක්කපක්ඛද්වයවසෙන හි චත්තාරො සුත්තන්තාව හොන්තීති.

37. **කතිහාකාරෙහී**තිආදිකෙ පුච්ඡාපුබ්බඞ්ගමෙ සුත්තන්තනිද්දෙසෙ **පඤ්චක්ඛන්ධෙ අනිච්චතො**තිආදීසු නාමරූපඤ්ච නාමරූපස්ස පච්චයෙ ච පරිග්ගහෙත්වා කලාපසම්මසනවසෙන ආරද්ධවිපස්සකො යොගාවචරො පඤ්චසු ඛන්ධෙසු එකෙකං ඛන්ධං අනිච්චන්තිකතාය ආදිඅන්තවතාය ච **අනිච්චතො** පස්සති. උප්පාදවයපටිපීළනතාය දුක්ඛවත්ථුතාය ච **දුක්ඛතො.** පච්චයයාපනීයතාය රොගමූලතාය ච **රොගතො.** දුක්ඛතාසූලයොගිතාය කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතාය උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපභින්නතාය ච **ගණ්ඩතො.** පීළාජනකතාය අන්තොතුදනතාය දුන්නීහරණීයතාය ච **සල්ලතො.** විගරහණීයතාය අවඩ්ඪිආවහනතාය අඝවත්ථුතාය ච **අඝතො.** අසෙරිභාවජනකතාය ආබාධපදට්ඨානතාය ච **ආබාධතො.** අවසතාය අවිධෙය්‍යතාය ච **පරතො.** බ්‍යාධිජරාමරණෙහි ලුජ්ජනපලුජ්ජනතාය **පලොකතො.** අනෙකබ්‍යසනාවහනතාය **ඊතිතො.** අවිදිතානංයෙව විපුලානං අනත්ථානං ආවහනතො සබ්බූපද්දවවත්ථුතාය ච **උපද්දවතො.** සබ්බභයානං ආකරතාය ච දුක්ඛවූපසමසඞ්ඛාතස්ස පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛභූතතාය ච **භයතො.** අනෙකෙහි අනත්ථෙහි අනුබද්ධතාය දොසූපසට්ඨතාය උපසග්ගො විය අනධිවාසනාරහතාය ච **උපසග්ගතො.** බ්‍යාධිජරාමරණෙහි චෙව ලොභාදීහි ච ලොකධම්මෙහි පචලිතතාය **චලතො.** උපක්කමෙන චෙව සරසෙන ච පභඞ්ගුපගමනසීලතාය **පභඞ්ගුතො.** සබ්බාවත්ථනිපාතිතාය ථිරභාවස්ස ච අභාවතාය **අද්ධුවතො.** අතායනතාය චෙව අලබ්භනෙය්‍යඛෙමතාය ච **අතාණතො.** අල්ලීයිතුං අනරහතාය අල්ලීනානම්පි ච ලෙණකිච්චාකාරිතාය **අලෙණතො.** නිස්සිතානං භයසාරකත්තාභාවෙන **අසරණතො.** යථාපරිකප්පිතෙහි ධුවසුභසුඛත්තභාවෙහි රිත්තතාය **රිත්තතො.** රිත්තතායෙව **තුච්ඡතො,** අප්පකත්තා වා. අප්පකම්පි හි ලොකෙ තුච්ඡන්ති වුච්චති. සාමිනිවාසිවෙදකකාරකාධිට්ඨායකවිරහිතතාය **සුඤ්ඤතො.** සයඤ්ච අසාමිකභාවාදිතාය **අනත්තතො.** පවත්තිදුක්ඛතාය දුක්ඛස්ස ච ආදීනවතාය **ආදීනවතො.** අථ වා ආදීනං වාති ගච්ඡති පවත්තතීති ආදීනවො. කපණමනුස්සස්සෙතං අධිවචනං, ඛන්ධාපි ච කපණායෙවාති ආදීනවසදිසතාය ආදීනවතො. ජරාය චෙව මරණෙන චාති ද්වෙධා පරිණාමපකතිතාය **විපරිණාමධම්මතො.** දුබ්බලතාය ඵෙග්ගු විය

සුඛභඤ්ජනීයතාය ච **අසාරකතො.** අසහෙතුතාය **අසමූලතො.** මිත්තමුඛසපත්තො විය විස්සාසඝාතිතාය **වධකතො.** විගතභවතාය විභවසම්භූතතාය ච **විභවතො.** ආසවපදට්ඨානතාය **සාසවතො.** හෙතුපච්චයෙහි අභිසඞ්ඛතතාය **සඞ්ඛතතො.** මච්චුමාරකිලෙසමාරානං ආමිසභූතතාය **මාරාමිසතො.** ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණපකතිතාය **ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණධම්මතො.** සොකපරිදෙවඋපායාසහෙතුතාය **සොකපරිදෙවඋපායාසධම්මතො.** තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතසංකිලෙසානං විසයධම්මතාය **සංකිලෙසිකධම්මතො** පස්සති. සබ්බෙසු ච ඉමෙසු ‘‘පස්සතී’’ති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො.

38. **පඤ්චක්ඛන්ධෙ**ති සමූහතො වුත්තෙපි එකෙකඛන්ධවසෙන අත්ථවණ්ණනා කලාපසම්මසනඤාණනිද්දෙසෙ විසුං විසුං ආගතත්තා පරියොසානෙ ච විසුං විසුං ඛන්ධානං වසෙන අනුපස්සනානං ගණිතත්තා සමූහෙ පවත්තවචනානං අවයවෙපි පවත්තිසම්භවතො ච කතාති වෙදිතබ්බා, විසුං විසුං පවත්තසම්මසනානං එකතො සඞ්ඛිපිත්වා වචනවසෙන වා ‘‘පඤ්චක්ඛන්ධෙ’’ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘එකප්පහාරෙන පඤ්චහි ඛන්ධෙහි වුට්ඨාතී’’ති (විසුද්ධි. 2.783) අට්ඨකථාවචනසබ්භාවතො වා පඤ්චන්නං ඛන්ධානං එකතො සම්මසනං වා යුජ්ජතියෙවාති. **පඤ්චන්නං ඛන්ධානං නිරොධො නිච්චං නිබ්බානන්ති පස්සන්තො**තිආදීනවඤාණනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙන විපස්සනාකාලෙ සන්තිපදඤාණවසෙන නිච්චං නිබ්බානන්ති පස්සන්තො. **සම්මත්තනියාමං ඔක්කමතී**ති මග්ගක්ඛණෙ ඔක්කමති, ඵලක්ඛණෙ පන ඔක්කන්තො නාම හොති. එසෙව නයො සබ්බෙසුපි නියාමොක්කමනපරියායෙසු. **ආරොග්‍ය**න්ති ආරොග්‍යභූතං. **විසල්ල**න්ති සල්ලවිරහිතං. එසෙව නයො ඊදිසෙසු. **අනාබාධ**න්ති ආබාධවිරහිතං, ආබාධපටිපක්ඛභූතං වා. එස නයො ඊදිසෙසු. **අපරප්පච්චය**න්ති අඤ්ඤපච්චයවිරහිතං. **උපස්සග්ගතො**ති ච **අනුපස්සග්ග**න්ති ච කෙචි සංයොගං කත්වා පඨන්ති. **පරමසුඤ්ඤ**න්ති සබ්බසඞ්ඛාරසුඤ්ඤත්තා උත්තමත්තා ච පරමසුඤ්ඤං. **පරමත්ථ**න්ති සඞ්ඛතාසඞ්ඛතානං අග්ගභූතත්තා උත්තමත්ථං. ලිඞ්ගවිපල්ලාසවසෙන නපුංසකවචනං. නිබ්බානස්ස ච සුඤ්ඤත්තා අනත්තත්තා ච ඉමස්මිං ද්වයෙ පටිලොමපරියායො න වුත්තො. **අනාසව**න්ති ආසවවිරහිතං. **නිරාමිස**න්ති ආමිසවිරහිතං. **අජාත**න්ති ජාතිවිරහිතත්තා අනුප්පන්නං. **අමත**න්ති භඞ්ගාභාවතො මරණවිරහිතං. මරණම්පි හි නපුංසකභාවවචනවසෙන ‘‘මත’’න්ති වුච්චති.

39. එවමිමාය පටිපාටියා වුත්තාසු ආකාරභෙදභින්නාසු චත්තාලීසාය අනුපස්සනාසු සභාවසඞ්ගහවසෙන තීසුයෙව අනුපස්සනාසු එකසඞ්ගහං කරොන්තො **අනිච්චතොති අනිච්චානුපස්සනා**තිආදිමාහ. තාසු යථානුරූපං අනිච්චදුක්ඛානත්තත්තෙ යොජනා කාතබ්බා. අවසානෙ පනෙතා විසුං විසුං

ගණනවසෙන දස්සිතා. ගණනාසු ච ගණනපටිපාටිවසෙන පඨමං අනත්තානුපස්සනා ගණිතා. තත්ථ **පඤ්චවීසතීති** ‘‘පරතො රිත්තතො තුච්ඡතො සුඤ්ඤතො අනත්තතො’’ති එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා පඤ්චසු ඛන්ධෙසු පඤ්චවීසති **අනත්තානුපස්සනා. පඤ්ඤාසාති** ‘‘අනිච්චතො පලොකතො චලතො පභඞ්ගුතො අද්ධුවතො විපරිණාමධම්මතො අසාරකතො විභවතො සඞ්ඛතතො මරණධම්මතො’’ති එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ දස දස කත්වා පඤ්චසු ඛන්ධෙසු පඤ්ඤාසං **අනිච්චානුපස්සනා. සතං පඤ්චවීසති චෙවාති** සෙසා ‘‘දුක්ඛතො රොගතො’’තිආදයො එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ පඤ්චවීසති පඤ්චවීසති කත්වා පඤ්චසු ඛන්ධෙසු පඤ්චවීසතිසතං **දුක්ඛානුපස්සනා. යානි දුක්ඛෙ පවුච්චරෙති** යා අනුපස්සනා දුක්ඛෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ ගණනවසෙන පවුච්චන්ති, තා සතං පඤ්චවීසති චෙවාති සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. ‘‘යානී’’ති චෙත්ථ ලිඞ්ගවිපල්ලාසො දට්ඨබ්බොති.

විපස්සනාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මාතිකාකථා

මාතිකාකථාවණ්ණනා

40. ඉදානි මහාථෙරො විපස්සනාකථානන්තරං සකලෙ පටිසම්භිදාමග්ගෙ නිද්දිට්ඨෙ සමථවිපස්සනාමග්ගනිබ්බානධම්මෙ ආකාරනානත්තවසෙන නානාපරියායෙහි ථොමෙතුකාමො **නිච්ඡාතොතිආදීනි** එකූනවීසති මාතිකාපදානි උද්දිසිත්වා තෙසං නිද්දෙසවසෙන මාතිකාකථං නාම කථෙසි. තස්සා අයං අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. මාතිකාය තාව **නිච්ඡාතොති** අමිලාතො. සබ්බෙපි හි කිලෙසා පීළායොගතො මිලාතා, රාගොපි තාව නිරන්තරප්පවත්තො සරීරං දහති, කිං පනඤ්ඤෙ කිලෙසා. ‘‘තයොමෙ, භික්ඛවෙ, අග්ගී රාගග්ගි දොසග්ගි මොහග්ගී’’ති (ඉතිවු. 93; දී. නි. 3.305) පන කිලෙසනායකා තයො එව කිලෙසා වුත්තා, තංසම්පයුත්තාපි පන දහන්තියෙව. එවං ඡාතකිලෙසාභාවතො නිච්ඡාතො. කො සො? විමොක්ඛසම්බන්ධෙන විමොක්ඛොති දට්ඨබ්බො. මුච්චතීති **මොක්ඛො.** විමුච්චතීති **විමොක්ඛොති** අත්ථො. ඉදමෙකං මාතිකාපදං. **විජ්ජාවිමුත්තීති** විජ්ජායෙව විමුත්ති. ඉදමෙකං මාතිකාපදං. **ඣානවිමොක්ඛොති** ඣානමෙව විමොක්ඛො. ඉදමෙකං මාතිකාපදං. සෙසානි එකෙකානෙවාති එවං එකූනවීසති මාතිකාපදානි.

41. **නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දතො නිච්ඡාතොති** නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දතො අපෙතත්තා කාමච්ඡන්දතො නික්කිලෙසො යොගී. තෙන පටිලද්ධං නෙක්ඛම්මම්පි නිච්ඡාතො නික්කිලෙසො විමොක්ඛො. එවං සෙසෙසුපි. **නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දතො මුච්චතීති විමොක්ඛොති** නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දතො යොගී මුච්චතීති තං නෙක්ඛම්මං

විමොක්ඛොති අත්ථො. එවං සෙසෙසුපි. **විජ්ජතීති විජ්ජා**ති සභාවතො විජ්ජති අත්ථි උපලබ්භතීති විජ්ජා නාමාති අත්ථො. අථ වා සභාවජානනත්ථං පටිපන්නෙහි යොගීහි සභාවං වෙදීයති ජානීයතීති විජ්ජා නාමාති අත්ථො. අථ වා විසෙසලාභත්ථං පටිපන්නෙහි යොගීහි වෙදීයති පටිලාභීයතීති විජ්ජා නාමාති අත්ථො. අථ වා අත්තනා වින්දිතබ්බං භූමිං වින්දති ලභතීති විජ්ජා නාමාති අත්ථො. අථ වා සභාවදස්සනහෙතුත්තා සභාවං විදිතං කරොතීති විජ්ජා නාමාති අත්ථො. **විජ්ජන්තො මුච්චති, මුච්චන්තො විජ්ජතීති** යථාවුත්තො ධම්මො යථාවුත්තෙනත්ථෙන විජ්ජමානො යථාවුත්තතො මුච්චති, යථාවුත්තතො මුච්චමානො යථාවුත්තෙනත්ථෙන විජ්ජතීති විජ්ජාවිමුත්ති නාමාති අත්ථො.

කාමච්ඡන්දං සංවරට්ඨෙනාති කාමච්ඡන්දනිවාරණට්ඨෙන තං නෙක්ඛම්මං **සීලවිසුද්ධි** නාමාති අත්ථො. තංයෙව අවික්ඛෙපහෙතුත්තා අවික්ඛෙපට්ඨෙන **චිත්තවිසුද්ධි.** දස්සනහෙතුත්තා දස්සනට්ඨෙන **දිට්ඨිවිසුද්ධි.** සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **පටිප්පස්සම්භෙතීති** නෙක්ඛම්මාදිනා කාමච්ඡන්දාදිකං යොගාවචරො පටිප්පස්සම්භෙතීති නෙක්ඛම්මාදිකො ධම්මො පස්සද්ධි නාමාති අත්ථො. **පහීනත්තාති** තෙන තෙන පහානෙන පහීනත්තා. **ඤාතට්ඨෙන ඤාණන්ති** ඣානපච්චවෙක්ඛණාවසෙන විපස්සනාවසෙන මග්ගපච්චවෙක්ඛණාවසෙන ඤාතට්ඨෙන නෙක්ඛම්මාදිකං ඤාණං නාමාති අත්ථො. **දිට්ඨත්තා දස්සනන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **විසුජ්ඣතීති** යොගී, නෙක්ඛම්මාදිකා **විසුද්ධි.**

නෙක්ඛම්මනිද්දෙසෙ නෙක්ඛම්මං අලොභත්තා කාමරාගතො නිස්සටන්ති **නිස්සරණං.** තතො නික්ඛන්තන්ති **නෙක්ඛම්මං.** ''රූපානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්ම''න්ති වුච්චමානෙ ආරුප්පවිසෙසස්ස අදිස්සනතො විසෙසස්ස දස්සනත්ථං අඤ්ඤත්ථ වුත්තපාඨක්කමෙනෙව **යදිදං ආරුප්පන්ති** වුත්තං. තඤ්ච ආරුප්පං රූපතො නික්ඛන්තත්තා නෙක්ඛම්මං නාමාති අධිකාරවසෙනෙව වුත්තං හොති. **භූතන්ති** උප්පාදසමායොගදීපනං. **සඞ්ඛතන්ති** පච්චයබලවිසෙසදස්සනං. **පටිච්චසමුප්පන්නන්ති** පච්චයසමායොගෙපි පච්චයානං අබ්‍යාපාරභාවදස්සනං. **නිරොධො තස්ස නෙක්ඛම්මන්ති** නිබ්බානං තතො සඞ්ඛතතො නික්ඛන්තත්තා තස්ස සඞ්ඛතස්ස නෙක්ඛම්මං නාම. ආරුප්පස්ස ච නිරොධස්ස ච ගහණං අඤ්ඤත්ථ පාඨෙ වුත්තක්කමෙනෙව කතං. ''කාමච්ඡන්දස්ස නෙක්ඛම්මං නෙක්ඛම්ම''න්ති වුච්චමානෙ පුනරුත්තං හොති. නෙක්ඛම්මවචනෙනෙව ච තස්ස නෙක්ඛම්මසිද්ධීති තං අවත්වා සෙසනෙක්ඛම්මමෙව වුත්තං. තං උජුකමෙව. නිස්සරණනිද්දෙසෙපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නිස්සරණීයා ධාතුයො පනෙත්ථ උජුකමෙව නෙක්ඛම්මන්ති වුත්තං. **පවිවෙකොති** පවිවිත්තභාවො නෙක්ඛම්මාදිකොයෙව. **වොසජ්ජතීති** යොගී, නෙක්ඛම්මාදයො **වොසග්ගො.** නෙක්ඛම්මං පවත්තෙන්තො යොගී නෙක්ඛම්මෙන චරතීති

වුච්චති. තං පන නෙක්ඛම්මං **චරියා.** එස නයො සෙසෙසුපි. ඣානවිමොක්ඛනිද්දෙසෙ වත්තබ්බං විමොක්ඛකථායං වුත්තං. කෙවලං තත්ථ ''ජානාතීති ඣානවිමොක්ඛො''ති (පටි. ම. 1.217) වුත්තං, ඉධ පන ''ජානාතීති, ඣායතී''ති පුග්ගලාධිට්ඨානාව දෙසනා කතාති අයං විසෙසො.

42. භාවනාධිට්ඨානජීවිතනිද්දෙසෙ ච පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතා. ධම්මතො පන **භාවනා** නාම නෙක්ඛම්මාදයොව. **අධිට්ඨානං** නාම නෙක්ඛම්මාදිවසෙන පතිට්ඨාපිතචිත්තමෙව. **ජීවිතං** නාම නෙක්ඛම්මාදිවසෙන පතිට්ඨාපිතචිත්තස්ස සම්මාආජීවො නාම. කො සො සම්මාආජීවො නාම? මිච්ඡාජීවා විරති, ධම්මෙන සමෙන පච්චයපරියෙසනවායාමො ච. තත්ථ **සමං ජීවතීති** සමං ජීවිතං ජීවති, භාවනපුංසකවචනං වා, සමෙන ජීවතීති වුත්තං හොති. **නො විසමන්ති** ''සමං ජීවතී''ති වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස පටිසෙධවසෙන අවධාරණං කතං. **සම්මා ජීවතීති** ආකාරනිදස්සනං. **නො මිච්ඡාති** තස්සෙව නියමනං. **විසුද්ධං ජීවතීති** සභාවවිසුද්ධියා විසුද්ධං ජීවිතං ජීවති. **නො කිලිට්ඨන්ති** තස්සෙව නියමනං. **යඤ්ඤදෙවාතිආදීහි** යථාවුත්තානං තිස්සන්නං සම්පදානං ආනිසංසං දස්සෙති. තත්ථ **යඤ්ඤදෙවාති** යං යං එව. **ඛත්තියපරිසන්ති** ඛත්තියානං සන්නිපාතං. සො හි සමන්තතො සීදන්ති එත්ථ අකතබුද්ධිනොති පරිසාති වුච්චති. එසෙව නයො ඉතරත්තයෙ. ඛත්තියාදීනංයෙව ආගමනසම්පත්තියා ඤාණසම්පත්තියා ච සමන්නාගතත්තා තාසංයෙව චතස්සන්නං ගහණං, න සුද්දපරිසාය. **විසාරදොති** තීහි සම්පදාහි සම්පන්නො විගතසාරජ්ජො, නිබ්භයොති අත්ථො. **අමඞ්කුභූතොති** අසඞ්කුචිතො න නිත්තෙජභූතො. **තං කිස්ස හෙතූති** තං විසාරදත්තං කෙන හෙතුනා කෙන කාරණෙන හොතීති වෙති අත්ථො. ඉදානි **තථා හීති** තස්ස කාරණවචනං. යස්මා එවං තිසම්පදාසම්පන්නො, තස්මා ''විසාරදො හොතී''ති විසාරදභාවස්ස කාරණං දස්සෙත්වා නිට්ඨපෙසීති.

සද්ධම්මප්පකාසිනියා පටිසම්භිදාමග්ග-අට්ඨකථාය

මාතිකාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්ඤාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා චූළවග්ගස්ස අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා.

එත්තාවතා ච තිවග්ගසඞ්ගහිතස්ස

සමතිංසකථාපටිමණ්ඩිතස්සපටිසම්භිදාමග්ගස්ස අත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා හොතීති.

නිගමනකථා

මහාවග්ගො මජ්ඣිමො ච, චූළවග්ගො ච නාමතො;
තයො වග්ගා ඉධ වුත්තා, පමාණපටිපාටියා.

වග්ගෙ වග්ගෙ දස දස, කථා යා තා උදීරිතා;
උද්දානගාථා සබ්බාසං, ඉමා තාසං යථාක්කමං.

ඤාණං දිට්ඨී ආනාපානං, ඉන්ද්‍රියං විමොක්ඛපඤ්චමං;
ගති කම්මං විපල්ලාසො, මග්ගො මණ්ඩොති තා දස.

යුගනද්ධසච්චබොජ්ඣඞ්ගා, මෙත්තා විරාගපඤ්චමා;
පටිසම්භිදා ධම්මචක්කං, ලොකුත්තරබලසුඤ්ඤතා.

පඤ්ඤා ඉද්ධි අභිසමයො, විවෙකො චරියපඤ්චමො;
පාටිහීරං සමසීස-සති විපස්සනමාතිකා.

යො සො සුගතසුතානං, අධිපතිභූතෙන භූතහිතරතිනා;
ථෙරෙන ථිරගුණවතා, වුත්තො **පටිසම්භිදාමග්ගො**.

තස්සත්ථවණ්ණනා යා, පුබ්බට්ඨකථානයං තථා යුත්තිං;
නිස්සාය මයාරද්ධා, නිට්ඨානමුපාගතා එසා.

යං තං උත්තරමන්තී, මන්තිගුණයුතො යුතො ච සද්ධාය;
කාරයි මහාවිහාරෙ, පරිවෙණමනෙකසාධුගුණං.

ථෙරෙනෙත්ථ නිවසතා, සමාපිතායං **මහාභිධානෙන**;
තතියෙ වස්සෙ චුතිතො, මොග්ගල්ලානස්ස භූපතිනො.

සමයං අනුලොමෙන්තී, ථෙරානං ථෙරවාදදීපානං;
නිට්ඨං ගතා යථායං, අට්ඨකථා ලොකහිතජනනී.

ධම්මං අනුලොමෙන්තා, අත්තහිතං පරහිතඤ්ච සාධෙන්තා;
නිට්ඨං ගච්ඡන්තු තථා, මනොරථා සබ්බසත්තානං.

සද්ධම්මපකාසිනියා, අට්ඨකථායෙත්ථ ගණිතකුසලෙහි;
ගණිතා තු භාණවාරා, විඤ්ඤෙය්‍යා අට්ඨපඤ්ඤාස.

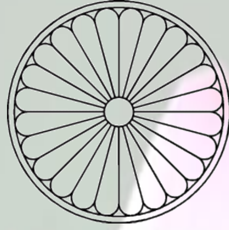
ආනුට්ඨුභෙන අස්සා, ඡන්දොබන්ධෙන ගණියමානා තු;
චුද්දසසහස්සසඞ්ඛා, ගාථායො පඤ්ච ච සතානි.

සාසනචිරට්ඨිතත්ථං, ලොකහිතත්ථඤ්ච සාදරෙන මයා;
පුඤ්ඤං ඉමං රචයතා, යං පත්තමනප්පකං විපුලං.

පුඤ්ඤෙන තෙන ලොකො, සද්ධම්මරසායනං දසබලස්ස;
උපභුඤ්ජිත්වා විමලං, පප්පොතු සුඛං සුඛෙනෙවාති.

සද්ධම්මප්පකාසිනී නාම

පටිසම්භිදාමග්ගප්පකරණස්ස අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.

සබ්බදානං ධම්ම දානං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතිං ධම්ම රතිං ජිනාති
තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමො ධම්මරතො - ධම්මං අනුවිචින්තයං;
ධම්මං අනුස්සරං භික්ඛු - සද්ධම්මා න පරිහායති.

(ධම්මපදය භික්ඛු වග්ගො)

ධම්මො පනෙසො සුගතප්පසත්ථො,
තරණීව සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීහි නමස්සනීයෙපා,
රසො රසානං පරමො තිලොකෙ.

මහාගදො මච්චුජරා පහානො,
සබ්බීතිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බත්ථි දානෙන ච කප්පරැක්ඛො,
චින්තාමණී භද්දඝටොව ධම්මො.

ධම්මං විනා නත්ථි පිතාව මාතා,
තමෙව තාණං සරණං පතිට්ඨා;
තස්මා හි භො කිච්චමඤ්ඤප්පහාය,
සුණාථ ධාරෙථ චරාථ ධම්මෙ.

(රසවාහිනී)

චිරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම දානය පිණිසයි.........